

PODRAVINA

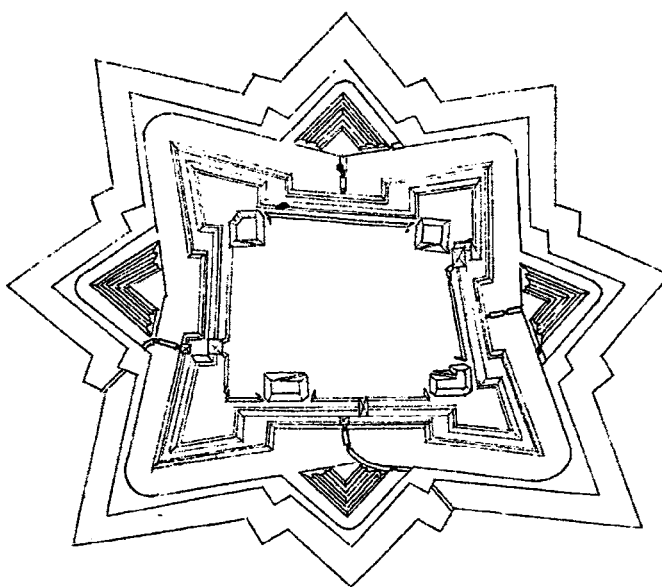
Časopis za multidisciplinarna istraživanja

Scientific Multidisciplinary Research Journal

Izlazi dva puta godišnje

A Semi-annual Issue

www.podravina.org

Broj 27 Volumen XIX. lipanj 2015.
No. 27 Vol. XIX. June 2015

Cijena 150 kuna
Price 150.-

ISSN 1333-5286
ISSN 1333-5286

UDK 908 (497.5-3 Podravina)
UDC 908 (497.5-3 Podravina)

Uredničko vijeće Editorial board

Prof. dr. sc. Ljubica BAKIĆ-TOMIĆ (Varaždin), prof. dr. sc. Nikola BENČIĆ, dopisni član HAZU (Željezo/Eisenstadt), akademik Vladimir BERMANEC (Zagreb), prof. dr. sc. Neven BUDAK (Zagreb), dr. sc. Damir DEMONJA (Zagreb), Zvonimir DESPOT (Zagreb), Milivoj DRETAR (Ludbreg), prof. dr. sc. Josip FARIĆIĆ (Zadar), Đuro FRANKOVIĆ (Pečuh), dr. sc. Boris GOLEC (Ljubljana), akademik Ivan GOLUB (Zagreb), Zoran HOMEN (Križevci), prof. dr. sc. Karl KASER (Graz), prof. dr. sc. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Vladimir KOLESARIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Zvonko KOVAČ (Zagreb), mr. sc. Julio KURUC (Koprivnica), dr. sc. Mijo LONČARIĆ (Zagreb), mr. sc. Mladen MATICA (Koprivnica), prof. dr. sc. Marin MILKOVIĆ (Varaždin/Koprivnica), mr. sc. Ivan OBADIĆ (Firenca), Vesna PERŠIĆ KOVAČ (Koprivnica), mr. sc. Dražen PODRAVEC (Virje), akademik Tomislav RAUKAR (Zagreb), dr. sc. Tajana SEKELJ IVANČAN (Zagreb), dr. sc. Mirela SLUKAN ALTIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Vladimir STRUGAR (Bjelovar), akademik Vladimir STIPETIĆ (Zagreb), akademik Franjo ŠANJEK (Zagreb), prof. dr. sc. Nevio ŠETIĆ (Pula-Zagreb), prof. dr. sc. Vladimir ŠIMOVIĆ (Varaždin), član suradnik HAZU Željko TOMIČIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Mario TOMIŠA (Koprivnica), prof. dr. sc. Antun TUCAK, dopisni član HAZU (Osijek), dr. sc. Sabolcs VARGA (Pečuh), dr. sc. Vladimir HUZZAN (Varaždin), akademik Nenad VEKARIĆ (Dubrovnik), prof. dr. sc. Jaroslav VENCALÉK (Ostrava), mr. sc. Dinko VRGOČ (Koprivnica), akademikinja Alica WERTHEIMER BALETIĆ (Zagreb), dr. sc. Dejan ZADRAVEC (Ptuj)

Uredništvo Editorial Staff

Član suradnik HAZU Dragutin FELETAR (Koprivnica), doc. dr. sc. Andrej HOZJAN (Maribor), dr. sc. Mario KOLAR (Molve), Željko KRUSHELJ (Koprivnica), prof. dr. sc. Lučka LORBER (Maribor), izv. prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ (Koprivnica/Zagreb), dr. sc. Geza PALFFY (Budimpešta), mr. sc. Vladimir ŠADEK (Koprivnica), Marijan ŠPOLJAR (Koprivnica), dr. sc. Zlata ŽIVAKOVIĆ KERŽE (Osijek)

Urednici Editors-in-chief

Dr. sc. Dragutin FELETAR
e-mail: meridijani@meridijani.com
Dr. sc. Hrvoje PETRIĆ
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr

Tajnik uredništva Staff secretary

Dr. sc. Petar FELETAR
e-mail: petar@meridijani.com

Prijelom Layout

Saša BOGADI

Nakladnik Publisher

MERIDIJANI, 10430 Samobor,
Obrtnička 17, p.p. 132,
tel. 01/33-62-367, faks: 01/36-30-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici

Co-publishers
SVEUČILIŠTE SJEVER
Koprivnica, Trg dr. Žarka Dolinara 1
POVIJESNO DRUŠTVO
Koprivnica

Za nakladnike Journal directors

Petra SOMEK
Marin MILKOVIĆ
Ružica ŠPOLJAR

Dodatne adrese uredništva Additional mailing address

Dr. sc. Dragutin FELETAR
48000 Koprivnica, Trg mladosti 8
+385-48-626-780, +385-98-249-804
Dr. sc. Hrvoje PETRIĆ
48000 Koprivnica, Vinka Vošickog 5
+385-48-671-989, +385-98-622-548
www.podravina.org

Uz potporu With support

GRAD KOPRIVNICA
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

Časopis izlazi uz pripomoć Ministarstva znanosti,
obrazovanja i sporta RH

Na naslovnici Front cover

Pogled na rijeku Bednju i Ludbreg na prijalazu iz 19. u 20.
stoljeće

Tisak Print by

BOGADIGRAFIKA, Koprivnica,
300 primjeraka, lipanj, 2015.

www.podravina.org
ISSN 1333-5286 (tisak)
ISSN 1848-8854 (online)

PODRAVINA se referira u sekundarnim časopisima

1. SCOPUS, Bibliographic databases
2. ABSTRACTS JOURNAL, All-russian institute of scientific and technical information, Moscow
3. HISTORICAL ABSTRACTS AND AMERICA, History & Life, EBSCO, Santa Barbara, California, USA
4. THE HISTORY JOURNALES GUIDE, Deutschland
5. Članci su uvršteni u bazu HRČAK, Zagreb, te na www.podravina.org

U Popisu znanstvenih časopisa Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa "Podravina" je klasificirana oznakom "a" te se uzima u obzir pri izboru u znanstvena zvanja autora (Narodne novine 84 od 11. srpnja 2005.)

K A Z A L O

Željko KRUŠELJ

- KONCEPCIJSKA ISHODIŠTA I KADROVSKA POVEZANOST ZAGREBAČKOG POLETA I
KOPRIVNIČKOG LOK-A 5

Ivan ZVONAR

- ENIGME LUDBREŠKE PJESMARICE IZ 1833 (ISKRICE IZ STARIJE KAJKAVSKE KNJIŽEVNOSTI)
*THE ENIGMA OF THE LUDBREG BOOK OF SONGS FROM 1833 (FROM EARLY
KAJKAVIAN LITERATURE)* 36

Lóránt BALI, Nóra HEGEDÚSNÉ BARANYAI, Arnold GÓR, Gábor FITOS

- MURA REGION EGTC, THE INTEGRATED BORDER REGION AT THE MURA BEFORE SCHENGEN
*MURE REGION EGTC, INTEGRACIJA GRANIČNIH REGIJA OKO MURE PRIJE
PROVEDBE SCHENGENA* 80

Dolores VRBANIĆ

- FOLKLOR KAO DIO KULTURNOG IDENTITETA KOPRIVNIČKOG IVANCA
FOLKLORE AS A PART OF THE CULTURAL IDENTITY KOPRIVNIČKI IVANEC 88

Hrvoje PETRIĆ, Danijel HRGIĆ, Valentina JUG, Petar JURJEVIĆ, Ivan MARKOVIĆ

- PRELOŠKI PROTOKOL (1744., 1792. - 1796.)
PRELOG PROTOCOL (1744, 1792 – 1796) 106

Ivana CAFUK, Valentina PAPIĆ BOGADI, Marijana IVANEK-MARTINČIĆ, Renata HUSINEC

- VAŽNOST POZNAVANJA STRANOG JEZIKA STRUKE ZA MOBILNOST I ZAPOSRLJIVOST
DIPLOMANATA VISOKOG GOSPODARSKOG UČILIŠTA U KRIŽEVCIMA
*IMPORTANCE OF KNOWLEDGE OF LANGUAGE FOR SPECIAL PURPOSES REGARDING
MOBILITY AND EMPLOYABILITY OF KRIŽEVCI COLLEGE OF AGRICULTURE GRADUATES* 160

Filip ŠKILJAN, Aleksandar VUKIĆ

- MIGRACIJE SLOVENACA NA PODRUČJE SJEVEROZAPADNE HRVATSKE (VARAŽDINSKA I
KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA)
*MIGRATION OF SLOVENES IN THE AREA OF NORTHWESTERN CROATIAN (VARAŽDIN AND
KRAPINA ZAGORJE COUNTY)* 175

Damir DEMONJA, Tatjana GREĐIČAK

- TOURISM AND CULTURE IN THE FUNCTION OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT
TURIZAM I KULTURA U FUNKCIJI LOKALNOG GOSPODARSKOG RAZVOJA 190

Đuro FRANKOVIĆ

- TROJEZIČNO "BAROKNO CVIJEĆE" VELIKOG PREPOŠTA STIPANA GRDENIĆA U PEČUHU
STIPAN GRDENIC, THE GREAT PROVOST OF PECS, HUNGARY AND HIS "BAROQUE FLOWERS" 205

Daniel PATAFTA

- HISTORIOGRAFSKI DOPRINOS FRANJE EMANUELA HOŠKA POVIJESTI KONTINENTALNIH
FRANJEVACA OD 16. DO 18. STOLJEĆA
*HISTORIOGRAPHY CONTRIBUTION OF FRANJO EMANUEL HOŠKO TO THE HISTORY OF THE
CONTINENTAL FRANCISCAN ORDER OF THE 16TH TO THE 18TH CENTURY* 226

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA / REVIEWS OF NEW BOOKS,
MAGAZINES AND CONFERENCES

- DRAGUTIN FELETAR I SUR., 750 GODINA GRADA PRELOGA (ALEKSEJ MILINOVIĆ) 238
ZNANSTVENI SKUP "DOPRINOS IVE MAŽURANA HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI" (HRVOJE PAVIĆ) . 239
CRIS. ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA KRIŽEVCI, BR. 1/2014. (MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ) 242
KOPRIVNIČKI KNJIŽEVNI GODIŠNJAK 2014. (MIHAELA CIK) 246
KAMILO DOČKAL: POVIJEST PAVLINSKOG SAMOSTANA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U
LEPOGLAVI (MATEJ IŠTVAN) 247
ZDRAVKO SELEŠ, GALOVIĆ I ZAĐNE STVARI: PODRAVSKI ESEJI I ZAPISI (MIHAELA CIK) 248
RADOVI ZAVODA ZA ZNANSTVENI RAD HAZU VARAŽDIN, BROJ 25 (DRAGUTIN FELETAR) 249

<i>CIVITAS CRISIENSIS, BR. 1 (PETAR FELETAR)</i>	250
<i>BOŽIDAR GERIĆ: OBRTI I CEHOVI U BJELOVARU 1756.-1945. (DRAGUTIN FELETAR)</i>	251
<i>MARTIN MIHALDINEC, ZDRAVKO ŠABARIĆ, JOSIP TURKOVIĆ: LEGENDA O PICOKIMA (PETRA SOMEK)</i>	251
<i>ANTUN TONI ŠRAMEK: NAŠE SELO, NAŠI LJUDI (DRAGUTIN FELETAR)</i>	252
<i>ALEKSANDRA LIČANIN: DVIJE LJUBAVI I JEDAN RAT EVE PANIĆ NAHIR (DRAGUTIN FELETAR)</i>	253
<i>JOSIP BRATULIĆ: PJESMARICA ANE KATARINE ZRINSKE (PETAR FELETAR)</i>	254
<i>SLOBODNI KRALJEVSKI GRAD KOPRIVNICA U PRVOM SVJETSKOM RATU (PETRA SOMEK)</i>	255
<i>KREŠIMIR PAVLIC: ISPIRANJE ZLATA U MEĐIMURJU (DRAGUTIN FELETAR)</i>	256
<i>MATICA KRŠTENIH RIMOKATOLIČKE ŽUPE SV. VIDA U PITOMAČI 1858. – 1870. (NIKOLA CIK)</i>	257
<i>MONOGRAFIJA ŽUPE SVETOG LUKE KALINOVAC (NIKOLA CIK)</i>	258
<i>IVAN GOLUB: OBIČAN ČOVJEK (MARIO KOLAR)</i>	259
<i>STJEPAN HRANJEC: GORIČAN, MONOGRAFIJA (DRAGUTIN FELETAR)</i>	261
UPUTE SURADNICIMA / A WORD TO ARTICLES' CONTRIBUTORS	265

U DVADESETSEDMOM BROJU ČASOPISA PODRAVINA SURADUJU:

Željko KRUŠELJ, doktorand, Sveučilište Sjever, Koprivnica
 Mr. sc. Ivan ZVONAR, profesor kroatistike u miru, Varaždin
 Dr. sc. Lorant BALI, Sveučilište Georgikon, Keszthely
 Nora HEGEDÜSNE BARANYAI, Sveučilište Georgikon, Keszthely
 Arnolg GOR, Sveučilište Georgikon, Keszthely
 Gabor FITOS, Sveučilište Georgikon, Keszthely
 Dolores VRBANIĆ, Knjižnica i čitaonica Fran Galović, Koprivnica
 Izv. prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb
 Danijel HRGIĆ, student diplomskog studija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb
 Valentina JUG, student diplomskog studija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb
 Petar JURJEVIĆ, student diplomskog studija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb
 Ivan MARKOVIĆ, student diplomskog studija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb
 Ivana CAFUK, student, Agronomski fakultet, Zagreb
 Valentina PAPIĆ BOGADI, doktorand, Visoko gospodarsko učilište, Križevci
 Dr. sc. MARIJANA IVANEK-MARTINČIĆ, Visoko gospodarsko učilište, Križevci
 Mr. sc. Renata HUSINEC, Visoko gospodarsko učilište, Križevci
 Dr. sc. Filip ŠKILJAN, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
 Dr. sc. Aleksandar VUKIĆ, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
 Dr. sc. Damir DEMONJA, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb
 Dr. sc. Tatjana GREDIČAR, Ministarstvo turizma RH, Zagreb
 Đuro FRANKOVIĆ, prof., istraživač i pisac, Pečuh
 Mr. sc. Daniel PATAFTA, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
 Aleksej MILINOVIĆ, doktorand, Filozofski fakultet Zagreb, Prelog
 Dr. sc. Petar FELETAR, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb
 Petra SOMEK, doktorand, Filozofski fakultet, Zagreb
 Hrvoje PAVIĆ, profesor povijesti, Čepin
 Prof. dr. sc. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, sveuč. prof. u miru, Zagreb
 Mihaela CIK, student, Đurđevac
 Matej IŠTVAN, prof. povijesti, Molve
 Dr. sc. Mario KOLAR, Sveučilište Sjever, Koprivnica
 Prof. dr. sc. Dragutin FELETAR, član suradnik HAZU, Koprivnica
 Nikola CIK, profesor povijesti, Đurđevac

KONCEPCIJSKA ISHODIŠTA I KADROVSKA POVEZANOST ZAGREBAČKOG POLETA I KOPRIVNIČKOG LOK-A

Željko KRUŠELJ

Sveučilište Sjever

Trg dr. Žarka Dolinara 1

HR – 48000 Koprivnica

zkruselj@unin.hr

Primljeno / Received: 15. 3. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 070(497.5Koprivnica)“1979/1989”

316.774-053.6(497.5)“1979/1989”

SAŽETAK

Rad analizira nastanak, razvojne faze i gašenje koprivničkog omladinskog lista LOK u razdoblju 1979. – 1989. Autor na temelju arhivskog materijala, novinskih tekstova i razgovora sa sudionicima tih zbivanja objašnjava da je ključni motiv za pokretanje koprivničkog lista bilo odustajanje tjednika SSOH Polet od republičke koncepcije i njegovo ostajanje u zagrebačkih okvirima. LOK-ova jedina uloga nije bila informiranje javnosti o zbivanjima, problemima i inicijativama vezanim uz mladu generaciju. List je jednako tako bio i sredstvo političkog aktivizma, kako bi potencijalnom članstvu učinio zanimljivijim ideološke zasade i programe omladinske organizacije. Autor nizom primjera obrazlaže da je list, kao i zagrebački Polet, zarana izašao iz zadanih okvira i postao ozbiljni kritičar društvenih procesa i zagovornik brže demokratizacije političkog sustava, u čemu je važan bio i njegov "jezik ulice". U radu se detaljnije objašnjava i zašto je LOK, iako nije bio kandidiran, 1980. postao dobitnik prestižne nagrade "Sedam sekretara SKOJ"-a, ali i zašto nikad nije bilo riješeno pitanje njegovog redovnog financiranja. Pozornost je usmjerena i na popratne aktivnosti lista, kao što je bilo pokretanje omladinske radijske emisije "Vruća juha" i okupljanja mladih "Izlok". Prezentirane su, naposljetku, konceptualne sličnosti i razlike u uređivanju lista u mandatima svih pet glavnih urednika, a šire je objašnjeno i kako je došlo do kadrovske isprepletenosti LOK-a i Poleta.

Ključne riječi: omladinski tisak, *Polet*, Koprivnica, *LOK*, politički aktivizam, kritika sustava, demokratizacija, jezik ulice

Key words: youth press, *Polet*, Koprivnica, *LOK*, political activism, criticism of the system, democratization, street language

1. UVOD

Tjednik SSOH *Polet*, čiji je prvi broj¹ izašao 27. listopada 1976., predstavljao je veliku konceptualnu novost na medijskoj sceni SR Hrvatske. Ime je lista bilo nastavak tradicije omladinskog tiska za srednjoškolsku omladinu iz 1950-ih godina, a *Polet* u razdoblju 1966. – 1969. bio je zapaženi časopis za urbanu kulturu. Kako se upravo početkom 1976. zbog materijalnih problema ugasio *Omladinski tjednik*, list GK SSOH Zagreb, Hrvatska je bila jedina bez omladinskog lista na republičkoj razini.

Bitna razlika između novopokrenutog *Poleta* i ranijih listova, koji su bili bliži časopisnom nego novinskom pristupu, ogledala se u aktualnosti tema, kritičnosti prema društvenoj zbilji i naglašenoj polemičnosti. Zbog toga je i dominirao reportažni i razgovorni način prezentiranja sadržaja, u čemu je

¹ Izdavač toga omladinskog lista, koji je kontinuirano izlazio do 30. ožujka 1990., kad je otisnut posljednji broj 426, bio je Centar društvenih djelatnosti (CDD), tvrtka čiji je osnivač bila RK SSOH. Prvi je glavni urednik *Poleta* bio Pero Kvesić, a slijedili su Ninoslav Pavić, Ratko Bošković (v. d.), Zoran Franičević, Mirjana Rake- la, Ivan Kustić, Mladen Babun, Zoran Simić i Ivica Buljan.

važnu ulogu imao i "jezik ulice", ponekad, i to svjesno, na samom rubu vulgarnosti. Jednako je važan bio i izbor tema koje su se puno više od svih dotadašnjih omladinskih glasila bavile svakodnevicom mlade generacije. Odnosilo se to, ponajprije, na sve dominantniju rock-kulturu, američke filmove, Coca-cola i whiskey kao simbole zapadnjačkog konzumerizma te jeans-modu koju su diktirale redovne šoping ture u Trst ili Graz. U tom je suočavanju sa specifičnim interesima i problemima mlade generacije bio i *Poletov* ključ uspjeha, koji je brzo izašao iz uobičajenih okvira omladinske organizacije.

Gledano s vremenskim odmakom, list je najviše utjecao na mladu generaciju u svjetonazorskom smislu, gdje se ubrzano izlazilo iz proklamiranih, mahom krutih i strogih, ideoloških shema. Svijest prosječnog mladog čovjeka nije više bila okrenuta kolektivističkim ciljevima i marksističkim vizijama neke bolje budućnosti, već njegovim konkretnim potrebama. Mladi je čovjek, dakle, iz sasvim pragmatičnih razloga težio demokratizaciji društva i slobodi kao svom svjesnom odabiru, shvaćenim puno šire od prakse totalitarnog komunističkog sustava. Često se ta težnja individualizmu svodila na provode u disko klubovima i opijanja, no baš je to bio dokaz odbacivanja nametnutog moralnog kodeksa.

Nesporno je, međutim, bilo da je *Polet* bio primarno osmišljen kao aktivistički projekt, koji je na popularniji i neposredniji način trebao promovirati vrline Partije i omladinske organizacije kao njene transmisije. List se tijekom svog izlaženja nije protivio teorijskoj razini samoupravnog modela, kao i zadanom državnom okviru, zaklinjući se u revolucionarne vrijednosti, redovno isticane uoči svih državnih blagdana, godišnjica i važnijih partijskih i omladinskih skupova. No, gotovo svaki tekst koji se bavio konkretnim problemima dokazivao je kontroverznost i neodrživost takve političkom prisilom oblikovane zajednice. Drugim riječima, *Polet* se, kao i svi lokalni omladinski listovi, stalno zaklinjao u Tita, a na njegovim se stranicama "između redova" iščitavalo da je titoizam već u poodmakloj fazi raspadanja.

Poletova sve veća čitanost, ponajprije zahvaljujući pretplatama na list, nerijetko i njegovom besplatnom slanju po svim općinskim organizacijama SSOH², stvarala je i privid kvalitetnijeg rada omladinskog rukovodstva, dajući i smisao organizaciji koja je zbog masovnog učlanjivanja u školama tih godina u SRH imala oko 750 tisuća članova. Kako nemali dio omladinskih rukovodilaca zamišlja *Polet*, na jednoj je sjednici u rujnu 1977. obrazložio Pero Pavičić, član Sekretarijata Predsjedništva RK SSOH³. Raspravljajući o regionalizaciji lista, Pavičić je napomenuo kako bi se mladi novinari "kod odlazaka na teren trebali javljati lokalnim omladinskim rukovodstvima", kako bi oni znali o čemu namjeravaju pisati. Štoviše, teren ne bi trebao obilaziti bilo koji novinar, jer se već pokazalo da "u *Poletu* pišu ljudi koji to ne bi trebali raditi", odnosno "koji nisu načisto što je to SSO" pa "kroz napise često ispoljavaju svoja subjektivna mišljenja i daju ocjene koje oni nemaju pravo davati". U takvim se raspravama vidjelo da je dio omladinskih aktivista mentalno bio još na boljševičkoj razini SKOJ-a i Komsomola kao njegovog staljinističkog uzora.

Na taj rigidni aktivistički način, gdje je novinarstvo u potpunosti trebalo biti podčinjeno vladajućoj ideologiji, u početnom razdoblju *Poletova* izlaženja nisu razmišljali samo pojedini omladinski birokrati, čije su plaće kao političkih profesionalaca bile osjetno iznad republičkog prosjeka. Potvrđivao je to i slučaj zacijelo najkarizmatičnijeg glavnog urednika Zorana Franičevića, koji je tijekom smjene svoga prethodnika Ratka Boškovića na sjednici Predsjedništva RK SSOH u prosincu 1979. izjavio da će se

² Tiskana naklada *Poleta* obično se kretala između 15 i 35 tisuća primjeraka. Najveći ikad tiskani broj primjeraka zabilježen je u ožujku 1985., kada je zakratko dosegnuo 83.680 primjeraka. Prodaja je, međutim, u pravilu bila osjetno niža pa se uobičajena remitenda kretala od 20-ak pa do 50-ak posto. Važan dio prodaje bila je pretplata, obično u rasponu od 5000 pa do gotovo 18.500 primjeraka. Nakon detaljnijeg obilaska terena i pritiska na općinske konferencije SSOH vrhunac je tog pretplatničkog vala bio krajem 1977., što je i potvrđeno u trobroju 47/48/49 od 30. prosinca te godine. Dio pretplate nikad nije naplaćen, a besplatno je po broju dijeljeno od nekoliko stotina pa do čak 8000 primjeraka, što je zbog "pumpanja" naklade činjeno tijekom 1985. Detaljni podaci o nakladi i prodaji bili su tijekom svih godina izlaženja prezentirani na sjednicama omladinskog rukovodstva, što je istraživačima dostupno u HR HDA, Fond 1231-5, kutije 420-474 i 586-593.

³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474, zajednička sjednica redakcije *Poleta* s članovima Sekretarijata Predsjedništva RK SSOH, predsjednicima Konferencije SSOH ZO i predsjednikom GK SSOH Zagreba, održana 28. rujna 1977.

članovi redakcije koju će on oformiti "ponašati kao omladinski aktivisti a manje kao novinari", odnosno da se redakcija mora ponašati kao jedan OO SSO"⁴. Kad je odlazio, godinu dana kasnije, duboko razočaran politikantstvom i karijerizmom s kojim se suočavao, tvrdio je da *Polet* jedino može biti list mlade generacije, za koju se isplati boriti, a ne poželjni poligon za testiranje koncepta omladinskog rukovodstva⁵.

Sukladno sličnim iskustvima brojnih *Poletovih* urednika, list je često izlazio iz zadanih aktivističkih okvira, gomilajući afere i ekscese i pišući uglavnom negativno o stanju i kadrovskoj politici u omladinskoj organizaciji, kao i društvenoj zbilji u cjelini. Posebno je to došlo do izražaja kad je sustav nakon Titove smrti 1980. upao u gospodarsku krizu, iz čega nije izašao sve do propasti federacije. Posljedice su takvoga konceptualnih iskakanja bile česte smjene glavnih urednika i cijelih uredništava, povremeno i pod izravnim pritiskom partijskog vrha⁶. List je zbog toga jako oscilirao u kvaliteti i čitanosti, no i nadalje je bio nezamjenjivi orijentir rada svim lokalnim omladinskim glasilima. Sve je to potvrđivalo da su dijametralno suprotne pozicije u kojoj se nalazio omladinski aktivist, s jedne stane, i novinar omladinskih tiskovina, s druge.

Održavanje *Poleta* na medijskoj sceni, unatoč tolikim političkim pritiscima, bio je presudni argument za pokretanje niza lokalnih omladinskih listova, kao i nastavak izlaženja onih koji su stalno bili meta oštih kritika svojih političkih elita. Zabrane i gašenja listova, karakteristična za razdoblje nakon sloma *Hrvatskog proljeća*, vremenom su, naime, postajali sve nepopularnija mjera. Službena je ideologija, barem na verbalnoj razini, naglašavala potrebu demokratizacije društvenih procesa, iako je tek u posljednjoj fazi svoga postojanja, 1989. – 1990., kad su padom Berlinskoga zida u potpunosti promijenjene povijesne okolnosti, dokazala spremnost snošenja posljedica za postignute rezultate u slobodnom izbornom procesu. Jedino je u kontekstu takve "kontrolirane demokratizacije" moguće promatrati pokretanje i djelovanje lista *LOK*, koji je snažno obilježio posljednjih deset godina koprivničkog novinarstva u bivšoj državi.

2. OD ŠAPIROGRAFIKOG BILTENA DO HRVATSKOG FENOMENA

2.1. Poletova potraga za dopisnicima

Jedan od važnijih *Poletovih* aktivističkih zadataka bilo je ostvarivanje republičke koncepcije, iz čega je proizlazilo traženje dopisnika po što većem broju tadašnjih gradova i općina. Kako je nakon sloma Hrvatskog proljeća omladinsko novinarstvo u mnogim dijelovima republike gotovo zamrlo, to se pokazalo iznimno složenim zadatkom. U desetljeće i pol izlaženja lista nikad nije dosegnuta željena razina suradnje, a u pojedinim razdobljima broj redovitijih suradnika s terena nije prelazio brojku od njih desetak-petnaestak. Pero Kvesić je, primjerice, 1976. krenuo s *Poletom* bez formiranja cjelovitije dopisničke mreže, što je u omladinskom vodstvu ocijenjeno kao ozbiljni nedostatak, ali i glavni razlog za slabiji odjek lista u pojedinim regijama, a pogotovo u ruralnim sredinama.

Njegov je nasljednik Ninoslav Pavić u proljeće 1977. od Predsjedništva RK SSOH, kojim je na čelu bio Željko Mažar, dobio zadatak ostvariti taj projekt uz pomoć međuopćinskih i općinskih omladinskih

⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445, 19. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 4. prosinca 1979.

⁵ Što je značilo izravno se sukobiti s političkim rukovodstvom, dovoljno je kazivao upravo Franičevićev primjer, jer mu je samo nekoliko dana nakon smjene uručen žurni poziv na odsluženje vojnog roka, a nakon povratka u Zagreb nije u *Poletu* smio objavljivati tekstove pod svojim imenom.

⁶ Odlukama omladinskih rukovodstava smijenjeni su Bošković, Franičević i Babun, na "tihi odstup" prisiljen je Pavić, Kustiću je rečeno da se ponovno ne javlja na natječaj i da će njegov prijedlog uredništva biti odbačen, Rakela je bila prisiljena sama se povući zbog sukoba s ostatkom uredništva, a Simić je polovinu svog 4-godišnjeg mandata zbog sukoba u Savjetu lista proveo kao v. d. glavni urednik. Smjenu dvojice od njih, Boškovića i Franičevića, javno je tražio Milutin Baltić, sekretar CK SKH.

organizacija⁷. One su morale poslati u zagrebačku redakciju popise budućih suradnika, obično srednjoškolarci i studenata, za koje se, sukladno volunтарыstičkom poimanju novinarstva, očekivalo i da budu omladinski aktivisti. Za realizaciju toga projekta bio je zadužen *Poletov* urednik "vanjskih priloga" Mario Jagatić. Što je Jagatić u međuvremenu uspio učiniti, izvijestio je na zajedničkoj sjednici članova redakcije sa Sekretarijatom Predsjedništva RK SSOH, predsjednikom GK SSOH Zagreba i predsjednicima Konferencija SSOH Zajednica općina⁸. Prema njegovim informacijama, u tom gotovo polugodišnjem razdoblju obavio je razgovore s 40-ak općinskih konferencija iz svih Zajednica općina. Osim traženja dopisnika, *Poletov* je urednik u većim općinskim središtima razgovarao i o mogućnostima pokretanja regionalnih izdanja lista, što je zbog financijskih i kadrovskih problema, ali i preuzimanja političkog rizika, naišlo na slab odjek⁹.

Na popisu Jagatićevih kontakata u ZO Bjelovar bila je i Općinska konferencija SSOH Koprivnica. Tu se razgovor s omladinskim rukovodstvom nije svodio samo na "regrutiranje" dopisnika, već i na pomoć u distribuiranju *Poleta*, kao i prikupljanju pretplatnika toga lista, ponajprije u radnim organizacijama i institucijama u kojima je aktivnije djelovala omladinska organizacija. Ispostavilo se da je Koprivnica bila jedna od malobrojnijih sredina gdje je došlo do nekog dogovora o pogledu formiranja mreže *Poletovih* dopisnika, iako je bio više formalni nego stvarni. U impresumu jesenskog serijala 1977. navedeni su dopisnici iz 19 gradova, a u Koprivnici su to trebali biti Vjekoslav Prvčić i Stjepan Vadla. Riječ je bila o tadašnjim mlađim novinarima tvorničkih listova *Podravka* i *Bilokalnik*. Prvčić se povremeno javljao, ali ne s informacijama iz omladinske organizacije, već je pratio pojedine društvene i kulturne fenomene. Vadla je, pak, tu bio tek radi zadovoljenja forme, jer u *Poletu* nije pronađen niti jedan tekst pod njegovim imenom¹⁰. Činjenica je, međutim, da se *Polet* otada redovno pratio u omladinskim krugovima, počelo se razmišljati o tome da i Koprivnica dobije svoje omladinsko glasilo. Trebalo je, međutim, proteći više od godinu dana da bi se krenulo u realizaciju takvog projekta.

Pojedinačna suradnja Koprivničanaca s *Poletom*, neovisno o Jagatićevoj aktivističkoj metodi prikupljanja dopisnika, započela je još u travnju 1977., kada je tadašnji gimnazijski maturant Željko Krušelj zajedno s virovitičkim dopisnikom Miodragom Šajatovićem¹¹ posjetio redakciju u Savskoj 5 i dogovorio se s glavnim urednikom Ninoslavom Pavićem i urednikom kulture Željkom Ivanjekom o redovnoj suradnji. Prva je Krušeljeva reportaža pod naslovom "Nema zabave u 'dvorcu strave'", koja se bavila omiljenim okupljalištima za zabavu mladih Koprivničanaca, objavljena u broju 24 od 22. travnja 1977., a tu je bio potpisan i mladi koprivnički fotoreporter Željko Žigrić. Kad je Krušelj ujesen te godine otišao na studij u Zagreb, njegovo je ime u impresumu bilo u rubrici stalnih suradnika kulture, iako je većina tema kojim se bavio bila vezana uz aktualnu koprivničku društvenu problematiku. Povremeni suradnik *Poleta* uskoro je postala i koprivnička gimnazijalka Vesna Šubarić. Oni su tu usvajali temeljna novinarska znanja i vještine, presudne za pokretanje budućeg koprivničkog omladinskog lista.

Sve intenzivnija suradnja Koprivničanaca sa zagrebačkim listom naprasno je prekinuta na početku jesenskog serijala 1978. Pavić i zamjenik glavnog urednika Denis Kuljiš napravili su tada novi *Poletov* koncept, zasnovan na radikalnoj komercijalizaciji lista, ali i promjeni grafičkog identiteta lista, koji je otada potpisivao Goran Trbuljak. Iz *Poleta* su tada kao neatraktivni sadržaji u najvećoj mjeri izbačene regionalne stranice, kao i lokalne teme koje su bile uključene u neke druge rubrike. *Poletov* se koncept,

⁷ Kratka informacija o toj obvezi koja je početkom proljeća 1977. nametnuta Paviću objavljena je u *Poletu* br. 35, od 7. listopada 1977. U redakcijskom je komentaru stajalo da se otada "gotovo ništa nije učinilo na provođenju proljetnih zaključaka", a kao jedan od razloga navedene su "ozbiljne razlike u shvaćanju pravih zadataka omladinskih listova", ali "i u shvaćanju omladinskog aktivizma uopće".

⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. Zajednička je sjednica održana 28. rujna 1977.

⁹ Jedino regionalno izdanje *Poleta* pokrenuto je u listopadu 1977. u Puli i održalo se nešto manje od godinu dana. Od baznog se izdanja razlikovalo "mutiranjem" naslovnice i dvije stranice na kojima su bile lokalne teme. Zainteresiranost su još pokazali Split i Karlovac, ali u predviđenom roku nisu uspjeli okupiti lokalne redakcije i zatvoriti financijsku konstrukciju.

¹⁰ Moguće je da je Vadla kraće vrijeme slao neke informacije, jer je iz koprivničkog područja objavljeno nekoliko nepotpisanih vijesti.

¹¹ Šajatović je kao već afirmirani *Poletov*, kasnije i *Večernjakov*, novinar godinama bio i stalni suradnik LOK-a.

jednom riječju, prostorno sveo na Zagreb, a najveći je dio lista radilo tek dvadesetak stalnih suradnika, mahom iskusnijih novinara iz nekih ranijih omladinskih glasila. Najvažniji su sadržaji postali rock i estrada, dok su politika i problemi mlade generacije, pogotovo one na terenu, bili potisnuti na medijske margine. Bilo je to razdoblje, kako ga je Denis Kuljiš nazvao, "fenomenalne zabave", no ono je kratko trajalo, od jeseni 1978. pa do proljeća 1979. Jubilarni 100. broj *Poleta*¹² bio je dobar izgovor za prisilno povlačenje Pavića¹³ i Kuljiša, no ni novi v. d. glavni urednik Ratko Bošković nije u pogledu republičke koncepcije ništa bitno promijenio. U to je vrijeme u impresumu *Poleta* bilo samo 13 dopisničkih imena iz 11 gradova, a među njima nije bilo nijedno iz Koprivnice.

2.2. Bilten na šapirografu koji je postao omladinski list

Poletovo sužavanje suradnje s terena bilo je i presudno da bi se pri OK SSOH Koprivnica u prizemlju zgrade u Svilarskoj 6, koju su svi zvali "komitet", krajem 1978. počela okupljati ekipa mladih novinara koja će početkom 1979. pokrenuti *LOK* – List omladine Koprivnice. U jednome je tekstu kasnije napomenuto da je inicijativa za pokretanje lista zapravo proizašla "iz revolta"¹⁴ prema *Poletovom* koncepcijskom zaokretu. Iza projekta su tada stali Damir Vrabec i Josip Brgles, predsjednik i sekretar OK SSOH¹⁵, što je bio i preduvjet realizaciji bilo kakve medijske inicijative, budući da su njihovi osnivači u tadašnjem zakonskom okviru mogle biti samo političke organizacije i društvene institucije.

U tom je razdoblju, usporedbe radi, od regionalnih listova u kontinuitetu izlazio samo dubrovački *Laus*, pokrenut 1973., i riječki *Val*, koji se pojavio dvije godine kasnije. Paralelno s koprivničkom inicijativom krenulo je i osnivanje splitske *Omladinske iskre*, dok je pojava pulskog omladinskog lista *Pet* iste te 1979. bila posljedica propasti tamošnjeg *Poletovog* regionalnog izdanja. Osjetno veći gradovi, poput Zadra, Slavonskog Broda, Karlovca ili Varaždina, omladinske tiskovine nisu imali, dok je Osijek svoj list *Ten* dobio tek sredinom 1980-ih godina.

Prvi je broj novopokrenutog *LOK-a*, kojemu je u zaglavlju stavljeno "list Općinske konferencije SSOH", izašao u siječnju 1979. na 22 stranice i u nakladi od 1200 primjeraka. Ime je lista, prilično neinventivno, bilo rezultat usputnog improviziranja u kojem u tom trenutku nitko nije imao neku bolju ideju, no nije se moglo pretpostaviti da će se ono zadržati punih deset godina. List je bio besplatan i dijelio se po lokalnim OO SSO, školama i radnim organizacijama. Sličniji je, međutim, bio biltenu nego listu kakav tematski i grafički vezujemo uz pojam omladinskih tiskovina. Primarni je razlog tome ležao u činjenici da je list bio otisnut na starom šapirografu smještenom u općinskim službama, tako je format lista morao biti A-4, a umnožavanje je bilo ručno, ponekad i "ukrašeno" crnim mrljama. Otisak je bio isključivo crno-bijeli, dok je kvaliteta fotografija i crteža bila iznimno loša. Veličina slova u svim tekstovima proizlazila je isključivo iz otiska električne pisaće mašine¹⁶, a nerijetko se događalo da je su i stranice bile naopako zalijepljene. Na taj se način radilo prvih 16 brojeva, sve do lipnja 1981., kad je list prešao na tehniku offset tiska. Jedini je iskorak bilo to što je list prelaman na položenom A-4 formatu, umjesto uobičajene uspravne varijante stranice, pa je to postalo i njegov zaštitni znak u cijelom razdoblju izlaženja, s izuzetkom samo posljednjeg broja, koji je bio u *Poletovom* A-3 formatu.

¹² *Polet*, br. 100, 9. svibnja 1979.

¹³ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014. Nepovjerenje između uredništva i omladinskog rukovodstva pojavilo se već nakon velike političke afere zbog objavljivanja negativnog prikaza filma "Okupacija u 26 slika" u listopadu 1978., no slučaj je privremeno zataškan zbog priprema kongresa SSOH, da bi u proljeće 1979. Paviću i Kuljišu bilo rečeno da nađu pogodnu priliku za odlazak iz lista.

¹⁴ *LOK*, br. 2, veljača 1979., razgovor bez naslova sa Željkom Mažarom autora Željka Krušelja.

¹⁵ S pronalaženjem sredstva za list, kao i s teretom odgovornosti za ono što su *lokovci* objavljivali prilično uspješno su se nosili i kasniji predsjednici i sekretari OK SSOH: Ranko Kudelić i Dragica Strmečki te Branko Silta i Stjepan Bračko. Proračunski su se problemi, međutim, jako zaoštrili već u predsjedničkim mandatima Mije Horvata, Božidara Kozulića, Miroslava Puža i Vjekoslava Indira.

¹⁶ Daktilograf je od proljeća 1979. pa do posljednjeg broja bila sekretarica u OK SSOH Bernarda Gadanec, ujedno i jedina osoba koja je obilježila svih deset godina *LOK-ova* izlaženja.

Slika 1. Naslovnica prvog broja LOK-a (siječanj 1979.)

reno Vlatku Vinceku, dok je tehnički urednik bila Vesna Šubarić. Preostali su članovi redakcije bili Davor Ivančan, Maja Gjerek, Zlatko Moškon i Damir Mađarić, kojemu je i ime bilo pogrešno napisano. Bitno je pripomenuti da je u to vrijeme grupa gimnazijalaca, predvođena Goranom Litvanom, radila list *SOL* (*Srednjoškolski omladinski list*), i to bez profesorskog mentorstva. Objavljena su dva broja, koja su, zahvaljujući i korištenju usluga lokalne tiskare, iznenadila kvalitetom i odabirom tema pa se otuda ubrzo priključilo *LOK*-u još nekoliko suradnika. Osim Litvana, bili su to Zoran Car, Mladen Bohnec, Damir Wegh i Zvonko Todorovski, dok su već spomenuti Ivančan, Moškon i Maja Gjerek i Vesna Šubarić paralelno radili u oba lista.

Sadržajno gledano, prvi je broj *LOK*-a bio aktivistički i po izboru tema, a obrađivao stipendiranje učenika i studenata, osnivanje Kluba studenata općine Koprivnica, kao i problem profesionalnih omladinskih dužnosnika. Naznaka da bi list mogao biti osjetno provokativniji, samim tim i zanimljiviji mladima, bila je tipično *poletovska* tema o seksu, napravljena u formi ankete sa srednjoškolcima. Objavljena je i anketa o dočeku nove godine, nekoliko priča i pjesama s prigodnim ilustracijama, kao i Vincekov strip, koji je, opet sa seksualnim aluzijama, ironizirao Zakon o udruženom radu. Okupljanje strip-crtača obilježilo je, naime, početnu fazu *Poletova* izlaženja¹⁷, tako da je bilo razumljivo da je ista trend zahvatio i *LOK*, što je imalo vidljivi rezultat već godinu dana kasnije.

U početnim brojevima, s obzirom da nitko u redakciji nije imao uredničkog iskustva, a pogotovo grafičkog, dogodilo se da posljednja stranica ostane prazna, što se ponovilo i u iduća dva broja. Horizontalno je slaganje tekstova stvaralo i ozbiljne probleme, budući da su naslovi lijepljeni letraset-slovima po vertikali. Ambiciju da se list radi na način koji bi trebao predstavljati puno veći iskorak od onog što se pojavilo u početnom broju predstavljala je maskota, ružni čovječuljak s velikim nosom, čiji je autor bio Vlatko Vincek. Maskota se pojavila na naslovnici, a u početnim brojevima i kao ironični komentator pojedinih tekstova. Logotip lista bio je nacrtan malim slovima, zbog tehničkih problema samo u crnoj boji, s tim da je "O" bilo produženo po visini. Ukratko rečeno, *LOK* je i na prvi pogled odavao da je najveći trošak predstavljao papir na kojem je otisnut.

Uredništvo prvog broja *LOK*-a činilo je samo sedam entuzijasta, studenata i gimnazijalaca s prosjekom starosti od nepunih 19 godina, bez ijednog medijskog profesionalca. Glavni je urednik bio Željko Krušelj, koji će to ostati u prvih 14 brojeva, do siječnja 1981. Grafičko je uređivanje bilo povje-

¹⁷ Ilustrator Mirko Ilić, koji je kasnije stekao svjetsku afirmaciju, okupio je još krajem 1976. cijeli niz mladih autora u grupu "Novi kvadrat", koja je sve do spomenutog konceptualnog zaokreta, kad se težište zbog bolje kvalitete tiska prebacilo na fotografiju, u *Poletu* dobivala i po desetak stranica.

Drugi je broj izašao u veljači 1979., što nije bilo navedeno na naslovnici, na kojoj je, inače, bila pokazana figa na stražnjici, odjevenoj u traperice¹⁸. Baš je jeans broj kasnije bio i povod za prozivanje nastavnika koji u Srednjoškolskom centru nisu dopustili polaganje mature onima koji su ga nosili. List je u ta dva mjeseca, zahvaljujući i već spomenutoj *SOL*-i, dobio nove stalne suradnika. Redakciji je posebno bitan bio dolazak Zorana Cara, koji će tu ostati duži niz godina. Priključili su se i ilustrator Krešo Hegeduš, fotoreporter

Željko Žigrić te autor sportskih priloga Željko Krznarić. Glavni je tekst u drugome broju bio razgovor s Željkom Mažarom, bivšim predsjednikom Predsjedništva RK SSOH, u čijem je mandatu *Polet* i pokrenut. Mažar se, inače, nalazio na odsluženju vojnog roka u Koprivnici, a razgovor je bio ilustriran fotografijom iz njegove vojničke knjižice, što je potvrđivalo da list zbog tehnike tiskanja nije davao pretjeranu važnost ilustrativnom materijalu. Za *lokovce* je bilo važno da je taj omladinski dužnosnik također iskazao nezadovoljstvo činjenicom da se *Polet* "zatvorio u zagrebačke okvire".

Tematski gledano, u drugom i trećem broju nastavila se anketa o seksu, obogaćena i grotesknim strip-ilustracijama. Analiziran je gradski kino repertoar i gostovanja zagrebačkih kazališta, otvorena je tema o punku, raspravljalo se o akcijama koje je provodila omladinska organizacija, a glavna je gradska tema bio uspješni nastup gimnazijalaca na televizijskom kvizu "Pješčani sat". U oba su broja otvorene polemike s lokalnim novinarima, rastao je broj stripova i humoreski, ali i priča koja je potaknula još jednu tabu temu, maloljetničke pobačaje. Broj 3 donio je i prvi veliki intervju s nekom jugoslavenskom rock zvijezdom. Bio je to Vlatko Stefanovski, vođa grupe "Leb i sol". U kojoj je mjeri i takav još uvijek tematski "tanak" i politički gotovo bezazlen list bio osvježanje za učmalu medijsku zbilju, ponajbolje je oslikavao podatak da je već treći broj imao 42 stranice i da je otisnut u podvostručenoj nakladi – 2400 primjeraka.

Broj 4 iz travnja 1979. u grafičkom je smislu, iako još poduže u šapirografskoj tehnici, značio odbacivanje nekih bizarnih rješenja, no daleko je važnije bilo da je i u sadržajnom smislu doista bio početak trenda koji su neki odmah nazvali "koprivničkim *Poletom*". Bile je tu reportaže o omladini u Legradu i Đelekovcu, slijedio je i poveći tekst o nevoljama učenika na obveznoj školskoj praksi, otvoren je i sve prisutniji problem prostitucije u lokalima oko gradskog kolodvora. Za potonju je temu traženo i očitovanje općinskog Centra za socijalni rad, Sekretarijata za unutarnje poslove, tužiteljstva i suca za prekršaje. Naposljetku je u *poletovskoj* maniri zaključeno da se svi prema tome, makar su detalji te priče bili mnogima poznati, odnose krajnje licemjerno, jer je u komunističkom sustavu ono što nije bilo evidentirano i sankcionirano nije ni postojalo. Da *LOK* ne namjerava ostati samo na omladinskim i socijalnim temama, potvrđivalo je i pokretanje rasprave o urbanom identitetu grada, kao i o lokalnim mentalitetu, nesprenim mijenjati ono što uporno kritiziraju.

Amaterski rad nije trpio jednomjesečni ritam pa je *LOK* od petoga broja izlazio dvomjesečno, na istom broju stranica, a najveće se tehničko poboljšanje ogledala u nabavci pisaće mašine s manjim slovima. Slijedile su reportaže iz okolnih naselja, razgovori s osobama koje su u tim trenucima bile u središtu interesa, primjerice s tajnikom Komisije za ispitivanje porijekla imovine, no najčitaniji je, dakako, bio veliki intervju s članovima ultrapopularne grupe "Bijelo dugme", koja je tih dana u Kopriv-

Slika 2. Novinarska iskaznica glavnog urednika LOK-a Željka Krušelja

¹⁸ Problemi s profesorima zbog nošenja traperica na nastavi i na raznim školskim svečanostima bile su omiljene *Poletove* teme, kako bi se u polemičkoj formi naglasilo pravo mladih na identitet koji se protivio "uštogljenim" i formalističkim političkim okvirima.

Slika 3. Prva generacija LOK-ovaca na paviljonu u gradskom parku u Koprivnici (1979.)

nici održala veliki koncert. Nije zanemarena ni socijalna problematika, budući je objavljena i reportaža o štionicima Dječjeg doma.

O želji mladih koprivničkih novinara da budu na razini svojih *poletovskih* uzora govorio je i tekst o jeziku omladinskog tiska, gdje se upravo zgražanje nad psokama i "nepodobnim" imenicama i glagolima okarakteriziralo kao moralna dvoličnost koja odgojno dovodi do suprotnog efekta¹⁹. Već je u toj ranoj fazi bila uočljiva namjera lista da u što većoj mjeri piše prepoznatljivim rječnikom i stilom generacije koju je zastupao, a za razliku od *Poleta* bilo je iz broja u broj, pogotovo u opremi tekstova, sve češće korištenje kajkavskih izraza.

Isti je koncept imao i kolovoški i prosinački *LOK*, gdje su reportaže iz podravskih sela, kao i one o mladima u školama, radnim organizacijama, institucijama i klubovima, bile praćene i intervjuima, primjerice sa slikarom Josipom Generalićem, podravskom etnoglazbenom legendom Blažom Lengerom, redateljem prvog poslijeratnog koprivničkog amaterskog kazališta Velimirom Maravićem, ili ratnim skojevcem i bolničkim ravnateljem Krešimirom Švarcom. U tim brojevima, kao i u gotovo svima ostalima, tiskane su i reportaže iz ugostiteljskih objekata u koje su mladi tada zalazili, od kojih nijedan nije bio pozitivno ocijenjen, a detaljno su opisivana maltretiranja gostiju "slabije platežne moći". List je u tom segmentu, kao i iznošenju brojnih problema lokalnih srednjoškolaca, zarana pretvoren u pravu javnu tribinu.

Aktivistički je "danak" takvoj bujici frustracija mladih Koprivničanaca bilo objavljivanje priloga s radnih akcija na kojima su bile općinske brigade, kao i aktivnosti vezane uz redovne dolaske Titove štafete. List je opširno popratio i odlazak prve grupe *lokovaca* na ljetnu novinarsku školu u Fažani, što će se ponavljati i u iduće tri godine. Indikativno je da su neki novinari i suradnici *LOK*-a od polaznika kasnije prerasli u predavače na tom redovnom godišnjem okupljanju omladinskih tiskovina.

Koliko su, pak, od proljeća 1979. porastao interes za suradnju u listu, najbolje je govorio podatak da su već u broju 6 evidentirana 22 stalna suradnika, a među novim su se imenima našli i oni koji su snažno

¹⁹ *LOK*, br. 5, lipanj 1979., tekst pod naslovom "Kad se psuje, nek se psuje!" autora Davora Ivančana.

Slika 4. Suradnici LOK-a čekaju razgovor na (polupanoj) telefonskoj govornici (1979.)

obilježili i naredno razdoblje LOK-ova izlaženja: Krunoslav Jajetić, Pavle Fulir, Darko Bakliža, Goran Litvan, Stjepan Kolarić, Ivana Lukčin (kasnije Dubravec), Boris Grünigold, Zoran Vondraček, Branko Lukač, Vjekoslav Prvčić, Slavko Fijačko, Ivan Peterlin i Mladen Pavković. Indikativno je da su potonja dvojica profesionalnih novinara počeli suradnju polemikama s mladim *lokovcima*, ali su ubrzo uvidjeli da tu mogu pisati ono što nisu mogli objavljivati u svojim listovima. LOK-ovo je uredništvo još u početnom razdoblju počelo objavljivati žaoke na vlastiti račun, mahom u formi različitih pjesmica i ironičnih komentara, čime je dalo do znanja da je, ako već kritizira druge, spremno i na negativnu valorizaciju vlastitog rada.

2.3. Baltiću i Pejnoviću baš su Koprivničanci "najrealniji"

Novo je usporavanje ritma izlaženja, tada već vezano i uz pomanjkanje ionako minimalnih sredstava OK SSOH, bilo vezano uz broj 7, otisnut tek u prosincu 1979. Nije nimalo slučajno da je taj broj bio i prvi koji nije besplatno dijeljen, već je prodavan po cijeni od pet dinara²⁰. Iako unošenje ekonomskih kriterija u poslovanje nije smanjilo nakladu, dojam je bio da "projekt LOK", unatoč stalnom rastu kvalitete i broja suradnika, dugoročnije nije održiv. čemu su pridonosile i glasine da su sve učestalije kritike iz pojedinih političkih i intelektualnih krugova na njegov koncept i stil pisanja. List je u nepunu godinu dana prestao biti "bezazleno piskaranje" grupe koprivničkih omladinaca, kako se to ponekad govorilo, jer je LOK počeo otvarati sve konfliktnije teme. Spletom okolnosti, list se održao do jeseni 1980., kad je, na iznenađenje cjelokupne lokalne javnosti, uslijedio veliki zaokret.

²⁰ Cijena se održala do sredine 1982., kad je zbog sve će inflacije udvostručena, da bi već u prosincu iste godine dosegla 20 dinara. O gotovo progresivnoj inflaciji ponajbolje govori podatak da je posljednji broj u listopadu 1989. prodavan po cijeni od 6000 dinara. Uobičajena se naklada cijelo to vrijeme kretala oko 2200 -2400 primjeraka. Samo je posljednji broj zbog promjene načina distribuiranja imao višestruko veću nakladu, no rezultati takvog tiražiranja zbog prestanka izlaženja lista nisu poznati.

Slika 5. Oštre rasprave na sastanku uredništva LOK-a (1979.)

Održanju lista pridonijelo je, osim potpore onog liberalnijeg dijela općinskih političkih struktura²¹, i splet okolnosti, među kojima je bio i jedan sastanak omladinskog rukovodstva s Milutinom Baltićem, sekretarom CK SKH. Baltić je u tom trenutku bio glavni partijski operativac, ali i pripadnik dogmatske linije, koja se protivila bilo kakvim reformskim potezima. Tom je događaju prethodio u prosincu 1979. objavljen *LOK*-ov intervju s trojicom ključnih republičkih omladinskih rukovodilaca: predsjednikom Mladenom Pejnovićem, sekretarom Antunom Boškovićem i članom Predsjedništva Stjepanom Behinom, inače koprivničkim kadrom²². U spomenutom je razgovoru koprivnički list dobio baš zbog svog koncepta ukazivanja na realne probleme mlade generacije podršku za nastavak rada, koja nije mogla proći nezapaženo u lokalnim okvirima.

Bitno je upozoriti da je u to vrijeme buknuła jedna od najvećih *Poletovih* afera, točnije objava poziva čitateljima na protestno okupljanje 24. studenoga 1979. ispred diskoteke "Big Ben"²³ u Bogovićevoj ulici. Posljedica je te afere bila smjena v. d. glavnog urednika lista Ratka Boškovića, u čemu je aktivnu ulogu imao upravo Milutin Baltić. Zbog tih je zbivanja bio sazvan i Baltićev "radni dogovor" s omladinskim rukovodstvom²⁴, na kojem je jedina tema bilo stanje u omladinskim tiskovinama. Tu je detaljno

²¹ Osim članova općinskog omladinskog rukovodstva, list su izravno ili prešutno podržavali mlađi članovi partijskog vodstva i općinskih struktura, kao i pojedini gospodarstvenici i drugi gradski uglednici. Potpora je, međutim, primarno ovisila o temama kojima se list bavio pa su neki ponekad i mijenjali mišljenje o listu, no u načelu su branili slobodniji i ležerniji pristup od onoga koji je iskazivao općinski tjednik *Glas Podravine*.

²² *LOK*, br. 7, prosinac 1979., str. 7-9, tekst pod naslovom "Omladinska štampa – periferna" autora Željka Krušelja.

²³ U *Poletu* br. 109 objavljeno je, naime, kratko pismo pod naslovom "Hard rain" u kojem se metaforički pozivalo na okupljanje pred diskoteke "Big Ben", jer su zaštitari maltretirali, ponekad i tukli, dugokose mladiće koje su nazivali "hašomanima", kao i sve koji su dolazili u jeansu i patikama. Taj je poziv u partijskom vodstvu protumačen kao prvi javni poziv na prosvjede zagrebačke omladine, što je izazvalo veliku političku uznemirenost.

²⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445. Priložen je stenografski zapisnik tog sastanka, održanog 21. prosinca 1979.

analizirano stanje u *Poletu* i dogovoren način na koji bi se taj središnji omladinski list vratio u "aktivističke okvire". Baltić je upozoravao da u omladinskim tiskovinama "jačaju i određene kapitalističke tendencije" koje "mogu dovesti u pitanje i socijalizam" pa je u zatražio da u takvim listovima obvezno budu "i drugovi koji su već iskusniji... i koji bi mogli voditi redakciju", dakle svojevrsni politički komesari.

Analizirajući stanje u ostalim omladinskim tiskovinama, Pejnović je ustvrdio da u njima uglavnom "nema detaljno razrađene koncepcije" i da zato "svi oni tu manje-više 'plivaju'". U tom je kontekstu spomenuo i *LOK*, ali kao pozitivniji primjer, rekavši da su "najrealniji Koprivničanci". Baltić, koji je tijekom razgovora pokazao da poznaje i omladinske tiskovine, nije se protivio tom mišljenju. Iako Pejnovićeve riječi nisu zvučale kao neka posebna pohvala, u kontekstu žestokih napada na ostale tiskovine značile su jasnu potporu za daljnje izlaženje, kako su koprivnički politički forumi to i protumačili. *LOK* je, dakle u tom trenutku dobio "prolaz" u najvišim partijskim strukturama, no za još bolji prijem kod mlađe čitalačke publike bilo je važnije očitovanje onih koji se nisu uklapali u dominantne ideološke okvire i čije je viđenje društvene stvarnosti bilo potpuno suprotno Baltićevoj liniji. Za to je trebalo pričekati do jeseni naredne godine, inače jedne od najburnijih u povijesti poslijeratne Jugoslavije.

U međuvremenu se dogodio još jedan slučaj koji je ukazivao na sve veće zanimanje republičkog omladinskog vodstva za koprivnički list. Slučaj "Big Ben" doveo je u prosincu 1979. i do formiranja novog uredništva, predvođenog Zoranom Franičevićem. Zbog dotadašnjeg zanemarivanja republičke koncepcije, njegov je zadatak bio da u uredništvo dovede i nekog omladinskog novinara s terena. Omladinsko rukovodstvo ZO Bjelovar predložilo je za tu dužnost *LOK*-ova stalnog suradnika i od te jeseni zagrebačkog studenta Gorana Litvana. On je bio doveden u situaciju da to prihvati, jer je i Franičeviću bio najprihvatljiviji, pa mu se ime nekoliko mjeseci nalazilo u *Poletovu* impresumu²⁵. Fakultetske su obveze, međutim, rezultirale Litvanovim tek djelomičnim uključivanjem u rad pa je on svoj pravi dolazak u zagrebački list odgodio do ljeta 1982., kad je postao jedan od ključnih urednika.

2.4. LOK-ovi strip-crtači iznenađenje na konkursu u Beogradu

Godina 1980. započela je, inače, Titovim odlaskom u ljubljansku bolnicu, što je u državnim strukturama stvorilo iznimnu nervozu i rezultiralo još rigidnijim stavom prema medijima. *LOK* je u tom razdoblju bio preokupiran svojim višemjesečnim planom, potaknut izložbama *Poletovog* "Novog kvadrata", o broju koji bi u potpunosti bio posvećen vlastitom krugu strip-crtača. Preduvjet je tome bilo davanje sve većeg *LOK*-ovog prostora stripu, obično po četiri-pet stranica, kao i ilustriranje brojnih tekstova, što je proizlazilo iz spoznaje da crteži u špirografskoj tehnici izgledaju mnogo bolje od fotografija. Tako se u siječnju 1980. pojavio tematski *LOK*-strip²⁶ na 46 stranica, s opširnim predgovorom Marijana Špoljara. Taj je povjesničar umjetnosti, koje je bio član nekoliko redakcija omladinskih tiskovina²⁷, posebno upozorio na nekomercijalni pristup većine crtača, odnosno želju da taj vid supkulture i u hrvatskim okolnostima preraste u priznatu umjetnost. U njemu su svoje radove u različitim tehnikama, uključujući i kombiniranje fotografija i crteža, objavili Željko Žigrić, Tomislav Balažin, Igor Modrić, Vlatko Vincek, Zoran Car, Zlatko Moškon, Branimir Dorotić, Krešo Hegeduš, Pavle Fulir, Davor Radić, Boris Grüngold, Darko Bakliža i Josip Puž.

Od tih 13 autora, trojica nisu bili Koprivničanci, što je i u lokalnoj javnosti stvaralo uvjerenje kako list ima odjek i u širim hrvatskim okvirima. Očekivani je problem bila loša tehnika tiska, kao i unaprijed zadani format stripova, zbog čega su neki morali biti presnimljeni, s loše vidljivim detaljima. No, u koprivničkoj su galeriji upravo ti radovi bili osnovica istodobno organizirane strip-izložbe, nakon koje je dio autora sudjelovao i u sličnim manifestacijama diljem Hrvatske i Jugoslavije. Izložba je u nared-

²⁵ Litvanovo se ime kao člana uredničkog kolegija *Poleta* pojavilo u br. 114 od 19. prosinca 1979.

²⁶ *LOK*, br. 8, siječanj 1980.

²⁷ Marijan Špoljar bio je u prvoj polovici 1970-ih godina član redakcije zagrebačkog *Omladinskog tjednika*, preteče *Poleta*, a u Koprivnici je bio angažiran u politički proskribiranim projektima *Susreti* i *Simetrale*.

nim brojevima bila i povod žustroj polemici o dosezima stripa u kojoj su, uz Špoljara, sudjelovali Ivan Peterlin i Marijan Molnar.

Dokaz potencijala koprivničkog kruga bio je nekoliko mjeseci kasnije vidljiv u rezultatima strip-natječaja saveznog omladinskog lista *Mladost*. Na njemu je Tomislavu Balažinu u konkurenciji 90-ak autora iz svih republika pripala druga nagrada²⁸, koja je donosila i 3000 dinara, a iz obrazloženja je bilo jasno da ih je impresionirao svojih crtačkim talentom. U popratnom je obrazloženju ocjenjivačkog suda beogradskog lista navedeno da je na natječaju uspješno sudjelovalo još nekoliko autora okupljenih oko koprivničkog LOK-a, koji su, kako je rečeno, pokazali "da strip svoje poklonike ne nalazi samo u velikim kulturnim središtima": "*Lokovci* su se predstavili kao izuzetna celina, s jasnom idejnom platformom, ali su istovremeno, što je posebno značajno, sačuvali originalnost i individualnost. Našim kursom nisu predviđene posebne nagrade za grupe, ali kada bi one postojale *lokovci* bi je sigurno dobili."

Deveti je LOK-a izašao u ožujku 1980., a nakon stripa veći je prostor bio posvećen poeziji. Već u prvim se brojevima afirmirala koprivnička pjesnikinja Maja Gjerek, da bi zatim još niz autora dobio priliku za afirmaciju, od Nikole Pripuzovića, Mladena Levaka. Višnje Videc, Vladimira Lončarića pa do Zorka Markovića, koji će uskoro postati nova LOK-ova zvijezda, ali kao jedan od vodećih hrvatskih arheologa. Književni tematski blokovi, poput onih posvećenih poeziji, bili su nešto po čemu je koprivnički list prethodio *Poletu*, koji je svoj autorski blok *Poletura*, otvoren neafirmiranim autorima, počeo objavljivati od jeseni 1981.

Inače, u broju 9 dominirala je reportaža o mladima u Tvornici obuće Sloga, mladi su novinari posjetili i rudare u Draganovcu, nastavilo se s obrađivanjem urbanističkih tema, progovorilo se o podstanarskim problemima mladih, a napravljen je i zanimljiv intervju s koprivničkim rukometnim reprezentativcem Stjepanom Obranom. List je načeo i vrlo osjetljivu tema o Podravicima koji zbog nedostatka pravih prilika napuštaju svoj rodni kraj, ali i o brojnim došljacima koji Koprivnicu često koriste samo za vlastite probitke. Naslov je Peterlinova teksta dovoljno govorio - "Raj za šarlatane" – ali je uredništvo doveo i u situaciju da se brani od kuloarskih napada da pokazuje regionalnu uskogrudnost, pa i "ksenofobičnost".

Najviše je razloga za kupnju, ipak, nudila detaljno napravljena tema o zapuštenoj plaži i naglom propadanju turističkih objekata na Šoderici, gdje ni loša tehnika tiska nije umanjila nelagodu snimljenih prizora s dotad omiljenog "podravskog mora"²⁹. Nije nebitno spomenuti da u tom broju iz lista nestaje njegove nosate maskote, što je bio posredni dokaz da tiskovina više ne želi ostavljati dojam bezazlenosti. List je dobio još nekoliko stalnih suradnika, konkretno Veljka Kučekovića, Dragana Grgura, Vladu Novaka, Mirka Lukavskog, Dragicu Strmečki i Jadranku Šimek (kasnije Lakuš).

Početkom svibnja 1980. preminuo je predsjednik Tito, što je značilo da se od lista očekuje posebno izdanje³⁰ posvećenom tom karizmatiskom jugoslavenskom lideru. Broj je tretiran kao izvanredni, ali se računao kao deseti po redu, broj stranica bio mu je smanjen na 30 i na njemu nije bilo prodajne cijene. Sadržaj je, dakako, bio sličan svim ostalim prigodnim omladinskim listovima, dok je OK SSOH kao izdavaču najvažnije bilo da na to izdanje nije bilo nikakvih političkih primjedbi. Kako ih nije bilo, uredništvo se u nekim kasnijim kriznim situacijama moglo braniti tezom da je "dobro odradilo prigodni Titov broj", jer je stav o vođi revolucije bio puno važniji od bilo kakvih aktualnih političkih rasprava.

Naredna dva broja, 11 i 12, objavljena u lipnju i rujnu 1980., predstavljala su, iako s poznatim tehničkim ograničenjima, novi LOK-ov kvalitativni iskorak. Bio je to uspješni spoj reportaža o istinskim problemima mladih na terenu, u radnim organizacijama i u raznim klubovima, već pomalo uobičajeno

²⁸ LOK, br. 11. lipanj 1980., str. 31, tekst pod naslovom "Yu strip *Mladost*" bez navođenja autora.

²⁹ Teme o Tvornici obuće Sloga i Rekreativskom centru Šoderica bile su obrađene i u *Poletu*, br. 130. 16. travnja 1980., tekst pod naslovom "Racija na bicikle", i br. 134, 21. svibnja 1980., tekst pod naslovom "Jedini svjedoci, ribe, šute", autora Željka Krušelja i Krunoslava Jajetića.

³⁰ *Polet* je, usporede radi, dva broja zaredom, 132 od 5. svibnja 1980. i 133 od 13. svibnja 1980., posvetio isključivo Titu.

provociranje svojih kolega novinara iz "ozbiljnih" listova³¹, razgovori s osobama čiji je posao bio vezan uz mlade, široke rasprave o rock-trendovima s reportažama o sve brojnijim lokalnim grupama s ranglistama novih ploča, a krenuo je i iznimno zanimljiv i nekonvencionalno pisan serijal o starijoj podravskoj povijesti³². Specifičnost se broja 11, tiskanog na 48 stranica, ogledala u tri upečatljive socijalne teme. Prva je bila ispovijed jednog koprivničkog narkomana, pisana u slikovitoj *poletovskoj* maniri, s puno detalja koji su upozoravali na iskušenja s kojima se suočavaju mladi Koprivničanci, slijedio je fenomenološki tekst o žicanju kao načinu življenja marginaliziranog dijela mlade generacije, a najviše je mučnine izazvala tema o maloljetničkoj delikvenciji, gdje je razgovarano sa štićenicima odgojno-popravnih ustanova³³. Nastavilo se i s tiskanjem stripova, a upravo je u tom broju objavljen je i jedan od ponajboljih, foto-strip Pavla Fulira "Testis est deus" ("Bog je svjedok"), u kojem je autor kombinirao poznatu fotografiju gole i uplakane vijetnamske djevojčice nakon bombardiranja s fotografijom nasmijsane žene koji raširenih ruku trči muškarcu u zagrljaj.

Sve su te konceptualne vrline bile prisutne i u broju 12, od niza reportaža i intervjuja, primjerice s predsjednikom Skupštine općine Stjepanom Ivanišem i basistom "Riblje čorbe" Mišom Aleksićem, koji je bio na odsluženju vojnog roka u Koprivnici. pa do rasprava o aktualnim pitanjima, poput nacrtu zakona o usmjerenom obrazovanju i žestokih polemika s protivnicima rock kulture mladih, kao i članka o posljedicama alkoholizma na pojavu disfunkcionalnih obitelji. Tu se, pak, političko "iskakanje" ogledalo u vrlo osjetljivoj temi o privilegiranosti djece radnika Podravke u pogledu stipendiranja i ugovora o zapošljavanju³⁴. Krizna je svakodnevica, koja je postala realnost odmah nakon Titove smrti, bila popraćena hiperkritičkim tekstom o redukcijama struje, zbog kojih se i gradski trg često doimao kao da je "srednji vijek"³⁵.

Naposljetku, u tom je broju objavljena i velika fotografija dugokosog mladića³⁶ na čijem je prsima bio kratki tekst u kojem se govorilo, u maniri naširoko prepričavanih *poletovskih* tema o sukobima "hašomana" i "hipića" sa "šminkerima" i "štemerima", o "lasnoj"³⁷ diskriminaciji u kavani Doma JNA, koje je zbog nešto nižih cijena bilo često okupljalište mladih. Na ulazu mu je, naime, rečeno da se "nekim ljudima ne sviđa(m) i nek ide(m) van" te da vjerojatno nije jedini koji je doživio takvo poniženje. Osjećaj veće kreativne slobode došao je do izražaja i tiskanjem prve golotinje, fotomodela s nudiističke plaže, gdje su došli do izražaja svi njeni "atributi", čime je list želio dokazati da se usuđuje ići i dalje od onoga što je u to vrijeme nudila golišava *Startova* duplerica. Kako je i na naslovnici bila oti snuta djevojka u *LOK*-ovoj majici bez grudnjaka, za provincijalno je shvaćanje morala to bio veći izazov od potresnih priča vezanih uz narkomaniju, alkoholizam i kriminal. Neki su tome pljeskali, drugi optuživali list za nepotrebnii egzibicionizam³⁸.

Oba su broja, dakle, u sadržajnom pogledu, a i po zanatskoj zrelosti, bila na željenoj *poletovskoj* razini, tako da nitko nije mogao pomisliti da se list u potpunosti radi na amaterskoj i volonterskoj osnovi te da je ovisan o političkoj volji vrlo uskog kruga lokalnih političkih i gospodarskih moćnika. Teme

³¹ *LOK*, br. 11, lipanj 1980., str. 8-9, tekst pod naslovom "Ziheraštvo i honorarčenje" autora Ivana Peterlina.

³² Isto. Autor je bio Zorko Marković, a serijal je započeo tekstom pod naslovom "Kako je mali Zorko tražeći (glinene) pimpeke našao (glinene) rogove".

³³ Isto, tekstovi pod naslovima "Ispred mene se načičkala masa bandera", "Rista, 'el imaš kaj sitnog?" i "Stara si je našla frajera" autora Darka Bakliže, Gorana Litvana i Milana Fukera.

³⁴ *LOK*, br. 12, rujan 1980., str. 16-17, tekst pod naslovom "Tko će kome, ako ne svoj svome" autora Krunoslava Jajetića.

³⁵ Isto, str. 20-21, tekst pod naslovom "Mrak, frajhanje i pomalo sport" autora Gorana Litvana.

³⁶ Isto. Riječ je bila o Mladenu Jakupcu, kasnije jednom od ključnih *LOK*-ovih urednika, autora i fotografa.

³⁷ Isto. Umjesno kose, svjesno je korištena kajkavska riječ "lasi", što je potenciralo razliku između govora u objektima JNA i lokalnog dijalekta.

³⁸ Kad je bila riječ o golom ženskom, ali i muškom, tijelu, *Polet* je baš te 1980. "aferom Šarović" društvenom konzervativizmu opalio žestoki šamar. *LOK* u tom segmentu nije mogao pratiti *poletovske* provokacije, što je govorilo da je u golo tijelo u provincijskim okvirima daleko veće iskušenje od političkih ideja.

kojima su naprosto prštala oba broja nisu mogla dovoditi do zaključka da list kojemu je kritičnost temeljito prevagnula u odnosu na traženi politički aktivizam može imati neku ozbiljniju perspektivu.

2.5. Nekandidirani list dobiva nagradu "Sedam sekretara SKOJ"-a

Ono što se dogodilo nepunih mjesec dana kasnije bilo je iznenađenje za Koprivničance, ali i samu redakciju. Objavljeno je, naime, da je upravo *LOK* dobitnik nagrade "Sedam sekretara SKOJ-a"³⁹ za 1980. godinu. Neki su bili uvjereni da je lansirana i pogrešna informacija, budući da list za tu prestižnu nagradu nije bio ni kandidiran. Ispostavilo se da je ipak dobitnik, jer je žiri te nagrade⁴⁰ napravio presedan, za neke i pravi incident. Odbacio je prvotnu kandidaturu *Studentskog lista* i riječkog *Vala*, da bi samoinicijativno tri ravnopravne nagrade dodijelio *LOK*-u, dubrovačkom *Lausu* i splitskoj *Omladinskoj iskri*.

U obrazloženju je stajalo da sva ta tri lista "karakterizira angažiran odnos prema sredinama u kojima djeluju", a "koji se ne pretvara u puko 'ispisivanje' lokalnih zbivanja kao (krivu) pretpostavku vlastitog opstojanja pa se, u skladu s tim, i ne žele konstituirati kao glasila lokalnog značaja". Sukladno tome, "omladinski karakter tih glasila ne pokazuje se u bavljenju standardnim, 'propisanim' temama, već u otvorenu pristupu svim društvenim problemima, a, dakako, ponajviše onima s kojima se osobito intenzivno suočavaju mladi". Naglašeno je i da kod tih glasila bitno što "nastaju kao rezultat kolektivnog rada" i da je "neprofesionaliziranost" tu shvaćena kao "izrazita prednost omladinskog tiska".

U osvrtu žirija na svaki pojedini list, za *LOK* je navedeno da "odavno nismo imali jednu općinsku omladinsku novinu tako izrazita kritičkog odnosa spram vlastite sredine, otvorena i nedvosmislena ukazivanja na probleme i 'lokalne' krivce njihova stvaranja i nerješavanja", a upozoreno je i da je *LOK*-ova grafička "siromašnost" uvjerljivi dokaz da to ne mora biti smetnja da novina ne bude "atraktivna i čitljiva"⁴¹.

Na to se nadovezao provokativni komentar politologinje i tadašnje asistentice na zagrebačkom Fakultetu političkih nauka Mirjane Kasapović o kriterijima za dodjelu nagrada, objavljen u *Poletu* pod naslovom "Mirni socijalistički klinici"⁴². U njemu se od sva tri lista uglavnom bavila onim koprivničkim, naglašavajući kako je svjesna da za isto tako nagrađeni album *Pankrta* i prozu Davora Slamniga, kao i za *lokovski* model novinarske kritike lokalne zajednice, "ne bi baš mnogi jamčili da mogu dobiti jednu 'službenu' nagradu, u vrijeme kad omladinska organizacija nije potpuno sigurna u reakciju drugih 'dijelova društva. Autorica je tu, kao suprotnost *LOK*-ovskom pristupu, ukazala da je "isuviše onih koji bi nagradu za udovoljavanje kriterijima 'pravovjernosti' društvu, koristeći najčešće neinventivnost, prosječnost i dosadu kao adute društvene relevantnosti". Mirjana Kasapović je, najkraće rečeno, baš preko pohvale koprivničkim mladim novinarima obračunavala s ustaljenim i neodrživim sustavom vrijednosti u društvu, implicitno upozoravajući da sustav zbog nemogućnosti svog reformiranja ulazi u razdoblje postupnog propadanja.

Nepobitno je da je položaj lista time učvršćen, odnosno da su privremeno utihnuli njegovi najveći kritičari, pogotovo oni u lokalnim novinarskim krugovima, no ništa se u materijalnom statusu lista nije bitno dogodilo, osim što je odjednom na verbalnoj razini bilo mnoštvo zaslužnih što *LOK* uopće i izlazi. Osnazio je jedino stav, kako je navedeno u popratnom redakcijskom reagiranju, da se "list ne smije tiho ugasiti, već još dosljednije nastaviti započeto i pokušati okupiti još širi krug mladih novinara, kako se *LOK* ne bi zatvorio unutar jedne generacije".

³⁹ Tu je nagradu uoči Dana SKOJ-a, 10. listopada, dodjeljivao GK SSOH Zagreb, ali je jedina bila od savezne važnosti pa su dobitnici bili iz svih republika.

⁴⁰ Žiri je radio u sastavu: Mirjana Kasapović (predsjednica), Dobroslav Silobričić, Silvana Jakuš, Marko Goluža i Goran Dvoržak. Iz sastava je žirija bilo vidljivo da nije podložan političkim kompromisima.

⁴¹ Obrazloženje nagrade objavljeno je u *LOK*-u br. 13, studeni 1980., str. 2-3.

⁴² *Polet*, br. 137, 15. listopada 1980., str. 6.

U trenutku proglašenja dobitnika nagrade sredstva za tiskanje lista za tekuću 1980. bila su, naime, već potrošena pa su za još dva predviđena broja tražena iz drugih izvora⁴³. Zbog toga je spomenuti tekst ponajbolje komentirala ilustracija na kojoj je redakcija "ugrađena" u pečeno pile na roštilju⁴⁴. Neočekivana je prilika, međutim, iskorištena na posredni način. Dobivanje nagrade bilo je dobar povod da bi istodobno krenula i poduže planirana radijska omladinska emisija "Vruća juha", koja je na taj način postala drugi oblik *LOK*-ove djelatnosti, ispreplićući pisano i govorno novinarstvo. Troškove te emisije, minimalne doduše, u trajanju od jedan sat tjedno, po direktivi općinskih političkih struktura preuzela je Radio Koprivnica.

Prva je emisija emitirana u nedjelju, 5. listopada 1980., točno u podne, što je ostao i njen stalni termin, i uz brojne se probleme održala narednih devet godina, praktički do kraja *LOK*-ova izlaženja. Njen je prvi urednik bio Goran Litvan, spikerica je bila Irma Brljek, muzički urednik Krunoslav Jajetić, tehnički realizator Miroslav Kramberger, a informativne priloge i prigodne razgovore po potrebi su pripremali brojni članovi *LOK*-ove redakcije. Redovni je tjedni ritam i neobavezujući radijski format omogućio su da se kroz "Vruću juhu" regrutiraju i novinarski profiliraju nove generacije mladih autora, koji su se kasnije uključivali u *LOK*.

Ubrzo se kao spikerica pojavila i Jasenka Pecko (kasnije Litvan), dok je realizaciju pojedinih emisija preuzimao i profesionalni radijski tehničar Tomislav Posavec-Tona. Emisiju je kao voditelj obilježio Krešo Blažek, kasnije i njegov brat Davor Blažek. Kako je "Vruća juha" zvučala u eteru, svjedočila je reportaža sa snimanja, čiju su uvodnu špicu označavali ska zvukovi "Bad Mannersa": "Voditelj 'Vruće juhe' Krešo Blažek viče, gestikulira, rokće, laje, cvokoće, šuška, skače, muca, šarmira, urla, glumata, cvrkuće, dosađuje, reži – sve u interesu maksimalne zabijancije! Emisija je rađena u maniri radijskog 'Muppet showa', a voditelj Blažek, u ulozi žapca Kermita, duhovitostima popunjava 'rupe', pogotovo kad nešto zaškripi."⁴⁵

Litvana je kao urednica zamijenila Ksenija Ernečić (kasnije Horvat), koja je tu s prekidom bila do 1984. Od urednika i voditelja svakako sredinom 1980-ih godina treba spomenuti uigrani tandem Siniša Operman – Darko Ledinski, kad je emisija po atraktivnosti i slušanosti vraćana na početnu razinu. Među zapaženije je urednike spadao i Marinko Markek, a bilo je i razdoblja kad je uređivanje i vođenje emisije preuzimano "na smjenu", kao dio redakcijskih obveza, zbog čega je i gotovo nemoguće rekonstruirati slijed svih kadrovskih promjena. Redakcija je tražila da emisija stalno ide uživo, no često se događalo da su urednici s Radio Koprivnice inzistirali na pregledu materijala, što je smanjivalo očekivanu provokativnost.

Prvotno je *LOK*-ovo uredništvo napravilo još dva broja. Nastavljen je isti uređivački koncept, od niza reportaža o mladima, analiziranja raznih komunalnih i školskih problema, recimo onog o statusu vanjskih suradnika u srednjoškolskoj nastavi pa do otvaranja pitanja preuređenja središnjeg koprivničkog trga. Na njemu je dominirao partizanski spomenik, tako da je svaka rasprava dobivala i neželjenu političku dimenziju zadiranja u "revolucionarne tekovine". Iz broja u broj bilo je i sve više esejističkog propitkivanja društvenih konvencija, pogotovo pomodarstva i potrebe naglašavanja privilegiranog socijalnog statusa, u čemu je po provokativnosti opet prednjačio Ivan Peterlin.

Posebnost broj 13 ogledala se u vrlo duhovitom ogledu o pjesništvu u koprivničkim javnim zahodima te u dotad najopsežnijem razgovoru s Darkom Rundekom, otkrićem *novovalne* scene, u nekoj hrvatskoj tiskovini. Ipak, vrijeme je pokazalo da je u tom broju objavljen i u lokalnim okvirima prvi pravi ekološki osviješteni tekst o ugroženosti podravnog zemljišta, vode i zraka⁴⁶. Autor je naveo čak osam potencijalnih izvora zagađivanja, a kao najugroženije točke naveo je potoke Koprivnicu i Gliboki, što

⁴³ Sredstava su bila pronađena, ali redakcija, po očičaju, nije bila uključena u detalje te financijske operacije.

⁴⁴ *LOK*, br. 13, studeni 1980., str. 3-4., tekst pod naslovom "Raskorak između želja i mogućnosti", potpisan s "urednik".

⁴⁵ *Polet*, br. 140, 5. studeni 1980., str. 5, tekst pod naslovom "Agitprop" autora Željka Krušelja.

⁴⁶ *LOK*, br. 13, studeni 1980.. Tekstovi pod naslovima "Kada pođeš za grm čučat...", "Milina za uho i oko" i "Osam tihih trovača" autora Davora Ivančana, Krunoslava Jajetića i Duška Bodinovca.

se u narednom razdoblju pokazalo opravdanim, ali i opasnosti od širenja bolesti na više divljih odlagališta svakovrsnog otpada.

U posljednjem svesku kojeg je kao glavni urednik potpisao Željko Krušelj, broju 14 iz siječnja 1981., nije bilo dilema što je bila najčitanije štivo. Redakciji je dugo obećavani intervju dao Pavle Gaži, bivši generalni direktor Podravke i tadašnji izvršni sekretar CK SKJ. Kako su gradom već poduže kolale priče da je već tada bio u sukobu s novim poslovođstvom koprivničkog giganta, taj se intervju još godinama analizirao i komentirao, budući da je Gaži dao neke dvojbene naznake što bi se tu moglo događati u još burnijem razdoblju koje je slijedilo⁴⁷. Kad se razgovor pozornije analizira, Gaži je ponajviše govorio metaforički i alegorijski pa zapravo i nije ništa određeno rekao o gradskih oponentima, okupljenima oko svoga nasljednika Vladimira Trojaka. Načelno je kritizirao jedino navodnu direktorsku rastrošnost i statusno odvajanje od običnih radnika, a i vođenje klanovske politike. U tom je kontekstu naveo točni iznos svoje beogradske plaće, opisujući svoj tamošnji "studentski" život, u čemu su se nazirali i demagoški tonovi, da bi zatim novinare zapitalo imaju li hrabrosti "to pitanje postaviti nekim koprivničkim funkcionarima ili privrednicima".

Jedina je Gažijeva konkretnija izjava bila da će se vjerojatno vratiti u Koprivnicu i da će tu još neko vrijeme biti "društveno angažiran". To je shvaćeno kao najava smjene aktualne uprave i njegov povratak na dužnost generalnog direktora Podravke. U tom kontekstu se mogla shvatiti i završna rečenica da ga "već neki 'golmani' i bivši 'nogometaši' i lijevom i desnom svojski – deGAŽIraju", tako da bi i njegov dolazak mogao sličiti na "povratak otpisanih". Aludirao je time na tadašnjeg direktora Podravkine službe za informiranje Anđelka Jagečića, bivšeg poznatog golmana, koji je s njim vodio glavnu medijsku bitku⁴⁸.

Činjenica je, međutim, da se grad nakon tog intervjua još radikalnije podijelio na dva bloka, odnosno na one koji su zagovarali bivšeg i aktualnog Podravkinog "generalca", od kojih je svaki imao cijeli niz osobno zainteresiranih suflera. Takva je podjela, šire gledano, predstavljala i prvi pravi LOK-ov poraz, jer je osnovni redakcijski cilj bilo jačanje koprivničkih pozicija u svim segmentima koprivničke politike i gospodarstva. Najbizarnija se činjenica ogledala u tome što su ključne Podravkine direktore i članove poslovođstva u oba mandata činili isti ljudi. Kadrovske su podjele, iz kojih se isprva nisu mogle očitati i neke ozbiljnije političke razlike, obilježile cijelo to desetljeće, no eskalacija sukoba, kao novi udarac koprivničkom zajedništvu, tek se "zakuhavala".

List se u tom istom broju 14 naslovom "Bohemi postaju milijuneri" zamjerio i likovnim umjetnicima, budući da je Marijan Špoljar propitkivao njihove zarade na uređenju javnih i poslovnih objekata, na što su nadovezalo i jadikovanje Marijana Molnara o potpunoj komercijalizaciji i monopolu hlebinske škole naivnog slikarstva. Bilo je tu i tema o stalnim kašnjenjima vlakova na liniji prema Zagrebu, nezadovoljavajućoj razini društvene prehrane u većini koprivnički poduzeća i o dugoj tradiciji koprivničkog omladinskog tiska. LOK je prvi u medije doveo i poetski nadarenog radijskog nogometnog komentatora Ivu Tomića, a jednako je atraktivan bio i monovju pjevačice Zdenke Kovačiček, čime je njihov autor Krunoslav Jajetić dokazao svoju punu autorsku zrelost. Među LOK-ove su se stalne suradnike u to vrijeme uključili i Ivo Čičin Mašansker, Duško Bodinovac, Irma Brljek (kasnije Bagarić), Stevo Svržnjak, Milan Fuker, Krešo Blažek te Dražen Međimorec, koji je nakon Gründoldova odlaska u vojsku

⁴⁷ LOK, br. 14, siječanj 1981., str. 3-7, tekst pod naslovom "Ne dižimo spomenike zlatnom teletu" autora Željka Krušelja, u suradnji s još nekim članovima redakcije. Intervju je bio specifičan u praksi cjelokupnog omladinskog tiska i po tome što se sugovornik nije želio fotografirati sprijeda pa su sve fotografije napravljene s leđa, tako da se na njima vide samo novinarska lica. Redakcija je intervju pamtila i po tome što je autorizacija razgovora, s vrlo radikalnim preinakama izvornog teksta, stigla nakon što je list već bio otisnut pa je moralo uslijediti djelomično ponavljanje tiska, vezano uz još niz popratnih tehničkih problema. Veća je neugoda bila u tome što je dio političkih struktura i Podravkinog menadžmenta nakon afera i smjena u toj kompaniji optuživao list za pristranost i zato nikad nije ozbiljnije pripomagao njegovu izlaženju. U krug Gažijevih "navijača" utrpao je većina koprivničkih novinara, što je samo govorilo o tome da na drugoj strani s njima nitko nije ni pokušavao ozbiljnije razgovarati i javnosti izlagati svoje argumente.

⁴⁸ Taj se međusobni sukob jednakom žestinom nastavio naredna tri i pol desetljeća, prenijevši se i na način na koji je Gaži obavljao dužnost republičkog sekretara za unutarnje poslove.

preuzeo i grafičko uređivanje lista. Taj je broj predstavljao i oproštaj od jednog od svojih najranijih suradnika, ilustratora i strip-crtača Kreše Hegeduša, koji je iznenada preminuo.

Dosljedno svom viđenju društvene zbilje, uredništvo je novu 1981. čestitalo s Djed Mrazom koji je u ruci držao ono što je Koprivničancima u tom razdoblju razbuktavanja gospodarske krize i sve učestalijih nestašica i redukcija najviše trebalo: kavu i deterdžent.

2.6. LOK-ovo najslobodnije i najprovokativnije razdoblje

U siječnju 1981. dotadašnji glavni urednik Željko Krušelj odlazi za urednika u zagrebački *Polet*, ali to nije izazvalo nikakav potres u redakciji, budući da je još godinama bio stalni suradnik lista. Krug suradnika se nije mijenjao, osim uobičajenih odlazaka u vojsku ili na fakultete. Novi glavni urednik postao je već dokazani autor Krunoslav Jajetić, čija se prednost pred ostalim kandidatima ogledala i u tome što je tada stalno boravio u Koprivnici. Njegov je najvažniji suradnik postao Mladen Jakupec, koji je preuzeo i grafičko-tehničko opremanje lista. Jajetić je startao s i novim logotipom lista, stiliziranim slovima u okviru, o čijoj je vizualnoj privlačnosti ponajbolje govorilo to što se održao do posljednjeg broja. Iako je nagrada "Sedam sekretara SKOJ-a" ojačala status lista, tek ujesen 1981. to se materijaliziralo prelaskom lista u pravu tiskaru. Dotad je sve bilo po starom, a ritam izlazak bio je uglavnom tromjesečni.

Prvi je se Jajetićev *LOK*, broj 15, pojavio u travnju 1981., a lako je bilo uočljivo da više nije imao dotadašnjih problema s traženjem sugovornika i realizacijom tema. Tako je odmah analiziran, ali i kritiziran, srednjoročni plan razvoja Općine Koprivnica, u listu su sve hrabrije izjave o svojem statusu i lošoj poslovnoj politici davali radnici pojedinih poduzeća, dok su iz okolnih ruralnim naselja i sami zapitkivali kad mogu očekivati redakcijsku posjetu. U tom je broju velika tema bio iznimno visoki broj prometnih nesreća na općinskim prometnicama, a otvorena je i rasprava o učeničkom samoupravljanju u Srednjoškolskom centru, koje je bilo svedeno na običnu frazu. Među obrađenim je fenomenima bila nova "pošast", igra na sreću činkvina, od čijeg se organiziranja u prepunim prostorijama starog "Kalnika" financirao nogometni klub "Lokomotiva". Mladio je publici bila najzanimljivija šire obrađena tema o kontracepciji i abortusima, diskofili su čitali intervju s Jugotonovim urednikom Dubravkom Majnarićem, a o svojim je mornarskim doživljajima pričao legendarni Zvonko Pandurić-Strić⁴⁹.

Jajetić je uveo i "Čistu runsku vunu", rubriku koja će u formi kratkih ironičnih komentara aktualnih koprivničkih zbivanja obilježiti daljnje izlaženje lista. Nova suradnička imena postali su Krešimir Puc, Marinko Markek, Dragan Habdija, Milena Severović, Maja Stipović, a o traumatičnom iskustvu novinarskog angažmana u 1971. zaustavljenim *Susretima* pisala je i Katarina Gaži-Pavelić⁵⁰. Pokrenulo je to i polemiku o dosezima medija u malim gradovima kao što je Koprivnica, gdje se na suprotnoj strani našao, dakako, Ivan Peterlin.

Broj 16 iz lipnja 1981. bio je, pak, dokaz u kojoj su mjeri u javnosti počeli dominirati gospodarski problemi, o čemu je svjedočilo i udvostručenje cijene lista na 10 dinara. Napravljen je okrugli stol s mladima iz Izvora, monopolističke koprivničke trgovačke tvrtke, gdje su ključna tema bile nestašice brojnih proizvoda, kao i razlozi zbog kojih se u toj situaciji bolje snalaze njihovi konkurenti iz susjednih gradova, a rasprava je nastavljena i u idućem broju, uz jasnu konstataciju da je takvo stanje u trgovačkom sektoru neodrživo i protivno općinskim interesima. Tema je nadopunjena problemom poslovanja mesnica, gdje je administrativno određivanje cijena stvorilo još težu situaciju, a na sve se to nadovezao i razgovor s poljoprivrednikom iz Novigrada Podravske, čija je tvrdnja bila da je "i seljak na zgubičku".

⁴⁹ Zvonko Pandurić-Strić deset je godina kasnije postao simbol dragovoljaca Domovinskog ratu, jer se njegov lik našao na plakatu koprivničkog dizajnera Vladimira Kostjuka "Hrvatska vas zove", koji je bio odaslan po cijeloj Hrvatskoj.

⁵⁰ Riječ je bila o starijoj kćerki Pavla Gažija, čije se sudjelovanje u tom projektu smatralo i glavnim razlogom zašto nakon prisilnog prekida izlaženja *Susreta* protiv uredništva nisu provedene i represivne mjere, kao što je to bio slučaj u nekih drugim omladinskim tiskovinama.

Ne čudi, stoga, ni da je čitatelje najviše interesirala tema o Koprivničancima koji su prijavili najviše prihode, a interesantno je da su u to vrijeme u tom krugu dominirali autoprijevoznici, ugostitelji, direktori i liječnici. Slijedila je i tema o nedostatnom financiranju općinske kulture i nedostatku sredstava za razvojne planove gradskoga muzeja. Da bi se i aktualni razgovor uklopio u takve tonove, za sugovornika je izabran televizijski urednik i voditelj Miroslav Lilić, koji je objašnjavao dramatične okolnosti objave informacije o smrti predsjednika Tita. Iz lista je, jednom riječju, polako nestajalo one mladalačke zaigranosti i pomalo infantilnog humora, a zamijenilo ju je suočavanje s temeljnim životnim problemima, koje više nije moglo svesti na generacijske specifičnosti. Isti je trend zahvatio i *Polet*, u kojem je nekadašnja "fantastična zabava" zamijenjena oporim suočavanjem s nizom društvenih izazova.

No, da sve ne potone u crnilo pobrinula se tablica u koju su uvrštene sve bitne informacije o 11 najposjećenijih gradskih kafića, krčmi i restorana, poslije koje su *lokovci* u nekima od njih postajali neželjeni gosti, a dane su i informacije o uređenju novog gradskog diska. Čitatelje je zabavio i *Vjesnikov* kritičar Ivan Starčević svojih specifičnim crnohumornim pogledom na filmsku ponudu.

U rujnu 1981. napokon se dogodilo ono o čemu su novinari *LOK*-a maštali od njegova pokretanja. Broj 17 napokon je prebačen u pravu tiskaru, i to onu Podravkinu, gdje je na istome formatu tiskan u offset tehnici, s dvobojnom naslovnicom. Najveći je pomak bio vezan uz kvalitetu fotografija, ali napokon je bilo moguće prilagođavati veličinu i oblik slova potrebama prijeloma lista.

Poboljšanje tiska bilo je, nepuna dva mjeseca ranije, praćeno još jednom zapaženom inicijativom *LOK*-ova uredništva. Nakon radijske emisije "Vruća juha", 18. srpnja 1981. pokrenut je, uz iznimni angažman Mladena Jakupca, i "Izlok", okupljanje mladih Koprivničaca u Omladinskom domu uz najrazličitije zabavne i edukativne sadržaje. Bilo je tu mnoštvo manjih koncerata, projekcija filmskih klasika, performerskih⁵¹ nastupa, raznih izložbi, recitaža, književnih promocija te svakovrsnih radionica, od likovnih do fotografskih i radioamaterskih, uz spontane razmjene ploča, knjiga i stripova. Održani su i turniri u belotu, igrao se šah, "čovječe ne ljuti se" ili stolni tenis, a svatko je mogao donijeti svoj muzički instrument i zasvirati. Organizirane su i humanitarne akcije skupljanja školske lektire.

Takvo neformalno okupljanje petkom u večernjim satima bilo je izravna reakcija na identični *Poletov* koncept druženja mladih Zagrepčana, najčešće u prostorijama Studentskog centra. Riječ je bila o projektu koji je dobio naziv *Polet-platz* i koji se uz prekide održavao sve do kraja 1980-ih godina. Njegova koprivnička inačica trajala je koju godinu kraće⁵², no jedan vid "Izluka" bili su i koncerti koji su *lokovci* u drugoj polovici toga desetljeća organizirali u Domu željezničara, a gostovale su neke od najpopularnijih jugoslavenskih rock grupa.

Oko lista su se, međutim, počele ispreplitati razne intrige. Glavni je urednik imao potrebu zamoliti sve one čitatelje koji su imali primjedbe na "crnokronikaški" sadržaj prethodnog broja, a takvi su u pravilu bili "u strukturama", da primjedbama ne opterećuju općinskog omladinskog predsjednika Branka Siltu, već da mu se izravno jave za objašnjenja. Upravo je to sugeriralo da je započela druga faza razvoja lista. *LOK* više nije predstavljao samo svježinu na lokalnoj medijskoj sceni, već je postao sastavni dio medijskog sukobljavanja. Bio je poželjni saveznik u svakovrsnim razračunavanjima interesnih skupina, jer politički mentalitet jednostranačkog sustava nije predviđao bilo čiju neovisnu poziciju. U tom kontekstu treba promatrati i formiranje Izdavačkog savjeta lista⁵³, čiji je prvi predsjednik bio Julio Kuruc, u tom trenutku jedan od mlađih i reformistički usmjerenih lokalnih političara. Pozitivni su odnos prema *LOK*-u u nekim kriznim situacijama otvoreno iskazivalo još nekoliko partijskih i općinskih dužnosnika, primjerice Boris Garaj, Čedo Grubačević, Zlatko Imbriovčan, Krešimir Švarc i Josip Volf.

⁵¹ Nastup konceptualnog umjetnika Vlatka Vinceka 21. kolovoza 1981. u performansu pod nazivom "Crvena jutra", kad je golubu pregrizao vrat, aludirajući time na dvojni moral, izazvao je takav šok u javnosti da su se nastupom bavili i lokalni politički forumi, što je zakratko dovelo u pitanje i daljnje održavanje "Izluka".

⁵² Jakupec je vodio pedantnu evidenciju, dio koje je i na stotine fotografija s tih događanja, do ljeta 1983., dok su kasniji sadržaji, kao i njihov vremenski okvir, ostali samo na razini usmene predaje.

⁵³ U isto je vrijeme, nakon višemjesečnih usuglašavanja, počeo s radom i Izdavački savjet *Poleta*, što je potvrđivalo da je republičko rukovodstvo istu proceduru naložilo i izdavačima svim regionalnih omladinskih listova.

Rujanski je broj, sukladno trendu demistifikacije niza ideoloških floskula, počeo dovoditi u pitanje smisao radnih akcija, koje su tih godina sve više poprimale socijalnu i klasnu dimenziju, jer na njima nije bilo djece političkih dužnosnika i direktora, ali su zato radničkoj i seljačkoj omladini predstavljale jedinu mogućnost ljetnog "turizma". Sve su veće podjele u društvu rezultirale i manipulacijama oko upisa u srednje škole. LOK-ov je novinar ustanovio da se lošiji učenici masovno "spašavaju" od upisa u omražena radnička zanimanja liječničkim uvjerenjima o nesposobnosti za pojedine fizičke poslove. Time je list otvorio još jednu temu o koruptivnom funkcioniranju sustava, da bi logični nastavak te teze bila i tema kako praksa u lokalnim poduzećima pokazuje da je za status pripravnika potpuno svejedno pokažu li se dobrima ili lošima, što je objašnjavalo već kroničnu neefikasnost i nekonkurentnost gospodarskog poslovanja⁵⁴. U tom su broju analizirane i dvije velike gospodarske afere, jedna koja se ticala nezakonitog eksploatiranja šljunka, a druga oko pogrešnog ulaganja u kupnju mađarske tehnologije u Belupovom nikad pokrenutom pogonu za preradu krvi. Kao "šlag" na toj depresivnoj slici koprivničke zbilje pridodan je i tekst o gužvi u jedinoj koprivničkoj privatnoj ubožnici.

Čitatelji su se mogli odmarati jedino uz intervju s najpoznatijom hrvatskom autoricom ljubica Anom Žube, koja je broj kasnije imala potrebu demantirati ono što je bilo zabilježeno na magnetofonskoj vrpci. Mlade je čitatelj obradovala i reportaža o proizvodnji traperica marke "Levi's" u Vartesovu pogonu u Novom Marofu, kako bi za nabavu omiljenog brenda izbjegli ustaljena maltretiranja na graničnom prijelazu prema Trstu.

Sve naglašenija politizacija lista, kao i izraženi naturalističkog pogled na društvena kretanja, došao je do izražaja u prosinačkom broju 18, gdje je na naslovnici bila svinjska glava, da bi se nekoliko brojeva kasnije tu našle i dvije krave. Povezanost LOK i Poleta došla je u tom razdoblju do izražaja i redovnom suradnjom u koprivničkom listu njegova urednika i već afirmiranog ekonomskog analitičara Miodraga Šajatovića. Jedna od njegovih tema je bila objašnjenje kako bi Podravka mogla profitirati od kroničnog pomanjkanja kave na tržištu, a slijedio je i komentar o pogrešnoj razvojnoj strategiji koprivničke općine. Među reportažama se posebno isticala ona o Romima u Žlebicama, a i o daljnjim zapletima oko srednjoškolskih upisa. Napravljena je i detaljna analiza djelovanja gradskih rock skupina, a naširoko je objašnjeno što ljubiteljima glazbe donosi i novo tehničko čudo – walkman.

Veliki je intervju o svojoj poslijeratnoj podravskoj karijeri dala članica republičkog vodstva Jelica Radojčević. Prepričavala je i iznimno složene okolnosti u kojima je, zbog granične zone s Mađarskom koja je bila dio Varšavskog pakta, nastajala Podravka pa su neki od prvotnih razvojnih kredita dobiveni – obmanom republičkih i saveznih vlasti. Brojem su, ipak, dominirale teme o vezanosti za Koprivnicu Miroslava Krleže, kao i o njegovom međuratnom nakladniku Vinku Vošickom⁵⁵. Kako je svaki broj imao neku "bambu", tako je to u ovom slučaju bilo šokantno samospaljivanje ispred ulaznih vrata Pravoslavne crkve 18-godišnjeg Senada Hamidovića. Ono je podiglo ogromnu medijsku gužvu, tako da je i LOK, kao i Polet, o tome pisao iz nekoliko uglova⁵⁶, što je rezultiralo i sudskim sporenjem.

Tijekom 1982. danak kvalitetnijem tisku bio je izlazak samo dva broja. Prvi, travanjski, bio je u znaku LOK-ove turneje po Beogradu, gdje je napravljeno nekoliko tema, između ostalog i intervju s najpoznatijim jugoslavenskim piscem aforizama, Vladom Bulatovićem-Vibom, estradnim fenomenom Natašom Vladetić te redakcijom *Književne reči*. Listom su, ipak, dominirale socijalne teme i reportaže iz pojedinih radnih organizacija. Na političko je zgražanje nailazilo iskreno čuđenje radnika Čazmatransa kad im je postavljeno pitanje djeluje li tamo omladinska organizacija. Odgovor je bio sve uobičajeniji za tadašnja eroziju proklamiranih samoupravnih odnosa: "Naj se zajebavati!"

⁵⁴ LOK, br. 17, rujan 1981., str. 6-7, tekstovi pod naslovom "Uzvišeni ciljevi i visoka svijest?" autorice Ivane Lukčin, "Je li stvarno sramota biti 'šljaker'" autora Marinka Markeka i "Dobar ili loš – ista stvar!" autora Dragana Habdije.

⁵⁵ LOK, br. 18, prosinac 1981, str. 14-17, tekst pod naslovom "Podravina u Krleži" autora Ivana Peterlina i "Ovaj grad ga je zaboravio" autora Zorka Markovića.

⁵⁶ Isto, str. 33-35, tekstovi pod naslovima "Što je mladima ponuđeno?" autora Marijana Špoljara, "Promašeno upozorenje" Ivane Lukčin i "Sve po starom i još gore" Željka Krušelja.

Napravljen je i tekst o gradskim neplatišama komunalnih naknada, s popisom "40 veličanstvenih", iz kojeg je bilo vidljivo da tu nisu bili presudni socijalni kriteriji, već traženje načina snalažljivih Koprivničanaca kako da se izbjegnu razne financijske obveze. Dominantna je politička tema bio anarhizam, kao utopijska alternativa sve težoj društvenoj situaciji. Toga je puta najveću gužvu izazvao razgovor sa školskom pedagoginjom Brankom Crnković, koja je naširoko objašnjavala kako se još od osnovne škole, potpuno suprotno proklamiranim vrijednostima, razvija elitizam, odnosno kako se unaprijed zna u kojem će razredima biti djeca rukovoditelja i uglednika, a u kojima oni koji dolaze iz radničkih i seljačkih obitelji⁵⁷.

Nesporno je, međutim, da je rubrika "Čista runska vuna" čitateljima bila i najzanimljivija, jer gotovo da i nije bilo javne ličnosti, institucije ili tvrtke koja se nije suočila s nekom žaokom, mahom vezanu uz nesklad političkog izričaja i djela koja su ih slijedila. Poruka je rubrike bila i njena likovna oprema, svjesno provokativna, tako da je međunarodni znak za runsku vunu bio preoblikovan u penis. Uz tekstove su bili crteži svinje ili ovce, no najviše je žuči izazivala serija sličica u kojoj se prst gura u anus. Za neke je i to bilo problematičnije od samog sadržaja "vune"⁵⁸.

U impresumu toga broja prvi je puta objavljen i sastav Izdavačkog savjeta, u kojem je mjesto predsjednika preuzeo Andrija Kovač, a članovi su bili Josip Brgles, Valent Vrhovski, Jadranka Lakuš, Branko Silta, Gordana Mihalj, Stevo Kostadinović, Ranko Kudelić, Goran Litvan i Krunoslav Jajetić.

Tijekom ljeta 1982. dogodilo se novo kadrovsko preslagivanje. Goran Litvan i Krunoslav Jajetić otišli su na urednička mjesta u *Poletu*. Tamo na već bili Željko Krušelj i Miodrag Šajatović, ali i Srđan Španović i Dubravka Tomeković, koji su iz osobnih razloga također bili vezani uz *LOK*, da bi im se kao vrlo produktivni stalni suradnik ubrzo priključio i Davor Ivančan. Na taj je način u središnjem omladinskom listu u narednih 15-ak mjeseci bilo čak sedmero aktualnih ili budućih *LOK*-ovih urednika i autora. Takva se regionalna prevaga u zagrebačkom listu nikad prije ili kasnije nije dogodila⁵⁹.

Ispostavilo se, dakle, da je taj predugi raspon između dva *LOK*-ova broja, na što redakcija nije mogla utjecati, doveo do toga da koprivnički list bude uređivan u pauzama *poletovskih* obveza. Uočljivo je bilo da je u listu počela i postupna smjena generacija, jer je sve više prostora dobivala generacija koja se počela okupljati preko novinarskih seminara u Fažani, gdje su najaktivnije bile Ksenija Ernečić, Jasenka Maltarić i Ksenija Kardaš, kao i još niz novih autora i ilustratora, primjerice Zvonko Todorovski, Darko Crnković, Romano Baričević, Željko Jerbić, Dijana Sabolović, Mario Grobenski, Gordana Starčević, Krunoslava Belec, Davor Popović, Mario Golčić, Nataša Bonta, Ljiljana Ernečić, Vesna Jakupec, Dražen Herman, Andrija Ogrinec, Kruno Grošić, Blaženka Ozmec, Snježana Stolnik, Sunčica Dombaj, Vasja Kosec, Nada Banović, Boris Vargović, Marin Hrašćanec, Goran Bojanić, Darko Pernjak, Božidar Kozulić, Ankica Gašparić, Edo Vukelić i Juraj Dočkal.

2.7. "Čujem, Lokec, da si dobio pumrla"

Jugoslavenska je inflacija počela opasno nagrizati gospodarske temelje pa je prosinački *LOK*, numeriran kao dvobroj 20-21, već dosegao cijenu od 20 dinara. Gradom se zbog brojnih sukoba s pojedincima iz raznih lokalnih struktura počela širiti priča kako list "neće još dugo", iako je iz razgovora s općinskim vlastima bilo jasno da nitko od njih ne želi ponijeti stigmu *LOK*-ova "krvnika".

⁵⁷ *LOK*, br. 19, travanj 1982., 12-13, tekst pod naslovom "Elitizam među osnovcima" autora Gorana Litvana.

⁵⁸ Autori priloga u "Čistoj runskoj vuni" uglavnom su bili Krunoslav Jajetić, Goran Litvan, Željko Krušelj i Mladen Jakupec. Uredništvo se zbog te rubrike suočavalo s povremenim prijetnjama, a jedan im je novinar uputio i kolektivnu sudsku tužbu.

⁵⁹ U prilogu "Tko je tko u *Poletu*", povodom njegova 400. broja, objavljenog 16. prosinca 1988., taj je fenomen nazvan "koprivničkom vezom", bez koje nije moguće razumjeti neke faze razvoja lista, kao i oblikovanje specifičnog oblika društvene kritike koji se u tom listu razvijao početkom 1980-ih godina. Španović i Litvan su 1983. bili kandidati za glavnog urednika *Poleta* i njegova zamjenika, no promjenama omladinskog rukovodstva prevladali su sljedbenici Šuvarove dogmatske linije pa je "koprivnička veza" prešla u izdanja *Vjesnikove* kuće.

O atmosferi te pretjerane političke nervoze, gdje su sve učestalije bile i svakovrsne kadrovske i financijske afere, ponajbolje je progovorila poznata koprivnička književnica Božena Loborec. Ona je, kao otvoreni LOK-ov simpatizer, predvidjela da takva silina zlovolje prema medijima koji su postavljali suviše pitanja ne može imati pozitivan rasplet. Zato je redakciji posvetila i pjesmu na kajkavskom narječju, koju je uredništvo i objavilo u tom prosinačkom broju⁶⁰. O tom duhovitom "nekrologu s odgodom", kako je nazvan, dovoljno je govorilo nekoliko uvodnih stihova: "Čujem, Locec, da si dobio pumrla, / da bu stara klapa tiho vumrla, / Je, koga si boga / štel biti baba-roga? / Kaj mislite vi posranci / da ste mudroznanci? / Jasno da se bolje splati / podritkovati. / To niste znali / kad ste još mali. / Tko peha v nobl-cvebe, taj, dečki, najebe, / a puna je planeta / sakojačkih veta..."

Ako se i taj broj promotri izvan konteksta, dojam je da se uredništvo, koje je u projekt ionako ulagalo samo svoje vrijeme i dobru volju, nije dalo impresionirati lokalnim glasinama. Broj je vrvio zanimljivim tekstovima, uz dotad najveći broj naslova iz "Čiste runske vune", i nije se dao impresionirati političkim autoritetima. Počeo je s popisom onih koji su dali obećanje da će se do ožujka 1983. izgraditi novi koprivnički disk, nastavio s opsežnim intervjuom s predsjednikom Izvršnog vijeća SO Koprivnica Juliom Kurucom, slijedila je reportaža iz novih prostora gradske bolnice, analiziran je rad općinske omladinske organizacije, a razmotrena je i sve veća nezaposlenost. Prelistani su i svi listovi i bilteni koje su izdavale koprivničke radne organizacije, iz čega je autor⁶¹ izvukao zaključak da je njihov sadržaj u potpunoj suprotnosti s proklamiranom svrhom izdavanja. Potonji je tekst bio tipični primjer kako je LOK umnožavao svoje protivnike geometrijskom progresijom, a dojam o sterilnosti tiska pojačan je i intervjuom s Borisom Osimom, autorom najčitanije *Večernjakove* rubrike "Embargo", jedne od rijetkih koja se u oficijelnom tisku bezrezervno stavljala na stranu malog čovjeka.

Zapažena je bila i LOK-ova tema o problematičnoj kvaliteti prehrane koprivničkih osnovaca, koja je ilustrirana ženskom sisom pripremljenom za dojenje. Objavljen je i popis neostvarenih političkih obećanja vezanih uz razvoj gospodarstva, a novogodišnji poklon čitateljima bila je fotografija seksa pod tušem. Naposljetku, list je prvi puta imao i dodatak na četiri stranice A-3 formata na kojima su bile note i tekstovi pjesama koprivničkih rock grupa, s analizom toga fenomena iz pera Marijana Špoljara. Iznimno je bio čitan i intervju s Lepom Brenom, najvećom atrakcijom jugoslavenske estrade, popraćen i njenim koncertnim fotografijama u erotskim pozama.

Posljednji broj koji je uredio Krunoslav Jajetić, 22 iz svibnja 1983., otisnut na smanjenom broju od 36 stranica, na naslovnici je imao grupu mladih milicionara, kao najavu razgovora s njima, iz čega se moglo zaključiti da je redakcija zaključila da bi ipak bilo korisno povesti i računa i s sve učestalijim kritikama na njihov račun. U tom je broju bio i nešto više prigodnih aktivističkih tekstova i reportaža iz više općinskih naselja, ali i reportaža iz dječjeg doma. Najviše je prostora dano tradiciji koprivničkog omladinskog tiska, uz prigodni razgovor sa sveučilišnim profesorom Milivojem Solarom kao članom uredništva gimnazijskog *Osvita*. Objavljeni su i podaci o recentnoj čitanosti svih tiskovina dostupnim na kioscima koprivničke općine. Za vedrije je tonove bilo zaslužno otvaranje novog diska, što je list zbog stalnog prozivanja odgovornih smatrao i svojim uspjehom.

Lokovske su manire, međutim, bile uočljive u objavi izvještaja radne grupe o smjenama u Podravki⁶², kao i detaljnim izvještajem sa suđenja u Bjelovaru direktorima Belupa, gdje se optužnica zasnivala na navodnim "korisnim malverzacijama", vezanim uz plasman lijekova i kozmetike. Aluzija na politička previranja u gradu, koje su tih mjeseci dosegla vrhunac, bio je na posljednjoj stranici presnimljeni proglas partizanskog komandanta Koprivnice Ante Dobrile iz studenoga 1943.: "Tko bude uhvaćen da pljačka ili mu se dokaže da je pljačkao bit će javno strijeljan!" U istoj su maniri bili i trpkici vicevi iz

⁶⁰ LOK, br. 20-21, prosinac 1982., str. 48, pjesma pod naslovom "Locecu u spomenar" autorice Božene Loborec.

⁶¹ Isto, str. 34-35., tekst pod naslovom "Šuti i pazi što pišeš" autora Mladena Jakupca.

⁶² Dotadašnjeg je generalnog direktora Vladimira Trojaka na Gažijevo inzistiranje zamijenio Đuro Bijač. U proljeće 1983., kad je Gaži bio republički sekretar za unutarnje poslove, zaredala su se zbog navodnih financijskih malverzacija i dvojbenih okolnosti kupnje bavarske tvrtke Gartenberg uhićenja Podravkinih i Belupovih direktora. Na kraju su svi bili oslobođeni odgovornosti, a Gaži je proglašen politički odgovornim za izazivanje afere.

"Čiste runske vune". U jednom od njih dva su se limača hvalila čiji je tata prikupio veće bogatstvo, nabrajajući luksuzne automobile, vikendice i glisere, a kad su upitali trećeg što ima njegov tata, on je odgovorio: "Moj tata je kod kuće." U drugom se, pak, prepričavao razgovor onih koji su bili vezani uz smijenjeno posloводство, a gdje je temeljna poruka bila da one koji su izazvali svu tu gužvu treba "pred zid i šus"⁶³. Takvo je političko ozračje učinilo realnijim lucidne stihove Božene Loborec.

Odlazak Krunoslava Jajetića nije bio odraz izravnog pritiska, ali je proizlazio iz zasićenosti, tipične za sve amaterske redakcije, i sve lošije atmosfere, gdje su organizacijski, tehnički i financijski problemi bili veći od uredničkih i autorskih. Nitko, međutim, nije mogao pretpostaviti da će idući broj *LOK*-a izaći tek godinu dana kasnije. Jajetića je zamijenio Goran Litvan, povratnik iz *Poleta*⁶⁴, koji je tu ostao do ljeta 1985., uredivši tri broja, i nadalje smanjenog obima od po 36 stranica. Kad se uspoređuju Jajetićeve i Litvanovi brojevi, gotovo da nema kvalitativne razlike, u čemu je bitno bilo što je grafički urednik ostao Mladen Jakupec, a ni konceptualno nije bilo osjetnih promjena. Dojam je tek bio da su teme nešto sumornije i da je humor bio trpkiji, još više odmaknut od ironije prema sarkazmu, sukladno društvenoj stvarnosti.

2.8. Beogradska *Osmica* upozorava da *LOK* "okuplja nacionaliste iz 1971."

Prvi je Litvanov broj zapamćen po intervju s Dragutinom Feletarom o sve lošijoj demografskoj situaciji u Podravini. Slijedila je tema o gospodarskoj "kupoprodaji mozga" kao zamjeni za razvijanje inovativnosti, u što je uključena i reportaža o Podravkinjoj radnoj organizaciji Istraživanje i razvoj. Po tko zna koji put je upozoreno na sve veći kaos i pedagoški nered u Srednjoškolskom centru. Slijedila je anketa o standardu građana, kao i dotad učinjeno u razvoju "male privrede". Objasnjeno je i zašto je Koprivnica bila suočena s nestašicama struje, ali i zašto se kasni s puštanjem u rad novih plinskih bušotina u Molvama.

Bio je tu i cijeli niz izvještaja i reportaža o mladima, kao i aktualnim kulturnim događanjima, a iz podravske je povijest oživljena biografija i umjetnički opus Frana Galovića, dok je vrlo zapaženi intervju dao i najpoznatiji koprivnički akademski slikar Zlatko Kauzlarić-Atač. Opet je bilo i puno materijala za "Čistu runsku vunu", dok je urednički komentar bio usmjeren protiv daljnje prakse gradskih podjela na "gažijevce" i "trojakovce", što se posebno negativno odražavalo na situaciju u Podravki, ali i stvaralo probleme samoj redakciji. Krug suradnika iz *Poleta* u tom je broju pojačan i Srđanom Španovićem, koji je napisao komentar o hrvatskim političkim polemikama. Na posljednjoj je stranici bila gola ženska stražnjica, a napomenuto je i da je naklada toga broja dosegla rekordnih 2500 primjeraka, no nikad nije objavljeno koliko je od toga prodano na kioscima, a koliko besplatno podijeljeno.

Tom je prilikom, inače, objavljeno da je cijena tiskanja jednog primjerka lista iznosila 73,55 dinara⁶⁵, dok je prodajna cijena tog istog lista bila tek 30 dinara. Ako se uzmu u obzir u troškovi pripreme i distribucije lista, koji nikad nisu bili objavljivani, razumljivo je da je izdavač na svakom broju gubio barem trostruko više od onoga što je mogao zaraditi po prodanom primjerku.

Na naslovnici idućega *LOK*-a, broj 24 iz studenoga 1984., bile su sličice ženskoga striptiza, čime je upozoreno da list neće podleći političkim pritiscima, još manje onim moralističkim. Koprivnicom se tada, naime, bavio beogradski senzacionalistički list *Osmica*, koji je poziciju *LOK*-a u interesu nekih njegovih protivnika pokušao otežati tvrdnjom da se oko njega "okupljaju nacionalisti iz 1971.", što u tadašnjim okolnostima nije bila baš bezazlena optužba. Ona je proizlazila iz činjenice da je list bio uvijek otvoren autorima iz prokazanih *Susreta* i *Simetrala*.

⁶³ Općinska je partijska radna grupa u gotovo istome sastavu nakon Gažijeva uklanjanja s dužnosti krajem rujna iste godine i isključena iz Partije na sjednici CK SKH u siječnju 1984. donijelo zaključke koji su bili suprotni prvotnima i u kojima su rehabilitirani svi Podravkini direktori koji su bili obuhvaćeni istragom. Kako je objava toga izvještaja nije poklopila s izlaskom *LOK*-a, list nije bio doveden u situaciju da na taj način demantira vlastito pisanje.

⁶⁴ Nakon što su Litvan i Jajetić bili prisiljeni otići iz *Poleta*, jedini vid suradnje toga lista s Koprivnicom bilo je objavljivanje kraćih vijesti koje je slao Miroslav Ivančin.

⁶⁵ *LOK*, br. 23, svibanj 1984., str. 36, tekst pod naslovom "'Vako je bilo" bez navođenja autora.

Brojem je, inače, dominirao intervju sa Stipom Oreškovićem, novim predsjednikom Predsjedništva RK SSOH⁶⁶, čime je, pak, odaslana još jedna poruka. Izbacivanje cijele "koprivničke veze" iz *Poleta*, što je u međuvremenu učinjeno pod Oreškovićevim pokroviteljstvom, ipak nije bilo razlog da stranice *LOK*-a ne budu otvorene i onima s kojima uredništvo ne dijeli ista mišljenja. *Lokovci* su se još jednom uputili u okolne rudnike, konkretno u "Petrov dol", a iz reportaže u razgovora s rudarima bilo je puno jasnije zašto je u tim oknima ubrzo prestala eksploatacija. Analizirana je i iznimno loša materijalna situacija u pojedinim već desetljećima neuređivanim osnovnim školama, gdje su neke čak uspoređivane i s prizorima iz poznatih Dickensovih socijalnih romana.

Na sve je to pridodana i alarmantna situacija oko rasta nezaposlenosti, posljedica čega je bio i proporcionalni rast korupcije u svim društvenim segmentima. A da od crnog ima i crnje, dokazivala je i reportaža o staračkim poljoprivrednim domaćinstvima⁶⁷. Konstruktivni se pristup stvarnosti želio pokazati člankom o brojnim prednostima tek započete i loše prihvaćene komasacije poljoprivrednog zemljišta. List je opet imao prilog na četiri stranice velikoga formata, gdje je dominiralo pisanje *Glasa Podravine* o najzanimljivijim događanjima u proteklih 15 godina, kao i tema o alkoholizmu kod srednjoškolaca.

Broj 24 još je po nečemu bio poseban. Iz logotipa na naslovnici uklonjen je, naime, tekst "list OK SSOH Koprivnice", a na to je mjesto stavljeno "list omladine kc". Naizgled je riječ bila o maloj razlici, ali zapravo o suštinskoj. *LOK* više nije bio list političke organizacije, već svih mladih, pa je i odgovornost za objavljeno bila okrenuta čitateljima, a ne forumima.

Oproštajni je Litvanov broj, 25. po redu, otisnut u lipnju 1985., a otvoren je sjećanjem na smrtno stradalog *lokovca* Pavla Fulira. Okvir za već uobičajeni medijski naturalizam pružala je tema o tome kako srednjoškolci zbog nezadovoljstva smjerovima koje bi mogli upisati odlaze u okolne gradove pa se u Koprivnici smanjuje broj učenika. napravljena je reportaža o tome kako u podstanarstvu žive mladi braćni parovi s djecom, a atraktivnim se opet učinio posjet romskom naselju. Brojem je, međutim, dominirala važna ekološka tema, vezana uz planiranu gradnju hidroelektrane na Dravi kod Gotalova. Bilo je, ipak i zabavnijih sadržaja, budući da su prikupljeni duhoviti grafiti s koprivničkih ulica, a upozoreno je i na trendove u političkim vicevima, gdje su i nadalje dominirali oni o Stanetu Dolancu⁶⁸. Prilog je taj put obilježilo osnivanje prvog koprivničkog breakdance kluba, nastupi gradskih rock grupa, kao i zapažena premijera kazališne skupine "Crne šume", koja je također proizašla iz *LOK*-ovog suradničkog kruga.

List je u razdoblju 1984. – 1985. bio uključen u formiranje i rad Društva omladinskih novinara Hrvatske (DONH), čiji je inicijator bio *Poletov* glavni urednik Mladen Babun. Riječ je bila o udruzi koja je imala za cilj izboriti se za povoljniji status omladinskog tiska. Motivacija za formiranje Društva bila je jasnija ako se imalo na umu da je dvije godine ranije napravljen je "Prijedlog za zaključivanje društvenog dogovora o zajedničkoj politici rješavanja materijalnog položaja i razvoja omladinske štampe u SRH", čiji je potpisnik, uz Sabor i SIZ-ove, zbog *LOK*-a trebala biti i Skupština općine Koprivnica⁶⁹. U međuvremenu ništa konkretno nije učinjeno. Postojale su i inicijative da se omladinski listovi, kao segment političkog novinarstva, izjednače s dnevnim informativnim tiskovinama i na taj način ostvare pravo na sustavno proračunsko subvencioniranje dijela troškova, opet bezuspješno.

Proces stvaranja spomenutog Društva išao je preko stručnih službi RK SSOH, a u ime omladinskog rukovodstva vodila ga je članica Predsjedništva Mirjana Rakela. *LOK*-ovo se tu uredništvo našlo u delikatnoj situaciji, jer nije dijelilo Babunovu ideološku poziciju, ali nije htjelo ni "minirati" tu načelno

⁶⁶ *LOK*, br. 24, studeni 1984., str. 4-5, tekst pod naslovom "Samokritiku svodimo na ispaljivanje fraza" autorice Dragice Strmečki.

⁶⁷ Isto. O pristupu spomenutim temama dovoljno su govorili naslovi: "Kaj nam vredi žaliti se", "Ja sam nezadovoljan", "Kuće strave i užasa", "Strpljen – spašen", "Na gruntu do smrti" i "Zaziranje od promjena".

⁶⁸ Da pričanje viceva u lokalnim političkim strukturama nije uvijek izazivalo smijeh, u to je vrijeme potvrdio i slučaj iz omladinske radijske emisije "Vruća juha". Voditelj Darko Ledinski u eteru je, naime, ispričao kako nezaobilazni Dolanc, poznat po svojoj korpulentnosti, stavlja kravatu, zbog čega je izbio pravi politički skandal, praćen i prisilnim promjenama u uredništvu te emisije.

⁶⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 12. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 28. srpnja 1983.

korisnu inicijativu, tako da nije delegiralo glavnog urednika Gorana Litvana, već njegovu zamjenicu Kseniju Ernečić, čime se naglašavalo da se listom neće manipulirati iz vodstva DONH-a. Osnivačka je sjednica, na kojoj je LOK-ova predstavница ušla i u njegovo Predsjedništvo, održana 25. siječnja 1985.⁷⁰ Tu je rečeno da je neodrživo "jednostrano gledanje na omladinsku štampu, ako se ona samo tretira kao trošak" te da je zadatak svake OK SSOH da "analiziraju stanje u svojim novinama", kako bi se spriječilo njihovo propadanje, ali i da se pokrenu nova glasila tamo gdje za to postoje kadrovski uvjeti. Program-ska je orijentacija DONH bila, inače, zanimljiva po tome što se vidjelo da je tada, uz LOK, od regional-nih listova bilo barem povremeno aktivno njih još devet, dakle ne puno više od stanje prilikom kretanja koprivničkog lista⁷¹.

Ambicije Društva, kojem je Babun postao i predsjednik, nisu bile vezane samo uz poboljšanje materijalnog statusa tih glasila. Cilj je bio da ono, vodeći se jasnim ideološkim kriterijima i "revolucionarnim tradicijama", unutar političkog sustava postane i faktor odlučivanja u nizu pitanja vezanih uz mladu generaciju. Ideologizacija je Društva, stoga, zarana dovela do toga da se ono sukobi s "dekadentnim" medijima, poput zagrebačkog Omladinskog radija, čiji je osnivač bila GK SSOH Zagreb⁷². Na 3. sjednici svoga Predsjedništva zatražilo je promjenu uređivačkog koncepta i kadrovske smjene u tom vrlo popularnom mediju. Kako se u izvještaju sa sjednice, koji je Babun osobno oblikovao, moglo zaključiti da takve stavove podupire i republičko rukovodstvo⁷³, čime bi se otvorio izravni sukob između republičkog i zagrebačkog rukovodstva, na sjednici Predsjedništva RK SSOH smijenjen je s dužnosti glavnog urednika *Poleta*⁷⁴. Rad DONH-a je nakon toga naglo zamro, a nijedno od statusnih pitanja omladinskog tiska nije bilo riješeno. Tim su se kontroverzama temama bavili svi hrvatski listovi⁷⁵.

Zanimljivo je, međutim, da je Ksenija Ernečić upravo po liniji regionalnog omladinskog tiska od 1988. pa do 1990. bila članica Izdavačkog savjeta *Poleta*, u njegovom posljednjem mandatu, ali u tom razdoblju, kad zbog urušavanja jugoslavenske federacije specifična omladinska pitanja padaju u drugi plan, više nije bilo redovne suradnje zagrebačkog i koprivničkog lista.

2.9. Generacija se sve više osipa

Poslije izlaska broja 25 i Litvana je zahvatio sindrom "aktivističkog zamora", potaknut i željom da okonča studij, nakon čega je i on otišao u *Vjesnikovu* kuću. "Žilavost" *lokovskog* kruga pokazala se kad je glavnouredničku dužnost preuzeo Davor Ivančan, jedan od osnivača lista, koji je nakon okončanja fakulteta ostao u Koprivnici. Naizgled se nije puno promijenilo. U gotovo "hokejaškim" izmjenama u Izdavačkom savjetu u međuvremenu je predsjednik bio Ranko Kudelić, da bi u dva Ivančanova broja to bio Zvonimir Kušenić.

Do broja 26, za koji je naslovnicu šake koja pokazuje "figu" napravio Romano Baričević, trebalo je pričekati ožujak 1986., a nitko nije mogao pretpostaviti da će i taj svezak biti godišnjak. Indikativno je da se novi glavni urednik u uvodniku požalio da se redakcija "posljednjih godinu-dvije" baš zbog reduciranog izlaženja "počela osipati", ali da je problem što se "nije pojavila jedna nova grupa mladih koja bi stvaranje LOK-a preuzela na sebe". Zaključio je, štoviše, da mu se čini kako "takav interes danas u Koprivnici ne postoji" i da bi mu bilo drago da nije u pravu. Slijed je događaja pokazao da je ipak dobro

⁷⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, materijal s osnivačke sjednice, datiran 4. veljače 1985.

⁷¹ Isto, radni materijal na deset stranica pod naslovom "Društvo omladinskih novinara". Tada su od regionalnih listova izlazili i *Val* (Rijeka), *Laus* (Dubrovnik), *Omladinska iskra* (Split), *Omladinski list* (Vinkovci), *Omladinska riječ* (Vukovar), *Omladinac* (Čakovec), *Ten* (Osijek), *Pet* (Pula) te *Omladinske novosti* (Otočac).

⁷² Predsjednik Predsjedništva GK SSOH Zagreb bio je Srđan Španović, što je potvrđivalo da se nekadašnji sukob iz *Poleta* prebacio na *stojeđinicu*.

⁷³ *Polet*, br. 336, 1. studeni 1985., str. 10-11, tekst pod naslovom "Klopka za lakovjerne" autorice Senke Tajić.

⁷⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 461, 10. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 31. listopada 1985.

⁷⁵ U listopadu 1985. nagradu "Sedam sekretara SKOJ"-a žurnalistički je rad osobno dobio Željko Krušelj, ali ne kao LOK-ovac, već kao novinar *Danasa* koji je pisao o sukobima i podjelama unutar omladinske organizacije. Tom je prilikom dobitnik nagrade bila i redakcija *Omladinskog radija*.

anticipirao stvarnost sustava koji je dosegnuo sviju dekadentnu fazu, a u njemu aktivistička svijest, koja je prethodila angažmanu u omladinskim medijima, nije imala pravog oslonca.

Ivančan se, ipak, pokušavao ponašati kao da je sve u najboljem redu pa je oko broja uspio okupiti 20-ak suradnika. Nakon više pokušaja, koji su zbog bizarnih odbijenica bili opisivani i u "Čistoj runskoj vuni", napokon je realiziran i razgovor sa Stjepanom Kapustom, predsjednikom Poslovnog odbora Podravke⁷⁶. Nastavljen je i serijal tekstova o sve težoj gospodarskoj situaciji u zemlji, a u kojoj se mjeri situacija doimala pesimističnom govori i LOK-ovo slaganje s tezom da će se "u narednom desetljeću broj nezaposlenih izjednačiti s brojem zaposlenih". Zato se Ivančanov koncept više zasnivao na zabavnim sadržajima, odnosno analizi glazbenog ukusa mladih Koprivničanaca. Napravljena je i anketa iz koje se vidjelo da gradska mladež i nadalje daleko najviše sluša rock, pop i disko glazbu, kako se izjasnilo 73 posto anketiranih, dok je izvorna i novokomponirana narodna glazba bila na zanemarivih 8,5 posto, što je dovoljno govorilo o urbanom senzibilitetu i nepodilaženju populističkim kulturološkim trendovima.

S druge strane, depresivno je ozračje rezultiralo i alarmantnim podacima o širenju narkomanije, jer se i Koprivnica pojavila na popisu općina s najvećim porastom te pošasti. Sekretarijat unutarnjih poslova je, međutim, tvrdio da situacija nije toliko kritična, jer nije bilo prijava ni uhićenja, dok podaci o zlorabama medicinskih recepata nisu bili dostupni. Tako je i sve raširenija "tabletomanija", mahom među koprivničkim učenicima, ostala u domeni javne tajne⁷⁷. Sve profinjeniji vizualni identitet lista došao je do izražaja i u foto-reportaži s gradskog sajmišta, koja je ostala i LOK-ovo svjedočanstvo trajnije sociološke vrijednosti.

Čitateljima je u svemu tome zacijelo i promaklo da se broj tekstova vezan uz omladinsku organizaciju drastično smanjio. Odbojnost prema svakovrsnom političkom angažmanu najslikovitije bila izražena u LOK-ovoj objavi naziva ekipa iz gradske nogometne Zimske lige: "Superhik", "Tuborg 0,33", "Sinovi flaše", "Dry Gin", "Čvarkeši", "Veseli mrtvaci", "Štosdenferi", "Šlajferi" "Paraziti" ili "Tražili ste, gledajte". Autori su lucidno upozorili da je Koprivnica u samo sedam godina postala neki drugi grad, jer je u broju 6 iz 1979. navedeno da su organizatori te iste lige prijetili isključenjem ekipi koja se zvala "Alkohol United". Bilo je očito da se poimanje morala u međuvremenu osjetno promijenilo, u čemu ni uloga LOK-a nije bila zanemariva.

U idućem broju, punih jedanaest mjeseci kasnije, redakcija se suočila s iznenadnom smrću i trećeg *lokovca*, Mladena Jakupca, koji je, kao grafički urednik, fotograf, autor i organizator niza popratnih kulturnih aktivnosti, u doslovnom smislu nosio list punih šest godina⁷⁸. Simbolički, pritisnut još težom financijskom situacijom, i list je sveden na samo 20 stranica, koje je grafički uredila Draženka Jalšić. U tom osiromašenom listu noseća su tema bila djeca koja žive kod staratelja, uz reportažu o jednoj takvoj obitelji i komentar o postupanjima Centra za socijalni rad. Na to se nadovezao i problem zapošljavanja mladih koji su obrazovanje završili po posebnom programu. U glavnom je intervjuu sugovornik bio direktor Srednjoškolskog centra Ante Rosandić, u ranijim brojevima jedan od najkritiziranih lokalnih dužnosnika. Na tome je i okončan popis zanimljivijih tema, jer više ni "Čista runska vuna" nikome nije s onoliko uspjeha dizala tlak.

Ivančan je brzo shvatio da je vrijeme i za njegov odlazak. Ostalo je zabilježeno da je šansu za medijsku afirmaciju pružio Željku Dragaču, Vesni Flamaceti, Srebrenki Jurman, Silviji Kuljić, Mišeli Mači-

⁷⁶ Odugovlačenje je bilo posljedica Kapustina vezivanja uz struju koja je negativno ocjenjivala LOK-ov stav u "aferi Gaži". Iz istoga razloga list nikada nije realizirao ni intervju s Josipom Bukovčanom, generalnim direktorom Bilokalnika, tvrtke koja je 1980-ih godina zapošljavala preko 3000 radnika i koja je, uz Podravku, te gotovo tisuću zaposlenih u Tvornici obuče Sloga, bila glavni razlog prerastanja Koprivnice u značajno industrijsko središte.

⁷⁷ LOK, br. 26. ožujak 1986., tekst pod naslovom "Šit u malom gradu" autorice Ivane Lukčin.

⁷⁸ LOK, br. 27, veljača 1987. Jakupcu je bio posvećen uvodnik i duplerica. Na naslovnici je na njega aludirala slika fotoaparata. Zanimljivo je bilo da je tu bio stavljen Hasselblad, jedan od najkvalitetnijih i najskupljih u povijesti te industrije. Jakupec je, međutim, ostavio trajno sjećanje na Koprivnicu 1980-ih godina Praktikom, skromnim istočnonjemačkim fotoaparatom namijenjenim amaterima za obiteljske potrebe. Upravo je taj aparat bolje od čega simbolizirao razinu LOK-ove tehničke opremljenosti.

jevski, Tamari Marinković, Tanji Pobi, Vesni Ščetinec, Damiru Dediću, Draženki Jalšić, Darku Ivančanu, Srebrenki Jurman, Ivanu Lovrekoviću i Josipu Maljaku.

2. 10. Glavni urednik sukobljava se s izdavačem

Opet je puna godina dana protekla do idućeg broja. U veljači 1988. u broju 28 pojavio se ne samo novi glavni urednik, Zvonimir Mršić, već je jasno bilo da je tu i generacija koja je s onom do sredine 1980-ih godina nema gotovo ništa zajedničko. Da se puno toga promijenilo, osim želje da list "zbog tradicije i nekih starih ljubavi" nastavi s izlaženjem, govorio je i Mršićev, inače nepotpisani, uvodnik⁷⁹. Iz njega se moglo saznati da je list nakon Ivančana trebala preuzeti njegova zamjenica Ksenija Ernečić, koja se, suočena s bezbrojnim financijskih i tehničkim problemima, zahvalila na mandatu. Novi su članovi redakcije, stoga, "na brzaka skupljeni", kako bi list digli "iz pepela": "Ovaj put to neće biti na mah, oliti na jedan broj, jer smo isto odlučili da one izlaze bar četiri puta godišnje... Rekli smo da nećemo kukati što nas 'stara zlatna' generacija nije uputila u čari ovog posla. Mi smo probali sami."

To je uredništvo, peto po redu, pratila još jedna promjena Izdavačkog savjeta, kojemu je na čelu došao Rade Radišić. Ambicije su, dakle, bile veće nego u Ivančanovu mandatu, ali su političke i gospodarske okolnosti bile još nepovoljnije, a i nepredvidljive. Sustav je u tom burnom razdoblju Miloševićeve "antibirokratske revolucije" i sve slabijeg funkcioniranja jugoslavenskog tržišta bio na samom rubu kolapsa. Razlika od dotadašnje prakse ogledala se i u tome što tri Mršićeva broja nisu išla na kioske, već su besplatno dijeljena, što je zacijelo bio i razlog nenavođenja naklade.

Mršić se koncept ponešto razlikovao od dosadašnjih, jer je bilo više esejističkih tekstova i lamentiranja nad globalnom društvenom krizom, ali je obim ostao skromnih 20 stranica. U prvome je broju bio veliki intervju s Željkom Đurđinom, jednim od Podravkinih direktora, raspravljalo se o projektu RK SSOH za zapošljavanje mladih "Razvijutak", analizirana su prijedlozi za gradnju ferijalnog kampa na Šoderici, a valorizirano je i djelovanje Mihovila Pavleka Miškine te koprivničkog Kluba akademičara. O tome kako moderna vremena donose i nove probleme govorila i LOK-ova anketa o AIDS-u, popraćena i preporukama liječnika. Preuzeta je i stara "falusoidna" likovna oprema "Čiste runske vune", koja je opet ponešto dobila na ošttrini.

Četiri mjeseca kasnije pojavio se i naredni broj, gdje je glavni urednik upozorio da je teško raditi list kojemu nije poznat datum izlaženja pa je teško i kombinirati aktualne i bezvremenske teme⁸⁰. Ovoga je puta razgovor vođen s Dragutinom Korošecom, predsjednikom općinskog Izvršnog vijeća, a od ostalih je tema zanimanje pobuđivala analiza pada interesa mladih za učlanjenje u Savez komunista. Tu je za koprivničko područje bilo vidljivo da je članstva u omladinskoj dobi u Partiji manje od deset posto, dok je u godinu dana bila samo troje novoprimitljenih do 27 godina starosti. List se okrenuo i ekologiji, a u okviru te sve atraktivnije teme objavljen je i razgovor s biologom Radovanom Kranjčevom o opasnostima koje planirana hidroelektrana donosi šumama u Repašu⁸¹. U trendu okretanja novim izazovima, broj je začinjnjen i opsežnom temom o feminizmu autorice Ivane Lukčin-Dubravec.

Treći je broj objavljen u studenome 1988.⁸², tako da je planski podbačaj od samo jednog broja zapravo predstavljao i uspjeh. No, *lokovci* to nisu tako doživljavali, jer se moglo pretpostaviti da, unatoč željama, tako "gust" ritam izlaženja neće moći ponoviti u narednoj godini zbog novih proračunskih rezanja i podivljale inflacije. U Mršićevu se uvodniku taj put našlo Podravkino posloводство jer je, unatoč nelikvidnosti i otežanog poslovanja zbog tržišnog zatvaranja republičkih granica, kupilo novi mercedes, i to bijeli, jer su plavoga već imali. Poželio im je da nakon toga kupe i crveni, kako bi barem na taj način kompletirali državni zastavu. Govorilo je to da LOK-ovo uredništvo više nije bilo opterećeno "aferom Gaži", ali i da Podravku pretjerano ne zanima pisanje lokalnog omladinskog lista.

⁷⁹ LOK, br. 28, veljača 1989., str. 2, tekst pod naslovom "Treba htjeti, treba smjeti" bez navođenja autora.

⁸⁰ LOK, br. 29, str. 2, lipanj 1988., tekst pod naslovom "Mrtve bezvremenske novine" bez navođenja autora.

⁸¹ Isto. Tretman ekologije u lokalnim je okvirima ponajbolje opisan naslovom "Ekologija u p.m.", a autor je bio Zoran Vivek.

⁸² LOK, br. 30. studeni 1988.

Da su se vremena počela dramatično mijenjati, svjedočio je i glavni intervju, gdje se našao jedan teolog, adventist Franjo Vangić. Indikativno je bilo da se u listu našla i tema o transcedentalnoj meditaciji. Još su jednom preispitivani i projekti za urbanističko preuređenje koprivničkog trga, dok se jedina aktivistička tema odnosila na pitanje treba li omladinskoj organizaciji politički marketing. I ta se redakcija uspjela sukobiti s Mladenom Pavkovićem, koji je u listu *Podravka*, slično kao i desetak godina ranije, objavio tekst o kroničnom nedostatku gradskih omladinskih sadržaja. Kad je riječ bila o zabavi mladih, taj je *LOK* donio pregled svih važnijih koncerata u tom dijelu Europe, kao i prikaze najnovijih glazbenih izdanja.

Opet je nastao gotovo jednogodišnji muk. Izvjesno je da u proračunu OK SSOH za 1989. više nije bilo mjesta za omladinski list. Jedino se tako može protumačiti zašto se jedini broj, ujedno i posljednji u povijesti *LOK*-a, pojavio tek u listopadu, i to prvih puta u Mršićevu mandatu i s istaknutom cijenom od 6000 dinara, proizašlom iz ogromnog inflatornog skoka⁸³. List je zbog smanjenja troškova otisnut u privatnoj zagrebačkoj tiskari Colorprint u uobičajenom novinskom A-3 formatu i distribuiran zajedno s *Glasom Podravine* pa je po logici pokrivanja svih prodajnih mjesta i naklada bila osjetno veća pod uobičajene. Prodajni su rezultati ostali nepoznati, kako je to bilo i sa svim dotadašnjim brojevima koji su prodavani na kioscima. Nepovoljna je okolnost bila da proteklih godina nije ni stvorena navika redovnog kupovanja lista, jer je uvijek postojao način pribavljanja ponekog besplatnog primjerka. Osim toga, situacija je na državnoj razini bilo toliko bremenita i neurotična da pogledi i problemi mlade generacije nisu mogli biti u središtu društvenog interesa. Drugim riječima, da nije bila prazna omladinska blagajna, nestanku lista presudili bi neki drugi razlozi.

Nade za opstanak omladinskih tiskovina više nije bilo, jer su oni, osim iz sredstava za rad omladinske organizacije, bili poslovno zasnivani na proračunskim subvencijama i dotacijama od SIZ-ova kulture. Nekoliko mjeseci kasnije to se potvrdilo i propašću dva središnja hrvatska lista, *Poleta* i *Studentskog lista*, kao i svih regionalnih. To dovoljno potvrđuje podatak da izuzetka od tog pravila u hrvatskim okvirima nije bilo⁸⁴. Krajem ožujka 1990. na 12. kongresu SSOH usvojena je i odluka o njegovu samoraspuštanju. Time je nestalo i formalnog osnivača svih omladinskih tiskovina, koji je u koprivničkom slučaju bio i nakladnik lista.

Zanimljivo je, ipak, pogledati kako je bio koncipiran broj 31, koji se pojavio u ozračju netom oživilog hrvatskog višestranačja⁸⁵. *LOK* koji je otisnut u listopadu 1989., kad je komunistički sustav već bio u raspadanju pa list prvi puta nije imao i izravno političko tutorstvo. Na posredni je način to potvrđivala još jedna promjena Izdavačkog savjeta, gdje je ulogu predsjednice preuzela novinarka Jadranka Lakuš, bivša *LOK*-ova suradnica. U Savjetu nije bilo nikoga iz partijskog rukovodstva, što je dotad bilo nezamislivo. Što je još zanimljivije, u tom se broju kao suradnik pojavio Miroslav Puž, koji je s mjesta predsjednika OK SSOH nekoliko mjeseci ranije avanzirao u posljednjeg predsjednika Predsjedništva RK SSOH⁸⁶. U realizaciji toga broja sudjelovalo je, inače samo desetoro novinara i suradnika, čime se list simbolički vratio na svoje početke, kad se tek počeo formirati *LOK*-ov novinarski krug.

Završni je broj još jednom imao intervju s Juliom Kurucom, ovoga puta kao predsjednikom OK SKH. Kakvo je tada bilo raspoloženje u političkim strukturama, opet je ponajbolje govorio naslov,

⁸³ Inflacija je 1989. dosegla 766 posto na godišnjoj razini. U listopadu je, usporedbe radi, cijena *Poleta* iznosila je 10.000 dinara, da bi se do kraja 1989. povećala na 40.000 dinara.

⁸⁴ U jugoslavenskim je okvirima od omladinskih listova tranziciju preživjela jedino ljubljanska *Mladina*, jer se još u drugoj polovici 1980-ih godina financijski odvojila od SSO Slovenije, odbacila aktivistički koncept i u potpunosti se okrenula tržišnim pravilima.

⁸⁵ U siječnju 1989. u zagrebačkom su Klubu književnika predstavljene programske osnove Hrvatske demokratske zajednice, koja je i lipnju iste godine i formalno osnovana s Franjom Tuđmanom kao liderom. U međuvremenu je osnovan i Hrvatski socijalno liberalni savez, predvođen Slavkom Goldsteinom, kao i Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu, koje vodio Branko Horvat, da bi u drugoj polovini godine uslijedilo formiranje još nekoliko stranaka, a sve su formalno priznate tek početkom 1990., što im je u 22. travnju te godine omogućilo sudjelovanje u prvim višestranačkim izborima. U koprivničkoj općini tijekom 1989. još nije bilo formiranja stranačkih podružnica. Prva je od njih u siječnju 1990. bila HSS-ovska organizacija u Goli, da bi 16. veljače 1990. u Domoljubu bio osnovan i koprivnički HDZ.

⁸⁶ *LOK*, br. 31, str. 2, tekst pod naslovom "Pogled sa četvrtog kata" autora Miroslava Puža.

preuzet iz Kurucova opisa političke situacije: "Vrijeme je preozbiljno za zafrkanciju". Na pitanje kako se koprivnička organizacija SKH priprema za višestranačje, budućim je političkim konkurentima poručio kako "nema razloga da naiđu na probleme". Razgovoru su bile priložene Kurucove fotografije iz LOK-ova razgovora u prosincu 1982., čiji je autor bio Mladen Jakupec, a koje su se svojom ekspresivnošću tu još bolje uklapale u apokaliptične najave partijske budućnosti.

Vrlo su oštri napisi bili usmjereni i na pedagošku razinu Srednjoškolskog centra, no prava je sloboda razmišljanja došla do izražaja u tekstu o poljoprivredi, koji se zalagao za potpuno ukidanje zemljišnog maksimuma, a još je indikativnije bilo da je autor tekst bio omladinski dužnosnik Dušan Osman. Lansirani su i planovi da Podravina zahvaljujući plinskom kompleksu Molve postane "energetski rezervat" Hrvatske. List je, naposljetku, u suradnji s geografom Dragutinom Feletarom inicirao i ideju da u budućem teritorijalnom preustroju Hrvatske pod zajedničkim imenom Podravina budu ujedinjene interesno bliske tadašnje općine Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg i Križevci, a o tome je objavljen i razgovor s njihovim političkim dužnosnicima. Time je, zapravo, inicirana ideja koja je svoje djelomično oživotvorenje 1993. našla u Koprivničko-križevačkoj županiji.

U tom je oproštajnom broju došlo i do otvorenog sukoba uredništva s izdavačem. Nezadovoljni što nije na neki posredni način pronađeno rješenje za daljnje izlaženje lista, *lokovci* su objavili i narudžbenicu za fiktivnu knjigu razgovora s prvim općinskim omladincem Vjekoslavom Indrom, čiji je pogovor trebao biti naslovljen "Kako sam rekao ništa". U tekstu je iznesen i niz optužbi na račun organizacije koju u tom trenutku "92-3 posto mladih ... ne osjećaju kao svoju". U jednako intoniranom komentaru LOK-ovi su novinari i ironično zaprijetili da će se do pronalaženja rješenja za financiranje lista ostati zabarikadirani u oknu već spominjanog i u međuvremenu napuštenog rudnika "Petrov dol". U rudnik ipak nisu otišli, ali se zato pokazala točnom da "LOK u ovom sastavu redakcije više neće izaći".

Mršićevo okupljanje sasvim nove redakcije lista moglo je donijeti samo djelomične rezultate. Ona nije bila onako brojna, homogena, uporna i probojna kao što je to bio slučaj s njihovim redakcijskim prethodnicima koji su djelovali u drugačijim okolnostima početkom toga desetljeća. Novinarsko su iskustvo u ta četiri broja, uz one već spomenute koje je počeo okupljati Ivančan, stjecali i Milivoj Androlić, Vanja Garaj, Melita Baronić, Branko Kučan, Stevo Milošević, Dražen J. Pavić, Nebojša Babić, Sanja Kos, Darko Šipek, Božica Škrobot, Lidija Vranar, Zoran Vivek, Siniša Bosanac, Darko Budna, Dejan Kovač, Dušan Osman, Danijela Maksimović i Đurđica Pavlović, dok se kao snalažljiv tehnički urednik, budući da grafičkog urednika više nije ni bilo, pokazala Vesna Ščetinec.

U broju 31 *lokovci* su sebi samima čestitali 10-godišnjicu izlaženja. Za jedan omladinski list to baš i nije bio beznačajni jubilej⁸⁷ pa je i silazak s medijske scene bilo lakše podnijeti.

3. ZAKLJUČAK

LOK je 1979. pokrenut kao tipični omladinski aktivistički projekt, koji je na popularniji način trebao afirmirati djelovanje i projekte OK SSOH Koprivnica. Uzor je za takav vid medijske djelatnosti bio *Polet*, 1976. pokrenuti tjednik SSOH, koji je 1977. preko omladinske organizacije krenuo u stvaranje dopisničke mreže iz svih važnijih hrvatskih općinskih središta, s krajnjim ciljem da list dobije i više regionalnih izdanja. *Polet* u tome nije imao previše uspjeha, jer je na terenu bio vrlo ograničen broj osposobljenih mladih novinara, a u brojnim omladinskim rukovodstvima bio je vidljiv i otpor prema *poletovskom* "destruktivnom" i "sablaznjivom" konceptu i stilu pisanja.

Povod za okupljanje mladih koprivničkih novinara, tada i *Poletovih* suradnika, bilo je ujesen 1978. odustajanje zagrebačkog lista od republičke koncepcije i zatvaranje u zagrebačke okvire, što je mnogim dopisnicima onemogućilo daljnje objavljivanje. Prvi je broj LOK-a izašao u siječnju 1979. i zbog minimalnih raspoloživih sredstava te uskog i neiskusnog kruga suradnika više je sličio biltenu nego listu kakav

⁸⁷ *Polet* je, primjerice, uz puno izdašnije financiranje, u kontinuitetu izlazio 14,5 godina, njegov istoimeni prethodnik samo tri, dok je prosjek većine omladinskih listova bio po nekoliko godina, nerijetko i po samo nekoliko brojeva. Primjer su tome 1971. bili i koprivnički *Susreti*, koji su dosegli samo četiri broja u tri sveska. Od regionalnih listova, dužu su povijest od LOK- a imali samo *Laus*, *Val* i, tek koji mjesec više, *Omladinska iskra*. Jedino je *Studentski list* imao kontinuitet još iz međuratnog razdoblja, ali s prekidima u izlaženju.

je oblikovalo *Poletovo* uredništvo. Koprivnički je list, međutim, postao interesantan širem čitalačkom krugu već nakon nekoliko brojeva, otvaranjem niza gradskih tema o kojima oficijelni mediji nisu pisali. Unatoč vrlo skromnim tehničkim mogućnostima, jer je prelazak sa šapirografa u tiskaru uslijedio tek u rujnu 1981., kada je već objavljena polovica brojeva koji će izaći u cjelokupnom desetogodišnjem razdoblju, list je dostigao sadržajnu i autorsku kvalitetu koja je bila vrlo zapažena u republičkim, čak i savezним okvirima.

Sve se to odvijalo u okolnostima kada se o honorarima, putnim nalogima ili nadoknadi niza popratnih materijalnih troškova nije ni razmišljalo⁸⁸. Entuzijazam je od prvoga do posljednjeg dana izlaženja bio jedina pokretačka snaga LOK-ovih urednika i stalnih suradnika, koja nije bila ni na posredni način nagrađena nekim plaćenim položajima u omladinskoj hijerarhiji. Novinari i omladinski birokrati ostali su dva odvojena svijeta, koje su vremenom sve više dijelile i svjetonazorske vrijednosti. U tome leži i odgovor na pitanje zašto su *lokovci* koji su se profesionalno opredijelili za novinarstvo nisu imali dilema s uklapanjem u medijsko ozračje demokratske Hrvatske.

Bitno je pripomenuti da uoči pokretanja lista, ali ni kasnije, nije napravljen neki detaljniji koncept. Temeljni je orijentir uvijek bio *Polet*, no sve je ovisilo o snalažljivosti i afinitetima uredništva, bez jasne vizije cilja kojem je list težio. Isti je slučaj bio i oko planiranja sredstava za izdavačku djelatnost OK SSOH. Pojam budućnosti mahom je bio sveden samo na objavu idućeg sveska pa je vremenom postalo normalno da u jednoj godini izlaze samo broj ili dva, zbog čega je dolazilo do osipanja suradnika i odlazaka razočaranih urednika.

Tijekom desetogodišnjeg izlaženja u listu je evidentirano više od stotinu autora, što je ponajbolje govorilo da je *LOK* postao i prepoznatljiv koprivnički medijski brend. Razumljivo je, stoga, što je *LOK* pokrenuo i omladinsku radijsku emisiju "Vruća juha" te u Omladinskom domu redovno tjedno okupljanje "Izlok", s mnoštvom kulturnih i zabavnih sadržaja, svojevrsni pandan zagrebačkom naširoko populariziranom *Polet*-platzu. List je promovirao i niz koprivničkih rock grupa te djelovanje amaterskih kazališnih skupina KAK i "Crne šume", a imao je i vlastitu grupu zapaženih ilustratora i strip-crtača.

Prijelomni je događaj u povijesti *LOK*-a bilo to što mu je 1980. bez kandidature bila dodijeljena prestižna nagrada saveznog ranga "Sedam sekretara SKOJ-a". Na taj je način amortizirano i sve učestalije nezadovoljstvo pojedinih lokalnih političkih i gospodarskih krugova onime što je list objavljivao, jer je postupno stjecao reputaciju "hiperkritičnosti" te "nihilističkog" i "dekadentnog" pogleda na društvenu zbilju. Vremenom su kuloarske pokude postajale puno važnije od javnih pohvala, a to se ponajbolje vidjelo u nemogućnosti da list izvan okvira OK SSOH pribavi ozbiljnija sredstva za redovnije izlaženje. Nisu zabilježeni otvoreni pokušaji zabrane lista, ali su povremeno iza zatvorenih vrata neki tekstovi uklanjani ili "dorađivani", no to je bilo karakteristično za sve omladinske tiskovine. I koprivničke su vlasti imale monopol na tumačenje okvira novinarske slobode. Glavnim je, pak, urednicima ostavljano da procijene kada je vrijeme da se sami povuku.

Dojam je da su na *LOK*-ove rezultate bitno utjecala tri ograničavajuća faktora. Prvi je od njih bila činjenica da se list pojavio u gradiću koji je tada tek prelazio dvadesetak tisuća stanovnika, a usto je bio i vrlo limitiran u pogledu obrazovnih i kulturnih institucija. Taj se provincijalni duh povremeno nije mogao zaobići ni ignorirati, posebno kad je riječ bila o svjetonazorskim pitanjima. Zato je list veće proboje činio na političkim temama nego u liberalizaciji svakodnevice i širenju moralnih obzora. Golo je tijelo, kao i otvoreni govor o seksu, pogotovo o kontracepciji ili prostituciji, predstavljalo puno veće iskušenje od razorne kritike, pa i grubog ismijavanja, proklamiranih samoupravnih odnosa.

Drugi je problem bila sama politička pozornica, koja je u koprivničkom slučaju ipak bila manje dogmatska i puno nesklonija represiji nego je to istodobno bio slučaj u nizu drugih hrvatskih sredina. Partija je, unatoč toga, uvijek morala biti u pravu, što je redakciju u cilju očuvanja lista tjeralo na razne kompromise, a ključni su problem bile političke podjele na "gažijeve" i "trojakovce", nastale u borbi za dominaciju nad Podravkom. One su kulminirale u razdoblju 1982. – 1984., ostavljajući trajne poli-

⁸⁸ Iz teksta o radu uredništva bilo je uočljivo da je u nekoliko navrata kupljen samo fotomaterijal i letraset slova za izradu "špi Glover", dok su pisane mašine, fotoaparati i diktafoni isključivo bili u novinarskom vlasništvu.

tičke ožiljke i na *LOK*-ovom urednicima i suradnicima, ali i produbljujući osjećaj nejedinstva koji se osjeća i u koprivničkoj današnjici.

Naposljetku, nisu se mogle izbjeći ni česte trzavice između mladih novinara i profesionalaca u lokalnim glasilima. Previše je u tome bilo intriga i negativne energije, budući da je *LOK* svojim otvorenijim i izravnijim pristupom u široj javnosti otvarao i raspravu o pretjeranoj birokratiziranosti, sterilnosti i političkoj skučenosti oficijelnih medija. Indikativno je da su upravo u *LOK*-u, a ne u vlastitim redakcijama, objavljeni najzapaženiji i najprovokativniji tekstovi novinara koji su željeli pokazati i svoje šire profesionalne dosege. S druge strane, nesporno je i da su *lokovci* ponekad svjesno provocirali svoje starije kolege, budući da im je bilo naprijed jasno da bi neke teme u njihovim tiskovinama imale drugačije značenje i odjeke, samim tim imale i neke posljedice na njihove statuse.

U tih deset godina izlaženja u *LOK*-u se promijenilo pet glavnih urednika: Željko Krušelj (14 brojeva), Krunoslav Jajetić (8), Goran Litvan (3), Davor Ivančan (2) i Zvonimir Mršić (4). Svaki je od njih na svoj način pridonosio razvoju lista, a i činjenica da su i nakon nestanka *LOK*-a ostali na javnoj sceni govori da je taj projekt zarana izašao iz amaterskih okvira. Među suradnicima lista bila su još neka imena koja imaju svoje neupitno mjesto u novijoj povijesti hrvatskog novinarstva, no tu je bio i niz koprivničkih intelektualaca koji su u gradu ostavili neizbrisivi trag. Nekoliko je *lokovaca* imalo i respektabilnu karijeru u *Poletu*, zatim i u drugim listovima. U razdoblju 1981. – 1983. oni su urednički i autorski dominirali *Poletom*, što je u kasnijem prikazu toga razdoblja nazvano i "koprivničkom vezom".

LOK je, kao i njegov stariji i puno veći "brat" *Polet*, bio osuđen na nestajanje. Omladinski listovi, primarno informativno-politički, nisu bili konceptualno prilagođeni tržišnom gospodarstvu. Unatoč praćenjima postupnih pomaka u društvenim interesima i načinu razmišljanja njima prioritetne mlade generacije, oni su u svojoj biti ostali politički, dok je zabavni sadržaji bili tek njihov popratni dio. Koprivnički list u svojem desetogodišnjem izlaženju nije objavio niti jedan komercijalni oglas, kao ni plaćene prikaze i reportaže, dok je *Polet*, ali tek u posljednjim godinama izlaženja, na taj način ostvarivao manji dio prihoda. S druge strane, omladinski su se listovi pokazali nenadoknadivim poligonima za novinarsko usavršavanje. Zato se i njihovim gašenjem zanatska razina novinarstva na svim razinama spustila stepenicu niže.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

HR HDA, Fond 1231-5 (Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske 1974. – 1990.): sjednice i sastanci Republičke konferencije SSOH i sjednice i sastanci Predsjedništva Republičke konferencije SSOH, kutije 420 – 474, i Komisija za informiranje, kutije 586 – 593.

Tiskovine:

LOK, 1 – 31, od siječnja 1979. do listopada 1989. (dostupno na internetskim stranicama Knjižnice i čitaonica "Fran Galović": digitalizirani koprivnički tisak - <http://dkr.arhivpro.hr/?doctype=3&vrstado=3>)

Polet, 1 – 426, od 27. listopada 1976. do 30. ožujka 1990.

Glas Podravine, godišta 1979. do 1989. (dostupno na internetskim stranicama Knjižnice i čitaonica "Fran Galović")

Susreti, godišta 1971. (dostupno na internetskim stranicama Knjižnice i čitaonica "Fran Galović")

Simetrala grada Kc, godišta 1974. (dostupno na internetskim stranicama Knjižnice i čitaonica "Fran Galović")

Izjave učesnika zbivanja:

Krunoslav Jajetić, Goran Litvan, Davor Ivančan, Ksenija Ernečić, Miodrag Šajatović, Pero Kvesić, Zoran Simić, Kreso Blažek, Ninoslav Pavić, Vjekoslav Indir, Miroslav Puž, Josip Friščić, Marijan Špoljar, Bernarda Gadanec.

Literatura:

Bilandžić, Dušan: Hrvatska moderna povijest, Golden marketing, Zagreb, 1999.

Goldstein, Ivo: Povijest Hrvatske 1945 – 2011., EPH Media d.o.o., Zagreb, 2011., 2. svezak, 1968 – 1991.

Radelić, Zdenko: Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Vučetić, Radina: Koka–kola socijalizam, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

"Vruća juha", katalog izložbe u Galeriji Koprivnica 18. svibnja – 12. lipnja 2013., autor Marijan Špoljar, Muzej grada Koprivnice, 2013.

SUMMARY

The paper analyzes the beginning, development stages and termination of Koprivnica's youth magazine *LOK* in the period between 1979 to 1989. Written on the basis of archival materials, newspaper articles and interviews with the participants of these events, the author explains how the key motivator for starting *LOK* was the decision of the SSOH's magazine *Polet* to back down from the republican concept. The role of *LOK* was not just to inform the public about events and initiatives related to the young generation. The magazine was also a tool for political activism, making ideological principles and programmes of the youth organization more appealing to potential members. The author explains that the magazine, as well as *Polet* from Zagreb, promptly broke out of the given framework and became a serious critic of social processes and an advocate for faster democratization of the political system. Major role in that had its "street language". The paper explains in detail why *LOK*, although not even nominated, won the prestigious award "Sedam sekretara SKOJ-a" in 1980, and why the issue of regular funding was never resolved. The focus is directed also to the accompanying activities of the magazine, such as the launch of the youth radio show "Vruća juha" and youth gatherings "Izlok". The conceptual similarities and differences in the magazine conducting through the mandates of all five main editors are presented, as well as how it came to personnel intertwining of *LOK* and *Polet*.

ENIGME LUDBREŠKE PJESMARICE IZ 1833. (ISKRICE IZ STARIJE KAJKAVSKE KNJIŽEVNOSTI)

THE ENIGMA OF THE LUDBREG BOOK OF SONGS FROM 1833 (FROM EARLY KAJKAVIAN LITERATURE)

Ivan ZVONAR

Varaždin

Dravska 10

Primljeno / Received: 15. 12. 2014.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 821.163.42'282-1

930.85(497.5Ludbreg)“183”

SAŽETAK

Ludbreška je pjesmarica rukopisna zbirka poetskih tekstova (bez notnih zapisa) završena nakon 1833. godine. Najvećim dijelom sadržava napitnice preuzete iz starijih rukopisnih zbirki ili naprosto zapisane po pjevanju u raznim prigodama. Pretežu kajkavske, ali među njima ima štokavskih, mađarskih, njemačkih, latinskih i slovenskih zapisa. Pored napitnica tu je i veći broj dužih ili kraćih pjesama. Najveći dio zapisa opet čine kajkavski tekstovi, ali su među njih ubačene štokavske, mađarske i njemačke popijevke, a jedna je i naslovljena kao Kranyzka. Osnovna je značajka tog dijela rukopisa da su u njemu citirani primjeri iz pisane i usmene književnosti toliko isprepleteni da se samo pomnijom analizom mogu odvojiti jedni od drugih. Usmenoknjiževni su kajkavski tekstovi prostorno ograničeni na relativno malo područje u Podravini istočno od Ludbrega i na srednje i donje Međimurje istočno od Preloga. Autorski tekstovi nisu vezani za određeni prostor i gotovo svi ulaze u korpus kajkavskoga svjetovnog poetskog stvaralaštva iz 18. i prvih desetljeća 19. stoljeća. Mogući je sastavljač i pisac zbirke Donjodubravčanin Štefan Belovari, neko vrijeme školnik i u Kuzmincu.

Među rijetkostima Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu se čuva, pod signaturom R 3949, i zanimljiva rukopisna poetska zbirka danas u znanosti poznata kao *Ludbreška pjesmarica*. To je obična bilježnica veličine 19,4 x 12,4 cm od nešto tvrđeg, grubljeg papira. Opseže šezdeset ispisanih listova. Na kraju su još četiri lista prazna. Prostor je za upisivanje teksta (notnih zapisa nema) s lijeve i s desne strane omeđen po jednom debljom okomitom crtom. Nedostaje omotni list, pa nije poznat ni sastavljač, ni točna godina nastanka rukopisa. Isto tako nije poznato tko je i kada zbirku poklonio Sveučilišnoj knjižnici. Sve su pjesme u njoj svjetovnog značaja. Prvi je o tom svesku pisao Franjo Fancev. Najprije u studiji *Prilog za historiju hrvatskosrpskih književnih veza u 18. vijeku* (Fancev, 1928.), gdje još ne spominje naziv rukopisa, ali iznosi pretpostavku da je mogao nastati nešto poslije 1800. godine.

Drugi put ga, sasvim uzgred, spominje u *Dokumentima za naše podrijetlo Hrvatskoga preporoda (1790. – 1832.)* u vezi s pjesmom *Veselje Ilirijancev zverhu odlaska Francuzov. (1813.)*. Pošto je citirao cijeli tekst, on u napomeni kaže da "... jedna varijanta u pjesmarici pisanoj oko god. 1830. (sign. R 3949) od gornje pjesme ima najprije stihove 5–8, 15–16, 19–20, a zatim u produženju još i ovo:

Vođa jaše svoga konja vrlo dobrog,
pod njim poskakuje ober mosta savskoga.
Braću svoju, vrle momce* vredno veseli
ter kuražno i batrivo njima govori:
"Hajda bratja domorodci srdca junačkog,
da zavidamo mi Francuzu vragometni skok!"

Bog živi našeg kralja i momce od harca,
za ke zdravje naj se spije puna čašica!
Ako koji to zamudi naj bu francuski,
naj se takov izmed bratje taki van hiti!"

* I u rukopisu stoji *momce*.

Iz signature se vidi da Fancev misli na *Ludbrešku pjesmaricu*, koju stavlja približno u 1830. godinu (Fancev, 1933.).

U njegovu radu *Hrvatska dobrovolja u popijevkama, zdravicama i napitnicama prošlih vjekova* (Fancev, 1937.) zbirka dobiva i naziv *Ludbreško-bukovečka pjesmarica od g. 1830.?* Iz nje je preuzeto pedeset napitnica (zapravo 49 rednih brojeva, ali se uz broj 21 nalazi i tekst označen brojem 21a), i to trideset i šest cjelovitih tekstova i četrnaest jako skraćenih, često s tek ponekim stihom, jer su njihovi paralelni zapisi već navedeni iz starijih rukopisa.

Izbor Franje Fanceva obuhvaća trideset sedam kajkavskih, devet štokavskih, tri slovenska i jedan latinsko-njemački tekst. Među njima je i spomenuta varijanta pjesme *Veselje Ilirijancev...* (br. 46, str. 151. – 152.), a naslov je naprosto *Napitnica* (u rukopisu je to br. 98, list 55. – 56., str. 110. – 111.).

Već je rečeno da se oba zapisa podudaraju u svega osam stihova. Bit će da je citirani završetak pjesme dopisao netko blizak sastavljaču *Ludbreške pjesmarice*.

Fancev ne ostavlja druge podatke niti o rukopisu, niti o njegovu sadržaju. Tri će desetljeća kasnije o toj zbirci pisati i Olga Šojat u tekstu *Izbor iz "Ludbreške pjesmarice"* (Šojat, 1968.).

U uvodnom dijelu svog članka ona svu pažnju posvećuje jedino razrješavanju Fancevljeve nedoumice oko godine nastanka, za nju uvijek samo *Ludbreške pjesmarice*.

Kao polazište uzima zadnji kajkavski tekst u zbirci s prvim stihom *Nut leto nam ovo je zadnje...*

To je poduža pjesma jednog studenta zadnje godine bogoslovije.

Vrlo preciznom analizom autorica utvrđuje da je djelo poteklo iz pera Pavla Stoosa. On se u njemu oprašta od svojih drugova koji će se uskoro, po završetku studija, razići na razne strane Austrijskog Carstva i možda se više nikada neće sresti. A bit će to 1833.

Nameće se, dakle, zaključak da pjesmarica nije mogla biti dovršena prije naznačene godine. Tu zapravo i prestaje prikaz zbirke, osim što su još navedene dimenzije bilježnice i broj ispisanih listova, naknadno paginiranih (dosta nemarno, o. p.), najvjerojatnije rukom Franje Fanceva, od 1 do 60, i da su svi poetski tekstovi označeni brojevima od 1 do 103.

Nakon toga Olga Šojat donosi, u svojoj transkripciji i po svom izboru, deset uspješnih kajkavskih pjesama.

Kako je pjesma *Nut, leto ovo je zadnje...* dospjela u zbirku, ostat će tajna kao i odgovor je li rukopis dovršen upravo te godine ili možda koju godinu kasnije, po čemu bi bio suvremen ili čak mlađi od *Knisicze Napitnicz y Popevkih zkup szlosene po Ivanu Mlinarics Letta 1834a 9. Novembra*, sastavljene u Prelogu u Međimurju, s kojom ima više dodirnih točaka (Zvonar, 1996.).

Tako je kulturnoj javnosti ostao nepoznat sam sadržaj bilježnice, pa se na ovom mjestu prvi put donosi u cijelosti.

Zbirka obuhvaća sto tri poetska teksta, od čega najveći dio zauzimaju napitnice, njih šezdeset i dvije.

Kajkavskih je napitnica trideset i sedam, štokavskih devet, mađarskih pet, njemačkih također pet, a tu su još tri slovenske i tri latinske. Sve su te popijevke dio općeg svijeta jedne književne vrste koja se posebno razvila na kajkavskom govornom prostoru u drugoj polovini 18. i u prvim desetljećima 19. stoljeća, najprije na plemićkim, a potom i na župnim dvorovima, i čuvaju se zapisane u brojnim varijantama. Pjevale su se ili recitirale u posebnim prigodama, uglavnom pri stolu, s namjerom da se nazdravi domaćinu ili kojem uglednijem gostu.

Najčešći im je naslov u svim zbirkama naprosto *Napitnica* (ovdje uvijek i s odgovarajućim rednim brojem).

Tri se napitnice u *Ludbreškoj pjesmarici* uvjetno mogu smatrati originalnima.

Prva počinje stihovima:

Lepo vode kolo vile
v *bukovečkom polu*
v kompaniju našu sile
baš na dobru volu.
(Br. 19, list 9., str. 17.)

U drugoj se spominje ime Štefan:

Zdrav i vesel bio,
kada kuda buš hodio,
živi mnogo let,
hoću ti želet;
vseh je gostov jedna reč:
živi Štefan dnevov več,
da moremo piti,
dobro vole biti...
(Br. 54, list 23., str. 46.)

Treća predstavlja čitavu priču.

Napitnica. (99.)

Ni ljepšega ni dragšega nego veselje,
samo komu zdravje služi vredno od želje.

On ne mari za vse brige sveta ovoga,
samo da pohodi bližnje serca pravoga.

Mi smo došli denes simo dosta zarana
da vodimo mladu dimo odmah skup z nama.

Da vidimo *na Bukovcu* staru mamicu
koja želno načakava svoju snašicu...

Pak nas vendar otac mati neču pušćati
nego vele da moramo ovde ostati.

Ah nejdemo ar imamo gazdu dobroga
koji nama za badava daje s punoga.

On ne mari nit ne žali stroška ovoga
pri kom sede pošćuvana vredna gospoda.

Koju prosim naj natoče sebi s punoga,
naj Bog živi našu mladu skup i mladoga.

Koji denes skup vu društvo* jesu stupili,
da bi srečno vnoga leta skupa živeli.
finis

(Br. 99, list 56., str. 111. – 112.)

* Riječi *vu društvo* su na kraju retka pa se ne može točno vidjeti je li *društvu* ili *društvo*. Mi smo to transkribirali kao *društvo*.

U toj su napitnici posebno zanimljivi stihovi:

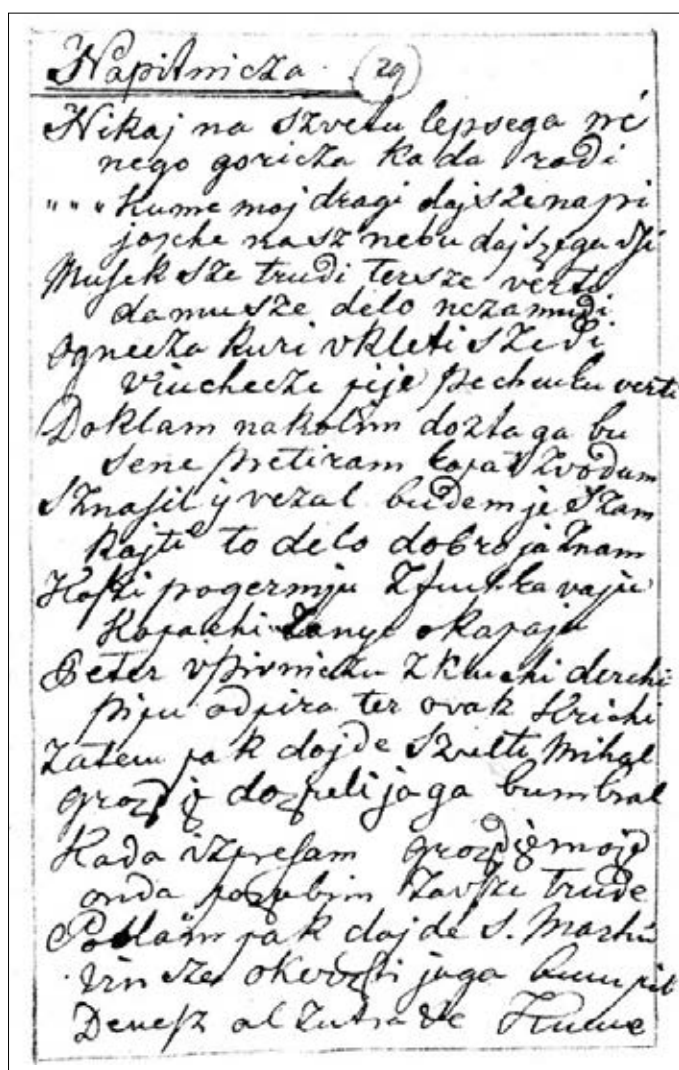
Da vidimo *na Bukovcu* staru mamicu
koja želno načakava svoju snašicu...,

i to iz dva razloga.

Prvi je u tome što se po drugi put u zbirci spominje mjesto Bukovec, a drugi predstavlja dokaz kako je pjesma odmah prihvaćena u narodu na razini vrijednosti, jer je brzo prešla preko Drave, ne zna se je li iz Podravine u Međimurje ili obratno. Ona je, u gotovo neizmijenjenom obliku zapisana i u Prelogu, s jednom jedinom većom razlikom:

Da vidimo *vu Preloku* staru mamicu
kako želno nagledava svoju snešicu.

Izvor: *Knisicz Napitnicz y Popevkih zkup Szlosena po Ivanu Mlinarics*
Letta 1834a 9. Novembra (Druga, u rukopiszu str. 5. – 7.)

Sve su njemačke napitnice pisane goticom.

Osim napitnica zbirka sadržava i četrdeset jednu pjesmu, od čega je dvadeset i sedam kajkavskih, četiri su štokavske, šest je njemačkih, tri su mađarske, a jedna je slovenska.

Sve hrvatske pjesme nose samo naslov *Popevka*, ali se, u zagradi, dodaje i redni broj kojim je tekst označen u rukopisu (rukom F. Fanceva, o. p.).

Jedinu iznimku čini zapis *Pesma od Fratra u Valpovu 30. godin služećega*.

Da bi prikaz sadržaja zbirke bio što potpuniji, ovdje se donosi i nekoliko kitica iz te pjesme, točnije žalopojke jednog fratra koji je trideset godina bio župnik u Valpovu, a tada se, po nalogu crkvenih vlasti, morao vratiti u samostan u Našice, što ga, na svoj način, teško pogodilo.

Jedan od brojnih, dosta variranih, paralelnih zapisa napitnice "Nikaj na svetu lepšega ni..." u "Ludbreškoj pjesmarici", br. 9, list 12., str. 24.

*Pesma od Fratra u Valpovu
30. godin služeečega (76.)*

1. Kod potoka Karašice
valpovačke dve snašice
svoje béle noge praše
fra Ivan zaplakan staše.	6. Maró, moju kuharicu
onu! staru kukavicu
ne dadu mi povest sobum
kažu što će ona s tobum.
2. U persa se udaraše
grozne suze prolivaše
na sve gerlo vapijaše
i ovako govorjaše.	7. U Našice iti hoće
kuharica fratrom što će
parokom je dopušćeno
baš je pravo i pošteno.
3. O jao meni jao
komu ne bi bilo žao
iz Valpova odlaziti
u Našice prolaziti.	8. Kuharice da imadu
koje dobro kuhat znadu
ti sad parok nisi više
tako ti se dakle piše.
4. U Našice med zidine
smiluj mi se gospodine
ondi pivat vsaki dan
tomu nisam navučan.	9. K sebi ruke divera
zajde pivat miserere
u Našice namajstier
ondi ti je sad kvartier.
5. Aj neka bi i to bilo
lasno bi se podnosilo
kad bi smeo vas snašice
sobom povest u Našice.	-----
21. Pak da z serdcem neveselim
iz Valpova jadan selim
gdi sam dosti dugo bio,
moju jakost pogubio. Finis.

(List 38. – 40., str. 75. – 79.)

Slovenska pjesma ima naslov *Kranjska*, a mađarske i njemačke imaju svoje, ali, također, vrlo općenite naslove. Čini se da je sastavljač zbirke dobro vladao govornom sastavnicom mađarskoga i njemačkog jezika, ali kad je stihove valjalo zapisati, nastali su pravopisni problemi.

Njemački su tekstovi ispisani goticom i latinicom, a naslovi su dosta nemarni, tako da se uz oblik *Lied* (pjesma) nađe i *Lind*. Jedan zapis ima naslov *Abschid Lied*, a trebalo bi da stoji *Abschiedslied* (oprostajna pjesma). Jedino zadnji njemački tekst (pretposljednja pjesma u zbirci), inače pisan goticom, ima vrlo lijepo izrađen latinički naslov *Wanders-lied* (korektno bi bilo *Wanderlied*).

Isti je slučaj i s mađarskim tekstovima. Već prva pjesma, kojom zbirka i počinje, nosi naslov *Ének* (pjesma), jedan hrvatski tekst ima mađarski naslov *Vigan élek vilaga*, što bi se moglo slobodnije prevesti kao *Dosta radostan svijet* (br. 3, list 3., str. 5. – 6.), a jedan mađarski kao *Vilagi Dall* (br. 75, list 37., str. 73. – 74.), što bi, valjda, trebalo značiti *Svjetska pjesma*, s prvim stihom *Vigan éljen vilagon* (*Sretno neka živi svijet...*). Naziv bi za narodnu pjesmu inače bio *népdal*. Teško je reći zašto je sastavljač zbirke u naslovu *Mágyar Énnek* (br. 48, list 18., str. 35.) riječ *Énnek* napisao s dva n, kao što je i u prethodnom primjeru riječ *Dall* napisao s dva l. Česte pravopisne pogreške dosta otežavaju prevođenje i mađarskih i njemačkih zapisa na hrvatski jezik.

Osim poetskih, rukopis sadržava i tekstove druge prirode.

Tako se na početku bilježnice nalaze i tri upute za liječenje. Ovdje se navode doslovce, ali suvremenom grafijom.

Signum Fernambocum.

(Vrazilo, vrazilovo drvo, o. p.)

Napravi iz njega cerljen tinktur i z njim zube snaži, ne budeš zubno bol terpel.

Contra Febres.

Vzemi iz suhe slive koščicu van i deni 3 pedicula (peteljke, o. p.) nuter ter daj pojesti betežnomu.

Suproti vsagdašnjem bluvanju i na prek zrigavanju.

Vzemi cipersond (?) vu kolaču spečenim ali na medu spečenim.

(Svi su recepti zapisani na listu br. 4, str. 8.)

Tu su, na četiri mjesta, i zagonetke s pitanjima i odgovorima na kajkavštini, a na jednom mjestu i na njemačkom jeziku pisane goticom. Pitanja i odgovori su označeni malo neobičnim velikim slovima. Ovdje ih transliteriramo kao *P/.* i *R/.*

Donosimo kajkavske primjere.

P/. Koji svetec je najmudreši?

R/. Sveti Martin dojde po Vsi sveci pak na konju.

P/. Kaj leti prez perja sede prez zadnjice i ide prez nog?

R/. Sneg.

(List br. 3, str. 6.)

P/. Bog je na svakom mestu, ali ne vsigde?

R/. Vu Rimu ./: tam ima mesto sebe papu.

(List br. 9, str. 18.)

P/. Za kaj muži najbole Boga mole?

R/. Za konje ar da ne bi konj bilo

gospoda bi na mužih jahali.

(List 23., str. 45.)

P/. Kaj tat najzločestešega včini?

R/. Da se da vloviti.

P/. Koj je spametneši, muž ali žena?

R/. Ženska ar more 10 m(ožov) za nos voditi.

P/. Z kakvem okom ne vidi se nikaj?

R/. Z kurjem okom na nogi.

(List br. 41, str. 82.)

Ispod *Napitnice* 4. nalazi se, pod znakom # , i nenumerirani zapis koji je više ritmizirana proza nego pjesma. Zapravo se radi o nastavku *Popevke* (3.), pa ćemo ga iza nje i citirati u cijelosti.

Cijela je zbirka ispisana istom rukom, razlike su samo u širini pera kojim su zapisivani pojedini tekstovi. Jedino je pjesmu *Wanderslied*, kao pretposljednju u zbirci, goticom ispisala druga ruka, očito znatno kasnije nego što je ispisan prvi dio pjesmarice.

Početak glasi:

Was bekümmert mich,
wenn ich wandere
Zur so schönen Sommerzeit...

Stihovi su preuzeti od nekog njemačkog pjesnika s početka 19. stoljeća.

Tako izgleda sadržaj sveska.

Kao što ostaje otvoreno pitanje godine u kojoj je završen, nepoznanicu čine još i njegov naziv i mogući sastavljač.

Ime se Ludbreg spominje na samo jednom mjestu, u mađarskoj *Napitnici* (43.):

Az *Ludbregi Hegynek*, piros Borotskája,
 Ki az Ember szüvet nagyon vidamétja.
 (List 16., str. 32.)

U našem bi prijevodu ti stihovi glasili:

"*Ludbreški vinogradi*, crveno vince
 koje čovjeku jako veseli srce."

Četiri kilometra južno od Ludbrega doista postoji mjesto Vinogradi Ludbreški.

Jednom se navodi *bukovečko pole*, a dvaput mjesto *Bukovec*, i to u već citiranoj *Napitnici* (99.) i u *Popevki* (49.), s prvim stihom: *Kad sem išel z Dubovice*.

Radi se, svakako, o Velikom Bukovcu, danas općini smještenoj nekoliko kilometara sjeveroistočno od Ludbrega, kojoj pripadaju naselja Dubovica i Kapela (oba dva kilometra zapadnije od Velikog Bukovca, a međusobno ih dijeli samo cesta).

Veliki je Bukovec poznat i po krasnom dvorcu grofova Drašković, koji mještani naprosto nazivaju grad.

Za kontekst je ovog rada posebno zanimljiva upravo pjesma *Kad sem išel z Dubovice*.

Popevka. (49.)

Kad sem išel z Dubovice
 sretal jesem dve snešice
 pod zelenim drevom stale
 veselo se spominale.

Ja njim velim dober večer
 pak još k tomu njim odrečem
 je li ste si vi sestrice
 ali pako nevestice.

Stare imamo svekerve
 vu tancu smo vsigdar perve
 a čerlena su nam lica
 k tomu čižme na peticah.

Obadve smo zalublene
 jedna drugi jako verne
 ja sem Treza ova Franca
 vsaka v kerčmi rada tanca.

Ja njim viknem fala Bogu
 vudrim jedno v drugu nogu,
 hodte z menom golubice
 na Bukovec do kerčmice.

Niti smo si mi sestrice
 niti pako nevestice
 nego dobre pajdašice
 križovate šogorice*.

Muži z nami več ne spiju
 vre tri tjedne kak veršiju
 pak nas jako teško stane
 da smo ovak dugo same.

Na Bukovec hodmo sada
 malo dale tam od grada
 pri Smontari* dobro vino
 pak još koga mi dobimo.

Ki bu z nami dobre vole
 ako taki i do zorje.
 Dudaš igra na dudice
 vertiju se dve snešice.

Jako zmožno raduvala
 same vino su plačale
 celo drago nočko milu
 vnogo se je vina spilo.

V jutro kda zorja svane
 odišle su dimo same
 svekrve su povkanile
 da v toplice su hodile
 pušćale su svoje žile**.

(List 18. – 19., str. 36. – 37.)

* *Križovate šogorice* su snahe od kojih je svaka udata za brata one druge.

** U rukopisu stoji *Zmontari*, pa to tako transkribira i Olga Šojat. Taj grafem valja čitati kao *S*, jer je i danas u Bukovcu i obližnjem Svetom Đurđu vrlo često prezime *Smontara*.

*** U to su vrijeme u Varaždinskim Toplicama postojali ovlašteni ljudi, a da nisu bili liječnici, koji su pacijentima puštali krv. To su najčešće radili *barberi* – brijači.

I ta je pjesma vrlo brzo ušla u narod, pa je 1841. zapisuje Ivan Kukuljević u Međimurju, ali glavne junakinje više nisu Treza i Franca, nego Dora i Franca (Kukuljević, 1841.).

Dora i Franca

Ja sem išel s Dubovice	"Malo niže od Bukovca
Tam sem našel dve snešice.	"Pri mesaru Dobrovinu
Pod zelenom drevom stale	"Još junaka dva dobimo
Lubleno se spominale.	"Jednog Dora drugog Franca,
	"Vsaka rada v kerčmi tanca.
Ja im velim: Dober večer!	
Proti njima ovak rečem:	Pričel dudaš zadudati
"Je li ste si vi sestrice?	Dve snešice potancati
"Je li pako šogorice?	Jedna Dora, druga Franca,
	Vsaka rada v kerčmi tanca.
"Niti smo si mi sestrice	
"Niti smo si šogorice	Černe čizme, na petice
"Nego smo si pajdašice.	Potancale dve snešice.
"Ovde smo se skupa zišle	Perva je Dora, druga Franca
"Mislimo si kam bi išle.	Vsaka rada v kerčmi tanca.

(Rukopis M. H.192, str. 7. – 8.)

Ostat će tajna je li Kukuljević krivo čuo ili mu je pjevač tako otpjevao, pa je stih *Pri Smontari dobro vino...* zapisao kao: *Pri mesaru Dobrovinu* (niti u Međimurju niti u Podravini ne postoji prezime Dobrovin). Takve su omaške pri zapisivanju vrlo česte.

Tu, međutim, priči nije kraj.

Vinko će Žganec oko 1920. zapisati u Belici u Međimurju, po pjevanju zvonara Remuša Baze, pjesmu *Snočka išel sem s kapele...* (Žganec, 1924.).

On tada vjerojatno još nije znao da u Podravini postoji mjesto Kapela, pa je tu riječ razumio kao kapelica, što nije nelogično ako se zna da je tekst i melodiju zapisao po pjevanju zvonara koji se vraćao kući odzvonivši večernju *Zdravomariju*.

Snočka išel sem s kapele...

Snočka išel sem s kapele,	Niti smo si mi sestrice
Tam sem sretal dve ljubljene.	Niti smo si nevestice,
Pod zelenim drevcom stale,	Nego smo si pajdašice,
Stiha su se spominale.	Križovate šogorice.
Rekel sam jim: dober večer!	Vezda smo se tu skup zišle,
Išče k tomu nekaj rečem:	Mislimo si kam bi išle.
Je li ste si vi sestrice?	Ali gori, ali doli,
Je li ste si nevestice?	Kaj nam bilo bi po volji.

(Br. 300, str. 169. – 170.)

Isti će melograf opet, ali sada 1947. godine, zapisati u Drnju u Podravini i sljedeći tekst, dakako s napjevom, ovaj put bez naslova (Žganec, 1962.):

Kad sem išel z Dubovice sretnol sam si dve snešice pod zelenim drevom stati, veselo se spominjati. Ja im rečem: "Dober večer, jeste li si vi sestrice ili kakve nevestice?" – Mi smo vjerne pajdašice, križovate šogorice. Ja sem Treza s Hrženice, ona Franca s Prosenice*, jedna Treza druga Franca, svaka rada f krčmi tanca. Hajd idemo do krčmice!	Kad smo došli do krčmice, tam smo našli već snešice. Prva veli: "Hajdmo dimo, da se dobro mi naspimo!" Druga veli: – Pak zajdemo, mi gotovo sve najdemo. – Treća veli: – Nema sile, jošće malko sunce grije. – Č'rtta se na muža tuži i po stolu šakom ruži. Peta milno izdihava pa se f pijar** nalukava. Šesta se za grehe plače, pak si v vino kruh namače.
--	---

To ispisal v Belovaru
iz Kuzminec školnik stari.

(Br. 297, str. 159.)

*Pjevala Mara Sas r. Dolenec, seljakinja, r. 1890. u Gotalovu,
a od udaje 1914. živi u Drnju. Zapisano 1947.*

* *Hrženica* je selo sjeverozapadno od Ludbrega. Mjesto *Prosenica* danas ne postoji.

** *pijar* – *peharec*, zemljani vrč – vidjeti u pjesmi F. Galovića *Kum Martin*.

Taj je zapis već kontaminiran pjesmom *Od pijani žen* koja počinje s petnaestim stihom. Zanimljiva su, međutim, dva zadnja retka:

To ispisal v Belovaru
iz Kuzminec školnik stari.

(Istakao I. Z.)

Zapisivač nije komentirao završetak teksta. Ostavio je samo napomenu: "Šaljiva rugalica. Po melodiji i tekstu podsjeća na međimurske pjesme."

Tekst će doslovce, također bez komentara, ali i bez navođenja izvora, preuzeti Tvrtko Čubelić za svoju zbirku *Brige čovjekove i sudbine ljudske u lirskim narodnim pjesmama* (Čubelić, 1978.).

A ti stihovi trebaju glasiti:

To ispisal Belovari
iz Kuzminec školnik stari.

Pjevačicu je vjerojatno zbunilo ponešto neobično prezime Belovari pa je to poistovjetila s Bjelovarom (u narodu Belovar), gradom gdje su se nekada održavali veliki godišnji sajmovi koje su redovito posjećivali i Podravci i Međimurci.

Mara je Sas mnoge pjesme naučila od svoje majke pa je čula i tu pjesmu, možda već s pogrešno otpjevanim stihom *To ispisal v Belovaru*.

To, međutim, nije i jedina veza pjesmarice s Kuzmincem.

Sva je prilika da je sastavljač zbirke u župnom dvoru našao i neke starije zapise, pa ih je jednostavno prepisao. To se posebno odnosi na štokavske tekstove. Tako ispod naslova zadnjeg zapisa (*Napitnica 103.*) stoji bilješka: *Monsieur I. Kalčić, Thæologus*.

Ivan je Kalčić doista bio župnik u Kuzmincu od 1742. – 1750.

Tekst je štokavski, a početak glasi:

Što po vilajetu,
velikom predmetu
ili će se pobiti
ili pomiriti
ne mislim od tomu
mir dadem svakomu
po voli živim ·/·
po voli godim
pijem vince ·/·
veselim serce.

(List 59. – 60., str. 118. – 120.)

Vrlo je vjerojatno da su iz njegove ostavštine preuzete već spomenuta *Pesma od fratra u Valpovu 30 godin služžečega* i *Popevka* (79.) s početkom:

O! O! O! Moj Mio ·/· gdi si sinoć bio ·//·
Omnia versus rep.
Na na na čijem si rep. haj haj
neka neka krilu zavusnio.

(List 42., str 83.)

Kuzminec je inače lijepo selo istočno od Ludbrega, danas u općini Rasinja. Stari je naziv bio Kuzminci. Isti su oblik imala i imena susjednih mjesta: Koledinci (danas Koledinec), Lunjkovci (Lunjkovec), Jantolovci (Antolovec), Županci (Županec) Vojvodinci (Vojvodinec)...

Spominje se već 1334. kao župa sv. Kuzme i Damjana (*Ecclesiae sanctorum Cosmae et Damiani*). Kontinuitet se njezina postojanja može pratiti, zahvaljujući popisu župnika koji su tu službovali, od 1408. godine do danas.

Od 1695. u Kuzmincu se u kanonskim vizitacijama redovito spominju i orguljaši (kantori – školnici) koji su, uz crkvenu službu, odigrali važnu ulogu u promicanju obrazovanja i školstva podučavajući seoske dječake čitanju, pisanju i računanju.

Po imenu se spominje kuzminski *školnik* (učitelj i kantor) Ivan Horvat zvan Čižmašija (vjerojatno iz Preloga ili Donje Dubrave, gdje se to prezime, u obliku Čižmešija, spominje već 1720. godine) koji je, zbog sudjelovanja u Velikootočkoj buni 1755., bio osuđen na smrt i na okrutan način pogubljen.

Mjesto doživljuje procvat nakon 1760., kada su, za župnikovanja Josipa Čunčića (on je tu bio župnik od 1759. do 1789.), sagrađeni župni dvor i velebna zidana crkva sv. Kuzme i Damjana.

Javna je trogodišnja pučka škola u Kuzmincu osnovana 1837. Ima trideset i šest polaznika koje podučava jedan učitelj (D. Feletar – P. Feletar, 1992.). Moguće je, dakle, da je tu određeni broj godina svog službovanja mogao provesti i školnik Belovari.

A tko je bio Stjepan (Štefan, Štef) Belovari?

Na tu je osobu najprije upozorio Ivan Milčetić (1853. – 1921.) u prvom dijelu svog opsežnog rada *Hrvatski književni prilozi iz Međumurja i okolice Šoprona*, i to pod naslovom *Jedan hrvatski preporoditelj iz Međumurja* (Milčetić, 1916.).

"Preporoditelj iz Međumurja" je župnik Stjepan Mlinarić (1814. – 1876.) rodom iz Preloga. Iza njega je ostala bogata rukopisna ostavština. Čitajući i analizirajući njezine pojedine dijelove, Milčetić zapaža i podužu pjesmu *Poëta, Putnik Međimorski, dokončan na Kakihi vu mesecu Augustu 806-a*. On u početku misli da je i taj tekst napisao Stjepan Mlinarić, ali pažljivim čitanjem utvrđuje da je njegov autor "školnik" Belovari i odmah nailazi na nekoliko nejasnoća.

Radi se, naime, o putopisu u stihovima u kojem autor opisuje svoje putovanje, dakako pješice, kroz cijelo Međimurje, započeto kod najzapadnijeg većeg mjesta trgovišta Štrigove, a završeno na Kakinji,

selu na lijevoj obali Mure. S Donjom Dubravom su to mjesto povezivale tvrda cesta i skela kojom su Donjovidovčani i Donjodubravčani, tzv. dvovlasničari, sve do 1948., putovali preko Mure u svoje vinograde na Legradskoj gori i obližnjim brežuljcima (na mađarskoj strani).

Nedostaje, međutim, nekoliko zadnjih listova, pa tekst završava s 521. stihom u Svetoj Mariji, tako da nisu spomenuta mjesta Donji Vidovec, Kotoriba, Donja Dubrava, a vjerojatno i Legrad.

Kao "školnik" autor redovito navraća u župne dvorove (farofe), gdje dobiva hranu, a najčešće i konak. Karakterističan je prikaz njegova dolaska u Prilok (Prelog).

Idem doli ja po cesti,
Skoro nigde ne smem sesti,
Ar mi bude brži poiti,
Ob dvanajsti v Prilok doiti.
Takaj vidim velke hiže,
Kranjec rušta gori zdiže.
Onda počnem se mivati
I mustače podbrivati.
Robca na vrat sem zavezal,
Dugo sem se ž njim natezal.
(Stih 330. – 339.)

Opisavši najbitnije značajke mjesta i spomenuvši neke važnije osobe, pjesnik dolazi u župni dvor, gdje nalazi župnika i kapelana.

Takaj vu duhovni strani
Gospodin* su poštuvani.
Vice ešprišt** mesto vzeli,
V Priloko budu veseli.
Ali kad v palaču*** zajdem,
Ravno pri obedu najdem
I gospona kapelana,
Ovo bila sreča sama.
Oni vele: zdravo, zdravo!
B e l o v a r i , to je pravo,
Da ste ravno tak trefili,
Staro vince bute pili.
Dragi gospodin plebanuš,
Kršćanjski dušic tovaruš!
Ja njive ruke kušujem
I k obedu se aldujem.
Oni dobro me poznadu,
Če mi dva dni piti dadu;
Ar su oni me krstili,
Bog daj dugo živi bili.
(Stih 366. – 385.)

* *gospodin* – i dandanas župnika u Prelogu zovu *gospodin*

** *vice ešprišt* – *podjašprišt* – zamjenik arhiđakona

** *palača* je najveća prostorija u župnom dvoru, služi kao blagovaonica

I tu počinje prva nedoumica.

Budući da (po Milčetiću) u župnim knjigama stoji da je Belovari rođen i kršten u Donjoj Dubravi 1784. godine, autora studije zbunjuju stihovi koje pjesnik upućuje preloškom župniku:

Ar su oni me krstili,
Bog daj dugo živi bili!
(*Stih 384. – 385.*)

Spomenuti je "vice ešprišt" (podjašprišt) Baltazar Bogdan (1750. – 1813.), rođen u Međimurju, koji je preloškom župom upravljao od 1785. do 1813., a vjerojatno je tu bio i kapelan koju godinu ranije jer je *Matica krštenih*, vođena od 1738. do 1801. već od 1783. više godina pisana istom rukom.

Spomenuti kapelan je Franjo Dvorski, također Međimurac.

Iz citirane je *Matice krštenih* vidljivo da među krštenima 1784. u trgovištu Perlak (Prilok, danas Prelog) nema Stjepana Belovarija (za svakog je krštenog, naime, točno navedeno mjesto u kojem je rođen).

Prelog je tada iznimno velika župa, a najistočnije naselje što joj je pripadalo bio je Draškovec, koji samostalnom župom postaje nešto kasnije – 1789./90.

Istočno se od Draškovca nalazi zaselak Čukovec, a u to je vrijeme pripadao, također velikoj, župi Donji Vidovec, kojom je od 1782. do 1813. upravljao župnik Josip Čunčić rodом iz Turopolja, rođen 1748. (to nije isti Josip Čunčić koji je u približno isto vrijeme župnik u Kuzmincu).

Vidljivo je, dakle, da su župe Prelog i Donji Vidovec međusobno graničile.

Donjovidovečkoj su župi tada pripadala mjesta (od istoka prema zapadu) Čukovec, Donji Mihaljevec, Sveta Marija, Donja Dubrava, Kotoriba, a ranije neko vrijeme i Legrad.

Za trenutnog odsustva Josipa Čunčića (duhovne vježbe u Zagrebu, bolest ili koja druga okolnost), Belovarija je morao krstiti tada najbliži župnik, dakle iz Preloga, i upisati ga u *Maticu krštenih Donji Vidovec* s naznakom da je rođen u Donjoj Dubravi. Stoga je lako moguće da je to bio baš Baltazar Bogdan.

Valja napomenuti da se župa Donja Dubrava osamostalila i odvojila od Donjeg Vidovca 1790. godine, dakle nakon Belovarijeva krštenja (Horvat, 1944.).

Drugu su nedoumicu u Milčetića izazvali stihovi:

Ja sem takaj odnуд rodом
I varaša Prilok plodom;
Naj svedoče ki me znadu
Ter mi piti dosta dadu.

Tu je moguće da autor aludira samo na svoje podrijetlo, jer se njegovo prezime najprije spominje u Prelogu, i to u obliku Bellovari 1698., a u obliku Belovary 1712.

Radi se o mađarskoj doseljeničkoj obitelji koja se vrlo brzo pohrvatila.

Njezini su se potomci u Donju Dubravu doselili nakon 1768. (Frančić, 2002.). Iz Preloga naš putopisac odlazi u Sv. Juraj u Trnju, gdje ga tamošnji župnik dočekuje riječima:

Oni vele: školnik dragi!
Če prem neste* dosta mladi,
Pri obedu tu ostante!
Piti bude, to vi znajte.
Onda bili smo veseli,
pili smo i dobro jeli.
(*Stihovi 432. – 438.*)

* Tu i u Milčetića stoji *Čep rem neste...* To može biti pogreška u transkripciji ili se, pak, autor želi učiniti starijim nego što jest jer su mu tada dvadeset i dvije godine.

Dalje ga put vodi u Goričane (Goričan):

Po meni vse idu čame,
Bude iti v Goričane.
Srela me je jedna žena,
Nekak bila omamljena.
Gori doli poskakava,
Ide, spomina se sama.
Ljudi vele da je nora,
Iz Goričan ova Dora.

Kada idem po vulice,
Vani vidim purgarice,
Tri goričke mlade žene,
Koje krčmam su privčene.
Dojdem anda vre na farof,
Doge hiže kakti marof.

(Stihovi 459. – 464. i 470. – 475.)

Tih je nekoliko citata sasvim dovoljno da bi se vidjelo kako je iz istog pera poteklo i više pjesama uvrštenih u *Ludbrešku pjesmaricu*.

O Belovariju je nakon Milčetića pisao i Zvonimir Bartolić, najprije sasvim usput, također u radu o Stjepanu Mlinariću, s naslovom *Ispisanje o Štefu Mlinariću Priločancu iliti tuženje nad stoljetnom hrvatskom pozabljuvostjom* (Bartolić, 1978.), prenoseći uglavnom podatke iz Milčetićeva teksta, a drugi put opširnije u članku *Stjepan Belovari – hrvatski pučki pjesnik iz D. Dubrave* (Bartolić, 1994.). On tu navodi da je Stjepan Belovari vjerojatno autor pjesmarice koja je nastala u Donjoj Dubravi, a danas se čuva u hrvatskom selu Koljnu u zapadnoj Mađarskoj, pa dalje kaže: "To se, između ostalog, vidi i po pjesmama u kojima prepoznamo tipično dubravske motive. Više pjesama govori o mlinarima, brodarima, zlatarima, šajkašima, o sv. Margareti, a spominje se i Dubrava." Bartolić zaključuje da je Belovari "jedan od boljih hrvatskih kajkavskih pjesnika u devetnaestom stoljeću."

I Milčetić i Bartolić navode kao godinu Belovarijeve smrti 1868.

Dragutin Feletar navodi točnu, 1867., godinu (Feletar – Petrić, 2013.). Zanimljivo je da nitko od autora koji su pisali o Belovariju ne spominje njegovu kuzminsku fazu, koja je također bila vrlo dinamična.

Nemoguće je pretpostaviti da bi u *Ludbrešku*, odnosno *Ludbreško-Bukovačku* (to su do danas jedini u literaturi spominjani nazivi rukopisa) *pjesmaricu* ušlo toliko dugih tekstova istoga autora, a da on nije bio prisutan pri njezinu sastavljanju. Štoviše, vrlo je vjerojatno da je sam inicirao nastanak zbirke i da je ispisao gotovo čitav svezak.

I danas se čuva *Očitovanje* (jedna vrsta oporuke) koje je svojom rukom napisao Stefan Belovari. Tekst završava uobičajenom formulom: "Dano u Dubravi 1. Decembra 1863. leta." Zvonimir Bartolić, koji nije poznavao *Ludbrešku pjesmaricu*, kaže da je to do sada jedini poznat Belovarijev autograf (Bartolić, 1980.).

Taj je dokument nastao trideset godina (možda koju godinu ranije) nakon *Ludbreške pjesmarice* pa je rukopis ponešto izmijenjen, ali neka karakteristična slova, naročito slovo P, F, m, z, B, a posebno završetak potpisa, daju naslutiti da ga pisala ista ruka koja je ispisivala tekstove u zbirci.

Belovari se vjerojatno potkraj tridesetih godina (ili nešto kasnije) trajno nastanio u rodnoj Donjoj Dubravi, gdje je do smrti obavljao poslove učitelja i organista (školnika), a neko vrijeme i notara. Narod ga pamti kao dobrodušna čovjeka vesele naravi koji je volio popiti i zabavljati se, a upravo se takav značaj može iščitati i iz njegovih tekstova u *Ludbreškoj pjesmarici*.

Glavni je dio sadržaja te zbirke, barem po mjestima koja se u njoj spominju, na ovaj ili onaj način vezan za prostorni krug s promjerom od desetak kilometara nešto istočnije od Ludbrega. A ipak se tu našlo i mađarskih pjesama i pjesama koje su tematski vezane za Međimurje.

Jedino je nekadašnji međimurski đak u naznačenoj, inače nesumnjivo hrvatskoj, okolini toliko vladao mađarskim jezikom da je u zbirku mogao unijeti više mađarskih pjesama, među njima i napitnica. Uostalom, zbirka i počinje mađarskim tekstom *Ének (Pjesma)*, s prvom kiticom:

Hires zsivan á Subrý,
bator gyerek mitfaýt
jóll vigazon a Magyar
Utjat állo bap andor.
(List I, str. 1.)

Pjesma govori o nekom lupežu (ili probisvijetu) Šubriju kao hrabrom mladiću (dječaku) i ima šaljivi značaj.

Pažljivom se analizom mogu kao Belovarijeve izdvojiti sljedeće pjesme: *Popevka. (49.) – Kad sem išel z Dubovice*, list 18, str. 36., *Popevka. (51.) – Janko ima mnogo truda*, list 20 – 22, str. 40. – 42., *Popevka. (52.) – Tebe lepo ja pozdravljam*, list 22, str. 43. – 44., i *Popevka. (61.) – V zimi jednu od večerku*, list 28 – 30, str. 55. – 59.

Ako se iz rukopisa izdvoje kajkavski poetski tekstovi koji ne pripadaju krugu zdravica i napitnica, pokazat će se da se tu do te mjere isprepleću autorske pjesme i pjesme koje su već postale folklornim činjenicama, da ih može, i to uvjetno, razlučiti samo dobar poznavatelj dopreporodnog kajkavskog poetskog stvaralaštva.

One se mogu podijeliti u nekoliko grupa:

– prvu čine autorske pjesme koje su odmah nakon svog nastanka prešle u narod i postale folklornim činjenicama

– u drugu grupu ulaze pjesme nastale slobodnim parafraziranjem već postojećih narodnih pjesama, ili su ispejvane na narodnu, ali, za neke od njih, dosad nisu nađeni, više ili manje varirani, paralelni zapisi, pa se i one mogu smatrati autorskim

– u trećoj su pjesme preuzete iz starijih pjesmarica

– u četvrtu idu autorske pjesme, dakako, nepoznatih pjesnika, a među njima, zacijelo, i samog Belovarija, koje se i formom i tematikom potpuno uklapaju u opus kajkavske svjetovne lirike iz 18. i prvih desetljeća 19. stoljeća.

Autorske pjesme koje su odmah po nastanku postale folklornim činjenicama

Na prvom mjestu, svakako, valja spomenuti već opširno komentirani tekst *Kad sem išel z Dubovice (Popevka. 49.)*. Taj je izbor u jeziku, potekao iz Belovarijeva pera, odmah nakon svog nastanka bio prihvaćen u narodu na razini vrijednosti, pa je dalje živio, kako je to već pokazano, kao usmena, narodna pjesma, podložna svim promjenama tipičnim za usmeno prenošenje nekoga poetskog djela, od zamjene imena glavnih junakinja (Treza – Dora), zamjene i dodavanja imena mjesta (Dubovica – Kapela – Hrženica – Prosenica), do kontaminacije s drugom pjesmom (*Od pijani žen*).

U narod je odmah prešla i druga Belovarijeva pjesma *Janko ima mnogo truda*.

"Očtovanje" Štefana Belovarija od 1. prosinca 1863.

To je duhovit dijalog između muža i žene koji se međusobno optužuju za propadanje nekada solidnog gospodarstva.

Najprije riječ ima žena, ali će se ubrzo pokazati tko je glavni u kući. Muževa dominacija ipak ne skida s njega odgovornost za nastalo stanje. Baš naprotiv.

Djelo ima formulaičan završetak srodan završecima u narodnim pripovijetkama.

Popevka. (51.)

Janko ima mnogo truda
na njega je žena huda
počela ga je špotati
gospodarstvo v nos vtikati.

Rad po parmah** tuđeh spavaš
cele noći rad stancavaš
da nit gospodarstvo vidiš
kada v kerčmi pijan sediš.

Drugi ljudi se skerbiju
foringu* da kam dobiju
a ti doma se pretežeš
i vu hladu de god ležeš.
Konje 'stiraš van na pašu
naj po germju z repi mašu
kuke rebra kažu gole
gda je treba orat polje.

Rad bi dobro piti jesti
i vsaki dan k stolu sesti
k tomu lepo se napiti
groša ne znaš zaslužiti.
Susedova ti zna dekla
kak kolače jesi pekla
v kerčmu si je odnašala
drugem rada si podala.

Daj da poglej plug i brana
vsa su ti vre nevalana
hami su ti rastergani
i konj čorav još od lani.

Pak mi više ne govori
ar te zgrabim hitim doli
onda ti bum ja pokazal
gda z batinom bum te mazal.

Kola su ti pri kovaču
ar ne zmoresz za nje plaču
još si dužen za ornice***
pri kolaru dve šestice.

Zarekla se Jelki neka
pak mu veli Janko dreka
z botum buši nju po glavi
omeglela je na travi.*****

Krava hoće presušiti
ar njoj ne znaš podvoriti
vino prodal jesi osel
v kerčmu novce vse odnesel.

Bežal Janko do Kaniže
vu jednoga Gerka***** hiže
v jutro rano v hižu zajde
ter Gerkinju samu najde.

Počel Janko morguvati****
ženu Jelku preklinjati
daj mi mira moja Jela
doklam su ti pleča cela.

Ona leži na posteli
moj muž veli je na seli
nekud išče foringaše
da odvedu blago naše.

Je li znaš da si me vzela
vsega dosta si imela
serce tvoje kaj želelo
trudov mojih je imelo.

Da bi bilo prav po ceni
legel Janko k njoj pri steni
kad Gerkinja mošnjju pruži
Janko se rad k njoj pridruži.

Ali ti ne znaš čuvati
nit k imetku kaj pridati
nego dobro rastepati
trude moje drugem dati.

Koji hoće dalje znati
mora Janka popitati
on mu pove kak je bilo
kak mu za tem je sodilo.

Finis.

(List 20. – 21., str. 40. – 42.)

* *foringa* – prijevoz robe kolima s konjskom zapregom – kirija

** *parma* – dio sjenika (štaglja) – na sredini je obično gumno, a sa svake strane po jedna *parma*

*** *ornice* – niska kolica na dva kotača na koja se prilikom oranja oslanja prvi dio pluga (*gredelj*)

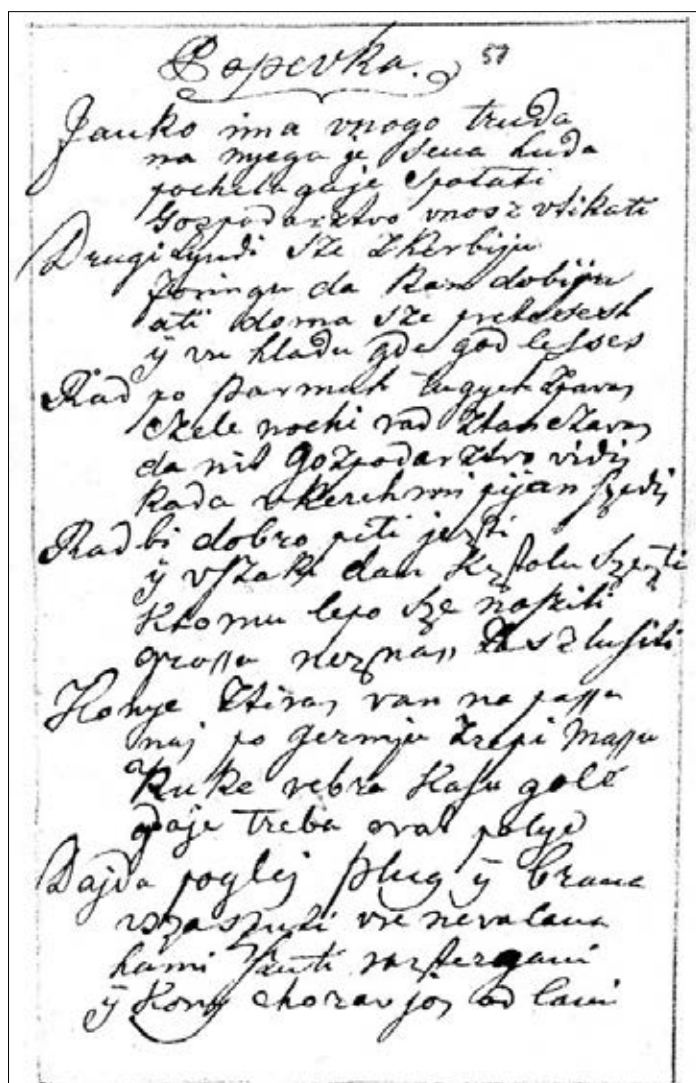
i za koja se uprežu konji

**** *morguvati* – glasno negodovati

***** Možda posebno objašnjenje traže i stihovi *gda z batinom bum te mazal* (kada ću te tući batinom) i *z botum buši nju po glavi* (*bota* znači isto što i *batina* – batinom je udari po glavi).

***** *Gerk* (Grk) je sinonim za trgovca mješovitom robom.

Netko je od članova Ogranka "Seljačke sloge" iz Donje Dubrave, osnovanog na tradicijama Diletantskog kulturno-prosvjetnog društva "Dubravka", aktivnog između dva rata, u novoj Jugoslaviji već 1947. malo preradio tekst te pjesme i stvorio vrlo uspio dramolet koji se izvodi i danas. Možda je to bio upravo prvi poslijeratni predsjednik Ogranka Mijo Novak. On je dugo i pjevao mušku ulogu, dok je žensku ulogu pjevala Elizabeta Toplek, danas općepoznata kao Teta Liza.

Nema dokaza da je sam dramolet u današnjem obliku postojao i ranije, no kako je čvrsto oslonjen na Belovarijev predložak, i ta se mogućnost ne mora isključiti.

To će pokazati i njegov suvremeniji oblik.

Početak pjesme Janko ima mnogo truda iz "Ludbreške pjesmarice"

*Fnogo ima Janči truda**Uvod:*

Fnogo ima Janči truda,
Žena je na njega huda.
Počela ga je špotati,
Gospodarstvo v nos vtikati.

Janči:

– Ti takaj ne znaš čuvati
Nit k imetku kaj pridati,
Nego dobro raste pati,
Trude moje drugem dati.

Jelka:

– Konje stiraš vun na pašu,
Kaj po gmajni z repi mašo,
Po dva dana nemam solji,
Se pomalji ide dolji.

Janči:

– Krava ti je presušila,
Kuju nesi podojila,
Neg si v krčmu se otepla
I dečkom kolače pekla.

Jelka:

– Hami so ti već zašiti,
A ti nemaš s kem platiti,
Kola so ti pre kovačo,
A ti nemaš za nje plačo.

Janči:

– Miši so ti predo 'zjelji,
S česa bomo plafte imelji,
Nesi štela domaj presti,
Nego v selo se otepsti.

*Jelka:**

– Rad bi navek dobro jesti
I saki den k stolu sest, i
K tomu lepo se napiti,
Nikaj nećeš zasljužiti.

Jelka:

– Drugi ljudi se skerbiju
Foringu da kam dobiju,
A ti domaj se pretežeš
I vu hladu de gojt ležeš.

Janči:

– Zamož si ti štela iti,
Kruha ne znaš zamesiti,
Neg ga samo neka zgnječeš,
Največpot pri mami pečeš.

Jelka:

– Ljefko tebi govoriti,
Ki se očes potrošiti,
Vek nad menom zlo ti spravljaš
I s sosedom me potvarjaš.

Janči:

– To ti ja ve morem reči,
Ne je moči s tehom k sreči,
Hiža ti je nasmečena,
Deca su ti nehmivena.

Skupa:

– Ako bo tak dalje išlo,
Se na bobenj bo odišlo,
Obedvem se tre poprajti,
Gospodarstvo v red postajti.

*Nešto po sjećanju iz mladosti, a nešto po zapisu Vinka Čituša
(Donjoj Dubrava, 1979.) rekonstruirao Ivan Zvonar.*

* Članovi Ogranka "Seljačke sloge" iz Donje Dubrave ne spominju pri izvođenju tog dramoleta žensko ime. Mi smo, radi preglednosti, stavili ime *Jelka* jer je tako u Belovarijevu predlošku. Dok napjev stalno ostaje isti, pri svakom se izvođenju u tekstu nešto promijeni, pa bi se danas moglo govoriti o više njegovih varijanata. Čuvaju se, međutim, samo dva paralelna zapisa, jedan Zvonka Kovača i jedan Vinka Čituša (oba su zapisivača iz Donje Dubrave).

Popevka. (61.) nas cijela vodi u Međimurje i jasno otkriva autora *Poëte, Putnika Međimorskog*. Sva su mjesta koja se spominju u pjesmi međimurska. Jedina je iznimka Sveta Jana. Radi se o mjestu Julijana na mađarskim brežuljcima sjevernije od Mure, gdje su mještani Goričana i Kotoribe, kao dvovlasničari, imali vinograde, jednako kao Donjovidovčani i Donjodubravčani na Legradskoj gori (isto u Mađarskoj).

Popevka. (61.)

V zimi jednu od večerku
pitala je majka čerku
hočeš li se vudavati
ja te želim zamuž dati.

Čudno ti je ovo vreme
ako človek pred se zeme
najmre stališ ženske glave
v selu priproste države.

Dok je mlada još divojka
podvuča ju stara majka
prigladi se čerka moja
berže dojde sreča tvoja.

Vidiš naša sneha Jela
vsaki denek je vesela
moža njoj ga nega dimo
sama spava celo zimo.

Foringuje on na miru
ter ob samem kruhu siru
truden moker on dohađa
Jelica si dobro vgađa.

Čujte čujte draga mama
više krat sem vidla sama
susedov je sluga hodil
nevestu je v kerčmu vodil.

Kada želi smo jačmena
i hodili pukati lena
susedov je sluga vezal
v jarku se je ž njum natezal.

Kad smo lena namakali
moj brat za to nisu znali
sluga se do gola slekel
pak je onak pažje* sekel.

Tam gori pri Sveti Jani
kupil njoj je čizme lani
i prusleka vu Legradu
to susedi dobro znadu.

V Goričani na Ivanje
držal se ž njum jako nanje
v Cirkovlani na Lovreče
kupil njoj dve lepe peče.

Pojdem i ja zamuž mama
več na svetu nega srama
vidim druge snehe mlade
kak su dečkom jako rade.

Ta meštija neje verla
ja bi rajši mama vmerla
nigdar ne bi tečno jela
nit bi bila ž njim vesela.

Vsakojačke kože včinja
i s pepelom nje začínja
malo kada Boga moli
nego cel dan kože soli.

Mlinara si anda vzemi
vse te druge na stran deni
barem ne buš želna kruha
pak te mozbit ne bu buhal.

Nečem nečem draga mama
največput sem vidla sama
kad k melinu smo nosile
kakve su tam psine bile.

V melin hode snehe mlade
on njim tuđe žito krade
z gospodarom se posvadi
on ga pak po pleči zgladi.

Ja ne marim moja mama
barem ne bum spala sama
muž mi kupi čizme peču
i na zimu vsu odeču.

Naj bu mladi ali stari
ženska lehko ga prevari
to je ženska vsa meštija
kak se dela ta norija.

O ljublena čerka moja
još jen čas si daj pokoja
kletu** bude više vina
vzeme te čizmar Štefina.

Nečem mama ja čizmara
njega ljubi strina Bara
v kerčmu gusto rad odije
kaj god ima vse zapije

Čizmari su gerčki*** sužni
ar su Gerkom vnogo dužni
v letu kad pak sunce sija
vsak'**** se v kepenjek zavija.

Vzemem mama ja kovača
njegova je dobra plača
on zasluži vnogi grošek
pak mi daval bu na strošek.

Kovač ti je vragu dužen
i z oružjem oboružen
v rukaj nosi hamra klešče
on bi te zbil i na tešče.

Navek hodi zamusikan
druge bi ti v nos natikal
vek se peče kakti v peklu
pak rad ljubi vsaku dekl.

Tak raj tkalca bi želela
bar bi platna dost imela
konopline i lenine
i vilahne tenke fine.

Vrag je čerka moja tkalec
on je kakti čmelin žalec
on navek klačnike gazi
pak bu jako na te pazil.

To bu čerka dobra sloga
vzemi vargu onakovoga
koji dobre škornje šiva
k tomu kravske kože včinja.

Meštra nečem nikakovoga
ar muškoga jesem roda
vzemem mama ja tergovca
koji hodi do Celovca.

Naj bu kak god hoće stari
bar bu dobro gospodaril
če prem bu pameti hude
nosil bude dimo škude.

On donese vnogi grošek
pak mi daval bu na strošek
ja bum itak doma sama
kaj velite na to mama.

Kad odide v Radgovinu
dozovem si ja Đurinu
spala budem ž njim na šatli
za to drugi neudu znali.

Ja sem ti vre jenkrat rekla
ti si jošče mlada dekla
ja ti ne bum dugo živa
buš si potlam sama kriva.

Včini čerka kaj ti drago
ja si sedim prav na prago
nikve ne znaš ti teškoče
včini kak se tebi hoće.

* *pak je onak pažje sekel* – O. Šojat *pažje* čita kao *pavje* i stavlja upitnik. *Paža* je gornji dio livade, ovdje *gmajne*, s travom. Komadi *paže* su se koristili za pokrivanje lana ili konoplje pri namakanju, jer su sve biljke morale biti nekoliko tjedana pod vodom da bi se vlakna odvojila od stabljike.

** O. Šojat piše *k letu*. Mislimo da valja pisati *kletu* odnosno *kleto* jer je to vremenski prilog i znači *iduće godine (keto bomo klali* – iduće godine ćemo imati koline)

*** *gerčki sužni* – grčki robovi, Grci su, naime, sinonim za trgovce mješovitom robom kod kojih su se mnogi majstori puno zaduživali

**** *vsak' se v kepenjek zavija* – u rukopisu stoji *vsaki se v kepenjek zavija*, čime je malo poremećen ritam stiha

Stih *v rukaj nosi hamra, klešče* – u rukama nosi čekić i kliješta – O. Šojat je transkribirala kao *vsukaj* i tumači kao *svuda*, što je u ovom kontekstu pogrešno.

Stih *ar muškoga jesem roda* znači *seljačkog sam roda* (riječ *muški* u Zagorju i Podravini znači i *seljački*, vidjeti i u ovoj zbirci pitanje: "Za kaj muži najbole Boga mole?").

Još nekoliko manje poznatih riječi: *buhati* – tući (zanimljiv je imperativ: u Donjem Vidovcu je *buhli* – tuci, a u susjednoj Sv. Mariji *buši* – također tuci); *dimo* – kući; *moža njoj ga nega dimo* – muž joj ne dolazi kući; *če prem* – iako; *itak* – ipak, tako i tako; *kepenjek* – kaput (može biti i dug i kratak); *klačnik* – nožna poluga na tkalačkom stanu kojom se podiže dio osnove (*snove*) da bi se između gornjih i donjih niti mogao ubaciti čunak (*čonek*) s potkom (potku inače zovu i *vutek*); *mozbit* – može biti, možda; *odije* i *odide* – ode; *peča* – povezača na glavi koju nose udate žene; *pukat* – čupati (lan i kono-plja se čupaju s korijenjem); *strošek* – ne mora značiti samo džeparac (O. Šojat), to je dio novca koji se može potrošiti, a da bitno ne utječe na kućni budžet; *varga* (mađ.) – čizmar; *vilahen* (češće *vihlan*) – duža plahta s utkanim ornamentom na jednoj strani za zamatanje mrtvaca pri stavljanju u lijes, i to tako da ornament ostane izvan lijesa kao dekor; *zamuž dati* – udati.

U pjesmi se spominju međimurska sela *Cirkovlani* (danas Cirkovljan, tri kilometra istočno od Preloga), *Goričani* (danas Goričan, u istočnom dijelu srednjeg Međimurja) i *Legrad* – trgovište na utoku Mure u Dravu, koje je do 1710. bilo na lijevoj dravskoj obali, a tada ga je veliki povodanj naprosto preselio u Podravinu, ali je administrativno sve do 1934. pripadao Međimurju.

I ta se pjesma pjevala u Međimurju, ali su se sačuvali samo fragmentarni zapisi. Jedan je od njih nastao u *Macincima* (danas Macinec), mjestu na zapadnoj granici prema Sloveniji. Donosimo ga u cijelosti.

Da smo mi ječmena želi...

Da smo mi ječmena želi,
Te smo bili si veseli.

Sluga pa je snoplje vezal,
Sluga pa je snoplje vezal.

Vište, vište, draga mama,
Već ga ne na svetu srama.

Naša mama pa su rekli
Ka bodo pogače pekli.

Onda pa su tak veleli,
Kaj budu i sami Jeli.

(*Žganec*, 1924., br. 96, str. 68.)

Tekst i melodiju je zapisao župnik Ignacije Lipnjak koji je, u skladu sa svojom pastoralnom službom, ublažio neka nećudoredna mjesta.

Bez obzira na činjenicu što je završetak kontaminiran drugom pjesmom, veza se s predloškom nije izgubila.

Slobodna oponašanja već postojećih pjesama i stihovi ispjevani na narodnu

Za prvi je primjer poslužila kao inspiracija pjesma *Tebe lepo ja pozdravljam / o ljubleni cvetek moj...* potekla iz pera grofa Franca Patačića (1738.? – 1776.), zapisana u *Varaždinskoj pjesmarici I.* iz 1793. (str. 251. – 252.).

Evo Patačićeva teksta u našoj transkripciji, s manjim korekcijama pogrešaka u ritmu koje, vjerojatno, nije skrivio pjesnik, nego zapisivač.

Tebe lepo ja pozdravljam

Tebe lepo ja pozdravljam, o, ljubljani cvetek moj, tebe prosim i naklanjam, želujući da bum tvoj.	Ar se meni ti dopadaš zbog jedine stalnosti i tak srcem mojim ladaš da ne daš mu žalosti.
--	--

Smo jednu prošnju imam, koju naj mi skratiti, gusto dvojim i tak štimam da me hočeš zgubiti.	Ne prosim te, draga, nikaj, neg se zmisli z vernosti, ar ja živet jes nakanil vsigdar v pravi stalnosti.
---	---

Anda zato budi stalna ter se ne daj zbluditi, če bi koji došel jalen ki bi te htel zmutiti.	Človek ak se jenkrat vkani, žal mu bude do smerti, da si serce svoje rani tak je gotov vumreti.
--	--

*(Varaždinska pjesmarica I., str. 251. – 252.)*U *Ludbreškoj pjesmarici* pjesma *Tebe lepo ja pozdravljam...* izgleda ovako:*Popevka (52.) No – Gde god jesem*

Tebe lepo ja pozdravljam draga golubica ma, druge na stran vse ostavljam tebe želim z serca ja.	Kajti ti si ona želja za kum serce me hlepi, niti išče već veselja samo tebe da želi.
Iz med mnogih ti jedina cveteš v sercu mojemu, vu njem tebe duša mila vsigdar najti moremo.	Bog te anda razveseli gde god budeš živela, i z milošćum svum nadeli da bi njega vživala.
Zato nečem ja tajiti istinska je moja reč, ali tebe ja ljubiti ali pak nijednu već.	Ovo ti je pozdravljenje od dragoga tvojega, ovo njegvo je želenje veli z serdca svojega.
Vernost moju ti aldujem z kum te hočem ljubiti serdce k tomu prikažujem nigdar se izmutiti.	To ne dvojim da stvar koja tomu bi se čudila, vidiš želu mu prez broja ter me ne bi ljubila.

Kaj ti vsaki ljubi svoje
to nam kaže celi svet,
ja pak tebe serdce moje
ar si mi ljubleni cvet.

Finis.

*(List 22, str. 43. – 44.)**Monsieur S. B. / L. Domburensis.*

Naznaka ispod zapisa jedino može značiti da je Patačićeve tekst nadahnuo Štefana Belovarija iz Donje Dubrave da stvori novu pjesmu. Ime se tog mjesta tada pisalo na mađarski način kao Alsó Domboru ili Alsódomború.

Drugi dio naslova sugerira da se pjesma mogla pjevati na melodiju *Popevke* (50.) s prvim stihom *Gde god jesam kud god hodim...*

Izgleda da je Patačićeve pjesmica potakla mnoge zapisivače da je malo prerade i da joj daju j svoj pečat.

Tako Milan Lang, u *XVIII. knjizi (Svezak II.) Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena* (Zagreb, 1913., str. 378. – 379.), u okviru opširne monografije o Samoboru, također donosi cjelovit, ali dosta variran, zapis Patačićeve teksta, dakako, bez naznake autora, i s originalnim, Langovim, strofama, no koji je ipak mnogo bliži predlošku od Belovarijeva.

Tebe lepo ja pozdravljam...

1. Tebe lepo ja pozdravljam,
Prelubleni cvetek moj!
Molim ti se ino klajnam,
Želujući da bum tvoj.	4. Anda, draga, budi stalna,
Nit se ne daj zbluditi
Od onoga – ti znaš sama,
Koj te hoće zmutiti.
2. Ti se meni sva dopadaš
Zbog jedine stalnosti.
I ti z mojem srcem ladaš,
Lep lilijum radosti!	5. Ti takvomu ne privoli,
Nek mu reci: Srećen put!
Niti ti naj on mil ne bu,
Al bu meni zahman trud.
3. Jošće jednu prošnu imam,
Koju mi naj skratiti,
Al ja dvojim ino štimam,
Da me hoćeš zhititi.*	6. Ako, draga, pak privoliš,
Žal mi bude do smrti;
Ako mene ti ostaviš,
Gotov ješem vumreti.

7. Svetle zvezde naj poginu,
I nebo naj zruši se,
I me srce od ljubavi
Sada naj respuči se!**
(Str. 310. – 311.)

* Izraz *zhititi* ovdje kvari ugođaj cijele strofe. U drugim zapisima tu stoji *zgubiti*.

** Sedma je kitica naknadno dodana. Efektnije bi bilo da je pjesmica završila šestom kiticom, kao u drugim varijantama.

Prve je dvije kitice te pjesme, ali podudarne s Patačićeve tekstom, zapisao i Vinko Žganec u Prelogu po pjevanju Malvine Marcinjaš.

Tebe lepo ja pozdravljam...

Tebe lepo ja pozdravljam,
Preljubljeni cvetek moj;
Tebe prosim i naklanjam
Želujući da bum tvoj. | Ar se meni ti dopadaš
Zbog jedine stalnosti,
A ti, srce, mojim ladaš
Lep liliom radosti. |
|---|---|

(Žganec, Zbornik, 1924., br. 376, str. 207.)

I Lang i Žganec donose i napjeve, ali se oni međusobno podosta razlikuju.

Posebno je zanimljiva *Popevka. (64.)*. Tu se neki vješt pjesnik malo poigrao već postojećom usmenom pjesmom, i to tako da je donekle izmijenio red riječi u stihovima i time stvorio akrostih *JOHANA*.

Popevka. (64.)

Jarebica moja ptica, ah kamo si zletela,
kam si skrila tvoja lica ka su me veselila.
Kam kluneki tvoji slatki s kemi si me ščuvala*,
ah kamo li dnevi kratki v kojih si me ljubila.

Ovo ti je pozdravljenje od tvog soka,
s kem imela si veselje leteti** sveta krogloga.
I visoke černe gore z menom si obletela,
ter Dunaja mutne vode z menom si preplivala.

Hotelj za te bi vumreti ar vugodna bila si,
nesi štela več imeti neg da istom z menom si.
Vse žalosti iste vuze bila si podveržena,
gde točila jesi suze za menom zalublena.

Anda vidim da zbog mene vnoga si preterpela,
tvoje okeke ljublene s plačem večkrat močila.
Čeprem bi me ostavila ja te neču zabiti
i do smerti draga tvoje želim tebe ljubiti.

Naj daleko odleteti, tak da za te ne bi znal,
ar hoćemo mi oditi da bi nam Bog sreću dal.
I do smerti draga tvoje hoću tebe čuvati,
i ljubljeno telo tvoje želim vsigdar vživati.

Anda zbogom jarebica***, naj se z mene zabiti,
želim da buš pajdašica, stalna moja do smerti.
Rajši da me zemla požre, nego tebe zgubiti,
ti pak tvoje lepo ime v pesmi moreš zbrojiti.

List 31. – 32., str. 62. – 63.

* *ščuvala* – treba da stoji *štuvala* ili *ščukala* – dirala kljunom, kljuvala, ovdje: ljubila

** *s kem imela si veselje leteti sveta krogloga* – tu je malo poremećen ritam jer je zapisivač umjesto *letet* stavio puni oblik *leteti*, dakle: *s kem imela si veselje letet sveta krogloga*

*** tu i u rukopisu stoji *jarebica*, ali je izvjesno da se radi o zapisivačevoj pogrešci

Više, doduše kasnijih, dosta variranih, paralelnih zapisa govori o tome da je pjesma živjela u narodu i ranije. Svi su nastali na relativno malom zemljopisnom prostoru, od Preloga u Međimurju do Hrastovljana (kod Ludbrega) u Podravini, i nisu tako ritmički i sadržajno uređeni kao gore citirani tekst.

Najprije se donose Žgančevi zapisi iz Međimurja.

Prvi je nastao, po pjevanju Nace Škrobarove, u Prelogu oko 1923.

Jarebica, lepa ptica...

Jarebica lepa ptica, kamo si odletela? Kam si skrila tvoja lica, Ka su me veselila.	Štel za tebe bi vumreti, Ar vugodna bila si, Nesi štela već imeti, Neg da ista z menom si.
Kam kluneki tvoji slatki S kima si me ščukala, Kam bi oni dnevni kratki, V kojih si me ljubila.	Če prem bi me ostavila, Ja te neću zabiti! – Dok na svetu bum živela Hoću tebe ljubiti.
Ovo ti jepozdravljenje Od sokola tvojega, S kim imela si veselje Letet sveta 'krogloga.	Ah do snrti, dragi, tvoje Hoću tebe ljubiti Preljubljeno telo tvoje do smrti vuživati.
I visoke črne gore Z menom si obletela: I Dunaja mutnu vodu, Z menom si preplivala.	Zbogom anda, jarebica, Naj se z mene zabiti, Budi moja pajdašica, ah naj me ostaviti.

(Žganec, 1924., br. 329, str. 183.)

Žganec je tekst zapisao u kvartinama u kojima su neparni stihovi osmerci, a parni sedmerci. To je jedini zapis u kojem se (u petoj kitici) javlja i ženski glas.

Drugi je primjer zapisan u Donjem Kraljevcu (četir kilometra sjeveroistočno od Preloga) u približno isto vrijeme.

Lepa ftica grličica

Lepa ftica grličica, Ah kam si mi ti zletela? Kam si skrila tvoja lica, S kemi si me veselila.	I visoke črne gore Z menom si obletala, I Dunaja motne vode Z menom si preplavala.
Kam kluneki tvoji slatki, S kemi si me ščukala? Kam su oni dnevni kratki, V koji si me ljubila.	Hotel za te bi vumreti, Ar vugodna bila si, Nesi štela već imeti, Neg da ista z menom si.
Ovo ti je pozdravljenje Od sokola tvojega, S kim imela si veselje, Letet sveta krogloga.	Pjevala Cila Matoša, 80. godina stara, (Žganec, 1924., br. 289, str. 164.)

Lepa tica jarabica...
(Zapis iz "Zagorskih")

Lepa tica jarabica, kam si ti odletela; kam si skrila svoja lica, ka su me veselila? Nej daleko odleteti, kaj ja za to ne bi znal; ja bi hotel s tobom iti, da bi ti ja sreću dal. I visoke i te gore hotel s tobom preleteti i te mutne vode hotel s tobom bi pregaziti. I s kljunekom tvojim slatkim s kojim si me čuvala*,	nesi štela već imeti, već zaista z menom biti. Preljubljene tvoje ruke, s kojima si me grlila, slatka tvoja medna usta, s kojam' si me ljubila.. Zbogom, zbogom grličica, ve do groba hladnoga. <i>Zapis 23. IV. 1948.</i> <i>Pjevao Tomo Šutak (1879.),</i> <i>seljak, Hrastovljan.</i> <i>(Žganec, Narodne popijevke</i> <i>Hrvatskog zagorja. Tekstovi</i> <i>JAZU Zagreb, 1952. br. 313.,</i> <i>str. 185.)</i>
--	---

* Žganec sam navodi da u Međimurju pjevaju: "ščukala".

"Na narodnu" su ispijevane i sljedeće pjesme, ali za njih dosad nisu nađeni paralelni zapisi:

Popevka. (77.)

Ružica cvetuča dika serca moga
ostaviti moram ja sveta ovoga.
Prevelika tuga ovdje z menom lada
za koju mi tugu ne zna moja draga.
Na mojem je sercu kamen turobnosti
kojega mi vu dne i vu noći dosti.
Vu dne mi je tuga žalosti velika
ako dragu vidim â nije istinska.
V noći mi je tuga velika nesreća
ako k dragi pojdem zlo mi se pripeća.
Ako me gdo vidi taki me omrazi
ja siroma tužen vsaki na me pazi.
Ali naj bu zbogom vse za Božju volu
budem terpel ovde vsu tešku nevolu.
Ali ta nevolu mene lahko stane
da se z dragum zidem vesel vre postanem.
Za dragum misleći duge su mi noći
za dragum gledeći mentujem se oči.
Kak železo magneš kamen k sebi vleče
tak misel i pamet ma za tobum teče.
Rajši bi te videl i z tobum govoril
nego srebro zlato k sebi skupa spravil.
(List 40., str. 79. – 80.)

Popevka. (80.)

Ružica cvetuča, z verta vtergnjena,
vu meni dišuča k sercu spravljena,
daj me razveseli cvetek moj ljubljani
molim ti se ja.

Vu sercu mi rasteš, dragi cvetek moj,
radost meni daješ, pogled vidim tvoj,
k njemu moga dajem, serce me pridajem
na spomenek naš.

Navek na te mislim celo življenje,
navek k tebi silim moje veselje,
kada sem prez tebe ne znam samog mene
od žalosti ja.

Kak te ne bi ljubil draga ružica
kak ti ne bi služil radost dušica,
ako te obimlem komaj draga gibljem
od veselja ja.

Kada me ozoveš ti si dragi moj,
znovič me spomeneš da sem pravi tvoj,
stalnost obečujem vernost zavetujem
zdvojiti nemoj.

Tebe preštimavam moju jedinu
ar te ja spoznavam meni ljubleni
spomeni se z mene ja se hoću s tebe dragi
zbogom cvetek moj.

(List 42. – 43., str. 84. – 85.)

Popevka (85.)

Ah kaj tužiš kaj zdihavaš golubica
malo da ne pereš suzami tva lica
zakaj žalost sercu tvomu si zavdala
ako sama ljubav slatku si zavdala.

Vsamoguči bog na nebu otec zmožni
ki znaš vidiš misel moju ar si gori
znam da tvoje sem stvorenje ah oprosti
ter ispuni me želenje vu radosti.

Moja vsigdar ti se razmeš, vuru vsaku
v mojem sercu skrovno rasteš cveteš jako
ah da se nej vura takva pripetila
koja bi nas vu ljubavi razdružila.

Da se jošće ne resparim z mojom dragum
koju z vsega serca ljubim ze vsum volum,
serce moje k njoj me vleče derhće skače,
nikaj tužno mi ne reče neg se plače. Finis.

Preplaval bi ja glublinu duša za te
vodu kakvu god širinu dravske slape
ako taki i to znal bi bu mi vmreti
samo da bi mogel duša te videti.

(List 46., str. 92.)

Popevka (86.)

Želno radost sad ponavljam tebi Jarebica ma na tuliko te pozdravljam želna pajdašica ma.	Lehko mislim jarebica da me moreš razmeti želim da buš pajdašica stalna moja do smerti.
Znovič k tebi doletavam hočeš me poslušnuti po lozicah te ziskavam gde te mogu zglednuti.	Vernost moju na vse veke hoču ti alduvati tebe pako serce moje želim vsigdar ljubiti.
Zdrava živa i vesela bože daj ti dobro vse radost nigdar nečujena sada dogodila se.	Ali druge vse ostale ptice dosad poznane z kemi imal jesem šale od sad budu zablene.
Protuletno nam je vreme z rožicami precvelo jen drugoga reč da vzeme od ljubavi veselo.	Bože svedok naj mi bude da bum stalen vsigdar tvoji naj nas ljudi kak god sude ti pak budeš cvetek moj.*

(List 77., str. 93. – 94.)

* I za tu je pjesmu kao inspiracija poslužilo nekoliko tekstova o ljubavi prema ptici jarebici ili grličici. I vanjska se forma i sadržaj gotovo podudaraju s predlošcima, a ipak se radi o novom poetskom djelu.

Vrlo je zanimljiv i sljedeći tekst, također ispjevan na narodnu, ali koji svojim početkom ipak ponešto duguje i Petrarci. Nije nemoguće da je tu svoje pjesničke mogućnosti isprobavao i sam Pavel Štoos.

Popevka (91.)

Blažena mi hip i vura, ono vreme nastala
kada draga i ljublena z menom prvič zaspala,
po noći v samoči, sama z menom nazoči.

Ovo mene dragi ljubi reč sem stalno deržala
takov ni bil ni jen drugi s kem bi sladko zaspala,
vugodni ljubleni sen moj bil je preželni.
Ljubav kad me tva vlovila, v naručaju spavajuč,
vu snu senju sem dobila za tobum zdihavajuč,
o lepo veselje i vugodno hotenje.

Ona meni povedala senja da ti istinski,
vu vsem jesi samo v jednom da si jako občinski,
poveč mi ljubleni vu čem si mi fališni.

Valuvat ti morem draga pred tobum sad nazoči
da na svetu nega blaga ko me more spačiti*,
od tvoje ljubavi cvetek ti moj ljubljeni. Finis.

(List 50. – 51., str. 100. – 101.)

* *spačiti* (od *spačka* – ogovaranje, zbrka) – izbaciti iz ravnoteže, natjerati na promjenu mišljenja

Pjesme preuzete iz drugih rukopisnih pjesmarica

Tu se ne uzimaju u obzir napitnice jer se one u 17. i 18. stoljeću javljaju u raznim rukopisima i u više paralelnih zapisa s minimalnim varijacijama. Na tri moguće originalne već je upozoreno na početku ovog rada. Zbog toga su posebno zanimljiva tri druga teksta, sasvim drugačije prirode od napitnica. Danas je nemoguće utvrditi kojim su putem oni došli do sastavljača *Ludbreške pjesmarice*. Malo je vjerojatno da je imao u rukama starije rukopise, jer se radi o unikatima. Stoga još više začuđuju tek minimalne varijacije u pojedinim zapisima, pogotovu ako se uzme u obzir da su nastajali u vremenskom razmaku od četrdeset do pedeset godina. Vjerojatno je postojala još koja, danas nepoznata, rukopisna zbirka. Evo prvog takvog teksta iz *Ludbreške pjesmarice*.

Popevka. (59.)

Svetlo nebo, svetle zvezde
i vi traki sunčeni
lepi jasni firmamentum*
i ti mesec rumeni.
Serce moje premislite
od žalosti puca se
beli obraz se premenja
z černum farbum mala se.

Ah gdo more premisliti
i pravo presuditi
kakva žalost more biti
prez ljublene živeti.
Imal jesem vu ufanju
kaj za stalno deržal sem
večer negda osebužno
kak rosica vehnul sem.

Sad me telo ostavilo
vu grob je položeno
gde bu tužno prebivalo
i ovak zdihavalo.
O blažena vura bila
kad se ljubav počela
ah nestalna ona vila
ka se je z-neverila.

Na kamenu groba moga
ovak bu napisano
tak da vsaki lehko čteti,
bu mogel očivesto.
Ovdi leži koga ljubav
prava je vumorila
ovdi počiva koga nevernost
vu grob je položila. Finis.
(List 26. – 27., str. 52. – 53.)

* *firmamentum* – dokaz

A evo i zapisa iz *Pjesmarice Nikole Šafrana*, dovršene oko 1800. godine.

Popevka 180.

Svetlo nebo, svetle zvezde
i vi traki sunčeni,
lepi jasni firmamentum,
i ti mesec rumeni,
serce moje premislite
od žalosti terga se,
svetli obraz premenjajte,
z črnum farbum malajte.

Ah gdo more razmisliti
i pravo rasuditi,
kakva žalost mora biti
v nestalnosti živeti?
Sunce, mesec naj pogine
(i) nebo naj vruši se
ar mi serce sada moje
od žalosti puca se.

O blažena vura bila
kad se ljubav počela,
al nesrečna ona bila
ka nestalnost začela!
Mesec Bogu budem tužil,
suprot suncu bum morguval,
čudne zroke probuval.

Na kamenu groba moga
onda bu napisano,
tak da vsaki čteti mogu,
bude vre očivesto:
ovdi leži koga prava
ljubav je vumorila,
ovdi leži koga ljubav
vu grob je položila.

Imal jesam vu ufanju
kaj za stalno deržal sem,
večer negda osebužno
kod rožica vehnul sem,
sad me telo vumorilo,
vu grob je prolazilo,
gde bu tužno prebivalo,
ovako preklinjalo.

Ah kameno serce bude
ko se ne bu genulo
i iz groba da moguče
mene ne bi zdignulo.
Ali zahman, vre je stalno
i istinska bude reč:
ki se goder na svet rodiš,
ljubavi ne veruj več.
(*Rukopis, str. 306.*)

Drugi je zanimljiv primjer *Popevka* (95.)

Popevka! (95.)

Ah nestalna ljubav sveta
na kaj si me spravila
i ti mila ma ljubljena
ka si me ostavila
gde je lepa tva peršona
kam je ljubljen pogled tvoj
vsa su prešla sam sem ostal
ovak gine žitek moj.

Zakaj stalno vsigdar jedno
ljubav kazal jes moju
proti tebi zaufano
pravu ljubav istinsku
poveč meni zroke tvoje
zakaj raniš serce moje
da več nemam pokoja,
da več nemam pokoja.

Ah ne štimaj sumlje nemaj
da bi bila krivnja ma
ar ti vsigdar bila jesam
vu vsem verna istinska
neg su krivi odtepljivi
zli jeziki ogovorljivi
ki odteplju svakoga.

Pravo imaš anda draga
ne poslušaj svakoga
koji tebe verno ljubi
ne oduri takvoga
koj se tebi zavešuje*
stalen koj se imenuje
veren vsigdar do groba.

finis

(*List 53. – 34., str. 106. – 107.*)

* *zavešuje* – treba da stoji: *zavetuje*, kao u zapisu iz 1780.

A evo i teksta iz rukopisne pjesmarice nastale 1780. godine. Tu su sve pjesme, osim prve, naslovljene kao *Druga*.

Druga

O nestalna ljubav sveta
na kaj si me spravila
i ti moja mila draga
ka si me ostavila,
gdi je ljubav stalna bila,
s tugum se je zamenila
jes li vreden ja toga,
jes li vreden ja toga

Ah ne štimaj sumlje nemaj,
da bi bila krivnja ma,
ar ti vu vsem bila jesam
vsigdar stalna istinjska,
neg čemerni i toplivi,
o jeziki ogovorljivi,
ki oteplju svakoga,
ki oteplju svakoga.

Zakaj stalnu nigdar jalnu
ljubav skazal jes moju,
tebi draga zaufanu,
i vu vere istinsku.
Poveč meni zroke tvoje
zakaj raniš serdce moje,
da več nimam milošče,
da več nemam milošče.

Jesu krivi da ljubavi
mogla nisem skazati,
ku prot tebi jes nosila
cvetek moj preljubljeni,
tebi vsigdar verna budem,
doklam goder živa budem
naj jeziki vsi tepu,
naj jeziki vsi tepu.

Pravo anda veliš draga,
na stran pusti svakoga,
koji tebe stalno ljubi
ne oduri takvoga,
ki se tebi zavetuje
tvoj se sluga imenuje
stalen veren do groba. W.

Finis.

*(Popevke horvatske popisane leta 1780toga
List IV./2 i list V./1)*

Popevke horvacke popisane leta 1796toga također donose pjesmu pod naslovom *Druga* u devet kvartina, ali samo prve dvije kitice pokazuju izravnu vezu s gornjim citatima.

Druga

Imus

O nesrečna ljubav sveta,
na kaj si me spravila,
ti pak mila moja draga,
ka si me ostavila.

2.

Kam je draga tva peršona
kam ljubljani pogled tvoj
vsa su prešla, sam sem ostal
ovak vehne žitek moj. W.
(List VI./2 – VII./1)

Isti je slučaj i sa zapisom u *Šafranovoj pjesmarici*, gdje *Popevka 4.* također ima prve dvije kvartine podudarne s citatom iz *Ludbreške*, a ostale se četiri kitice podudaraju s tekstem u *Popevkama horvackim* iz 1796.

Popevka 4.

Ah nestalnost ljubav sveta,
na kaj si me spravila,
i ti mila ma predraga
ka si me ostavila

Gde ljubljena tva peršona,
kam je ljubljen pogled tvoj
vsa su prešla sam sem ostal,
ovak gine žitek moj.
(Šafranova, rukopis str. 7. – 8.)

Treći je primjer preuzet iz drugih pjesmarica *Popevka. (97.)*.

Popevka. (97.)

Vse stvorenje veselo postaje protuletje kada nam nastaje. Zima projde turobnost premine ribe v vode zvirine v planine vse se ljubi vse obimlje dragi dragoga vuzimlje ah gdo sebi ovo želel ne bi.	Divojčica lepa si svenula i na radost svakoga genula nije stvari ka se ne raduje vsaka ptica z parom poskakuje ters obimlje kolca svoga peldu kaže za svakoga da pomoči nije vu samoči.
Protuletje lepa divojčica kak su jasna tva rumena lica. Z-zelenum si svitum oblečena glava ti je z cvetjem okinčena. Mladost krepost tva lepota komu nije to dragota da v ljubavu svu lepotu slavi.	Cvetek cvete visokoj planini drugi cvete vu niskoj dolini ljubljenno se z dalka pogledaju dok skup dojdou da se potergaju. List se listeka dotiče trava z travum skup se stiče vse se giblje pajdaša obimlje.

Vu istom zraku veselje nastaje
gde se ljubav z ljubavjum zestaje
vse je glasa radosti podiglo,
vse je cil sve ljubavi dostiglo.
Samo ja veselje niemam
dok me draga koju štimam
vu ljubavi srečnog ne napravi.
finis
(List 54. – 55., str.108. – 109.)

Najstariji se, do danas poznati, zapis te pjesme nalazi nakraju rukopisne pjesmarice *Philomela sacra* (*Sveti slavuj*) Jurja Lehpamera iz 1796. Evo prve kitice:

Vse stvorenje veselo postaje,
Protuletje kada nam nastaje.
Zima projde, turobnost premine,
Ribe, vode, zverine, planine,
Vse se ljubi, vse obimlje,
Dragi dragu rad uzimlje.
Ah, gdo sebi ovo željel nebi!
(*Philomela sacxra*)

Već prvi dio svežnja opsežne rukopisne ostavštine Ljudevita Gaja, naslovljen kao *Provincialske horvatske popievke i druge nieke moje negdašnje bilješke* (čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, sg. R 4701) počinje pjesmom *Vse stvorenje veselo postaje*.

Taj je zapis, sada već pisan novim pravopisom, nastao približno u isto vrijeme kad je sastavljena *Ludbreška pjesmarica* (oko 1834.). I tu postoje varijacije, ali su minimalne.

Gajeva inačica:

Vse stvorenje veselo postaje,
 Protuletje kada nam nastaje
 Zima projde, turobnost premine,
 Ribe h' vodi zveri vu planine
 Vse se ljubi i objimlje
 Dragi dragoga vuzimlje
 Ah gdo sebi ovo željel nebi!

Dalje slijede još tri septine i dva petostiha. Najveće su razlike u prvom petostihu koji je vjerojatno sam Gaj prilagodio svom shvaćanju glavne teme u pjesmi. On glasi:

V istom zraku veselje nastaje,
 Kad se ljubav z' ljubavjum zestaje
 Samo ja vu tuge plavam
 Dragu moju još nazavam
 Da me zvrachi, z' ljubavjum objači.

Gaj je i inače volio malo dorađivati već postojeće pjesme pa je po tome blizak već spomenutim postupcima sastavljača *Ludbreške pjesmarice*.

Autorske pjesme koje i formom i tematikom ulaze u opus kajkavske svjetovne lirike iz 18. stoljeća

Pjesme koje slijede nemaju jednaku vrijednost, ali su dokaz jednog živog poetskog stvaralaštva na kajkavskom govornom prostoru koje je, nažalost, našoj kulturnoj javnosti još uvijek gotovo nepoznato.

*Popevka. (3.) # Vigan élek vilaga**

Da bi meni bilo gda, još jenkrat roditi se,
 perva bi mi bila reč, Bože dragi smiluj se.
 Ne stvori mi takvo srce zaljubleno,
 po kojem bi vu mladosti dospel v zemlo.

Istina je, vrednosti vekše ne od ljubavi,
 vsi mi reču da je prav, koji su probuvali.
 Prava ljubav nema cene za splatiti,
 budeš videl koji želiš još ljubiti.

Da pak vsigdar v pričetku jenkrat konec nastane,
 ovak ravno žalostno den ljubavi prestane.
 Ah kak budeš ti zdihaval proti nebu,
 po vsem svetu buš ziskaval pak je ne bu.

Ljubav slatka gde si ti, jel je konec vremenu,
 ali pako ne verješ, mozbit sercu mojemu.
 Budeš kričal gde si kam si poverni se,
 za te plačem i zdihavam ah smiluj se.

Kaj nam more celi svet, vse veselje bu zamañ,
 ne bu mirno serce tve vu dne v noći i nigdar.

Budeš plakal buš tuguval vu samoči,
s priatelji govoriti ne bu moči.
(List 3, str. 5. – 6.)

Ovaj znak može imati dva značenja:

a) da se popijevka može pjevati na melodiju mađarske pjesme *Vigan élek vilaga* (*Dosta radostan svijet*)

b) da odmah iza te pjesme, pod istim znakom, dolazi već spominjana pjesma u prozi *Ova vsa ja probal sem*.

Ova vsa ja probal sem

Ova vsa ja probal sem ki se tužim sad ov čas
zatajiti ne morem, neg povedam na ves glas
otišli su, i prešli su, oni dnevi
vu koji sem tebi duša bil lubleni.
Ali kaj bu z toga sad podnesti je moči ni
vsaku vuru po sto krat serce mi se žalosti.
Ja se plačem ja tugujem za te mila
niti vu dne niti v noči nemam mira.
Muke serca mojega koje mene trapiju
do grobeka mojega nikad več ne zvrāju.
Z tobom ljubav dokončati cvet lubleni ·/·
budem morat sebe dati nazad zemli. *finis*
(List 4., str. 7.)

Slika 1. Prizor s rijeke Bednje i pogled na Ludbreg (na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće)

Popevka. (50.)

Gde god jesam kud god hodim
vsigdar žalost serca nosim.
Pazi vsaki kaj ti činiš,
kad ti koga oblubiš.

Ah ti štimaš da je sladko,
probaj samo bit če žuhko
radost serca probuvati
ter se nje ne vživati.

Sladki dnevi sladke noći
perve najti več ni moći
gde su želne vugodnosti
kam je vreme radosti.

Vesel biti več ne morem
nego pojdem v černe gore
naj me čuju neme stvari
da za radost več ne marim.

Ah vi dnevi vugodnosti
v kojeh vživam ja zadosti
ne li ovak želna radost
med kojum je skupa žalost.

Draga moja ka me ljubi
na žalost me večkrat snubi
vu nju ljubav sem postavil
serdce moje na to spravil.

Ah me serce vse kameno
vu te draga zalubleno
takaj terpi muke vnogo,
tužeč kak ptičica v progo.

Ali čujem ali spavam
za mum dragum vek zdiham,
taško čakam onog hipa
kada vidim drage kipa.

Raj bi duša se izkončal
nego ljubav to dokončal
kaple kervi ne vu meni
ka bi bila suprot tebi.

Gotov za te sem vumreti
navek oči me zapreti
samo duša stalna budi
z ovem anda zdrava budi.

Finis.

(List 19. – 20., str. 38. – 39.)

Popevka. (63.)

Gde si kam si ljubleno
vréme moje mladosti
ko si bilo đundeno
i prez svake žalosti.

Žalost mi je suđena
do skradnjega vremena
vidim moram terpeti
dok mi bude vumreti.

Ne morem si pomoći
niti vu dne nit v noći
kak berš sem vu samoći
perem suzami oči.

Ar je težek stališ moj
kad premislim žitek moj
kojega vu žalosti*
sprevađam ja za dosti.

Vsega sveta norije
nemru me razveselit
nit turobno serce me
z žalostjum si vugodit.

Vreme se je odperlo
da bu ljuctvo veselo
al tužnomu meni ni
moguće to dobiti.

Vsaka stvar i ptičica
iz celoga serdavca
bude se raduvala
vugodno si spevala.

Ja tugujem kak ptica
prez svog para gerlica
ka v šumi sim tam leče
na suhu veju seđe.

Dojdi anda radost ma
negdašnjega vremena
s kojum sem si igral ja**
dok sem ledičen bil ja.

Meni je sad početak
vu žalosti ostanek
dok mi bu preminuti
dušu s tela zdehnuti.
List 30. – 31., str. 60. – 61.

* u rukopisu stoji:

kojega ja v žalosti

sprevađam ja zadosti

**s kojum sem si igral ja – kojom sam si svirao

Popevka. (69.).

Ah žalosni ovi dnevi, vu kojeh sad tugujem.
Ah žlosni, nečemurni, vu kojeh telo trapim.
Ah kada se zmislím, na te se zmislím,
drago moje gde si mi, drago moje gde si mi.

Ljubil sem tebe dosta, al se meni čini malo.
Minule su vse radosti ostalo je ogledalo.
Ljubavi vse tvoje, ah serce ti moje,
drago moje gde si mi, drago moje gde si mi.

Ako sem ti pisal, z serdcem sem pečatil.
Teško sem zdihaval, k žele sem se zvratil.*
Z rečjum sem te zval, s pametjum pital,
drago moje gde si mi, drago moje gde si mi.

Ti si mi govorila na ramenu momu.
Kod tebe sem stvorjena, i na srcu tvomu.
Ljubav skazala, gusto krat pitala,
drago moje gde si mi, drago moje gde si mi.
Finis.
(List 34., str. 67.)

* drugi dio tog stiha je nejasan, možda bi valjalo: *k sebi sem se svratil*

Popevka. (71.)

O nevolno jesem samo ja stvorjenje
ki mnogo podnesem, žalost za življenje.

Muke vsakojačke serce mi podnaša
kada čujem spačke* od lublene glasa.

Pokehdob je takva navada med vsemi
da je ljubav vsaka kakti cvet juterni.

Koj je frišek lepi, kad ga rosa jači
dok ga denek letni i sunce potlači.

Ovak ti pred menom lublena se kažeš,
s tvum rečjum medvenom vkanjuješ i lažeš.

Kak ti nije milo** žalost mu gledati
serce me nemirno nigdar nemre spati.

Neg se navek muči, zarad tebe samo
vu dne i vu noći, kesno ali rano.

Od vsake pečine tverdeša si v miru
i kak ti počine, serce tve nemirno.

Da se ne rasplače, gledeč žalost moju,
muke vsakojačke, tugu i nevolju.

O Bože moj Bože ti pomiluj mene,
vzemi tvoje grožnje ja sem tve stvorjenje.

Vidim da do groba živel bum v žalosti,
i da me zakopa ljubav vu mladosti.
Finis.
(List 34. – 35., str. 68. – 69.)

* *spačke* – tračevi, ogovaranja

** *Kak ti nije milo* – kako ti nije žao (uspor. *milo mi te* – žao mi te, žalim te)

Popevka. (73.)

Kakvu žalost i trapljenje
podnašati mi je
kada moje prelučene
z menom dugo nije.

Kak javkanje veliko,
zdihtavanje milo
terpi vnože neprilike
serce me nemirno.

Zbog tebe je ovo samo
duša moja mila
i more ti biti znano
nigdar nemam mira.

Ah da bi mi to Bog dal
čije sem stvorjenje
da bi tebe ljubil vsigdar
na moje veselje.

Ja se ufam ja ne dvojim
serce me lubleno
zbog česa se navek molim
da mi bu spunjeno.

Da ti vse neprilike,
koje čutim zdavnja
ne posluhneš, ne odstupiš
nego budeš stalna.

Sama vidiš da je svet ov
vsem takovem jalen
koj je goder i v kakvu dob
v ljubavi postavljen.

Kaj pak misliš od nas dva
kaj govore ljudi,
koj ljubavi malo proba,
on zločesto sudi.

Anda draga golubica
čuješ reči moje
ljepša nego Venušica
polec volje moje.

Suze točim, plačem se
govoreči k sebi
pomozi mi i on s tobom
koj je gori v nebi.

Ti si mene obljubila
najleže pomoreš
tvoja ljubav bu učinila
koju vsigdar zmores.

Da vse tuge žalosti
prevzemeju moje
samo budi vu stalnosti
drago serce moje.

Finis.

(List 35. – 36., str. 70. – 72.)

Popevka. (78.)

Vse stvorenje se raduje, i vse ptičice,
kak berš glasa takvog čuje da protuletje.
Vse se drevje i korenje povsod genulo,
isto sveržje i zelenje to je spoznalo.
Najmre ptice kod se stanu iz gnezda v jutro,
vre vesele vse postanu, vsaka (v) svom kutu.
Onda lepo ino želno si popevaju,
vsaka sebi dragog para si zebiraju.
Ah kak lepo se kušuju pari gerlice,
i med sobum domenkuju drage ptičice.
Tak i mi dva smo spodobni, dragi golub moj,
i vu vsemu prilagodni dragi sokol moj.
Ništar manje ja te ljubim z serca mojega,
na tom ovde grešnom svetu največ ze vsega.
Lehko moreš to spoznati, vsigdar od mene,
samo želim tve gledati oke lublene.
Té tvoj pogled mene pako vsigdar veseli,
v govorenju serce moje čuti te želi.
Anda i ti stalna budi v ovoj ljubavi,
naj se serce tvoje zbudi sad proti meni.
Naj drugoga ziskavati zvan samog mene,
ja pak neču nigdar znati drugo kak tebe.
Tebi hoću veran biti, dok bum živel ja,
z mojem srcem te lubiti, hoću zevsema.
(List 40. – 41., str. 80. – 82.)

Popevka. (88.)

Veliš meni bratec dragi
da se ne zaljubim
ter kad vu pajdaštvu budem
da se ne izgubim.
Ar je ljubav norčasta,
pamet zrela ne dosta
ljubav ima sladki čemer
koj ti v sercu vgađa,
ali potlam kad ga spiješ
žalostjum porađa.

Je li poznaš ma sestrice
tvoju pajdašicu
koju N. N. je ostavil
svoju golobicu.
Kak je pamet zgubila,
kinč svoj je oskvrnula,
postala je špot sramota
žalost sve rodbine
od susedov odurjena
i od vse opčine.

Ako ljubiš ma sestrice
pamet ne pogubi
ter kad med mladenci budeš
na se dobro pazi.
Bedastoča premori
kad njim serce prav gori
vnoge lepe divojčice
kinča sve mladosti,
svu su sreću pogubile
polec sve norosti.

Kaj ti hasni tva lepota
kaj rumena lica
ako taki lepša budeš
kak je Venušica.
Lepota prez kreposti
je sunce prez svetlosti,
ali kad od sunčenoga
cvet povehne žara
ovak vehne i divojka
ka za se ne mara.

Ljubi Boga koj ti daje
mladost i lepotu,
nit blaženstva ne postavlja
vu ljepom životu.
Blago njemu koji Boga
ljubi z serca pravoga,
ljubi anda ma sestrice Boga
zverhu vsega
ljubi takaj zarad Boga
bližnjega svojega.
Finis.

(List 48., str. 95. – 96.)

Popevka. (89.)

O ljubljani Bože moj
kak je težak stališ moj
žalosna je duša ma
zbog takvoga stališa.

Protuletje gde si sad
dojdi barem jedan krat
da ptičice serce me
s pesmami razvesele.

Kam je mladost lepa ma
kam vremena vugodna
i kam vse dospelo je
koje meni cvelo je.

Hodi naj zakesniti
ar veselo jesi ti
mozbit cvete vu tebi
to kaj serce me želi.

Ar me vse ostavilo
kaj me negda imelo
niti me pogleda več
niti da ljubljenu reč.

Ovak vehnem v žalosti
od nikud ni radosti
nit pomoči more gdo
ah je li ne žalost to.

Žalosten sem vsaki dan
pomoči su vse zahman
dojdi jenkrat ne kesni
tužnoga razveseli.

Finis.

(List 49., str. 97. – 98.)

Popevka. (90.)

Meni veruj vsaki mladi
koji želiš ljubiti
gde se dva imaju radi
sam to moreš suditi.

I još ovo znati moreš
v serce sem te zasadil
od kud z njega vun ne pojdeš
doklam v zemli ne buš gnil.

A i vu dne ali v noči
vsaku vuru vsaki čas
želi serce glede oči
gde bi spazil drage glas.

Če me duša nesi znala
nit tak jako štimala
ti se moja budeš zvala
dok buš sveta vživala.

Rečem vezda vsigdar potlam
srečna vura i on den
od keh dob te duša poznam
za svu dragu zvati smem.

Znam to dobro da ne budem
s tobum dok bi živel ja
ali gde god v svetu budem
v sercu bum te imel ja.

Anda draga nit ti z mene
prosim naj se zabiti
če prem dragi golub tebe
moral bi ostaviti.

Rajši finis.

(List 49. – 50., str. 98. – 99.)

Popevka. (92.)

Ja nemrem vžit veselja
trapim se od tuge
mog vsakoga trapljenja*
moč ljubavi zrok je.

Ti ljubav ah ti ljubav
spravila si me na to
ah gdo bi mislil to
ah gdo bi mislil to.

Po vseh kotrigah**
od tuge bol čutim
vekšu od kuge
ah gdo bi mislil to.

Ti krečeš moju mladost
kak veter z vejicum
odkud spoznati je moči
da ljubim vu sercu.

Ja vre znam kaj me trapi
ter vmiram od tuge

kakvi su serca slapi
nje draga zrokuje.

Ma draga je daleko

puna stalne ljubavi
ne vidi nju me oko
ah to me žalosti.

Ali vendar jedna radost

slast nosi vu sercu
ka tira vsaku žalost
kad videl bum tebe.

Vžival se želne ljubavi
s tobum ti cvetek ljubljani
te draga ljubiti*
mu radost i veselje

Bože ne daj zgubiti

dok imam življenje.
finis

(List. 51., str. 101. – 102.)

* Ovaj stih narušava sklad pjesme, pa bi možda bilo bolje da se izostavi.

Popevka. (93.)

Stani gori serce moje
dobro jutro ptiček moj
odpri oči poglej mene
ar iz serca ljubim te.
Nesi čula kak slaviček
speval ti je zornicu
stani gori vre čez gore
videti je Danicu.

Sad pri kmici skrovnost moja
štimam da ti znana ne
podpunoma prosim primi
skrovni kinč me ljubavi.
Sad odpiram sad odvijam
vrata serca mojega
poglej anda sim tam po njem
vu njem najdeš dragoga.

Oprosti mi da tak rano
senj juternji bantujem
ar me ljubav na to vleče
ovo ti ja valujem.
Đundž moj beli cvet rumeni
mladost moju krepi ti
perva sem ti v sercu vila
dok mi bude vumreti.
finis
(List 52., str. 103.)

Popevka. (94.)

Da b' slavičkom drobnem ptičkom
tužen mogel postati
hotel bi se z lastavicum
napored zletavati.
Ter bi zletel k mojoj dragi
v mojem sercu zasajeni
speval bi njoj dobro jutro
serca moje radosti.

Ali zavman ni to dano
od Boga nijednomu
niti meni to želejuč
ovde sada tužnomu.
Rad bi videl moju dragu
v mojem sercu posajenu
nazveščal bi njoj vse dobro
z serca tužne ljubavi.

Lice nje mlečno rumeno
jako me je vlovilo
i nje oko prelubleno
čversto me zaklopilo.
Jedno serce imajuči
svom sercu par iščuči
ah jedna je i koja je
ona moja muka je.

Rana né znana nikomu
ar vu meni prebiva
niti ljubav ni vsakomu
nego drugi ki ima.
Kada počne ziskavati
sercu žalost zadržavati
ah jedna je i koja je
vsa vu mojem sercu je.

Ruka stanovita luta*
z kum se serce ranilo
od ljubavi nega puta
da bi se izvračilo.
V sercu mene draga peče
od kud želna ljubav teče
ah jedna je i koja je
ranila me serce je.

Ar nju ljubim s pravdenosti
od skradnjega vremena
neču prijet zrok falšnosti

za življenja mojega.
Ar je ona serce drago
koje rajši neg vse blago
ah jedna je i koja je
meni dobro znana je.
finis

(List 52. – 53., str. 104. – 105.)

* luta je zapisivačeva omaška jer treba da stoji *ljuta*

Popevka. (100.)

Nut leto nam ovo je zadnje
nut zadnji nam vsaki je dan
i ovo nam vreme je skradnje
kad v skupčini još je naš stan.
Vre nam se bu odvud raziti
i drugi prepasati meč
z ravnica goru oditi
mort nigdar se videti več.
Sad skupa veselo stojimo
i ima jen drugoga rad
jen drugomu dobro želimo
jen drugomu v serdca je brat.
Ah ali za nekoj još tjeden
jen ne bu za drugoga znal

Slika 2. Ludbreška pjesmarica vezana je i uz selo Kuzminec - pogled na župni dvor i baroknu crkvu Sv. Kuzme i Damjana

ar Bog zna mort v ishodu jeden
al drugi bu v zahodu stal.
Kad anda koj ovdi prebiva
koj ovdi na zemli stoji
svu stalnost i cveta zgubiva
ter starost i konca dobi.
Naj barem vu persah ostane
on ognjeni ljubavi stup
koj kad nas več skupa nestane
nas v sercu poderžal bu skup.
(List 57., str. 113.)

Što reći na kraju?

Sa sigurnošću se može govoriti samo o sadržaju i činjenici da pjesmarica nije bila dovršena prije 1833. godine.

Svoj je konačni oblik mogla dobiti i na početku četrdesetih godina 19. stoljeća.

To što je pisana starim pravopisom, ne mora biti nikakav dokaz jer se Gajeva pravopisna reforma vrlo teško probijala na kajkavski jezični prostor.

Tako sam Belovari u *Očitovanju* iz 1863. potpisuje svoje ime kao Stefan (Štefan), prijedlog *z* piše crticom: *z-istum*, *z-računane*, a na više mjesta koristi i staro slovo *f* (š).

Isto potvrđuje i mnogo mlađa rukopisna *Priločka pjesmarica II.* iz 1898. godine. Njezine su se sastavljačice potpisale kao *Belics Kattalena* (str. 55. i 95.) i *Zsezselj (Žeželj) Kata* (str. 141.). Kolebanja su vrlo česta i u tekstu, pa se uz riječ *napitnicza* susreću i primjeri: *szvoju*, *flasiczu* (flašicu), *ovčicza*, *szimo*, *bratecz*, *glavicza* i sl.

Sigurniji je dokaz govor u koji je ušlo dosta štokavizama iz književnog jezika, što je značajka novijeg vremena.

Najkorektnije bi bilo da se nastanak te rukopisne zbirke označuje sintagmom: "Nakon 1833."

Ostaje i pitanje naziva.

Je li to *Ludbreška*, *Bukovečka* ili *Kuzminska* pjesmarica?

Budući, pak, da bi oblik *Ludbreško – Bukovečko – Kuzminska* bio neprikladan, bit će najsvrhovitije da ostane naziv *Ludbreška pjesmarica*, jer je upravo pod tom oznakom i ušla u znanost.

S velikom se sigurnošću može tvrditi da je njezin sastavljač i pisac Stjepan (Štefan) Belovari, koji je neko vrijeme bio, kako je sam označio, i školnik u Kuzmincu.

Sadržaj je cijelog rukopisa iznimno slojevit, a njegovo značenje za povijest starije kajkavske književnosti toliko da zaslužuje daleko veću pažnju od one koja mu je dosad posvećivana.

Vu Varaždinu na Dušni den 2014.

LITERATURA

- Bartolić, Zvonimir (1978.): *Ispisanje o Štefu Mlinariću Priločancu iliti tuženje nad stoljetnom hrvatskom pozabljuvostjom* – u knjizi *Za vuglom provincija*, Tiskarsko-izdavački zavod "Zrinski" Čakovec, 1978., str. 163. – 164.
- Bartolić, Zvonimir (1980): *Sjevernohrvatske teme*. Knjiga I. *Studije*. "Zrinski" Čakovec, Čakovec, 1980., str.143.
- Bartolić, Zvonimir (1994.): *Stjepan Belovari – hrvatski pučki pjesnik iz D. Dubrave* – u: *Dubravske novine*, br. 2, Donja Dubrava 1994., str. 5.
- Čubelić, Tvrtko (1978.): *Brige čovjekove i sudbine ljudske u lirskim narodnim pjesmama*. Peto izdanje. Vlastita naklada. Zagreb, 1978. Br. 599, str. 536.).
- Fancev, Franjo (1928.): *Prilog za historiju hrvatskosrpskih književnih veza u 18. vijeku – Nastavni vjesnik*. Knjiga XXXVI. Svezak 7 – 8. Zagreb, 1928., str. 12.
- Fancev, Franjo (1933.): *Dokumenti za naše podrijetlo Hrvatskoga preporoda (1790. – 1832.)*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*. Knjiga XII. Zagreb, 1933., str. 63. – 64.
- Fancev, Franjo (1937.): *Hrvatska dobrovolja u popijevkama, zdravicama i napitnicama prošlih vjekova* – u godišnjaku *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Knjiga XXXI. Svezak 1, JAZU, Zagreb, 1937., str. 66. – 168.
- Feletar, Dragutin – Feletar, Petra (1992.): *Povijest Kuzminca – U povodu 90. obljetnice SPD "SLOGA"*. Nakladnik: Seljačko pjevačko društvo "SLOGA" Kuzminec. Kuzminec, 1992., str. 23., 32., 39. i 56.
- Feletar, Dragutin – Petrić, Hrvoje (2013.): *Općina i župa Donja Dubrava*. Drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Nakladnik: Izdavačka kuća M e r i d i j a n i, Samobor, 2013., str. 119.
- Frančić, Anđela (2002.): *Međimurska prezimena*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002., str.190.
- Horvat, Rudolf (1944.): *Povijest Međumurja*, Varaždin, 1908. Ovdje je korišteno drugo izdanje, *Poviest Međumurja*, Prosvjetno-poviestno društvo "Hrvatski Rodoljub", Zagreb, 1944. Kanonske vizitacije međimurskih župa, str. 218. – 224.
- Kukuljević, Ivan (1841): *Narodne pjesni – o – ilirske* skupio u Međimurju i Austrii Ivan Kukuljević Sakcinski. Godine 1841. Rukopis, M. H.192, str. 7. – 8.
- Milčetić, Ivan (1916.): *Hrvatski književni prilozi iz Međumurja i okolice Šoprona, Jedan hrvatski preporoditelj iz Međumurja* – u godišnjaku *Građa za povijest književnosti hrvatske*. Knjiga 8. Drugo izdanje. JAZU, Zagreb, 1916., str. 1. – 439.
- Šojat, Olga (1968.): *Izbor iz "Ludbreške pjesmarice"* – časopis *Kaj*, broj 7–8, Godina I, Zagreb, 1968., str. 62. – 73.
- Zvonar, Ivan (1996.): *Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskoga narodnog preporoda, KAJKAVIANA CROATICA*, Katalog izložbe *Hrvatska kajkavska riječ*, Zagreb, 1996., str. 307.
- Zvonar, Ivan (1996.): *Rukopisna pjesmarica Ivana Mlinarića*, časopis *Kaj* br. 1-2, God. XXIX., Zagreb, 1996., str. 17.-36.
- Žganec, Vinko (1924): *Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka*. I. knjiga. *Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja*. I. svezak (svjetovne), JAZU, Zagreb, 1924., str. 169.
- Žganec, Vinko (1962.): *Hrvatske narodne pjesme iz Koprivnice i okoline*, JAZU, Zagreb, 1962., str. 159.

SUMMARY

The Ludbreg Book of Songs is a manuscript collection of lyrics (without musical notation) that was completed in around 1833.

The majority of the manuscript contains excerpts of old manuscript collections or simple writings about poems and songs for various occasions. They are predominantly Kajkavian, though there are also Stokavian, Hungarian, German, Latin and Slovenian records.

In addition to the excerpts, there are also a large number of longer or shorter songs. The majority of the records are again composed of Kajkavian texts, though they include Stokavian, Hungarian and German songs, and one is entitled *Kranyzka*.

The fundamental characteristic of this part of the manuscript is that the cited examples from the written and oral literature are so intertwined that only a careful and detailed analysis could separate one from the other.

The oral literature Kajkavian texts are spatially limited to a relatively small area in Podravina, east of Ludbreg, and in central and lower Medjimurje east of Prelog.

The authors of the texts are not tied to a specific area, and virtually all are included in the corps of Kajkavian secular poetry of the 18th and early 19th century.

It is possible that the compiler and writer of the collection was Štefan Belovar of Donja Dubrava, who for a time also served as a school teacher in Kuzminec.

MURA REGION EGTC, THE INTEGRATED BORDER REGION AT THE MURA BEFORE SCHENGEN¹

MURA REGION EGTC, INTEGRACIJA GRANIČNIH REGIJA OKO MURE PRIJE PROVEDBE SCHENGENA¹

Lóránt BALI, Ph.D.

senior lecturer

email: balilori@freemail.hu

University of Pannonia Georgikon Faculty

Hungary 8360, Keszthely Deák F. u. 16.

Primljeno / Received: 15. 1. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC: 341.232(497.5:439)

394.9(282.24Mura)

Nóra HEGEDÚSNÉ BARANYAI, Ph.D.

associate professor

email: baranyai@georgikon.hu

University of Pannonia Georgikon Faculty

Hungary 8360, Keszthely Deák F. u. 16.

Arnold GÓR, Msc

assistant lecturer

email: gor.arnold@2005.georgikon.hu

University of Pannonia Georgikon Faculty

Hungary 8360, Keszthely Deák F. u. 16.

Gábor FITOS, Msc

PhD student

email: figee3@freemail.hu

University of Pannonia Georgikon Faculty

Hungary 8360, Keszthely Deák F. u. 16.

SUMMARY

With Croatia's EU accession, the process of etherialization of the Croatian-Hungarian border accelarated. One important step was the foundation of the Mura Region EGTC. The organization is made of Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, Donja Dubrava, Donji Vidovec, Gorican and Donji Kraljevec. Instead of the Hungarian-Hungarian relations, typical for Hungarian neighborhood politics, the Croatian- Croatian ethnic relationships dominate in this case. The aim of this study is to show through the example of the Hungarian Mura-side and the Croatian Muraköz (Međimurska) the qualitative transformation of a previously alienated border area. First, we examine the socio-economic system of relations, whose activity is clearly shown by the IPA cross-border relations development tenders.

¹ The Mura Region EGTC was funded by Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, and Goričan općina, Donja Dubrava općina, Donji Vidovec općina. Kotoriba općina, Donji Kraljevec općina, Podturen općina and Legrad općina wish to associate in the near future.

Key words: *Mura, reintegration, EGTC nationalities in regional development, cross-border co-operation*

Ključne riječi: *Pomurje, reintegracija, EGTC, nacionalne manjine u regionalnom razvoju, prekogranična suradnja*

INTRODUCTION

The Mura region is a landscape of the Carpathian basin bearing unique historical and natural characteristics in which the development took a new direction in the aftermath of the millennium. The only part of the Croatian-Hungarian border region, where the within the inter-state relations Croatian- Croatian "interethnic" relations dominate. In this respect it shows partial similarities with Baranja where the Hungarian-Hungarian relations determine the cross-border cooperations. Nevertheless, it is a multi-ethnic ethnic contact zone we are talking about, where apart from the Croatian and the Hungarian, the Slovenian is also present (Sršan, S. 2003).

We actually represent the economic reintegration processes of the former regions historical Zala county when examining this Croatian-Hungarian-Slovenian triple border area. With the approach and the accession to the European Union of our southern neighbours, the borders became ethereal, which will be fulfilled with Croatia's latter accession to the Schengen zone. this process has been facilitated by continuous expansion of EU funds in support of cross-border relations. Although there is a triple border, this Slovenian-Croatian relations system was not taken into consideration. We only approach the matter from the Croatian-Hungarian perspective (Bali L. - Fitos G. 2012.).

THE THEORETICAL ASPECTS OF CROSS BORDER RELATIONS

From the aspect of our topic, it is definitely important to identify the concept of border areas, as well as to clarify the difference between the over-border and cross-border relations, and the different forms of co-operation and techniques deriving from their qualities, as well as their point of origin. "Considering the spatiality of the two approaches are applicable when examining borderlines: line theory and the zone theory. The border is a line in legal and also geographical terms, but it is a zone in content and impact, a lesser- larger area, where the interaction of states prevail" (Hajdú Z. 1988).

In order to depict this zone, it is important to identify what exactly we call cross border area. There are different definitions, characteristic is however that only those actors of aggregation levels of data are included in the analysis (settlement, sub-region, county) that contact any state border. This also influences our examinations, as the economic and political impacts of border affect a larger area, while those affecting social relations may be felt usually on the closest settlements. (Hardi T. 2000, 597 p.).

The accurate limitation of cross-border areas is totally land- and region-dependent. In Europe the particular countries bear different political geographical characteristics, their borders are on a distinct historical development path. Therefore in the following, we attempted to create a definition applicable for the relations of the Carpathian basin only. Under cross-border areas we understand the geographical territory at a borderline, on which all the negative and positive social-economic components deriving from the presence of a state border can be felt. These territories show a dynamic nature, as their latitude may drastically vary depending on political and economic changes in a short period of time. Their effect on the network of settlements is partially static in medium terms, therefore – especially in the period of "etherealising" borders – the older catchment areas find it difficult to develop reconstruction! The latitude of cross-border area is highly dependent on the characteristic of the geographical area which are influenced by historical and actual political factors. From this derives that only momentarily can the accurate km distance of this area from the state border be defined (Gulyás L. 2012).

From the point of view of Croatian-Hungarian cooperation, because of the loose texture of cross-border areas, we must make a distinction between cross-border and over-border relations. Deriving from the incomplete texture, the amount of affinities are hardly detectable, or non-existing on certain sections of the Croatian-Hungarian border, so there is no cross-border cooperation in the classic sense. On the two sides of the border the social-economic relations of the territories are in some cases dimi-

nishing. We may find in every case two-way relations of some sort between the macro- and mesoregional centres of the neighbouring territories. Here we may not talk about cross-border relations, because cooperation is not organised locally and bottom-up, but from a border neutral centre, these connection systems exhaust the fact of cross-border relations (Bali L. 2012).

The occurrence of over-border relations is characteristic for the segment of space, where positive social-economic components deriving from the state border can be felt hardly, or not at all. The interactions happening here start from the centre, or centre-like area of the countries concerned, and the actual cooperation is carried out by these actors. The over-border relations mean therefore a broader, bigger system than cross-border cooperation. Latter is the type of over-border relations that are realised far from the centre areas in a narrower border region, organised bottom-up, sometimes in a peripheral position.

Figure 1. Interactions in cross border areas
Source: Hardi T. 2009.

Based on the border classification system of Tamás Hardi (Fig. 1.): in the 90's the yet co-occurring Croatian- Hungarian border regions reached the mutual cooperating level. The relation between the two countries are characterised by political stability, and social-economic comparative possibilities foster the development of interactions. The most advanced level is not yet achieved. Some results can be experienced in traces, with ad hoc characteristic, however, these do not fulfil the term "integrated" (Hardi T. 2009 p. 30.).

For this reason, drawing on the experience so far established the European Parliament and Council Regulation 1082/2006 /EC the institution of the European Grouping of Territorial Cooperation to make the cross-border relations more dynamic. The document 'Perspectives on Territorial Cooperation and the EGTC CoR political strategy and supporting actions' has been adopted by the Committee of the Regions in 2006, in which strategic orientations were proposed for regional cooperation and to exercise institutional tasks within the framework of the EGTC action area. Over the past eight years, a lot of changes took effect. Almost every government succeeded in incorporating the legislation of EGTC-s in their jurisprudence, early formed organizations already possess multiple successful projects. Hungary was among the first to have transposed the rules for the EGTC into their legislation in 2007, Croatia did that in 2014. There was major disruption in the transposition process in countries where strong provincial system operates, such as Germany, Austria. To date these states have also largely settled legal correspondence relating to the EGTC. From the first formed EGTC (Eurométropole Lille-Kortrijk-Tournai EGTC) the circle has widened. Organizations are created in the topics of growth, employment, education, culture, heritage, tourism, environment, health care, mass transport and administration. By the middle of 2012, 28 over-border initiations were registered, 16 Member States connected to the program. Most territorial cooperation groups are created on the territories of France, Hungary, Spain, and Slovakia. The secondly formed Ister-Granum EGTC in the Union is a good example of initiative skill noticeable in Hungary. 51 Hungarian and 38 Slovakian local governments belong to the Hungarian-Slovakian border region around Esztergom. Its primary objective is to realize cross- border cooperation programs and projects co-financed by the European Union, as well as to fulfil a representative role. (Bali L.- Fitos G. 2012).

The participating organizations are usually local governments, governments, committees, advisory boards, etc. A further characteristic is that there is no, or only restricted financing from the Union. The 16 member states of the 28 EGTC-s, the 550 local and regional authorities may help the everyday life of almost 25 million European citizens with their operation. In the 2014-2020 planning period new options reveal. The Regional Committee will continue to promote in accordance with the territorial cohesion objectives the cross-border, transnational and interregional cooperation. The EGTC is an instrument for 2020, which clarify the multi-level governance, foresees a greater role for local democracy². It can be a basis of economic growth in the affected areas. The review of the EGTC Regulation clarifies the conditions, creates legal certainty. It's importance is in the acceleration of foundation of new EGTC-s. In regards of the examination area, only one organization was established prior to Mura Region EGTC so far. Pannon EGTC has a very large extent, and the membership composition is multi-heterogeneous. It includes Pécs, as the functional centre of Southern Transdanubia, and Máriagyűd, Tófejeet, Misefa, Keszthely, Kiskutast, Tamási and Slovenian Lendava (Lendva) etc. It is about a fifty-two-member organization where knowing the purpose of the regulation for the establishment of the EGTC, it becomes clear to everyone that the operation is only formal. Presumably, it satisfies the political interests of certain political actors³.

SPATIAL LOCATION OF MURA REGION EGTC

With Croatia's accession to the EU on the 1. July 2013., the already bright Croatian-Hungarian international, regional and local government, non-governmental relations are more constantly booming. Further minimal increase of EU funds supporting cross-border relations in the border region ensure that.

The economic development of the area along the Mura depends on the successful cooperation of local authorities, civil society organizations and the regional socio-economic organizations. The Lead Beneficiary in the project is the Muraside Gentilitial Region-Development Association, which has been an active participant in the forming of territorial processes of the area along the Mura for 19 years. The organization and its partners Donja Dubrava, Goričan, Donji Vidovec (Kotoriba, Donji Kraljevec)⁴ has implemented a number of successful cooperation in the past 15 years. However, these achieved significant results in the fields of ethnic, cultural, sports, educational interactions, as well as in the development of infrastructure, they lacked actual economic aspect (Fig. 2).

During the organization's founding, the municipalities and the općinas, as well as spatial development associations were addressed. After its foundation, the objective of the organization was continuous expanding, they were counting on 30-40 municipalities, associations and authorities, NGOs, and the region's leading academic institution, the University of Pannonia (Georgikon Faculty) to be involved. From the point of view of success, the as strong as possible inhomogeneity⁵ of the membership is important, which allows all municipal, civil and administrative idea to prevail! Apart from the municipal, the official and the civilian level, they also counted on organizations involved in research and development, and territorial innovation.

² This is in contradiction to the fact that the consent of the actual ministry of the Member State is required for the entry of the organization.

³ Statute of Pannon Limited Liabilities EGTC. 15. February, 2012.

⁴ The three settlements will probably join the organization in 2015, after its foundation.

⁵ The Hungarian experiences according municipal associations created for regional development show so far that the cooperation of similar sized settlements is more beneficial. It is especially true for the utilization of certain development sources. According to the experiences after the regime change, the bigger settlements are more dominant, have higher advocacy skills, they pushed back on multiple occasions the "public interest" of the association.

Figure 2. Mura Region EGTC¹

Legend: The members of Mura Region EGTC are signalized with red

Source: Bali L. – Gulyás L. 2013.

¹ Figure shows the situation in 2014.

APPLICATION ACTIVITY, AS A MEASURE OF INTERACTION AND COHESION

We can draw the best conclusion regarding the interactions from the evaluation of the tendering activity manifested in the IPA program, through which we can justify the creation of the organization's reason for existence in addition to the historical aspects. It was the only credible source, which had a detailed database about the relations., Croatian-Hungarian Chamber of Commerce and Industry - in business for several years, and has a branch in both countries - does not have the appropriate data regarding bilateral mutual investments. Therefore we relied on the IPA program data (Gulyás L.- Bali L. 2013).

Based on the results of the first round a special situation emerges, as the most successful projects were coming from the topics of education and training, and the "interpersonal" relations (Table 1). In relation to education, the range of participating municipalities moves on a wide spectrum, such as: Murakeresztúr, Čakovec (Csáktornya). In fifty percent of these cases, the existing and well-established twinning relations gave the foundation, as well as in the topic of interpersonal relationships, where the small Croatian and Hungarian towns along the Mur (and Drava) (Čakovec, Križevci, Letenye) were successful. In the priority topic of cooperative economy serving the deepening of the actual economic cooperation activity, one project was created for the topic of cross-border business partner search with the beneficiary of the Zala County Foundation for Enterprise Development (Zalaegerszeg).

A historical trend emerges again from the overview of second round winner topics, where the shortage of sources is remedied by municipalities through cross-border cooperation funds (Table 1). Two project examples come from priority 1.1.1. and 1.1.2.: "The Letenye wastewater treatment plant improvement and south-western part of Prelog sewage" and "Bázakerettye, Donja Dubrava, Donji Vidovec and Kotoriba technical documentation of sewage" and "Órtilos and Goričan technical documentation for sewage system." In each case, socio-economic cohesion of the border region is questionable, particularly in the case of Bázakerettye. In the second priority, no similar trends are observed. The experiences so far show that the density of cross-border interactions are primarily determined by space- structural and transport, as well as the ethnic relations. Exclusively cross-border cooperation interpreted as co-operation has only rarely been observed, for example: Letenye (HUHR / 1001 / 2.2.2 / 0012), Tótszerdahely (HUHR / 1001 / 1.1.2. / 0004). In each of these cases, minority aspect has a strong influence of the, virtually the pre-state socialism micro-regional contacts were revived by the effective support of the EU (L. BALI - FITOS G. 2013).

When reviewing the winning applications of the third round, we see a picture, different from the previous ones (Table 1). Most applications had the main topic of "Sustainable tourism in the Mura-Drava-Danube river area", in the active and ecotourism topics. Projects for the development of active tourism and coherent tourist image resembled a further priority by the decision makers. In the first two rounds there was only one winning project, while in the third twenty-six. "Our economy" topic experienced a significant reduction of more than fifty per cent. An even greater number of drop back was visible in the winning applications addressing the issues of "Human resource development between communities", where in contrast to the 11 in the first round and 31 in the second round, only three were winners (Gulyás L.-Bali L. 2013).

Table 1. Priorities/Areas of intervention/Action
Hungary-Croatia Cross-border Co-operation Programme
 (Az első, második és a harmadik forduló összesített, áttekintő táblázata)

Priority 1 – Sustainable Environment and Tourism			
1.1 Sustainable and Attractive Environment			
1.1.1 Development of landscapes in the Mura-Drava-Danube area and its natural and rural surroundings	2	3	1
1.1.2 Environmental planning activities and minor public actions to improve the quality of the environment in the natural areas	4	6	1
1.2 Sustainable Tourism in the Mura-Drava-Danube River Area			
1.2.1. Elaboration of a regional tourism product plan	1	0	0
1.2.2 Bicycle paths; Development of infrastructure for active and ecotourism in the river border area	0	0	13
1.2.3 Thematic routes of cultural heritage	0	0	7
1.2.4 Promotion of the river area as a single tourism product	0	0	4
1.2.5 Private investment attraction	0	0	2
Priority 2 – Cooperative Economy and Intercommunity Human Resource Development			
2.1 Co-operative Economy			
2.1.1 Cross-border business partner finding	3	6	0
2.1.2 Cross-border labour market mobility promotion	2	3	2
2.1.3 Joint research, development and innovation	8	6	3
2.1.4 Joint local planning, strategies, programmes	2	5	3
2.2 Intercommunity Human Resources Development			
2.2.1 Joint cross-border education and other training projects between educational institutions	7	12	3
2.2.2 People to people actions	7	16	0
2.2.3 Bilingualism actions	4	3	0
Summary of all winning projects	40	60	39

Source: Gulyás L. – Bali L. 2013.

VISION INSTEAD OF SUMMARY: THE GOALS AND STRUCTURE OF MURA REGION EGTC IN THE LIGHT OF INTEGRATED CROSS-BORDER COOPERATION.

The objective of the forming Mura Region EGTC⁶ with the assistance of Muraside Gentilitial Region-Development Association, Donja Dubrava, Donji Vidovec, Goričan and scientific background of the University of Pannonia is to implement further environmentally sustainable investments by using the traditional inter-settlement (networking) system of relations of the past 20 years, and based on the realized developments, and to keep to existing plans. Aim is to put down the basis of foundation of knowledge and culture based development grounded on intensive ethnic and social-economic relations with the successful usage of natural and cultural heritage on the EGTC area, which is practically the Lower- Mura on the Hungarian side and the Mura-Drava triangle in Croatia. The local economy can only be strengthened with the use of third generation technologies connected to renewable energy sources, with the invitation of local entrepreneurs during industrial park development, and with the involvement of those that only produce supplementary income. The first such project is still going on, Tótszerdahely and Goričan wishes to build up the basis of a joint microregional industrial park and the future strategies in the framework of the application HUHR/1001/2.1.4./0004, and to further develop existing industrial zones (Goričan), as well as cell-like industrial units (Tótszerdahely). The proximity of the two towns and ethnic homogeneity of the region with the diminishing borderlines foresees also the start of a two-way employee movement. In the intended Donja Dubrava and planned Donji Vidovec industrial park - matching the hydropower production on the Mura (floating mini-power plant in Tótszerdahely) and the Drava (Donja Dubrava hydro-plant) - the aim will be to produce natural- material- based parts and equipment necessary for usage of the renewable energy. This will put down the foundations of a complex regional energy production from renewable energy sources, to which industrial production will also connect.

The tourism development intends to work out an integrated tourism destination, some parts of this already exist. These are the demonstration of region's the typical dishes during the Full Bowl Festival HUHR 0901/2.2.2/0002 (MNTT-Goričan) and the regional strudel festival organized by the municipality of Tótszerdahely. Thus the goal is to create a single tourist destination in the triangle formed by the Mura-side and Mura-Drava based on the common nationality, especially the fishing and farming traditions and the related craftsmanship. Bike paths designed by MNTT may provide a direct connection to the bicycle road development plans of Zalaegerszeg – Goričan - Ludbreg-Prelog - Donji Kraljevec which is in the planning phase. With this not only the MNTT and its partners will have an integrated bicycle path network, because certain municipalities Međimursak and Zala county will also be involved. The plans to develop in relation to Goričan are linked to the improvement of the established industrial park's infrastructure and to the settlement centre. The built environment and the individual services under development will further enhance the attractiveness of the town, even for the ones coming with bicycle. As seen from the above, from the plans in implementation the vision of a successful "future region" emerges, where the development ideas are built on the past cooperation, organically connected to one other, planning for the future!

⁶ The organization will be realized through the winning application of Hungary-Croatia IPA Cross-border Cooperation Programme 2007-2013 identification number HUHR/1101/2.1.4/0004. Project title: Mura Region EGTC, let's plan together, so that our future may connect us. For the project implementation 11 months were available from 01. October. 2013. The Lead Beneficiary is Muraside Gentilitial Region-Development Association seated in Tótszerdahely with the following partner organizations: Goričan, Donja Dubrava, Donji Vidovec and Georgikon Faculty of the University of Pannonia.

LITERATURE

- Bali L.- Fitos G. 2013: *EGTC a Mura mentén*. In: (szerk.) Buday-Sántha A.- Erdősi F.- Horváth Gy. *Régiók Fejlesztése II. Kötet*. TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0002 Projekt Kutatászáró Konferencia Pécs, 2013. május 23-24. PTE Közgazdaságtudományi Kar. Pécs, pp. 276-287.
- Gulyás L.-Bali L. 2013: *From the Coexistence of Border Zones to Integration: Characteristics of Croatian-Hungarian Border Relations from 1945 until Today*. In: (szerk.)Horga I.-Süli-Zakar I. Eurolimes. Volume 16. Oradea-Debrecen, pp. 13-27.
- Gulyás L. 2012: *Küzdelem a Kárpát-medencéért*. Kárpátia Stúdió. Budapest, 283 p.
- Hajdú Z. 1988: *Az államhatárok és a határ menti területek politikai földrajzi kutatása*. In.: OKKF Ts-2/2 "A terület- és településfejlődés társadalmi-gazdasági folyamatai Magyarországon" c. program. Kiadja: A Ts-2/2 program iroda. 221 p.
- Hardi T. 2000. *Államhatárok és regionális együttműködések*. In: (szerk.) Rechnitzer J. – Horváth Gy. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. – MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 595-615.
- Hardi T. – Hajdú Z. – Mezei I. 2009: *Határok és városok a Kárpát-medencében*. – MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs. 374 p.
- Sršan, S. 2003: *Sjevernoistočne granice Hrvatske*. Osijek, 103 p.

SOURCES

- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 1082/2006/EK RENDELETE (2006. július 5.)
az európai területi együttműködési csoportosulásról
- http://www.zavod.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=32%3Appz&catid=36&Itemid=17
- https://portal.cor.europa.eu/egtc/SiteCollectionDocuments/EGTC%20monitoring%20report%202011/EXECUTIVE%20SUMMARY%20EGTC%20MR%202011_hu.pdf Downloaded: 2013. 04. 20.
- http://www.interact-eu.net/interact_publications/interact_egtc_publications/255/3119
- A Régiók Bizottsága Elnökségének 137. ülése, 8.pont: Az EGTC: Kilátások 2020-ig Downloaded: 2013. 04. 29
- Pannon Korlátolt Felelősségű Európa Területi Társulás Alapszabálya. 2012. február 15.
- <http://www.hu-hr-ipa.com/hu/nyertes-projektek> Downloaded: 2014. 12. 29.

SAŽETAK

Priključenjem Hrvatske Europskoj uniji ubrzao se proces ukidanja hrvatsko-mađarske granice. Jedna od važnih stepenica tog procesa je formiranje Mura Region EGTC. Organizaciju su osnovali Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás (Pomursko nacionalno udruženje za regionalni razvoj), i općine Donja Dubrava, Donji Vidovec, Goričan i Donji Kraljevec. Umjesto mađarsko-mađarskih odnosa koji karakteriziraju susjedsku mađarsku politiku, u našem slučaju dominiraju hrvatsko-hrvatski nacionalni odnosi. Cilj studije je prikazati kroz mađarsko Pomurje, odnosno hrvatsko Međimurje kvalitativnu promjenu pograničnog područja koje je u nedavnoj prošlosti bilo otuđeno. Prije svega, istražujemo sustav društveno-gospodarstvenih odnosa koji se aktivno razvijaju, a što je vidljivo na temelju IPA natječaja za razvoj prekogranične suradnje.

FOLKLOR KAO DIO KULTURNOG IDENTITETA KOPRIVNIČKOG IVANCA

FOLKLORE AS A PART OF THE CULTURAL IDENTITY KOPRIVNIČKI IVANEC

Dolores VRBANIĆ

Knjižnica i čitaonica Fran Galović

Koprivnica

dolores.vrbanić@gmail.com

Primljeno / Received: 1. 3. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Prethodno prioćenje

Preliminary communication

UDK / UDC: 398(497.5Koprivnički Ivanec)

304.442(Koprivnički Ivanec)“20”

SAŽETAK

Folklorom se nazivaju različiti umjetnički aspekti tradicijske kulture kao što su tradicijski (usmeni) oblici književnosti, glazbe i plesova te dramskog i likovnog stvaranja. On se nalazi unutar područja nematerijalne kulturne baštine, a moguće ga je gledati i kao kulturni identitet. Folklor je, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, često prepoznat kao potencijal za otvaranje eko-muzeja ili muzeja na otvorenome. Selo Koprivnički Ivanec poznato je po bogatoj folklornoj tradiciji počevši od ivanečkog veza, narodne nošnje, tradicionalnih obrta i običaja, pjesama i plesa, sve do njegova dijalekta. Kao takvo ima izuzetnog potencijala osnovati eko ili muzej na otvorenome i na taj način osvježiti i održavati tradiciju, pružiti drugima veći uvid u ivanečki folklor pa čak i potaknuti turističku promidžbu sela.

Ključne riječi: nematerijalna baština, kulturni identitet, muzej na otvorenome, eko-muzej, folklor, Koprivnički Ivanec

Key words: intangible heritage, cultural identity, outdoor museum, eco-museum, folklore, Koprivnički Ivanec

1. UVOD

Ovaj će se članak baviti temom folkloru kao kulturnog identiteta Koprivničkog Ivanca. Tema je odabrana budući da selo tradicionalno njeguje folklornu tradiciju koja je prepoznata diljem svijeta.

Za početak, predstaviti će se pojam nematerijalne kulturne baštine te navesti područja u kojima se ona manifestira. Uz nematerijalnu kulturnu baštinu vezani su i pojmovi tradicijska baština te tradicijska kultura pa će i oni biti razjašnjeni. Također, predstaviti će se cjelina koja govori o tome na koji je način nematerijalna baština shvaćena u Hrvatskoj, koji su zakoni vezani uz nju i sl. Navest će se i nematerijalna baština koja se stavlja na UNESCO-ovu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Spomenut će se i glavni problemi očuvanja nematerijalne baštine. Zatim će se definirati pojam kulturnog identiteta, naročito s muzeološkog stajališta. Nabrojiti će se i elementi koji čine kulturni identitet Hrvatske. Potom će biti predstavljen koncept muzeja na otvorenome; njegova definicija, počeci, primarno djelovanje, važnost i vrijednost. Poseban će se naglasak staviti na razvoj muzeja na otvorenome i eko-muzeja u Hrvatskoj, pružit će se primjeri takvih muzeja i opisati način njihova njihova funkcioniranja. U središtu pozornosti biti će etno muzej na otvorenome.

Sva prethodna poglavlja služe kao uvod u glavnu temu članka, predstavljanje folkloru Koprivničkog Ivanca kao kulturnog identiteta tog sela. Literatura koja je najviše korištena za rekonstruiranje folkloru Koprivničkog Ivanca jest *Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec*, Ružice Medvarić-Bračko. Navest će se demografski i povijesni podaci o selu koji prikazuju njegov razvoj. Prilikom opisivanja folkloru ovog sela potrebno je predstaviti žensku i mušku narodnu nošnju, tj. navest će se glavni dijelovi nošnje. Ono

što ivanečku narodnu nošnju čini posebnom je ivanečki vez koji će također biti pobliže opisan. U daljnjim segmentima rada predstaviti će se i tradicionalni običaji sela: Ivanje i Ivanečki kresovi. Zatim će se opisati tradicionalni obrti sela, uz spominjanje obrta koji su u potpunosti napušteni. Navest će se i dijalektalne jezične značajke sela budući da je jezik usko vezan uz nematerijalnu kulturnu baštinu.

Nakon toga velik će se dio članka posvetiti opisivanju kulturnog identiteta Koprivničkog Ivanca i to upravo kroz folklor. Spomenut će se i prepoznatljivost folkloru sela u Hrvatskoj i u svijetu. Predstaviti će se i zamišljeni koncept etno muzeja na otvorenome kao i koncept eko-muzeja.

2. NEMATERIJALNA BAŠTINA

Prema *Konvenciji o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, nematerijalna kulturna baština znači vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.¹

Nematerijalna je baština nerijetko usko vezana uz materijalnu. Nematerijalna baština uključuje simbolička i metaforička značenja objekata koji se odnose na materijalnu baštinu. Svaki predmet ima dvije dimenzije: fizički aspekt, primjerice njegov oblik i veličina te značenje koje potječe iz njegove povijesti, kapaciteta da povezuje prošlost i sadašnjost itd. Muzeji imaju vrlo važnu ulogu u promicanju poštovanja prema nematerijalnoj baštini, otkada postoje muzejski procesi poput muzealizacije i jednako tako interpretacije/komunikacije, muzeji teže stvaranju simboličnih značenja predmeta i njihovo predstavljanje široj publici. Nematerijalna baština se odnosi na pojmove koje ne možemo vidjeti ili fizički dodirnuti ali smo zato u stanju da ih osjetimo, a to uključuje i kategorije sjećanja i pamćenja (Pinna, 2003: 1).

Uz nematerijalnu baštinu često se vežu pojmovi tradicijska baština i tradicijska kultura. "Tradicijska kultura označava način života, navike i narodne običaje koji se usmeno prenose s naraštaja na naraštaj, a dijelom i putem škole" (Katunarć, 2011: 99). Prema *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* iz 1999. (čl. 2), tradicijska kultura obuhvaća pokretne i nepokretne stvari od umjetničkog i znanstvenog značenja, arheološka nalazišta, zone i krajobrazne, nematerijalne oblike stvaralaštva u prošlosti, dokumentaciju i bibliografsku baštinu, zgrade, odnosno prostore u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima. "Koncept nematerijalne baštine uobličio se u sklopu UNESCO-ovih akcija s ciljem očuvanja tradicijske baštine. O očuvanju nematerijalne kulturne baštine počelo se razmišljati uslijed sve veće ugroženosti materijalne baštine od gubitka posebnih znanja vezanih uz njeno nastajanje" (Munjeri, 2004: 14).

2.1. Nematerijalna baština u Hrvatskoj

U Hrvatskoj postoje različiti propisi i tijela kojima je glavni interes nematerijalna baština, prvenstveno njezina zaštita. U Hrvatskoj se nematerijalna kulturna dobra čuvaju izradbom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama, kao što je i navedeno u članku 9. *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, NN 69/99, koji je Hrvatski sabor usvojio još 1999. godine. Članci 12. i 14. također su pomoćni orijentir pri izradi prijedloga za utvrđivanje samoga kulturnog dobra i njegovih svojstava (Carek, 2004: 71). Na mrežnim stranicama Ministar-

¹ Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. // Narodne novine. (15. 6. 2005.). Dostupno na: http://www.istra-istria.hr/fileadmin/dokumenti/upravna_tijela/UO_za_tal_nac_zaj/Instrumenti_zastite_ljudskih_prava/I.Multilateralni_odnosi/2.Organizacija_Ujedinjenih_naroda/I-2.11.%20Konvencija%20o%20zastiti%20nematerijalne%20kulturne%20bastine.pdf

stva kulture² nalazi se popis hrvatskih službi koje brinu o nematerijalnoj baštini. Unutar Uprave za zaštitu kulturne baštine, Sektora za zaštitu kulturne baštine ustrojena je Služba za pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. Godine 2002., u dogovoru s Hrvatskom povjerenstvom za UNESCO osnovano je Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu. Jedan od najbitnijih dokumenata koji se tiču nematerijalne baštine jest UNESCO-ova *Konvencija za očuvanje i zaštitu nematerijalne kulturne baštine* iz 2003., koja je u Hrvatskoj usvojena 2005. godine.

Postoji jedanaest hrvatskih nematerijalnih dobara upisanih na UNESCO-ovu "Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, a to su:

- Čipkarstvo u Hrvatskoj
- Dvoglasje tijesnih intervala Istre
- Festa Sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
- Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana
- Godišnji pokladni ophod zvoničari s područja Kastavštine
- Procesija Za križen na otoku Hvaru
- Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja
- Sinjska alka, viteški turnir u Sinju
- Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske
- Bečarac, vokalno – instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema
- Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore"³

Ipak, u današnje je vrijeme sve teže očuvati i zaštititi nematerijalnu baštinu, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Standard života se mijenja, informacijska tehnologija postupno prodire u sve elemente života i poslovanja, a mediji nude iskrivljene vrijednosti. Zbog ekonomske krize sve se manja važnost pridaje poljoprivredi i gospodarstvu, što utječe na život na selu. Budući da se tema ovog članka odnosi na seosku tradiciju, potrebno je pojasniti problem nestajanja, ili bi možda čak bilo bolje reći, ignoriranja nematerijalne baštine u hrvatskim selima. Seoska zajednica je jedna od presudnih čimbenika očuvanja tradicijske nematerijalne baštine, a propadanjem sela propada i baština. Prema knjizi *Hrvatska u 21. Stoljeću*: "spomenici tradicijske baštine u lošem su stanju, neki pred uništenjem ili nestajanjem, a neki već propali. Gospodarski i demografski pad sela uzrokuje a ujedno ima i za posljedicu dekulativiranje seoskog prostora. Razlog je tomu promjena načina života i ponašanja ljudi na selu, koja sobom donosi neznanje i nemar prema vrijednostima kulturnog, ujedno i javnog dobra. Bez kulturne politike koja će ljude senzibilizirati za poštivanje takvih vrijednosti i dokazivati da je održavanje osebnog identiteta mjesta ujedno dobar način privlačenja vanjskih ulaganja u lokalni razvitak – mnogi zanimljivi prostori u Hrvatskoj postat će zapušteni i odbojni" (Katunarić, 2011: 100). Te se promjene već osjećaju; pojedina sela su pred nestajanjem jer se mlađe generacije sele u gradove. Većina hrvatskih sela sve manje pridaje važnost tradicionalnom načinu življenja; zaboravljaju se stari recepti, narodne pjesme, tradicionalni obrti i sl. Jedno od glavnih rješenja za očuvanje tradicijske kulture na selu koju nudi prethodno spomenuti dokument jest ta da strategija očuvanja i razvojnog usklađivanja "hardwarea" tradicijske kulture, ruralnog prostora, podrazumijeva da se prije svega očuva i njeguje kulturni "software": ne samo folklorno stvaralaštvo i običaje nego i shvaćanje da je kulturna raznovrsnost Hrvatske ruralna, ne samo urbana (Katunarić, 2011: 100). Dakle, ljudi bi trebali postati svjesni važnosti sela kao čuvara tradicionalne baštine, s naglaskom na nematerijalnoj baštini. Većina današnje mlađe hrvatske generacije podcjenjuje tradiciju, smatra je staromodnom ili dosadnom. Na obitelji i institucijama je da pokušaju promijeniti tu percepciju mladih kako bi i oni svojoj djeci mogli prenositi te tradicijske vrijednosti kao bitne. Na taj način se tradicija prenosi s generacije na generaciju.

² Mrežne stranice Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx>

³ Isto. (12.2.2014.)

3. KULTURNI IDENTITET

Jedan od najvažnijih pojmova koji se odnosi kako na materijalnu tako i na nematerijalnu baštinu jest kulturni identitet. Prema enciklopedijskoj definiciji: "kulturni identitet je pojam koji izražava jedinstvenost i autentičnost neke kulture te pripadnost pojedinca ili društvene skupine toj kulturi. Predstavlja određenje neke društvene zajednice putem njezinih vlastitih kulturnih osobitosti i vrijednosti. Kulturni identitet tvore oblici duhovne (jezik, književnost, glazba, ples, običaji i dr.) i materijalne (graditeljstvo, artefakti) kulturne baštine. Kulturni identitet osniva se na elementima tradicijske kulture, ali se izražava i u suvremenim kulturnim tvorbama, uključujući i kulturne industrije (film, izdavaštvo i dr.). Pravo na očuvanje kulturnog identiteta, osobito nacionalnih manjina, ostvaruje se u demokratskim zemljama odgovarajućim zakonskim uredbama koje štite i pogoduju njihov zaseban kulturni položaj i razvitak (škole, kulturne ustanove, izdavaštvo i dr.)."⁴

Muzeološke definicije još potpunije opisuju pojam kulturnog identiteta kao i identiteta uopće. Ivo Maroević tvrdi da: "identitet označava potpuno podudaranje materijalnog i duhovnog na više društvenih razina, sa svrhom da se materijalnim odredi duhovna dimenzija neke od tih razina koja time postaje određujuća za raspon identiteta, sa svim utjecajima triju temeljnih kategorija: vremena, prostora i društva" (1993: 98). Isti autor nadalje govori da: "predmeti i cjeline kulturne baštine, muzejski predmeti i zbirni fondovi sadrže osobine pomoću kojih se može izraziti neki od mogućih identiteta. Oni svojom materijalnošću uvijek ostaju dokumentima u vremenu, jer dokumentiraju vrijeme nastanka i vrijeme svoga trajanja. Njihove značajke penetriraju u društvo u obliku znanstvenih i kulturnih informacija, a njihove se poruke stvaraju u prostoru u stvarnom ili muzealnom kontekstu i u koncentričnim se krugovima šire prostorom" (Maroević, 1993: 99)

3.1. Kulturni identitet Hrvatske

Definicije kulturnog identiteta spominju razne elemente kulture koje zajedno čine identitet. Elementi kulturnog identiteta Hrvatske su jezik, tradicija, kulturna baština, vrednote, svjetonazori, mentalitet, institucije. Hrvatski jezik ima identitet u jezikoslovno - tipološkom smislu time što se opredjeljuje njegova razlika prema drugim jezicima u strukturnom, leksičkom i pragmatično-informativnom smislu, te u smislu kako se ustrojavaju diskursi i funkcionalni stilovi (Gvozdanović, 2010: 40). "Kulturalna tradicija neke sredine, odnosno zajednice ili naroda, rezultat je različitih interakcija u prošlosti, ali i u sadašnjosti" (Jelinčić, 2006: 136). Hrvatska je tradicija vrlo bogata, a uključuje rituale, svečanosti i tradicijske obrte npr.: licitartstvo, fašnik, narodne vezove na tkaninama, bojenje pisanica i sl. Hrvatsku odlikuje i raznolikost kulturne materijalne i nematerijalne baštine. Materijalnu baštinu čini ostavština naših predaka (npr. Zdenac života, Bašćanska ploča), ali i ostavština stanovništva okolnih zemalja koje je nekada boravilo na današnjem području Hrvatske (npr. pulski amfiteatar, Dioklecijanova palača). Hrvatski se mentalitet često poistovjećuje s balkanskim i nerijetko je negativne konotacije, no i on je dio hrvatskog kulturnog identiteta. Kulturni identitet čini neku zemlju različitom i posebnijom od druge, a žiteljima zemalja trebalo bi biti u interesu taj identitet i očuvati.

"Esencijalna je važnost razvijati kulturni identitet putem muzejske, odnosno općenito kulturne baštine: u eri koja dolazi gdje će države prenijeti svoj ekonomski i politički suverenitet na nenacionalna i međudržavna tijela, svoj nacionalni i multinacionalni identitet moći ćemo prezentirati isključivo kulturnim identitetom; tu su muzeji čuvari memorije *par excellance* jer ne samo da posjeduju vrijednu muzejsku dokumentaciju, biblioteku i arhiv nego i autentične muzejske predmete" (Zgaga, 2002: 25). Ovoj bi se tvrdnji trebalo dodati i to da muzeji mogu očuvati i kulturni identitet nematerijalne baštine. To je vrlo teška zadaća, a muzeji koji su je sposobni izvršiti ponajprije su etnografski muzeji, eko-muzeji, muzeji na otvorenome i sl. Dakle, kako bi se hrvatski kulturni identitet u obliku nematerijalne baštine bolje očuvao, trebalo bi se usmjeriti na ovakve vrste muzeja.

⁴ Kulturni identitet. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: <http://proleksis.lzmk.hr/511/> (15.3.2014.)

4. MUZEJI NA OTVORENOME

UNESCO je u travnju 2004. godine organizirao sastanak međunarodnih stručnjaka o temi *Muzeji i nematerijalna baština* kako bi se razmotrili novi odnosi muzeja i društava/zajednica prema nematerijalnoj baštini te potaknule države da se uključe u dokumentiranje, arhiviranje, prenošenje i zaštitu te baštine. U radu su sudjelovali stručnjaci pozvani na prijedlog ICOM-a. Sudionici su donijeli preporuke i zaključili sljedeće: "sa stajališta istaknutog vrednovanja nematerijalne kulturne baštine i njezine važnosti, muzeji će morati nanovo razmotriti ne samo pristup predmetima, zbirkama i njihovu rukovanju nego i ući u nova partnerstva unutar i izvan svojih institucija, uključujući partnerstvo sa zajednicama koje su nositelji i prenositelji te baštine" (Kolveshi, 2004: 62). Ovaj zaključak smatramo nedvojbeno usmjerenim upravo na muzeje na otvorenome.

Muzeji na otvorenome javljaju se kao odgovor na rastuću prijetnju industrijske revolucije i njenog utjecaja na tradicionalni ruralni život. "Prvi muzej ovog tipa vuče korijene iz Muzeja skandinavskog folklora, kojeg je otvorio Artur Hazelius 1873. godine. Budući da se njegova kolekcija širila otvorio je i vanjski muzej (muzej na otvorenome) 1891. godine" (Walsh, 1992: 95). Muzej na otvorenome je jedan specifičan oblik muzeja koji je stekao popularnost tijekom prošlog stoljeća, a vrlo često se odnosi na folklor. Poznat je i pod drugim nazivima kao što su živući muzej, tematizirani povijesni park i folklorni muzej. Kao odgovor na percipirajuću prijetnju industrijske revolucije i njen utjecaj na tradicionalni oblik življenja, tradicionalne strukture su se počele obnavljati i očuvati, a stari načini života su nanovo zaživjeli. Mnogo je zemalja udružilo snage kako bi očuvale ruralni životni stil, kulturne vrijednosti i folklornu tradiciju stvarajući živuće muzeje baštine. Danas, stotine tipova otvorenih muzeja funkcioniraju u gotovo svim dijelovima svijeta, ali najviše su razvijeni u Europi, Sjevernoj Americi i Aziji. U većini slučajeva, volonteri i plaćeno osoblje hodaju uokolo u tradicionalnim kostimima ili nošnjama, neki od njih razgovaraju sa posjetiteljima, demonstriraju tradicionalne načine života i umijeća i sl. Ljudi obično vole posjećivati ovakav oblik muzeja jer su zainteresirani za prošlost i imaju želju naučiti kako su ljudi živjeli u prošlosti (Boyd i Timothy, 2003: 24).

Muzeji na otvorenome imaju veliku važnost za istraživanje lokalnih korijena i povijesne baštine. Mnogi su muzeji proveli brojne istraživačke aktivnosti tijekom kojih su im ljudi koji žive na tom području pričali o životu u prošlosti. Uz pomoć tih priča rekonstruiran je, primjerice, način života u jednome ribarskom selu. Taj je proces potpomognut usmjeravanjem etnološke znanosti s predmeta na čovjeka. Jednako tako, muzeji na otvorenome imaju veliku ulogu pri konzervaciji tradicionalnih obiteljskih kuća *in situ* ili njihove zaštite i prenošenja na područje muzeja na otvorenome. Takvi su primjeri brojnih muzeja u Njemačkoj, Austriji, Sloveniji i sl. Od 1960-ih godina etnolozi s Fakulteta u Tübingenu napustili su zastarjele folklorne ideje. Prema njihovim suvremenim etnološkim teorijama, muzeji ne bi trebali predstavljati regionalne ili lokalne identitete nego se usmjeriti na prikazivanje promjena u svakodnevnom životu koje će pokušati na adekvatan način objasniti. No ta teorija nije bila osobito prihvaćena, posebice u muzejima na otvorenome (Antoš, 2010: 38).

4.1. Muzeji na otvorenome u Hrvatskoj

Početkom dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj se počela javljati briga za seosku kulturnu baštinu i to prvenstveno kao interes za seosku kuću kao oblikovni fenomen. "Publiciranje, oblika i formi, značajnijih seoskih kuća iz Turopolja, Posavine, Slavonije i Srijema, poteklo je iz interesa prvenstveno arhitekata, koji su u tim oblicima prepoznavali hrvatske građevne oblike (...) Unapređivanje seoskog života potaknuto iznimno snažnim i brzim promjenama koje su se zbivale tijekom proteklog stoljeća dovelo je do bitnih promjena seoske prostorne strukture i unutar nje, seoske okućnice i kuće kao stambenog fenomena. Tek se kasnije javlja poseban interes za zaštitu seoske nepokretne kulturne baštine" (Marović, 2004: 65).

Isti autor napominje da se etno park, odnosno muzej na otvorenom seoskog tipa, javlja u Hrvatskoj kao ideja tek šezdesetih godina. Ovakva je vrsta muzeja u početku bila usmjerena prema zaštiti seoske baštine, a u drugi plan je stavljena potreba muzejske prezentacije te baštine u prostoru. Kao što Marović nadalje govori: "mogu se prepoznati dva različito utemeljena pristupa. Jedan je išao prema malim cjelinama u kojima bi se očuvala i dijelom rekonstruirala proširena seoska okućnica zgradama iz nepo-

sredne okolice. Ta je cjelina imala pretežito lokalni karakter i zadovoljavala je potrebe očuvanja tipične arhitekture toga kraja. Drugi je pristup bio tipični centralistički, državni, gdje se planiralo osnovati zajednički takav muzej za područje tadašnje Jugoslavije. Ideje o smještaju takvog muzeja u okolici Sarajeva, zemljopisnom središtu tamošnje države, razvijale su se početkom sedamdesetih godina i trajale dosta dugo bez realne osnove da se ostvare" (2004: 65). Ideja prikupljanja i očuvanja grupe seoskih stambenih i gospodarskih zgrada lokalne provincijencije je zaživjela sedamdesetih godina u sjevernim krajevima Hrvatske. Prvi etno-park osnovan je u Donjoj Kupčini, a sastoji se od sklopa seoskih kuća. Drugi poznatiji pokušaji su etno park uz Stari grad u Sisku, Veliko Trojstvo i Ozalj (Maroević, 2004: 65).

Najznačajniji otvoreni muzej seoskog tipa u Hrvatskoj je zasigurno muzej Staro Selo u Kumrovcu. Muzej od 1992. godine djeluje u sklopu Muzeja Hrvatskog zagorja, a idejno je nastao 1947. godine, kada je Marijana Gušić, tadašnja ravnateljica Etnografskog muzeja u Zagrebu, napravila etnografsku obradu Hrvatskog zagorja te napisala studiju o naselju Kumrovec sa središnjim objektom – rodom kućom Josipa Broza. Potom je 1953. godine osnovan Memorijalni muzej maršala Tita, koji je djelovao pod upravom Etnografskog muzeja u Zagrebu, koji 1963. godine prelazi pod upravu Muzeja revolucije naroda Hrvatske iz Zagreba, a 1978. godine osnovan je RO Spomen-park Kumrovec.

Posebna pozornost pridana je čuvanju izvornog izgleda i ljepote krajolika, s glavnim ciljem vraćanja izgleda naselja s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće. U rekonstruiranoj staroj jezgri naselja Kumrovec živi i nekoliko domaćih obitelji, što pridonosi razbijanju statičnih muzejskih postava u oživljavanju i prezentaciji ruralnog načina života. Od samoga osnutka nastojao se dati prikaz tradicijskog načina života, običaja i rukotvorenih vještina, starih i nekih zaboravljenih obrta (Antoš, 2010: 38). Ipak, Ivo Maroević ne slaže se u potpunosti da je ovaj muzej istinski primjerak muzeja na otvorenom. Smatra da ostvarenje najvećeg i najznačajnijeg muzeja na otvorenom seoskog tipa u Hrvatskoj Starog sela u Kumrovcu nosi posebne značajke i potpuno je atipično. Najprije se radi o očuvanju i rekonstrukciji ranijeg izgleda zagorskog sela, koje je do tada živjelo na specifičan način, ali u svojoj punoj funkciji, ne o prijenosu izabranih vrijednih seoskih kuća na novu lokaciju. Prema tome, to nije zbirka kuća već seoska cjelina kao izložak (2004: 66).

"Perspektiva muzeja na otvorenom u Hrvatskoj trebala bi biti usmjerena prvenstveno prema očuvanju i interpretiranju integriranih vrijednosti kulturne i prirodne baštine. Konceptijski bi se muzeji na otvorenom trebali usmjeravati uporabi postojećih resursa, a manje prema stvaranju artificijelnih cjelina. (...) Temeljna potencijalna kvaliteta muzeja na otvorenom je u uporabi prostora za interpretaciju sadržaja koji žive u prostoru. To znači stvaranje punktova u krajoliku gdje će se moći doživjeti logična koegzistencija prirodnog i kultiviranog krajolika, sa svojim značajkama onog ljudskom rukom stvorenog ambijenta, koji pridonose sagledavanju njegovih prostornih i kulturnih kvaliteta" (Maroević, 2004: 67).

5. EKO-MUZEJI

Za ovaj rad potrebno je predstaviti i eko-muzej, kao specifičnu formu muzeja. Darko Babić navodi: "tijekom devetnaestog stoljeća mnogobrojni muzeji nastali su kao posljedica djelovanja raznovrsnih udruženja koja su se, da bi potvrdila svoje znanstvene pretpostavke, bavila sakupljanjem predmeta materijalne kulture. Interesantno je da su gotovo uvijek iste isticala važnost sudjelovanja lokalnog stanovništva u tom procesu, kao i koristi za dotičnu zajednicu - muzeji su, naime, poput knjižnica tada percipirani kao izuzetno važno sredstvo za obrazovanje širih slojeva društva. Nažalost, takav pristup s početkom dvadesetog stoljeća neprimjetno gubi na značenju i muzeji se ponovno pretvaraju u prilično zatvorene institucije, sada ne kao isključiva privilegija vladajućih klasa već kao hermetične ustanove određene jedino i isključivo potrebama znanstvenih istraživanja. Desetljećima kasnije ovu su tendenciju prvi promijenili upravo eko-muzeji, određujući tako i naše današnje poimanje svrhe i smisla muzeja u društvu. Paralelno s tim, dvije postojeće muzejske forme utjecale su na razvoj eko-muzeja: muzej na otvorenom i *heimat* muzej" (2009: 223). Pojam muzeja na otvorenom te njegov razvoj u svijetu i u Hrvatskoj predstavljen je u prethodnim poglavljima, a pojam *heimat* muzej bi se mogao prevesti kao zavičajni muzej.

"Ono što je u konačnici odredilo nastanak eko-muzeja šezdesete su godine dvadesetog stoljeća, čiji je društveni kontekst stvorio preduvjete za njihov razvoj. Sredinom šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, naime, dolazi do vrlo intenzivnih previranja generiranih prijemima i nezadovoljstvima postojećim stanjem u društvu" (Babić, 2009: 224). U to se vrijeme razmišljanja sve više orijentiraju na ekologiju i znanost o okolišu, pa time i ona muzeološka. Takva stajališta dovela su do zahtjeva za promjenama pri tvorbi muzejskih zbirki, prezentaciji djelatnosti muzeja i srodnih institucija kao i jačanju i učvršćivanju položaja muzeja i njegove uloge u društvu. Na taj se način razvila i koncepcija ekomuzeologije. Ekomuzeologija se u bitnoj mjeri oslanja na ekologiju i spoznaje o okolišu, no ovdje nije riječ o "primijenjenoj ekologiji ili znanosti o okolišu", već o muzeologiji oblikovanoj kroz eko-paradigmu koja danas stalno prodire sve dublje, ne samo u filozofiju, znanost i kulturu već i u cijelu strukturu društva (Stransky, 2003a: 19).

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća u Francuskoj su otvorena dva muzeja koji se mogu nazvati svojevrsnim prethodnicima eko-muzeja. Prvi od njih je muzej otvoren 1968. godine na *Isle de Quessant* u *Parc d'Armorique* u Bretanji gdje su tri kuće i jedna vjetrenjača odabrane kao budući muzej, a *Quessantinska kuća tehnike i tradicije* definirana kao ishodišni centar. Drugi je pak muzej otvoren 1969. u *Grande Landes* (pokrajna Gaskonja), a predstavlja muzej područja *Marqueze*, oformljen oko samo jedne autentične kuće. Spomenuti muzeji po nekim svojim karakteristikama pripadaju eko-muzejima iako se nikada nisu eksplicitno tako nazivali. Prvim eko-muzejom smatra se *Muzej čovjeka i industrije*, otvoren 1974. godine na teritoriju oko gradova Le Creusot i Montceau-Les-Minesa. Dvorac obitelji Schneider definiran je kao ishodišni centar za upoznavanje cjelokupne regije. Na ostatku područja razvijen je oblik specifičnoga fragmentiranog muzeja koji podrazumijeva muzeološki obrađene elemente u krajoliku i pripadajuću ne/materijalnu baštinu interpretiranu *in situ*. Po svojim se obilježjima ovaj muzej uvelike razlikovao od ostalih tadašnjih muzeja i privukao je ogroman broj posjetitelja. Nakon njega u Francuskoj je osnovano još nekoliko eko-muzeja od kojih su najznačajniji *Eko-muzej planine Lozere* te muzej u *Regionalnom parku prirode Camargue* (Babić, 2009: 221-236). Kako to napominje isti autor: "razvoj izvornih, francuskih eko-muzeja moguće je sagledati kroz tri osnovne faze. Prva traje do 1971. godine gdje pripadaju *Armorique* i *Grandes Landes*. Primarno je obilježena jasnom povezanošću s parkovima prirode i naglaskom na prostornoj dimenziji. Druga faza traje približno od 1971. do 1980. i uvodi dimenziju vremena, definiranog teritorija i sudjelovanja lokalnih zajednica u realizaciji projekata (*Le Creusot*, *Camargue* i *Cevennes*). Treća započinje oko, odnosno nakon 1980. i obilježena je dodatnim jačanjem uloge lokalne zajednice, te sve većim naglašavanjem ciljeva i metoda definirane učinkovitosti planirane regeneracija područja" (2009: 227).

Eko-muzej ima mnogo definicija, a ovdje će se navesti jedna: "Eko-muzej je projekt koji dopušta populaciji nekog područja da razazna vlastiti identitet kroz svoje građevine, ekologiju, geologiju, kao i kroz dokumente i usmenu povijest, te da njihovo proučavanje učini zajedničkom akcijom, a ne nečim što je ograničeno samo na školovane stručnjake" (Watson, 1992: 225). Iz ove bi se definicije možda mogla izvući i osnovna razlika između eko-muzeja i muzeja na otvorenome; eko-muzeji definitivno stavljaju veći naglasak na identitet lokalne zajednice u kojoj se muzej nalazi. Uz to, eko muzej ističe važnost sudjelovanja te zajednice u svim procesima vezanim uz razvoj takvog tipa muzeja, uključujući oblikovanje zbirke, njezinu interpretaciju, promidžbenu djelatnost i sl.

5.1. Eko-muzeji u Hrvatskoj

U Hrvatskoj su se eko-muzeji počeli uspostavljati prije tek nešto više od desetak godina. Prvi takav muzej je *Kuća o batani*, otvoren 2002. godine u Rovinju. Muzej je posvećen istoimenoj ribarskoj brodi i lokalnoj zajednici koja ju je prepoznala kao svoj simbol. Prikaz *batane* kao žive nositeljice pomorske tradicije jedan je od glavnih zadataka ovog muzeja. Kuća o batani predstavlja i sponu koja povezuje lokalne žitelje raznih etniciteta, ponajprije talijanskog i hrvatskog. Muzej je uvelike usmjeren na turizam pa lokalna zajednica tijekom turističke sezone priprema za turiste različite vrste aktivnosti, poput pripreme lokalnih specijaliteta, mogućnosti odlaska u ribolov *batanom*, folklornih večeri uz grupu "Batana" koja izvodi tradicijske lokalne napjeve i slično (Zgaga, 2010: 43). Kao značajan hrvatski eko-muzej može se izdvojiti i eko-muzej *Plitvičke doline* u Rakovici. Ovaj je eko-muzej 2009. pokrenut kao

pilot projekt u trajanju od 6 mjeseci, a iduće godine je otvoren u svom punom sjaju. To je baštinski tematski park koji se rasprostire na širem zemljopisnom području općine i obuhvaća jedinstven rakovički kulturni krajolik. Idejno se rješenje u cijelosti temelji na studiji održivog razvoja kulturnog turizma u Općini Rakovica. Razvoj kulturno-turističke ponude Rakovice osmišljen je oko okosnice eko-muzeja koji objedinjuje, interpretira i prezentira raznolike potencijale kulturnog krajolika rakovičkog kraja kroz svoje sastavnice: tematske rute, putove i staze, centre za posjetitelje i dokumentacijski centar, a tematske okosnice su: špilje, voda, prirodne ljepote, povijest, te tradicija i svakodnevni život.⁵ Hrvatski eko-muzej koji čak i prelazi hrvatske granice je *Eko-muzej Mura*. Eko-muzej Mura otvoren je 2012. godine, a obuhvaća područje uz rijeku Muru na prekograničnom prostoru, koji u Sloveniji uključuje općine Beltinci, Lendava i Razkrižje te u Hrvatskoj općine Sveti Martin na Muri, Podturen i Grad Murško Središće. Ovaj eko-muzej nudi razne krajobrazne i kulturne raznolikosti, tradicijska znanja koja su očuvali starosjedioci te etnološki obojene tradicijske manifestacije.⁶

Eko-muzeji bi svojom pristupnošću mogli utjecati na gospodarski i turistički razvoj Hrvatske. "Hrvatska je svojom prirodnom i kulturnom raznolikošću, prostorom susreta "granica", prostorom raskrižja i razmeđa idealno mjesto šireg zamaha osnivanja onog modela muzeja gdje se prirodna i kulturna baština čuvaju kao sjećanje, a baština posebne lokalne zajednice muzealizira *in situ*" (Zgaga, 2002: 25).

6. FOLKLOR KAO DIO KULTURNOG IDENTITETA KOPRIVNIČKOG IVANCA

Nakon što su opisani temeljni pojmovi: nematerijalna kulturna baština, kulturni identitet i muzej na otvorenome, potrebno je predstaviti središnju temu. Selo čiji će folklor biti prikazan je Koprivnički Ivanec. Ono odlikuje bogatom tradicijom, a što je najvažnije, ta je tradicija i vrlo dobro očuvana. U sljedećim će poglavljima biti predstavljena tradicija sela, a važno ju je sagledati kao potencijal koji bi mogao dovesti i do otvaranja muzeja na otvorenom etno tipa ili eko-muzeja.

6.1. Selo Koprivnički Ivanec – povijesni i geografski podatci

Koprivnički Ivanec živopisno je i bogato selo, udaljeno pet kilometara od Koprivnice. Nalazi se u Podravini i dio je Koprivničko-križevačke županije. Godine 1913. utemeljena je općina Ivanec koja već 1914. mijenja naziv u Koprivnički Ivanec. To je selo koje prema popisu stanovništva iz 2011. godine ima 1124 stanovnika (općina ima 2121 stanovnika).

"Područje današnje općine Koprivnički Ivanec pripadalo je općini Kuzminec od 1870. godine, kada se utemeljuju općinske uprave po većim selima u Hrvatskoj. Od 1882. do 1913. godine pripada općini Đelekovec. Godine 1913. Ivanec postaje samostalna općina i pripada kotaru Ludbreg u Varaždinskoj županiji sve do 1931. godine, a nakon toga kotaru Koprivnica, Bjelovarsko-križevačke županije. Koprivnički Ivanec danas je središte istoimene općine osnovane 1993. godine unutar Koprivničko-križevačke županije nakon osamostaljenja Republike Hrvatske. U sastav ove općine ulaze još i naselja: Goričko, Kunovec, Botinovec i Pustakovec " (Medvarić-Bračko, 2011: 15).

Prema knjizi *Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec* "vjeruje se da su Ivanovci, stari crkveni red koji je djelovao na tom području već u 12. st., osnovali župu Ivanec. U vrijeme Marije Terezije doneseni su urbari – dokumenti koji govore o odnosima plemstva prema kmetovima, ali i župnika prema seljacima. Urbar ivanečkog župnika Jurja Đurišića iz 1733. svjedoči o tom vremenu. Posljednji ivanečki vlastelini koji su stanovali u Ivancu bili su Kengjel, Tomašić i Žimbar. Od 18. i prve polovice 19. stoljeća stvaraju se u Podravini, pa tako i u Koprivničkom Ivancu seoske obiteljske zadruge koje su brojale i do 30 članova. Zadruga su djelovale od početka 20. stoljeća kada se počinju naglo raspadati. To je i vrijeme intenzivne proizvodnje kukuruza i krumpira, ali i porasta nataliteta. Teške životne prilike u obiteljima s brojnom djecom i slabi poljoprivredni prinosi primorali su mnoge mlade ljude, mladiće i mlade bračne parove da odu u preokooceanske zemlje, većinom u Ameriku i Kanadu. Tako je, prema

⁵ Turistička zajednica općine Rakovica. Dostupno na: <http://rakovica-touristinfo.hr/eko-muzej-rakovica?showall=&start=2> (14.6.2014.)

⁶ Eko-muzej Mura. Dostupno na: <http://www.ekomuzejmura.com/o-projektu.asp> 14.6.2014

podacima Spomenice župne crkve, u Americi bilo 180 ljudi iz Koprivničkog Ivanca. Koprivnički Ivanec ima očuvanu vrijednu materijalnu nepokretnu baštinu – crkvu Svetog Ivana Krstitelja, koja se sagrađena 1742. godine. Oslikao ju je slikar Lerchinger biblijskim motivima o životu i smrti Ivana Krstitelja. U njoj je postavljena i barokna propovjedaonica s četiri tipična barokna kipa: sv. Marka, Mateja, Ivana i Luke" (Medvarić-Bračko, 2011: 24). Ipak ono po čemu je ovo selo najpoznatije jest folklor koji će u daljnjim poglavljima biti detaljnije predstavljen.

6.2. Folklor Koprivničkog Ivanca

6.2.1. Narodna nošnja

Najupečatljiviji folklorni element Koprivničkog Ivanca je tradicionalna narodna nošnja. "Narodna nošnja Koprivničkog Ivanca bogata je prelijepim motivima iz prirode, izrađenih posebnom tehnikom, specifičnom vrstom tzv. ivanečkog veza i, što je posebno važno, bez skica i šablona. Bogatstvom ručnog veza naročito se ističu rukavi na bluzi koja se zove *pleček*, zatim mala kapica na glavi zvana *poculica* i *robec našitak* od crne boje na kojem su rubovi bogato ukrašeni izvezenim cvjetovima, viticama, grozdovima, žitom i drugim motivima. Narodna nošnja po svom izgledu odgovara tipu panonskog područja. Unutar panonske zone prisutne su mnogobrojne međusobne razlike, no određene konstante ipak postoje" (Kovač A. i Kovač Z., 2002: 281).

6.2.2. Ivanečki vez

Kao što je prethodno napomenuto, ono što ivanečku narodnu nošnju čini posebnom je ivanečki vez. Ivanečki vez je nastao na temelju dugogodišnjih istraživanja povezanosti ornamenata na narodnoj nošnji Koprivničkog Ivanca i povijesnih nalazišta u samoj okolini. "Naime, od 9. stoljeća do sredine 13. stoljeća stvarana je prva materijalna kultura panonskih Hrvata poznata kao "bjelobrdská" kultura. U toj su kulturi za ivanečki vez najvažniji dvodijelni privjesci koji nemaju srodnika. Gornji dio ispupčena je okrugla pločica u obliku gumba s dvije alke za našivavanje, dok je donji dio srolikog oblika potpuno ukrašen dubokim reljefnim ornamentom. Tako oblikovani privjesci služili su kao ukrasni porub ženskih odora najčešće oko vrata i grudiju. Gornji dio privjeska, koji datira iz 10. stoljeća, 1981. godine nađen je na lokalitetu Đelekovec s kojim graniči Koprivnički Ivanec. Poseban je i jedini tog tipa do sada pronađen. Središnji motiv te kulture je srce i način ukrašavanja ženskih odora. Ivanečki vez je ornamentikom i reljefnošću istovjetan motivima i obliku bjelobrdskih privjesaka. Od oblika koje nalazimo na našivenim dijelovima narodne nošnje Koprivničkog Ivanca su: spiralni uvojci *frkice*, stazice male race, *racine steze*, djetelina s 4 lista, satici, *vrice*, cvjetići, *ružice*, tulipani... Vidimo da je ornamentika povezana s florom i faunom samog lokaliteta." ⁷

6.2.3. Tradicionalni obrti

Građani Koprivničkog Ivanca oduvijek su se najviše bavili poljoprivredom i poslovima usko vezanim uz poljoprivredu. Ono što se do danas održalo jest stočarstvo, zatim, peradarstvo, uzgoj žitarica, povrtlarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo. No, u posljednjih dvadesetak godina došlo je do napuštanja tradicionalnih načina obavljanja navedenih obrta. Prema riječima Katice Benc-Bošković: "Podravina je kraj koji je prvi počeo napuštati tradicionalni način življenja i postupno se pretvarao u suvremeno agrarno područje. Dobrim iskorištavanjem plodnih i bogatih njiva Podravci ubrzo prelaze na više oblike obrade tla sa suvremenom agrotehničkom mehanizacijom, pa urod donosi novac koji se ulaže u podizanje životnog standarda što je uvjetovalo naglu preobrazbu naselja i stanovništva" (1986: 7). Obrti koji su u potpunosti napušteni su žirenje (tjeranje svinja u šumu na tov žirom), lov te izrada *konoplenog platna* (platna od konoplje). Ipak, stara ratarska oruđa i dalje su u nekim obiteljima sačuvana, a ponegdje se tlo i dalje tradicionalno obrađuje zbog slabijeg imovinskog stanja obitelji.

⁷ Mrežna stranica Društva izvornog folklor. Dostupno na: <http://www.folklor-kopivanec.com.hr/> (16.4.2014.)

6.2.4. Dijalekt Koprivničkog Ivanca

Jezik je također dio nematerijalne kulturne baštine pa tako i folklora. Koprivnički Ivanec poznat je po karakterističnom dijalektu. Godine 2011. provedeno je istraživanje u kojem je pomoću anketnog upitnika ispitana pripadnica sela, a na temelju rezultata analizirale su se alijetne i alteritetne razine razlikovnosti mjesnog govora Koprivničkog Ivanca.⁸ Neke od alijetnih značajka mjesnoga govora Koprivničkog Ivanca su refleks jata i poluglasa kao /e/ u primjerima *vēter, mēsec, đeca*, morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva (krnjeg i neokrjenog) i supina u primjerima *nemoj gledeti, očem plesati, napri povedati*. Što se tiče akcentuacije, ovaj mjesni govor zadržao je staru osnovnu kajkavsku akcentuaciju koja se sastoji od jednog kratkog akcenta i dva duga (dugosilazni cirkumfleks i dugouzlazni akut). Alteritetne su značajke ovoga sela kratka množina u množinskim oblicima u primjerima *goli, voli, muži*, primjeri proteze poput *vučiti, vmoriti, joči, Jana* (od Ana), te posebni oblici imenice *kći*. Potrebno je napomenuti da je govor Koprivničkog Ivanca pod utjecajem gradskoga govora Koprivnice, no relativno je dobro ušćuvan.

6.2.5. Tradicionalni običaji

6.2.5.1. Ivanje

Ivanje je katolička proslava koja se odvija 24.6. u čast Ivana Krstitelja. Budući da je Ivan Krstitelj zaštitnik župe Koprivnički Ivanec, Ivanje se slavi i u tom selu. Ujutro se odvija veliko misno slavlje u seoskoj crkvi, a ispred crkve se nalazi prošćenje sa mnogo štandova od kojih nekolicina predstavlja i prodaje tradicionalne ivanečke proizvode poput veza, meda, kolača i sl. Nakon mise, slavlje se prebacuje u Društveni dom Koprivničkog Ivanca, a navečer se pali krijes. Dan je popraćen i narodnim plesom i pjesmama.

6.2.5.2. Ivanečki kresovi

Jedan od najvažnijih tradicionalnih događaja koji se odvija u Koprivničkom Ivancu jest paljenje krjesova. Društvo izvornog folklora⁹, DIF (o kojem će kasnije biti više rečeno), je od 1976. uz pomoć svih društveno-političkih organizacija sela odlučilo da se svake godine u Koprivničkom Ivancu održava priredba izvornog plesa i glazbe te narodnih običaja.

Koprivnički Ivanec tako svake godine posljednji vikend u kolovozu otvara vrata svima onima koji znaju što znači čuvati i očuvati povijest nekog mjesta, ljudi i običaja. Povodom toga dana pali se veliki krijes. Danas Kresovi traju jedan dan i gosti, članovi kulturno-umjetničkih društava iz različitih dijelova Republike Hrvatske i inozemstva, dolaze u selo pokazati svoje narodne običaje, pjesme i plesove. Službeni dio manifestacije počinje svečanim mimohodom ulicama sela uz kratak posjet župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja. Nastupi gostujućih društava odvijaju se uvečer na velikoj pozornici Društvenog doma sela.

6.3. Kulturni identitet Koprivničkog Ivanca

Folklor Koprivničkog Ivanca definitivno je vrijedan oblik nematerijalne kulturne baštine. Pojedini žitelji ovog sela nastoje održati folklor provodeći razne aktivnosti poput organiziranja tečajeva šivanja ivanečkog veza, priređivanja kulturnih manifestacija tijekom važnih seoskih proslava i svetkovina, kao i organiziranjem različitih organizacija. Na taj način pokušavaju pobuditi interes drugih, bilo turista bilo mlađih generacija, za upoznavanjem folklornih običaja.

Ipak, "nematerijalna je baština često zanemarivana, i često je prekasno uočena kao vrijednost koju treba štititi, nerijetko i onda kada je gotovo sasvim iščezla ili je očuvana samo u tragovima" (Horjan, 2004: 67). Ljude je potrebno senzibilizirati za poštivanje kulturnih vrijednosti. To se osobito odnosi na poštivanje nematerijalne kulturne baštine sela budući da je većina sela pred nestajanjem jer mlađe generacije iz njih sele. Nasreću, u Koprivničkom Ivancu mlađe su generacije prilično osviještene o nemate-

⁸ Vrbanić, D. Jezične značajke mjesnoga govora Koprivnički Ivanca. // Završni rad. 2009.

⁹ Mrežna stranica Društva izvornog folklora. Dostupno na: <http://www.folklor-kopivanec.com.hr>

rijalnom bogatstvu koje selo posjeduje. Veliku ulogu u tome ima tradicionalan način odgoja te inzistiranje roditelja (možda čak više i baka) na provođenju običaja.

"Povijest određene nematerijalne kulturne baštine neke zajednice toj zajednici pruža osjećaj identiteta. Naše vrijednosti, norme, uvjerenja, običaji i rituali su isprepleteni našim jezicima, glazbom, odjećom i plesom. Upravo zbog toga što različiti ljudi diljem svijeta govore različite jezike, zato što plešu drugačije, imaju vlastitu originalnu glazbu i odjeću, kulturu, povezivanje tih elemenata nematerijalne baštine također nam daje identitet" (Rusalić, 2009: 55). U Koprivničkom Ivanu kulturni se identitet odnosi na folklor sela, u svim njegovim segmentima. Kulturni identitet predstavlja jedinstvenost kulture određene zajednice, a sastoji se i od materijalne i od nematerijalne kulturne baštine. Materijalno bi u slučaju Koprivničkog Ivana bili: nošnja, ivanečki vez, hrana, *konopleno platno*, knjiga tradicionalnih pjesama i sl., dok se nematerijalno odnosi na: ples, pjesmu, jezik, izradu hrane, izradu platna i sl. Materijalno i nematerijalno su neodvojivo isprepleteni. Kulturni identitet opisuje zajednicu kao unikatnu jedinku. Ono što bi se moglo postaviti kao problem jest to što se identitet prezentira isključivo kroz narodnu nošnju, vez, ples i pjesmu, dok se obrti i običaji, kao i jezik stavljaju u drugi plan ili pak potpuno zanemaruju. Trebalo bi se poraditi na prezentaciji potonje navedenog.

6.3.1. Prepoznatljivost folklor sela kao kulturnog identiteta

6.3.1.1. Društvo izvornog folklor

Kao što govore povijesni izvori, oni nastali usmenom predajom, *Društvo izvornog folklor* nastalo je za vrijeme Stjepana Radića. Nekolicina stanovnika Koprivničkog Ivana potaknuta emocijama vezanim uz njegovu smrt, odlučila je u kolovožu 1928. godine krenuti put Zagreba u svečanim narodnim nošnjama, kako bi mu odali počast. Taj organizirani odlazak Ivančana obučenih u narodno ruho obilježava početak dugogodišnje tradicije. Tada su djelovali pod nazivom *Seljačka sloga*, no zbog naglaska na izvornosti 1968. godine mijenjaju naziv društva u današnji - *Društvo izvornog folklor*. Od 1998. godine udruga djeluje kontinuirano u dvije folklorne i jednoj tamburaškoj skupini. Od te godine DIF je ostvario stotinjak nastupa. Kroz udrugu je prošlo dvjestotinjak, nekada malih, sada već i odraslih, iskusnih plesača i tamburaša. U tom kontinuitetu ljudi dolaze, odlaze, generacije se neprestano izmjenjuju. U cijelom procesu važno je naglasiti činjenicu da su sve narodne nošnje koje nose - privatne.

Društvo izvornog folklor je član *Družine* preko koje je i član *IGF-a*, Međunarodne unije folklornih skupina sa sjedištem u Francuskoj. Članovi su i Zajednice kulturno-umjetničkih udruga Koprivničko-križevačke županije koja okuplja sve kulturno-umjetničke udruge s područja županije.¹⁰

6.3.1.2. Vez Koprivničkog Ivana kao nematerijalno dobro

Suvenirna linija "Vez Koprivničkog Ivana" je 2000. godine obilježena znakom Hrvatske gospodarske komore: "Izvorno hrvatsko". Ta je linija prisutna na podravskim, hrvatskim, europskim, čak i američkim kulturno-turističkim manifestacijama. (Kotur Jakupić, 2001: 262). "Ovaj suvenir prošao je svoju evoluciju od raznoraznih, uglavnom platnenih, upotrebno – ukrasnih predmeta (na kojima su osim motiva s narodne nošnje Koprivničkog Ivana, ivanečkim vezom bili izrađeni i razni domoljubni, religijski te tradicijski motivi), preko raznolikih suvenirskih sličica s izabranim motivima s nošnje do cjelovitog određenja suvenirskog proizvoda u pogledu njegova oblika, veličine, izbora motiva, vrste okvira i ambalaže" (Kotur Jakupić, 2001: 264).

Za razvoj ove suvenirske linije zaslužna je Ivanjka Doroteja Jakupić, poznata folklorna aktivistica. "Polazeći od osnovnih osobina koje bi budući suvenir trebao imati: izvorni vez s rukava *opleća* i *poculice* te domaći ekološki materijali (platno od lana i konoplje, drvo i papir), Doroteja je osmišljavala brojne suvenirske ukrasne i upotrebne predmete: stolnjake, tabletiće, manje i veće torbe, naprtnjače, navlake za naočale i putovnice, prigodne čestitke, izvorne novčanike (*mošnje*), držače poslužavnika, odjeću (bluze, suknje, pojasevi) i uokvirene suvenirske sličice. Na tim predmetima unikatno su našiveni neki od brojnih motiva iz izvornog veza narodne nošnje Koprivničkog Ivana. Osim u izradi narodnih nošnji i suvenira, Doroteja se okušala i u novoj "slikarskoj" tehnici: na domaćem platnu iglom i koncem

¹⁰ Mrežna stranica Društva izvornog folklor. Dostupno na: <http://www.folklor-kopivanec.com.hr>

"oslikala" je motive iz života podravskog seljaštva: prošćenje, žetvu, Božić, cintor crkve sv. Ivana Krstitelja i dr." Cijela zbirka ručnih radova s ivanečkim vezom" (Kotur Jakupić, 2001: 262). Do 2000. godine cijela je zbirka ručnih radova postojala uglavnom kao izložak na prigodnim kulturnim događanjima. Izložbe i manifestacije na kojima su suveniri izloženi su: *Božićne inspiracije*, *Podravski motivi*, *Dani hrvatske knjige*, *Žene hrvatske ženama svijeta*, *Dostojanstvo žene i djeteta*, *Hrvatska ptica mira*, *Rasinski Vuzem* i mnoge druge

Odlukom Ministarstva kulture Republike Hrvatske, ivanečki vez je 19. listopada 2011. godine dobio status nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske. Predmetno kulturno dobro upisano je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

6.3.2. Potencijal za muzej na otvorenom ili eko-muzej

Prema svemu dosad prikazanom vidljivo je da ovo selo ima prilično dobro njegovanu nematerijalnu kao i materijalnu kulturnu baštinu. U daljnjem nastojanju za očuvanjem baštine Koprivničkog Ivanca žitelji bi se mogli usmjeriti na izradu muzeja na otvorenom ili čak eko-muzeja.

"Danas UNESCO pod pojmom nematerijalne kulturne baštine podrazumijeva jedan daleko širi pojam od tradicijske kulture i folklora, a to je antropološki koncept kulturnog prostora u smislu mjesta ili prostora na kojima se periodički ponavljaju određeni oblici pučkoga ili tradicionalnoga kulturnog izričaja. Dakle, radi se o nematerijalnoj baštini koja je vezana za konkretni fizički prostor i u njemu je ukorijenjena, te se nastoje očuvati oba ta aspekta baštine – i materijalni i nematerijalni" (Križaj, 1998: 124). To se neizravno odnosi na muzej na otvorenome, a svakako se odnosi i na eko-muzej. Mogući muzej u Koprivničkom Ivancu mogao bi biti muzej oživljene povijesti. On podrazumijeva povijesni lokalitet ili muzej na otvorenome koji se koristi oživljenom poviješću kao primarnim sredstvom interpretacije (Šegavč Čulig, 2005: 13). "Uzimajući u obzir klasičnu muzeološku teoriju, tada se svaki muzej na otvorenom nalazi na rubnom području koje je blizu nekonvencionalnog. S druge pak strane, muzej na otvorenom širi muzeološke mogućnosti na sferu čovjekove okoline, prema proučavanju, zaštiti i interpretaciji jednog dijela nepokretnog kulturnog nasljeđa. Drugim riječima, muzej na otvorenom je aktivna mogućnost prodora suvremene muzeološke misli u cjelovitost kulturnog i prirodnog nasljeđa u prostoru" (Maroević, 2004: 63). Kao što je u radu već napomenuto, muzeji na otvorenome usko su vezani uz eko-muzeje. Prema riječima Zvezdane Antoš: "Eko-muzej prezentira čovjekovo prirodno okruženje, koje je ograničeno industrijskom i tradicijskom baštinom. Osnovna koncepcija eko-muzeja temelji se na predstavljanju univerzalnih aspekata kulture od njihova umjetničkog izričaja do socijalnog i društvenog podrijetla, koje nije ograničeno vremenom i prostorom. Ključnu ulogu u regionalnom razvoju imaju njegove aktivnosti. Eko-muzej organizira izložbe i provodi istraživanja kako bi se promovirala tradicijska kulturna baština. Muzejske zbirke predstavljaju predmete koji imaju posebno značenje u čovjekovu životu, a prikazuju njegovu evoluciju od mehanizacije pa do njegove veze s gradovima i tvornicama, tako da zbirke predstavljaju predmete od arheologije do industrijske baštine" (2010: 42). Važno je naglasiti da su eko-muzeji orijentirani prvenstveno na zajednicu koja njima i upravlja, što znači da bi u potencijalnom razvoju eko-muzeja stanovnici Koprivničkog Ivanca trebali dobrovoljno i svjesno sudjelovati u njegovoj izgradnji i svemu što slijedi uz njega.

Kako bi taj muzej na otvorenome ili možda čak i eko-muzej trebao funkcionirati u Koprivničkom Ivancu? Prvo što bi se trebalo riješiti jest pitanje prostornog smještaja ovakvog tipa muzeja. Prostor u koji bi bio situiran trebao bi biti autentičan. Bilo bi poželjno da je to neka stara obiteljska kuća. U Koprivničkom Ivancu ima mnogo takvih kuća koje su napuštene, a većina ih je i u raspadajućem stanju. Trebalo bi utvrditi koja od tih kuća najbolje zadovoljava uvjete počevši od pristupa samoj kući sve do rasporeda prostorija u njoj.

Tradicionalne kuće ovog sela obično imaju dva prozora (*jedinke*) koji gledaju prema ulici, a sastoje se od sobe (*hiže*), blagovaonice (*hižičke*), kuhinje i ostave u kojoj se drži alat i iz koje se ide na tavan (*klijeti*). U *hiži* se nalazi sljedeći namještaj: visoki kreveti (*postelje*), dječji kreveti (*zipka* i *podrivalka*), drvena kutija za posteljinu i odjeću (*lajca/škrinja*) te peć. Kuhinja se sastoji od zidane peći sa željeznom pločom (*šparheta*), krušne peći, drvene police za posuđe (*zdelnaka*), zatvorene police i ormarića, stola

i stolica (*štokrina*). U *hižički* se nalaze klupe i stol. Uzduž cijele kuće, s dvorišne strane, nalazi se dugačak hodnik (*ganjek*). U većini kuća pod je bio od zemlje, a strop od drvenih greda i dasaka (*prsnica*). Na kuću, iza *klijeti* nastavljaju se staje (*konjska* i *krafska*), a dalje svinjci (*koci*). U blizini se nalazi i štagalj (*štogel*) čiji je krov često napravljen od slame. U dvorištu se obavezno nalazi i koš za spremanje kukuruza, pleten od šiblja, a neke kuće imaju i bunar. Ispred kuće je uzgojen i cvjetnjak (vrčak), a pokraj njega su drvene klupe i stolci. Kada bi se našla pogodna obiteljska kuća sa opisanim rasporedom prostorija i dvorištem tada bi bili stvoreni idealni uvjeti za daljnji razvoj muzeja na otvorenome. Fasadu takve kuće trebalo bi obojiti žuto ili zeleno budući da su te dvije boje najčešće korištene za bojanje ivanečkih kuća. Namještaj ne bi nužno trebao biti u toj kući – moguće ga je prenijeti (a vjerojatno i obnoviti) iz drugih autentičnih kuća ili ga čak i rekonstruirati.

U obiteljskoj kući trebala bi se nalaziti i obitelj, tj. stanovnici Koprivničkog Ivanca odjeveni u običnu starinsku nošnju. Oni bi, npr. mogli predstavljati muža, ženu, sina i kćer i trebali bi glumiti svakodnevni život mještana Koprivničkog Ivanca. Dramatizacije su izvrsna metoda za interpretaciju prije svega nematerijalne baštine, što je u muzejima uvijek osjetljiv zadatak, a pridonose i boljem razumijevanju svrhe pojedinih muzejskih artefakata (Šegavc Čolig, 2005: 13). Posjetitelj bi mogao samostalno obilaziti kuću i okolicu, biti dio improvizacije mještana i pitati ih što ga zanima. Nije isključena i mogućnost vodiča koji bi posjetiteljima objašnjavao pojedine stvari ili čak "prevodio" riječi koje posjetitelji ne bi razumjeli. Na taj bi način glumci-seljani mogli neometano improvizirati zamišljene scene.

U kuhinji bi se nalazila tradicionalno spremljena jela poput različitih vrsta kruhova (kukuruzni, *flošni*, *cipov* ili raženi), pogača (*trepana*, *lucijska*, *digana*), mliječnih proizvoda (*zalev*, *prga*), različitih vrsta mesa (svinjetine, peradi, govedine i junetine), juha (kokoške ili goveđe, *prežgane*, kisele s češnjakom, bijele), tjestenina (*ščipanci*, *makoči*, makaroni, široki rezanci) te jela od graha, prosene kaše, krumpira ili zelja. Neizostavne su i slastice kao što su *štruca s orehi*, *štruca s makom*, *beli kolač*, *frkice*, *digani štrukli*, *cicvare*, *salagarci*, *koriče*, *krafne*, *slivnica*... Uz to, trebalo bi biti i nečeg za piti, npr. rakije, vina, jabučnice, raznih vrsta čajeva, mlijeka, bijele kave i sl. Možda bi bilo dobro da postoji mogućnost da posjetitelji kušaju hranu i piće, što bi se možda trebalo posebno naplaćivati zbog utrošenog materijala. U kuhinji se ne bi trebala nalaziti samo gotova jela, bilo bi idealno kada bi ljudi demonstrirali pripremu pojedinih jela, makar onih jednostavnijih, recimo *krafne*, *pogače*, *juhe*, *salate* i sl. Štoviše, posjetitelji bi mogli jesti u *hižici* (blagovaonici) iz tradicionalnih keramičkih oslikanih tanjura. Nakon toga, glumci bi počistili stol i pod metlom od šiblja, a posuđe prali u *struganji*, drvenom koritu koje je služilo isključivo za pranje posuđa. Čak bi se mogla prikazati i proizvodnja bučinog (*črnog*) ulja; budući da proizvodnja prolazi kroz nekoliko razina u trajanju od sat vremena, razni posjetitelji bi mogli vidjeti različite stadije proizvodnje – vodič ili proizvođač (žena) mogli bi objasniti što su napravili prethodno, a što će tek uraditi. Također, mogla bi se demonstrirati i izrada domaćeg sapuna.

U *hiži* tj. sobi, moglo bi biti prikazano tradicionalno slaganje kreveta. To je dugotrajan proces koji je i vrlo zanimljiv budući da se koriste različite vrste platna, plahti i jastuka. U sobi bi se možda moglo prikazivati i odijevanje u narodnu nošnju. Postoji poseban redoslijed oblačenja u nošnju, a i posebne nošnje: *mešna* (samo za misu), *svetešna* (za grad, gorice i nedjelju poslije podne) i *sakidešnja* (za radne dane). Ženska nošnja se mijenja i s obzirom na dob ili bračni status, pa postoje nošnja za djevojke, mlade udate žene, starije žene, mladenke ili *podsnemale*. Moglo bi se prikazati i glačanje i *rolanje* plahi i odjevnih predmeta od domaćeg platna za što su se koristila glačala na žeravicu.

Vani, u stajama, svinjcu i kokošinjcu nalazile bi se životinje. Ne treba ih biti previše, tek toliko da bi posjetitelji stekli dojam kako je to nekada bilo. U prošlosti je gotovo svako domaćinstvo Koprivničkog Ivanca imalo u prosjeku dvije kobile, dvije krave i telad, dvije rasplodne krmače i dvije svinje za tov te dvadesetak kokoši, desetak pataka i desetak gusaka. Posjetitelji bi mogli vidjeti na koji način se stoka i perad tretira, čime se hrane, kako se čisti staja, načine na koje se čisti životinje, njihovo napajanje, mužnju i sl.

Najveći dio muzeja na otvorenom nalazio bi se u velikom dvorištu. Iza dvorišta bi se trebao nalaziti i otprilike jedan hektar obradive zemlje te voćnjak. Budući da se u selu različiti poslovi odvijaju u različita godišnja doba, u muzeju bi se prezentirali poslovi kroz godinu prema dobima. Proljetni radovi

su: izrada *kolja* za vinograd, razgrtanje krtičnjaka po livadama, orezivanje voćnjaka i živica, vapnjenje stabala voćaka, izgradnja ograde od *pleftera* (pletenog pruća) *stoborja* i *planjki*, gnojenje, oranje i kopanje gorica, sijanje poljoprivrednih usjeva, sadnja, kopanje, presađivanje i plijevljenje vrta, sadnja krumpira i kukuruz. Ljetni radovi su košnja trave i djeteline, kopanje i osipavanje (zagtanje) kukuruza, radovi u vrtu, žetva ječma, raži i pšenice, vršidba žita, prorjeđivanje kukuruza, gnojenje njiva nakon žetve i sijanje stočne repe, vađenje i obrada konoplje, branje graha. Jesenski su radovi: košnja otave i djeteline, vađenje i spremanje krumpira, poslovi s hajdinom i prosom, berba grožđa i prešanje, branje i spremanje kukuruza, dovoženje i razgrtanje stajskog gnoja, oranje i jesenska sjetva pšenice, raži i ječma, spremanje zimnice, piljenje i pospremanje drva, skupljanje (zubačenje) lišća po šumi za staje i koce, vađenje i pospremanje stočne repe. U zimskim mjesecima žene uz kućne poslove svakodnevno našivavaju, a muškarci sječu drva u šumi. Od drva izrađuju predmete poput *lojtra* (ljestava), zubača, preslica za kolovrat, *štilove* za motike, lopate, sjekire. Muškarci, žene i djeca također razmeću snijeg (Medvarić-Bračko, 2011: 98) Na taj način ovakav bi muzej na otvorenome bio dinamičan i sigurno ne bi podlegao monotoniji. Štoviše, bilo bi idealno kada bi se i posjetitelji mogli uključiti i sudjelovati u radovima, npr. u berbi grožđa, *trebljenju* graha, pospremanju kukuruza u koš i drva u drvnicu i sl. Dvorištem bi slobodno mogli trčati pitomi psi i mačke. Žene bi mogle u dvorištu prati rublje kao što su nekada radile. U dvorištu bi se na različitim punktovima mogli nalaziti i obrtnici koji bi prikazivali razne obrte, npr.: kovači, kolari, tesari, postolari, tkalci, stolari, bačvari, limari, krojači i sl.

Cijeli bi muzej vrvio od života, tj. predstavljao bi dinamičan kulturno-socijalni proces. Određeni radovi bili bi popraćeni i narodnim pjesmama. U Koprivničkom Ivancu postoje narodne pjesme koje su vezane uz pojedine radove kao što su pjesme koje su se pjevale na povratku s polja, one koje su se pjevale kada se prelo i našivavalo i sl.

Djeca bi se u dvorištu igrala posebnim igračkama poput ručno izračenih fučki, platnenih lutaka, korpica s ručkom. Igrali bi tradicionalne igre poput *Došla majka s kolodvora*, *bojice*, *školic*, *treškaranje* kamenčićima, *kotačkanja*, igara s kovanicama, hodanja na štakama, igre *Brusim*, *brusim škariće* i dr.

Jednom mjesečno ili jednom u dva mjeseca mogla bi se odigrati i tradicionalna ivanečka svadba. Svatovi su bili popraćeni prigodnim *napitnicama*, tj. recitacijama i veselom glazbom. Na početku svadbe kod mladenca (mladoženje) recitirale bi se napitnice kojim bi se blagoslovilo jelo i napitnica *Spričavanje* (opraštanje s mladenaštvom) a kod mladenke napitnice *Isprosi mladu* i napitnica koja se pjeva prije odlaska u crkvu. Potom bi se organizirala svečana povorka koja bi hodala duž ulice do određenog mjesta u selu koje bi improvizirano predstavljalo crkvu, gdje bi se odvijalo vjenčanje. Zatim bi se svatovi vratili u muzej, gdje bi u dvorištu bile postavljene klupe i stolovi. Recitirale bi se napitnice *Ples na zelje*, napitnica kojom kapetan poziva na ples kuma i kumu, napitnica *Kad dođu brilaši*, *Spričati mladenku* i sl. Posjetitelji bi također mogli sudjelovati u svatovima.

No, pomaknimo se korak dalje i usmjerimo na potencijalni eko-muzej. Predstavljena kuća mogla bi biti primarno koordinacijsko tijelo tj. ishodišni centar. Poznato je da su eko-muzeji orijentirani na širi teritorij, a ne isključivo na muzejsku zgradu ili, u ovom slučaju, autentičnu kuću s okućnicom. Zato bi muzej mogao imati i ostale fragmente; primjerice, ispred opisane kuće mogla bi se nalaziti kola sa upregnutim konjima i kočijašem koji bi posjetitelje mogao voziti do ostale dvije točke muzeja, primjerice, Društveni dom Koprivničkog Ivanca i crkva Sv. Ivana Krstitelja. Na prvoj točki, Društvenom domu, mogle bi se odvijati folklorne priredbe gdje bi članovi Društva izvornog folklora mogli izvoditi pjesme i plesove. Crkva Sv. Ivana Krstitelja logično se nameće kao druga točka budući da nosi ime zaštitnika sela, a uz to je vrijedan oblik spomeničke kulturne baštine.

Naravno, za eko-muzej važno je sudjelovanje i predanost lokalne zajednice, stanovnika Koprivničkog Ivanca. Više je puta istaknuto da su žitelji sela izrazito osvijesteni po pitanju vlastite tradicijske baštine, tj. prepoznali su vlastitu kulturnu vrijednost što se vidi i prema raznim udrugama koje su osnovali i manifestacijama na kojima prisustvuju. Stanovnici Koprivničkog Ivanca bi pri organiziranju ovakvog tipa muzeja trebali sudjelovati sa muzejskim stručnjacima kako bi se na muzej što realnije prenijelo oličenje Ivanečke stare svakodnevnice. Lokalna bi zajednica stručnjacima mogla pomoći da

lakše razumiju elemente koji se odnose na njihov kulturni identitet. Participacija stanovnika Koprivničkog Ivanca poboljšala bi dobrobit i razvoj te zajednice.

Prema riječima Tomislava Šole: "Poruka muzeja je u dokazivanju da nas za prošlost ne vežu samo mitovi i usporedbe, da je prošlost tlo iz kojeg raste identitet svega, sa svim opterećenjima i zakonitostima, da je svijest o prošlosti oblik afirmacije identiteta, dakle oblik preživljavanja. Dominantna crta poslanstva muzejske institucije jest obrana identiteta, ali identiteta u kontinuumu" (Šola, 2011: 70). Prikazani bi muzej definitivno predstavio kulturni identitet sela Koprivnički Ivanec u svim njegovim segmentima. Posjetitelji bi na zornim primjerima saznali ponešto o ivanečkom folkloru uključujući tradicionalne običaje, izradu oruđa, spravljanje hrane, obavljanje kućanskih poslova, poslova u polju, vrtu, voćnjaku, stajama i sl. Uz to, posjetitelji bi bili izloženi izvornom govoru Koprivničkog Ivanca koji bi još više dočarao jedan dan tradicionalnog života u tom selu.

Posjetitelji bi se prema muzeju i svemu što mu pripada trebali odnositi s poštovanjem, odnosno pristupiti mu svjesni što on zapravo predstavlja. Ne bi smjeli dirati predmete osim ako bi im to bilo dopušteno, kao ni životinje. Štoviše, bilo bi dobro da je ili u sklopu kuće ili u njezinoj neposrednoj blizini napravljen i centar za posjetitelje. On bi mogao predstavljati polaznu točku muzeja, gdje bi posjetitelji mogli prikupiti sve potrebne informacije za njegov obilazak. Pravilnik ponašanja u muzeju također nije naodmet; posjetitelji bi se trebali pridržavati pravila poput pristojnog odijevanja, nepušenja na području muzeja (bilo unutar kuće ili izvan nje) i sl.

"Baštinske ustanove, ali jednako tako i svi drugi raznovrsni oblici i forme brige za prirodnu i kulturnu baštinu, dobivaju novu ulogu i izuzetnu odgovornost jer su upravo kod njih pohranjene esencije "elemenata baštine", ili su pak za brigu o njima oni direktno odgovorni. Pod elementima baštine mislimo na sveukupnost materijalnih (predmeta, građevina, lokaliteta...) i nematerijalnih (običaja, vještina, jezika...) elemenata koji baštinu formiraju" (Babić, 1998: 22). Ovaj bi muzej imao dobro pohranjene i materijalne i nematerijalne elemente baštine.

Dakle, za stvaranje mogućeg muzeju na otvorenom u Koprivničkom Ivanu za početak bi bilo potrebno pronaći idealan prostor – staru obiteljsku kuću sa odgovarajućim rasporedom prostorija, velikim dvorištem i poljem. Potom bi trebalo napraviti detaljniji plan, popraćen financijskim podacima koji bi se predstavio institucijama koje bi mogle pomoći pri njegovu provođenju. Ako bi plan bio prihvaćen, trebalo bi u potpunosti obnoviti i prilagoditi kuću zajedno s okolišem te zaposliti odgovarajuće osoblje. Osobe koje će glumiti trebaju biti izvorni žitelji Koprivničkog Ivanca, a potrebno je i to da ih se uputi u provođenje pojedinih običaja. Trebalo bi i razmisliti je li za obilazak ovog muzeja potreban poseban vodič. Naravno, potrebno je pronaći i odgovarajuće životinje. Prije samog otvaranja bilo bi poželjno izraditi i mrežnu stranicu budući da je većina današnjih muzejskih posjetitelja informatički opismenjena. Također, treba voditi računa i pravilnoj promidžbi: promotivnim plakatima, letcima, oglasima na radiju, televiziji ili u novinama. Glavna bi misija muzeja bila promicanje gospodarskog i turističkog razvoja na način da iskorištava sve materijalne i nematerijalne elemente baštine koji su mu u to zajednici dostupni.

Ovakav bi muzej uvelike pridonio i razvoju kulturnog turizma u definiranom prostoru. Zato se opet možemo vratiti na eko-muzej i njegovu izrazitu povezanost s ovakvom vrstom turizma: "eko-muzeji su povezani s potrebama zajednice, mjesta i identiteta. Ondje gdje su eko-muzeji prepoznati kao mjesta koja će pridonijeti razvoju lokalne zajednice iskorištava se prirodna ljepota i kultura, koja će biti prepoznata kao "zelena" područja kulturnog turizma. Poput svih muzeja, on mora osmisliti razne teme i različite priče koje će ispričati i svojim posjetiteljima. U svakom slučaju, eko-muzej je suočen i s pitanjem turizma jer većina eko-muzeja, osim onih koji su potpuno orijentirani na svoju zajednicu, dio svoje razvojne strategije temelje na turizmu" (Antoš, 2010: 44). Predstavljeni idejni muzej imao bi niz različitih tema i interakcija i sigurno bi bio privlačan turistima. "Eko-muzej privlači tip turista "hodačnika kulture" koji ne djeluje agresivno na okoliš, odnosi se s mnogo više poštovanja prema sredini, upušta se samostalno u istraživanja, lakše se prilagođava i jednostavniji je u potrebama. Ulaganja u prihvat takvog turista moraju biti mnogo inteligentnija i kreativnija, ona moraju biti na tragu "prihvatljivog razvoja", a oslanjati se na ljudski i financijski potencijal domaće sredine, kako bi i prihod ostao u toj sredini. Ovdje je kulturna ponuda čiji su nosioci eko-muzeji od presudnog značenja"(Zgaga, 2002:

24). Problem koji se nameće jest pitanje smještaja turista koji imaju želju ostati na području Koprivničkog Ivanca na jedno ili više noćenja. Taj bi se problem možda mogao riješiti iznajmljivanjem soba u selu, no koliko je poznato, stanovnici sela ne bave se takvom vrstom iznajmljivanja. Najlakše rješenje bilo bi smještanje turista u grad Koprivnicu koji nudi bolje usluge smještaja. Jean-Michel Montfort i Hugues de Varine primjećuju da: "na sve zasićenijem turističkom tržištu posjetitelji traže priču, jedinstvenost i autentični doživljaj. Eko-muzej upravo jest okvir za čuvanje priča koje bi se inače postupno izgubile. Želja eko-muzeja za jačanjem identiteta, obnavljanjem i jačanjem povijesnog naslijeđa koje je sadržano u životu i sjećanju svake lokalne zajednice u suglasju je s ekonomskim razvojnim ciljevima turizma, dapače može biti i ključni čimbenik i motivator održivog turističkog i sveukupnog razvoja" (1996: 98-99). Turizam predstavlja važan proces i bitno je da ga i lokalno stanovništvo percipira kao važnog i kao nešto što im može poslužiti za daljnji razvoj. Promocija kulturnog identiteta Koprivničkog Ivanca, stanovnicima sela može dati pozitivne ekonomske učinke zahvaljujući mogućem razvoju turizma.

Ipak, dogodi li se da se ovakav muzej stvara isključivo zbog turizma, to bi za njega moglo biti kobno – uvijek se na prvo mjesto mora staviti očuvanje kulture, odnosno, kulturnog identiteta. Kako bi se materijalna i nematerijalna baština sela lakše zaštitila, muzej bi trebao biti integriran u okoliš s naglaskom na upotrebi tradicionalnih materijala. Upravo su ove dvije vrste baštine glavni cilj koji bi potencijalni muzej trebao interpretirati jer one predstavljaju srž kulturnog identiteta sela Koprivnički Ivanec. Obnavljanje starih tradicionalnih zanata, vještina i znanja predstavljao bi zanimljiv spoj kulturno-turističkih proizvoda, no najvažnije je to što bi utjecao na osjećaj sloga i zajedništva Ivančana. Pomoću njega bi mještani sela mogli upravljati baštinom za održivi razvoj.

7. ZAKLJUČAK

Nematerijalna i materijalna baština praktično uvijek se isprepliću, a zadatak je muzeja da pokušaju u potpunosti sačuvati ova oba aspekta baštine. Nematerijalnu je baštinu mnogo teže preneti, stoga ona često pada u drugi plan. Muzejski bi se stručnjaci trebali potruditi da na pravilan način predstave ovakvu vrstu baštine, ako je i kada ona potrebna da se u potpunosti razumije njezin materijalni dio. Hrvatski baštinski stručnjaci i muzeolozi posvećuju pažnju baštini, pa su u njeno ime osnovani različiti sektori i službe, poput Služba za pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu ili Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu. Nematerijalnu baštinu Hrvatske teško je sačuvati, pogotovo onu vezanu uz selo. Mlađe se generacije sele iz sela i uvelike ignoriraju vlastitu tradicijsku kulturu. Obitelj, lokalna zajednica, škola, knjižnice i muzeji trebali bi pokušati pobuditi svijest o važnosti kako materijalne tako i nematerijalne kulturne baštine.

Kulturni identitet obuhvaća i materijalnu i nematerijalnu baštinu a predstavlja jedinstvenost kulture određene zajednice. Vrijeme, prostor i društvo tri su temeljne kategorije kulturnog identiteta. Kulturni identitet predstavlja ponos određenih članova zajednice i stavlja je u odnos s drugim zajednicama. Hrvatski kulturni identitet čine jezik, tradicija, kulturna baština, vrednote, svjetonazori, mentalitet, institucije... Ovu je vrstu identiteta važno razvijati putem muzejske i šire kulturne baštine.

Muzej na otvorenome specifičan je oblik muzeja nastao kao odgovor na sve veću prijetnju industrijalizacije. Često je vezan uz sela i folklor, a u ovom radu je naglasak na etno-muzeju na otvorenome. Muzeji na otvorenome nastaju na temelju istraživanja povijesti lokalne zajednice. Ovakvi su muzeji vrsta teritorijalnih muzeja budući da su čvrsto vezani uz određeni zemljopisni teritorij određene zajednice. U Hrvatskoj su prvi muzeji na otvorenome nastali šezdesetih godina prošlog stoljeća. Najpoznatije ostvarenje ovakvog tipa muzeja jest muzej na otvorenome u Kumrovcu. Muzeji na otvorenome trebali bi se posvetiti uporabi postojećih resursa i potpunom uklapanju u lokalnu zajednicu.

Eko-muzej je interdisciplinarna vrsta muzeja koji njeguje kulturnu i prirodnu, materijalnu i nematerijalnu baštinu određene zajednice, a počiva na suradnji te zajednice. Razvio se u Francuskoj, šezdesetih godina dvadesetog stoljeća i ubrzo se proširio Europom i svijetom. Prvi eko-muzej u Hrvatskoj je *Kuća o batani*, nastao u Rovinju. Hrvatska ima veliki potencijal za razvijanje ovakvog tipa muzeja koji još nije u potpunosti iskorišten.

Koprivnički Ivanec je selo u Podravini, bogato folklornom baštinom. Narodna nošnja sela pripada tzv. panonskom tipu, a drugačija je za različite dobne skupine ili bračne statuse, pogotovo što se tiče žena. Ornamentika ivanečkog veza koji dominira na narodnim nošnjama usko je vezana uz floru i faunu Koprivničkog Ivanca. Dva najbitnija tradicionalna običaja sela su Ivanje i Ivanečki kresovi, oboje popraćeni programima vezanim uz prikazivanje folklor. Dijalekt sela prilično je dobro ušćuvan, no posljednjih desetak godina je pod jakim utjecajem grada Koprivnice.

Folklor je u selu iznimno očuvan i njegovan; pojedini mještani organiziraju raznorazne tečajeve vezane uz nošnju ili pak priređuju kulturne manifestacije tijekom važnih seoskih proslava i svetkovina, no održavanje folklor je najviše provedeno kroz tradicionalni obiteljski odgoj. Promicanju folklor uvelike pomaže i Društvo izvornog folklor, koje djeluje u dvije folklorne i jednoj tamburaškoj skupini i putuje svijetom i Hrvatskom i nastupima folklor sela približavaju drugim kulturama. Selo ima velikog potencijala da otvori etno muzej na otvorenome. Takav bi muzej vjerojatno očvrsnuo cijelo selo kao unikatnu zajednicu i još više pridonio inzistiranju njegovanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine sela izraženih kroz folklor.

LITERATURA

- Antoš, Z. Europski muzeji i globalizacija : muzeji na otvorenome. // Muzeologija. 47(2010).
- Babić, D. Baština i razvoj : prema baštinskoj pismenosti. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998.
- Babić, D. Iskustva i (skriveni) vrijednosti eko-muzeja. // Pregledni rad. Zagreb : 2009.
- Benc-Bošković K. Narodna nošnja Podravine : Koprivnički Ivanec : priručnik za rekonstrukciju nošnje. Zagreb : Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1986.
- Boyd, S.W., Timothy, D.J. Heritage Tourism. New York : Prentice Hall, 2003.
- Carek, R. Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga. // Informatica Museologica. 35, 3/4(2004).
- Davis, P. Ecomuseums: a Sense of Place. London & New York: Leicester University Press, 1999
- Gvozdanović, J. Jezik i kulturni identitet Hrvata. // Kroatologija 1. 1(2010).
- Horjan, G. Regionalni razvoj i nematerijalna baština. // Informatica Museologica 35 (3-4) 2004.
- Hrvatska u 21. stoljeću : kultura / [voditelj projekta Vjeran Katunarić ; [urednici Biserka Cvjetičanin [et al.]]. Zagreb : Ured za strategiju razvitka Hrvatske, 2011
- Jelinčić D., A. Turizam vs. Identitet : globalizacija i tradicija. // Etnološka istraživanja. 1,11(2006).
- Kolवेशi, Ž. Muzeji i nematerijalna baština : 20. generalna konferencija ICOM-a i 21. generalna skupština ICOM-a, Seoul, 2004. // Informatica Museologica. 35,3/4(2004).
- Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. // Narodne novine. (15. 6. 2005.). Dostupno na: http://www.istra-istria.hr/fileadmin/dokumenti/upravna_tijela/UO_za_tal_nac_zaj/Instrumenti_zastite_ljudskih_prava/I.Multilateralni_odnosi/2.Organizacija_Ujedinjenih_naroda/I-2.11.%20Konvencija%20o%20zastiti%20nematerijalne%20kulturne%20bastine.pdf
- Kotur Jakupić, R. Vez Koprivničkog Ivanca : razvoj suvenira od ideje do znaka Izvorno hrvatsko. // Podravski zbornik 2000.2001
- Kovač A., Kovač, Z. Izrada narodnih nošnji Koprivničkog Ivanca. // Podravski zbornik. 28(2002).
- Križaj, L. Inventari spomenika kulture: standardi i smjernice za njihovu izradu. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998.
- Kulturni identitet. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: <http://proleksis.lzmk.hr/511>
- Maroević, I. Muzeji na otvorenom – hrvatska šansa. // Baštinom u svijet : muzeološke teme, zaštita spomenika, arhitektura. Petrinja : Matica hrvatska, Ogranak, 2004
- Maroević, I. Uvod u muzeologiju. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zavod za informacijske studije, 1993.
- Mayhew, T. Muzeji i (pre)oblikovanje identiteta malih primorskih mjesta. // Informatica Museologica. 42, 1/4(2011).
- Medvarić-Bračko, R. Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica : Baltazar, 2011
- Montfort, Jean-Michel, Varine, Hugues de. *Ville, culture et développement : l'art de la manière*. Paris: Syros, 1996.

- Mrežna stranica Društva izvornog folklora. Dostupno na: <http://www.folklor-kopivanec.com.hr/>
- Mrežna stranica Eko-muzeja Mura. Dostupno na: <http://www.ekomuzejmura.com/o-projektu.asp>
- Mrežna stranica eko-muzeja Plitvičke doline. Dostupno na: <http://rakovica-touristinfo.hr/eko-muzej-rakovica?showall=&start=2>
- Mrežna stranica Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx>
- Munjeri, D. Tangible and intangible heritage : from difference to convergence. // *Museum international*. 56, 1/2 (2004).
- Pinna, G. Intangible Heritage and Museums. // *ICOM News*. 56, 4(2003).
- Rusalić, D. Making the intangible tangible : the new interface of cultural heritage. Beograd : Institute of Ethnography SASA, 2009
- Scheiner, T. Defining museum and Museology : an ongoing process. // *What is a museum*. München : Müller-Straten, 2010.
- Stransky, Z. Nova katedra – katedra ekomuzeologije. // *Informatica Museologica*. 34, 1/2(2003).
- Stransky, Z. Trebamo li eko-muzeologiju? // *Informatica Museologica*. 34, 1/2(2003).
- Šegavc Čulig, I. Oživljena povijest (living history) kao metoda interpretacije baštine. // *Informatica Museologica*. 36,3/4(2005).
- Šola, T. Eseji o muzejima u njihovoj teoriji : identitet – refleksija o temeljnom muzejskom problemu. Zagreb : Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003
- Šola, T. Prema totalnom muzeju : muzej i identitet. Beograd : Centar za muzeologiju i heritologiju ; Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011
- Walsh, K. The Representation of the past: museum and heritage in post-modern world. London ; New York : Routledge, 1992
- Watson, Mark. Ecomuseum. // *Blackwell Encyclopedia of Industrial Archaeology*. B. Trinder, ur. Oxford: Blackwell Publishers, 1992.
- Zgaga, V. Nacrt strategije kulturnog razvitka Hrvatske u 21. stoljeću – muzeji. // *Informatica Museologica*. 33, 1/2(2002).

SUMMARY

Folklore includes various artistic aspects of the traditional culture, such as traditional (oral) forms of literature, music and dance, and the dramatic and fine arts. It is contained within the intangible cultural heritage, and can be viewed as part of the cultural identity. In Croatia and globally, folklore is often recognised as a potential for the opening of eco-museums or outdoor museums. The village of Koprivnički Ivanec is known for its wealth of folklore tradition, beginning from the Ivanec embroidery, folk costumes, traditional crafts and customs, song and dance, and its dialect. As such, it has exceptional potential for the establishment of an eco-museum or an outdoor museum, which would act to revitalise and nurture the tradition, provide others with a chance to become acquainted with the Ivanec folklore, and to stimulate the tourism promotion of the village.

PRELOŠKI PROTOKOL (1744., 1792. - 1796.)¹**PRELOG PROTOCOL (1744, 1792 - 1796)****Hrvoje PETRIĆ**, hrvoje.petric@ffzg.hr

Građa

Daniyel HRGIĆ, dhragic@gmail.com

UDK / UDC: 930.2(497.5Prelog)"17"

Valentina JUG, vvalentinajugg@gmail.com

347.4(497.5)"17"(094)

Petar JURJEVIĆ, pjurjevi@gmail.com**Ivan MARKOVIĆ**, ivmarkov7@gmail.com

Odsjek za povijest,

Filozofski fakultet,

Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska

GRAĐA

Protokol trgovišta Prelog čuva se u Državnom arhivu za Međimurje u Štrigovi u fondu Poglavarstvo trgovišta Prelog. Obuhvaća tri knjige za razdoblje od 1792. do 1849. godine s dva kasnije unesena upisa koji se odnose na 1744. (dokument broj 46) i 1791. godinu. Sam zapisnik pisan je latinicom i hrvatskom kajkavštinom. U ugovorima se često nalazi i formulacija na latinskom jeziku *nemine contradicente*, gdje se dodatno daje do znanja kako se zemlja prodaje dobrovoljno. Također, osim gore spomenute formulacije, može se naći i *iure perpetuo, et irrevocabili*. U zapisniku se mogu naći i germanizmi.

Iz prve knjige zapisnika u ovom članku transkribirano je prvih 90 stranica sa 89 upisa. U zapisima su obuhvaćene oporuke, prepuštanja gospodarstva i zemljišta, zamjene zemljišta, a najčešći su zapisi kupoprodajne prirode, koji se pojavljuju u dvije različite verzije, dakle jedna u kojoj se citiraju riječi prodavača koji prodaje zemlju, ili sklapa neku drugu vrstu dogovora, ili pak verzija u kojoj se citiraju sudac (rihtar) i prisežnici, odnosno svjedoci, koji objašnjavaju što se dogodilo na dan kada je stranka došla kod njih, odnosno koji je zahtjev uputila.

Ugovori započinju formulacijom "Mi od zdola potpisani rihtar, y priszesniki varossa Prelok...", ili varijacijom na istu, poput: "Ja od zdola potpisana pred potpiszanemi varossa nassega rihtarom (...)". Neki ugovori počinju na drugačiji način, gdje se prvo navodi datum potpisanoga ugovora, a tek se na kraju spominje ime prodavača, a postoji i slučaj gdje formulacija počinje "Ja od zdola potpisani pred potpiszanem varossa Prelok rihtarom (...)", te se i u tom slučaju ime navodi tek na kraju. Osim što se uvijek spominje ime prodavača i kupca (bilo na početku ili na kraju), također su važan dio tih ugovora seoski sudac (rihtar), te prisežnici, odnosno svjedoci tog ugovora.

U kupoprodajnim ugovorima saznajemo temeljne informacije o prodavaču, dakle kako se zove i u pojedinim situacijama koji su razlozi prodaje. Među razlozima koje sam našao su primjerice: prodaja zemljišta mladom bračnom paru od strane mladenkinog brata (u kojoj se našla umiješana i treća stranka, druga sestra koju se isto morali isplatiti), neiskoristiva zemlja (neplodna) ili pak prevelika udaljenost zemljišta od kuće što otežava obradu zemljišta. Saznajemo jednako tako i podatke o kupcima. Većinom su u samom kupoprodajnom ugovoru spomenuti žena i djeca kupca (točnije rečeno svi njegovi "odvetki" potomci), kako bi se na njih, nakon smrti kupca prenijelo vlasništvo ("na vekovečinu ladati, ij vusivati").

Među podacima koje možemo dobiti nalazi se i veličina zemljišta koju ljudi prodaju. Dakako nalaze se tu i različite vrste zemljišta, pa neki prodaju oranice, a neki pak livade. Veličina zemljišta koja se prodaje ovisi dakako o potrebama prodavača, a u najviše slučajeva se radi o prodaji dijelova oranica

¹ Rad je nastao u okviru nastave iz predmeta "Habsburška monarhija – imperijalna baština", te kao dio Radnonovovjekovne radionice "Ad fortes" Centra za komparativnohistorijske i interkluturne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

(1/4, 1/2, 3/4 itd.) . Rijetki su, ali ipak postoje slučajevi kada se prodaje i cijela oranica ili pak više njih. Za određivanje količine zemlje navodi se koji dio oranice, ili više njih se prodaje (*uz korištenje izraza mekota*). Veličina livade se, kao što smo i dosada često vidjeli, računa u koscima, odnosno koliko je kosaca potrebno da bi se livada pokosila u jednom danu. Nadalje opisuju se granice, to jest, susjedna imanja s kojima graniči imanje u pitanju. Prema stranama svijeta (*szuncheni izhod* (istok), *poldnev* (jug), *zahod* (zapad), *szevr* (sjever)) se navodi ime osobe koja posjeduje zemljište u blizini onoga u ugovoru. Opet, najčešće su to imena ljudi, ali jednako tako se zna naći da posjed graniči sa cestom prema određenom gradu, ili pak s općinskom imovinom.

U zapisima ima i slučajeva u kojima se sklapa dogovor između dvojice braće kako će samo jedan naslijediti cijelu imovinu (zemljište, kuću, svu imovinu), npr. brat, u zamjenu za novčanu naknadu, odrekne se svoga dijela imovine i proda ga drugom bratu. Kao posebnost se nalaze braća Mlinarić koji u posebnoj klauzuli određuju što će s majkom udovicom koja je još živa. Pa se dogovaraju kako njoj mora ostati određeni dio zemlje i domaće životinje kako bi od njih mogla preživljavati. Zanimljivo je da se oba događaja događaju na isti dan. Suprotno tomu slučaj je u kojem je brat, u nemogućnosti da sam s ženom upravlja imanjem, polovicu imanja prepisao svom bratu u zamjenu za pomoć pri obradi zemlje.

Iznimku od navedenih dokumenata predstavlja nam ugovor između dvije općine, odnosno među općinom Oporovec s jedne strane te trgovištem/općinom Prelog i njezinim stanovnikom Oresecz Blashom s druge strane. Naime, općina Oporovec traži od trgovišta Prelog zamjenu jedne čestice u Prelogu za česticu iste veličine u općini Oporovec kako bi se na njezinom prostoru izgradila potrebna prometna infrastruktura.

Sam zapisnik nam može dati mali uvid u mikrokozmos trgovišta Prelog i okolnih naselja, a u kombinaciji s drugim izvorima (poput matičnih knjiga) otvaraju se razne mogućnosti, poput mogućnosti detaljne rekonstrukcije mikrosvijeta i svakodnevice preloškog kraja.

PROTOCHOLUM UNIVERSALE SUPER LITTERIS (_____) OPPIDI BERLAH

1)

(p. 1)

20. svibnja 1792. godine u Prelogu. Adam i Mara Kolarić, te njen muž Tomaš Mlakar prodaju tri četvrtine svoje zemlje na Preloškom hataru za 43 f 30 x Miklousu Slavičeku

Mi od zdola pospizsani priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pizmom sztalno szvedochimo, y isztinijszko valujemo, kako naimre pred najsz doiduchi Kollarich Adam z' szesztrum szvojum Marum rodijenum Kollarich vudanom Mlakar, kak takai Z'szvekrum szvojum Mlakar Thomassem sztanovniki nassi Preloghi z lasztovitem szvojum jeziki valuvali jeszu, da oni szu osebuini potrebochi posztavleni od szvoi dobri voliji od nikoga neprimorani oranu kerchevu pravu szvoju zemlyu vu Prelockom Hataru na Leszickai zvanom mesztu za tri fertalye nekose buduचे pravo szvoje, y isztinysko dorsanye leseche med mejessi od szunchenoga izhoda Bahunyek Mattiassum, od poldneva Resek Mihalyum, od zahoda Meszarich Gyuum, y od szevra Glud vdovum l:nomine contradicente: l na sze y odvetke szvoje navedni pravdenu evictiu vze-m-szi na vekovechinu postuvanomu Slavichek Mikolusu ovoga vremena rihtaru, njihovi Thovarssiczi, y njihovom szemu odvetku obadvojega szpola na gotovih y vu dobri moneti brojechek cherteszet szedem forinti 30 krajcara, to jeszt 47 f. 30. K prodali jeszu, kak sztalnu valujuch prodajeju na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakvom goder odvetkom szvoim jessega kakvoga nai menssega zadesavajuchi, tak da recheni szvoju na vekovechinu kuplenu zemlo gore imenovani kupecz Z'svojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechini ladaju, y vusivaju. Za vekovechnu stalnoszt prodaje ove vekovechne od zgor imenovani prodaveczi piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisi, potverdyavaju, y mi tho isztu sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varoskum pechatjum. Dano vu Preloku 20 ga V. 1792a

Kollarich Adam
Mara rodyena Kollarich udana Mlakar kot prodavczi
Mlakar Thomas

Novoszel Stefan prisez
Resek Antun prisez
Francz Grenß _____
Logsar Thomass sztrasmestar

2)

(p. 2)

**20. listopada 1792. godine u Prelogu. Gore spomenuti Adam Kolarić, kuću i ostatak zemlje prodaje svojoj sestri Mari i njenom mužu, a njihovoj drugoj sestri kojoj isto pripada imanje (ali koja se naj-
verojatnije udala) moraju dati još 10 forinti**

Ja od zdola podpisan pred podpisanemi Varossa nasseg Rihtarom y priszesniki za szvedoke vu ovom pishku oprossenemi svzem, y vszakomu komisze dosztvi znano chinim y isztinysko valujem, kako naimre ja iz moje podbre volye od nikoga gonyen nit pritruezan povek meni bolye pomagati delejuchi vecz moi, y ochinszki imetek nikai za me, ali odvetke moje zadersavajuchi szestri moji Mari, y szvatin Mlakar Thomassu odprszhil jeszem, po nyih y odvetki nyihovemi vek na veke ladati, vusivati y na hiszem obrachati dopusc-hajuci, za koji tak po meni dobrovolno odpuschena poleg dobro volne med nami napravlene pogodbe od gore szpomenutoga Szvakra Mlakar Thomassa napunom, y prez falnige vszake priel jeszem szedemejszet y oszem forinti, velim 78 forinti, tak vendar da y one deszeti, id es 10 forinti koje Jelli Szestri nassi bi morali platiti szam szvak Z'szesztrum Marum naplatiti ima, vu drugom pako vsza, y kulika zesrszpuno jakostjum szpome-nuti szvak rekoma prez vszakoga bantuvanja lada, y vsiva. Zvrhu koih zbog nekssega veruvanja, sztalnoszti, y szegurnoszti radi ov ononi valuvajski vekivechne jakoszti hisza piszati neznajuchi deszne rukekrisom potverdyem dajem. Dano na Preloku 20. Octobra 1792.

Koi odpuscham i prodajem Kollarich Adam

Pred szvedoki:
Szlavichek Mikolussem rihtar
Novoszel Steffanom Prisz
Resek Antonom Prises
Francz Grenß _____ m.p.
Logsar Thomass sztrasmester
(Latinski tekst koji već ide)

3)

(p. 3)

26. veljače 1793. godine u Prelogu. Sebastian Lukač prdaje Andrašu Hercu za 80 forinti 2 i po kosca livade

Mi od zdola podpisani Rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovim nassem odpstem pishmom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako naimre pred najz doidechi Lukach Sebastian sztanovnik nass Preloghi z.lasztovitom szvojem jezikom valuvaj je da on imajuchi jednu szvoju szino kossu pod Prelochko dersanye szpadajuchi ni mesztu zvanom pod Hraszt za 2 i ½ koszcza med mejassi od izhoda kupczem Hercs Andrassom iz dolnyih Mihaljevecz, od zahoda Horvats Jankom, od poldneva Mosek Gyurom, y od szevra Ivabel Andrassom, iz zraka jedno tsoga, kaiti nyemu dako daleko je, y ovoi na meszto dima blizu drugu ovo szpodobno osztavi szinokossu od szvoi dobri volyi od nikoga gonyen, nit pritruczan kot pravo szvoje y isztinszko dersanye l: nemine contradicente:l na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu posztuvanom Hercs Andrassuiz Dolnyih Mihaljevecs nyegovi thovarusiczi, y vszemu nyegvo-mu odvetku obadvojega szpolaj za gotovih y vu dobri moneti brojechek oszemdeszet forinti id esz 80 for prodal je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadesavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekovechnu sztalnoszt prodaje ove vekovechne od zgor imenuvani prodavec pizsati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tso iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varashum pechatjum Dano in Pre-loku 26. Febru 1793.

Sebastian Lukach kot prodavec

Szlavichek Mikloss Rihtar
 Vahtarich Ivan Prisz
 Novoszel Steffan Prisz
 Resek Anton Prisz
 Francz Grenß _____ m.p.
 Logsar Thomass Sztrasmester
 _____ notarium

4)

26. veljače 1793. godine u Prelogu. Andraš Hadjihan prodaje $\frac{3}{4}$ oranice na preloškom hataru za 60 forinti Sebastianu Lukaču

Mi od zdola podpiszanemi Rihtar, y priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmom sztalno szvedochimo y isztinysko valujemo kako naimre pred najz doiduchi Hadyihan Andrass sztanovnik nass Z lasztovitem szvojem jezikom valival je, da on od szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran oranu Kerchevnu pravu szvoju zemlyu vu Prelochkom Hataru mestje zvanom mesztu za (*nastavak na idućoj stranici*)

(p. 4)

Za tri fertalye mekote buduče pravo szvoje y isztinszko dersanye lesechamed mejessi od sznchenoga izhoda, y poldneva imenuvanem prodavcem Hadjihan Andrassem, od zahoda y od szevra putom Bolszke m: nemine contradicente : l na sze y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu postuvanomu Lukaich Sebastianu, nyegovi Thovarusiczi y vszemu nyegovom odvetku obadvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechek sesztaszet to jeszt 60 forinti prodal je, kak i sztalno valujucj prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavec pizati neznajuchi prave ruke szvoje Krisom potverdya, y mi tso isztosztalno szvedochimo, pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Koi imenuvani Kerchev Lukaich Sebastian kot Kupecz pod grunt osztane, ter gruntovska nyegova zemlya bude na mesztu prodane pod Hrasztom szihnchosse. Dano vu Preloku 26a Februa 1793.

Hadjihan Andrass kot prodavec

Szlavichek Mikloss Rihtar
 Vahtarnch Ivan Prisz
 Novoszel Steffan Prisz
 Resek Anton Prisz
 Francz Grenß _____ m.p.
 Logosar Thomas Sztrasmestar
 latinski ono napisani- _____ prodo per Joannen Zorman notarium. Potpis

5)

8. ožujka 1793. godine u Prelogu. Adam Jurek se dogovario sa svojim bratom kako će svoj dio zajedničke imovine koju dijele prodati svome bratu Joži za 250 forinti

Ja od zdola podpiszani pred podpiszanemi Varassa Prelok Rihtarom y Priszesniki za Szvedoke oprosse nem vszem, y vszakomu, koim se dosztvi znano chinim, y isztinysko valujem, kako naimre ja iz moje dobre volye, od nikoga genyen, nit primoran vu vszem nassem szkupnem imetku gibuchem, y negibuchem mene y brata mojega Jurek Joseffa dohajajuchem dobrovolno szlosneh dveh brata, nachinom sze narabnal, y pogodil jeszem, ter nasz vszega osztaloga pohistva, kerchev y drugoga imetka na poloviczu pravichno med nami razdelenoga, y isztinysko prez falnige po meni prietoga iz Grunta y sztanya na nyem naidenoga vu gotovih penezih

(p. 5)

dveszto pedeszét Ranyski velim 250 forinti szpomenuti brat Jurek Joseff meni naplatil je, y zato, kaiti mi bratyuszku ljubavjum genyeni dobrovolno med nami sze naravnalni jeszmo Grunta Z grmeskom vszem prisztójichjehem oranemi Knyemu szpadajuchemi, y kossenemi zemlyami, kak takai vszega imetka gibuchega, y negibuchega, nyemu vu del osztavlenoga po isztom Jurek Joseffu bratu mojem, y po njegovih odvetki szpola obadvojega vezda za vszigdar y na veke tak ladati dopuscham, da niti ja, niti odvetki moji vech puti rechenoga brata, ali nyegove odvetke navadnu pravdenu evictiu na me, y odvetke moje jembuch na nichem bantuvati mogel ne budem, ali mogli nebudu. Zato za Szegurnoszt naredbe ove ovi moi vekovechne jakoszti hiszt pod navednemi poglavarov podpiszhi, y pod navadnum varaskum pechatjum deszne ruke moje krisom, potverdyen dajem. Dano vu Preloku dneva 8a Meszecsá Martissa Letta 1793.

dela jemluchi jurek adam

szlavischek mikloussem rihtarom

vahtarich ivanom prisze

novoszel steffanom prisze

pavchecz andrassem prisze

resék antonem prisze

bosek jerkom prisze

francz grenß _____ m.p.

_____ prodo per joannen zorman notarium

6)

8. ožujka 1793. godine u Prelogu. Florian Mlinarich se dogovorio sa svojim bratom kako će svoj dio zajedničke imovine koju dijele prodati svome bratu Lukaču za 140 forinti, postoji i posebna klauzula koja se odnosi na to što će napraviti s majkom koja je još živa, odnosno koliko će imovine i zemlje njoj pripasti

Ja od zdola podpiszani pred podpiszanemi Varassa Prelok Rihtarom y Priszesniki za Szvedoke oprosse-nem vszem, y vszakomu, koim se dosztvi znano chinim, y isztinysko valujem, kako naimre ja iz moje dobre volye, od nikoga genyen nit primoran vu vszem nassem skupnem imetku gibuchem, y negibuchem mene y brata mojega Mlinarich Lukacha dohajajuchem dobrovolno szlosneh dveh bratov nachinom sze narabnal, y pogodil jeszem, ter nasz vszega osztaloga pohistva, kerchev y drugoga imetka na poloviczu pravichno med nami razdelenoga, y isztinysko prez falnige po meni prietoga iz Grunta y sztanya na nyem naidenoga vu gotovih penezih Szto cheterdeszet Ranyski velim 140 forinti Szpomenuti brat Mlinarich Lukach meni naplatil je, y zato, kaiti mi bratyuszku ljubavjum genyeni (*nastavak na idućoj stranici*)

(p. 6)

Dobrovolno med nammi sze naravnali jeszmo Grunta Z grmeskom vszem prisztójichjehem oranemi Knyemu szpadajuchemi, y kossenemi zemlyami, kak takai vszega imetka gibuchega, y negibuchega, nyemu vu del osztavlenoga po isztom Mlinarich Lukachu bratu mojemu, y po njegovih odvetki szpola obadvojega vezda za vszigdar y na veke tak ladati dopuscham, da niti ja, niti odvetki moji vech puti rechenoga brata, ali nyegove odvetke navadnu pravdenu evictiu na me, y odvetke moje jembuch na nichem bantuvati mogel ne budem, ali mogli nebudu. Zato za Szegurnoszt naredbe ove ovi moi vekovechne jakoszti hiszt pod navednemi poglavarov podpiszhi, y pod navadnum varaskum pechatjum deszne ruke moje krisom, potverdyen dajem. Dano vu Preloku dneva 8a Meszecsá Martissa Letta 1793a.

pred

Szlavischek Mikloussem Rihtarom

Vahtarich Ivanom Prisze

Novoszel Steffanom Prisze

Pavchecz Andrassem Prisze

Resék Antonem Prisze

Bosek Jerkom Prisze

Francz Grenß _____ m.p.

Kaiti pako mi gore recheni brati mater ische zivechu imamo, zato skupneni nassem privolenyem dokon-chali jeszmo, da materi najsi pol mekote kercha oranoga na mesztu Gainik, jednu kravu y pet drevenyeh

szika, kak takai chetiri salate dreva za grede tak dopuscamom da matti sszpomenuta szim onomu, koi nyu szmerti dohrani vekivechnom jakosztjum ladati dopusztiti oblasz imala bude, y mi takai obadve sztranke K tomu privolile jeszmo.

Dano kak gore
 Florian Mlinarich m.p.
 dela jemluchi brat
 Improst per Joannem Zorman notarium

Pred prisneniki kojemi na pre

7)

8. ožujka 1793. godine u Prelogu. Mlakar Tomaš i njegova žena prodaju Adamu Jureku svoju kuću i pripadajuće imanje, kao i drugu pokretnu i nepokretnu imovinu koja se na imanju i u kući nalazi za 210 forinti

Ja od sdola podpiszani pred podpiszanemi Varassa Prelok Rihtarom, y priszesniki za szvedoke oprosse-nemi vszem i vszakomu, koim sze dosztvi znano chinim, yi isztinysko valujem, da ja iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit pritruczan Z thovarussiczum mojum Marum rodjenum Kollarich Hisu moju, y knyoi szpadajuchom pristojahischem oranemi zamlyami na Lesziczai $\frac{3}{4}$ mekote y (*nastavak na idućoj stranici*)

(p. 7)

Y _____ $\frac{3}{4}$ mekote Kossenum pako V Kladini, kak takai Kola, kram plug, dva Konya, y osztalo porudje za dveszto deszet Ranyiski velim 210 forinti na vekovechinu postuvanom iz Preloka Jurek Adamu, njegovi Thovarussiczi, y vszemu njihovomu odvetku szpola obadvojega prodali jeszmo, tak da recheni kupczy zev-semi szvojemi odvetki vek, y na veke ladaju ivsivaju, y na haszem obrachaju, niti nam niti kakovem goder nassem odvetkom jussa kakvoga nai menssega zadesavajuchi. Zato za vekivechnu jakoszt prodaje ove ov nass valuvajshi hiszt piszati neznajuchi deszneh ruk najsih krisi potverdyem dajemo. Dano vu Preloku 8 martiussa letta 1793.a

Prodaveczy
 Mlakar Thomass
 Y Thovarussicza
 Mara Kollarich

pred
 Szlavischek Mikloussem Rihtarom
 Vahtarich Ivanom Prisze
 Novoszel Steffanom Prisze
 Pavchecz Andrassem Prisze
 Resek Antonem Prisze
 Bosek Jerkom Prisze
 Francz Grenß _____ m.p.
 Improst per Joannem Zorman notarium

8)

8. ožujka 1793. godine u Prelogu. Međarek Matijaš prodao je četvrtinu oranice svoje Jurek Adamu za 11 forinti

Mi od zdola podpiszanemi Rihtar, y priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo y isztinysko valujemo kako naimre pred najz doiduchi Medyerak Mattiass sztanovnik nass Prelochki Z lasztovitem szvpjem jezikom valuvaj je, da on od szvoi dobri volyi od nikoga genyen, niti pri-moran oranu kerchevnu pravu szvoju zemlyu Prelochkom hataru Mechje zvanom mesztu za mekote jeden fertaly budneke pravo szvoje y isztinysko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Poszavecz Andrassem, od zahoda Perich vekovum, od poldneva _____ Obetiuszkum, y od szezra Rigler Gregorom l:nemine contradicente: l na sze y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzomssi na vekovechinu postu-vanomu Jurek Adamu, nyegovi Thovarussiczi, y vszem njegovom odvetku obadvojega szpola a gotovih, y vu dobri moneti brojchek za jedanaiszt Ranyiski tho jeszt 11 forinti prodal je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersa-vajuchi, tak da rechenu szvoju kuplenu zemlyu gore imonuvani Kupecz Z svojim odvetkom (*nastavak na idućoj stranici*)

(p. 8)

Odvetkom, kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekivechnu sztalnoszt pradjje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi to iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum Pechatjum. Dano vu Preloku 8.a Martiussa Letta 1793.a

Koi szem prodal
Medyarek Matiass

Pred
Szlavischek Mikloussem Rihtarom
Vahtarich Ivanom Prisze
Novoszel Steffanom Prisze
Pavchecz Andrassem Prisze
Resek Antonem Prisze
Bosek Jerkom Prisze
Francz Grenß _____ m.p.
Improst per Joannem Zorman notarium

9)

22. ožujak 1793. godine u Prelogu. Pongrac Mihalj prodaje dvije i pol oranice (mekote) Đuri Tomekoviću za 93 forinte

Mi od zdola podpizani Rihtar, y priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmom sztalno svedochimo, y isztinysko valujemo, kako naimre pred najz dodiuchi Pongracz Mihaly iz Gorichan jako sztjum otcza szvojega Pongracz Janka poszlan, y vu _____ prszhi zeuszema objachen Z lasztovitem szvojem jezikom valual je, da on od szvoi dobri volyiod nikoga genyen, nit primoran oranu kerchevu pravu szvoju zemlyu na Prelochkom hataru Lipovicze szvanmo mesztu za mekote 2 y pol buduche pravo szvoje, y isztinyski dersanye leseche med mejassi od szunchenuga izhoda Resek Antonova, od zahoda Golenya Markom, od poldneva Sztrahni Mihalyom, y od szvra Pongracz Joseffom iz Gorichan l: nemine contradicente: l na sze, y odvetke szvoje navednu pravdeni evictiu vzezszi, ne vekovechinu postuvanomu Tomekovich Gyuri iz Gorichan, nyegovi Thovarossiczi, y vszem nyegovu odvetku obadvojega szpola, za gotovih, y vu odbri moneti brojechek devetdeszet y tri Ranyiske tho jeszt 93 forinte prodal je, kak y sztalno valujuch, prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da recheni szvoju na vekovechinu kuplenu zemlyu gore imonuvani Kupecz Z' svojim odvetkom kakti pravu (*nastavak na idućoj stranici*)

(p. 9)

pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva, za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenovani prodavecz piszati ne znajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 22a Martiussa Letta 1793a

Kviszem prodal
Pongracz Mihaly iz Gorichan

pred
Szlavischek Mikloussem Rihtarom
Haidirjak Ivanom Prisze
Francz Grenß _____ m.p.
Joszek Janko obchniszki
Antolek Janko obchinszki
Lugosar Thomas sztrasmesztter
Improst per Joannem Zorman quid oppidi Prelok
notarium

10)

17. svibnja. 1793. godine u Prelogu. Petković Miklouš dobija od svoga nećaka zemlju i sve ostalo, kako bi mu ovaj otplatio sve njegove dugove

Ja od zdola podpizani pred podpizanemi Varassa Prelok Rihtarom y priszesniki, za szvedoke oprossemeni vszem, y vszakomu, koim sze dosztvi znano chinim, y isztinyszko valujem, kako naimre ja iz moji dobri volye, od nikoga genyen, nit primoran od strichicha moga Petkovich Matiassa odsztupil jeszem, jedino za me odnyega vu ime dela kerche orane v Breszteku za jednu mekotu na Prodniczi ze tri fertalye mekote, y

kossenoga V Szirkovischu za tri koszcze, jednu kobilu, jednu kravu, dvoih v.v. sviny, dva lagra naszipne, jednu skrinu, jedno szlaninu, vsza po rechenom strichichu meni dobrovolno odpuschna isztinyszko, y prez falnige priel jeszem kaiti pako i nass imetek zadusen je, zato ja na moju sztranu jemlem duga Halonya Jakopa, kojega naplatiti zaveczujemsze, vesz pako osztali dug osztane na szpomenutoga strichicha Petković Mattiassa y on osztale druge duge vsze y onak na sze uzese presz vszake pomochi moje naplatiti zavezan bude. Jer zato vu vszem imetku gibujuchem y negibujuchem nyemu po meni osztavlenem, kak takai nyega dohajajuchem tak nyega potvyerdyavam, da niti ja, niti odvetki na poslanu mojem bantuvati mogel nebudem, ali mogli ne budu, nego da on, y vszi odvetki nyegovi mirovno, y blagoszlovno vek, y na veke ladaju i vsivaju, y na haszem obrachaju. Zverku koih ov moi valuvajchi hjzt dajem pizsati neznajuchi deszne moje ruke krisom potverdyem pod navadnum varoskum pechatjum za poslanu nyegovu pravdenu jakoszt vu Preloku 17a Majussa 1793a

*Koi szem priel
Petković Miklouss*

*pred
Szlavischek Mikloussem Rihtarom
Haidirjak Ivanom Prisze
Francz Grenß _____ m.p.
Josek Janko obchniszki
Antolek Janko obchinszki
Lugosar Thomas sztrasmesster*

11)

(p. 10)

17. svibnja. 1793. godine u Prelogu. Miklouš Petković za 90 Rajnskih forinti prodaje jednu oranicu za Srodnici i ¾ oranice na Preločkom hataru Jakobu Haloniju

Mi od zdola podpiszani Rihtar y priszesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmom sztalno szvedochimo, y isztinyszko valujemo, kako naimre pred najz doiduchi Petković Miklouss vezda iz Preloka vu Opporucze odhajajuchi Z lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je, da on od szvoji dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran orane kerchev kot prave szvoje zemlye vu mesztah Breszteh za jednu mekotu y Szrodnici za tri fertalye mekote vu Prelochkom hataru buduče pravo szvoje, y isztinyszko dersanye, v Bresztehu naimre leseche med mejassi od izhoda Halonya Martinem, od poldneva putom za Opporucze, od zahoda Gospoczum Pusztussyum, y od szezra Griesz Ferenczom, na Srodniczi pako med mejassi od izhoda Gospoczum Pusztussyum, od poldneva Sesely Ivanom, od zahoda Ostrugnay Andrassem, y od szezra Chissia Blasom !:nemine contradicente:! na sze y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu postuvanomu Halonya Jakobu, nyegovi THovarussiczi, y vszemu nyehovomu odvetku obadvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojech devetdeszet Ranyiski, tho jeszt 90 forinti prodal je kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvo-ga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekivechnu kuplenu zemlyu gore imunuvani kupecZ's szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekovechnu sztalnoszt prodaje ove vekovechne od zgor imenovani prodavecz pizsati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tso iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 17a Majussa Letta 1793a

Prodavecz Petkovich Miklous

Francz Grenß _____ m.p.

Josek Janko obchniszki

Petkovich Matias obchinszki

*Szlavischek Mikloussem Rihtarom
Haidirjak Ivanom Prisze*

*Improst per Joannem Zorman quid oppidi Prelok jurem
notarium*

12)

(p. 11)

23. Svibnja. 1793. godine u Prelogu. Udovica Imbria Szinkovrya Jela pradale je pola oranice na Preločkom hataru za 28 Rajnskih forinti Antonu Reseku

Mi od zdola podpiszani Rihtar y prisesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmzu sztalno szvedochimo, y isztinysko valujemo, kak naimre pred nasz doiducha Jela osztavlena udova Szinkovry Imbria Za lasztovitem szvojem jezikom valovala je, da ona od szvoi dobri volyi od nikoga genyena, nit primorana oranu kerchevnu pravu szvoju zemlyu ve Prelochkom hataru Mechje zvanom mesztu za mekote pol buduče pravo szvoje y isztinyszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Vinkovich Thomassem,, od zahoda Novak Mattiassem, od poldneva ____ Pongracz Jankom, od szevra Kapusztá Thomassem l:nemine contradicta: l na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssí na vekovechinu postuvanomu Resek Antonu, njegovem bratu, y vszem njihovem odvetkom szpola obadvojega za gotovih, y vu dobri moneti brojecheg dvadeszet y oszem Ranyški tho jeszt 28 forinti prodala je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoimi jussa kakvoga nai menssega zdesavajucha, tek recheni szvoju na vekovechinu kuplenu zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti parvu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvana prodavecz pizhati neznajuchu prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 23a majussa Letta 1793.

Koja prodajem
Jela osztavlena udova Szinkovry Imbria

Szlavischek Mikloussem Rihtarom
Novoszel Steffanom Prisze
Bosek Jerko Priszes
Haidirjak Ivanom Prisze
Francz Gren _____ m.p.
Lugosar Thomas sztrasmeszter
Pavchecz Andrass Priszes
Improst per Joannem Zorman quid oppidi Prelok jurem
notarium

13)
(p. 12)

9. listopada 1793. godine u Prelogu. Štefan Mlinarić prodaje $\frac{3}{4}$ oranice i livadu veličine 1 $\frac{1}{2}$ kosca Slaviček Lovrencu za 150 Rajnskih forinti

Mi od zdola podpiszani Rihtar y prisesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmzom sztalno, y isztinszko valujemo, kako naimre, pred nasz doiduchi Mlinarich Steffan sztanovnik nass Prelochki Z lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je, da on od szvoji dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran, pred ____ kossenu, vezda pako, kaiti kak kossenu nikai valyala ni, orana pako kot nyemu iz ruke, y daleko tesechu grunczku zemlyu za tri fertalya mekote vu Prelochkom hataru /: kojoi na mesztu osztavlya kerhcevnú szinokossu vu mesztu Vularschak zvanom na 1 $\frac{1}{2}$ koszcza pod Grunt :/ buduče szvoje dersanye leseche med mejassi od izhoda iz Opporovecz Novoszel Mihalyom, od poldneva Mihaljecz Mihalyom iz Draskovecz, od zahoda Horvats Pavlom iz Draskovecz, y od szevra Gerich Mihalyom iz Preloka l: nemine contradicente:l na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssí na vekovechinu postuvanomu Szlavichek Lovrenczu, nyegovi THovarussiczi, y vszemu nyehovomu odvetku obadvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojecheg szto y pedeszet Ranyški id est 150 forinti prodal je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoimi jussa kakvoga nai menssega zadesavajucha, tek recheni szvoju na vekovechinu kuplenu zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti parvu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvana prodavecz pizhati neznajuchu prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 9a 8bra 1793.

Prodavecz Mlinarich Steffan

Pavchecz Andrass Priszes

Resek Anton Priszes

Logsar Thomas sztrasmest

Improst per Joannem Zorman quid oppidi Prelok jurem
notarium

Szlavischek Mikloussem Rihtarom

Novoszel Steffanom Prisze

14)

(p. 13)

7. studeni 1793. godine u Prelogu. Tomaš Bolomić prodaje Josipu Štrišteru polovicu oranicu na Srodnici za 220 Rajnskih forinti

Mi od zdola podpiszani Rihtar Y Prisesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno, y isztinszko valujemo, kako naimre pred nasz doiduchi Bollomich Thomass sztanovnik nass Prelochki Z lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je, da on od szvoje dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran Grunta szvojega, y na tojahischem oranemi zemlyami pod vertoru 2/4 mekote na Srodniczi jednum mekotum, y Z vunesuczu vertoru pravo szvoje dersanye l: nemine contradicenta:l na sze, y odvetke szvoje navadnu prevdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu postuvanomu Strister Josepfu mestrie szvoje spolyaru, nyegovi Thovarussiczi, y vszemu nyehovomu odvetk szpola obadvojega za gotovih, y vu dobri moneti brojcehch dve szto, y dvadeszet Ranyiski id est 220 forinti prodal je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu Hisu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva. Za vekivechinu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz pizhati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 7a 9bra 1793.

Bollomich Thomas kot Prodavecz

Bosek Jerko Rihtar

Szlavichek Miklouss Prisze

Novoszel Joseph Prisze

Novoszel Steffan Prisze

Resek Anton Prisze

Haidinyak Ivan Prisze

Francz Grenß _____ m.p.

In protor per Joannem Zorman ejusque oppidi Prelok

Jurem notarium

15)

(p. 14)

20. studeni 1793. godine u Prelogu. Josip Vozel prodaje četvrtinu oranice Bedeniku Leleku za 21 Rajnsku forintu i 30 krajcara

Mi od zdola podpiszani Rihtar y Prisesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinysko valujemo, kak naimre pred nasz doiduchi Vozel Joseph sztanovnik nass Prelochki Z'lasztovitem szvojem jezikom valual je, da on od szvoje dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran oranu kerchevnu pravu szvoju zemlyu u Prelochkom hataru Siroki Mlaki zvanom mesztu za jedan fertaly mekote pravu szvoje, y isztinysko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Illiass Ivana iz Chekovecz Gaj, od poldneva Gyermek Gyurom, od zahoda Labazan udovom, y od szevra Haidinyak Andrassem iz Preloka l:nemine contradicenta:l na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu postuvanomu iz Preloka Lellek Bedeniku, nyegovi Thovarussiczi, y vszemu nyehovomu odvetku szpola obadvojega za gotovih, y vu dobri moneti brojcehch dvadeszet i jeden Ranyiski 30 X, id est 21 forinta 30 krajcara prodal je, kak i sztalno valujuch prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadershavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu

zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti pram szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz piszati naznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo, pod navadnum nassum varaskum pechat-hjum. Dano vu Preloku 20a 9bra 1793a

Vozel Josepf kot prodavecz

Bosek Jerko Rihtar
Novoszel Steffan Prisze
Bermanecz Ivan Prisze
Resek Anton Prisze
Haidinyak Ivan Prisze
Szinkovich Blas Sztrasmestar
In protor per Joannem Zorman ejusque oppidi Prelok
Jurem notarium

16)

(p. 15)

16. studeni 1793. godine u Prelogu. Zoran Balas prodaje pola mekote zemlje na Preločkom hataru Mohokoš Andrassu za 45 Rajnskih forinti

Mi od zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo y szitnyszko valujemo kako naimre pred nasz doiduchi Zoran Balas sztanovnik nass Prelochki Z'lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je, da on od szvoi dobri volyi, od nikoga gonyen, nit primoran oranu kerchevnu pravz szvoju zemlyu vu Prelochkom hataru na Zdenchi glavi zvanom mesztu za pol mekote, pravo szvoje, y isztinyszko dersanye leseche med mejassi os szunchenoga izhoda imajnum obchinszkum, od pol-dneva Baleban Petrom, od zahoda Mlinarich Lukachom, y od szevra vu sztrani Poszavec Andrassom kak takaj imainum obchinszkum !: nemine contradicente !: na sze navadnu pravdenu evictiu vzmessi od sztrani szvoje na vekovechinu postuvanomu iz Preloka Mohokosz Andrassu, nyegovom bratu, y vszem nyehovem odvetkom szpola obadovojega za gotovih, y vu dobrih moneti brojehek cheterdeszet, y pet Ranyiski, tho jeszt 45 forinti prodal je, kak y sztalno valujuch prodaje na vekovechinu szebi nikakvoga zerszema Jussa zadersavajuchi jedino vu prodaji ovi za ____ szvoju onu ____ jakoszt, da ako Z'vremenom descza nyegova zelmyu onu kerchevu imati selesa bi, vszigdar Z'gore ____ nyu odzeti mogla budu, tho takaj pridavajuch, da vsze pridosslicze, koje kupczy pri iszti zemlyi bi vuchinili, y na koliko bi pokazati, y ____ mogli, iszta iskuplavajucha descza podpunoma naplatiti du, y zavezaa budu, drugach pako rechen szvoju kuplenu zemlyu gore imenuvani Kupecz Z'szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu ladaju, y vusivaju. Za jakssu sztalnoszt prodaje ove od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pechatjum. Danu vu Preloku 16 a 9bra 1793.

Zoran Balas kot Prodavecz

Bosek Jerko Rihtar
Novoszel Steffan Prisze
Barchesz Antuss Prisze
Haidinyak Ivan Prisze
Lus? Extrad? Improtho?? Joannem Zorman Eiusque
Oppidi Prelok Juratem notarium

17)

(p. 16)

14. siječnja 1794. godine u Prelogu. Josip Antolek u nedostatku osobe koja će se brinuti za njegovo imanje (on je star, žena isto, a sin ima posao u trgovištu) sklapa ugovor sa svojim budućim zetom Sabol Ivanom o brizi za zemljište i isplati novaca za prodaju sirovina

Letta 1794 dneva pako 14a meszecza Januariussa med Antolek Josephom otczem, szinom nyegovem Florianom sztrani od jedne, druge pako buduchem zettom szvojem Szabol Ivanom do vezda domassinszkem sztanovnikom nachinyena je ova moringa, illiti Zamusna Contract pod Szledechemi zaveti kak najmre

Pervich: Ja Antolek Joseph imajuchiszamo jednoga szina Floriana, y jednu kcher imenom Jalsu, premi-slavajuchi mojega szziromaskoga imentak sztahss videchi takaj, da ja vu sztaroszti posztavlen Z'jedniem

szinom pri goszpodarsztvu pomagati szí nemorem, vsza ova, y druga osztala, poslanikam bi ja bil zadovolno premislaval, znasseloszem Z' jednyemu volyum Florian Szina mojega zadovolnu na ov poszel dobu imajuchega, da nam potrebna je pomoch ter za takom jemlem k meni na szhupchinu buduchega zetta Szabol Ivana do vezda domassinszkoga Szina sztanovnika koji pred vszem zavezal sze je, da on ne szamo verno delati, y goszpodariti hoche, nego takaj Zpomochjum Szina mojega, mene, y Thovarussiczu moju u sztarosztí posztavlene vu _____, y lyubavi szmerti dohraniti. Verno pak bi bilo, da vernosza ova nijegova naplachena osztane, ij szato ja, ij szin moj od nikoga genijeni, nit primorani iz nasse dobre volije

Drugoch: Moringujemo, ij zapissujemo gore rechenomu buduchem zettu mojemu Szabol Ivanu, ij budu-chi thovarussiczi nijegovi kcheri pako moji imenom Jalsi vszega imetka gibuchega, ij negibuchega nikaj _____, _____ jednu takvu imetka sztran za me doszivlenija, jednu pako za szina osztavalajuch

Treity: po szmerti pako moji, y thovarussicze moje, ako szpomenuti zett moj nasz u postenyu dersechszmerti dohrani onu trejtu imetka sztran za me, y thovarussiczu moju zadersanu tek razdelujem, da takove poloviczu jednu zett drugu pako recheni szin Florian zadobil bude, y nye osztavljam zevszema jednake vszegibuchega, y negibuchega imetka odvetka, ako pako kak po _____ chlovechanszki biva

Cheterty

(p. 17)

Chetertij: Ja morebiti Z'szpomenutem zettom pogadjati, y szlagati mogel sze ne bi, ter po mojvi _____ on od mene odsztupiti bi moral, ali morebiti ne zapiszivanyu ovom ja sztalen biti hosel nebi, ali morebiti vech puti szpomenuti Florian Szin moj, kojega volya za vezda Z'mojim zevszema vu vszem Z'jedinyena je, nyega terpeti nehotel, vu pripechenyu takovem zavesujem mene od sztrani moje, Szin pako od sztrani szvoje, da rechenomu zettu Szabol Ivanu, y kcheri mojoj jalsi buduchoj pako Thovarussiczi nyegovi vszako leto po szebi rachunajuch, za svszako letto vu gotovih penezih oszemnayszt Ranyski to jeszt 18 forinti naplatiti hochemo, y moramo, ako on po nassi _____ obstanka, prinasz imal nebi, szuproctionem pako nachinom, ako on delati, y szkerbeti hotel ne bi y po hmanyiczi szvojoi od mene odsztupil nikaj prieti nema

Zverku koih tak vuchinyenih zavetov dajem ov moi valivajuchi na dveh parih jednom zame, drugom pako za zetta vekivechne jakosztí hiszt za jakssu sztranke jedne y druge szegurnoszt deszneh ruk krisi potverdym, y Z'navadnum varaskum pechatjum zapechachen. Danp vu Preloku quibus supra.

Antolek Joseph Ottecz

Antolek Florian Szin moringujuchi

Szabol Ivan zett

Pred

Bosek Jerkom Rihtarom

Novoszel Josephom Prisze

Haidinyak Ivanom Prisze

Francz Grenß _____ m.p.

Novoszel Steffan Prisze

Improsem per Joannem Zorman Juratem notarium.

18)

(p. 18)

18. siječnja 1794. godine u Prelogu. Pogar Miklouš sklapa dogovor o pomoći u zemljoradnim poslovima sa svojim bratom Petrom koji će naslijediti dio zemlje ako bude pomagao

Ja, y Z'tovarussiczum mojum doli podpisani pred podpiszanemi Varassa nassega Poglavari vu ovom pizsku za szvedochansztvo opprossenemi vszem, y vszakomu, komisze dostztvi chinim, y isztinyszko valujem, kako najmre ja vu jedinosztí posztavljen goszpodarsztvo moje ladati, y povekssavati nemoguchi iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit primoran za pomoch jemlem kmeni na Szkupchinu Pogar Petra rodjenoga brata mojega, koi vu goszpodarsztvu mene pomagati, dugi po predyi napravlene naplatiti pomogati moral bude, kojemu Z'jedinyenum volyum Tovarussicze moje, y Sztaricze Babicze nyene l:vsze pun _____ vu Zamusnom meni danom Contractu posztavlene szveto od vszeh stvarih obdrsavajuch:l vszega meni danoga imetka poloviczu zapissujem, tak da imenuvani brat moi Pogar Petar vu vszem imetku gibuchem, y negibuchem zmenom jednaki ladavec bude, niti on niti pako ja, ali Tovarussicza moja vu nichem vehssu jakoszt imali nebudemo, Zverku koi tak napravljenih zavetov, za jakssu Brata mojega Pogar Petra, y buduचे tovarussicze nyegove Szegurnoszt, dajem ov moi vekivechne jakosztí Zapiszniliszt, pizsati neznajuchi, deszne ruke krisom potverdym, y znavadnum varaskum pechatjum odjachení. Dano vu Prelokuu dneva 18a Januarussa 1794.

Koi tak zapissujem
 Pogar Miklouss
 Y Thovarussicza Anna Rodyena Haidinyak

Pred
 Bosek Jerkom RIhtarom
 Novoszel Stephanom Prisze
 Resek Antonom Prisze
 Szlavichek Mikolussem Prisze
 Impresto per JOannem Zorman Juratem Notarium.
 (potpis)

19)
 (p. 19)

24. veljače 1794. godine u Prelogu. Halonija Martin s obzirom na starost sebe i svoje žene nudi Lovrencu Horvatu dio zemlje, ako bude održavao svoje obećanje o brizi za imanje i Martina i njegovu ženu

Ja, Y Z'moje thovarussicze dobrovolnem privolenyem od zdola podpisan pred podpisanemi varassa nassega poglavarivszem, y vszakom koimsze dosztoj znano chinim, y isztinyszko valujemo. Kako najmre ja iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit primoran, jedino jedrischinu moju premislavajuch szam Z'thovarussiczom mojum posztavlen, premda pri sziotinyskom imetku na szlabom gruntu sztanujuch, y sztanye, koje vre na nikaj dohadya, delati bi moral, ovo pak ja, kak velim vu jedinoszti prez vszake pomochi posztavlen szam napraviti uffal sze nebi, imam pako pri szebi szesztrichnu moju imenom Bariczu, meni pako za sziomaskoga imetka moga lesseche obchuvanye buduchega pomochnika jemlem kmeni Horvats Lovrencza, koi vszu vernoszt vu goszpodarstzvu, meni, y Thovarussiczi moji dvorbu, y postenye vu _____ izkassuvati, ter tak szmeti dohraniti sztalno obechnye, y zato ja vu zivlenyu mojem y Thovarussicze moje vszu vu Goszpodarstzvu, y imetku mojem jakoszt za men, y Thovarussiczu moju zadersavam, po szmerti pako nassi, ako on vu na pre posztavljenem obechanyu szvojem sztalan osztane, Vszega imetka gubichega, y negibuchega tak nyemu osztavlyam, zapissujem, y mornigujem, da on Z'svzvojum zevsum szloboschinum prez vszakoga bantuvanja lada, y vusiva. Za vekssu nyegovu, y odvetkov nyegovih szegurnoszt pod navadnum varaskum pechatjum, deszne ruke krisom potverdyem dajem ov vekovechne jakoszt zapiszni hiszt. Dano vu Preloku 24a Februarussa 1794a

Halonya Martin
 y Thovarussicza Bara

Pred
 Bosek Jerkom rihtarom
 Vaktarich Ivanom Prisze
 Novoszel Josephom Prisze
 Novoszel Steffanom Prisze
 Pavchecz Andrassem Prisze
 Vun Dano, ij miprom po Zorman Joanussum Notariumom
 (potpis)

20)
 (p. 20)

Mi od zdola podpiszani Rihtar, y priseniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pizsmom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Plemeniti Glavina Ivan sztanovnik nass Prelochki Z'lasztovitem szvojem jezikom valovali jeszu, da oni od szvoi dobri volyi od nikoga genyeni nit primorani oranoga kercha, kot pravu szvoju zemlyu pred nekolikem letta od vezdasnyega kupcza vu del zadoblenu vu mesztu na Mochilshzkih Goriczaj za trejti taly mekote vu Prelochkom Hataru buduche pravo svzoje, y isztiniszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Mlinarich Stephanom, od zahoda Imajnum obchinszkum, od poldneva isztoga kercha kupczem Plemenitem Glavina Josephom, y od szevra vukekom iz Kraljevez :nemine contradicente: Na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu postuvanomu, y plemenitomu Glavina Josephu, y na skupchini buduchem Plemenitoga Glavina Gyure odvetkom, nyehovi THovarussiczi, y vszem nyehovem odvetkom obadvojega szpola za gotovih, y vu dobrih moneti borjechek cheterdeszet Ranyski, id est 40 forinti, y dve ni 22 ::: rachunajuchi velika vedra vina prodali jeszu, kak y sztalno valujuchi prodajeju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem

goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu zemlju gore imenuvani Kupecz z'szvojem odvetkom kaktai pram szvoju vekovechinu ladaju, ij vusivaju. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje Krisom potverdijava, ij mi tho iszti sztalno szvedochimo pod avadnum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 24a februarussa 1794.

Plemeniti Glavina Ivan
Kot prodavecz
Ij thovarussicza Bara

Bosek Jerko Rihtar
Vaktarich Ivan Prisze
Pavchecz Andrass Prisze
Resek Anton Prisze
Francz Grenß _____ m.p.
me _____ Ivan Karlo m.p.
me _____ Josepho Horvatsz m.p.
Impresto per JOannem Zorman Juratem Notarium. (potpis)

21)

(p. 21)

24. veljače 1794. godine u Prelogu. Dogovaraju se oko toga kako će podijeliti skupni imetak jer se ne slažu baš dobro

Ja, y Z'mojum Thovarussiczum od zdola podpiszani pred podpiszanemi na ov posel opprossenemi Szvedokmi, vszem valujemo, da mi pred nekolikem vremenom Z'plemenitem Bratum mojem Josephom Glavina, y nevesztum takaj mojom na jednom kruhu buduchi poklam kam szlagati se mogli nebi bili, dokonchaliszmo dela med nami vu szkupnium naszem imetkuvchniti ter ovak je, y Thovarussicza moja tak za sztran nassu, kak takaj buducheg nasseg odvetkov dohajajuchu nam vszega gibuchega y negibuchega pravichno med nami razdelenoga imetka sztranyavku, nekoliko vu naturi nekoliko pako poleg szplachanya tak prieli jeszmo, da mi vezda za vszigdar nasz, y odvetke nasse l:navadnu pravdenu evictiu, na nye, y nasz jemkus zavedujemo, da mi nyem nichem bantuvati sze nepoduffamo, nego da oni y vszi, y szludnyi szloboschinum ladaju, vusivaju, y na laszen, obrachaju, vu nyem nam, y odvetkom nassem nikakavoga jussa zadersavaju sztalni neznajuchi piszati deszneh ruki nassih krisi potverdyem. Dano vu Preloku 24 Februarussa 1794.

Plemeniti Glavina Ivan
y Thovarussicza Bara

Pred
Bosek Jerko Rihtar
Vaktarich Ivan Prisze
Pavchecz Andrass Prisze
Resek Anton Prisze
Francz Grenß _____ m.p.
me _____ Ivan Karlo m.p.
me _____ Josepho Horvatsz m.p.
Impresto per Joannem Zorman Juratem Notarium. (potpis)

22)

(p. 22)

Mihalj Vuk, njegov brat Matias i sestra njihova Bara, udana Srpak iz Donjeg Kraljevca prodali su plemenitom Hrussoczy Blažu za 125 forinti dio zemlje, 7. travnja 1794.

Mi od zdola podpiszani Rihtar, y prisezniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinski valujemo, kak najmre pred nasz doiduchi Vuk Mihaly Matias, y szesztra nyhova Bara vudana Szerpak sztanovniki Dolnyih Kraljevecz z lasztovitem szvojemi jeziki valovali jeszu, da oni ob szvoj dobri volyi od nikoga genyeni nit primorani oranu kerchevu pravu szvoju zemlyu v Prelochkom hataru za poldrugu mekotu na Doljanszkih Goriczaj zvanom mesztu pravo szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izgoda Medyarho Gyurhom, od pokisra Plemenitem Glavina Josepom od zahoda gmajnim obchinszkim, y od szevra Plemenitem Hrusczy Janusem /: nemine contradicenta :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravednu evictiu vzmessi na vekovechnim postivanom Plemenitom Hrussoczy Blasu, nyesm, y vszemu nyegovom odvetku obadvojega szpola za gotovih, y mu dobri moneti brojcech

szto dwadeszet, y pet forinti tho jeszt 12fti jeszu, kak y sztalno valuju prodajeju na vekovecsnim niti szebi, niti pako kakvome goder odvetkom szvom gvssa kakvoga naj menssega zadesavajuchi, tak da sechem z szvoim odvetkom kakti pram szvoju vekovecsnim ladaju, y moivaju za vekivechim sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenovani prodavaczi piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyavaju, y mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassem varoskum pechatjum. Dano na Preloku 7a Aprilia Leta 1794a.

Po Bratichu szvojem vrh Lovrenzu takaj v ovi prodaji objacheni 8ra davsz

Vuk Mihaly
Vuk Matias
szesztra Bara rodyena Vuk udana Szerpak

Bosek Jerko Rihtar
Szlavicek Miklos Prisz
Pavchecz Ambras Prisz
Kosjak Miklos Prisz
Novoszel Stepan Prisz
Vahtarich Ivan Prisz
Haidinyak Ivan Prisz

Vun dano po Zorman Janussu Priszese notariumom

23)
(p. 23)

Filip Antolek, stanovnik Preloga, prodaje jednu oranicu Tomašu Đurkanu iz Hodošana za 120 forinti, 22. travnja 1794.

Mi od zdola podpizsani Rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pizsom sztalno szvedocsimo, y isztinski valujemo, kak najmre pred nasz dojducusi Antolek Filip sztanovnik nass Prelochki z lasztovitem szvojem jezikom valual je, da on ob szvoj dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran otam pravu szvoju zemlyu v Prelochkom hataru za gomilum zvanom mesztu za jednu mekotu XXXcse pravi szvoje, y isztinsko desanye leseche med mejassa od szunchenoga izhoda Kechkess Mattiassom, od poldneva Mohokosz Ambrassom, od zahoda odicz Gyurgya Kokomics Stepsanom, y od szezra Vadlya Thomassem iz Hodossan /: nemine contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravednu evictiu vzemssi na vekovecsim posstuvanomu Gyurkan Thomassu iz Hodossan nyegova Thovarussiczi, y vszem nyhovem odvetkom szpola obadvojega za gotovih, y na dobri moneti brojechek szto dwadeszet forinti to jeszt 120f prodal je kak y sztalno valujucs prodaje na vekovecsnim, niti szebi niti pako kakovom goder odvetkom szvom gssa szvoju na vekovecsnim kuplenu zemlyu gore imenuvani kupecz lada, y moira. Za vekivecsnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajucsi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tko szto sztalno szvedocsimo pod navadum varoskum pechatjumi.

Dano na Preloku 22a Aprilia letta 1794a.

Antolek Filip kot prodavecz

Bosek Jerko Rihtar
Novoszel Stepsan prisz
Voszlavicek Mikloss prisz
Francz..... m.p.
Vinkovicsz Thomas

24)
(p. 24)

Sebastian Matijak, stanovnik Preloga prodaje Novaku Đuri i Ambrošu pola oranice za 30 forinti, 8. svibnja 1794.

Mi od zdola podpizsani Rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pizsmom sztalno szvedocsimo, y isztinszki valujemo, kako najmre pred nasz dojduchi Matyak Sebastian sztanovnik nass z lasztovitem szvojem jezikom valual je, da on ob szvoj dobri volyi od nikoga genyen nit primoran oranu kerchevnu pravu szvoju zemlyu vu Prelochkem hataru za pol mekote v Keborschaku zvanom mesztu pravo

szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Kavran Matiassom, od poldneva gmajnom obchinszokum, od zahoda Chomkass Janom, y od szevra Kosnyak Josepsom /: nemine contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovecsim posstuvanomu Novak Gyuri y Ambrossu, nyhovem Thovarusczam, y vsem nyhovem odvetkom obadvojega szpola. Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek trideszet forinti to jeszt 30f prodal je, kak y sztalno valujucs prodaje na vekovecsnu niti szebi niti pako kakovem goder odvetkomu szvoim jussa kakvoga naj menssega zadesavajucsi, tak da rechemu szvoju na vekovecsnu kuplenu zemlyu gore imenovani kupecz z szvojim odetkom kakti pravu szvoju ladaju, y vusivaju, za vekivesnu sztalnoszt prodaje ove vekivecsne od zgor imenovani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadum nassom varoskom pechatim. Dano vu Preloku 8a Majussa letta 1794a.

Matyak Sebastian prodavecz

Bosek Jerko rihtar

Novoszel Joseps prisz

Pavchecz Anton prisz

Vahtaricz Ivan prosz

Novoszel Jseps

Haidinyak Ivan prisz

Resek Anton prisz

Vun dano y miprom po Zorman Janussu prisze notariumom

25)

(p. 25)

Jakob Berčko, stanovnik Preloga, prodaje Sebastijanu Matijaku svoju zemlju s oranicom, svinjem, gnojem i pripadajućim elementima za 90 forinti, 8. svibnja 1794.

Mi od zdola podpisani rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo kak najmre pred nasz dojdechi Berczko Jakob sztanovnik nass z lasztovitem szvojem jezikom valuje, da on ob szvoj dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran grunta szvojega, y z naoravlenu na nyem sztaryem vasz jednoga kocza, y vezdasnjega gnoja szim pridavajuci za _ivpcza osztavljajuci takoj vesza prschaka bode v Preloku sztojechega pravo szvojem, y isztinszko dersanye /: nemine contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovecsnu postuvanomu Matyak Sebastianu, nygovi Thovarussiczi, y vszemu nyegovom odvetku obadvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechek devedeszett forinti, to jeszt 90f, prodal e, kak je sztalno valuju prodaje na vekovecsnu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega. Zadesavajuci, tak da rechenoga szvojega na vekovecsnu kuplenoga grunta y z szvojem prisztójahichem gore imenovani kupecz z szvomi odvetkom kakti pravu szvoju vekovecsnu lada, y vusiva. Za vekivecsnu sztalnoszt prodajeove od zgor imenovani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassom varoskom pechatjum.

Dano vu Preloku 8a Majussa 1794a.

Prodavecz

Berczko Jakob

Bosek Jerko rihtar

Pavechez Andros prisz

Haidinyak Ivan prisz

Vun dano, y miprom po Zorman Janussem prisz notariumom

26)

(p. 26)

Petar Pavčec, Jerko Cvek i kmet gospodina Hebamuša (uz privolu gospodara) sklapaju ugovor o zamjeni kupljene zemlje, 27. lipnja 1794.

Leta 1794a 12a pako Martinya med Pavchecz Petrom Arendashecu sztanovnikom Preolchkem od jedne sztrani pako od druge Czvek Jerkom sztanovnikom takaj Prelochkom y kmetom Gszpona Hebasussa z privolenyem takaj z szpomenutoga Gszpona Hebamussa od Poglavara szvih vu tom poszlu dopuschenye imajuchega, y obehine oppiduma Preloka pod dole posztavljeniimi zavezi vu vhinyem med nyim vmembi za sztalni sztrankih obdersavanye naredyen je szleduchi contract.

Pervics: pred vszem zavezal sze je szpomenuti Savchecz Peter vsze podanike, y XXX, koi od onoga grunta, kojega od Petkovicz Gyure je kupil, y za szpomenutoga Czvek Jerke grunta zamenil, med obchinu davati, y serpeti, tak da povmembi ovi obchina zevszema nikaj kvarunala bude. Jer tak Drugocz: daje, y odpuscha po recheni vmembi isztoga szvoje gruna od Perkovicz Gyure kuplenoga z szpomenutomu Czvek Jerku, y zemlyeni na širokih mekotah, pri gomili item med polszkem putom, y jednem iz Chehovecz jednu mekotu, vu drugom mesztu pri gomili med nedyrat Mattohjom, y jednem iz Chehovecz jednu mekotu, na chevoszkom polyu med Igercz Gyurom y jednem iz Pustakovecz pol mekote, vu drugom mesztu na chevoszkom polyu poleg Sztrahie Thomass pol mekote, y vu vosekovom Kutu pol szenokosse za jeden koszcz med Vanty Gregorom, y isztem Pavechecz Petrom, drugu iszte szinokosse poloviczu, y kak takaj osztale druge zemlye grunta Perkovichovoga za sze osztavlja.

Treichy: od sztrani druge za ov szebi odpuschen grunt daje, y odpuscha Czvek Jerko rechenomu Pavchecz Petru pervessega grunta szvoje z zemlyami pod vertom med isztem Pavchecz Petrom, y plemenitem Vrajtru Imbrom pol mekote v reprischa med Gottak Jakkom, y plemenitem Vrapu Jubriom za jednu y pol mekote, na z selezmiczaj med Toplyak Thomassem, y Pervich Leonardom za jednu mekote. (p. 27)

Za sztalnoszt y vekivechnu jakost vchinyene ove vmembe dahiszmo od nasz pod pechatjom varoskom potverdyeni hiszt. Dano vu Preloku varosu kako gore

Pavechecz Peter
Czvek Jerko

Bosek Jerkom rihtarom
Novoszel Stepsan prisze
Haidinyak Ivanom prisze

Cum consensu meo Baltsarcharis Bogdan Parochi Pslahicuva qua psati Francisci Czvek Dominu Jevrestris. M.P.

Vun dano po Zorman Janussu notariussu

Coram me Isepso Oszterhueber Hottur Zalasiensis _____, juridice nobilium M.P.

Suprasoripus contractus Cambiatisin nomine etiam Dominy Chaktornyensis, qua psati oppidi Pelak Jurisdictionis _____, et confincat. Die 27a Juny anno 1794. Stepsan Chernko epyo Domini Chaktornyensis Director. M.P.

27)

Dora, udovica Mihalja Susera i Jerko Maltarić prodaju jednu oranicu Ambrošu Pavčecu za 82 forinte, 14. srpnja 1794.

Mi od zdola podpiszani rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedocsimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz dojdicha Dora osztavlena udova Suser Mihalya, y zvezdasnyem thovarussem szvojemu Maltarics Jerkom iz Dolnyih Kraljevecz zlasztovisem szvojem jezikom valuvali jeszu, da oni ob szvoi dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani otam Kerchevmu szvoju zemlyu u Prelochkom hataru v gainsczu zvanom mesztu za jednu mekotu lesechu med mejassi od szuncheonoga izhoda Bregar Mattiassom, od zahoda Nedyesak Jerkom, od poldneva Kovachu Ambrossom, y od szezra orsachkem putom na sze navadnu pravednu evictiu vzmessi na vekovecsni postivanomu iz Preloka Pavchecz Androssu, nyegovi thovarussiczi, y vszemi nyohovom odvetku szpola obadvojega za gotovy, y vu dobri moneti brojechek oszemdeszet, y dva forinta, to jeszt 82f prodali jeszu, y sztalno valuju prodaje na vekovecshim, niti szebi niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega zadersavajuchi tak da rechenu szvoju kuplenu zemlyu gore imenuvani kupecz z szvojemi odvetki kak ti pravu szvoju vekovechinu lada, y vsiva kaiti pako szpomenuti kerch na dete od Juser Mihalya rodyeno, ali pako po szmertu deteta odvetka, od koih prvi jer bi dohadyal zabezali sze jeszu prodavczi (...)

(p. 28)

(...) da ovoga szamo zato prodajeju pohchib nyem daleko je imaju pako priliku vezda na mesztu ovoga drugoga doma blizu kupiti, kojega ako kupili nebu ostro zavesujesze vezdasnyi thovaruss Maltarich Jerko, koi za vekssu szegurnoszt takaj iz Kralyevecz priszesnika Zebech Ambrossa szobim je dopelyal iz szovjega imetka rechene peneze ako kercha kupiti bi zamusil detetu, ali nyem koga bi dohadyalo prszaviti y naplatiti jer tak za jakssu sztalnost prodaje, y zavezov ovih od zgor imenovani prodavecz pizszati neznajuchi prave ruke szvoje kris poverdyavajuci y mi tako iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassem varoskom pechatum. Dano vu Preloku 14a Juliussa 1794.

Dora vudana zavezda Maltaric
vudova pako Suser Mihalya

Bosek Jerko rihtar
Novoszel Stepsan prisz
Kozjak Mikloss prisz
Vahtarics Ivan prisz
Haidinyak Ivan prisz
Szlavichek Miklos prisz

M.P.

Vun dano y miprom po Zorman Janussu prisz notariussom

28)

Mara, udovica Gutak (?) prepisuje svoju imovinu Đuri Kosoviću, 14. srpnja 1794.

Ja od zdola podpiszana pred podpiszanemi varossa nasseg rihtarom, y priszesniki vu ovom poszlu opprosenemi szvedochim zovem nassem pizszomom vzem, y vszakom komisze dosztoj znano chinim y isztinstko valujem kako najmre jaz moje dobre volye od nikoga genyena nit pritruczana jedno jechischum moju premislavajucs jednoga szima imajucha, koi za pomoch takaj natuhko nagovarjal je mene da za pomocs morala szem vzeti y prieti zeta Koszovich Gyuru, y ovomu ja ische vu Lettu 1772om zapiszala jeszem vszega imetka mojega gibuchega y negibuchega treitju sztran kaiti pako na poslam niti neznasze kakvem nachinom on moi zapiszni hiza poginul je, ja pako na obchinszko vszeh znanye zpoznala jeszem nyegovu dobrotu, y na poslu vermoszt meni nachinjenu, y izkazam, ov vsza sztanya znova gore zdignul, y gospodersztvo (...)

(p. 29)

(...) poboljsal z rechim poleg vermoszti szvoje sve do ovoga vremena na znanje obchinszko treitju zasztupil imetka sztranyavku, iz zvokov onda ovih y nadalye zapissujem nyem obechem treitje sztranyavke morinyu koju on vezda za vszigdar objachen prez vszakote sabinge prieti ima- Za vekssu szegurnoszt nyegovu ov mooi zapiszni valuvashi hisza dajem pizszati neznajuchu deszenvuhe krisom, y z varoskum pechatum objachen. Dano vu Preloku 14a Juliussa 1794.

Mara osztavlena vudova Gvtak(???)

pred
Bosek Jerkom rihtar
Szlanyek Miklossem prisz
Pavchecz Ambross prisz
Kozjak Miklossem prisz
Novoszel Sztepsan prisz
Haidinyak Ivanom prisz
Vahtarics Ivanom prisz

Vun dano y improse po Zorman Janussu prisz notariussu M.P.

29)

Antun Polomčić prodaje pola oranice Mihalju Koholiju za 60 forinti, 7. kolovoza 1794.

Mi od zdola podpiszani rihtar y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pizszmom sztalno szvedochimo y isztinsko valujemo kako najmre pred nasz doiduchi Polomich Anton sztanovnik nass Prelochki z lasztovitem szvojem jezikom valual je da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen nit primoran otam

Kerchevm prav szvoju zemlyu vu Prelchkom hataru mechje zvarnom mesztu za pol mekote lesechu med mejassi od szunchenoga izhoda Novak Mattiassem od zahoda Perkovicz Gyurum, od poldneva Haidnyak Andrassem y od szezra Golombuss Gyurum na sze navadnu pravdem evicti. Vzemssi na vekovechinu postivanom iz Preloka Koholy Mihalyu, nyegovi thovarussiczi, y vszemu nyhovom odvetku szpola obadvojega za gotovih, y vu dobri moneti brojechesh sesztdeszert forinti to jeszt 60f prodal je, kak y sztalno valujucs prodaje na vekovechinu, niti szebi niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega zadersavajuchi, tak da rechem szvoju kuplenu zemlyu gore imenovani kupecz z szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechima lada (...) (p. 30)

(...) y vusiva. Za jakssu sztalnostz prodaje ove vekivechne imenovani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tko isztu sztalno szvedocsimo pod navadom nassum varaskum pechatjim. Dano vu Preloku 7a 8bra letta 1794a.

Polomich Anton prodavecz

Bosek Jerko rihtar
Vahtarics Ivan prisz
Resek Anton prisz
Haidinyak Ivan prisz
Pavchecz Ambross prisz
Pongracz Joseps obchine

Vun dano po Zorman Janussu prisz notariussu M.P.

30)

Mihalj Zvornić i Đuro Vidak iz Donje Dubrave sklapaju ugovor kojim Đuro Vidak pristaje pomagati Mihalju Zvorniću, a on prepisuje svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu na njega, 31. kolovza 1794.

Letta 1794a dneva pako 31a 8bra med Szvornich Mihalyom od jedne sztrani pako od druge Vidak Gyurum iz Dolnye Dobrave buduchem zettom szvojem nachinyena je ova moringa, miti zamusnu contract pod szledechem zavezi kak naimre.

Ja Szvornich Mihaly imajuchi szamo jednoga szina, y njega maloga, zato premislavajucsi mojega imetka prihladen sztahss vredechi takaj, da ja v jedinschim posztavlen, premda na ovom vremenu, kada zamszka drusba tesko sze dobiva, v goszpodarsztvu mojem pomagati sziz zevszema nemorem, vsza ova, y ovom sztala szposobna zahvalna premisslavajuchi, znassel szem, da meni zevszema potrebna je pomoch, poketelob (???) ja vevssem talyom z mojim thovarussczom miesta priszkerbel jeszem, z nyenom tak kak mojem dobrovolnem privolenyem jemlyem k meni za pomocs buduchega zetta gore imenovanoga Vidak Gyuru, koi ne szamo goszpodariti verno pomagati, nego takaj vsza koja goder ali vu del od sztaressih, y bratov szvoih, ali kak vem goder nachinom dobil bude, vu szkupno nasse goszpodarsztvo posztaviti obechje, y zavezal sze je (p. 31) (...), y zato ja od nikoga genyen, nit pritruczan

Drugog: iz moje dobre volye moringujem, y zapissujem gore rechenome buduchem zetu mojemu Vidaku Gyuri vsega imetka gibnechega, y negibnechega, nikai za me, ali odvetke moje od ovud vun z mimhus, treiti sztran, osztale dve sztrani za me, y odetke moje zasztavljajuc, jedino vun jemlyem kerche, koje za me, y odvetke moje zasztavlyam.

Za verno sztranke jedne, y druge obdersavanye dajesze ov vekivecsne jakosztu valuvajki zapiszni hiszt, sztrankih deszneh ruk krisi potverdyem, y z varaskum pechatjum obsnachen. Dano vu Preloku, letta, mesze- cza, y dneva gore posztavlenoga

Szvornik Mihaly teszt
Vidak Gyuro zet

pred
Bosek Jerkom rihtar
Novoszel Stefan prisz
Pavechecz Ambrossom prisz
Franz G_____ M.P.
Kechlus Mihalyom obcsin

Szvikovi Basem sztrasmese

Vun dano po Zorman Janossu prisz notariussum

31)

Sudac varaša (trgovišta) Prelog potvrđuje da Pavel Kolarek prodaje svoju zemlju gospodinu Janošu Zormanu za 52 forinte, 13. rujna 1794.

Mi rihtar, priszeszniki y obchina varossa Prelok pod szlavum Dominium Csakovecz y szlavne Zala Vorge spadajuchega, zovim odpertom naszim podpechachenim lisztom szvedochimo, y valujemo da Kolarek Pavel Prelochki nass sztanovnik pred nasz doiduchi vlasztovitem vusztmi szvojemi nejzami vahuval nego y vekivechne prodaje y prave ruke szvoje krisza od szpoda poleg imena szvojega dal, da on pravoga szvojega oranoga kercha vu mesztu zvanom Verbicza Prilochkom kottaru, kojega mejassi od szunchenoga izhoda Kollarek ivan, od poldneva Poszavecz Ambros, od zahoda Bahunyek Mattias, od szezra pako Kozaricz Ivan prilochki sztanovnik jeszu, da on pomuchivsi vszem szvojem mejassem pervo: med koih nyeden kercha ovoga kupiti nye hotel; od nikoga neprimoran iz prave szvoje volje, v neizvaln potrebochi szvoje posztavlen, Goszponu Zorman Janossu nyhovi thovarussiczi, y decze deczi obadvojega szpola, y vszem nyhovem suce-svom vek na veke, na sze zemssi vszu pravednu evictiu za forinti pedeszet y dva /Des 52 h/ prodal je da on niti szebi, niti thovarussiczi szvoje, niti kakvomu godar odvetku (...) (p. 32) szvojemu vu kerchu ovem na vek prodanom zadersavaszi kakvoga jussa, niti zadersati more, Gszpon niszarmanye kupecz, y odvetku nyhovi dohodke vu prilochi varos dohajajucho plachati budu dusni, ter tak recheni Goszpon kupecz szvojemi odvetki na vek kuplenoga ovoga kercha halpravu (???) szvoju vekovechinu brdu vek na veke lada, imali, y poleg volje szvoje z nymi obrachali. Za vekivechno amda sztalnost, y jakoszt vekovechne ove prodaje dali-szmo ov liszt za szegurnoszt Gszpona kupcza, y nyhovih odvetkov varoskum pechatjum, y prave nasse ruke krisz potverdyen. ____ in appido Perčal doe 13a1794

Koji szem prodal
Pavel Kollarek

Bosek Jerko varoski rihtar
Novoszel Stef priszese
Pavchecz Peter priszese
Vahtarics Ivan priseze
Novoszel Ivan priseze
Haidinyak Ivan prisese
Resek Anton priszese

Pred menom, y po meni Pavlom Jurom m.p. kot opprossemim notariussem

32)

Matijaš Vuk iz Donjeg Kraljevca prodaje jedan kosac livade Antonu Reseku za 55 forinti, 28. 12. 1794.

Mi od zdola podpisani rihtar, y priszeszniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem y vszakom, koromisz dosztor, zovem himimo, y isztini pako valujemo, kako naimre pred nass doiducsi Vuk Mathias Dolnyih Kraljevecz sztanovnik, zlasztovitem szvojem jezikom valuval je da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen nit primoran kercha kossenega na jeden koszcz, kot pravo szvoje, y isztinszko dersanye vu mesztu mochila hataru nassem Prelochkem med mejassi od szunchenoga izhoda kupczem Resek Antonom, od poldneva XXX Jerkom, od zahoda gmajnum obehmiszhum, y od szezra Vidak Ambrossem vszemi preloskem sztanovniki lesechega, postuvanom iz Preloka Resek Antonu, bratom, y vszem nyhovem odvetkom szpola obadvojega na vekovecsnim /: iure perpetio, et irrevocabili :/ navadnu pravednu evictiu na sze, y odvetke szvoje vzmssi, za gotovih, y vu dobri moneti brojecheg Petdeszet y pet forinti 55fti prodal je, y sztalno (p. 33) valujucsi daje, y prodaje na vekovecsnim, niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jusse kakvoga nai menssega zadersavajucsi neg, da gore recseni kupecz zevszemi szvojemi odvetki na pre szpomenutu kuplenu zemlyu, kakti prema szvoju vekovecsnu lada, y vusiva. Za vekovecsnu sztalnostzt prodaje ove veki-

vecsne od zgor imenovani prodavecz piszati neznajucsi deszne ruke krisom potverdyava, y mi tak iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassum varoskum pechatjum. Dano vu Preloku 28a Decembra letta 1794a

Prodavecz Mathias Vuk

Szvornik Mathias rihtar
Pavchecz Ambros prisz
Pongracz Steff prisz
Ivan _____ m.p.
Novak Thomas sztrasnasser
Korossecz Ambros obchina

Vun dano, y improsse po Zorman Janussu prisz notariussu

33)

Kupoprodajni ugovor. Prelog 31. prosinca 1794.

Mi od zdola podpiszani rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom vsem, y vszakom, koim sze dosztavi, znamo chinimo, y isztinszki valujemo kako naimre pred nasz doiducsa Dora Belent Mathiassa sztanovnika nassega Prelocskoha thovarussicza z lasztovitem szvojem jezikom vahuvala je, da ona ob szvoi dobri volyi, od nikoga genyena, nit primorana kercha oranoga po materi zadoblenoga na jeden sertaly mekote, kot pravo szvoje istnieszko dersanye vu mesztu meehsse zzzvanom hataru Prelochkom med mejassi od szunchenoga izhoda kupczem Korossecz Ambrossem, od poldneva Negyenah Mattolyem, od zahoda Golombos Gyurom, y od szezra Lillek Gyurom vszemi Prelochkemi sztanovniki lesechega postovanom iz Preloka Korossecz Ambrossu, nyegovi thovarussiczi, y vszemu nyegovomu odvetku szpola obadvojega na vekovecsnu /: iure perpetuo, et irrevocabili /: navadnu pravednu evictiu na me, y odvetke (p. 34) moje vzmsssi za gotovih, y v dobri moneti brojechek dvadeszet forinti 30 k, to jeszt 20 fti, 30k prodala je, kak y sztalno valujucs daje, y prodaje na vekivecsinu, niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadesavajucsi, neg, da gore recheni kupecz zevszemi szvojemi odvetki na pre szpomenutu kuplenu zemlyu, kakti prav szvoju vekivecsnu lada, y vusiva. Za vekivecsnu sztalnoszt prodaje ove vekivecsne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajucsa prave ruke krisom potverdyava, mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 31 Decembra letta 1794a.

Koja prodajem Dora Balent Matthiassa thovarussicza

Szvornik Mathias Rihtar
Pavchecz Ambross prisz
Pongracz Steff prisz
Resek Anton prisz
Franz Grinss _____ m.p.
Novak Thomas prisz

Vun dano, y improse po Zorman Janussu prisz notariussu

34)

Josip Kalšan prodaje četvrtinu oranice Josipu Zadravcu za 15 forinti i 15 krajcera, 8. siječnja 1795.

Mi od zdola podpiszani rihtar y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem, i szakomu koim sze dosztavi, znamo chinimo, y isztinisko valujemo, kako najmre pred nasz doiducsi Kalsan Joseps sztanovnik nass Prelochki z lasztovitem szvojem jezikom vahuval je da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran kercha oranoga za pol frtalya mekote, kot pravo szvoje, y isztinszko dersanye v mesztu mechje zvanom hataru prelochkom med mejassi od szunchenoga izhoda Bellis Josepsom, od poldneva Kozarics Josepsom, od zahoda putem kolam pelyajucsem, y od szezra obchinszkom szinokoszum lesechega postuvanomu iz Preloga Zadravecz Josepu, nyegovi thovarussiczi y vszema nyegovomu odvetku (p. 35) szpola obadvojega na vekovecsnu /: iure perpetuo, et irrevocabili /: nemine contradicente, na sze navadnu pravdem evictui, y odvetke szvoje vzmsssi, za gotovi, y mu ob dobri moneti brojechek petnajszt forinti petnajszt k, to jeszt 15f 15k prodal je, kak y sztalno valujucs daje, y prodaje na vekovecsnu niti szebi, niti pako

odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajucsi, neg, da gore recseni kupecz zevszemi szvoje-mi odvetki na pre szpomenutu kuplenu zemlyu kakti pravu szvoju vekovecsnu lada, y vusiva. Z vekivecsnu sztalnoszt prodaje ove vekivecsne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajucsi prave ruke krisom potverdyava, y mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadom nassum varosskom pechatjum. Dano v Preloku 8a Januara letta 1795a.

Kalsan Joseps prodavecz

Szvornik Mathias Rihtar
Pavchecz Ambross prisz
Pongracz Steff prisz
Resek Anton prisz
Novoszel Steffan prisz
Franz _____ m.p.

Vun dano, y impossoco po Zorman Janussu prisz notariussu

35)

Matija Bregar prodaje pola oranice Ambrošu Bailaku za 70 forinti, 2. siječnja 1795.

Mi od zdola podpisani rihtar, y priszesniki varossa Prelok zovem nassem odpertem pizmom vszem, y vszakomu koimsze dosztavi, znamo chinimo, y isztinsko valujemo, kako najmre pred nasz doiducsi Bregar Mattolya sztanovnik nass Prelochki z lasztovitem szvojem jezikom valuval je, da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran kercha oranoga za pol mekote, kot pravo szvoje, y isztinszko dersanye vu mesztu Lescha zvanom hataru Prelochkem med mejassi od szunchenoga izhoda polszkem putom, od poldneva Kovacsu Ambrossem, od zahoda Pavchecz Ambrossem, y od szezva otszechen putom lesedega postuvanomu iz Preloka Bailak Ambrossa, nyegovi thovarussiczi, y vszemu nyegovomu odvetku szpola obadvojega nemine contradicente na vekovecsinu /: iure perpetuo et irrevocabili :/ na sze y odvetke szvoje navadnu pravednu (p. 36) evictu vzmssu za gotovih, y vu dobri moneti brojechesh szedemdeszet forinti to jeszt 70 fti prodal je, kak, y sztalno valujucs daje, y prodaje na vekovecsnu niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajucsi, negda gore rechen kupecz zevszemi szvojemi odvetki na pre szpomenutu kuplemu zemlyu, kakti pravu szvoje vekovecsin lada, y vusiva. Za vekivecsnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zгоре imenuvani prodavecz piszati neznajucsi prave ruke xsom potverdyava, y mi tko iszto sztalno szvedocsimo pod navadum nassum varaskum pechatyum. Dano vu Preloku 2a Januara letta 1795a.

Bregar Mattolya prodavecz

Szvornik Mat rihtar
Pavchecz Ambross prisz
Pongracz Steff prisz
Resek Anton prisz
Novoszel Stepsan prisz
Franz _____ m.p.
Haidnyak Anton obchino

Vun dano, y prossocom po Zorman Janussu priszesnem notariussum

36)

Đuro Potočnjak prepisuje pola svoje imovinu Pavlu Kosnyaku, a pola ostavlja svom sinu Stanku, 17. siječnja 1795.

Ja od zdola podpisani pred podpiszanem varossa Prelok rihtarom, y priszesniki na ov poszel opprosse-nemi szvedokmi vszem, y vsakomu, komisze dosztovi znamo chinimi, y isztinszko valujem, kako najmreja, iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit pritruczan, jedino moju jednischim premisslavajucsi, neimajucsi visse szamo jednoga szina imenom Sztanka, y ovoga maloga, ja pako vu sztarosztu posztavlyen dohodke, y terhe vszakojacske szam podnassati nemogucsi, imam pako pasztorka moga, thovarussicze najmre moje szina imenom Pavla Kosnyak od mladoszti, iliti detinsztva (p. 37) pri meni buducsega, koi ore od dechinsztva

do vezda delati, y teske vsakojachke podnassati je pomagat nyega onda, y dalye za isztu pomoch jemlyem y primlem, y nyemu vszega imetka gibucsega, y negibucsega odredyujem, y zapissujem, drugu pako polovicza za szina moga imenom Sztanka zasztavlyam, sztem nacsinom da za mojega, y matere szvoje Sivolenya iszti pasztorek Kosnyak Pavel za szvoju sztoram zoszel nikaj szkerbeti, al za sze obrachati neszme, nego vszku-pno gospodarsztvo szkerbeti pripomagati, po szmerti pako nassi, ako z szinom mojem szlagatyze nebi mogel szlobdan sze bude delti, y omak poleg pravichnoga dela poloviczu on, drugu pako poloviczu szpomenuti szin moj prieti smieli budu. Zato za vekssu szpomenutoga pasztorka szegurnoszt, y sztalnoszt ov moi zapiszniki piszati neznajucsi deszne ruke krisom potverdyam po navadam varosskum pechatjum vun dajem. Dano vu Preloku neva 17a Januarussa letta 1795.

Ki zapiszujem Pred
Potochnyak Gyura iz Preloka

Szvornik Mattiassom riht
Novoszel Steffan prisz
Bosek Jerkom prisz
Novoszel Joseffom prisz
Pavchecz Petrom prisz
Pavchecz Mihaly prisz
Igercz Gyurom prisz

Vun dano, y improsse po Zorman Janussu prisz notariussu

37)

Duro Igercz budućem zetu Ambrošu Tomekoviću iz Goričana prepisuje pola svoje imovine, a drugu polovicu ostavlja svojoj drugoj djeci, 17. siječnja 1795.

Ja od zdola podpisani pred podpisanimi varossa Prelok rihtarom y priszesniki vu ovom poszlu za szvedoke opprossenemi vszem, y vszakom koim sze dosztavu znano chinimi, y isztinsko valujem, kako najmre ja iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit primoran, jednino jednischim szina y onak neimajucsi premi-slavajucs, da ja vu jedinoszti posztavlen, nikaj szi pomagati nemrem, y zato za pomoch y lehkotu jemlyem kmeni Tomekovecs Ambrossa iz Gorichan za buduchega zetta, y nyemu ja iz (p. 38) vesza imetka svojega gibuchega, y negibucsega poloviczu motingusem, y zapissujem jedino kerchovnik zemely kai sze dosztaj polekrb ja visse k chaseh imam zmed ovih szpomenuti zett, y z kcherjum mojom buduchom pako thovarussiczom szvojom po szesztri moji y moje thovarussicze imal bude jednu mekotu, osztavil pako kerchev kakti, y drugoga imetka polovicza dopache drugu moju detczu z takovem vendar razlog tom, da kercha odztala moja detcza vu naturi premeju drugoga pako imeta szpomenuti zett izplatiti moral bude. Zvem tsoga pako vsza, koju goder szpomenuti prigosz podariti pomore vu skupni imetek za mojega zivlenya dati sze ima, jedino ako recheni zett vu vremenu goszpodarsztva bi szi kupil morebiti kercha, iz nyega prirodyanje szamo za sze obernuti more, ako pako kak po kerhkocsi chlovechemszki biva, pogadyati sze y szlagati nebi mogi vu pripechenyu takovem, ako szpomenuti zett szam po szvojem zraku oditi bi hotel, nikaj nyemu dati dusan nebudem, ako pako szuprotivnem nachinu, ja nyega bi preganyal, gore posztavlenu moringa ja nyemu naplatiti zavesujevsze zvesku koih tak napravolomih zavezov za vekssu zetta szegurnoszt, y jakoszt ov moj zapiszni hiszt dajem piszati neznajuchi deszne ruke xsom potvredyem y znavadum varoskum pechatyum objaden. Dano vu Preloku 17a Jan letta 1795.

Kot zapissujem Igercz Gyura

Pred
Szvornik Matt rihtar
Novoszel Steff prisz
Bosek Jerkom prisz
Novoszel Jesop prisz
Pavchecz Petrom obchino
Pavchecz Mihaly obchin
Potocsnyak Gyurom obchin

Vun dano, y impross po Zorman Janussu prisz notariussu

38)

(p. 39)

Mihalj Pavčec i Đuro Igercz sklapaju ugovor o mijenjanju zemlje, 17. siječnja 1795.

Letta 1795a dneva pako 17a Januara med Pavchecz Mihalyom y Igercz Gyurom napravljen je ov vekivecsni jakoszt contractm iliti pogodba pod szledecsem zauczi najmre v vnecsinyeni med nyem i vmemb.

Pervics: Ja Pavchecz Mihaly dovezdasnyi ladavecz sztanovitoga gaja za jeden frtalj mekote in mesztu na zledechí glavi lesechega, ovoga ja odvezdasnyega vremena dajem y odpocham Igercz Gyuri sztanovniku Prelochkem vekivecsnu jukosztju ladati, y vusivati, iz zroka szoga, kaiti god ov nad isztoga Igercz Gyure otanemi zemlyam lefi, y na meszto ovoga szpomenuti Igercz Gyura jednakim nacsinom odpuscha nam vehermilozu poleg mojega kercha dvanayszt szlogov, y jeden vuklenek, za ovu onda zemlyu dajem, y odpuscam rechenoga gaja szpomenutom Igercz Gyuri y vzm nyegovem odvetkom vek, y na veke, ladati, vrfivati, y na haszem obrachati, y zato od sztrani druge.

Drugocs: Ja Igercz Gyura kaiti preposztavleni orana zemlya mya je granicza, gaj pako dovezdasnyi Pavchecz Mihalya je kupleni, tak odpuscham da rechem Pavchecz Mihaly isztu zemlyu kot kerchevom, zevszemi szvojemi odvetki vek y na veke lada, vusiva, y na haszem obracha, gaj pako, kak y gore postavlasze jersialum nachinom meni odpuscha kot grunczki pod vekivechno ladanye odpadne. Zato za vekivečno zavezov ovih obdersavanye piszati neznajucsi obadve sztranke desznih ruk krissi objachem dajemo ov nass contract. Dano vu Preloku letta, dneva y meszecza kak gore.

Pavchecz Mihaly
Igercz Gyura

Pred
Szvornik Mattiassom rihtar
Novoszel Josep prisz
Bosek Jerkom prisz
Novoszel Steffan prisz

Vun dano, y improssu po Zorman Janussu prisz notariussu

39)

(p. 40)

Ivan Vagaj, stanovnik Subotice, prodaje Mihalj Pavčecu jednu oranicu za 26 forinti, 17. siječnja 1795.

Mi od zdola podpiszani rihtar, y priszesniki varosaa Prelok zovem nassem odpertem pizmom sztalno szvedochimo y iszitnsko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Vagay Ivan sztanovnik Szobochki z lasztovitem szvojem jeziko valuval je da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran oranu kerchevnu pravu szvoju zemlyu vu Prelochkem hataru Jerevchicza zvanom mesztu za jednu mekotu pravo szvoje y isztinszko dersanye leseche med mejsassi od szunchenoga izhoda Kollarek Ivanom, od poldneva Magdalenics Gabrom, od zahoda Vozel Steffanom, y od szevra Steffan Lovrinczom iz Kraljevecz /: nemine contradicente :/ na sze y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssí na vekvoechnu postuvanomu Pavchecz Mihalyu, nyegovu thovarussiczi, y vszem nyhovom odvetku szpola obadvojega za gotovih, y vu dobri moneti brojechek dvadeszet y seszt forinti, to jest 26 fti prodal je, kak y sztalno valujucs prodaje na vekovechnu niti szebi, niti pako kakovim goder odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega. Zadersavajucsi, tak rechenu szvoju na vekovecsnu kuplenu zemlyu gore imenuvani kupecz z szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovecsnu lada, y vusiva. Za vekivecsnu stalnoszt prodaje ove vekivecsne od zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tak isztu sztalno szvedochimo pod navadum nassum varaskum pechatjum. Dano u Preloku 17a Januer letta 1795a.

Vagay Ivan kot prodavecz

Szvornik Mathias rihtar
Novoszel Josep prisz
Bosek Jerko prisz

Novoszel Steffan prisz
 Igurcz Gyura obchin
 Jovachics Ambros obchin

Vun dano, y impresse po Zorman Janussu prisz notariassumu.

40)

(p. 41)

Nepoznata osoba uslijed duge bolesti, te imajući mentalno zaostalog (ili nesposobnog) sina, svoj cijeli imetak prepušta Pavlu Mesariću kako bi se on brinuo o cjelokupnom gospodarstvu.

Ja od zdola podpiszani pred podpiszanemi varossa Preloka rihtarom, y priszesniki vu ovom poszlu za szvedoka opprossenemi, vszem, y vszakom, komisze dosztaj znano chinimo, y isztinsko valujem, da potlam-kevam ja vu dugom betegu posztavlen bi bil, niti meni, niti pako nikomu pomagati nemoguchi, neimajuchi pako kak jednoga jedinoga szina y nyega ische neszpametnoga y za goszpodarszvo zevszema neprikladnoga, szudim takaj, da ja pervesse moje zdravlje nezadobim nego vu ovom betegu posztavlem iz chalarnoga szveta ovoga prez dvoibe preminuti budem moral, zhasilo bisze pak bilo da szpomenuti moj szin Lukacs Vreskoga, y posztenoga Meszarics Pavla stanovnika Gartinovszkoga kcher imenom Baricza je zaruchil, y nyu za szvoju hisnu thovarossiczu vzeti nakanil y kakti szpomenuti Meszarics Pavel takaj visse detce, kak ova szamo jednu kcher imali nebi, zato na prosnyu moju, y za lyubav kcheri, y zetta szvojega, szina pako mojega prisztati, y privolili jeszu, da oni szinu vu Prelok za goszpodarszva vszega mojega ravnitela doiti hocheju, y zato ja vsze goszpodarsztvo moje dale nyim odpusham, y predajem, da oni vsze goszpodarsztvo poleg szvoje volye ravnaju, szinu mojemu zetta pako szvojemu, ako on neposzlussen, ali tverdokoren bude, doszujmo kastiguju, y vsza zversavati dopuscham, od sztrani pako nyhove y oni zuvesnjusze, da saboj vesz szvoj vu otek zmojem szhod (p. 42) szkupa szlositi hocheju, ij goszpodarsztvo ovak zjedinjeno ZBosjum pomochjum povekssavati terszili sze budu, leujti pako, akoprem ja vu dugom vre betegu posztavlen jeszem, neznam metcutoga, kak dugo ische sivel budem, ravno tak ij thovarussicze moje sivlenije kak dugo terpelo bude, neznasze, vu ovom poszlu zadersavam szzi, da mene, ij Thovarussiczu moju dosztajno szmerti dohraniju, ij vredno vchernu mater zemliju szpraviju. Za vekssu naredbe ove sztalnoszt, ij szegurnoszt ov moj zapiszni liszt zbog gingavocse betega podpiszati nemoguchi, prave moje ruke krisom potverdijem, ij znavadnum Varaskum Pechatjum objachen dajem. Dano vu Preloku 4a Febr. Letta 1795a

Koi zapissujem Plemeniti Vrassich Imbri
 Pred
 Szvornik Mattiassem Rihtar
 Bosek Ferkom Prise.
 Novoszel Stephan Prise.
 Vahtarij Ivanom Prise.
 Item Pongracz Joseph Prise.
 Grsts Jankom Obehin.
 Palfi Mathiassem
 Vun dano po Zorman Janussu Prise. notariussu.

41)

4. veljače 1795. plemeniti Ferko Vraš/šić Ferko potvrđuje da je primio svoj dio nasljedstva i da nemaju prava ništa više, ni on ni njegova djeca, tražiti od brata Imre Vraš/žića

Ja od zdola podpiszani Plemeniti Vrassich Ferko vu ovi priliki kakti gore zapissujuchega pravi rodijeni brat na pre zvani, ij opitani jeli ja vu szem imetku, koi mene po otczu szkupnem nassem je dohadijal odelen jeszem, ij kaiti ja vszega, koi (p. 43) mene dohadijal je imetka isztinszko, ij prez falinge vszake priel jeszem, zovim jachim, ij szegurne chinim gore posztavlenoga Plemenitoga Vrassich Imbru brata mojega, ij po nijih

vsze njihove odvetke, da ja od njih, ali odvetkov kakovih goder njihovih nigdar nikaj visse ja, ali odvetki moji iszkati, ali nije vu chem buntuvati szmel, ali mogel, ij mogli budu. Zverhu chesza ovo moje pismo dajem, piszati neznajuchi deszne ruke krisom potverdijeno. Dano vu Preloku 4a Febr. Letta 1795a

Plemeniti Vrassich Ferko
Pred
Szvornik Mathias Rihtar
Bosek Ferkom Prise.
Novoszel Steph. Prise.
Vahtarius Ivanom Prise.
Item Pongracz Joseph Prise.
Josch Lukachem Prise.
Vun dano po Zormen Janussem Prise. notariussu.

42)

4. veljače 1795. udovica Mara Srnec udaje se za Stjepana Tomekovića i uređuje vlasništvo nad pola mekote oranice i polovice sjenokoše između njene djece i novog muža u slučajima njene skore ili ne tako skore smrti

Ja od zdola podpizana ij z szinmi mojemi Markom, ij Ivekom rodijenemi Szernecz zovem mojem odper-tem pismom vszem, ij vszakomu, koim sze dosztoj znavuchinim, ij isztinszko valujem, kako najmre ja premislavajucha, moi vdovinszki vech let podpassajucha sztalis, videcha takaj, da potlam kam vu vdovinszki stalis opala jeszem, vesz moi sziomaski imetek ische bolije na nikaj je szpravljen, tske, ij dohodke podnassati ne mogucha priemlem, ij jemlem meni za Thovarussa Jose podarstva pako buduchega pomochnika Tomekovich Stephana, ij nijemu ja za buduchu njegovu vernoszt dajem ij zapissujem oranoga Kercha za pol mekote vu mesztu Ogradu zvanom, ij poloviczu Kossenoga Kercha vu mesztu na Mekoticzaj, nijemu, ij njegovem odvetkom zevszum szloboschinum ladati, ij vusivati dopuschajuc, ako pako (p. 44) meni vu kratkom vremenu, tho jeszt jednom dvemi, ali tremi letti szmert bisze pripetila, vu pripecheniju takvom morala budu gore szpomenuta detcza imenuvanomu Thovarussu mojemu za vszako letto 15 forinti naplatiti, rechene pako kerche za sze zasztaviti, ako pako dugsse vreme znijim sivala budem, onda kak recheno je, kerchi imenuvani nijemu osztaneju, zvanthoga pako, ako on imetka pobolssa, goszpodarsztvo povekssa, ij sztanije za vezda zapuscheno popravi, iz vszeh ovih pribolssicz polovicza detczu moju, polovicza pako szpomenutoga buduchega Thovarussa mojega dohadijala bude. Za vekssu anda njegovu szegurnoszt, ij naredbe ove jakoszt ovo moje pismo dajem, piszati neznajucha znamenijem krisov, ij szinmi mojemi potverdijeno. Dano vu Preloku 4a Februar. Letta 1795a

Mara vdova Szernecz
Marko Szernecz
Ivek Szernecz
Pred
Szvornik Mathiassom Rihtar
Bosek Ferkom Prise.
Pongracz Joseph. Prise.
Vahtarius Ivanom Prise.
Novoszel Stephan. Prise.
Vun dano, ij inprotocoll po Zorman Janussu Pris. notariussu

43)

15. veljače 1795. Matija i Jela Kovačić, četvrtinu imanja prepisuju na kćer Magdicu i supruga joj Jakoba Mlinara, četvrtinu na svog sina Jakoba, a polovicu ostavljaju sebi do smrti. Po smrti zet i sin naslijedit će svaki po pola spomenute polovice pokretnih i nepokretnih dobara.

Ja, ij moja Thovarussicza doli podpizani pred podpizanemi Varassa nassega Rihtarom, ij Priszesniki vu ovom poszlu za szvedoke oprossenemi vszem, ij vszakomu, ij koimsze dosztoj znano chinimo, ij isztinszko

valujemo, kako najmre mi iz nasse dobre volije, od nikoga genijeni, nit pritruczani szamo jedinschinu nassu premislavajuch, ij gledech, da ni jedinoszti posztavleni nikaj szu pomagati nemoremo, ij zato imajuchi szamo jednoga szina imenom Jakoba, ij nijega maloga kak takaj jednu kcher imenom Magdiczu, onu anda kcher za vrednoga mladencza Jakoba Mlinar zamus dali jeszmo, ter ovoga zetta nassega na skupchinu za pomoch (p. 45) goszpodarsztva knam prieli, ij zato vezda za vszigdar nassega imetka szledechem nachinom razravnali jeszmo.

Pervich szpomenuti zett, ij szzvojum Thovarussiczom kcherijum pako nassum na skupnem nassem goszpodarsztvu verno ij marlivo szkerbeti pomagati dusni ij zavezani budu, ij zato mi nijim vszega imetka gibuchega, ij negibuchega chetertu sztranijavku dajemo odprischamo, ij zapissujemo.

Drugoch: drugu imetka chetrtu sztranijavku zadersavamo za gore szpomenutoga szina Jakoba, ij tak

Treitich: poloviczu vszega nassega imetka zasztavlijamo za nasz do sivlenija nassega ztakovem razloghom da ako szpomenuti zett, ij szin nass nasz vu posteniju dersali budu, ij vredno szmerti dohraniju, ovoga isztoga po nasz zadrasnoga poloviczu imetka po szmerti nassi, tak razdelujemo, da pol zett, pol pako szin ladal bude, ter po szmerti vszega imetka jednaki ladavczi posztaneju. Zato za vekssu zetta szegurnoszt, kak takaj detcze poslanije bolsse ravnaniye, ov nass zapiszni liszt piszati neznajuchi deszneh ruk nassih krisi potverdijen dajemo, znavadnum varaskum pechatjum objachen. Dano vu Preloku 15a Febr. Letta 1795a

Koi zapissujemo

Kovachich Mathias

Thovarussicza Jella Kovachich

Pred

Szvorinik Mathiassom Riht.

Pevchecz Andrassom Pris.

Haidinijak Ivanom Pris.

Resch Antonom Pris.

Martinecz Ivanom Pris.

Ferencz

Vun dano, ij inprotocol po Zorman Janussa Praszechnem notariussu

44)

(p. 46)

28. ožujak 1795. Dora Vajdić i brat joj Mihalij Bernk prodaju sjenokošu Stjepanu Novoselu za 25 forint

Mi od zdola podpizani Rihtar, ij Priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem, ij vszakomu, koimsze dosztój znano chinimo, ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiducha Vaidich Gregura Thovarussicza imenom Dora, ij zbratom szvoim Mihalijom Bernk z lasztovitemi szvojemi jeziki valuvali jeszu, da oni ob szvoi dobri voliji od nikoga genijeni, nit primorani kerchevin pram szvoju szinokossu vu mesztu Dossicza zvanom hataru Prelosskom kot pravo szvoje, ij isztinszko dersaniye leseche med mejassi Haidinijak Andrassem od szunchenoga izhoda, od poldneva pak, ij od zahoda kupeczom Novoszel Stephanom, ij od szevera Hudijek Florianom (nomine contradicente) na sze, ij odvetke szvoje navadu pravdenu erictiu vzmssi na vekovechinu za gotovih, ij vu dobri moneti brojechek dvadeszeti, ij pet Ranijski, to jeszt 25 forinti postuvanomu iz Preloka Novoszel Stephanu prodali jeszu, kak, ij sztalno valujech daju, ij prodaju navekovechinu niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, neg da rechenu na vekovechinu kuplenu na pol koszcza szinokossu szpomenuti kupecz zevszemi szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, ij vusiva. Za vekivechnu prodaje ove vekivechne pravdenu jakoszt gore podpizani prodavczi piszati neznajuchi prodaju ovu z-deszneh ruk krisi potverdijavaju, ij mi tho isztó sztalno szvedochimo pod navadnum nassem varasskom pechatjum. Dano vu Preloku 28. Martiussa Letta 1795a

Dora vudana Vaidich

IJ Brat Mihalij Berak

Prodavczi

Mathias Szvorinich Rihtar

Andras Pavchecz Prise.

Miklouss Szlavichek Prise.

Ivan Haidinijak Prise.

Ferko Bosek Prise.

Joseph. Novoszel Prise.

Janko Antolak Prise.

Vun dano, ij inprotoc. po Zorman Janussu Prise. notariussu

45)

(p. 47)

31. ožujka 1795. Marko Kranjec iz Hodošana i Andraš Gregoraš iz Preloga zamijenili zemlje kako bi ih mogli obrađivati jer su im bliže

Mi od zdola podpisani pred podpiszanemi Varassa Preloka Rihtarom, ij Priszesniki zovem nassem odpertem pismom vszem, ij vszakomu, komusze dosztoj znano chinimo, ij isztinszko valujemo, da mi med szobum sztalno obdersavajuch napravili jeszmo pogodbu takvu najmre; ja Kranijecz Marko iz Hodossan imajuchi pred pedeszetemi Letti kuplenoga Kercha vu Hataru Prelochkom vu mesztu na szlaschiczi zvanom ij kaiti ov meni daleko je, ij zbog dalekoche ja nijega popravlati nemorem vmeniljeszem, kakti ij vmenljam na vekovechnu z postivanem Gregorass Andrassem sztanovnikom Prelochkem grunczhu vu mesztu Gomila imajuchem oranu zemlju, koja zemlja meni blise je, ij miju lese popraviti uffamsze, od sztrani pako druge ja Gregorass Andrass imajuchi iszti na Gomili zemlju, kaiti ova takaj meni iz ruke je, ij niju ja popravljati nemorem prez popravka pako kaiti hamochna je, niti haidina raszti, ij roditi neche, ter tak niti haszen brati nemrem, zemlja pako na szlaschiczi dovezdasnija Kranijecz Marka poleg zemelij lesi za me bolssa, ij prilichnessa je, za ovu lenda ja dajem, hmenijam, ij odpuscham moju na Gomili oranu grunczku zemlju, tak da ovu gore szpomenuti Kranijecz Marko kak kercha, ja pako onu kak grunczku zemlju ladal budem, ij zato ovu nassu vezda vuchinijenu pogodbu, ij vmembu budnesa takaj vsza vremena vekivechenm nachinom obdersavati sztran jedna, ij druga hoche, ij za sztalno dersati zavesujesze, zato ovu vekivechnu vuchinijenu pogodbu, ij vmembu sztranke piszati neznajuche pravih deszneh ruk krisi potverdijavaju pod navadnemi podpiszanih szvedokov podpiszali, ij varosskum pechatjum. Dano vu Preloku dneva 31. Martiussa Letta 1795a

Kranijecz Marko iz Hodossan

Gregorass Andrass iz Preloka

Pred

Szvornik Mathiassom Rihtar

Novoszel Josephom Prise.

Hrnsoczij Janussem Prise.

Szlavichek Mikloussem Prise.

Novoszel Stephanom Prise.

____, m. p.

Vun dano, ij inprot. po Zorman Janussu Pris. notariussu

46)

(p. 48)

Priloženi dokument iz 11. svibanj 1744. koji potvrđuje kupovinu zemlje od strane Jakoba Kranjca iz Hodošana

Liszt od Kercha pred pedeszetemi Letti napravljen, ovak kak szledi imasze.

Letta 1744.adneva 11.a Maij vu Preloku

Ja Mattok Kosz dajem na znaniye pred G. Rihtarom, Gijurom Josht, ij pred G. Priszesnikom od zdola posztavljenemi, da jeszem prodal jednu mekotu, ij tri fertaliji zemlije kercha vu mesztu na szlaschiczi od moje sztrani, ij od moje korenike Jakobu Kranijeczu iz Hodossan, nijem, ij njihovem detczem, iliti korenikam za gotovih penesz Trideszeti jeden, ij deszet Grossi id est 31? grs. 10, ij ako bi ov kerch na prodaju bil gda rechenomu kupczu od zgora imenuvanomu, da ga ima predi ponuditi, ali na glasz dati G. Rihtaru Varaskomu,

ij od kojega kercha bude dohadijalo nassemu G. Rihtaru Prelochkomu Varaski dohodek Gr dvanaeszt id est Gr. 12 kojemu kerchu mejassi jeszu od szunchenoga izhoda Mihalija Czeszara szinokossa od pol dneva Mikloussa Kovach, ij susir, od zahoda Gijura Kallamaria Szinokossa od szevera szí Gothard Inspara kerch mi pako od zdola posztavleni G. Priszesniki dajemo za vekssega veruvaniya, ij ime nasse posztavlijamo, ij iz pechatjum nassum varaskum potverdimo, szvedoki pak G. Rihtar Gijura Josht G. Priszesniki Lovrencz Bosek, Gijura Pungrazc, Mihalij Novak, Mihalij Resek, Martin Pethrovich, Gijura Novoszel, Marko Illiass.

47)

31. ožujka 1795. Dora Pispek i Jalša Hrumač, sestre rođene kao Novak, prodale su zemlju Josipu Kalšanu za 20 forinti

Mi od zdola podpiszani Rihtar, ij Priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem, ij vszakomu komusze dosztój znano chinimo, ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doveduche Dora vudana Pispek, ij Jalssa vudana Hrumach rodijene pako Novak zlasztovitem szvojem jezikom valuvale jeszu, da one ob szvoji dobri voliji od nikoga gonjene, nit (p. 49) pritruczane kerchevnu pravu szvoju oranu zemlju vu mesztu Verbicza zvanom, hataru Prelochkom kot pravo szvoje, ij isztinszko derseniye leseche med mejassi od sunchenoga izhoda Novak Gijurom mlaisssem, od poldneva, ij zahoda gmainum obchinszkum, ij od szevra Rusman Josephom /:nomine contradicente:/ na sze, ij odvetke szvoje navad? pravdom ovi etici vzmssí na vekovechnu za gotovih, ij vu dobri moneti brojechek dvadeszeti Rainijski, to jeszt 20 forinti postuvanomu, iz Preloka Kalsan Josephu prodale jeszu, kak ij sztalno valujuch daju, ij prodaju na vekovechnu, niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuche, negda rechenu na vekovechnu kuplenu na pol mekote kerchevnu zemlju szpomenuti kupecz zevszemi szvojemi odvetki kakti prav szvoju vekovechnu lada, ij vsiva. Za jakssu sztalnoszt prodaje ove vekivechne imenuvani prodavczí pizszati neznajuche prave szvoje ruke thom potverdijavaju, ij ni tho isztó sztalno szvedochimo pod navadnu nassum varaskum pechatjum.

Dano vu Preloku 31.a Martiussa Letta 1795.a

Dora vudana Pispek rodijena Novak
Jalssa vudana Hrumac rodijena Novak
Szvornik Mathias Rihtar
Novoszel Joseph Pris.
Szlavichek Miklauss Pris.
Novoszel Stephan Pris.
Hrassoczij Jannuss Pris.

Novak Thomas Sztrasmester

Vun dano, ij inprot. po Zorman Janussu Pris. notariussu

48)

31. ožujka 1795. Fileš Janko i Juraj iz Donjeg Kraljevca prodali su 1 + ¼ mekote Pavlu Bistroviću i ženu mu iz Hodošana za 64 forinte i 30 krajcera

Mi od zdola podpiszani Rihtar, ij Priszesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Filless Janko, ij z szinom szvojem Filless Gijurom sztanovniki dolnijek Kraljevecz z-lasztovitemi szvojemi jeziki (p. 50) valovali jeszu, da szu ov szvoji dobri voliji od nikoga genijeni vu Prelochkom Hataru Gomila zvanom mesztu za jednu, ij fertalij mekote lesechu med mejassi od szunchenoga izhoda Levak Ivanom, od poldneva Kiss Jankom, obodvojemi iz Gorichan, od zahoda Koren Mathiassom, od sz. Gijurija, ij od szevra Svenda Balasem iz Chekovecz /:nomine contradicente:/ na sze, ij odvetke szvoje navadnu pravdenu ericti vzmssí na vekovechnu posztuvanomu iz Hodossan Bisztrovich Pavlu nijegovi Thovarussiczi, ij vszemu nijegovomu odvetku obodvojega szpola za gotovih, ij vu dobri moneti brojechek sesztideszet, ij chetiri Rainijski 30 krajcara id est 64 foriniti 30 krajcara prodali jeszu, kak, ij sztalno valujuch prodaju na vekovechnu niti szebi, niti pako kakvem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenoga szvojega na vekovechnu kuplenoga kercha gore imenuvani kupecz z-szvoimi odvetkom kakti pravu szvoju vekovechnu lada, ij vusi-va. Za vekivechnu sztalnoszt prodaj ove vekivechne od zgora imenuvani prodavczí pizszati neznajuchi prave

ruke szvoje krisi potverdijavaju, ij mi tho sztalno szvedochimo pod navadum nassum varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 31.a Martussa Letta 1795.a

Filess Janko
 Filles Gijura
 Prodavczi
 Szvornik Mathiass Rihtar
 Novoszel Joseph Pris.
 Hrussoczij Janos Pris.
 Szlavichek Miklouss Pris.
 Novoszel Stephan Pris.
 _____. m. p.
 Novak Thomas Sztrasmester
 Vun dano, ij inprot. po Zorman Janussu Pris. notariussu

49)

(p. 51)

7. travnja 1795. Jakob Habuš iz Donjeg Kraljevca prodao je Mihaliju Matiću i ženi mu iz Oreho-vice $\frac{3}{4}$ oranice za 47 forinti

Mi od zdola podpizani Rihtar, ij Prisesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Habuss Jakob dolnijih Kraljevecz sztanovnik zlasztovitem szvojem jezikom valuval je, da on ob szvoi dobri voliji od nikoga gonijen nit primoran oranu kerchevinu pravu szvoju zemlju za tri fertalije mekote vu Prelochkom Hataru veliko polije zvanom mesztu lesechu med mejasi od szunchenoga izhoda Habuss Mathiassom, od poldneva polszkem putom, od zahoda Logar Mikloussom, ij od szevra Turek Josephom zadnijemi iz Preloka /:nomine contradicente:/ nasze i odvetke szvoje navadnu pravdenu evicti vzmessi na vekovechinu postuvanomu iz Orehovicze Mihaliju Mattich, nijegovi Thovarussiczi, ij vszemi nijegovomu odvetku obodvojega szpola za gotovih, ij vu dobri moneti brojchih Cheterdeszet, ij szedem Ranijski tojeszt 47 forinti proda je, kak, ij sztalno valujuch daje, ij prodaje na vekovechnu niti szebi, niti pako kakovemi goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, tak da rechenoga szvojega na vekovechinu kuplenoga kercha gore imenuvani kupecz z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechnu lada, ij vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od zgor imenuvani prodavecz pizati neznajuchi prve ruke szvoje krisom potverdijava, ij mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 7. Aprilissa 795.

Habuss Jakob prodavecz
 Mathias Szvornik Rihtar
 Ivan Vahtarich Pris.
 Joseph Pongracz Pris.
 Stephan Novoszel Pris.
 Janos Hrussoczij Pris.
 Anton Resch Pris.
 Thomas Logosar Sztrasmester
 Vun dano, ij inprot. po Zorman Janussu Pris. notariussu.

50)

(p. 52)

30. svibnja 1795. Ivan Vahtarić iz D. Pustakovca svjedoči da je pred 4 godine prodao sjenokošu svom stricu Josipu Vahtariću, ženi mu i djeci za 30 forinta

Mi od zdola popisani Rihtar, ij Prisesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem, ij vszakomu, ko imsze dosztój znano chinimo, ij iszinijszko valujemo, kako naimre pred nasz doiduchi Vahtarich Ivan dolnijih Pustakovecz Sztanovnik Z lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je, da on, ij Z otczem szvojem pred chetiremi ische letti kercha kossenoga szvojega za jeden koszec vu mesztu Prichila Prelochkom Hataru lesechega med mejassi od szunchenoga izhoda, ij poldneva Gmainum obchinijszkum, od zahoda

vrasius Jerkom, ij od szezva Grivecz Andrassom /:nemine contradicente:/ na sze, ij odvetke szvojena navodnu prevdenu evictiu vzmssu na vekovechinu niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi postuvanom iz Preloka Vahtarich Josephu striczu szvojemu, nijegovi Thovarussiczi, ij vszemu njihovomu odvetku szpola obadvojega za gotovih, ij vu dobri moneti brojechek trideszet Ranijski, to jeszt 30 Fti prodal je, kak ij sztalno valujuch daje, ij prodaje na vekovechinu, niti szebi, biti pako odvetkim szvoim jussa kakvoga naimenssega zadershavajuchu, nega da recheni Kupecz zevsemu Szvojemi odvetki szpomenutoga krcha vek, ij na veke kakti pravu szvoju vekovechinu lada, ij vusiva. Za Vekivechnu Kupcza pravdenu jakoszt od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi vekovechnu prodaju ove deszne szvoje ruke krisom potverdijava, ij mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pecahtjum.

Dano vu Preloku 30.a Majussa Letta 1795.a

Iz Pusztakovecz Vahtarich Ivan

Mathija Szvoinik Rihtar

Kozjak Miklouss Prise

Haidinijak Ivan Prise

Vun dano po Zorman Janiussa Prise Prelocskem notariussu

51)

30. svibnja 1795. Jela, udovica Josipa Vahtarića, prodala je krčevinu Đuri Jadaniću za 60 forinti

Letta, dneva ij meszczza gore posztavlenoga od Zdola popiszana Jella osztavlena udova Vahtarich Josepha pod vszemi gore posztavlenemi Zavecz isztoga Kercha prodala jeszem Jadanich Gijuru Sztanovniku Prelocskomu za seszdeszet (p. 53) Ranijski, to jest 60 Fti od mene, ij vsze korenike moje iszti prodaju piszati neznajuchi deszne ruke moje krisom potverdijevama. Dano vu Preloku quibus supra

Jella Osztavlena udova Vahtarich Josepha

Pred

Szvornik Matiassem Rihtarom

Kozjak Mikloussem Prise

Haidinijak Ivanom Prise

Vun dano, ij inprotoc po Zorman Janiussu Prise notariussu

52)

21. lipnja 1795. Jerko Bermanec iz Preloga prodao Andrašu i Dori Osztragny za 29 forinti i 30 krajcera pola mekote oranice

Mi od zdola popiszani Rihtar, ij Prisesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem, ij vszakomu, komu sze dosztoi, znano chinimo, ij iszinijszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Bermanecz Jerko sztanovnik nass Prelochki Z lasztovitem szvojem jezikom valuvaj je da on od szvoi dobri voliji on nikoga genijen, ni pritruczan szvojega po szebi kuplenoga, ij priszkerblenoga oranoga Kercha za pol mekote, kot pravo szvoje dersanije leseche vu mesztu Jerenchicza med mejassi od szunchenoga izhoda Mikulijan Filipom, od poldneva Gasparich Ivanom, od zahoda Ivande Gijurom, od szezva pako Perko Matiassem /:nemine contradicente:/ na sze, ij odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssu na vekovechinu postuvanomu Osztragnaij Andrassu, nijegovi thovarussiczi Dori, ij vszemu njihovomu obadvojega szpola odvetku za gotovih, ij vu dobri moneti brojechek dvadeszet, ij devet Ranijski 30 kr tojeszt 29 forinti 30 kr, prodal je, kak ij sztalno valujuch daje, ij prodaje, niti szebi, biti pako odvetkim szvoim jussa kakvoga naimenssega zadershavajuchu, nega da szpomenuti Kupecz Z szvojom thovarussiczum, ij szvojemi odvetki vek, ij na veke Szlobodno, ij mirovno lada ij vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prodaju ovu vekivechnudeszne ruke krisom trali, ij mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum varaskum pecahtjum. Dano vu Preloku 21.a Juniussa Letta 1795.a

Bermanecz Jerko prodavecz

Szvornik Matiassem Rihtarom

Pongracz Joseph Prise

Hrussoczij Janos Prise

Martinecz Ivan Prise

Vun dano ij inprotoco po Zorman Janussu Prise notariussu

53)

(p. 54)

12. lipnja 1795. Kata udovica Matije, uzima Jakoba Poljaka za svog pomoćnika i obećaje da će polovicu svog imetka ostaviti njemu još za života a drugu polovicu po smrti svojoj. Ako Poljak ne bi brinuo za svoju tetu ona mu ne duguje ništa.

Mi od zdola podpizani Rihtar, ij Priszesniki Varossa Prelok Zovem nassem odpertem pizmom vszem ij vszakomu komu sze dosztoj znano chinimo ij isztinszko valujemo, kako nnajmre pred nasz doiducha Katha osztavlena vdova Mathiassa szpoznaje ij Z- lasztovitem szvojem jezikom valuvala je, da ona vu vduviri-szkom sztakssu pusztavlena tarke szama podnassati nemogucha, iz szvoje dobre volije od nikoga gonijena, nit pritruczana Za terhor vszakojackhieh lesesse podnassanije potrebnoga pomocnika privela je K-szebi Polijak Jakoba pravoga szesztricha szvojega Koi

Pervic: pred nam Zavezal sze je, da on sztalen ij Veren szpomenuti tetezi Kati biti hoche, vsze terke podnassati vu vszih teskochai, ij nevolijai tra do szmerti rechede Tecze pomagati Zavesnjesze I. Zatv

Drugoi: vech puti rechede tecza Mathiassa vdova Za takvem szebi obechanu vernoszt ako szesztricu nijeini Polijak Jakob kak zavezal sze je, vse obechaniju szvojem sztalam osztane, daje, odpuscha ij Zapiszava nijemu iz vszega szvojega gibuchega ij negibuchega imetka poloviczu vu vremenu Sivolenija szvojega, po szmerti pako szvojmi vszega imetka. jeszmo vun Pedeleszet Rainijski to jeszt 50Fti Koje za Dussu na szvete Messe ij Sz: Materer czirkvi osztaviti Zasztavlja nijemu predati. Szuprotivnem pako nachinom

Treitic: ako on dusnoszt szvoju, kak Zavezal szeje, Zvezssaval nebude, ter poleg hmanijoeche szvoje bi odissel, niti Szlagatisze hotel nebi, nijemu iz vszega szvojega imetka nikai dusna nebude dati. Za jaksse sztran bih Zavezov na preposztavlemih tverdesse obdersavanije ov Zapiszni liszt Zdeszneh ruk krisi potvedijan pod navademi nassemi podpizski ij Varoshum prechatjum. Dano vu Preloku 2.a Juliussa Leta 1795.a

Katha osztavlena vdova Mathiassa

y Polijak Jakob

(p. 55)

Szvornik Mathias Rihtar

Kozjak Miklouss Prise

Resek Anton Prise

Haidinijak Ivan Prise

Szlavicsek Miklouss Prise

Bosek Jerko Prise

Novoszel Grgur? Prise

Hrussoczij Janos Prise

Amblek Janko Prise

Pred menum, y po meni Zormak Janussem notariussem.

54)

17. kolovoza 1795. Janos Jüll prodao oranice i sjenokoše prodao je Matiji Gurešu zajedno sa alatom

Mi od zdola podpizani Rihtar, ij Priszesniki varossa Prelok. Zovem nassem odpertem pizmom vszem ij vszakomu Komusze dosztoj. Znano chinimo, ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Jill Janos Mestrie szvoje Z-lasztovitem szvojem jezikom valuval je da on ob szvoi dobri voliji od nikoga gonjen, nit pritruczane grunta Zevszem na nijem napravljenem sztanijem, ij knjijemu szpadajuichem prisztajalischem oranicami naimre zemlijami v-sastalnijahmi? jeszmo mekotom na gomili pol drugom mekotam. na lipotnic-zoj? jesznom mekotom v-Sivolich mlakaj ¼ mekote, kak takaj Kossencim? na szlaschiczi jerszem Koszezom, ij na szlogu pol drugem Koszezom navachu pravdem evictim ne sze, ij odvetke szvoje v zemlli /: nemine contrascente:/ postivanomu Pekarszke mestrie Mestra Guresz Mathiassa na vekovechiju. za gotovih ij vu dobri moreti brojechesh seszt szto devetnaiszt Rainijski 30kc to jeszt kre 30x szkupa z-mestrium prodal je kakvoga ij sztalno vahijuc daje ij prodaje, niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, nego da rechede Kupecz Zevszemi szvojemi odvetki, kakti pravu szvoju vekovechnu lada, ij vusiva. Za vekivcesnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz pizszati Znaj-

uchi z-podpiszkom szvojem potvredijava, ij mi tko iszto sztalno szvedochimo pod pravednum nassum Varashum pechatjim.

Dano vu Preloku 17a augusta Letta 1795.

Jonos Jüll M:P:

Szornik Mathias Rihtar

Pavckeir? Juraj Prise

Resek Anton Prise

Haidinijak Ivan Prise

Hruszoczij Janos Prise

Parchecz Peter Prise

Vun dano ij inprotoc po Zorman Janossu notariussu

55)

(p. 56)

Prelog 18. kolovoza 1795. Petar Baleban prodao polovicu sve svoje zemlje Martinu Britvicu za 200 forinti Mi od zdola podpiszani Rihtar ij Prisziesniki Varossa Prelok. Zovem nassem odpertem pismom vsem ij vszakomu, komu sze dosztoj znano chinimo ij isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchicsi Baleban Petar sztanovnik nass Zlasztovitem szvojem jezikom valuval je da on ob szvoi dobri voliji od nikoga gonjen, nit primoran poloviczu grunta szvojega ij z-sztanijem na njem napravljenem kak takaj poloviczu vszak zemelij oranijh ij kossenijh ij vertor /: nemine contradicente :/ ona sze ij odvetke szvoje navahu pravdeni evictim vsemssij na vekovechnim posznavano mu nassemu Draxlaru Martinu Britvicu njegovij Thovarusziczij ij vszemu nijihovomu odvetku obadvojega szpola Za gotovijh ij vu dobri moneti brojechijh dve szto Rainijskijh to jeszt 200Fti prodal je, kak ij sztalno valujuci daje ij prodaje na vekovechnim niti szeti niti pako kakvom goder odvetkom szvoim jussa kak svoga nai menssega zadesavajuchi tak da rechenoga szvojega na vekovechnim kuplenoga grunta gore imenovani Kupecz Z-szojim odvetki kakti pravim szojim vekovechnim lada ij vusiva, Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove od zgor imenovani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potvrdijava, ij ni tko iszte sztalno szvedochimo pod navadam nassum Varashum pechatjim. Dano vu Preloku 18a augusztu Letta 1795.

Prodavecz Balaban Petar

Szvornik Mathias Rihtar

Davchecz Anton Prise

Rehek Anton Prise

Haidinijak Ivan Prise

Hruszoczij Janos Prise

Davuchecz Petar obchin

Vun dano, ij inprotoc po Zorman Janosu Prise notariussu

56)

(p. 57)

1. listopada 1795. plemeniti Matija Pongrac da otplati dug bratu Đuri prodao je oranicu za 57 forinti Hanšić Nikoli iz Cirkovljana

Mi od zdola podpiszani Rihtar ij Prisziesniki Varossa Preloka zovem nassem odpertem pismom Znano chinimo ij sztalno valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi plemeniti Pongracz Mathias sztanovnik nass Prelochiki Zlasztovitem szvojem jezikom valuval je da on ob szvoi dobri voliji vu szilni potrebochi posztavlen za Naplatiti bratu szvojemu? Pongracz Gyuri sztanovite duge ij vu imetku szkupnem dela sztanovitoga kercha oranoga Za pol mekote vu mesztu Budachina Hatara Prelochkom lesechega med mejassi od szunchenoga izhodu vuliczum, od poldneva od Pongracz Josephum Zahoda Horvass Jakobom, ij od szevra Patavta Lorenchom /: partibus in felictam exsturgaturam jus habentibus num Contracadicentibus :/ na sze ij odvetke szvoje navodim vu pravdem vsemssij postivanomu Hansic Mikloussu sztanovniku Czirkovljan-szkomu Za gotovijh, ij vu dobri moneti brojechek sezdeszet ij szedem Ranijij ili to jeszt 57Fti na vekovechnim prodal je, kak ij sztalno valujuchi daje, ij prodaje na vekovechnim niti szebi, niti pako odvetkom szoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, nego da recheni kupecz Hansic Miklouss Zevsemi szvojemi

odvetki gore szpomenutoga Kercha, kakti pram szvoju vekovechnu lada ij vusiva. Za vekivechnu kupecza pravdenu jakoszt od Zgor imenovani prodavecz priszati neznajuchi prodaju vu vekivechnum prave ruke szvoje Krisom potverdijava ij mi tko iszte sztalno szvedochimo pod navadum nassum Varasham pechatjemo. Dano vu Preloku 1a obra Letta 1795.

Prodavecz Pongraz Mathias
 Szim Pongraz Gregur
 Szvornik Mathias Rihtar
 Szlavichak Miklouss Prise
 Martinecz Ivan Prise
 Novak Thomas Sztrasausar
 Vun dano ij inprot po Zorman Janosu Prise notariussu

57)

1. listopada 1795. Jerko Nedyeral prodao oranicu za 59 forinti Andrašu Hajdinjaku iz Preloga

Mi od Zdola podpizani Rihtar ij Priszesniki Varossa Prelok zovem nassem odpertem pismom vszem ij vzakomu, komusze dosztoj znano chinimo ij isztinszko valujemo kako najmre prednasz doiduchi Nediđerall Jerko Z-lasztovitem szvojem jezikom valuval je, da on ob szvoi dobri voliji od nikoga gonjen, nit primoran Kerchevinu pram szvoju oranu Zemlju vu meszti mechje zvanom Hataru Prelochkom koi pravo szvoje ij isztinszko dersanije leseche med mejassi od szunchenoga izhoda gmainum obchinszkem, od poldneva Zvesel Ivanom, od Zahoda farnum? (p. 58) Zemlijum ij od szezra Deban Andrassom /: nemine kontraszcente:/ naj-sze ij odvetke szvoje navadim pravdenu evictu vzezszi na vekovechnim Za gotovih, ih vu dobri moneti kojecheh pedeszti ij devet Ranijski to jeszt 59 Fti postuvanomu iz Preloka Haidinijak Andrassu prodal je kak ij sztalno valujuci daje ij prodaje na vekovechnim niti szebi, niti pako odvetkomu szvoim juscha kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, nego da recheni na vekovechnu Kuplenu za jeden fertalj Mekote Zemlju szpomenuti Kupecz Zvszemi szvojemi odvetki legliti pram szvoju vekovechnu lada ij vusivi. Za vekivechnim prodaje ove vekivechne pravdene jakoszt gore podpizani prodavecz piszati neznajuchi prodaje on zdeszne ruke krisom potverdijava ij mi tko iszto sztalno szvedochimo pod navodenim nassim Vaerashum pechatjum. Dano vu Preloku 1a okbra Letta 1795a

Nedijsall Jerko kao prodavecz
 Davchecz Mihalij Rihtar
 Joroszel Stephan Prise
 Bosek Jerko Prise
 Haidnijak Ivan Prise
 Novak Thomas Prise
 Herkij Mihalij Obehinj
 Vum dano, ij inprotoc po Zorman Janossu Prise notariussu

58)

9. listopada 1795. Đura Đermek iz Preloga prodao je pola mekote oranica Mihaliju Herciliju? iz Preloga za 38 forinti

Mi od zdola podpizani Rihtar ih Priszesniki Varossa Prelok Zovem nassem odpertem pismom vsem ij vszakomu komusze dostztoj znano chinimo ij isztinszko valujemo kako najmre pred nasz doiduchi Gijermek Gijura sztanovnik nass Prelocklu Z-lasztovitem szvojem jezikom valuval je da ob szvoi dobri voliji od nikoga gonijen nit primoran Kerchevinu szvoju oranu Zemlju Za pol Mekote vu mesztu Mlachnicza zvanom Hataru Prelochkom koi pravo szvoje ij isztinszko dersanije beseche med mejassi od szunchenoga izhoda putem proti verbiczi pelijajuchem od poldneva Kalsan Josephom od Zahoda kolczem kutem ij od szezra Jedlachici Gijura /nemine contraadicente /: na sze ij odvetke szvoje navadim pravdenu zivetni? vzezszi pa vekovechnim Za gotovih ij vu dobri moneti brojecheh trideszti ij oszem Rainijski to jeszt 38Fti posztuvanomu iz Preloka Herlcij? Mihaliju prodal je kak ij sztalno valujuci daje ij prodaje na vekovechnim niti szebi niti pako odvetkim szvoim (p. 59) jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, nego da recheni na vekovechni kuplenu zemlju szpomenuti Kupecz zvszemi szvojemi odvetki kakti pram szvoja vekovechne lada ij vusiva. Za vekivechnu prodaje ove vekicechne pravdenu jakoszt gore podpizani prodavecz piszati neznaju-

chi prodaju on z-deszne ruke krisom potverdijava, ij mi tko iszto sztalno szvedochimo pod navadnim nassem Varoshum pechatjum. Dano vu Preloku 9a Okbra Letta 1795a

Gijernah Gijura Kot prodavecz
 Pavchecz Mihalij Rihtar
 Garoszel Stephan Prise
 Bosek Jerko Prise
 Novak Thomas Prise
 Haidinijak Antun obeno
 Vun dano ih inprotoc po Zorman Janossu Prise notariussu

59)

9. listopada 1795. Tomas Glad iz Hodošana prodao je 1 mekotu oranice za 33 forinte Herkis Mihaliju iz Preloga

Mi od zdola podpiszani Rihtar, ij Priszesniki varossa Prelok Zovem nassem odpertem pismom vszem ih vszakomu komusze dosztoj znano chinimo ih isztinszko valujemo kako najmre pred nasz doiduchi Thomas Glad iz Hodossan z-lajztovitem szvojem jezikom valuval je da on obszvoi dobri voliji od nikoga gonijen nit primoran Kerchevmu prava szvoja oranu zemlju za jednu mekotu vu dveh falatih mesztu Varascdine zvanom Hatara Prelochkom, kot pravo szvoje ij isztinszko dersanije leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Dolenchic Bartholom od poldneva Szabol Baltom od Zahoda kupiszem Hslij? Mihalijeni, ij od szezra putom polszkem pra drugom pako falatu od szunchenoga izhoda Kokolij Mathalijem od poldneva ij Zahoda putem polszkem ih od szezra Griczko Simonom /: nemini contradicente :/ na sze ij odvetke szvoje navodim pravdem siveti vzem ssi na vekovechnim Za gotovih ih vu dobri moneti brojechek Trideszeti ij tri Rainjiski to jeszt 33Fti postivanomu iz Preloka Herkis Mihaliju prodao je, kak ij sztalnu valujuc daje ij prodaje na vekovechnim niti szebi niti pako odvetkom szvojim jussa kakvoga nai menssega zadersavajuchi, nego da rechenu na vekovechnim kuplenu zemlju szpomenuti kupecz zevszemi szvojemi odvetki kaliti pram szvoje vekove (p. 60) vekovechnim lada, y vusiva. Za vekivechne prodaje ove vekivechne pravdenu jakoszt gore podpiszani prodavecz pizhati neznajuchi prodaju ovu z-deszne ruke krisom potverdijava ij mi tko iszti sztalno szveduszimo pod navadnum nassim Varushum pechatjum. Dano vu Prelogu 9a Obra Letta 1795.a

Thomas Glad kot prodavecz
 Davchecz Mihalij Rihtar
 Novoszel Stephan Prise
 Basek Jerko Prise
 Haidinijak Ivan Prise
 Novak Thomas Sztrasmester
 Haidinijak Andras obchinik
 Vun dano po Zorman Janossu Prise notariussu

60)

25. travnja 1794 Rogler Gregor i žena mu Dora ostavljaju zemlju i ostale stvari Dorinoj kćeri iz prvog braka Rafi i zetu i svojoj djeci iz sadašnjeg braka

Ja ij Z-Thovarushiczum mojom doli podpiszani Zovem mojem odpertem pismom pred podpiszani Varossa nassega Rihtarom, ih Priszesniki ij ovom poszlu Za szvedoke opprojsenemi vszem ih vszakomu komusze dosztoj znano chinim ij isztinszko valujem da ja Thovarussicze moje Kcheri imenom Rafi od Novachicha Ivana pervessega nijenoga Thovarussa rodijeni, ih vezdasnijem nijeinomu Thovarussu, illiti Zettu naj semu Kavran Mattiassu Grunta, ij na nijemu po meni vsza napravlenu sztanija kak takaj Koja ij od vezda na isztom gruntu bi napravil, kakti oszebnimo jermi zadnju hisu delati szem nakanil, koju takaj odpuscham isztom Zettu, ih recheni Rafi Thoarussiczi nijegovi. Zvan szvoga odpuscham oranoga kercheoza Za jeden fertalj pri Dolu. Za pol mekote v Kerbovchaku ij V Skarjucize Zvanom mesztu V Berchik szinokossu, odpuscha takaj kola z-szvojem porudjem, kame, jednu po nijavu per vrech tr. lagve, jednoga ormara jeden par szelir jeden par szvedkev, jednu motiku, kosla behtnoga, v.v. troih szvinj, jednu kravu, dva sztolcza, ij vszake jelije mla-chne poloviczu. Za koi preposztavljeni imetek zavesnjesze szpomenuti Zett ij z-szvojim Thovarussiczum taki vezda szto id est 100Fti k doidhuchemi fassenku szto id est 100Fti ter tak zavsich od ovoga zassenka k dru-

gomu szleduchemu fassenku szevden deszet id est 10Fti (p. 61) vszega szkupa dveszto szedam deszet Rai-nijskih N. id est 270Fti dati, ij prsztaviti zavesnesze.

Od sztrani pako druge osztavlijam ja, ij Thovaruszicza za me ij za detezu moju Kercha oranoga na Mla-chniczaj pol mekote, szinokessu pri doprehu na jeden Koszecz tak da ovo za me Thovarusziczu moja ij od veseh nass kakti po mom Kupleno ij prijkzerbleno osztane ravno tak vu mechju pol mekote kerha kojega ja ij Thovaruszicza moja sivechi ozcloga ladati szebi zadorsavamo jakoszt po szmerti pako nassi isztoga Kercha polovicza nassi deczi, polovicza pako szpomenutom Zettu ij Kcheri Rafi dapache zvan tkoga zadersavamo za prajz kak takaj szpomenuti Zett ij kcheri nam vu pododbi dobrovolno odpuschaju do sivlenija najz obad-veh szlobodno sztanovanije da najmre mi ij zevszem nassem sztanija kajzem do sivlenija nassega vusivamo ravno tak za povertelij dve grede na vertri nam do isztoga vremena od puschaju i da pako ova obadveh sztrankih dobrovolna po godba vekivechna sztalnoszt zadersi, niti nijedna sztranka ali na szkorom, ali pako kakovemu goder buduchem vremenu nikakvo iszkanije, ali bantuvanije imati mosda nebude jakosztimu tvoga nassega pizsma ij zavezaniya vszake sztranke trsba taki zahititi, niti nikakva zodovoljchina dati sze ima. I zbog zroka toga ovu nassu tak vu chinijenu pogodbu za vekivechnu sztalnoszt objavlenu deszneh ruk nassih krisi potvrdijenu dajemo. Dano vu Preloku 25a Apri. Letta 794a

Rigler Gregor

Thovaruszicza Dora

Kavran Mattiass

Thovaruszicza Rafa

Pred

Bosek Jerkom Rihtarom

Novoszel Stephanom Prise

Haidinijak Janom Prise

_____ m.p.

Vun dano ij inprotoc po Zorman Janossu notariussu

61)

18. siječnja 1796. godine u Prelogu. Lovrencz Babich i njegova žena Bara daju svome zetu Thomas-sic Andrassu i njegovoj zaručnici Katticzi, odnosno njihovoj kćerki, polovicu imetka, a drugu polovicu svome sinu. Uz to navodi se da su zet i njegova žena dužni s njima složno živjeti te se o njima do njihove smrti brinuti, a ukoliko se toga ne bi pridržavali, gube pravo na imetak.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pizsmom, vszem i vszakomu Koimsze doszta Znamo chinimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Babich Lovrencz sztanovnik nass Prelochki, y Z-Thovarussiczum szvojum Barum Z-lasztovitemi szvojemi jeziki valuvali jeszu, da oni premislavajuchi jedinschinu szvoju, neimajuchi visse kak szamo jednoga szina, y jednu kcher, ter premislavajuchi takaj goszpodarsztva szvojega /: kojega on szam, y (p. 62) Thovarussicza nyegva priszkrbiteli jeszu :/ prikladen sztalih szam vu jedinoszt Zadovolno pomagati ki nemore, Zbog ovih anda, y osztalih szebi nai bolye Znanih Zrokov privoliti jeszu kcher szvoju imenom Katticha doma Zamus dati, y Zetta dima vzeti postuvanoga mladencza Thomassis Andrassa Z-Kojem Zettom nachinom dole posztavle-nem pogodil sze jesztu.

Pervich: Lovrencz Babich, y Thovarussicza szvoja Bara kakti isztinszki priszhkrbieli vszega szvojega gibuchega, y negibuchega imetka nikaj Za sze, ali buduche odvetke szvoje vun Zrinkus buduchemu Zettu szvojemu Thomassich Andrassa kcheri szvojoi Thovarussiczi nyegoi Katticzi Za buduchu nyihovu vernoszt poloviczu, drugu pako poloviczu Za szina szvojega aztavljajuch Zapissuju, moringuju, y osztavljaju po szmer-ti szvojoi, y Zato

Drugoch: szpomenuti Zett Thomassich Andrass, y Kchi Katticza Zavesujesze gore szpomenutem rodite-lom szvoim vszu vernoszt, lyubav, y dv_rbi iskazati, nye dosztoino szmerti dohraniti y do szmerti nyihove Z-nyimi na szkupchini, y vu jedinoszti obsztati, y ne predi vu Zapiszanom imetku, nego po szmerti nyihovi Z-szinom nyihovem Hieronimussem na poloviczu delitsze mogli budi. Ako pako

Treitich: kak po krhkochi chlovechanszki biva, Zett Zbog hmanyoeche szvoje, pri gore rechenih Z-sene szvoje sztaressih obsztati hotel nebi, nego odonud odissel, szpomenuti Zapisziteli isztoga dela dati dusni

nebudu, szuprotivnem takaj nachinom ako pako Zett po hmanyiczi Teszta, y punicze odesztati bi moral, ter nyega ali Kcher bi preganyali, y nyega otirali, nyemu Zapiszanu imetka sztranku dati Zavesujesze.

Zato takaj sztranke pogodbu ovu Za jakssu sztalnoszt, Zdesneh ruk Krisi potverdise jeszu, na koih pronyu mi takaj iszti pogodbu Zdesneh ruk nassih neznajuchi piszati, Krisi, y Znavachkum Varaskum pechatjum objachenu, y potverdyenu Vun dali jeszmo. Dato vu Preloku 18(a). Januariussa Letta 1796(a).

(p. 63)

Koi zapissujemo
Lovrencz Babich X
Thovarussicza Babich Bara X
Thomassic Andrass Zett X
Zaruchnicza Katticza X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Pavchecz Andrass Pris. X
Bosek Jerko Pris. X
Vahtarich Ivan Pris. X
Hrussoczy Janos Pris. X
Szvornik Mathias Obchin. X

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Pris Notariussu (potpis)

62)

26. siječnja 1796. godine u Prelogu. Szinkovich Gyuro i njegovi sinovi Mathias i Gyuro prodaju Pavchecz Mihalyu 2 mekote košene zemlje za 300 forinti.

Mi od Zdola podpisani Prisesniki Varassa Preloh Zovem nassem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo kako najmre pred nasz doiduchi Szinkovich Gyura Kott Ottecz, y Z-szinmi szvojemi Mathiassem, y Gyurom pervemi dvemi Prelochkemi, zadnyem pako Orehovszkem sztanovnikom Zlasztovitemi szvojemi jeziki valuvali jeszu, da oni ob szvoji dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani ovam, y falachecz Kossenu Kerchevnu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkom Hataru na szinokoshaj Zvanom Meszte Za dve mekote pravo szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda, y poldneva Novoszel Blasom od Zahoda Gmainum Obchinszkum, y od szevra Haidinyak Ivanom /: nemine Contradicente /: nasze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechniu postuvanomu ovoga vremena nassemu Rihtaru Pavchecz Mihalyu Thovarussiczi, y vszemu nyihovomu odvetku obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojchek Tri szto Ranyiski, tho jeszt 300 f(orin)ti prodali jeszu, kak y sztalno valujuch daju, y prodajeju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim Jussa kakvoga najmenssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu Zemlju gore imenuveni kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu ladaju, y vusivaju. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechni od Zgor imenuvani prodavczi piszati neznajuchi prave (p. 64) ruke szvoje krisom potvrdivavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 26.(a) Januariussa Letta 1796(a).

Prodavczi
Ottecz Szinkovich Gyura X
Szin Szinkovich Mathias X
-II- (Szin) Szinkovich Gyura X

Pavchecz Andrass Prises. X
Szlavichek Miklovs Pris. X
Bosek Jerko Prises. X
Antolek Janko Prises. X
Szvornik Mathias obchin.

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Pris. Notariussu (potpis)

63)

26. siječnja 1796. godine u Prelogu. Martinecz Martin prodaje Antolek Janku 3/8 mekote oranice za 22 forinte.

Mi od Zdola podpisani Rihtar, y Prisesniki Varassa Preloh Zovem nassem odptertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Martinecz Martin od sztrani brata takaj szvojega Gyure objachen sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitem szvojem jezikom valuvalje, da on y imenuvani brat ob szvoji dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran oranu kerchevnu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkem Hataru Za poldrugi fertaly mekote v-Mechju Zvanom Mesztu pravo szvoje, y isztinszko dera-

nye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda, y poldneva prodavczem, od Zahoda pako, y szevra Kupczem /: nemine Contradicente:/ nasze, y odvetka szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu postuvanomu Antolek Janki, Thovarussiczi, y vszemu nyihovomu odvetku obodvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechek dvadeszet, y dva Ranyiske, tho jeszt 22 f(orin)te prodalje, kak y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim Jussa kakvoga naimen-ssega Zadersavajuchi, tak, da rechem szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlju gore imenuvani kupecz Z-szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, (p. 65) y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 26.(a) Januarius. Letta 1796(a).

Prodavecz
Martinecz Martin X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Szlavichek Miklovss Pris. X
Bosek Jerko Pris. X
Pavchecz Andrass Pris. X
Haidiryak Ivan Pris. X
Szvornik Mathias Pris. X

Vun dano, y In pr. po Zorman Janossu Pris. Notariussu (potpis)

64)

11. siječanja 1796. godine u Prelogu. Stephan Kovachek prodaje Novak Laczki 2 čestice oranica (dva puta po 1/2 mekote) za 105 forinta.

Mi od Zdola podpisani Rihtar, y Priszseniki Varassa Preloh Zovem nasseni odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kak najmre pred nasz doiduchi Stephan Kovachek sztanovnik nass Prelochki Zlasztovitem szvojem jezikom valualje, da on ob szvoju dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran ponudajuchi predi vszem koi vu iszte Zemlye Jussa bi imali, nyeden pako Zmed nyih Kupiti hotel nebi, orane Kerchevne prave szvoje Zemlye vu Prelochkom Hatara vu dveh falatih, jednom Za pol mekote na Mlachniczaj Zvanom mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda Gudlin Blasem, od poldneva Polszkem putom, od Zahoda Kovachek Gyurom, y od szevra takaj isztem Kovachek Gyurom, drugem pako falatu takaj Za pol mekote verbiczi Zvanom mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda Gregurecz Josephom od poldneva Gmajnum oszredek, od Zahoda Lyelyak Jerkom, y od szevra Novak Mattiassem pravo szvoje, y isztinszko dersanye /:nemine contradicente:/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu vrednomu, y postuvanomu Novak Laczki, y vszem buduchem nyegovem odvetkom obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek szto, y pet Ranyiski tho jeszt 105 f(orin)ti prodalje, kak y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom (p. 66) szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlyu gore imenuvani kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 11.(a) Februa. Letta 1796(a).

Prodavecz
Stephan Kovachek X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Antolek Janko Priszses. X
Novoszel Stephan Priszses. X
Resek Anton Priszses. X
Novoszel Joseph Priszses. X
Hrussoczy Janos Pris. X
Franz M: P

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossa Priszses. Notariussu (potpis)

65)

8. ožujka 1795. godine u Prelogu. Kozarich Joseph i njegov sin Joseph prodaju Novak Laczki 1 mekotu oranice za 64 forinte.

Mi od Zdola podpisani Rihtar, y Prisesniki Varassa Preloh Zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Kozarich Joseph, y Z-szvim szvojem takaj Josephom Kozarich Zlasztavitemi szvojem jeziki valuvali jeszu, da oni ob szvoi dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani oranu Kerchevnu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkom Hataru Jagnyediche Zvanom mesztu Za jednu mekotu buduče pravo szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Martinecz Jankom, od poldneva polszkem putom, od Zahoda Bosek Jerkom, y od szevra Blasnichich Antonom vszemi Prelochkemi sztanovniki /:nemine Contradicente :/ nasze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictui vzmsssi na vekovechinu postuvanomu sztanovniku nassemu Novak Laczki, y vszem nyegovem odvetkom szpola obodvojega Za gotovih, y vu dobri moneti brojachek Sesztideszet, y chetiri Ranyiske to jeszt 64 f(orin)ti prodali jeszu, kak y sztalno (p. 67) valujuch prodaju, y odpuschaju na vekovechinu, niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkam szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, tak recheni szvoju na vekovechinu kuplenu Zemlyu gore imenuvani kupecz Z-szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavczu piszati neznajuchi pravih ruk szvoih krisi potverdjavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 8.(a) Martiussa Letta 1795(a).

X Joseph Kozarich Ottecz

X Joseph Kozarich szu Prodavczu

Szvornik Math: Rihtar X

Szlavichek Miklouss Pris. X

M: P

Coram mi Joanne Zorman ejusd. Oppidi Prelak jur. Notario (potpis)

66)

13. studenog 1795. godine u Prelogu. Pongracz Mattias prodaje Novak Laczki 3/2 mekote oranice za 132 forinte.

Mi od Zdola podpisani Rihtar, y Prisesniki Varassa Preloh Zovem nassem odpertem pismom Znamo chinimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Plemeniti Pongracz Mattias sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitem szvojem jezikom valuvalje, da on ob szvoi dobri voly vu szitni potrebochi posztavljen Za izplatiti bratu szvojem Gosz. Pongracz Gyuri sztanovnite duge, y vu imetku szkupnem dela, sztanovitoga Kercha oranogu Za poldrugu mekotu vu mesztu Mechje Hataru Prelochkom lesechega med mejassi od szunchenoga izhoda Novak Thomassem, od poldneva, y od szevra Pongracz Josephom od Zahoda sztrugum vodum /: partib. in praeditam extirpaturam jus habentib. non contradicentib. :/ nasze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi postuvanomu Novak Laczki Za gotovih, y vu dobri moneti brojachek Szto Trideszet, y dva Ranyiske, tho jeszt 132 f(orin)te na vekovechinu prodalje, kak y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti jako odvetkam szvoim jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi (p. 68), nego da recheni Kupecz Novak Laczko Zevszemi szvojem odvetki gore szpomenutoga Kercha kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu Kupcza pravdenu jakoszt, od zgor imenuvani prodavcz piszati neznajuchi prodaju ovu vekivechnu prave ruke szvoje krisom potverdjava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 13(a) 8(bra) Letta 1795(a).

Prodavcz Pongracz Mattias X

Szin Pongracz Gregor X

Szvornik Mattiass Rihtar X

Szlavichek Miklous Pris. X

Martinecz Ivan Prisze. X

Novak Thomas Sztrasmester X

Vun dano, y in prot. po Zorman Janossu Prises. Notariussu (potpis)

67)

15. veljače 1796. godine u Prelogu. Katta Pongracz daje svome zetu Josephu Szinkovichu trećinu imetka uz određene uvjete koje mora poštovati. Prije svega je dužan uzdržavati nju, njenog sina i kćerku. Trećina imetka svakako mora ostati njenim potomcima.

Letta 1796(a) dneva pako 15(a) meszecza Februariussa na Prosnju Katte osztavlene vdove Plemenitoga Pongracz Mattolye, y nyeinoga szina Gregora rodyenoga Pongracz med imenuvanemi ovemi dvemi, y Zettom Szinkovich Josephom Prelochkemi sztanovniki nachinyen je szleduchi bontracti pod doli posztavlenemi Zavezi

Pervich: Ja Katta vdova Pongracz, y Z-szinom moim Gregurom rodyenim Pongracz vu vszako jachkik velikih dugih vu v-dovinszkom sztalissu osztavlena, da barem grunta Za Detczu Zachuvati mogla budem, vsze Zemlye na Licitatii iz Arende vun dala jeszem, poleg thoga pako sztanya na gruntu, plati, y osztala Zevszema Zapuschena bi bila nachi na nenaiducha nikakvoga, bak ova popraviti, y kolenye Zdersavati bi mogla, pritruczana onda zbog ovih, y osztalih Zrokov jeszem, Za pomoch kmeni vzeti gore posztavlenoga Zetta Szinkovich Josepha, drugach mestrie szvoje szabola, y nyemu je, y Z-szpomenutem szinom mojem Za buduchu nyegovu Vernoszt, y szkrb vezda Za vszigdar, dajem, odpuscam, y Zapissujem vszega Gibuchega, y negibuchega, imetka treitju sztranku, dve pako osztale imetka sztranke Za me, y szina mojega osztavlyam. Za koju szebi Zapiszanu imetka sztranchavku (p. 69)

Drugoch dusen bude szpomenuti Zett Szinkovich Joseps premda Zemlye nikakve ladala ne bi. Zapuschena okolo grunta popraviti, mene szina, y Kcher moju hraniti, y Zdersavati, nyu dosztajno szmert dohraniti, y ne predi, nego po szmertu mojoj Z-rechenem szinom Gregorom vu Zapiszaneni imetku delitisze mogel bude. Zato

Treitich: da kot Zett Szikovich Joseps K-vszem ovim zavezom dobrovolno privolil jeszem, y vsze verno doprinassati sze Zavezal, poleg thoga anda gore Zapiszanu imetka treitju sztranku Za me, y odvetke moje Zadersavam. Za vekivechnu sztalnoszt y szegurnoszt naredbe ove, vekivechne isztiga Contracta sztranke pizhati neznajuche deszneh ruk krisi potverdyavaju. Dano vu Prelohu kak gore

Katta vdova Pongracz X
Szin Gregor Pongracz X
Zett Joseph Szinkovich X

Pred
Pavchecz Mihalyem Rihtar. X
Bosek Jerkom Priszes. X
Pavchecz Andrassem Priszes. X
Hrussoczy Janossem Priszes. X
Szvornik Mattiassem Priszes. X

Vun dano y inprot. po Zorman Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

68)

18. veljače 1796. godine u Prelogu. Kavran Mattias prodaje Novak Gyuri 1 mekotu oranice za 20 forinti.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Preloh Zovem nassem odpertem pizmom vszemi, y vszakomu, komusze dosztaj, Znamo chinimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Kavran Mattias sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitem szvojem jezikom valualje, da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran Kerchevnu pravu szvoju oranu Zemlyu vu mesztu Kerbovchak Zvanom Hataru Prelochkom kot pravo szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Mihacz Pavla v-dovum, od poldneva Gmajnum Obchinszkum, od Zahoda kupczem Novak Gyurom, y od szezra Kosnyak Josephom /:nemine Contradicente:/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzemssi na vekovechinu Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek dvadeszeti Ranyiski (p. 70) tho jeszt 20 f(orin)ti postuvanomu iz Preloha Novak Gyuri, nyegovomu bratu, y vszem nyihovem odvetkom obodvojega szpola prodalje, kak y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu, niti szebi, niti pako odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, neg da rechenu na vekovechinu kuplenu jednu mekotu Kerchevnu Zemlyu szpomenuti Kupczy Zevszemi szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu ladaju, y vusiva-ju. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne imenuvani prodavecz pizhati neznajuchi prave szvoje ruke krisom potverdyava, y mi tho isztio sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Prelohu 18(a) Februa. Letta 1796(a).

Kavran Mattias prodavecz X
y Thovarussicza Rasa X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Novoszel Stephan Priszes. X

Haidirnyak Ivan Priszes. X
Kozjak Miklouss Priszes. X
Martinecz Ivan Priszes. X

Vun dano y inpro. po Zorman Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

69)

19. veljače 1796. godine u Prelogu. Seoska općina Oporovec traži od poglavara Preloga te vlasnika zemljane čestice Oresecz Blash da im daju 33 klafta zemlje, za što će Blash dobiti 1 česticu općinskog zemljišta općine Oporovec. To je na koncu i odobreno.

Letta 1796(a) dneva pako 19(a) Meszecza Februarnissa vu Varassu Preloh od sztrani jedne med obchinum szela Opporovecz, sztrani pako od druge pred Oresecz Blashom sztanovnikom Prelochkem nachinyen je szleduchi Za vekivechno obdersavanye szkisechi Contract

Pervich: mi obchina szela Opporovecz proszechi takaj privolenye Poglavarov Prelochkeh, na kaj takaj privoli jeszu, da oni vu Hataru szvojem Zemlyi rechenoga Oresecz Blasa Grunczki, lesechi vu mesztu na Brodniczi, drugach nam Za ot poszel oszebuino prilichni proda Za Zavasanye putov kopati, y voziti bi dopusztili, na prosnyu koju (ne szamo) nassu oni dopusztili jeszu, nego takaj iszti Ladavecz Zemlye ktomu privolil pod ov nachin, da on na dusina 33 Klaftrov Zemlye (p. 71) szvoje nam odpusztii iszti takaj da vezda navadnu arendu med obchinu Prelochku, y odvszehdob naplachati Zavezal, Za koje odpuschenye

Drugoch: Mi nyemu, nyegovem odvetkam, ak grunta Ladavczem, ak kakove goder felye successorom vezda Za vszigdar, y vekovechnem nachinom dajemo, y odpuschamo jeden falat na Gmajni nassi drugach Zagajeni vu mesztu pod kojem Zvani Germja, kak denesni dau nyemu odkazano, y prekdano je, ovo da on, y vszi nyegovi odvetki vekovechneu nachinom lada, y vusiva. Zato anda

Treitich: I ja Oresecz Blas Zemlya moja na dugom od puta na 33. Klaftre iszti obchini odpuscham Zevszum szlobosekinum ladati, vu Gaju pako meni po iszti obchini danom, y odpuschenom vszu szloboschinu, y odvetkom moim Zadersavam. Zato onda Za sztalno sztrankih obdersavanye ov Contract deszneh ruk Krisi objachen vu dveh parih Vun dan je. Dano vu Prelohu kak Gore

Sz Preloka Oresecz Blas X

Sz Opporovecz
Mathias Kerchmar Birov X
Andras Balent Priszes. X
Gyura Kozarich Priszes. X
Mihaly Berezko Priszes. X
Mihaly Vargha Priszes. X

Pred nami Pavchecz Mihalyom Rihtarom Prolochkem

Novoszel Josephom Priszes. X

Hrussoczy Janossem Priszes. X

Resek Antonom Priszes. X

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Priszes. Prelochkem Notariussu (potpis)

70)

22. veljače 1796. godine u Prelogu. Hadyikar Andras prodaje Bartholich Gyuri 3/2 mekote košene zemlje za 78 forinti.

Mi od Zdola podpizsani Rihtar, y Priszesniki Varassa Preloh Zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kak najmre pred nasz doiduchi Hadyikar Andras sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitom szvojem jezikom valuvalje, da on ob szvoj dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran Kossemu, drugach Grimczku Zemlyu (p. 72) szvoju pod Prelochki Hatar szpadajuchu Za poldrugu mekotu v-szirkovischu Zvanom mesztu kot pravo szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Pongracz Mihalyom, od poldneva Kupczem Bartholich Gyurom Mihalyevszhenu sztanoviki od Zahoda Marofszkum Forintossianszkum szinokossum, y od szezra Mikuliu Josephom Prelochkem iz Zroka thoga,

kaiti prodaveczu, y daleko je, y drugach takaj Zbog Zlochesztvche haszem iz nye imati nemore, na meszto ove drugu pod Grunt osztavljajuch nasze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssu na vekovechinu postuvanomu iz dolnyih Mihalyvecz Bartholich Gyuri, y vszemu nyegovomu odvetku obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Szedemdeszet y Oszem Ranyiski, tho jeszt 78 f(orin)ti prodalje, kak y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlyu gore imenuvani kupecz Z-szvojem odvetkam kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva, Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje Krisem potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 22(a) Februa. Letta 1796(a).

Prodavecz Hadyikar Andrass X

Pavchech Mihaly Rihtar X
Resek Anton Priszesnik X
Szlavichek Miklous Priszes. X
Szvornik Mathias Priszes. X
Haidiryak Ivan Priszes. X
Vaktarich Ivan Priszes. X

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

71)

25. veljače 1796. godine u Prelogu. Gudlin Bolta prodaje Novoszel Stephanu ½ kosca košene zemlje i 1 malu česticu košene zemlje na drugoj lokaciji za 50 forinti.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertom pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako namjre pred nasz doiduchi Gudlin Bolta sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitem szvojem jezikom valualje, da on ob szvoji dobri volyi od nikoga genyen, nit primoran Kerchevnu pravu szvoju kossenu Zemlyu Za pol (p. 73) Koszcza vu Prelochkom Hataru na Poserinaj Zvanom mesztu, y jeden mali Falachech Kossenya na Pescheniczaj na Konecz Zemlyi Kupczu pako szvoje, y isztinszko dersanye leseche med mejassi od szunchenoga izhoda Novoszel Blasom, od poldneva Szvornik Thomassem, od Zahoda Szabol Boltom, y od szevra kupczem Novoszel Stephanom /: nemine Contradicente /: na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssu na vekovechinu postuvanomu Novoszel Stephanu, y vszem nyihovem odvetkom obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Pedeszet Ranyiski /:tho jeszt 50 f(orin)ti /: prodal je, kak, y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkam szvoim Jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi tak da rechenu szvoju na vekovechinu, Kuplenu Zemlyu gore imenuvani Kupecz Z-szvojem odvetkom kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje Krisom potverdyava, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Priloku 25(a) Februariussa Letta 1796(a).

Prodavecz Gudlin Bolta X

Pavchech Mihaly Rihtar X
Resek Anton Priszesnik X
Fran M.P.
Novak Thomas Sztrasmester X

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

72)

28. veljače 1796. godine u Prelogu. Novak Thomas, Jerko i Mihaly prodaju Novak Laczki 1 mekotu oranice za 100 forinti.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Novak Thomas Jerko, y Mihaly szkupni tri brati sztanovniki nassi Prelochki Zlasztovitemi szvojemi jeziki valivali jeszu, da oni ob szvoi dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani ponudajajuchi predi vszem, koi vu iszte Zemlyu Jussa bi imeli, nyeden

pako Zmed ovih kupiti nehotejuchi, oranu krchevnu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkom Hataru Za jednu mekotu v-mechju Zvanom Mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda Jarnum Zemlyum od poldneva, y od Zahoda kupczem Novak Laczkom, y od szezva Martinecz Jankom /: nemine Contradicente :/ nasze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssi (p. 74) na vekovechinu vrednomu, y postuvanomu Novak Laczki, y vszem buduchem nyegovem odvetkom obodvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Szto Ranyiski /: id est:/ 100 f(orin)ti prodali jeszu, kak y sztalno valujuch daju, y prodaju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim Jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu Zemlyu gore imenuvani Kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavczzi pizszati neznajuchi prave ruke szvoje krisi potverdyavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varasskum pechatjum. Dano vu Preloku 28(a) Feb. Letta 1796(a).

Prodavczi Novak Thomas X
Novak Jerko X
Novek Mihaly X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Bosek Jerko Prisztes. X
Szlavichek Miklous Prisz. X
Novoszel Stephan Prisztes. X
Franz M.P.

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Prisztes. Notariussu (potpis)

73)

14. ožujka 1796. godine u Prelogu. Jalssovecz Joseph i njegova žena Dora prodaju svome šogoru Szvornik Mihalyu $\frac{3}{4}$ mekote oranice za 130 forinti.

Mi od Zdola podpizszani Rihtar, y Prisztesniki Varassa Prelok zovem nassem odpertem pizszmom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Jalssovecz Joseph, y Z-szvojum Thovarussiczum Dorum rodyenum Korneta Kralyevecz dolny sztanovniki Z-lasztovitemi szvojemi jeziki valivali jeszu, da oni ob szvoji dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani ponudyajuchi predi vszem, koi vu isztu zemlyu Jussa bi imali, nyeden pako zmed onih kupiti nehotejuchi oranu Kerchevnu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkom Hataru Za tri fertelye mekote v-Ternichu zvanom mesztu nad mejassi od szunchenoga izhoda Kupczem Szvornik Mihalyem, od poldneva Illiass Ivanom, od Zahoda putem, y od szezva Blasekovih Pavlom iz Chehovecz (p. 75) /: nemine Contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmssi na vekovechinu postuvanomu Szvornik Mihalyu sogoru szvojemu, y vszemi nyegovem odvetkam obodvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechik Szto Trideszet Ranyiski /: id est :/130 f(orin)ti prodali jeszu, kak, y sztalno valujuch daju, y prodaju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi tak, da rechenu szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlyu gore imenuvani kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavczzi pizszati neznajuchi prave ruke szvoje krisi potverdyavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 14(a) Martiussa Letta 1796(a).

Prodavczi
Jalssovecz Joseph X
Thovarussicza Dora X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Novoszel Stephan Prisztes. X
Bosek Jerko Prisztes. X
Antolek Janko Prisztes. X

Vun dano, y In prot. po Zorman Janossu Prisztes. Notariussu (potpis)

74)

28. ožujka 1796. godine u Prelogu. Petkovich Miklouss stanovnik Oporoveca prodaje Klarich Lukachu 2 mekote košene zemlje za 80 forinti.

Mi od Zdola podpizszani Rihtar, y Prisztesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pizszmom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Petkovich Miklouss sztanovnik Oppa-

rovszki Z-lasztovitem szvojem jezikom valuvalje, da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen nit primoran ponudyajuchi pred vszem, koi vu isztu Zemlyu jussa bi imali, nyeden pako Zmed nyih kupiti nehotejuchi, Kossenu pravu szvoju Zemlyu vu Prelochkom Hataru Za dve mekote v-szirkovischu Zvanom mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda V-Prelochki skolnichii szpadajuchum szinokossum, od poldneva Bogomolecz Mattolyem, od Zahoda (p. 76) Haidiryak Markom, y od szevra Antolek Jankom /: nemine Contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu postuvanomu iz Czirkovlyan Klarich Lukachu, y vszem nyegovem odvetkam obodvojega szpola za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Oszmendeszet Ranyiski /: id est :/ 80 f(orin)ti prodal je, kak, y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi niti pako kakovem goder odvetkam szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlyu gore imenuvani Kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje krisem potverdyava, y mi tho isztu sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varasskum pechatjum. Dano vu Preloku 28(a) Martiussa Letta 1796(a).

Petkovich Miklouss Prodavecz X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Vaktarich Ivan Priszes. X
Szvornik Mathias Priszes. X
Pavchecz Andras Priszes. X
Bosek Jerko Priszes. X
Antolek Janko Priszes. X
Franz M.P.

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

75)

28. ožujka 1796. godine u Prelogu. Runyak Vida prodaje (5/8 mekote vraća) Hrusku Philippu 5 oranica po 1/2 mekote te 2 oranice po 1/4 mekote, uz to prodaje i košenu zemlju (sjenokošu) na ¼, 1 i 2 kosca za 132 forinte.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pismom vszem, y vszakomu, koim sze dosztój Znamo chinimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Runyak Vida sztanovnik nass Prelochki Z-lasztovitem szvojem jezikom valuvalje, da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, niti primoran Grunta szvojega vu Preloku do vezda ladanoga med szuszedi Mosek Gyurum od jedne, sztrani pako od druga Koszer Imbriom Zevszem szvojem Gruntczkem prisztójalischenu oranemi najmre (p. 77) Zemlyami pri Bilyu pol mekote, na Vuklin ki jeden fertaly mekote, vszekhu vrati 5/8 mekote na Krachini pol mekote, na Bervchiczi pol mekote v Brczteku pol mekote, pod vertum pol mekote pri szolari na poredju ¼ mekote, Kosseneni pako V-Balogoviczaj na jeden, Koszcz V-velikih szenik ¼, y V-malih szenik na dva Koszcza /:nemine Contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmsssi na vekovechinu za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Szto Trideszeti, y dva Ranyiske /: tho jeszt 132 f(orin)ti postuvanomu Zavezda vu Czirkavly anih sztojechemu Hrusku Philippu prodal je, kak, y sztalno valujuch daje, y prodaje na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovim goder odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi, tak da rechenoga na vekovechinu kuplenoga grunta gore imenuvani kupecz Zevszemi szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva. Tho vendar obdersavajuch, da szpomenuti Kupecz isztoga grunta poleg prietoga od szlavnoga Dominiume Contractu szlavnomu Dominiuma poleg vremena prepisanoga izplatiti moral, y Zavezan bude, ako pako izplatiti ali mogel, ali hotel nebi, vu pripechenyu takvom iszti kupecz szam szebe ni ovi priliki iz raven executii povdaje, y ktomu privolil je. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavecz piszati neznajuchi deszne ruke krisom potverdyava, y mi tho isztu sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 28(a) Martiussa Letta 1796(a).

Prodavecz Vida Runyak X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Szvornik Mathias Priszes. X
Novoszel Stephan Priszes. X
Bosek Jerko Priszes. X

Pavchecz Andras Priszes. X
 Vahtarich Ivan Priszes. X
 Hrussoczy Janos Priszes. X
 Antolek Janko Priszes. X
 Franz M.P.

Vun dano, y inprot. po Zorman Janossu Prisze. Notariussu (potpis)

76)
 (p. 78)

31. ožujka 1796. godine. Mihacz Ivan zajedno sa svojom nevjestom Marom prodaje Pavchecz Mihalyu 1 mekotu djelomično orane te djelomično košene zemlje za 126 forinti.

Mi od Zdola podpisani Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pismom sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Mihacz Ivan, y Z-nevesztum szvojem V-dovnu Mihacz Prelochki nassi sztanovniki Z-laszovitemi szvojemi jeziki valovali jeszu, da oni ob szvoi dobri volyi od ni koga genyeni, nit primorani jedino vu sztanoviteh potrebochah posztavleni Kerchevnu pravu szvoju nekuliko oranu, nekuliko pako Kossenu Zemlyu vu Prelochkom Hataru za jednu mekotu v mechju Zvanom mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda Szabol Bolton, od poldneva prodavcem Mikaiz Ivanom, od Zahoda putem K-dravi pelyajuckem, y od szevra Logvdar Thomassem /: nemine Contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu postuvanomu iz Preloka Pavchecz Mihalyu ovoga vremena Rihtaru, y vszem nyegovem odvetkam obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojchik Szto Dvadeszet, y Deszt Ranyiski /: tho jeszt/: 126 f(orin)ti prodali jeszu, kak y sztalno valujuch daju, y prodaju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkam szvoim jussa kakvoga nai menssega Zadersavajuchi, tak, da rechenu szvoju na vekovechinu Kuplenu Zemlyu gore imenuvani kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravi szvoju vekovechinu lada, y vusiva, za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodaveczy pizhati neznajuchi prave ruke szvoje krisi potverdjavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechatjum. Dano vu Preloku 31(a) Martussa Letta 1796(a).

Prodaveczy Ivan Mihacz X
 Mara vdova Pavla Mihacz X

Novoszel Stephan Priszes. X
 Bosek Jerko Priszes. X
 Haidiryak Ivan Priszes. X
 Kollarok Ivan Obchinszki X
 Novak Andrass d. X
 Szinkovich Blas d. X

Vun dano, y inprot. po Zormanu Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

77)
 (p. 79)

31. ožujka 1796. godine u Prelogu. Joseph Szinkovich daje svome bratu Blasus dio zemljišta kako bi on odplatio dugove. Na kraju on kaže da je poravnao račune sa bratom tako da njegovi potomci ne mogu tražiti nikakve naknade.

Ja od Zdola podpisani pred podpsizaneni Varassa Prelok Rihtarom, y Priszesniki Za szvedoke opprossemeni Zovem mojeu odpertem pismom, vszem, y vszakomu, Koimsze dosztój Znano chinim, y isztinszko valujem, da ja Z-rodymnim bratom moim Szinkovics Blasom Zbog szkupnoga, y ochinszkoga nassega imetka sze naravnal, y pogodil jeszem szleduchem nachinom

Pervich: pokehdob passvi dugi Zadoszta veliki jeszu, Zato kajti szpomenuti brat vsze ove duge nasze je vzel, y on nye vsze naplatiti moral bude, ja onda nyemu dobrovolno szhupnoga nassega Grunta Kerche, y Gajicha dajem, y odpuscham, tak da niti ja, niti odvetki moji szpomenutoga brata, ali odvetke nyegove ban-
 tuvati mogel, ali mogli budu Zvan thoga

Drugoch: vu imetku drugom, y pohistvu Z-bratom rechenim mojem dobrovolno sze naravnal jeszem, y dohajajucku meia sztranke prez falinge vszake priel. Zato anda mene, y vsze odvetke moje Zavesujem, da nigdar brata szpomenutoga, y odvetke nyegove vu nichem naj menssem bantuvati mogli nebudu. Zato za vekssu brata, y odvetka nyegovih szegurnoszt, y naredbe ove sztalnoszt ov moj valuvaski liszt piszati neznajuchi deszne ruke Krisem potverdyeni dajem. Dano vu Preloku 31(a) Martiussa Letta 1796(a).

Joseph Szinkovich X

Pred
Pavchecz Mihalyem Rihta. X
Bosek Jerkom Priszes. X
Novoszel Stephanom Prisz. X
Haidiryak Ivanom Priszes. X

Vun dano, y in prot. po Zormanu Janossu Priszes. Notariussu (potpis)

78)

2. travnja 1796. godine u Prelogu. Jella udovica Szakal Marke udaje se za Stephana Lippich koji pak pridružuje njoj i njenom sinu sav vlastiti imetak. Opisuje se kome imetak treba pripasti u slučaju smrti jednog od supružnika.

Ja od Zdola podpiszana jakosztjum ovoga mojega odpertoga pizma pred podpiszanemi Rihtarom, y Priszesniki Za szvedoke opprossenemi vszem, y vszakomu, Koimsze dosztoj Znamo chinini, y isztinszko valujem, kako ja iz moje dobre volye od nikoga genyena, niti pritruczana, jedino premislavajucha sziromaski naj vdovinszki sztalis, vu kojem prez pomochi, da y onoga sziromaskoga imetka, kojega Z-pokojnem mojem Thovarussem priszkerbela jeszam, raztesla (p. 80) nebi, neimajucha visse, kak szamoga jednoga, y onoga sche gingavoga szina, Zato anda ova, y osztala druga premislavajuch, pritruczana jeszem zbog pomochi goszpodarsztva, y lesesse podnassanye vszakojachkih terhov podanka, y szuprotivchin, Za buduchega moga Thovarussa Stephana Lippich Kmeni vzeti, koi takaj vu ovi priliki vszega szvoga imetka kmojemu pridrusiti, y vu szkischinu posztaviti jesze Zavezal, y Zato ja Za vekssu szpomenutoga Thovarussa moga szegurnoszt, ako morebiti meni predi, kak nyemu szmert bisze pripetila, y Z-szinem mojem szlagati sze mogel nebi, iz ovoga szkupnoga nassega imetka vszega najmre gibuchega, y negibuchega poloviczu Zapissujem, y vezda za vszegdar odpuscam, kak jednakim nachinom, y recheni Thovarus, ako nyemu prez odvetka szmert bisze pripetila, takovoga Zapiszanoga, kak takaj szvojega do vezda imanoga meni, y po meni szinu mojemu dobrovolno odpuscha, na ovo gledech priszpodobnen nachinom vu pripechenyu takvem, ako ja, y szin moj prez odvetka bi vumerl, vesz imetak gibuchi, y negibuchi po meni priszkerblen nyemu osztane. Za vekivechnu naredbe ove sztalnoszt piszati neznajucha ov moj zapiszni liszt deszne ruke krisom potverdyeni dajem. Dano vu Preloku 2(a) Aprilissa Letta 1796(a).

Jella osztavlena vdova Szakal Marke X

Pred
Pavchecz Mihalyem Rihtar X
Novoszel Stephan Priszes. X
Bosek Jerkom Priszes. X
Novak Thomass Strasmest. X

Vun dano, y in prot. po Zormanu Janossu Pris. Notarius (potpis)

79)

(p. 81)

5. svibnja 1796. godine u Prelogu. Turek Joseph, Janko i Gregor prodaju Gasparich Mihalyu 1 kosac košene zemlje za 48 forinti i 45 krajcera.

Mi od Zdola podpiszani Rihtar, y Priszesniki Varassa Prelok Zovem nassem odpertem pizmom vszem, y vszakomu, Komisze dosztoj Znamo chinimo, y sztalno szvedochimo, y isztinszko valujemo, kako najmre pred nasz doiduchi Turek Joseph, Janko, y Gregor Prelochki nassi sztanovniki Z-lasztovitemi szvojemi jeziki valivali jeszu, da oni ob szvoi dobri volyi od nikoga genyeni, nit primorani, jedino vu sztanoviteh potrebochaj posztavljeni Kerchevnu pravu szvoju Kossenu Zemlyu vu Prelochkom Hataru za jeden, koszcz v-zvirnyaku

Zvanom mesztu med mejassi od szunchenoga izhoda Voiszk Mihalyem od poldneva Privecz Andrassem, od Zahoda, y od szezra Gmajnum Obchinszkum /: nemine Contradicente :/ na sze, y odvetke szvoje navadnu pravdenu evictiu vzmessi na vekovechinu postuvanomu iz Preloka Gasparich Mihalyu nyegov Thovarussiczi, y vszem nyegovem odvetkam obodvojega szpola Za gotovih, y vu dobri moneti brojechek Cheterdeszet, y Oszem Ranyisk 45 K /: tho jeszt :/ 48f(orin)ti 45K prodali jeszu, kak y sztalno valujuch daju, y prodaju na vekovechinu niti szebi, niti pako kakovem goder odvetkom szvoim jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju ne vekovechinu kuplenu Zemlyu gore imenovani Kupecz Z-szvojemi odvetki kakti pravu szvoju vekovechinu lada, y vusiva, tho jedino vun Zminluch, ako szpomenuti Kerch kupczu na prodaju bi bil, jus praempte Za nasz, y odvetke nasse szvoje Zadersavajuchi. Za vekivechnu sztalnoszt prodaje ove vekivechne od Zgor imenuvani prodavczu piszati neznajuchi prave ruke szvoje Krisi potverdyavaju, y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassum Varaskum pechetjum. Dano vu Preloku 5(a) Majussa Letta 1796(a).

Prodavcz
Turek Joseph X
Turek Jatko X
Turek Gregor X

Pavchecz Mihaly Rihtar X
Novoszel Stephan Priszes. X
Bosek Jerko Priszes. X
Novak Thomas Sztrasmest. X

Vun dano, y inprot. po Zormanu Janossu Priszes. Notariussu

80)
(p. 82)

12. svibnja 1796. godine. Možek Anton iz Preloga prodao je dvije njive Šufrej Jakovu iz Čehovca, za 82 rajnska forinta.

Mi od zdola podpiszani Rihtar y Priszesnnilcz Varassa Prelok z ovom nassem odptem pismom vszem y vsakom, koimsze dosztaj znamo, chinimo, y isztinszko valujemmo. Kako najmsze pred nasz doidochi Mosek Anton sztanovnik nass Prelochki z - lasztovitem szvojim jezikom valuval je, da on ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen, nit pritruczan jedino iz zroka thoga, kaiti nyemu jako daleko bi bila. Niti nyu popravlati, y haszen kakovu imati mogel nebi. Grunczku szvoju pravu oranu zemlyu vu Prelochkomu hataru, na Gomyli zvanom mesztu za jednu mekotu isztinszko, y pravo szvoje derssanye. Leseche med mejassi, od Szunchenoga iszhoda vdovom Floriana Mlinarics, od Poldneva Grivecz Andrassom, od Zahoda Josth Jan- kom, y od Szezra putem polszkim. Na meszto koje Zemlye ja iz herlha moi h meni na vnogo prilichoreyssem mesztu y vnogo blissechem jednu mekotu za grunt osztaviti nakanil jeszem, y zavezan osztajem, kakoti V - Mochili $\frac{3}{4}$ y V Mechyu $\frac{1}{4}$ szkupa. Onda za jednu mekotu na sze, y odvetke szvoje navadu pravdenu Cvi- etin. V szemeszi na vekivechnimu postuvanom iz Chehovecz Shufrey Jakovu njegovi Thovarushiczi, y vszem nyihovim odvetkom obojega szpola. Za gotovih y vu dobri monethi brojechek oszamdeszet y dva Rranyinshe / id. ess. / 82 / prodal je, kak y sztalno valunyas daje y prodaje na vekovechninu niti szebi niti, niti pako kakovem goder odvetkom szvojim jussa kakvoga naj menssega Zadersavajuchi, tak da rechenu szvoju na vekovechinu kuplyenu Zemlyu gore imenuvani kupecz z - svojemi odvetki habati pravu szvoju vekovechninu lada i vusiva. Za vekivechnu sztalnost prodaje ove vekivechninee od Zgor imenuvani prodav- ecz piszati neznajuchi prave ruke szvoje kriszom potvrdyuva. Y mi tho jest sztalno szvedochimo pod navadhum nassom varosskim pechatom.

Dano vu Preloku 12ia majussa Letta 1796a
Prodavalecz Mosek Anton + (L ; S ; O)

Pavchecz Mihaly Rihtar +
Novoszel Stefan Priszes +
Bosek Jerko Priszes +
Resek Antonom Priszes +

(m: p :)

Vun dano, y miprot po Zorman Janossa prisesni notarius

81)
(p. 83)

Žuža udovica Marka Kolesarića iz Preloga, 21. svibnja 1796. godine prodala je kuću s dvorištem i svim građevinama koje se nalaze u dvorištu. Uz rečeno prodala je i okućnicu – oranicu površine 1 1/2 " mekote ". Sve navedeno kupili su za 74 rajnska forinta, Pečeti Jerko i njegova supruga.

Mi od zdola podpizani Rihtar y Prisznesniki Varassa Prelok z - ovem nassem odpertem pizmom sztalno szvedochimo , y isztinszko valujemo , kako najmre pret nas dojducha Susa Marka Koleszarics, osztavlena vdova iz Preloka. Z - lastovitem szvojem jezikom valuvala je , da ona ob szvoji dobri volyi od nikoga genyena nit primorana grunta szvojega , y na nyem napravleno sztanye zevszem k nyemu szpadayuchem prisztobjabi. Ktem oranum Zemlyum Za Dimjem mesztu imenuvanum 1 ½ mekotum pravo szvoje dersanye / nemine contradicente / na sze , y odvetke szvoje navadnu pravdemu cvietin vzmsssi na vekovechninu postuvanomu Pechety Jerku, nyegovi Tovaruschiczi i vsem nyegovim odvetkum obodvojega szpola za gotovih , y vu dobri moneti brojchih sedamdeszet y chetiri Rayinskih tho jest 74 f 30 N prodala je. Kak y sztalno valuvanye daje, y prodaje na vekovecsne. Niti szebi niti pako kakvim goder odvetkom szvoiem jussa kakvoga nai menssega Zaderssavajuchah , da rechenoga szvojega na vekovechninu kuplenoga grunta . Gore imenuvani kupecz z- svojim odvetki kakti pravu szvoju vekovechninu lada, y vusiva. Za vekovechnu sztalnost prodaje ove vekivechne, od zgor imenuvana prodavec pizhati neznajocha prave ruke szvoje Krisom potverdyuva. Y mi tho iszto Sztalno szvedochimo pod navadhun nassum Varaskum pechatjum.

Dano vu Perloku 21a majussa Letta 1796a

Susa vdova Kaleczarus +

(L: S: O:)

Pavchecz Mihaly Rihtar+

Bosek Jerko Prisesn +

Novoszel Stephan Priszesn +

Vun dano i potpisano po Zorman Janossu Prisz nottarius

82)

Pred poglavarima Preloga kao svjedocima 25. svibnja 1796. godine braća Ratkajec Mikloš (Nikola) i Ratkajec Tomaš (Tomo) podjelili su zajedničku pokretnu i nepokretnu imovinu u slozi i velikoj ljubavi. Ratkajec Nikola odlazi iz kuće koja ostaje Ratkajec Tomi i dobiva dio oranica i livada te nešto stoke.

Mi od zdola podpizani, pred pod pizzanemi Varassa Prelok Rihtarom y Prisznesniki. Za szvedoke oprostenemi vsem y vsakom koimsze dosztój znano chinim y istinszko valujem , kako najmre ja iz moje dobre volje od nikoga genyen , nit pritruczan vu vszem nassem Szkupnem imetku gibuchem y negibuchem mene y bratta mojega Rattkajecz Tomassa dohajajuchem dobrovolno szlosneh dveh brattov nachinom sze naravnal y pogodil jeszem, ter vszvega mojega, y meni dohajajuchega imetka na treitju sztranku prez falinge vszake priel jeszem. Y zvun thoga ische jednoga konya , jednu kravu , y jenu teliczu iz marhe (p. 84) szpomenuti bratt dal je. Y zato kaitti mi Brattan szhum lyubavjom genyeni dobrovolno med nami sze naravnali jeszmo . Grunta z grmechem vsem prisztobjalischem branami, k-nyem spadajuchim y kossenimi Zemlyami kak takaj vszega imetka gibuchega y negibuchega nyemu vu del osztavlenoga po isztom Ratkajecz Thomassu brattu mojemu , y po nyegovih odvetkih szpola obodvojega vezda za vszigdar , y na veke tak ladati dopuscam , da niti ja niti odvetki moji vech puti rechenoga bratta, alli nyegove odvetke navadu pravdenu cvietni. Na me, y odvetke moje jem ne szvu nichem bantuvati mogel nebudem , ali mogli nebudu . Zato za szegurnosztj ove ov moj vekivechne jakosztj liszt pod navednemi poglavarov pod prisztu, y pod navadnim Varoskim pechatjum, deszne ruke moje krisom potvrduje dajem .

Dano vu Preloku 25a majussa Letta 1796.

Dela priemlyeju

Raskajecz Miklos +

(L: S: O:)

Pred

Mihalyom Pavchecz Rihtarom +

Andrassem Pavchecz Priszses +

Mikloussem Szlavichek Priszes +
 Ostrusocky Janossem Priszes +
 Novoszel Stephanom Priszes +
 Pongracz Jozephom Priszes +
 Haidinyak Ivanom Priszes +

Vun dano y miprom po Zorman
 Janossu priszes notariusu

83)

Diobeni list, dana 2. lipnja 1796. potpisali su pred poglavarstvom Preloga, stric Grivec Andrija i njegov nećak Grivec Mihovil. Stric je do tada posjedovao svoju imovinu i imovinu svoga brata. Sada dio imovine koji je pripadao bratu daje nećaku Grivec Mihovilu. Predmet diobe je pokretna imovina (kola, burad, škrinje, ogrjevno drvo, slama za krovšte). Umjesto kuće, dobiva dvije klijeti, koš za kukuruz i 14 rajnskih forinti u gotovini. Također je nećak dobio nešto stoke i razne vrste žita.

Ja od zdola podpiszani, pred podpiszanemi Varassa Prelok Rihtarom i Priszeesniki vu ovom poszlu za szvedoke opprossenemi. Vszem y vszakom, koimsze dosztoj, znamo y chinimo, y isztinszko valujemo, kako najmre ja iz moje dobre volye od nikoga genyen, nit pritruczan z – Grivecz Andrassom sztriczom mojem. Za del po otczu mojem meni dohajajuchi dobrovolno pogodil y naravnal sze je oczem, kak takaj vu ime dela priel tri mekote orane Zemle vu mesztu na Gomili Zvanemu Gruntczke. Vu ime vszega Gruntczkoga prisztojalischa, iz drugog pako imetka dve kleti, jednoga kurusnyaka jednu kobilu 20 fti, jednu kravu za 8 fti, hersi jednu drevenku, haidine dve drvenke, kuruze poljedenayztu drevenku, lagvov devet, jednu najzesnu skrinju, dve ladicze, jednu haysure nove i jednu sztaru, jedna kola z – dreki velikemi, y vuporami, jednu ponyavu novu, devet vrech, chmelcze szve, seszt krisov soppa, tri klaftre derv, y vu gotovih penezih chetirinaiszt Rajniskih (14) napunom y prez falinge prijel jeszem; Zato anda Za vekssu rechenega (p. 85) sztricza Szegurnosztvo moi delni liszt dajem, tak, da osztaloga vszega gibuchega, y negibuchega imetka szpomenutom Sztriczu vu del osztavlenoga. Yshti Sztricz Zevszemi szvojemi vezday nyemu, y buduchemi odvetki vekivechnim nachinom ladaju, vusivayu, y na haszen obrachaju. Niti meni, niti pako odvetkom moim vszakoterim jussa kakvoga nai menssega vu preposztavlenom imetku Szpomenutomu sztriczu osztavlenim Zadersavaju resi. Zato ov moi del ni liszt pizhati neznajuchi deszne ruke krisom potverdyen dajem.

Dano vu Preloku 2a juniussa Letta 1796a
 Dela jemluchi Grivecz Mihaly +

(L: S: O:)

Pred

Pavchecz Mihaly Rihtar +
 Novoszel Stephanom Priszes +
 Haidinjak Ivanom Priszes +
 Antolek Jankom Priszes +

(M: P:)

Vun dano y miporot po Zorman Janossu Priszes nottariusu
 (potpis nečitljiv)

84)

Grivec Andraš (Andrija) izjavljuje pred poglavarstvom Preloga dana 2. lipnja 1796. godine da nema novaca kojim bi isplatio polovicu imetka koji pripada bratiću Grivecz Mihalju (Mihovilu). Umjesto novaca, Grivec Andrija daje svoju zemlju bratiću Grivec Mihovilu.

Ja od zdola podpiszani pred podpiszanemi Varassa Prelok Rihtarom i Priszeesniki. Vu ovom poszlu za szvedoke opprossenemi vem i vszakomu, koimsze dosztoj znano chinim, y isztinszko valujem, kako najmre ja iz moje dobre volye, od nikoga genyen, niti pritruczan jedino neimajuchi peneze, bratticha pako mojega Grivecz Mihalya vu ochinszkom imetku nyegovom na poloviczu izplatiti moral bi, onda ja nyemu tri mekote Gruntszke moje Zemlje vu ime dela dajem, y otpuscam, tak da iszte Zemlye vu mesztu na Gomili zvanom. / Med mejassi od szunchevoga izhoda Resek Antonom, od poldneva Novak Mathiassem, od zahoda obchinszkum zemlyom, y od szevra Josak Jankom, y osztalemi /. Szpomenuti brattich Grivecz

Mihaly zevszemi szvojemi obadvojegaszpola odvetki vek ,y na oveke lada, vusiva, y na haszen obracha, ja pako ali budu odvetki moji , rechenoga bratticha vu imenuvanim zamlyai nigdar bantuvati mogel, ali mogli budu . Zvrhu chesza za vekssu isztoga bratticha Szegurnoszt ov moi valuvanski list piszati neznajuch deszne ruke krisom potvrdyen dajem .

Dano vu Preloku 2a juniussa Lette 1796a

Grivecz Andrass +

/ L: S: O:)

Pred

Pavchecz Mihaly Rihtar +

Novoszel Stephan Priszes +

Haidinyak Ivanom Priszes +

Antolek Jankom Priszes +

(M: P:)

Vun dano , y miprot po Zorman Janossu

85)

(p. 86)

Pred poglavarstvom Preloga 2. lipnja 1796. godine izjavljuju da Dora Hajdinjak udovica Andraša te Ivan i Marko Hajdinjak, kao jedna strana i Grivec Andraš sa suprugom Jelom rođenom Hajdinjak s druge strane dobrovoljno mijenjaju veću zapuštenu livadu za manju oranicu.

Mi od zdola potpisani Andrassa Haidinyak vdova imenom Dora Haidinyak item Ivan y Marko od sztrani jedne , od sztrani pako druge Grivecz Andrass y thovarussicha Jella rodyena Haidinyak napravili jeszmo za sztalno med nami obdersavanye Szleduchi Contract pod dole posztavljenemi Zavezi.

Pervich :

Andrass Haidinyak mus vdove Dore Thovaruss svan item, y Marko Haidinyak imajuchi szkupnoga, y nerazdelenoga Kercha Kossenoga na dva koszcza vu mesztu Zvirnyak zvanom do vezda drugach zapusche-noga , y od vsze gradye osztavlenoga, y kaiti Kerch, ov iszti szkupni nass nam iz ruke , y neprilichen ladati bi bil , tho onda premislavajucs , odpuschamo mi szpomenutoga Kercha gore rechenomu Grivecz Andrassu szvaku nassemu , y nyegovoj thovarussiczi rodyeni szesztri nassi Jelli , szvim, y po nyih odvetkom njihovem obadvojega szpola vekivechnim nachinom , y szloboschen im ladati usivati , y na haszen obrachati dopuscha jim, kak y dali, y odpusztili jeszmo, tak vendar , tak da ov mi ima pridava na Sz: messe 5 fti dati moral bode.

Drugech:

Ja Grivecz Andrass y Thovaruschicza Jella rodyena Haidinyak po iszti thovaruschiczi zadoblyenoga matterinszkoga Kercha oranoga imajuchi vu mesztu zvanom na Velikom polyu za jeden fertaly mekote za gore szpomenutoga kossenoga Kercha vmenyanoga szpodobnim nachinom dajem i otpuscham Haidinyakom , y vszem Haidinyachkem odvetkom obodvojega szpola , da y oni rechenoga Kercha vekivechnem nachinom ladaju y vusivaju. Zato takai za sztalno i vekivechno naredbe ove obdersavanye sztranke nasz , y odvetke nasse zavezale, , za vekssu Szegurnoszt takaj i ov nass sztalni Contract deszneh ruk nassih krissi potverdili jeszmo .

Dano vu Preloku 22 juniussa Letta 1796a

Vmeniteli:

Haidinyak Andrassa vdova Dora +

Haidinyak Ivan + (L: S: O:)

Haidinyak Marko +

Grivecz Andrass

Jella rodyena Haidinyak vudana Grivecz+

Vun dano , y mi prot po Zorman Janossu priszes

Pred

Pavchecz Mihaly Rihtar +

Novoszel Stephan Priszes +

Antolek Jankom Priszes +

(M: P:)

86)

(p. 87)

U Prelogu 16. srpnja 1796 . godine, pred poglavarstvom, Kovač Matija i njegov zet Mlinar Jakov zamijenili su svoje vlastite zemlje sa Petarom Pavčecom.

Mi od zdola podpisani Rihtar i Priszesniki varassa Prelok zovem nassem odpertem pizmom vszem y vszakomu, koimsze dosztoj, znamo, chinimo , y ystinszko valujemo. Kako najmre pred nasz doiduchi Pavchecz Peter od sztrani jedne , od druge pako Kovacs Matijasy Z – zetom szvojim mlinarem Jakobom. Z – lastovitemi szvojemi jeziki valovali jeszu, da oni ob szvoji dobri volyi , od nikoga genyeni nit primorani, Zemlye szvoje lasztovite iz zroka toga , kaiti one vszakomu na bolysi priliki bi bile, zamenli jeszu kakti y vezda za vszigdar vmenyaju , tak da jedna jedna sztranka drugu ma potlam vu nichem nigdar bantuvati mogla nebude. Naimre Pavchecz Peter imajuchi zemlyu oranu na Z – Sleznicaj mesztu imenuvanom . Za jednu mekotu szebi zevszena iz ruke buduchu iz szvoje dobre volye dal, y otpusztill Kovach Mattijassu Zettu Mlinar Jakabu y buduchem vszem nyihovem odvetkom ; Jednkim nachinom Kovach Mattijassa zett mlinar Jakob , y ovih, za szpomenutu ovde zemlyu takaj iz szvoje dobre volye daje, y odpuscha rechenomu Pavchecz Petru , y szvem buduchem odvetkom. Na Gomili zvanom mesztu imajuchu oranu zemlyu , tak da vszvaka sztranka na navo vezda prietu , y zamenyenu Zemlyu vekivechnemi nachinom lada, y vusiva , niti poklanya nikakva vremena jeden drugoga vu vchinyeni pogodbi bantuvati mogel nebude , y iszte vsze , y Szlednye szvoje odvetke za ystinszko obdersavanye zavesuju ,y zavezane chiniyu . Zato takaj za vekssu naredbe ove sztalnoszt, y szegurnoszt ovo szvoje membena valuvanyszko pismo sztranke deszneh szvojih ruk krissi obichajno dajeju , y mi tj iszto szvedochimo pod navadum nassom Varasskum pechatum .

Dano vu Preloku 16a juliussa Letta 1796a

Vu ime pridava priel je Kovacs Mattijassedem Ranyskih od Pavchecz Petra.

Kar szu vmenili

Petter Pavchecz +

Mathiass Kovacs + (L: S: O:)

Zett Mlinar Jakob +

Pavchecz Mihaly Rihtar +

Novoszel Stephan Priszes +

Boszek Jerko Priszes +

Kechkess Mihaly obchinszki +

Kechkess Steffan obchinszki +

(M: P:)

Vun dano, mi prot po Zerman Janossu Priszes Nottariuszu

87)

(p. 88)

Pred poglavarima Preloga dana 21. lipnja 1796. godine Matija Kavran iz Oporovca prodao je livadu Matiji Kavranu iz Preloga za 39 ranjskih forinti . Prodana zemlja nalazi se na području Preloga.

Mi od zdola potpisani Rihtar y Priszesniczi Varassa Prelok z - ovem nassem odpertem pizmom vszem, y vszakom , kimsze dosztoji. Znamo chinimo , y isztinsko valujemo , kako najmre pred nasz doidochi Mattiass Kavran Opporovszki sztanovnik z – lasztovitem szvojem jezikom valual je , da on ob szvoji dobri volyi od nikoga genyen , nit primoran Kerchevnu pravu szvoju kossenu zemlyu vu mesztu Mekoticzaj zvanu pod dersanye Prelochko spadajuchue , kot pravo szvoje isztinszko ladanye lesche med mejasi od szunchenoga izhoda Kavran Thomassom, od poldneva Novoszel Steffanom , od zahoda kupczem Kavran Mattijassem i od szevra Szratkom / nomine contradicerte / na sze y odvetke szvoje zaverhu pravdenom cvietu vemssi na vekovecsinom . Za gotovih y vu dobri moneti brojechek trideszet y devet Ranyski / cs 39fti / postuvanomu iz Preloka Kavran Mattijassu prodal je , kak , y sztalno valujemo daje y prodaje na vekovechninu niti szebi, niti pako odvetkom szvoiem vszako terem pissa kakvoga nai menssega Zaderssavajuchi. Nek da rechenu szvoju na vekovechinu kuplenu na poldrugi kosecz Kerchevnu kossenu zemlyu . Szpomenuti kupecz zevszemi szvojemi odvetki obadvojega szpola kakti pravu szvoju vekovechninu lada , y vussiva . Za vekivechnu prodaju ove vekivechne pravdeno jakoszt prodavecz piztati neznajuchi prave szvoje ruke krissem potvrdaya , y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadnum nassom Varasskim Pechatum.

Dano vu Preloku 21a juniussa Letta 1796a

Prodavecz

Kavran Mathiass iz Oporovecz +

Mihaly Pavchecz Rihtar +

(L: S: O:) Novoszel Steffan Priszes

+

Pavchecz Andrass Priszes +

Pongracz Gregor Priszes +

Vahtarich Ivan Priszes +
 Haidinyak Ivan Priszes +
 Antolek Janko Priszes +
 (M: P:)
 Novak Thomass +

Vun dano , y mi prot po Zorman Janossu priszes nottariussu

(potpis)

88)

(p. 89)

Kavran Matija iz Preloga prodao je livadu na krčevini Mesarić Tomi iz Goričana za 99 Ranjskih forinti u gotovini. Kupoprodaja je izvršena pred poglavarima Preloga 23. lipnja 1796. godine.

Mi od zdola potpisani Rihtar y Priszesniczi Varassa Prelok z- ovem nassem odpertem pismom vszem, y vszakom , kimsze dosztoji. Znamo chinimo , y isztinsko valujemo , kako najmre pred nasz doidochi Kavran Mattias Prelochki nass sztanovnik z – lasztovitem szvojim jezikom valuval je , da ob szvoi dobri volyi od nikoga genyen nit primoran kerchevnu pravu szvoju kossenu zemlyu vu mesztu na Mekoticzinaj zvanom pod dersanye Prelochko . Szpadajuchu kot pravo szvoje , y isztinszko ladanye leseche med mejassi od szunche-noga iszhoda Kavran Thomassem , od poldneva Novoszel Steffanom, od zahoda Miholyacz Mihalyom, i od szezva Szratkum . / nemine Contradiczente : / na vsze ; y odvetke szvoje navadum pravdenu Cviktni vzmsssi za vekovechninu. Za gotovih, y u dobri moneti brojceh devetdeszet , y devet Ranyinszki: $x = / 99: / = x$ Postuvanom iz Gorichan Meszarics Thomassu , y nyegovim obadvojega szpola odvetkom prodal je , kak y sztalno valujues daje, y prodaje na vekivechninu , nit szebi, niti pako odvetkim szvoim vszakoterih. Jussa kakvoga nai mensesga Zadersavajuchi , neg da rechenu szvoju na vekivecsninu kuplenu na poldrugi koszcz kossenu Zemlyu . Szpomenuti kupecz Ze – szemi szvojemi odvetki obadvojega szpola kakti pravu szvoju vekovechninu lada , y vusiva. Za vekivechnom prodaje ove vekivechno lada, yusiva. Za vekivechnu prodaje ove vekivechne pravdenu jakoszt prodavecz pizhati nezajuchi prave szvoje ruke krisom potvrdyava , y mi tho jeszt sztalno szvedochimo pod navadum nassum Varaskum pechatjum .

Dano vu Preloku 23a Juniusa Letta 1796a

Prodavecz

Kavran Mattijass +

(L: S: O:)

Pavchecz Mihaly Rihtar +
 Novoszel Steffan Priszes +
 Pavchecz Andrass Priszes +
 Pongracz Joseph Priszes +
 Vahtarich Ivan Priszes +
 Haidinyak Ivan Priszes +
 Antolek Janko Priszes +
 (M: P:)

Novak Thomass sztrasmestar +

Vun dano, y mi prot po Zorman Janossu Priszes notariussu (potpis)

89)

(p. 90)

Novosel Stjepan iz Preloga i Mesarić Tomo iz Goričana zamijenili su svoje livade koje su im sada bliže njihovim domovima. Izjavu o zamjeni dali su pred poglavarima Preloga dana 23. lipnja 1796. godine.

Mi od zdola potpisani Rihtar y Priszesniczi Varassa Prelokz ovem nassem odpertem pismom vszem, y vszakom , kimsze dosztoji. Znamo chinimo , y isztinsko valujemo , kak pred nasz doiduchi Meszarich Thomass iz Gorichan , y Novoszel Steffan iz Preloka . Z- lasztovitemi szvojemi jeziki valuvali jeszu , da oni ob szvoi dobri volyi od nikoga genyeni nit primorani, prvi naisze Meszrich Thomass imajuchi na Mekoticzaj med mejassi od iszhoda Kavran Thomassom od polneva gore szpomenuten Novoszel Steffanom , od zahoda Miholyacz Mihalyom , y od szezva Szrabkum dobrovolno pogodil , y naravnal sze Z – gore rechenim Novoszel Steffanom , y nyemi , y nyihovem vszemi , y szlednyem odvetkum isztu szinokossu vu ime membe daje , y odpuscha , na mesztu na meszto koje szinokosse daje, y vmenya szvoju Za Goriczami Mekoticzami

takaj zvanom mesztu imajuchu szinokossu med mejassi od iszhoda Körsz Mattolyom , y od szezra Gergan Mihalyem lesechu jedino iz zroka thoga vmenili jeszu , kaiti na novo prieta szinokossa vszaki sztranki ohjenessa i prilichnessa bi bila, tak iszti Novoszel Steffan szinokossu dovezdassnyu Novoszelovu od ovoga vremena vekivechnem nachinom Zamenyenu ladali budu , Zato tkaj vu ovi priliki szeve , y iszte szvoje vsze, y szlednye odvetke Zavezali, da tak vuchinyenu med szobom vmembu, , buducha vsza vremena Sztalno y isztinszko obderssavati imaju. Za vekivechnu sztalnoszt vmembe ove vekivechne iszti vmeniteli vmembu ovu deszneh ruk krisi potvrduvaju , y mi tho iszto sztalno szvedochimo pod navadum nassum Varasskum pechatum .

Dano vu Preloku 23a juniussa Letta 1796a

Vmenili

Mesarich Tomass iz Gorichan +

Novoszel Steffan iz Prelok +

Pavchecz Mihaly Rihtar +

Pavchecz Andrass Priszes +

(L: S: O:) Pongracz Joseph priszes +

Vahtarich Ivan Priszes +

Haidinyak Ivan Priszes +

Antolek Janko Priszes +

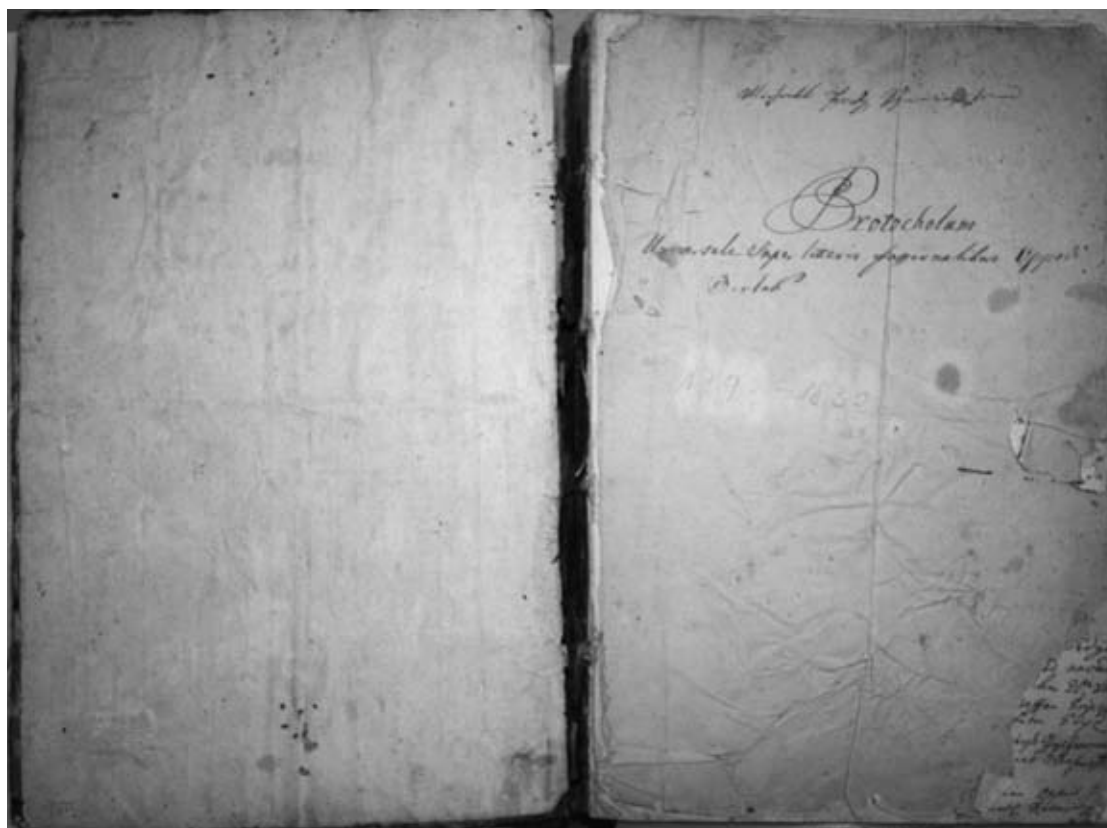
(M: P:)

Novak Thomas strasmestar +

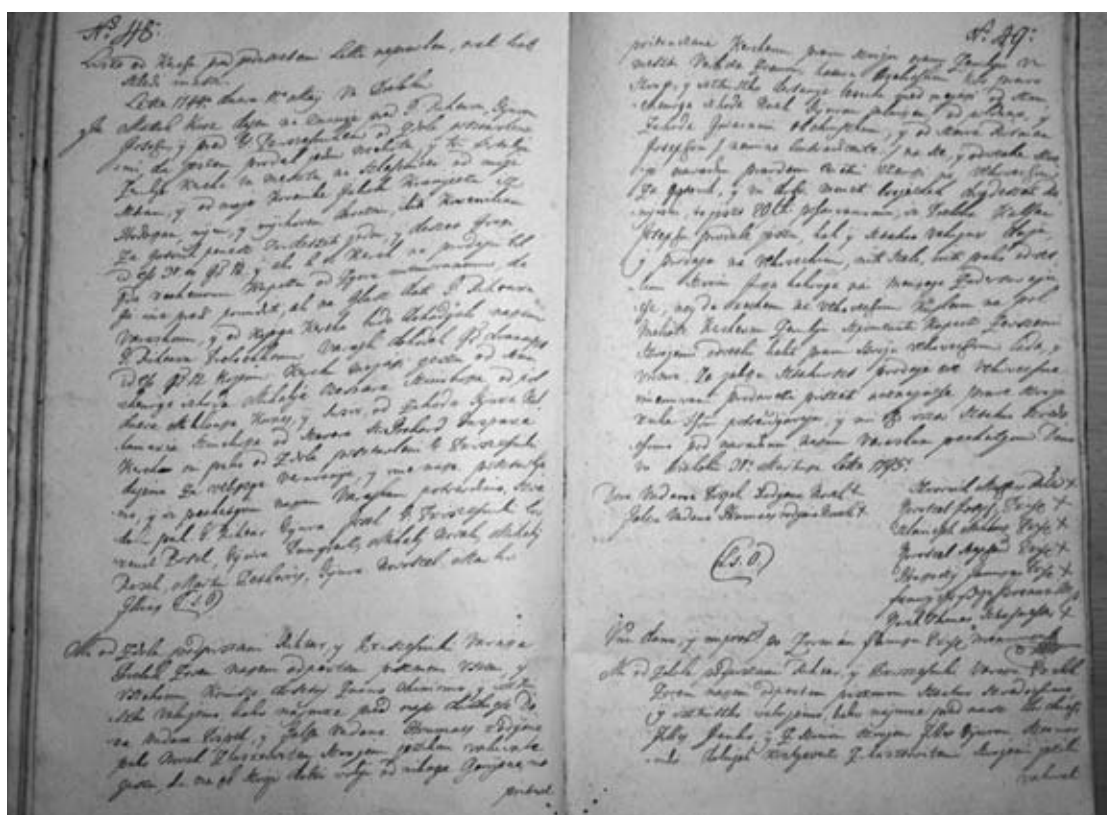
Vun dano vu Preloku , mi prot po Zorman Janossu priszes notariussu

SUMMARY

The protocol of the Prelog trading town is kept at the State Archive in Medjimurje at Štrigova in the collection of the Prelog trading town administration. This includes three books for the period from 1792 to 1849, with two subsequent entries for the years 1744 and 1791. The record is written in the Latin script and the Croatian Kajkavian dialect. The contracts often contain the Latin phrase *nemine contradicente*, with an additional note that the lands are sold voluntarily. Also, there is also the phrase *iure perpetuo, et irrevocabili*. The record also contains Germanisms.

Slika 1. Naslovnica Preloškog protokola iz 1792. godine

Slika 2. Stranice u Preloškom protokolu (1795.)

VAŽNOST POZNAVANJA STRANOG JEZIKA STRUKE ZA MOBILNOST I ZAPOSRLJIVOST DIPLOMANATA VISOKOG GOSPODARSKOG UČILIŠTA U KRIŽEVCIMA

IMPORTANCE OF KNOWLEDGE OF LANGUAGE FOR SPECIAL PURPOSES REGARDING MOBILITY AND EMPLOYABILITY OF KRIŽEVCI COLLEGE OF AGRICULTURE GRADUATES

Ivana CAFUK

vzhivana@gmail.com

Valentina PAPIĆ BOGADI

Visoko gospodarsko učilište u Križevcima

M. Demerca 1

HR-48260 Križevci

vpapic@vguk.hr

Primljeno / Received: 2. 5. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 378.6(497.5Križevci)"20"

316.648-057.875:81'243

Marijana IVANEK-MARTINČIĆ

Visoko gospodarsko učilište u Križevcima

M. Demerca 1

HR-48260 Križevci

mivanek@vguk.hr

Renata HUSINEC

Visoko gospodarsko učilište u Križevcima

M. Demerca 1

HR-48260 Križevci

rhusinec@vguk.hr

SAŽETAK

U ovom se radu sustavno istražuju stavovi studenata Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima vezani uz važnost stranog jezika struke za mobilnost i zapošljivost. Prvi dio rada daje teoretsku podlogu istraživanju i definira strani jezik struke u kontekstu mobilnosti i zapošljivosti. U središnjem dijelu rada opisuje se istraživanje i analiza rezultata istraživanja provedenog metodom upitnika na populaciji ispitanika od 132 redovita studenta prve i druge godine Stručnog studija poljoprivrede. Većina studenata smatra kako je strani jezik kao kolegij potreban na Učilištu, te da će moduli iz stranog jezika koji su ponuđeni biti korisni u njihovom budućem zanimanju. Isto tako, većina njih smatra kako je znanje stranog jezika uvelike dobilo na značenju ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, te da će njihovim budućim poslodavcima znanje stranog jezika biti važno prilikom njihovog zapošljavanja. Učenje stranih jezika trebalo bi biti sastavni dio obrazovanja na svim njegovim razinama, uključujući i visoko obrazovanje. Ulaskom u Europsku uniju ulazimo u krug jezične i kulturne raznolikosti, te će znanje stranog jezika biti izuzetno važno.

Ključne riječi: strani jezik struke, mobilnost, zapošljivost, stavovi studenata

Key words: language for special purposes, mobility, employability, students' attitudes

1. JEZIK STRUKE U KONTEKSTU MOBILNOSTI I ZAPOSŁJIVOSTI

U današnjem svijetu ekonomske krize i povećane nezaposlenosti na globalnom tržištu rada, glavna briga poslodavaca su vještine i kompetencije potencijalnih zaposlenika. U tom je kontekstu korisno istražiti koje su vrste vještina potrebne za veće mogućnosti zapošljavanja, i kako hrvatska Vlada i sustav visokog obrazovanja surađuju kako bi se prilagodili situaciji na tržištu rada koje je podložno stalnim promjenama. Razvoj osobnih i profesionalnih kompetencija (uključujući kulturološku osviještenost i intelektualne kompetencije, komunikacijsku kompetenciju, kao i osobnu autonomiju i rješavanje problema), smatraju se prioritetom za poboljšanje ishoda učenja studiranja i postizanje boljih prilika za zapošljavanje u inozemstvu (Hughes i Wallis 2010). Na temelju prikupljenih informacija iz članaka, časopisa, radova i izvješća o istraživanju tržišta rada, jasno je da poslodavci definiraju znanje stranih jezika kao jedan od ključnih faktora za zapošljavanje i očekuju da će njihovi potencijalni zaposlenici s visokom naobrazbom posjedovati ne samo dobro poznavanje jezika za opće namjene, nego i za točno određene svrhe. Cilj ovog rada je dati sveobuhvatan pogled na trenutnu situaciju u podučavanju stranih jezika struke na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima, te razmotrit ulogu i važnost poznavanja stranog jezika struke u okviru kompetencija diplomanata koje omogućavaju njihovu bolju mobilnost i zapošljivost. Hrvatske institucije visokog obrazovanja bile su svjedoci značajnih promjena otkad je uveden Bolonjski proces 2005 godine. Danas se od institucija visokog obrazovanja očekuje da pripreme učinkovitog i uspješnog zaposlenika za tržište rada. Zapošljavanje današnjih diplomiranih studenata ovisi o tome koliko su dobro pripremljeni lingvistički i interkulturalno. Jedna od najvažnijih zadaća nastave jezika za posebne svrhe u visokom obrazovanju je pomoći studentima da budu konkurentni na tržištu rada.

1.1. Jezik struke

Uloga jezika za posebne svrhe (LSP) je vrlo važna za razvoj mobilnih i radno sposobnih diplomanata u institucijama visokog obrazovanja. S razvojem gospodarstva utemeljenog na znanju, institucije visokog obrazovanja suočene su s izazovom da ponude nastavne programe koji će na adekvatan način pripremiti studente za svijet rada. Poslodavci danas ne traže samo akademske kvalifikacije, već i druga znanja, sposobnosti i vještine važne za radno mjesto. Poslodavci smatraju je da su tri najpotrebnije vještine komunikacijske vještine, rješavanje problema i međuljudske vještine (Zaharim, 2010). Kako bi pripremili diplomirane studente da budu konkurentni u svijetu rada, te da razviju svoje vještine potrebne za zapošljavanje, institucije visokog obrazovanja moraju razviti i ponuditi odgovarajuće studijske programe, što opet zahtijeva ispravno planiranje i pripremu. Jedan od načina poboljšavanja vještina potrebnih za zapošljavanje je omogućiti studentima da imaju praktične vježbe gdje mogu učinkovito primijeniti svoje znanje. Nastavni planovi i programi poljoprivrednog obrazovanja trebaju biti preusmjereni na rješavanje poslodavčeve potražnje za radnicima, a u drugačiji pristup nastavnih planova i programa trebat će ugraditi i novu ulogu tržišno orijentirane poljoprivrede (Crowder, 1999.). Nastavni planovi i programi poljoprivrednih fakulteta i sveučilišta u zemljama u razvoju trebaju se prilagoditi sadašnjim i budućim potrebama za zapošljavanje diplomanata. Naglasak u revidiranju nastavnih planova i programa trebao bi biti na rješavanju problema i na grupi vještina (npr. računalne ili komunikacijske vještine) koje su primjenjive u raznolikom sektoru zapošljavanja (Lindley, 1998.). Razvoj studijskih programa trebalo bi se temeljiti na omogućavanju studentima da upoznaju očekivanja poslodavaca u privatnom sektoru (Crowder, 1999.). Globalizacija je jedna od najčešće spominjanih pojava na prijelazu tisućljeća. Utječe na cijelo gospodarstvo i društvo, tržište rada i zadatke obrazovnog sustava. Institucije visokog obrazovanja moraju pripremiti učinkovitog i uspješnog zaposlenika za tržište rada, dok mogućnost zapošljavanja današnjih diplomanata ovisi o tome koliko su dobro pripremljeni u jezičnom i interkulturalnom smislu za ulazak na tržište rada.

Prvo desetljeće novog tisućljeća donijelo je značajne promjene u europskom visokom obrazovanju. Dolazi do pomaka od poučavanja prema učenju, odnosno pomaka sadržaja studijskog programa. prema ishodima učenja.

U svom radu o engleskom za posebne namjene, Brunton (2009) navodi da se "Engleski za posebne namjene (ESP) pojavio kao pojam 1960-ih godina, jer opći tečajevi engleskog jezika često nisu ispu-

njavali očekivanja učenika ili poslodavaca." LSP je dakle pojam koji uključuje niz podjela kao što su jezik za akademske svrhe (LAP), jezik za poslovne svrhe (LBP), jezik za svrhe zanimanja (LOP) i jezik za profesionalne svrhe (LPP). (Brunton: 2009.). Dudley-Evans i St. John (1998.) primijenili su niz karakteristika za rješavanje nesuglasica o tome što je ESP, podijelivši ga u 3 stalna i 5 promjenjivih obilježja. Stalna obilježja fokusiraju se na LSP definirajući ga tako da se zadovolje specifične potrebe studenata, uz korištenje temeljne metodologije i obilježja discipline kojoj služe, te su usmjerene na jezik primjeren tim aktivnostima u smislu gramatike, leksika, registra, vještina učenja, predavanja i žanra. Kada je riječ o promjenjivim karakteristikama, one detaljnije definiraju LSP i navode da bi se on mogao odnositi ili biti dizajniran za specifične discipline, da bi mogao koristiti drugačiju metodologiju i da će vjerojatno biti dizajniran za odrasle na tercijarnoj razini i biti korišten u profesionalnoj poslovnoj situaciji. Moglo bi ga se, međutim, razmatrati i u kontekstu podučavanja na srednjoškolskoj razini. S obzirom na predznanje studenata, LSP je dizajniran za studente s prosječnim ili naprednim poznavanjem stranog jezika i većina LSP kolegija pretpostavlja neko osnovno znanje o sustavu jezika. Daljnji aspekti po kojima se LSP razlikuje od općih jezičnih tečajeva jest činjenica da tečajevi jezika struke pripremaju studente za jasno definirani komunikacijski i radni okoliš, više se usredotočuju na jezik u kontekstu nego na gramatiku i jezične strukture i odnose se na radno okruženje. Podučavanje jezika struke također zahtijeva drugačiji pristup kreiranju tečaja, te drugačije definiranje ciljeva tečaja i ishoda tečaja. (Brunton, 2009). Uzimajući u obzir ciljeve učenja i potrebe studenata, kolegiji stranog jezika struke na institucijama visokog obrazovanja trebali bi u središtu pažnje imati studenta, a materijali za podučavanje igraju značajnu ulogu za uspjeh u podučavanju u sklopu kolegija. Materijali potrebni za izvođenje kolegija i metodologija podučavanja trebaju se temeljiti na specifičnim profesionalnim ili akademskim potrebama studenata, a nastavni materijali trebaju biti vjerodostojni, aktualni i relevantni za određenu struku.

Pri osmišljavanju kolegija stranog jezika struke važno je da su studenti u određenoj mjeri u mogućnosti da odmah koriste ono što su naučili, kako bi obavljali svoje poslove što učinkovitije. Analiza potreba jest i uvijek će biti važan i temeljni dio podučavanja stranog jezika za posebne namjene (Gatehouse, 2001; Graves, 2000.). Zajednički europski referentni okvir za jezike (2001.) pruža osnovu za izradu nastavnih planova i programa, ispita, udžbenika i vodiča kroz nastavne planove i programe i može se primijeniti na bilo koji europski jezik. Također definira i različite razine znanja i poznavanja jezika.

1.2. Strani jezik struke kao vještina potrebna za bolju zapošljivost

Visoka stopa nezaposlenosti među diplomantima javnih sveučilišta i konkurentno tržište rada zahtijevaju diplomante koji su dobro pripremljeni za svijet rada. Većina studenata smatra da je mogućnost zapošljavanja nakon stjecanja diplome glavni prioritet. Sama diploma čak i prestižnog fakulteta više nije dovoljna ukoliko diplomant nema kompetencije i opće sposobnosti ili tzv. vještine zapošljavanja koje bi mu trebale pomoći da učinkovito primjenjuje svoje znanje i tehničke vještine. Zapošljivost je pojam kojeg često susrećemo u stručnoj literaturi u području visokog obrazovanja. Koo (2006.) definira zapošljivost u kontekstu pronalaženja radnih mjesta za diplomante i njihovo održavanje kroz usvajanje novih vještina potrebnih za različite funkcije u društvu. Hillage i Pollard (1998: 1) definiraju zapošljivost kao "sposobnost da se dobije prvo radno mjesto i da se stekne novo ako je to potrebno." Harvey (1999:4) navodi da je "zapošljivost diplomanata sklonost diplomanata da pokažu attribute koje poslodavci očekuju da će biti potrebne za buduće učinkovito funkcioniranje njihove organizacije ". Lie (2006.) nadalje definira mogućnost zapošljavanja kao "natjecateljsku raspravu koja uključuje mnoge dionike i aktere. Oni su povezani s globalnim akterima i lokalnom vlašću, poslodavcima, industrijom, studentima i akademskim udruženjima, stručnim upravnim tijelima, kao i s agencijama za osiguranje kvalitete i akreditaciju."

To dovodi do zaključka da ustanove visokog obrazovanja, nacionalne obrazovne agencije, agencije za zapošljavanje i gospodarske komore trebaju usko surađivati kako bi se definirali čimbenici zapošljavanja koji se traže od potencijalnih zaposlenika u skladu s trenutnom situacijom na tržištu rada.

1.3. Vještine potrebne za bolju zapošljivost diplomanata

Vještine potrebne za zapošljavanje (eng. employability skills) pojavile su se kao pojam 1980. godine i često se nazivaju općim sposobnostima, prenosivim vještinama, osnovnim vještinama, bitnim vještinama, mekim vještinama (eng. soft skills), temeljnim vještinama, osnovnim kompetencijama, mogućim vještinama ili ključnim vještinama (Zaharim, 2010.). Mnoge su zemlje razvile nacionalne okvire na temelju vještina potrebnih za zapošljavanje koji služe kao svojevrsni vodič za diplomante i njihove potencijalne poslodavce, ali dinamično okruženje u svijetu rada zahtijeva da se ti okviri često ažuriraju. Kako bi diplomanti bili uspješni na tržištu rada, potrebno je imati željene vještine zapošljavanja. Ove vještine igraju važnu ulogu za diplomante u dobivanju zaposlenja i uspjehu na radnom mjestu (DEST, 2006.). Robinson (2000.) definira vještine zapošljavanja kao "osnovne vještine potrebne za dobivanje, očuvanje i dobro obavljanje posla." Pri utvrđivanju osnovnih vještina potrebnih za dobro obavljanje posla treba uzeti u obzir očekivanja i percepciju potencijalnih poslodavaca, koji se razlikuju od države do države. Tako primjerice u zemljama engleskog govornog područja poslodavci ne smatraju da je poznavanje stranog jezika od velike važnosti, budući da se većina svjetske poslovne komunikacije odvija na engleskom jeziku. S druge strane, vlasnici malih i srednjih poduzeća iz ne-engleskog govornog područja, iz zemalja poput Hrvatske ili Slovenije, smatrat će vještine upotrebe stranih jezika struke svojih zaposlenika vrlo korisnim jer će olakšati suradnju sa zemljama diljem svijeta. Poznavanje stranog jezika struke je također nužno kada se proučavaju stručni radovi i članci, uglavnom pisani na engleskom ili njemačkom jeziku, i kada se posluje i komunicira s klijentima. Vještine koje poslodavci općenito očekuju su jezične sposobnosti, opće i aktualno znanje, sposobnost prezentacije klijentima, osnovno poznavanje rada na računalu i po mogućnosti određeno radno iskustvo.

Prema Kubleru i Forbesu (2004), znanje stranih jezika je jedna od važnih kompetencija za zapošljavanje studenata. To se odnosi na sposobnosti i vještine u korištenju pojedinih jezika, sposobnosti da ih studenti primijene u odgovarajućim situacijama i sposobnost da uvjerljivo i koherentno iznose stavove i mišljenja.

Podaci istraživanja Kublera i Forbesa pokazuju da znanje stranih jezika koje očekuju poslodavci uključuje visoku razinu znanja općeg jezika, visoku razinu znanja jezika struke, kombinaciju općeg i strukovnog jezika, dobre pregovaračke vještine, sposobnost interkulturalne komunikacije kao i samouvjerenost i inicijativu u korištenju stranog jezika.

Rezultati toga empirijskog istraživanja pokazuju da je srednja razina poznavanja stranog jezika struke najčešći zahtjev poslodavaca. Osim poznavanja stranog jezika struke, komunikativna pismenost se često izdvaja kao jedan od ključnih faktora koji utječe na zapošljavanje. To uključuje komunikaciju licem u lice, Internet, iPod i mobitel, multimodalnu i multimedijску pismenost i komunikacijsku pismenost. Može se reći da su komunikacijske vještine i aktivno korištenje stranog jezika temeljni alati za mobilnost i zapošljavanje diljem Europe.

Europska komisija potiče suradnju kroz dobro financirane programe u svrhu promicanja mobilnosti studenata i znanstvenika u Europi, s ciljem da se unaprijedi učenje europskih jezika i da se potaknu veze između sveučilišta i industrije. U posljednja dva desetljeća visoko obrazovanje u Hrvatskoj prošlo je kroz razdoblje velikih promjena i rasta, što je omogućilo visokim učilištima da potiču mobilnost vlastitih studenata, te da na svoje studijske programe upisuju studente sa sveučilišta iz drugih zemalja Europe i svijeta. Povećane mogućnosti mobilnosti unutar programa Europske unije suočile su hrvatski sustav visokog obrazovanja s nužnošću da se poboljšaju međunarodne komunikacijske vještine hrvatskih studenata kako bi se povećale njihove mogućnosti da uspješno studiraju na sveučilištima diljem Europe u sklopu programa razmjene (npr. Erasmus). Hrvatska Vlada postavila je sljedeće ciljeve o mobilnosti na svim razinama obrazovanja: 1.800 studenata sveučilišnih i stručnih studija pohađati će dio kolegija svojih studijskih programa u inozemstvu svake godine do kraja ovoga desetljeća. Poznavanje stranih jezika jedan je od ključnih čimbenika za uspješno ostvarenje tih ciljeva: ono omogućuje pristup informacijama potrebnim za obavljanje prakse, za učenje i komuniciranje s nastavnicima, kolegama studentima i potencijalnim poslodavcima.

2. ISTRAŽIVANJE STAVOVA STUDENATA O VAŽNOSTI POZNAVANJA STRANOG JEZIKA

Kroz ovaj su rad sustavno istraženi stavovi studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke za mobilnost i zapošljivost diplomanata Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima.

Na ovo ispitivanje potaknula nas je velika uloga stranih jezika kako u svijetu pa tako i u Hrvatskoj, bilo u svrhu komunikacije ili zapošljavanja. Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, te nakon godina zanemarivanja poznavanja i upotrebe stranih jezika, ponovo se budi potreba za njihovim znanjem. Od pojedinca se očekuje znanje barem jednog stranog jezika. Strani jezici danas su stalna potreba koja nam svojim poznavanjem otvara vrata komunikacije, poslovnog svijeta i novih saznanja. O tome nam svjedoče mnoga provedena istraživanja u području lingvistike i metodike nastave stranih jezika. Takva istraživanja povećala su interes da se jedno takvo istraživanje provede u suradnji sa studentima Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima.

Svrha ovog istraživanja bila je dobiti procjenu važnosti poznavanja stranog jezika struke u kontekstu mobilnosti i zapošljivosti diplomanata na VGUK. Istraživanje nas je upoznalo i sa stavovima studenata o stranom jeziku kao jeziku struke, njihovom poznavanju stranih jezika, te željom za daljnjim napredovanjem, što kasnije otvara mogućnost zapošljavanja u struci diljem Europe. Istraživanje također ukazuje na poteškoće vezane uz svakodnevno korištenje stranih jezika. Podaci iz istraživanja mogu se koristiti prilikom izrade novih ili poboljšanja postojećih program stručnog i specijalističkog studija kako bi se potaknuo što veći broj studenata na učenje stranog jezika, te omogućilo njihovo lakše zapošljavanje nakon završetka studija.

2.1. Važnost stranih jezika

Strani jezici postaju sve važniji dio našeg svakodnevnog života. Njihova važnost proizlazi iz ubrzanje globalizacije, te svjetskih trendova međunarodne suradnje i integracija, bilo da su one ekonomske, političke ili nekog trećeg oblika. Važnost poznavanja i služenja stranim jezicima nije u svim zemljama jednaka. Ovisi o veličini zemlje, o broju stanovnika, te o povezanosti s inozemstvom. Zemlje danas ulažu više ili manje truda u podizanje svijesti svojih građana o značenju jezične naobrazbe. Iako relativno mala zemlja u svjetskim okvirima, Hrvatska je prepoznala je važnost učenja stranih jezika. Tu su važnost objasnili Galetić i Golac u svom radu *Anketno istraživanje o znanju i percepciji stranih jezika studenata Ekonomskog fakulteta Zagreb* (Galetić i Golac, 2006). Važnost stranih jezika tema je mnogobrojnih istraživanja na visokoškolskim ustanovama među studentima i nastavnicima. Rezultati ukazuju na sve veću svijest studenata o važnosti stranih jezika. Na to nam također ukazuje istraživanje koje je provedeno na Pravnom fakultetu u Osijeku. Jedan od ciljeva tog istraživanja koje nosi naslov *Strani jezik u pravnoj struci: istraživanje stavova djelatnih pravnika i studenata prava* bio je na temelju dobivenih rezultata utvrditi kakvi su stavovi stručnjaka u području prava prema važnosti znanja stranoga jezika u obavljanju njihova posla, kako bi se dokazalo da je strani jezik, u toj analizi njemački, potreban za kvalitetno obavljanje poslova u odvjetništvu, sudstvu, javnoj upravi i na pravnim fakultetima i da ga nužno treba kontinuirano podučavati na fakultetima (Kordić 2003). Na pitanje što misle koliko će im strani jezik koristiti u stručnom radu većina studenata odgovorila je kako će im znanje stranog jezika biti prilično ili pak veoma važno u obavljanju njihovog budućeg posla. Uspoređujući dobivene rezultate s rezultatima istraživanja Pravnog fakulteta u Osijeku većina studenata istog je mišljenja. Studenti na fakultete dolaze iz različitih sredina, i različitih srednjih škola. Shodno tome, niti njihovo predznanje stranih jezika nije podjednako. Neki imaju dobro savladane temelje jezika, te imaju dobro opće znanje stranih jezika, dok većina njih ima slabo ili gotovo nikakvo znanje.

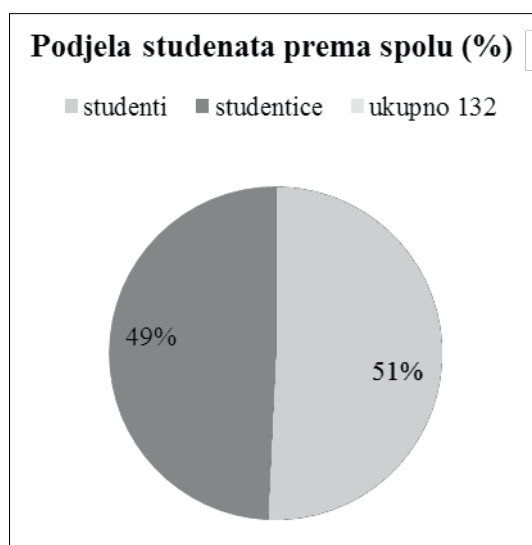
O tome nam govori istraživanje koje je provedeno na Pedagoškom fakultetu u Rijeci. Istraživanje nosi naslov *Strani jezik u funkciji struke – iskustva i problemi* (Vitezić, 2010). U istraživanju se navodi kako studenti nisu savladali opći engleski jezik tj. da studenti ne poznaju u dovoljnoj mjeri jezična pravila engleskog jezika, a niti leksik. Iste rezultate pokazalo je i istraživanje provedeno na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima pod naslovom *Ispitivanje stavova o stranim jezicima studenata i nastavnika na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima* (Škorjanec, 2010.), gdje studenti na pitanje

koliko vremena posvećuju učenju stranog jezika odgovaraju kako ga ne uče ili ga uče veoma malo, a kao razlog tome navode slabo ili gotovo nikakvo predznanje općeg stranog jezika. U Hrvatskoj je također provedeno istraživanje pod naslovom *Strani jezik u Hrvatskoj* (2010). Dobiveni rezultati ukazuju na to da 78% građana tvrdi da poznaje barem jedan strani jezik, što je 5% više u odnosu na 2009. godinu. Engleskim jezikom služi se 90% mladih u dobi od 15 do 17 godina, dok se u dobi od 18 do 24 godine engleskim jezikom služi 96% mladih. Daljnjim rastom godina opada poznavanje stranog jezika. Ti podaci također upućuju na sve veću važnost i prisutnost stranih jezika u svakodnevnom životu.

2.2. Opis i rezultati istraživanja

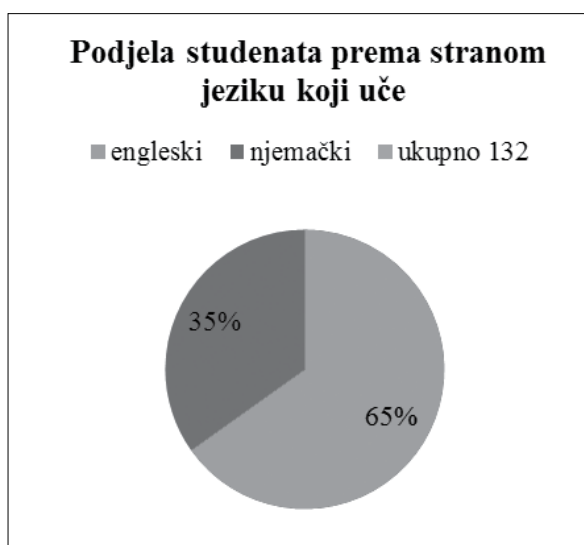
Istraživanje ispituje stavove o važnosti poznavanja stranog jezika struke za mobilnost i zapošljivost diplomanata Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima. Populaciju ispitanika činila su 132 redovita studenta prve i druge godine Stručnog studija poljoprivrede. Korištena je metoda upitnika. Upitnik se sastojao od 25 pitanja koja su se odnosila na stavove studenata. U anketi su ponuđena pitanja višestrukog izbora, te nekoliko otvorenih pitanja. Ispitivanje je provedeno u travnju 2012. godine. Pitanja koja je sadržavao upitnik odnosila su se na nekoliko područja vezanih uz strane jezike. Jedan dio pitanja odnosio se na vlastitu procjenu poznavanja stranog jezika ispitanika i njihovu primjenu stranog jezika u svakodnevnom životu, dok se drugi dio odnosio na njihove stavove o zapošljivosti, te važnosti poznavanja stranog jezika nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Rezultati ovog istraživanja daju uvid u probleme na koje nailaze studenti, a vezani su uz nastavu stranih jezika na Učilištu.

Istraživanjem su bila obuhvaćena 132 studenta prve i druge studijske godine i to 86 studenata koji uče engleski jezik i 46 studenata koji uče njemački jezik. Redoviti studenti druge godine podijeljeni su u tri studijska usmjerenja. Od 58 studenata druge godine, smjer *Bilinojstvo* odabralo je 30 studenata, *Menadžment u poljoprivredi* 18, a *Zootehniku* 10 studenata. Ispitanici su u dobi od 18 do 23 godine. Dobiveni rezultati pokazuju da 43% ispitanika uči strani jezik više od 9 godina, te da ih 55% nije zadovoljno dosadašnjim usvojenim znanjem iz stranog jezika. Od studenata se pri upisu očekuje da su usvojili osnove gramatike i vokabulara općeg stranog jezika kako bi predavači stranih jezika na Učilištu mogli s njima nastaviti raditi s materijalima i sadržajima koji odgovaraju području poljoprivrede, a predstavljaju nastavak i nadopunu predznanja studenata.

Graf 1. Podjela studenata prema spolu (u %)

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

Graf 2. Podjela studenata prema stranom jeziku koji uče (u %)

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

2.2.1. Analiza odgovora redovitih studenata prve i druge studijske godine

Koliko godina učite strani jezik?

5 godina (6/132)

9 godina (69/132)

Više (57/132)

Iz podataka koje smo prikupili možemo zaključiti da većina studenata uči strani jezik 9 godina ili više. Budući da se radi o generacijama u kojima se strani jezik uvodio kao prvi obavezni strani jezik tek u četvrtom razredu osnovne škole, možemo zaključiti da ih većina (njih 69) koji su odabrali odgovor (b) zapravo od tada i uči strani jezik, dok njih 57 koji su odabrali odgovor (c) strani jezik uči od prvog razreda osnovne škole ili još od predškolske dobi.

Od kolike vam je važnosti znanje stranog jezika?

Nije mi važno (4/132)

Malo mi je važno (40/132)

Vrlo mi je važno (88/132)

Iz dobivenih odgovora vidimo kako je studentima znanje stranog jezika vrlo važno i kako su studenti svjesni uloge koju ono predstavlja u njihovom životu. Razlika među odgovorima vidljiva je između studenata prve i druge godine. Većina studenata druge godine odabrala je odgovor (c), dok je većina ispitanika prve godine odabrala odgovor (b).

Jeste li zadovoljni znanjem stranog jezika?

Ne (38/132)

Ne u potpunosti (73/132)

Da (21/132)

Odgovori studenata na ovo pitanje ukazuju na to da većina studenata nije zadovoljna svojim poznavanjem stranog jezika. Veliku ulogu u tome ima i njihovo predznanje, što je doprinijelo tome da lakše ili teže usvajaju nova znanja. Time i teže napreduju u odnosu na kolege koji su zadovoljni svojim znanjem. Većina studenata dolazi iz srednjih trogodišnjih ili četverogodišnjih strukovnih škola, dok je mali broj studenata sa završenom gimnazijom, što također može biti jedan od razloga slabijeg poznavanja stranog jezika.

Možete li zamisliti svakodnevni život bez da se koristite stranim jezikom?

Ne (74/132)

Da (58/132)

56% ispitanika ne može zamisliti svakodnevni život bez korištenja stranog jezika. To ukazuje na činjenicu da su studenti svjesni važnosti učenja i poznavanja stranih jezika. Međutim, 44% studenata smatra da im strani jezik nije potreban u svakodnevnom životu, što je s obzirom na današnje vrijeme globalizacije i na tražene kompetencije na tržištu rada zabrinjavajuće.

Za što koristite strani jezik u svakodnevnom životu?

Gledanje televizijskog programa (35/132)

Pretraživanje interneta (100/132)

Slušanje glazbe (32/132)

Nešto drugo (28/132)

Možemo zaključiti da većina ispitanika, njih 75%, strani jezik većinom koristi za pretraživanje interneta. 21% odgovorilo je da strani jezik koristi za nešto drugo.

Neki su studenti odgovorili:

Za komunikaciju (općenito)

Posao

Igrice

Radi fakulteta

Nastavni materijal

Komunikacija s prijateljima iz inozemstva

Kolika je prisutnost stranog jezika u vašem životu?

Mala, susrećem se s njim samo na predavanjima (32/132)

Srednja, ponekad ga koristim (78/132)

Velika, koristim ga svakodnevno (22/132)

Odgovori na ovo pitanje ukazuju na srednju razinu prisutnosti stranog jezika kod većine studenata. Dio njih strani jezik koristi samo povremeno, odnosno na nastavi, dok se mali dio njih stranim jezikom koristi svakodnevno.

Smatrate li da je strani jezik struke kao kolegij potreban na Visokom gospodarskom učilištu?

Da (105/132)

Ne (27/132)

Dobiveni rezultati ukazuju da su studenti svjesni potrebe i važnosti stranih jezika kao kolegija na Učilištu. Ove podatke usporedili smo s rezultatima sličnog ispitivanja koje je također provedeno na Učilištu prije dvije godine. Na isto pitanje studenti su sa 70% odgovorili kako je strani jezik potreban na Učilištu. Iz ovoga možemo vidjeti kako su strani jezici u međuvremenu još više dobili na značenju, te da još veći broj studenata smatra kako je strani jezik kao kolegij potreban na Učilištu.

Smatrate li da će Vam kolegiji iz stranog jezika ponuđeni na Učilištu biti korisni za Vaše buduće zanimanje

Da (74/132)

Ne (21/132)

Ne znam (37/13)

74 od 132 ispitanika smatra kako će im ponuđeni kolegiji iz stranog jezika biti potrebni za njihovo buduće zanimanje. Ulaskom u Europsku uniju studenti dobivaju mogućnost zapošljavanja izvan Hrvatske, za što će im znanje stranih jezika biti od velike važnosti.

Smatrate li da će vam strani jezik biti potreban u vašoj struci?

Ne (24/132)

Da (108/132)

Više od polovice studenata, njih 56%, smatra da će im kolegiji iz stranog jezika ponuđeni na Učilištu biti korisni za njihovo buduće zanimanje.

Većina studenata smatra kako će im strani jezik biti potreban u struci, odnosno prilikom zapošljavanja. Iz toga možemo zaključiti da je jezik struke važan za zanimanje koje će studenti obavljati po završetku studija, osobito nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, gdje poljoprivreda zauzima značajno mjesto.

Jeste li do sada imali usmeni /pismeni kontakt sa strancima gdje se od vas tražilo poznavanje stranog jezika?

Ne (43/132)

Da (89/132)

Usmeni ili pismeni kontakt sa strancima gdje se tražilo znanje stranog jezika imalo je 67% ispitanika. To nam govori o sve većoj prisutnosti stranih jezika u svakodnevnom životu, te o sve većoj potrebi za njihovim poznavanjem i učenjem kako bi se mogli što lakše snaći u situaciji u kojoj gdje se očekuje znanje stranog jezika.

Ako jeste, što se od Vas tražilo? (e-mail, telefonski razgovor, pismo)

Ispitanici koji su do sada imali usmeni/pismeni kontakt sa strancima (67% njih) na ovo su pitanje odgovorili kako se od njih većinom tražio kontakt putem telefona, i to od njih 50%. 37% ispitanika ostvarilo je kontakt putem e-maila, dok ih je 12% kontakt na stranom jeziku ostvarilo putem pisma.

Kako biste ocijenili svoje znanje pojedinih vještina stranoga jezika: čitanje, pisanje, slušanje, govor?

Čitanje 1 2 3 4 5

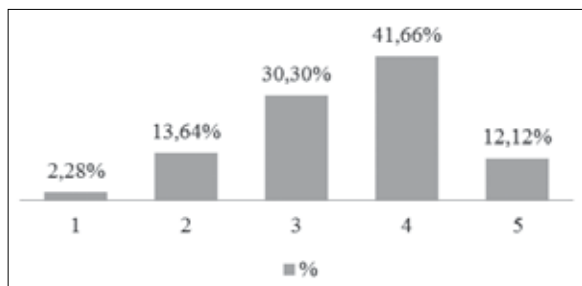
Pisanje 1 2 3 4 5

Slušanje 1 2 3 4 5

Govor 1 2 3 4 5

Na pitanje kako bi ocijenili svoje znanje stranog jezika iz čitanja, pisanja, slušanja i govora studenti su odgovorili:

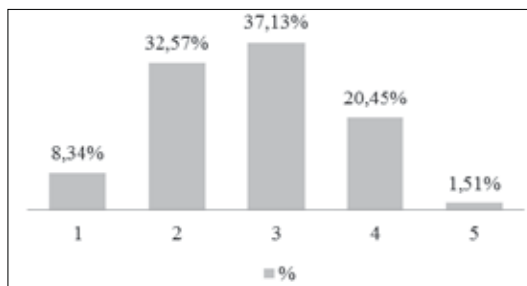
Za čitanje:

Graf 3. Ocjena vlastitog znanja studenata iz stranog jezika vještina čitanja

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

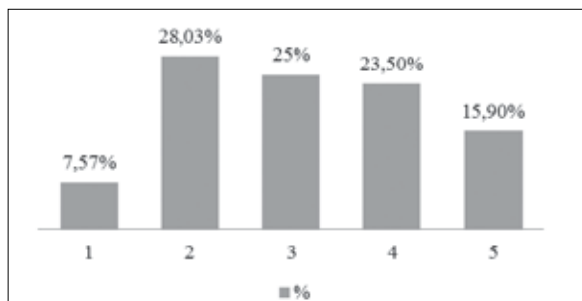
Za pisanje:

Graf 4. Ocjena vlastitog znanja studenata iz stranog jezika vještina pisanja

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

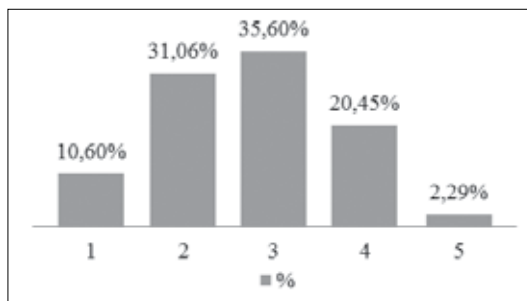
Za slušanje:

Graf 5. Ocjena vlastitog znanja studenata iz stranog jezika vještina slušanja

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

Govor:

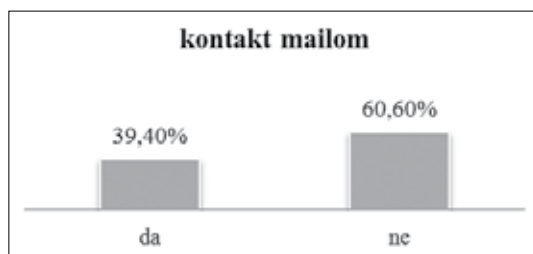

Graf 6. Ocjena vlastitog znanja studenata iz stranog jezika vještina govorazvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

Iz priloženih je grafičkih prikaza vidljivo da studenti nisu zadovoljni svojim znanjem stranih jezika. Iz dobivenih rezultata gdje su studenti sami ocjenjivali svoje znanje stranog jezika iz vještina pisanja, čitanja, slušanja, i govora možemo vidjeti da su s najvišom ocjenom vrednovali pisanje, i to s ocjenom vrlo dobar. Ocjenu odličan studenti su dodijelili vještini slušanja, ali u vrlo malim postocima. Vještine slušanja, pisanja i govora ocijenjena su podjednakim postotkom negativnih ocjena, što je za studente Učilišta djelomično zadovoljavajući rezultat. 30% studenata procjenjuje svoje znanje stranog jezika struke dobrim, 20% ispitanika smatra da im je znanje vrlo dobro ili čak odlično, no zabrinjavajuće je da čak 40% studenata smatra jezične vještine pisanja i govora tek dovoljnim ili čak nedovoljnim.

Ako bi se od Vas tražilo da ostvarite kontakt s inozemstvom na stranom jeziku, biste li to bili u stanju učiniti?

Iz odgovora možemo zaključiti da bi studenti, ako bi se to od njih tražilo, bili u stanju ostvariti kontakt na stranom jeziku. Većina (84%) bi to učinila putem telefonskog razgovora, dok bi samo 39% to bilo u stanju učiniti putem e-maila. Odgovori na ovo pitanje u skladu su s odgovorima na pitanje 11 u kojem su studenti najslabije ocijenili svoje znanje iz područja pisanja.

Graf 7. Prikaz mogućnosti kontakta mailom

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

Graf 8. Prikaz mogućnosti kontakta telefonskim razgovorom

Izvor: Anketa – ispitivanje stavova studenata o važnosti poznavanja stranog jezika struke

Smatrate li da će poznavanje stranog jezika biti više traženo ulaskom Hrvatske u Europsku uniju?

Da (112/132)

Ne (2/132)

Ne znam (18/132)

Iz ovih odgovora možemo vidjeti da 85% studenata smatra kako će im strani jezik biti više potreban ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, osobito u njihovoj struci, jer u Europskoj uniji poljoprivreda zauzima važno mjesto. Njih 20% ne smatra ili ne zna hoće li im strani jezik biti potreban.

Smatrate li da će znanje stranog jezika Vašem budućem poslodavcu biti važno prilikom Vašeg zapošljavanja? (odabrati će onoga kandidata koji će bolje znati strani jezik)

Da (62/132)

Ne (5/132)

Ne znam, ovisi o radnom mjestu na koje ću se prijaviti (65/132)

Ovdje možemo vidjeti kako su studenti podvojenog mišljenja kada se radi o tome hoće li znanje stranog jezika biti važno njihovom budućem poslodavcu. 49% studenata smatra da će njihovom poslodavcu znanje stranog jezika biti važno, dok 50% njih ne zna, te smatra da će znanje stranog jezika ovisiti

o radnom mjestu na koje će se prijaviti. No, takav odgovor opet naglašava eventualnu mogućnost potrebe poznavanja stranog jezika za buduće zapošljavanje. Samo 3% ispitanika smatra da strani jezik neće biti važan njihovom budućem poslodavcu.

Smatrate li da je Vaše znanje stranog jezika dovoljno dobro da u Vašem životopisu za zapošljavanje navedete da dobro poznajete engleski i/ili njemački u govoru i pismu?

Da, dovoljno je dobro (51/132)

Ne, nije dovoljno dobro (81/132)

Iz odgovora na ovo pitanje možemo vidjeti kako većina studenta smatra kako njihovo znanje stranog jezika u govoru i pismu nije dovoljno dobro kako bi ga naveli u svom životopisu. Tome svjedoče i rezultati prethodnog samovrednovanja studenata.

Koliko stranih jezika govorite?

1 (88/132)

2 (44/132)

3 i više (5/132)

Od ukupnog broja ispitanika jedan strani jezik govori njih 65%. Dobiveni rezultati su pozitivni, budući da se od svakoga očekuje minimalno znanje barem jednog stranog jezika. U većini slučajeva to je engleski, koji sve više dobiva na značenju. Dva strana jezika govori 32% ispitanika, što je također pozitivno i zadovoljavajuće, dok tri i više stranih jezika govori njih 3%, što je također pozitivan rezultat.

Koristite li znanstvenu i stručnu literaturu na stranom jeziku kao pomoć kod izrade seminara?

Da (39/132)

Da gotovo stalno (13/132)

Ne (36/132)

Ne nije potrebno (17/132)

9% ispitanika gotovo stalno koristi znanstvenu i stručnu literaturu na stranom jeziku. 12% ispitanika izjasnilo se da ne koristi stručnu literaturu na stranom jeziku, te da im nije potrebna. Razlog tome može biti nepoznavanje stranog jezika, odnosno njegovo neznanje.

Biste li se zaposlili na radnom mjestu gdje se od vas traži dobro poznavanje stranog jezika i dnevna komunikacija s inozemstvom?

Da (56/132)

Ne (65/132)

Nikako (11/132)

Na ovom pitanju studenti su podijeljenog mišljenja. 42% bi pristalo na radno mjesto gdje se traži poznavanje stranog jezika, dok 49% ne bi pristalo. Razlog tome može biti slabo znanje stranog jezika u govoru ili pak poznavanje samo jednog stranog jezika.

Biste li prihvatili ponudu rada izvan Hrvatske uz uvjet dobrog poznavanja stranog jezika?

Da (42/132)

Ne (18/132)

Ne znam (67/132)

Naravno (5/132)

30% ispitanika prihvatilo bi ponudu rada izvan Hrvatske, dok 63% ne bi, ili pak ne zna bi li takvu ponudu prihvatili Razlog tome može biti slabo poznavanje stranog jezika, ili pak znanje samo jednog stranog jezika kao što je to slučaj kod većine studenata. Rezultati su dosta poražavajući ako uzmemo u obzir da je Hrvatska postala članica Europske unije, čime se studentima otvorila mogućnost zapošljavanja diljem Europe.

Koristite li se računalom na stranom jeziku?

Da (61/132)

Da, svakodnevno (31/132)

Ne (37/132)

Nikada (3/132)

70% ispitanika služi se računalom na stranom jeziku. Od ukupnog broja njih 23% ih se svakodnevno služi računalom na stranom jeziku. Dobiveni rezultati pozitivni su, te također upućuju na sve veću prisutnost i potrebu za znanjem stranih jezika. 30% ispitanika se ne služi računalom na stranom jeziku, dok se od ukupnog broja njih 2% nikada ne služi računalom na stranom jeziku.

Ako da, gdje ste se susreli sa stranim jezikom

Na internetu (106/132)

Prilikom izrade seminara (Microsoft Office) (34/132)

Negdje drugdje (9/132)

Odgovori koje smo dobili ukazuju nam da se 23% ispitanika svakodnevno služi računalom na stranom jeziku, dok se samo 2% njih nikada ne služi računalom na stranom jeziku. Većina ispitanika se sa stranim jezikom susrela na internetu, i to njih 80%. Ostali su se sa stranim jezikom osim na internetu susreli još i u literaturi (knjige, časopisi), te na televiziji.

Jeste li zainteresirani za sudjelovanje u Erasmus programu mobilnosti studenata?

Da (49/132)

Ne (83/132)

Smatrate li da je Vaše znanje stranih jezika dovoljno dobro da sudjelujete u Erasmus programu mobilnosti studenata?

Da (21/132)

Ne (82/132)

Djelomično je, ali ću ipak sudjelovati (29/132)

Smatrate li da je nepoznavanje stranoga jezika razlog slabog interesa studenata za sudjelovanje u Erasmus programu mobilnosti?

Da (103/132)

Ne (29/132)

Iz odgovora koje smo prikupili na tri zadnja postavljena pitanja vezana uz Erasmus program mobilnosti možemo zaključiti da bi većina studenata voljela sudjelovati u Erasmus programu. Većina studenata isto tako smatra kako njihovo znanje nije dovoljno dobro za sudjelovanje u programu i kako je nepoznavanje stranog jezika zapravo razlog slabog interesa studenata za sudjelovanje u ovom programu razmjene. Samo mali postotak ispitanika, njih 37%, nije zainteresirano za sudjelovanje u Erasmus programu ili pak nikad nije čulo za Erasmus program.

3. ZAKLJUČAK

Na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima strani jezici se podučavaju kao jezici struke, a ne kao opći jezici. Strani jezik (njemački, engleski) na Učilištu obavezan je na prvoj studijskoj godini, dok je na trećoj godini ponuđen kao izborni kolegij. Studenti su svjesni sve veće važnosti poznavanja stranog jezika. Na to upućuju dobiveni rezultati koji ukazuju da određeni broj studenata smatra kako će im strani jezik biti potreban u struci i kako će biti od velike važnosti njihovom budućem poslodavcu. Većina ispitanika nije zadovoljna vlastitim poznavanjem stranog jezika, te govori samo jedan strani jezik. Od ukupno 132 ispitanika 67 je studenata, dok je studentica 65. Veći broj njih uči engleski jezik, a na pitanje koliko dugo uče strani jeziku studenti su većinom odgovorili 9 godina i više. Stranim se jezikom studenti najčešće susreću prilikom pretraživanja interneta, te ih većina ne može zamisliti svakodnevni život bez upotrebe stranog jezika. Kod samovrednovanja svog znanja iz stranog jezika rezultati analize podataka djelomično su zadovoljavajući. Studenti nisu zadovoljni svojim znanjem stranog jezika, a svoje znanje u vještinama čitanja, pisanja, govora i slušanja ocijenili su najvišom ocjenom 4, i to za čitanje, dok su pisanje, slušanje i govor ocijenili podjednakim postotkom negativnih ocjena. Smatraju da njihovo znanje stranih jezika nije dovoljno dobro da bi ga mogli navesti u životopisu. Iz tog se razloga većina ispitanika ne bi zaposlila na radnom mjestu na kojem se traži znanje stranog jezika. Većina njih smatra kako je strani jezik struke potreban na Učilištu i kako će im biti potreban za buduće zanimanje. Smatraju kako će strani jezik još više dobiti na značenju ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, ali da njegova važnost neće biti svugdje jednako zastupljena, već će ovisiti o potrebama radnog mjesta na koje će se prijaviti. Na pitanje studentima jesu li zainteresirani za sudjelovanje u Erasmus programu mobilnosti studenata većina ih je odgovorila da nije, jer njihovo znanje stranih jezika nije dovoljno dobro. Većina njih smatra kako je to ujedno i jedan od glavnih razloga slabog interesa za sudjelovanje u tom programu.

Analiza podataka koje smo dobili ovim istraživanjem ukazuje na to da veći broj ispitanika nije zadovoljan svojim znanjem stranog jezika. Najveći broj studenata govori jedan strani jezik. Na Učilištu se strani jezici podučavaju kao jezici struke, a ne kao opći jezici, što je možda i jedan od razloga slabe zainteresiranosti studenata za strane jezike. Studenti dolaze iz različitih škola s različitim predznanjem. Većina njih uči strani jezik 9 godina i više te, smatra da je znanje stranog jezika vrlo važno. Među mladima se sve više budi svijest o važnosti znanja stranih jezika, te ne mogu zamisliti svakodnevni život bez njegovog korištenja. Zabrinjavajući su dobiveni rezultati kod samovrednovanja u kojem studenti, iako svjesni važnosti poznavanja stranog jezika, svoje znanje iz vještina čitanja, pisanja, slušanja, te govora ocjenjuju vrlo niskim ocjenama. Između dobivenih odgovora ispitanika prve i druge godine ne vidi se velika razlika u njihovim promišljanjima. U današnje vrijeme kada se svakodnevni život ne može zamisliti bez tehnologije, mladi ljudi (studenti) sve su više primorani učiti strani jezik. Nezamisliv je svakodnevni život bez znanja barem jednog stranog jezika. Studenti najviše koriste strani jezik kako bi se koristili internetom, čitali različite časopise, komunicirali s vršnjacima diljem svijeta. Većina studenata smatra kako je strani jezik kao kolegij potreban na Učilištu, te da će kolegiji iz stranog jezika koji su ponuđeni na Učilištu biti korisni u njihovom budućem zanimanju. Isto tako, većina njih smatra kako će znanje stranog jezika uvelike dobiti na značenju ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, te da će njihovim budućim poslodavcima znanje stranog jezika biti važno prilikom njihovog zapošljavanja. Učenje stranih jezika trebalo bi biti sastavni dio obrazovanja na svim njegovim razinama, uključujući i visoko obrazovanje. Ulaskom u Europsku uniju ulazimo u krug jezične i kulturne raznolikosti, te će znanje stranog jezika biti izuzetno važno.

BIBLIOGRAFIJA

- Anthony, L. (1997): English for specific purposes: What does it mean? Why is it different? Retrieved July, 17, 2008 from <http://antpc1.ice.ous.ac.jp>
- Anthony, L. (1997) Defining English for specific purposes and the role of the ESP practitioner. Retrieved July, 17, 2008 from <http://antpc1.ice.ous.ac.jp>
- Belcher, D. (2004). Trends in teaching English for specific purposes. *Annual Review of Applied Linguistics*, 24, 165-186. Cambridge University Press.

- Belcher, D. (2006). English for specific purposes: Teaching to perceived needs imagined futures in the worlds of work, study and everyday life. *TEOSL Quarterly*, 40(1), 133-156.
- Bojovic, M. (2006). Teaching foreign languages for specific purposes: Teacher development. The proceedings of the 31st Annual Association of Teacher Education in Europe.
- Brunton, M. (2009): An account of ESP – with possible future directions. English for specific purposes, Volume 8, 3 (24), 1-15.
- Carter, D. (1983). Some propositions about ESP. *The ESP Journal*, 2, 131-137.
- Dacre Pool L; Sewell, P. (2007). The key to employability: developing a practical model of graduate employability. Centre for Employability, University of Central Lancashire, Preston, UK. Education and Training. Vol. 49 No. 4, 277-289.
- DEST (2006): "Employability skills from framework to practice , an introductory guide for trainers and assessors", a report by the Australian Chamber of Commerce and Industry and the Business Council of Australia for the Department of education, Science and Training, Canberra.
- Dodrige, M. (1999). Generic Skill Requirements for Engineers in the 21st Century. *29th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference*. November 10 – 13, 1999, San Juan, Puerto Rico. Knight, P; Yorke, M; (2002). Employability through the curriculum. *A paper prepared for Skills plus Project*. June 2002 edition p.16, www.open.ac.uk/vqportal/Skills~Plus/home.htm
- Dudley-Evans, T., & St. John, M. J. (1998). Developments in English for specific purposes: A multi-disciplinary approach. Cambridge, Cambridge University Press.
- Edwards, N. (2000). Language for business: Effective needs assessment, syllabus design and materials preparation in a practical ESP case study. *English for specific purposes*, 19(3), 291-296.
- Far, M. (2008). On the relationship between ESP & EGP: A general perspective. *ESP world*. 1(17), Vol 7.
- Flowerdew, J. (1990). English for specific purposes: A selective review of the literature. *ELT Journal*, 44/4, 326-337.
- Gao, J. (2007). Designing an ESP course for Chinese university students of business. *Asian ESO Journal*. 3(1).
- Gatehouse, K. (2001). Key issues in English for Specific purposes (ESP) curriculum development. *Internet TESL Journal*, VII/10.
- Harvey, L; Locke, W; Moray, A. (2002). *Enhancing employability, recognising diversity: making links between Higher Education and the world of work*. London: Universities UK.
- Harvey, L. (1999). Employability: Developing relationship between higher education and employment. Opening presentation at the Fifth *Quality in Higher Education 24-Hour Seminar*. Warwick University.
- Hillage, J; Pollard, E. (1998): Employability: developing a framework for policy analysis. Department for education and employment (DfEE), Research report 85. Nottingham: DfEE publications.
- Hutchinson, T; Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learner-centered approach*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Johns, A; Dudley-Evans, T. (2001). English for specific purposes: International in scope, specific in purpose. *TESOL Quarterly*, 25(2), 297-314.
- Kaur, S. (2007). ESP course design: Matching learner needs to aims. *ESP World*. 1(14), 6.
- Kubler, B; Forbes, P. (2004). *Employability Guide: English Subject Centre: Student Employability Profile*. United Kingdom: Enhancing Student Mobility Coordination Team of the Higher Education Academy (ESECT), The Council for Industry and Higher Education (CIHE) and Higher Education Academy Learning and Teaching Support Network (LTSN).
- Lafaye, B. E; Tsuda, S. (2002): Attitudes towards English language learning in higher education in Japan and the place of English in Japanese society, Intercultural communication studies, Tokai Gakuen University, XI-3, 145-161.
- Lau, A; Pang, M. (2000). Career strategies to strengthen graduate employees' employment position in the Hong Kong labour market, Education + Training. *Emerald Group Publishing Limited* Vol. 43. No 3, 135-149.
- Lie, K. Y; Pang, V; Mansur, F. (2009): Employer perceptions on graduate literacies in higher education in relation to the workplace. English for specific purposes www.esp-world.info
- Nemec, A. (2009): Problemi u nastavi stranoga jezika za grafičke dizajnere i inženjere grafičke tehnologije (iskustva, ideje, prijedlozi). *Strani jezici* 38, 2. Zagreb. Školska knjiga.
- Noakes Nicholas, S. (2004). Employability, lifelong learning, personal development and eportfolios at HKUST. *Proceedings of the second teaching and learning symposium*. Hong Kong. Senate Committee on Teaching and Learning Quality and Center of Enhanced Learning and Teaching, HKUST, <http://hdl.handle.net/1783.1/1710>

- Robinson, J. P. (2000). What are Employability Skills?, *Community Workforce Development Specialist, Alabama Cooperative Extension System*, Vol. 1, Issue 3.
- Stapa, S; Jais, I. (2005). A survey of writing needs and expectations of hotel management and tourism students. *ESP world*.1(9), 4.
- Strevens, P. (1977). Special purpose language learning: A perspective. *Language Teaching and Linguistic Abstracts*, 10, 145-163.
- Strevens, P. (1988). ESP after twenty years: A re-appraisal. In M. Tickoo (Ed.), *ESP: State of the art*. Singapore:SEAMEO Regional Language Centre.
- Tsuda, S. (2003): Attitudes towards English language learning in higher education in Japan (2): Raising Awareness of the notion of Global English, *Intercultural communication studies, Tokai Gakuen University*, XII-3, 61-75 str.
- Widdowson, H. (1983). *Learning purpose and language use*. Oxford: Oxford University Press.
- Yorke, M. (2006). Employability in higher education: what is it – what it is not" Enhancing Student Employability Coordination Team (ESECT), The Higher Education Academy.
- Zaharim, A; Yuzainee, Y; Zaidi, O. M; Azah, M; Norhamidi M. (2009). Engineering employability skills required by employers in Asia. Proceedings of the 6th WSEAS Conference on engineering education

SUMMARY

This paper elaborates on attitudes of the students of Križevci College of Agriculture regarding the importance of language for special purposes for mobility and employability. The first part of the paper provides theoretical background for research and defines language for specific purposes in the context of mobility and employability. Central part of the paper describes research methods and analysis of research carried out on 132 full time students of Professional study programme of agriculture. Most students are of the opinion that foreign language is an important course subject and that such knowledge and skills will be useful in their future occupation. They also believe that foreign language knowledge became increasingly important with Croatian membership in the EU and that their future employers will favour those job candidates with better foreign language skills. Foreign languages should be an integral part of education at all levels, including the level of higher education. EU membership puts us in the circle of linguistic and cultural diversity and knowledge of foreign languages will become increasingly important.

MIGRACIJE SLOVENACA NA PODRUČJE SJEVEROZAPADNE HRVATSKE (VARAŽDINSKA I KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA)

MIGRATION OF SLOVENES IN THE AREA OF NORTHWESTERN CROATIAN (VARAŽDIN AND KRAPINA ZAGORJE COUNTY)

Filip ŠKILJAN

Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3,
10000 Zagreb

Primljeno / Received: 15. 1. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC 314.7(497.5-16=163.6)

323.15(497.5-16=163.6)

Aleksandar VUKIĆ

Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3,
10000 Zagreb

SAŽETAK

Autori donose podatke o Slovencima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, odnosno Slovenaca na području Krapinsko – zagorske županije i Varaždinske županije. Istraživanje je provedeno u Državnom arhivu u Varaždinu i u Hrvatskom državnom arhivu. Autori predstavljaju rezultate o broju Slovenaca u Varaždinu i okolici i njihov utjecaj na kulturni i gospodarski život grada. U posljednjem poglavlju autori donosi rezultate polustrukturiranih intervjua s pripadnicima slovenske nacionalne manjine u Varaždinu i u Humu na Sutli i donose informacije o organizaciji slovenske nacionalne manjine u Varaždinu.

Ključne riječi: Slovenci; Hrvatsko zagorje; Varaždin; migracije; Varaždinska podravina

Key words: Slovenians; Croatian zagorje; Varaždin; migrations; Podravina

UVOD

Rad o slovenskoj etničkoj zajednici u Krapinsko-zagorskoj i Varaždinskoj županiji nastao je kao plod suradnje jednog povjesničara i jednog sociologa – teoretičara sistema. Takva suradnja, odnosno interdisciplinarna suradnja povjesničara i sociologa, postala je u proteklih nekoliko desetljeća dosta uobičajena. Naime, i sociologija i povijest postali su svjesni specifičnih ograničenja svojih disciplina. Sociološkim istraživanjima previše je često nedostajao povijesni kontekst, a povjesničarima teorijska aparatura koju je sociologija uspješno razvila. Ta je suradnja rezultirala razvojem "sestrinskih" disciplina - društvene povijesti, koja se oslanja na marksistički teorijski okvir, te povijesne sociologije koja se konstituira na Weberovskoj tradiciji. Predstavnici prve disciplini su francuski povjesničari okupljeni oko časopisa Annales, napose Braudel i Le Goff, a predstavnici druge su Skocpol, Moor i Tilly.¹

¹ Fernand BRAUDEL, *Strukture svakidašnjice*. Zagreb: August Cesarec, 1992; Jacques Le GOFF, *L'histoire nouvelle*. Paris: CEPL, 1988; Barrington MOOR, *Društveni koreni diktature i demokratije: vlastelin i seljak u stvaranju modernog svijeta*. Beograd: Filip Višnjić, 2000; Theda SKOCPOL, *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984; Charles TILLY, "Historical Sociology", in: *International Encyclopedia of the Behavioral and Social Science*, Amsterdam: Elsevier. Vol. 10 (2000), str. 6753-6757. Od gotovo nepregledne literature koja razmatra odnos sociologije i povijesti mi smo naveli samo neke radove koji po našem mišljenju predstavljaju najbolji uvod za promišljanje te interdisciplinarnu suradnju.

Mada u našem pristupu ima elemenata braudelovske tradicije, napose u naglašavanju važnosti proučavanja svakodnevice "običnih" ljudi, istraživanju vremenskih struktura dugog trajanja, materijalnog života, te "osluškivanja" glasa običnih ljudi (koje "visoka" povijest najčešće ignorira) naš je pristup drugačiji. Mi predmetu našeg istraživanja, nastajanju i opstanku slovenske etničke zajednice u dvije hrvatske županije, pristupamo s motrišta Luhmannove teorije društvenih sistema. Razvijeni apstraktno-analitički i epistemološki pristup teorije društvenih sistema dopušta nam da svojem predmetu pristupimo na način koji je, čini nam se, drugačiji od uobičajenog. Mi držimo da se "u svijet" ne može odlaziti da bi se tražile činjenice ili podaci, jer se "u svijetu" uvijek mogu naći samo promatrači i njihove interpretacije činjenica. Promatrači prvog stupnja se uvijek nalaze u situaciji i na neki je način konstruiraju. Ako promatraju prema van riječ je o klasifikaciji i kategorizaciji, ako promatraju i opisuju sami sebe riječ je o identitetu. Promatrači drugog stupnja, primjerice država, promatra svoje stanovništvo uz pomoć klasifikacijsko-kategorizirajućih shema (aparata). Iz promatranja se razvijaju opisi, iskazi, samoopisi, diskursi, popisi stanovništva po spolu, dobi, vjerskoj, etničkoj pripadnosti... Povjesničar i sociolog promatrači su trećeg stupnja koji promatraju promatrače prethodnih stupnjeva te interpretiraju njihove interpretacije u uvjerenju da će dati adekvatniji opis promatranog predmeta istraživanja.

Naš rad se u epistemološkom smislu temelji na Luhmannovom² načelu po kojem se sistem konstruira i održava operacijom promatranja kroz procese razlikovanja i označavanja. Zbog toga se osobita pozornost posvećuje opisima i samoopisima promatrača (u situaciji i izvan nje), te njihovom logičkom grupiranju u sisteme klasifikacije ljudskih kolektiviteta, diskursa, pogleda na svijet i konstrukcije različitih identiteta. Iz takvog pristupa nastaje temeljni istraživački program (metoda) sistemskog pristupa. U takvom teorijskom okviru spomenute transformacije etničkih skupina nisu posljedica kulturnih razlika među njima, nego je posrijedi spoznajni proces u kojem promatrači *razlikovanjem proizvode različitost*.³

Drugi istraživački program je promatranje promatrača i njihovih razlikovnih kodova, opisa, kategorizacija i klasifikacijskih sistema. Tada se mogu razumjeti mehanizmi kojima promatrački aparati koji imaju moć definiraju etničke situacije te procese kojima se ta "mikrofizika moći" manifestira u etničkim situacijama. Iz toga slijedi Luhmannova metodološka uputa - promatraj promatrače i njihove opise situacije. "Promatrači često mogu bolje predvidjeti djelovanje na temelju poznavanja situacije nego na temelju poznavanja ličnosti, i u skladu s tim, njihovo opažanje često, ako ne pretežno, čak ne odgovara mentalnom stanju aktera."⁴ U tom je smislu i naš pristup u ovom radu temeljen na promatranju djelovanja države i njezinih institucija, s jedne strane, te analizi diskursa slovenske manjinske zajednice, koja je rezultat promatranja i razumijevanja vlastite pozicije u etničkoj situaciji, s druge strane. U tom smislu istraživačka metoda sociologa, povjesničara ili antropologa svojem predmetu trebala bi biti interpretativna. Jer kako je pokazao još Geertz društvene znanosti se ne bi trebale baviti "objektivnim činjenicama" nego interpretacijama tih činjenica, i interpretacijom tih interpretacija.⁵ To je uostalom i jedino što preostaje promatračima drugog, trećeg i n-tog stupnja.

Iz prikazanog epistemološkog pristupa logički se razvija teorijski model etnička situacija na kojem se temelji naš istraživački pristup. Model etničke situacije je analitički promatrački aparat koji se nalazi u oku promatrača. Naš model etničke situacije obuhvaća prostorno-vremenski kontekst obuhvaćen promatranjem, (dvije hrvatske županije u dugom vremenskom razdoblju, sudionike-pojedince, odnosno kolektivitete (aktere) i državu - nadzorno-klasifikacijski aparat s monopolom političke moći. (u vremenskom razdoblju koje obuhvaća model etničke situacije država se promijenila nekoliko puta ali su njezine metode nadziranja, kategoriziranja i klasificiranja uglavnom nepromjenjive)

S motrišta Luhmannovog određenja promatranja pokazuje se da je etnička situacija rezultat međugre unutarnjih i izvanjskih promatranja i definiranja. Razlikovanje između unutarnjeg i vanjskog defi-

² Niklas LUHMANN, *Znanost društva*. Zagreb: Politička kultura, 2001.

³ Gregory, BATESON, *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Dutton, 1979, 99.

⁴ Niklas LUHMANN, *Društveni sistemi*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001, 240.

⁵ Clifford GEERTZ, *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973.

niranja omogućava promatranje etničke situacije s nekoliko različitih motrišta, odnosno analitičkih razina. S motrišta promatrača drugog stupnja znanost može konstruirati i promatrati etničke situacije na razini uzajamnog prisustva u uvjetima svakodnevnog života, na razini država, na razini međusobnog odnosa država ili globalno na razini nadnacionalnih tvorevina poput Europske unije. Takvom pristupu zadatak je pokazati kako se mikrosituacije transformiraju u makro i obrnuto. Drugi istraživački program je promatranje promatrača i njihovih razlikovnih kodova, opisa, kategorizacija i klasifikacijskih sistema u etničkoj situaciji. Tada se mogu razumjeti mehanizmi kojima promatrački aparati koji imaju moć definiraju etničke situacije te procese kojima se ta "mikrofizika moći" manifestira u etničkim situacijama.

Dakle u ovom smo radu slovensku etničku zajednicu promatrali s motrišta modela etničke situacije u širokoj povijesno i užoj prostornoj perspektivi kako bi smo odgovorili na teorijski -istraživački problem našeg istraživanja – kako nastaju, održavaju se i ponekad nestaju male etničke zajednice? Naravno to je pitanje usko povezano s održanjem kolektivnih i osobnih etničkih identiteta.

IZVORI

Migracije iz današnje Štajerske u područje sjeverozapadne Hrvatske traju od kada traju veze između te dvije regije. Tragovi tih migracija prepoznatljivi su već u vrijeme srednjeg vijeka kada su grofovi Celjski gospodarili većim dijelom štajerskih i zagorskih imanja. Zajedničko življenje u jednoj državi od 1526. godine brisalo je granice između jednog i drugog prostora te se stanovništvo konstantno premještalo iz jedne zone u drugu. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije Hrvati i Slovenci nastavili su život u zajedničkoj državi – isprva Državi SHS, kasnije Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji da bi se u konačnici našli u socijalističkoj Jugoslaviji. S kratkim prekidom od četiri godine u vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je slovenska Štajerska stavljena direktno pod upravu Trećeg Reicha, a na području Hrvatskog zagorja i Varaždinske podravine osnovana je NDH, Hrvati i Slovenci živjeli su u kontinuitetu 465 godina u zajedničkoj državi. Dakako da je to utjecalo na njihove međusobne odnose koji tolike godine nisu bili ni na koji način poremećeni. Naime, hrvatsko-slovenska etnička granica je zasigurno bila najmirnija etnička međa u ovom dijelu Europe.

Istraživanje migracija Slovenaca na područje sjeverozapadne Hrvatske provedeno je tijekom 2014. godine u Državnom arhivu u Varaždinu gdje je pregledano šest knjiga *Imenika zavičajnika* koje sežu od 1900. godine do Drugog svjetskog rata a koje pripadaju fondu Gradsko poglavarstvo Varaždin, Knjiga građana (1800. – 1929.), zatim kartoni zaposlenih doseljenika na područje Varaždina i naposljetku fond Zbirke stampata (izvještaji Varaždinske gimnazije za pojedina godišta). Istraživano je i u Hrvatskom državnom arhivu gdje je pregledan fond Državnog zavoda za statistiku u kojem se nalaze detaljni rezultati popisa od 1880. do 1948. godine. Osim rada u arhivima provedeno je i anketiranje na terenu te su tako obavljeni polustrukturirani dubinski intervjui s pripadnicima slovenske nacionalne manjine na području grada Varaždina i općine Hum na Sutli.

REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA IZMEĐU 1857. I 1991. U REGIJI SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Prema popisima stanovništva koji su provedeni sistematski od 1857. godine, a od 1880. s podacima o nacionalnoj pripadnosti i materinjem jeziku, moguće je donijeti vrlo precizne podatke o tome gdje i kada su Slovenci imali značajan udio u stanovništvu u naseljima ovog dijela Hrvatske. Posebno su nam zanimljivi podaci za naselja uz samu granicu sa Slovenijom gdje je Slovenaca bilo nešto više nego li u naseljima koja su udaljenija od granice. Naime, ondje su dnevne migracije Slovenaca koji su odlazili na rad u Sloveniju, a koji su živjeli u Hrvatskoj bile nešto uobičajeno, a brakovi između jednih i drugih svakodnevna pojava. Prvi popis koji donosi podatke o materinjem jeziku jest onaj iz 1880. godine. Iz ovoga popisa moguće je ustanoviti kako je na području županije Varaždinske, koja je tada obuhvaćala i veći dio današnje Krapinsko – zagorske županije, bilo 1638 muškaraca i 2045 žena kojima je slovenski bio materinji jezik. U samom gradu Varaždinu bilo je 284 muškarca i 437 žena koji su govorili slovenski

jezik kao materinji.⁶ U popisu iz 1890. je popisano osobito mnogo Slovenaca na području kotara Novi Marof (čak 421).⁷ Popisani su iskazali da je njihov materinji jezik slovenski, odnosno nisu popisani po nacionalnoj pripadnosti, pa je moguće da se jedan dio onih koji su slovenski smatrali materinjim jezikom nacionalno smatrao Hrvatima ili nekom drugom nacijom. U vrijeme Austro – Ugarske Monarhije, kao što je i vidljivo iz popisa koji datira iz 1900. godine⁸ na području kotara Varaždin živjelo je 1080 Slovenaca i Slovenki. Naselja s najvećim brojem Slovenaca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prema tom popisu bila su Varaždin sa 665 Slovenaca, Jelovec Voćanski sa 69 Slovenaca, Krapina sa 60 Slovenaca, Dubrava Križovljanska sa 60 Slovenaca i Križanče sa 38 Slovenaca. U narednom popisu iz 1910. opet je Varaždin bio *najslowenskiji* naselje sa 446 Slovenaca, a iza njega su slijedile Dubrava Križovljanska (59) i Kraljevec na Sutli (28).

Već na prvi pogled je vidljivo da je varaždinsko područje u vrijeme Austro - Ugarske bilo mnogo više multinacionalna sredina nego što je to danas. Godine 1900. na području kotara Varaždin živjelo je uz 41.505 Hrvata, 1080 Slovenaca, 106 Čeha, 506 Mađara, 993 Nijemaca, 3 Ukrajinca, 80 Slovaka, 262 Srba, 14 Talijana, 817 Židova i 34 ostalih. I prema narednim popisima jasno je vidljivo da su Slovenci do Drugog svjetskog rata predstavljali najbrojniju nacionalnu manjinu na varaždinskom području. Iz popisa koji su provedeni u Kraljevini Jugoslaviji možemo iščitati podatke za pojedine kotareve, ali ne i za naselja. Tako je vidljivo da je u kotaru Varaždin i opet bilo najviše Slovenaca, a 1921. nalazimo na prostoru Međimurja 593 Slovenaca.⁹ Vidljivo je da su se nakon Prvog svjetskog rata Slovenci počeli još intenzivnije doseljavati u Hrvatsko zagorje budući da u svim kotarevima Varaždinske županije raste broj prisutnih Slovenaca u odnosu na 1910. Ipak, u odnosu na 1900. godinu rasta nema, budući da je prema popisu stanovništva iz 1900. na području sjeverozapadne Hrvatske bilo najviše Slovenaca u 20. stoljeću. U vrijeme Drugog svjetskog rata kotarevi Hrvatskog zagorja i Varaždinske podravine primili su slovenske *izgnance*. Tako je na području Varaždina primljeno 160 Slovenaca, na području Klanjca 19 osoba, na području Pregrade 8 osoba, na teritoriju Krapine 9 osoba i na prostoru Stubice jedna osoba.¹⁰ Jedan dio protjeranih slovenskih svećenika također je potražio sigurnost u Hrvatskom zagorju, njih 44 na području današnje Varaždinske županije. Nakon Drugog svjetskog rata, u Varaždin dolazi mnogo Srba koji se ondje i zapošljavaju, a broj Slovenaca i u apsolutnim i u relativnim brojkama opada. Iz popisa koji su uslijedili nakon 1945. vidljivo je koja su naselja imala najveći broj Slovenaca. Tako su u graničnom pojasu 1948. *najslowenskiji* bili Varaždin sa 652 Slovenaca, Čakovec sa 304 Slovenaca i Štrigova sa 89 Slovenaca. U popisu iz 1953. općina Čakovec će preći općinu Varaždin po broju Slovenaca (824 Slovenaca u Međimurju, u odnosu na 785 u općini Varaždin), ali će Slovenci i dalje biti najbrojniji u gradu Varaždinu (591), pa tek onda u Čakovcu (259). Iza ova dva najveća centra sjeverozapadne Hrvatske slijede manja naselja poput Dubrave Križovljanske (64), Murskog Središća (60) i naselja Banfi pokraj Štrigove (57) koje je 1948. bilo uključeno u Štrigovu. Sličan su raspored po brojnosti Slovenaca zadržala naselja i u razdoblju između 1961. i 1991. godine. Poredamo li ih po brojnosti Slovenci su, osim u županijskim središtima Čakovcu i Varaždinu, najbrojniji u naseljima uz slovensku granicu poput Dubrave Križovljanske, Murskog Središća, Huma na Sutli, Banfija, Robađa, Malog

⁶ Hrvatski državni arhiv (HDA), Državni zavod za statistiku (DZS), kutija 9, Stanovništvo prema materinjem jeziku i vjeroispovijesti 1880. godine.

⁷ U popisu iz 1890. vidljivo je da je broj Slovenaca u Stubici iznosio 54 muškarca, odnosno 59 žena, u kotaru Ivanec 149 muških i 141 žena, u kotaru Klanjec 151 muških i 255 žena, u kotaru Krapina 105 muških i 157 žena, u kotaru Ludbreg 140 muških i 95 žena, u kotaru Novi Marof 303 muškarca i 118 žena, u kotaru Pregrada 128 muških i 173 žene, u kotaru Varaždin 222 muških, 249 ženskih, a u kotaru Zlatar 77 muških i 75 ženskih govornika slovenskog jezika kao materinjeg. HDA, DZS, kutija 10, Stanovništvo prema materinjem jeziku u kombinaciji s vjeroispovijesti 1890. godine.

⁸ Podaci za popise između 1900. i 1991. (osim za popise provedene u Kraljevini SHS, odnosno u Kraljevini Jugoslaviji 1921. i 1931.) preuzeti su iz *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, (1998). sv. 1 – 5.

⁹ Podaci za godinu 1921. preuzeti su iz: *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine*: 252-291.

¹⁰ Arhiv Republike Slovenije (ARS), Urad za podržavljeno lastnino NDH u Zagrebu, kutija 17 i kutija 28.

Tabora, Prišlina i slično. Ipak, u seoskim naseljima vidljivo je da njihov relativni udio opada, dok apsolutni varira od popisa do popisa. Također je zamjetno da su u velikom broju naselja živjela po jedan ili dva Slovenca koji su se pojavili u nekom od popisa, da bi se onda kasnije izgubili. Godine 1991. općina Čakovec daleko je premašila općinu Varaždin po broju Slovenaca na svojem teritoriju (855 na prema 581). Treba također napomenuti da niti u jednom naselju u sjeverozapadnoj Hrvatskoj Slovenci u popisima nakon Drugoga svjetskog rata nisu imali apsolutnu većinu, pa čak ni relativnu većinu.

SLOVENCİ U GRADU VARAŽDINU

Varaždin je, kao što je vidljivo i iz prvog dijela istraživanja, oduvijek bio omiljeno mjesto za naseljavanje stanovnika iz obližnje Štajerske. O tome nam svjedoče i podaci da su mnoge značajne funkcije u ovom gradu već od kasnog srednjeg vijeka držali upravo naseljenici s područja današnje Slovenije, osobito Štajerske. Mnogobrojni svećenici, profesori, pjesnici, publicisti te vojnici koji su obitavali na području Varaždina podrijetlo su vukli iz obližnje Štajerske. Već na prvi pogled možemo ustanoviti kako su među znamenitim slovenskim Varaždincima bili i Anton Vramec, arhidakon varaždinski, a ujedno i pisac, začetnik kajkavske književnosti¹¹, potom Janez Trdina, pisac i povjesničar, koji je jedan dio svojeg radnog vijeka proveo i u Varaždinu što je pomno opisao i u knjizi *Bachovi husari i ilirci*¹². Među prvim ljekarnicima u Varaždinu bili su upravo naseljenici s područja Štajerske. Sebastijan Gruebner, podrijetlom iz Ptuja, osnovao je 1600. prvu ljekarnu u gradu koja je nosila ime *K zlatnom anđelu*¹³. Miji Karisu, koji je za liječnika u Varaždin došao 1678. instrukcije za obavljanje posla davao je uvaženi ptujski liječnik Ivan Wagner¹⁴. Jedan određeni broj slovenskih kapucina iz Štajerske također su boravili, djelovali i živjeli u Varaždinu.¹⁵ Osim njih, utjecaj na varaždinski kulturni milje izvršili su i majstori umjetnici iz Štajerske, a tek su neki primjeri Franc Krištof Reiss, autor znamenitog oltara u franjevačkoj crkvi, Antun Josef Quadrio, majstor štukature u kapelici Svetog Franje Ksaverskog, te Josef Straub, Josef Holzinger i Vid Königer.¹⁶ Na varaždinskom području u 19. stoljeću boravilo je mnogo istaknutih slovenskih umjetnika, a među njima Mihael Stroy i Matija Brodnik, slovenski putujući slikari koji su, uglavnom prema narudžbama slikali portrete više onodobnih ličnosti iz političkog, kulturnog i javnog života Varaždina. Od profesora koji su djelovali na varažduinskoj gimnaziji treba istaknuti Antona Rajšpa, profesora fizike i njemačkog jezika, ravnatelja varaždinske gimnazije Matiju Valjaveca, slovenskog pjesnika i jezikoslovca koji je također bio profesor na varaždinskoj gimnaziji i Sebastijana Žepića, profesor latinskog i slavistike na varaždinskoj gimnaziji te autora udžbenika iz latinskog. Uz njih su na gimnaziji predavali i Luka Zima¹⁷, Valentin Cajnko, Ambrozije Gadler, Valentin Mandelc, Bartol Francelj¹⁸ i Josip Križan.¹⁹ Bartol Francelj je među ostalim bio varaždinski novi-

¹¹ Vera KRŽIŠNIK BUKIĆ, Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino, *Migracijske i etničke teme*, 22/4 (2006), 438.

¹² Irena GANTAR GODINA, Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškom: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19 (2004), 165 – 183; Janez TRDINA, *Bachovi husari i ilirci, sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853. – 1867.)*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1980.

¹³ Gustav PIASEK, *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin, 1996, 28.

¹⁴ G. PIASEK, *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*, 43.

¹⁵ Vinko ŠKAFAR, Kapucini Slovenci u hrvatskoj kapucinskoj kustodiji i provinciji. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 12- 13 (2001), 147 – 163.

¹⁶ Sergej VRIŠER, Vezi med baročnim kiparji Štajerske in Varaždinom, *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 437 – 440.

¹⁷ I. GANTAR GODINA, Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško, *Dve domovini*, 22 (2005), 200 – 202.

¹⁸ I. GANTAR GODINA, Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškom: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19 (2004), 165 – 183

¹⁹ *Gimnazija u Varaždinu 1636. – 2006*, (ur. Jasminka BEDENIK et al.), Varaždin:TIVA: Prva gimnazija, 2006, 160, 165, 182, 1991; KRŽIŠNIK BUKIĆ, Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino, 429 – 431.

nar, urednik *Pučkog prijatelja* prvog lista u Varaždinu koji je izlazio na hrvatskom jeziku²⁰ (Golob 1983: 538). O utjecaju Varaždina na obližnju Štajersku ukazuje i činjenica da je u gimnaziji redovito određeni broj učenika bio podrijetlom iz Štajerske i Kranjske. Tako su 1858. godine od 197 učenika čak njih 39 bili Slovenci, 1869./1870. od njih 247 19 su bili Slovenci, a 1915. od njih 333 10 ih je bilo podrijetlom iz Štajerske.²¹ O tome da su građani Varaždina podrijetlom i iz Štajerske imali utjecaja na politički život grada govori činjenica da je u Varaždinu struktura predstavnika u Vijeću četrdesetorice 1789. godine izgledala ovako: Hrvata 18, Štajeraca 5, Mađara 5, Austrijanac 1, Francuz 1, Nijemac 1, drugi i nepoznato 8.²² I gospodarski razvoj grada ovisio je uvelike o susjednoj Štajerskoj. Jedan od faktora bila je trgovina sa Štajerskom i obližnjim Ptujom i Mariborom rijekom Dravom. Rijeka Drava je predstavljala važan trgovački put koji je vodio od ušća Dunava u Crno more do ušća Drave u Dunav, pa potom Dravom do Ptuja, a zatim preko Celja i Ljubljane na Trst.²³ Važne su bile i slovenske tvornice u gradu nastale uglavnom početkom dvadesetog stoljeća. U gradu postojala Mariborska tekstilna tvornica koja je zapošljavala između 300 i 400 radnika, a osnovana je 1924. godine.²⁴ Tvornica ulja Marije Bezjak radila je u Streljačkoj 4, a vlasnica je očito bila Slovenka. Za grad je od posebne važnosti dobivanje električne struje u jesen 1929. godine iz hidroelektrane Fala koja se nalazila na području Štajerske²⁵

Najinteresantiji su nam podaci o podrijetlu građana grada Varaždina koji su sačuvani u Državnom arhivu u Varaždinu u šest knjiga *Imenika zavičajnika* i u *Knjizi građana* (1800. – 1929.). U *Knjigi građana* je između 1800. i 1878. upisano 75 osoba koje svoje podrijetlo vuku iz Štajerske.²⁶

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
1800.	Franc Kurest (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Matija Koos (Kranjac)	katolik	nečitko	oženjen
	Antun Pillinger (Štajerac)	katolik	sedlar	oženjen
	Josip Frangess (Štajerac)	katolik	ekonom	oženjen
	Matija Arnold (Štajerac)	katolik	tesar	neoženjen
1801.	?Iodochnus (Josip?) Auersperg (Štajerac)	katolik	grof	neoženjen
	Andrija Unger (Štajerac)	katolik	dimnjačar	oženjen
	Petar Pettig (Štajerac)	katolik	diversitor – gostioničar?	oženjen

²⁰ Antun GOLOB, Novinstvo Varaždina (1862. – 1962.), *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić), Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 538.

²¹ Podaci za neke od ostalih godina također su dostupni. Tako je 1872. od 243 učenika 17 bilo Slovenaca, 1873/1874. od 252 učenika 21 je Slovenac, 1875/1876. od 315 učenika 20 je Slovenac, 1883./1884. od 290 učenika 22 su podrijetlom iz Štajerske, 1888./1889. od 254 učenika 10 su Štajerci, 1889/1890. od 246 učenika 9 su iz Štajerske, 1 iz Kranjske, 1900/1901. od 310 učenika 12 su iz Štajerske, 1 iz Koruške, 1901./1902. od 339 učenika njih 12 su iz Štajerske, 1902/1903. od 335 učenika 9 je iz Štajerske, 1 iz Kranjske, 1904./1905. od 314 učenika 4 su iz Štajerske, 1906./1907. od 309 učenika 3 su iz Štajerske i 1912./1913. od 280 učenika 11 je Štajeraca. (Državni arhiv Varaždin (DAV), Zbirka stampata, 0.3.1. – 249, Kraljevska velika realna gimnazija u Varaždinu, Izvještaji za pojedine godine).

²² Ante GABRIČEVIĆ, *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, 2002, 46.

²³ Mirko ANDROIĆ, Vladimir BAYER, Eugen PUSIĆ, Slobodan ŠTAMPAR, *Varaždin u XVIII stoljeću i političko – kameralni studij*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Varaždin: Historijski arhiv u Varaždinu, 1972, 45.

²⁴ Zdenka ŠIMONČIĆ BOBETKO, Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 283.

²⁵ Z. ŠIMONČIĆ BOBETKO, Industrijski razvoj, 280.

²⁶ DAV, Knjiga građana (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina) za razdoblje od 1800-1929. Za podatke u ovoj tablici zahvaljujem gospođi Karmen Levanić, arhivistici - latinistici iz Državnog arhiva u Varaždinu.

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
1805.	Ivan Trexler (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1806.	Matija Premusay (Štajerac)	katolik	ekonom	oženjen
1805.	Andrija Fuidrich (Štajerac)	katolik	ranarnik	oženjen
1809.	Franjo Kaihen (Štajerac)	katolik	radnik	oženjen
	Josip Raither (Štajerac)	katolik	arcularius – rezbar?	oženjen
	Ignac Reishl (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Josip Maller (Štajerac)	katolik	urar	oženjen
	Josip Herczmann (Štajerac)	katolik	tesar	oženjen
	Josip Szolhardt (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Juraj Breznik (Štajerac)	katolik	lončar	oženjen
1811.	Andrija Eisenbacher (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1812.	Antun Pacht (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Antun Kopanyek (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Juraj Raitter (Štajerac)	katolik	arcularius	oženjen
1815.	Martin Kern (Štajerac)	katolik	užar	oženjen
	Josip Ellmayer (Štajerac)	katolik	krznar	oženjen
	Antun Föhnrich (Štajerac)	katolik	arcularius	oženjen
	Antun Haasz (Štajerac)	katolik	puškar	udovac
	Matija Pulko (Štajerac)	katolik	klesar	oženjen
	Franjo Konstantin (Štajerac)	katolik	češljar	oženjen
	Leopold Schlaffer (Štajerac)	katolik	dimnjačar	oženjen
1817.	Jakov Friedl (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Josip Pfantner (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Kristofor Fritsh (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
1818.	Luka Putzl (Kranjac)	katolik	-	neoženjen
	Andrija Kek (Štajerac)	katolik	sitar?	oženjen
	Juraj Maiczen (Štajerac)	katolik	lončar	oženjen
1819.	Ivan Krampussich (Štajerac)	katolik	sobar	udovac
1820.	Matija Mayer (Štajerac)	katolik	klesar	oženjen
1822.	Matija Handl (Štajerac)	katolik	muzičar	oženjen
	Juraj Holcenheim (Kranjac)	katolik	tesar	oženjen
1825.	Josip Czimermann (Štajerac)	katolik	pilar	oženjen
1826.	Josip Lokmayer (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1827.	Leopold Klemenčić (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1830.	Ivan Laiky (Štajerac)	katolik	tkalac	oženjen
	Juraj Mayer (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
	g. Josip Mandel (Štajerac)	katolik	literat	oženjen
1831.	Matija Bauer (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
1833.	Ivan Banić (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Franjo Alt (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	1838.-1840. – ne piše narodnost nego samo da li je stranac ili domaći			
1844.	Ivan Schmidt (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Tomo Vindiss (Štajerac)	katolik	mesar	oženjen
1845.	Ivan Pernar (Štajerac)	katolik	radnik	oženjen
1846.	Matija Frasz (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
	Martin Svasnig (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
1848.	Friderik Ashauer (Štajerac)	katolik	doktor	oženjen
	Josip Kanc (Kranjac)	katolik	literat	oženjen
	Franjo Hauzner (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
	Antun Papst (Štajerac)	katolik	zvonar	oženjen
	Josip Smadiš (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
	Konstant Jankovič (Štajerac)	katolik	bravar	oženjen
	Martin Sadolnik (Štajerac)	katolik	prijevoznik	oženjen
	Ivan Pachler (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
1849.	Kristofor Štadler (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1850.	Franjo Čuček (Štajerac)	katolik	zidar	oženjen
1852.	Matija Sagadin (Štajerac)	katolik	prijevoznik	oženjen
1854.	Franjo Stupnik (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1855.	dr. Antun Jarc (Kranjska)	katolik	školski nadzornik	oženjen
1859.	Ivan Kell (Štajerska)	katolik	upravitelj	oženjen
	Vatroslav Gregl (Štajerska)	katolik	kovač/limar	oženjen
1860.	Martin Bombek (Štajerska)	katolik	krčmar	-
1861.	Ivan Rohrer (Korušac)	katolik	tesar	-
1863.	Blaš Ščuric (Slovenec)	katolik	poljodjelac	-
1864.	Josip Zorko (Štajerska)	katolik	krojač	-
1872.	Kajetan Marko (Štajerska, pripada u Varaždin)	katolik	posjednik i tesar	oženjen
1878.	Vjekoslav Novak (iz Ptuja)	katolik	krojač	oženjen

U šest knjiga *Imenika zavičajnika*²⁷ nalazi se 18.455 imena. Svako ime ima svoj tekući broj, podatak o danu, mjesecu i godini rođenja, podatak o rodnom mjestu, kotaru i zemlji, podatak o zanimanju i staležu, podatak o vjeroispovijesti, ime oca i majke s majčinim djevojačkim prezimenom, ime vjenčanog druga, dan, mjesec, godinu i mjesto vjenčanja, podatak o zavičajnosti u gradu Varaždinu, promjene u pogledu zavičajnosti i rubriku u koju su upisivane opaske. Za ovo istraživanje bili su nam važni podaci o imenu i prezimenu, godini rođenja, mjestu, odnosno kotaru i zemlji rođenja, zanimanju, odnosno staležu i tekući broj pod kojim se pojedinac vodi. Nažalost, podaci su ponekad manjkavi zbog nedostatka podatka u pojedinoj rubrici, ali i zbog oštećenih knjiga, odnosno nečitkog rukopisa onoga koji je bilježio podatke. Kriteriji zapisivanja podataka u bazu podataka bili su mjesto, kotar, odnosno zemlja podrijetla te prezimena. Tako su popisivane i osobe koje su rođene na području današnje austrijske Štajerske i na području današnje Furlanije i Trsta. Zapisivane su i osobe s njemačkim prezimenima koje su rođene na području današnje Slovenije. Vidljivo je da su u prve dvije knjige abecednim redom, očigledno u jednom mahu, popisani svi oni koji su stekli zavičajnost na području grada Varaždina. Prema godinama kada su stekli zavičajnost također nije bilo moguće ustanoviti početak zapisivanja podataka budući da je jedan veliki broj osoba u jednom trenutku carskim patentom stekao pravo zavičajnosti te je činjenica da su svi oni tek kasnije popisani. Ipak, moguće je ustanoviti da su najmlađi upisani u prvih stotinu osoba rođeni 1900. godine što bi značilo da prije toga nije bilo upisanih. Kraj zapisivanja u *Imenik zavičajnika* zasigurno je bio već kada je uspostavljena Nezavisna država Hrvatska budući da su pojedini datumi rođenja uvedeni i nakon 10. travnja 1941. Čini se, ipak da *Imenik zavičajnika* nije dočekao novu državu Jugoslaviju, već da je njegovo vođenje prestalo negdje tijekom rata, možda još 1941. Ono što je nama zanimljivo jest broj onih koji su stekli zavičajnost, a podrijetlom su bili iz današnje Slovenije, odnosno imali su slovenska prezimena a rođeni su u području izvan današnje Slovenije, to jest na području Trsta, Gorice, austrijske Štajerske i austrijske Koruške. Takvih je na području Varaž-

²⁷ DAV, Gradsko poglavarstvo Varaždin, *Imenik zavičajnika*, knjige 1 – 6.

dina u promatranom periodu (1900. (?) – 1941(?)) bilo čak 729. Svi njihovi potomci koji su rođeni u Varaždinu, a koji su se možda osjećali Slovencima, ali nisu rođeni na spomenutom području, nisu upisivani u bazu podataka. Posebno zanimljivi su nam podaci o poslovima koje su Slovenci obavljali na području Varaždina. Opisi tih poslova u rubrici koja je za to predviđena u *Imeniku zavičajnika* ponekad nisu najbolje opisani, pa pod rubrikom zaposlenja stoji da je pojedinac dijete, kći, sin, supruga, udovac, udovica i slično. Ponekad za iste poslove stoje dva naziva, pa takona primjer nalazimo više vrsta činovnika (privatni, gradski pogodbeni, privatni, prometni i tehnički činovnici te samo pojam činovnik). Ponegdje stoji socijalni status upisanog kao na primjer gradska ubogarka, a ponekad nailazimo i na praznu rubriku zaposlenja. Kućanica prema popisu ima najviše, čak 157. Nakon njih po broju su supruge (108), a potom oni nepoznatnog zanimanja (72), zatim kćeri (26), posjednici (25), učenici (21), željezničari (19) pa potom trgovci (17). Iz ovih je podataka također vidljivo da su pojedini Slovenci zauzimali vrlo važne položaje u gradskoj upravi, kulturi, prosvjeti i slično. Vidljivo je, na primjer, kako je među njima bilo glazbenih učitelja, franjevac, kotarskih veterinara, kraljevskih gimnazijskih profesora ili ravnatelja kazališta. Također je vrlo jasno vidljivo da većina žena nije bila zaposlena, dok je samo manji dio njih, zavedenih u knjigama od četvrte do šeste zaposlen kao radnice u tvornicama, služavke, kuharice, nadničarke i slično, uglavnom na poslovima gdje je zarada bila vrlo niska. Iz toga podatka je vidljivo da je jedan dio žena vrlo vjerojatno doselio zbog udaje. Osim toga, prisutne su i tzv. lančane migracije, što je vidljivo iz podataka da su pojedinci, najčešće žene, za sobom dovodile i članove svojih obitelji koji su onda u Varaždinu vrlo često, nakon pronalaženja bračnog partnera trajno ostajali. Iz rubrike opaski vidljivo je da je manji broj Slovenaca otišao iz Varaždina tražeći zaposlenje u nekom drugom naselju ili gradu. Ukoliko bi otišli iz grada redovito bi gubili pravo zavičajnosti. Iz podataka o podrijetlu vidljivo je da su Slovenci najvećim brojem u Varaždin pridošli iz Celja (13), Brežica (6), Donje Lendave (9), Formina (6), Kaniže (kotar Ptuj) (5), Krčevina (kotar Ptuj) (7), Ljubljane (45), Ljutomera (14), Maribora (55), Obreža (kotar Ptuj) (7), Ormoža (25), Ptuja (20), Središča ob Dravi (12), Trsta (22) i iz Velike Nedjelje (6). Vidljivo je, dakle, da je najviše Slovenaca pristizalo u Varaždinsku podravinu upravo iz obližnje Štajerske što i nije čudo budući da je iz lepeze zanimanja koja je prikazana u tablici vidljivo koliko su najrazličitijih poslova pristigli Slovenci mogli obavljati, odnosno koliko su gradu bile potrebne njihove usluge. Najstariji upisani Slovenac u Imenik zavičajnika bio je Franjo Forster, rođen u Gonotiku, po zanimanju kavanar, rođen 1805. godine, dok je najmlađi upisani bio Voginčić Igor, rođen u Golniku 1941. godine.

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Artistica	1
Bačvar	2
Bivša prodavačica brašna	1
Bojadisar	2
Bravar	5
Brijač (vlasuljar)	9
Carski kraljevski natporučnik	1
Cestni nadzornik	1
Časnički namjesnik	1
Češljarski obrtnik	1
Činovnik	4
Čizmar	1
Dijete	4
Dimnjačar	1
Dvoritelj parnog stroja	1
Dvorkinja	1
Đak	9

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Elektromonter	1
Franjevac	1
Glazbar, glazbeni učitelj	4
Gostioničar	4
Gradski građanski oficir	1
Gradski pogodbeni činovnik	1
Gradski porezni oficir	1
Gradski ubogar	4
Inženjer	1
Kapucin	1
Kateheta	1
Kavanar	4
Kćeri (očeva različitih zanimanja)	26
Klobučar	3
Kolar	1
Konobar	3
Konjski mešetar	1

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Košaraški pomoćnik	2
Kotarski veterinar	1
Kotlar	1
Kovač	2
Kraljevski gimnazijski profesor	4
Kraljevski kotarski pristav	1
Kraljevski ugarski domobranski natporučnik	1
Krčmar	5
Krojač	9
Krznar	1
Kućanica	137
Kućepaziteljica	1
Kuharica	6
Limar	2
Mesar	5
Mjernik	1
Mlinar	2
Nadničar	12
Nadstrojar	1
Nadziratelj strojeva državnih željeznica	1
Nadzornik pruge	1
Narednik vodnik	1
Nastavnik crtanja	1
Natporučnik	1
Nepoznato	72
Obrtnik	1
Odvjetnički pisar	1
Oružnički narednik	3
Pećar	3
Pekar	3
Perbenar	1
Podstrojovođa	1
Poljodjelac	1
Pomoćnik kod poštanskog i brzojavnog ureda	1
Posebni	6
Posjednik	25
Poslužnik	1
Postolar	10
Pralja	1
Primalja	1
Privatni činovnik	4
Prodavač	2
Prometni činovnik	1
Providnik	1
Radnica	4

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Radnik na željeznici	1
Ratar	2
Ravnatelj kazališta	1
Ravnatelj skladišta cipela	1
Raznosačnovina	1
Ribar	1
Rukavičar	1
Sakristan	1
Sedlar	2
Sin	14
Sitničar	1
Slastičar	1
Sluškinja	9
Staklar	2
Staretinar	1
Stolar	5
Stožerni narednik	1
Stražar kod sudbenog stola	1
Strojovođa	3
Student	5
Supruga	110
Švelja	5
Tapetar	1
Tehnički činovnik	1
Tesar	5
Težakinja	1
Trafikant	1
Trgovac	17
Tvornički radnik, tvorničar	9
Ubogarka	1
Učenik	21
Udovica	18
Ugovorni gradski liječnik	1
Umirovljeni učitelj	1
Umirovljeni željezničar	1
Upravitelj gradske potrošarine	1
Urar	2
Veterinar	1
Vinogradar	1
Viši sudbeni oficijal	1
Vlakovođa	1
Vlasnica noćnog zabavišta	1
Zavirač	1
Zidar	7
Zubar	1
Željezničar	19

ISKAZI KAZIVAČA I DANAŠNJE STANJE SLOVENSKE NACIONALNE MANJINE NA PODRUČJU VARAŽDINSKE I KRAPINSKO – ZAGORSKE ŽUPANIJE

Uz istraživanje u arhivima poduzeta su i terenska istraživanja na području grada Varaždina i općine Hum na Sutli. Ova su istraživanja provedena s pripadnicima slovenske nacionalne manjine tijekom proljeća 2012. i zime 2014. godine. Kazivači su ispitivani o migracijama i identitetu i položaju pripadnika slovenske nacionalne manjine na području Varaždinske i Krapinsko zagorske županije.

Najveći broj današnjih Slovenaca u Varaždinu ne vuku svoje podrijetlo od prijeratnih Slovenaca, već su došli migracijama iz Slovenije ili iz drugih dijelova Hrvatske tražeći zaposlenje nakon Drugog svjetskog rata. Stariji sloj Slovenaca u Varaždinu "utopio" se u miješanim brakovima i asimilaciji koja je zbog sličnosti kulture, jezika i običaja vrlo izražena. Sasvim je drugačiji slučaj s naseljima koja se nalaze uz samu slovensko-hrvatsku granicu. U neposrednoj okolici Varaždina nalazi se naselje Cestica. Općina Cestica je općina s najvećim brojem pripadnika slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj (177 pripadnika 2011., a 189 pripadnika 2001.). Cestica i nekoliko naselja koja su uključena u ovu općinu u vrijeme socijalizma i zajedničke države gravitirali su prema Sloveniji. Kao i u zagorskim naseljima uz Sutlu, u Cestici i okolici veliki je broj stanovnika radio u Sloveniji. Prema kazivanju jedne sugovornice iz Dubrave Križovljanske u općini je bilo zapisano čak 950 onih koji su ostali bez socijalnih prava u Sloveniji nakon raspada zajedničke države. U Cestici i okolici oduvijek je bio vrlo prisutan tolerantan internacionalni duh. Činjenica da se na nekim grobljima župe Križovljan, na primjer na groblju u Dubravi Križovljanskoj, koja se nalazi unutar općine Cestica, pokapaju pokojnici uz polaganje slovenske i hrvatske zastave u grob te da se u istom mjestu služi misa na slovenskom jeziku pokazuje stoljetni suživot Hrvata i Slovenaca na ovom prostoru.

Razgovori s kazivačima vođeni su i na području općine Hum na Sutli, općine s najvećim brojem pripadnika slovenske nacionalne manjine na području Krapinsko-zagorske županije (179 pripadnika 2011., a 155 pripadnika 2001.). Uska povezanost s obližnjim Rogatecom i Rogaškom Slatinom te veći broj radnika iz Slovenije koji su radili u *Tvornici stakla Straža Vetropak*, kao i određeni broj Hrvata koji su radili u lječilišnim centrima u Rogaškoj Slatini ili u nekim drugim poduzećima u Sloveniji činili su lokalno stanovništvo jedinstvenom cjelinom. Činjenica da su se brojna djeca iz Huma na Sutli i okolice rađala u Sloveniji i da je veći broj djece iz Huma na Sutli pohađao škole u susjednom Rogatecu, što nije jedinstveni slučaj u selima i naseljima uz granicu (tako je na primjer bilo i u selima uz Sutlu u općini Zagorska Sela), da je postojao (i da postoji i danas) veliki broj nacionalno miješanih brakova između Slovenki i Hrvata, također je stvaralo neraskidive internacionalne odnose. Kazivačica iz Huma na Sutli rođena 1947. smatra da joj se nije bilo teško snaći u Hrvatskoj u koju je došla kao snaha iz Slovenske Bistrice budući da je *jezik bio isti*. Budući da je *do kilometar od meje svaki drugi mješani brak* Hrvati i Slovenci ovdje ne žive u suživotu, već u pravim zajednicama za koje se ne zna koliko su hrvatske, a koliko slovenske. Budući da je kazivačica rođena ipak nešto dalje od granice njezina je obitelj, kada se udala za Hrvata, imala neke predrasude. Rekli su mi: *Zdaj se udala za Hrvata*. Suprug kazivačice radio je u *Prevozništvu Donat*, a ona je radila u *brusilnici* u staklarni u Rogatcu. Prema anketnom istraživanju koje je provedeno u Humu na Sutli i u okolici vidljivo je da u većem broju domaćinstava žive u braku Slovenke i Hrvati te da su Slovenke svoju djecu naučile govoriti slovenski jezik.

A što o promjenama nakon raspada zajedničke države govore kazivači?

I oni su postali svjesni tih promjena odmah po uspostavi nove države. Kazivač iz Varaždina rođen 1940. godine kazuje kako do 1990. nitko nije ni pitao tko si.

To je bila prednost bratstva i jedinstva. Kad je došla demokracija onda smo se morali opredijeliti. To je bio šok za moju djecu koja nisu bila nacionalno usmjeravana. Jednostavno to nije bila tema. Budući da smo u Hrvatskoj živjeli poput otoka (misli na činjenicu da su kod kuće govorili slovenski jezik) bez da smo se javno deklarirali nismo imali potrebe izraziti nacionalnost. Ja i kolegica koji smo zajedno radili u školi smo se tek tada prepoznali kao Slovenci, odnosno tek smo u novoj državi doznali tko nam je sunarodnjak.

Uspostavom dvaju novih država uspostavljene su i granične kontrole koje su otežale život stanovništvu uz granicu. Poslovi koji su se nekada obavljali bez problema, bez radnih viza, slovenskih/hrvatskih državljanstava, boravišnih dozvola i slično sada su postali teško dostupni. Kazivačica iz Huma na

Sutli smatra da su "Slovinci počeli gledati da zaposle svoje, a počeli su dovoditi i Rumunje koji jeftinije rade". Najveće probleme imaju radno sposobni ljudi. Naime, starije generacije, koje se već nalaze u mirovini, nisu imale problema s radnim dozvolama i vizama s čime su se suočile mlađe generacije. "Mi imamo svi tam penzije, pa dobro živimo. Jedino mlađi žive lošije. Iz Prišlina, Huma, Malog Tabora, Poredja, Breznog, Harin Zlake svi smo delali prek, pa svi sada, i Hrvati i Slovenci imamo slovenske penzije."

A kako Slovenci iz Slovenije gledaju na Slovence iz Hrvatske? Uistinu je potpuno drugačiji odnos prema onima koji su nastanjeni uz samu granicu od onih koji žive dalje od granice. Svakodnevni odlazak u Sloveniju uskraćen je već onima koji žive i na petnaestak kilometara od granice. A Slovenija i slovenstvo više su potrebni onima koji žive dalje od granice, od onih koji Sloveniju gledaju svaki dan ili u njoj borave. Prilikom osnivanja *SKD Nagelj* u Varaždinu, prema riječima jednog od sudionika osnivanja, postalo je jasno da je slovensko društvo potrebno Varaždinu i varaždinskim Slovencima više negoli Slovencima uz samu slovensku granicu, dakle Slovencima iz Cestice i Križovljana, budući da su oni ionako više vezani za Sloveniju nego za Varaždin. Slovenci u Sloveniji na Slovence iz Hrvatske, odkada su formirane dvije države, u nekim slučajevima gledaju kao na drugorazredne Slovence. Iskaz kazivačice iz Cestice oslikava tu činjenicu. "Moja kći ide u srednju školu u Ormož Ondje su je izolirani Slovenci, jer kažu da je Hrvatica. Njoj pod rubrikom nacionalnost ne stoji ništa budući da je meni stalo do Hrvatske i Slovenije, a njezinom ocu do Hrvatske. Zajedno sa svoje tri prijateljice iz Cestice moja kći nema slovenskih prijatelja." Čini se da odnos Slovenaca i Hrvata ovisi i o tome o kojim se generacijama radi. Starije generacije, koje su živjele u zajedničkoj državi bolje održavaju odnose i manje prenose dnevno-političke nesuglasice između dviju država na međusobnu svakodnevnu komunikaciju dok mlađe generacije, koje su odrasle u dvije odvojene države, imaju predrasude jedne prema drugima. Taj odnos čak i ne ovisi o tome koliko su pojedinci udaljeni od granice, već o tome o kojim se generacijama radi. Zanimljiv je iskaz starije kazivačice iz Huma na Sutli koja kazuje kako se svi oni koji žive uz granicu rado vraćaju u Sloveniju. "Oni tamo preko zovu nas Hrvati, Zagorci, iako sam ja Slovenka." Dakle, iako u posljednjem slučaju ovaj komentar nije bio zloban, odnosno Hrvati i Zagorci nije zvučalo pogrdno, ipak je činjenica da su Slovenci u Sloveniji uvjereni da su Slovenci iz Hrvatske više Hrvati nego Slovenci. Kći kazivačice iz Huma na Sutli živi u Rogaškoj Slatini gdje se udala pa je, kako njezina majka veli, više Slovenka nego Hrvatica, dok su joj sinovi u Hrvatskoj, pa se oni osjećaju Hrvatima. Takva je situacija valjda pretežno u većini miješanih brakova na tome području gdje se druga ili treća generacija izjašnjavaju po mjestu stanovanja, a ne po podrijetlu.

Organiziranje Slovenaca u Varaždinu započelo je osnivanjem Hrvatsko-slovenskog društva prijateljstva 2004. godine. Sljedeća organizacija bila je Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije koje je osnovano 9. studenog 2007. godine. Predsjednica Vijeća bila je Barbara Antolić. Od ukupno 380 birača slovenske nacionalne manjine, na izbore za članove Vijeća slovenske nacionalne manjine u Varaždinskoj županiji na tri biračka mjesta izašlo je ukupno 12 birača, što je iznosilo svega 3,16%. Od 13 izabranih članova vijeća svega su dvije bile iz Varaždina dok su ostali imali prebivalište u mjestima uz slovensku granicu. Predstavnici slovenske nacionalne manjine izabrani su te godine i na području Općine Cestica i Grada Varaždina. Godine 2008. osnovano je i Slovensko društvo Nagelj, a za prvog predsjednika izabran je Marijan Husak. Upravo zato da bi se spriječila asimilacija u Varaždinu je osnovano *SKD Nagelj*, djeluje *Hrvatsko-slovensko društvo prijateljstva* i *Vijeće slovenske nacionalne manjine županije Varaždinske*. Sve ove tri organizacije pomažu sprečavanju asimilacije Slovenaca koji žive na području županije varaždinske. Takva društva ili vijeća ne postoje na području Krapinsko-zagorske ili Međimurske županije, iako bi broj Slovenaca na tome području u svakom slučaju to opravdao. Interesantna je činjenica da takva društva postoje u mjestima gdje je Slovenaca znatno manje nego u navedene dvije županije kao na primjer u Osijeku, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku. Razlog tome leži zacijelo u činjenici da su Slovenci u navedenim krajevima znatno više izloženi asimilaciji nego što je to slučaj u pograničnim zonama sa Slovenijom, pa vrlo vjerojatno više osjećaju potrebu za očuvanjem toga svojega identiteta. Interes za politiku, odnosno ostvarivanje svojih manjinskih prava, to jest političkog predstavnika Slovenaca u općinama, gradu ili županiji, sasvim je minoran i kod Slovenaca nastanjenih uz granicu i kod onih koji žive dalje od granice. To pokazuje podatak da je za izbore za Vijeće slovenske

nacionalne manjine Varaždinske županije izišlo od ukupnog broja varaždinskih Slovenaca koji je iznosio 2007. 165, svega njih 2, a u općini Cestica od ukupnog broja od 77 Slovenaca svega njih 10.²⁸

Najveći zalog za budućnost ostvarili su *SKD Nagelj* i *Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije* ostvarivanjem projekta *Učenje slovenskog jezika i kulture na graničnim osnovnim školama u Varaždinskoj županiji*. Varaždinska Druga gimnazija službeno je 14. travnja 2011. upoznala Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije sa zahtjevom kojim od nadležnog ministarstva traži uvođenje slovenskog jezika u školski kurikulum. Uz pomoć Vijeća slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije od 1. prosinca 2011. započelo je fakultativno učenje slovenskog jezika u Drugoj gimnaziji koje je u toj školskoj godini pohađalo 77 učenika. Nastava slovenskog jezika je ubrzo započela i u 12 osnovnih škola Varaždinske županije. Odmah nakon pokretanja projekta za učenje slovenskog jezika bilo je zainteresirano 500 učenika, a 178 ih je završilo dvije godine tečaja. Trenutačno se na drugoj godini učenja u varaždinskoj gimnaziji nalazi 61 učenik. Osam učiteljica iz Slovenije dolazi redovito poučavati hrvatsku djecu u navedene škole slovenski jezik i kulturu. Posebnost programa je u tome što nastava nije ograničena samo na pripadnike slovenske nacionalne manjine te se ne odvija u sklopu programa C školovanja pripadnika nacionalnih manjina, već omogućuje svim zainteresiranim da se uključe u nastavu. Na taj se način sprečava i asimilacija druge i treće generacije Slovenaca koja je uzela maha na području sjeverozapadne Hrvatske.

A kako spriječiti asimilaciju? Asimilacija je uzela maha o čemu svjedoče posljednja tri popisa stanovništva (barem u nekim krajevima). Deset godina od popisa 1991. kada je popisano 23.802 Slovenaca u Hrvatskoj, njihov je broj opao 2001. godine na svega 13.173, što je za više od 40% manje negoli u popisu iz 1991.. Trend opadanja broja nastavio se i u 2011. godini kada je u Hrvatskoj bilo je 10.517 Slovenaca.

ZAKLJUČAK

Na temelju popisa stanovništva u uvjetima slobodnog izjašnjavanja o identitetu teško je zaključiti o tomu radi li se o asimilaciji ili etničkoj mimikriji kako se često olako zaključuje u demografskim i sociološkim istraživanjima. Naše je istraživanje je pokazalo da je etnički identitet pojedinaca u mnogo-me povezan s etničkom situacijom, te će tako u nekim situacijama pripadnici slovenske etničke zajednice bit će skloni asimiliranju u hrvatski etnički korpus, dok će u drugoj situaciji pribjegavati etničkoj mimikriji, a u trećoj naglašavati svoj slovenski identitet. Porast broja Slovenaca vidljiv je tek u nekim pograničnim naseljima, posebno u Međimurskoj županiji, poput općine Štrigova gdje Slovenci prelaze postotak od 4% u cjelokupnom broju stanovnika općine. I na području Huma na Sutli vidljiv je porast Slovenaca, a na području nekih manjih pograničnih općina, poput Đurmanca i Kumrovca porast Slovenaca je iznimno malen. Na prvom mjestu po broju Slovenaca prema popisu iz 2011. godine nalazi se općina Hum na Sutli sa 179 Slovenaca, potom slijedi Cestica sa 177, zatim Varaždin sa 124, Štrigova sa 116, Čakovec sa 80, Mursko Središće sa 63, a potom slijede ostale općine (www.dzs.hr). U sve tri županije gotovo da nema općine ili grada sa barem jednim Slovincem. Ipak, ta činjenica ne znači da je zbog toga smanjena asimilacija slovenskog stanovništva na području sjeverozapadne Hrvatske. Apolutna brojka od 1.523 Slovenaca na prostoru tri županije (439 u Krapinsko-zagorskoj, 522 u Međimurskoj i 562 u Varaždinskoj županiji) 2001. godine i 1.420 Slovenaca 2011. godine (408 u Krapinsko-zagorskoj, 516 u Međimurskoj i 496 u Varaždinskoj županiji) ukazuju na malo, ali ipak zamjetno opadanje broja Slovenaca u desetogodišnjem razdoblju. Ovi su rezultati još više zabrinjavajući kada ustanovimo da je 1991. na području navedene tri županije bilo 2.184 Slovenaca što znači da je broj Slovenaca opao u posljednjih dvadeset godina za 1/3. Uz asimilaciju među Slovincima u Hrvatskoj prisutna je i etnomimikrija. Mnogi smatraju da će im se život dodatno zakomplicirati ukoliko se izjasne kao Slovenci, pa radije pribjegavaju etnomimikriji izjašnjavajući se kao pripadnici većinskog naroda. Dodatni otežavajući faktor za slovensku nacionalnu manjinu na prostoru sjeverozapadne Hrvatske predstavlja i činjenica da su Slovenci demografski najstarija nacionalna manjina u Hrvatskoj. Stoga perspektive

²⁸ *Djelovanje slovenskih društava i vijeća slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj*, 10 (rukopis).

slovenske nacionalne manjine u ovim prostorima ponajviše ovise o osvještavanju mladih koji su podrijetlom po jednom od roditelja ili predaka Slovenci. Očuvanje slovenskog jezika i kulture kroz fakultativnu nastavu u pograničnim školama svakako je najbolji način očuvanja manjinskog identiteta i upoznavanja većine s manjinom. Pilot projekt koji je pokrenut u Varaždinskoj županiji bio bi od iznimnog značaja ukoliko bi se na isti način primijenio i u Krapinsko-zagorskoj i u Međimurskoj županiji.

ARHIVSKI IZVORI

Arhiv Republike Slovenije, Urad za podržavljeno lastnino NDH u Zagrebu

Državni arhiv Varaždin, Zbirka stampata, 0.3.1. – 249, Kraljevska velika realna gimnazija u Varaždinu, Izvještaji za pojedine godine

Državni arhiv Varaždin, Imenik zavičajnika, knjige 1 – 6. (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina).

Državni arhiv Varaždin, Knjiga građana (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina) za razdoblje od 1800-1929.

Hrvatski državni arhiv, Fond Državni zavod za statistiku

TISKOVINE

Novi odmev

LITERATURA

Androić, Mirko, Bayer Vladimir, Pusić Eugen, Štampar Slobodan (1972). *Varaždin u XVIII stoljeću i političko – kameradni studij*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Varaždin: Historijski arhiv u Varaždinu

Bateson, Gregory (1979) *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Dutton.

Braudel, Fernand (1992) *Strukture svakidašnjice*. Zagreb: August Cesarec.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1931. godine (1938). knjiga 2, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd: Državna štamparija.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine (1932). Sarajevo: Državna štamparija.

Gabričević, Ante (2002). *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad.

Gantar Godina, Irena (2004). Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškom: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19, 165 – 183.

Gantar Godina, Irena (2005). Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško, *Dve domovini*, 22, 197 – 218.

Geertz, Clifford. (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Gimnazija u Varaždinu 1636. – 2006, (2006) (ur. Jasminka Bedenik et al.). Varaždin:TIVA: Prva gimnazija.

Golob, Antun (1983). Novinstvo Varaždina (1862. – 1962.), *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić), Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 537 – 549.

Kržišnik Bukić, Vera (2006). Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino. *Migracijske i etničke teme*, 22/4, 421 – 445..

Le Goff, Jacques, (1988) *L'histoire nouvelle*. Paris: CEPL.

Luhmann, Niklas (2001a) *Društveni sistemi*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Izdavačka knjžarnica Zorana Stojanovića

Luhmann, Niklas (2001b) *Znanost društva*. Zagreb: Politička kultura.

Moor, Barrington (2000) *Društveni koreni diktature i demokratije: vlastelin i seljak u stvaranju modernog svijeta*. Beograd: Filip Višnjić.

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima (1998.) (prir. Gelo Jakov, Crkvenčić Ivan, Klemenčić Mladen), sv. 1 – 5. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Piasek, Gustav (1996). *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin.

Šimončić Bobetko, Zdenka (1983). Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 277 - 287.

- Škafar, Vinko (2001). Kapucini Slovenci u hrvatskoj kapucinskoj kustodiji i provinciji. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 12- 13, 147 – 163.
- Škiljan, Filip (2006). Sudbina Franje Rihara, župnika iz Gornje Stubice. *Hrvatsko zagorje* 12 /1-2, 165-170.
- Skocpol, Theda (1984) *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles (2001) "Historical Sociology", in: *International Encyclopedia of the Behavioral and Social Science*, Amsterdam: Elsevier. Vol. 10, str, 6753-6757.
- Trdina, Janez (1980). *Bachovi husari i ilirci, sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853. – 1867.)*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Vrišer, Sergej (1983). Vezi med baročnim kiparji Štajerske in Varaždinom. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 437 - 440.

RUKOPIS

Djelovanje slovenskih društava i vijeća slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj

INTERNETSKI IZVORI

www.dzs.hr.

SUMMARY

The authors provide information on the Slovenes in northwestern Croatia, or the Slovenes at the region of Krapina - Zagorje and Varaždin. Exploring the National Archives in Varazdin and the Croatian State Archives authors present findings on the number of Slovenes in Varazdin and surroundings and their impact on the cultural and economic life of the city . In the last chapter the authors present the results of semi-structured interviews with members of the Slovenian national minority in Varazdin and Hum on Sutla and provide information about the organization 's Slovenian national minority in Varazdin.

TOURISM AND CULTURE IN THE FUNCTION OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT

TURIZAM I KULTURA U FUNKCIJI LOKALNOG GOSPODARSKOG RAZVOJA

Damir DEMONJA

Institut za razvoj i međunarodne odnose
Zagreb

Primljeno / Received: 18. 3. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 338.48(497.5)

Tatjana GREĐIČAK

Ministarstvo turizma
Zagreb

[338.486:304.42] (497.5Ivanić Grad)

ABSTRACT

The systematic inclusion of culture in the tourism offer can become one of the most important drivers of economic development in the areas in which tourism is so far under-developed. In this regard it is necessary to network the cultural and tourism sector at local and regional levels, however, above all, should develop a quality cultural tourism product. This paper will analyze the experience of managing the tourist valorization of culture in the function of local economic development. Also, will give a brief overview and a critical review of the role of tourism and culture on economic development in the Republic of Croatia and will analyze the management of tourism and cultural resources in the function of local economic development on the example of the city of Ivanić Grad. Finally, guidelines for development will be proposed in order to improve the diversifying tourism cultural products quality and content at the local level.

Key words: Tourism, culture, product, development, Croatia, local level, city of Ivanić Grad

Ključne riječi: Turizam, kultura, proizvod, razvoj, Hrvatska, lokalna razina

1. INTRODUCTION

Orientation on tourism based on the valorization of culture is the result of saturation of using exclusively natural resources and engaging more people in tourism. Tourism is viewed as a kind of social and economic phenomenon between the two world wars and especially after World War II. The source of tourism can be linked to people habits to willingly leave their permanent place of residence and then they devote to other activities, something different from those practiced at home. History has recorded numerous migrations. Thus, the pilgrims visited the graves of his religious dignitaries. Pilgrimages are, in fact, the beginnings of the creation of tourism as a social and economic phenomenon. In this context, tourism based on the valorization of culture is a result of previous generation's experiences that created the sources of cultural tourism because of religious reasons. Also, tourist evaluation of culture is a consequence of the creation of numerous priceless architectural and artistic works which are still visited with excitement.

The coexistence of cultural and tourist offer fits nicely in the phrase sustainable development. The cultural heritage, as well as natural, is sensitive to inappropriate use and maintenance. At the same time, the local population accepts culture facilities/buildings as facilities/buildings from the neighborhood. Thus as something quite natural and logical, that facility/building is located exactly where it was the previous generation conceived and built. Therefore, the sensitivity of the maintenance and use of cultu-

ral heritage refers to levels of national wealth and local population everyday life. Hence the need for its rational use is acceptable. From the aforesaid follows common misunderstandings in the valorization of cultural heritage.

Long-term development of the tourism of the Republic of Croatia should be based on the active protection of natural, cultural and historical heritage. In the Republic of Croatia, there are possibilities of application and development of culture content in the function of tourism development, but they have not been appropriately explored. A problem of this research was to determine the specifics of tourist valorization of culture thus contributing to local economic development. The intention is to identify the elements that influence on the possibility of including culture in tourism flows and then with effective management influence the overall economic development. The use of such a conception insists on emphasizing of meeting the needs of the target markets and society in general. This means that implementation, exploitation and development of the tourism product, which is based on the use of cultural values, should take into account the necessity of preserving all the characteristics of tourist destination surrounding in the sociological, cultural and ecological sense.

The main purpose of this research is to determine and analyze the contribution of effective valorization of culture in the function of local economic development. The intention is to explore the possibilities of culture valorization in the purpose of tourism development, and point out the necessity of use the tourist valorization of culture as the basis for the continuous creating of competitive advantages. In addition to spreading scientific knowledge and proving the set hypothesis, the goal of this paper is to create reference points through which the scientific knowledge in practical terms contribute to the particular improvement of tourist valorization of the culture. This intensifies the development of tourism and generates competitive advantages using the value created throughout history. In this regard are set major goals: to explore the existing scientific knowledge in the mentioned areas, explore the available relevant literature and, finally, propose possibilities of effective tourist valorization of culture for economic development. Within the defined research problem raises the basic scientific hypothesis: on the basis of scientific method it is possible to prove that the tourist valorization of culture contributes to local economic development.

Since this paper deals with scientific proving possible tourist valorization of culture in the function of economic development it is essential to define culture and cultural heritage. In this context it is important to observe culture as a process. Tourism itself is a dynamic phenomenon. Cultural heritage is a set of values, beliefs, behaviors, symbols such as, for example, tradition, customs and art, and the forms of learned behavior of the local community in different time periods. It can be defined as a way of life that society shares, and which is transmitted from generation to generation and that is considered to be typical for a particular social group in a recognizable period of time. Cultural heritage covers many aspects of community life, both past and present. When it comes to the past, heritage includes the unique historical and cultural achievements of a certain time, which are stored or kept in order to present and future generations can experience. This understanding of culture and cultural heritage stands out, above all, its intangible forms. The term cultural heritage also includes the historic towns and villages, cultural landscape that it maintains a centuries-old human activity creating a national tradition. This concept of cultural heritage takes the dimensions that should be considered as a whole. In this way certain segments of the same heritage in historical context can be better understood and interpreted. Finally, it is important to point out that these historical facts should recognize/accept indigenous population and tourists.

2. METHODOLOGY

In the research, formulation and presentation of the results in this paper were used methods of analysis and synthesis, comparative, descriptive and historical methods.

3. LITERATURE OVERVIEW

In a number of foreign and domestic authors bibliographic units are researched the specific questions about effective marketing management of tourism and cultural heritage in the function of local economic development. B. Garrod and A. Fyall with this subject dealt in the paper "Managing heritage tourism".¹ C. M. Law in the book "Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities" analyzes the urban tourism and the impact of tourism on the economic development of cities.² Authors B. McKercher and H. Du Cros in the book "Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management" presented the cultural tourism through the cooperation of tourism and cultural heritage management.³

D. Getz in the book "Events management and events tourism" analyzes the cultural events as an element of the marketing mix that in a relatively short period of time can contribute to the recognition and the positive image of the destination.⁴ Also, cultural events create atmosphere and allow an easier promotion of the tourist destination. Arrangement of the town and trade/commerce as an important aspects of the image of tourist destination on the examples of European cities analyzed A. Russo and J. van der Borg in the paper "Planning consideration for cultural tourism: a case for four European cities".⁵ M. K. Smith in his book "Issues in cultural tourism studies" shows the development of tourism, which relies heavily on cultural heritage as a tourism resource on the example of Europe's major cities that have long been famous/known tourist destinations.⁶

The recent Croatian scientific literature has an appropriate amount of scientific articles that deal with the Croatian tourism and culture as factors of economic development.

Resource characteristics meet the tourist needs. Elements that affect the possibility of involvement of local resources in tourism flows and their efficient management focused on the preservation of tradition and development of tourism were analyzed in a T. Gređičak scientific article "Rural tourism in the function of preserving the traditional identity".⁷

D. Demonja and T. Gređičak in a scientific article "Marketing in rural tourism: the Croatian example" review, analyze and critically evaluate the experiences of the effective application of marketing management of tourist resources in the rural areas of the Republic of Croatia.⁸

Based on the research can be predicted that the marketing approach of valorization of cultural heritage in the coming times will realize intensive development, expanding its influence in all fields of human activity. Effective marketing management of cultural heritage in the Republic of Croatia needs to develop a state of awareness of the need to harness this potential of cultural heritage in function of

¹ Brian GARROD, Allan FYALL, Managing heritage tourism, *Annals of Tourism Research*, 27(3), 2000, 682-708.

² Christopher M. LAW, *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities*, Continuum, London, 2002.

³ Bob MCKERCHER, Hilary Du CROS, *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*, The Haworth Hospitality Press, New York, 2002.

⁴ Donald GETZ, *Events management and events tourism*, Cognizant Communications, New York, 2005.

⁵ Antonio RUSSO, Jan van der BORG, Planning consideration for cultural tourism: a case for four European cities, *Tourism Management*, 23(6), 2002, 631-637.

⁶ Mark K. SMITH, *Issues in Cultural Tourism Studies*, Routledge, London, 2003.

⁷ Tatjana GREĐIČAK, Ruralni turizam u funkciji očuvanja tradicionalnog identiteta (Rural tourism in the function of preserving the traditional identity), in: Krunoslav ZMAIĆ, Ivo GRGIĆ, Tihana SUDARIĆ (eds), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Tradicijom usprkos krizi", Vinkovci, 08.-09. rujna 2011. (Conference Proceedings from the scientific-professional meeting "Tradition despite the crisis", Vinkovci, September 8-9, 2012)*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku (Josip Juraj Strossmayer University, Faculty of Agriculture in Osijek), 2011, 17-25.

⁸ Damir DEMONJA, Tatjana GREĐIČAK, Marketing in rural tourism: the Croatian example, in: Ion TALABA, Alina Petronela HALLER, Mihai HERCIU, Danur UNGUREANU (eds), *Romanian rural tourism in sustainable development context (Turismul rural Romanesc in contextul dezvoltării durabile. Actualitate și perspectivă)*, Vol. XXIX, Romanian Academy Iasi Branch, "Gheorghe Zane" Institute for Economic and Social Researches, Tehnopress, Iasi (Rumunjska), 2013, 121-128.

tourism development as a powerful tool for achieving competitive advantages in the increasingly refined globalized economy as recounted by T. Gredičak's paper "Cultural heritage in the function of tourism".⁹

Tourism in many countries, as in the Republic of Croatia, may contribute to economic development. The main task should be to use the resources that were created for centuries on the territory of today Croatia. At the same time, the development of quality tourism contributes to the strengthening of national cultural identity. The valorization of cultural heritage in function of tourism development insists on accepting history as a national contribution to general cultural values as discussed in the scientific article "Cultural heritage and economic development of the Republic of Croatia" by T. Gredičak.

If marketing observes as market orientation directed to consumers' needs and tourism recognizes as a sociological category, marketing is turning to a special segment of visitors who travel and stay outside the domestic environment and does not expect a mere vacation. This can be achieved by a suitable marketing strategy in the overall tourism offer, that leads in engagement in new trends in tourism, in the realization of humanistic content of tourism which is treated in a scientific article "The role of marketing in the development of cultural tourism in Croatia" by D. Demonja and T. Gredičak.¹⁰

Furthermore, T. Gredičak in paper "Cultural tourism and market segmentation" indicates the importance of the process of market segmentation in the development of cultural tourism and identifies and analyzes the contribution of the process of market segmentation of cultural heritage as a tourism product in tourism development.¹¹

In a scientific article "Management of local economic development – Tourist valorization of cultural heritage in a function of economic development" T. Gredičak gives an overview of long term development of the tourism of the Republic of Croatia which needs to be based on the active protection of natural, cultural and historical heritage.¹²

The modern environment, in which tourism and economic factors act, is marked by a high degree of instability and dynamic changes. Changes with its influences determine external business conditions over which the micro organizational units have no control. In order to successfully survive it is necessary to identify these conditions and try to adapt to them. Marketing strategy of tourist valorization of cultural heritage, in this context, is an appropriate approach. Strategic management enables planning based on an analysis of past events, but also in a special way take into account the assessment and prediction of future surroundings conditions. It should also be taking into account that the co-existence of cultural heritage with the achievements of modern life is determined by the phrase sustainable development. In a scientific article "Exploring the cultural tourism-sustainable development nexus: the case of Croatia" D. Demonja and T. Gredičak briefly presents the development and current state of cultural

⁹ Tatjana GREDIČAK, Kulturna baština u funkciji turizma (Cultural heritage in the function of tourism), *Acta Turistica Nova*, 2(2), Utilus visoka poslovna škola, Zagreb, 2008, 151-280.

¹⁰ Damir DEMONJA, Tatjana GREDIČAK, Uloga marketinga u razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj (The role of marketing in the development of cultural tourism in Croatia), *Podravina*, 13(25), Meridijani, Samobor, 2014, 112-129.

¹¹ Tatjana GREDIČAK, Kulturni turizam i segmentacija tržišta (Cultural tourism and market segmentation), in: Krunoslav ZMAIĆ, Ivo GRGIĆ, Tihana SUDARIĆ (eds), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Tradicijom usprkos krizi"*, Vinkovci, 06.-07. rujna 2012. (Conference Proceedings from the scientific-professional meeting "Tradition despite the crisis", Vinkovci, September 6-7, 2012), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku (Josip Juraj Strossmayer University, Faculty of Agriculture in Osijek), 2012, 7-15.

¹² Tatjana GREDIČAK, Upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem – Turistička valorizacija kulturne baštine u funkciji ekonomskog razvoja (Management of local economic development – Tourist valorization of cultural heritage in a function of economic development), in: Nikša BOŽIĆ and Biserka DUMBOVIĆ BILUŠIĆ (eds), *Zbornik radova s međunarodnog skupa "Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova"*, Ivanić Grad, 11. studenog 2011. (Proceedings from the international conference "Models for management of historical towns revitalization and development processes", Ivanić Grad, November 11, 2011), Hrvatska sekcija ECOVAST, Zagreb (ECOVAST Croatian Section, Zagreb), 2011, 1-11, Internet, http://www.ecovast.hr/dokumenti/publikacije/Ivanic2009/12_Gredicak.pdf, 29/03/2015.

tourism in Croatia and discusses the effective approach to strategic marketing management of tourist valorization of cultural heritage directed on sustainable tourism development.¹³

4. DISCUSSION

4.1. The experiences of managing tourist valorization of cultural heritage

Experiences of efficient management of cultural heritage shows that despite the projected growth of number of travels motivated by culture primarily take account the characteristics of the offer. Development of cultural-tourism offer in the world is parallel with the growth of consumption, if not better than this growth. Offer growth is caused by simultaneous activity of several factors:

- accelerated process of urban renewal,
- creating the image of cities where cultural heritage is used as the main mechanism for the revitalization and improvement of the image,
- changes in the financing of the cultural sector,
- reducing the financing of the cultural sector from the state budget,
- intention that cultural institutions their needs are increasingly finance from own resources,
- intense competition in the tourism market, and
- creating a unified image of the destination and its competitive advantage based on the cultural offer of the site.

From the beginning of the 90s of the last century cities determine tourism as a tool of economic development. The thesis that the effects of tourism is much higher than the economic impact generated by tourism demand is represented. Investing in tourism infrastructure and transforming urban neighborhoods in attractive venues attract visitors. Also, create a positive image of the city which retain existing multinational companies and attract new ones and improves the service sector on which the economy of cities is based. A positive example is Bilbao, the largest city of the Basque, in Spain, whose identity gave Guggenheim Museum.¹⁴ Also, a positive example is the Glasgow, the largest city in Scotland, which is a series of events and investments in capital facilities of cultural heritage has transformed its image from the port city in the city suitable for living and attractive to visit.

At the same time, the cultural sector in the world is faced with ever more modest financing from the state budget. It is therefore necessary to turn to alternative sources of financing. These are, above all, the sponsorship of the private sector and attracting more visitors to the arts and culture that is increasingly understood as a generator of economic activity.¹⁵ In the early 90s of last century, in the entire territory of Western Europe, most of the cultural and artistic organizations with difficulty attracted enough visitors to cover the costs. It is therefore one of the key issues how to increase the number of visitors.

The increase in tourism offer based on the valorisation of cultural heritage in the world is characterized by the more pronounced competition in the tourism market. Cultural heritage is becoming a major tourist product. Activities that are considered as a part of cultural heritage tourism is constantly expanding. While the four decades back culture experienced only within the so-called "high" culture, now the cultural heritage tourism involves a wider range of activities. This increases the number of "cultural" tourists, but also the number of cultural attractions. Expanding the definition of cultural tourism and

¹³ Damir DEMONJA, Tatjana GREĐIČAK, Exploring the cultural tourism-sustainable development nexus: the case of Croatia, *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași Economic Sciences*, 61(2), 2014, 161-179.

¹⁴ Christopher M. LAW, *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities*, op. cit., 58.

¹⁵ Brian GARROD, Allan FYALL, *Managing heritage tourism*, op. cit., 682-708.

monitoring the volume of its appearance based on activities, can lead to unrealistically large number of "cultural" tourists and to exaggerated importance of this market segment.¹⁶

In all the world there is an increase offer of cultural and tourist attractions. While global trends do not mean that because of stiff competition cultural heritage tourism can not be developed, they still point to the fact that the offer is extremely competitive. It is important that this form of tourism should not be treated as the solution to all problems of tourist destination development. It's just one of the possible options to deal with a particular problem with which the destination is facing.

Experience shows that the destinations that have opted for cultural heritage tourism as a cost-effective option precisely defined what they want to achieve by developing cultural heritage tourism. The positive results of tourist valorization of cultural heritage have realized the destinations in which the leaders had a vision. Also, they invested or attracted investors in large infrastructure projects in culture. World experience shows that cultural heritage tourism, as well as any other special forms of tourism, harder develops. The reason is that most of the cultural resources in the attraction hierarchy takes a secondary or tertiary place.¹⁷ Secondary and tertiary attractions are the ones that are worth visiting in the particular tourist destination, but by themselves are not enough to be crucial in deciding the destination of travel. Another factor is the primary tourist destination product, or its image, compatible with the image of tourism cultural heritage. Typically, in the mass tourism destinations whose main product is a sun and sea, tourists show a low level of interest in cultural life. At the same time, nor the tourism sector or the local community do not perceive their own cultural heritage resources as a valuable tourist attention.

For visitors motivated or attracted with culture atmosphere and destination image is important. The basic prerequisite for the development of cultural tourism product is the creation of an atmosphere. Most visitors considers arrangement/condition of the destination and the possibility of shops as the most important aspects of destination.¹⁸ The experience of management of cultural heritage in the world shows that in the development of tourism cultural heritage, destinations have several options. In urban centers and capital cities is the building/construction of new cultural attractions. In addition to this cultural heritage strategy management requires large funding, its effects are questionable considering that in all major cities of the world there are already more or less impressive works of modern architecture. Thus, for example, after the success of the Guggenheim Museum in Bilbao, at least 60 cities contacted the Guggenheim Museum "to get the museum, hoping that the magic Bilbao success can be repeated".¹⁹

Cultural events that in relatively short term contribute to recognition and image of destination create the atmosphere and allow easier promotion of the destination.²⁰ This is particularly important for the so-called static cultural resources. These are the cultural and historical sites that once visited provide one little reason to return again, and repeat visits seeks to generate organizing various events. By creating thematic sections, cultural districts allows greater availability and creates a critical mass of attractions.²¹ This is especially important for destinations that want to attract random tourists who, in principle, have an interest in local culture and way of life. An example is the "Temple Bar" in Dublin, Ireland, where typical Irish pubs are concentrated.

In cultural heritage tourism polarizes the large and small attractions, increases commercialization of culture and appears specialized producers. Europe has always been a permanent destination for Europeans and non-Europeans. Very often perceived as a complete destination, so many Japanese, North

¹⁶ Bob McKERCHER, Hilary Du CROS, *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*, op. cit., 76.

¹⁷ Christopher M. LAW, *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities*, op. cit., 53.

¹⁸ Antonio RUSSO, Jan van der BORG, *Planning consideration for cultural tourism: a case for four European cities*, op. cit., 636.

¹⁹ Christopher M. LAW, *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities*, op. cit., 94.

²⁰ Donald GETZ, *Events management and events tourism*, op. cit., 41.

²¹ Bob McKERCHER, Hilary Du CROS, *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*, op. cit., 84.

American, Australian or Asian tourists in their journey include a visit to European countries. This is why it can be noticed a growing trend of transnational promotional initiatives in Europe.

Today in Europe there are a number of specialized cultural and tourism operators who organize travels to Europe, taking into account the following:

- cultural products that are offered mainly include elements of music, art, architecture and archeology,
- all travels are accompanied by professional guides,
- most of the travels are still focuses on large European cities,
- growth in the number of specialized operators,
- group size is often limited,
- in the destination travelers stay a few days, and
- travelers use public transport to avoid the crowds that create coach buses, travelers stay in small family hotels and in this way contribute to the local economy.

Across Europe there is a rich cultural heritage that is not sufficiently valorized and has trouble attracting tourists. That is especially obvious in small towns and rural areas. In commercial terms cultural heritage sites to remote areas are faced with many problems because the cost of attracting tourists is greater than earnings. That is why more and more initiatives that promotes cultural circles and thematic itineraries because tourists rarely travel to visit only one site. The European idea of cultural itineraries helps to reduce the concentration of tourists in certain cities, while tourists are attracted to smaller, less known destinations, linking them to the popular destinations. It shows numerous examples of European countries.

Parallel with the development of large-scale coastal tourism, Italy developed tourism and cultural heritage on the whole country. The problem in Italy is the excessive concentration of visitors in the three major cities of Rome, Venice and Florence. Therefore, in Italy use methods of distraction of tourists. Spain in the early 90s of the last century adopted a strategy of diversifying its tourism and particularly focused on the development of cultural heritage tourism. To that contributed the Olympic Games in Barcelona in 1992, Expo in Seville and Madrid as a European capital of culture. Santiago de Compostela, as the first European cultural itinerary, is the most famous tourist resource of its kind. Portugal has also diversified its tourism product in order to solve the problem of high concentrations of coastal tourism in the Algarve. In 1994 Lisbon was European capital of culture, and the same title had Porto in 2001. In 1998 Expo was held in Lisbon. European Football Championship 2004 was an opportunity for new earnings. Although the concentration of cultural heritage tourism in Portugal mainly related to urban centers and the UNESCO World Heritage Site Sintra, Portugal strongly promotes fewer sites of cultural heritage. Greece considered by many as synonym for cultural-tourism destination because of a long cultural history. Athens, Delphi, Corinth and many other sites are exceptional cultural tourism destinations. Awareness of the need to develop this kind of tourism is evident in many tourism policy documents. Turkey has a wealth of archaeological heritage and is the only European country that cares about cultural heritage tourism realized through a unified Ministry of Culture and Tourism. The famous archaeological sites are Ephesus, Pergamon and Istanbul. In cultural-tourism terms France as a complete destination have many cultural resources from Roman ruins in Arles, Avignon and Nimes to the artistic heritage of Nice. Cyprus has also diversified its tourist products, among others, on the traditional culture. The great wealth of archaeological heritage is determined Cyprus strategic direction to the development of cultural tourism. Sicily, Sardinia and Corsica are newly discovered destinations. Specific features of their culture and insularity that has made culture resistant to various foreign influences is the reason why they are perceived as an independent tourist destinations. In Corsica is an apparent resistance of the local community to tourism development, and it has a political connotation. Also Malta shows resistance to the development of tourism. The local community is opposed to tourism development, considering it invasive.

Development of cultural heritage tourism in Central and Eastern Europe in recent years gives tourists the opportunity for certain cultural experiences. East European cities have no major problems attrac-

ting tourists. The most popular among them are Krakow, Prague, Budapest, St. Petersburg and Moscow. There is a growing interest in new tourist destinations of the Baltic countries. Smaller interest tourists show for aesthetically inferior cities Warsaw, Bucharest, Sofia and Belgrade. Romania is less visited although lately cultural tourism initiatives put Romania on the tourist map of Europe, with small tourist cities such as Sibiu or with the more famous area of Transylvania where Dracula's Castle situated.²²

Many Western European countries rely on cultural heritage tourism since they do not have, for example, beautiful beaches and warm climate. United Kingdom extremely relies on cultural heritage as a tourism resource, and great European cities such as Paris, Amsterdam and Bruges are famous tourist destinations long time. Cultural resources of tangible heritage, entertainment culture elements and particularly designed cultural itineraries have substantially increased tourist traffic in Germany. Some of the German tourist traffic that rely on culture include music (Music-Land-Germany), heritage (UNESCO World Heritage) and urban centers (German cities). Experience shows that every euro invested in cultural tourism repay sevenfold. Promotion of major German urban centers of Munich and Berlin is on the rise. Belgium has traditionally been developing tourism in Brussels and Bruges, and also seeks to promote less known centers, Ghent and Antwerp. It is similar to the Dutch cities. Popularity of Rotterdam has increased the initiative of the European capital of culture in 2002. Delft is famous for its porcelain, and Gouda for cheese and in their promotion is a lot invested in the framework of organized program "Secrets of the Netherlands". In recent years in Scandinavia develops cultural heritage tourism. Climate in this form of tourism has no effect. Profiling Scandinavian tourism has helped the program of European capital of culture. In the span of two years even four cities had this title: Copenhagen 1996, Stockholm and Helsinki in 1998 and Bergen 2000. Finland and Lapland have developed a popular form of tourism related to Santa Claus. Christmas tourism is so popular that local people feel the negative consequences of this initiative. Urban Scandinavian center also focuses on the development of cultural heritage tourism.²³

The inclusion of cultural heritage in the tourist offer provides humanistic component which is considered to be a shift in quality. This, in fact, encourages professional human potential of the tourism sector in an effort to create a competitive tourism offer. This is a demanding task. In fact, many countries in the world such as, for example, Jordan and Thailand, for decades used the cultural heritage as a force generating competitive advantages. At the same time, the United Arab Emirates by building grandiose buildings do not tell the story of the past than the future. It is a source of continuously increasing potential to produce imagination, and therefore attractiveness. Cultural-tourism products, as key components of cultural tourism, contribute to the enrichment of destination image, increase spending, length of stay and tourist satisfaction, which ultimately contributes to sustainable development of places and regions in which these products are consumed.²⁴

Based on the aforementioned experiences in the context of the scope and structure of economic development, a large number of countries in Europe and in the world its expansion can permanently ensure with the valorization of cultural heritage, historical events or futuristic projects. Referred on the above examples it is evident that tourist valorization of culture has many possibilities for effective management the products and/or services policy in the function of economic development.

4.2. Tourist valorization of the city of Ivanić Grad in the function of economic development

Entrepreneurs in the Republic of Croatia, in cooperation with the public administration at all levels, from the establishment of independent Republic of Croatia at the beginning of the 90s of the last century, are trying to create general and specific requirements for continuous economic development, and

²² Mark K. SMITH, *Issues in Cultural Tourism Studies*, op. cit., 74-75.

²³ Ibid., 79.

²⁴ Damir DEMONJA, Tatjana GREDIČAK, Uloga marketinga u razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj (The role of marketing in the development of cultural tourism in Croatia), op. cit., 115.

therefore political stability and a higher level of living standards. In these efforts the tourist activity is one of the basic resources. In fact, for many years considered, and therefore practical behaves, that tourism can significantly contribute to the Croatian economy in the efforts to create a stable business conditions. This almost automatically ensures a steady growth of the entire economy as a whole. Following the experiences of many countries in the field of tourism decades ago could be seen that the tourist offer focuses on two elements: the natural and cultural. Both elements require long and intensive preparation, and later maintenance. In particular, it is necessary to create the infrastructure conditions relating to the construction of appropriate transport and accommodation infrastructure as well as the inevitable promotions that highlight specific features and easy-to-understand and acceptable reasons for selecting just one of the many tourist destinations.²⁵

Complete offer of cultural and tourism products in the Republic of Croatia is still insufficient and not sufficiently follow modern trends in demand. On the one hand tourism potentials of cultural property are becoming recognized, on the other hand there is an expressed demand among our previous tourists, foreign and domestic, for cultural tourism. Despite the tourist demand and the wealth of cultural resources, cultural and tourism products and services in the Republic of Croatia are not developed enough. The development of cultural tourism products in the future must be considered in a marketing way and should also be approached strategically, systematically and deliberately.²⁶

The process of market segmentation starts with the analysis of external elements of market segmentation. This provides relevant information about the business environment.²⁷ This environment usually consists of the scope and structure of the technological potentials, demographic characteristics, grade and structure of the economy, the rule of law and democracy, geographic dispersion and the characteristics of the cultural heritage and contemporary creativity such as, e.g., music, cooking, painting and civil engineering.

The concept of development of tourist destinations is determined by a number of endogenous factors that owns destination itself. These are: resources, location, roads and traffic, demographic and economic conditions, the level of reached tourist and general socio-economic development, and cultural and civilizational environment. Also the concept of development of tourist destinations is determined by the number of exogenous factors such as: market demand, the market position, market orientation, the impact of competitive destinations, global economic development and tourism policy of the country and the conditions arising from such policies.²⁸

In terms of product and/or service it is assumed that the product and/or service must be fully adapted to the needs and preferences of consumers. Products and/or services of culture satisfy socially positive needs, and certain aesthetic, ideological, moral and ethical criteria.²⁹ It is not easy to decide between existing, existing outdated, the existing modified or entirely new products and/or services of cultural heritage.

In order to facilitate decision making it is necessary to perform market research. It must be determined for which and what culture products and/or services there are a demand, and which products and/or services are offered by the competition. Based on this, it is necessary to form specific product and/or service and it is necessary to respect the valid aesthetic and artistic criteria. Looking from the aspect

²⁵ Tatjana GREDIČAK, *Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske* (Cultural heritage and economic development of the Republic of Croatia), op. cit., 196-197.

²⁶ Damir DEMONJA, Tatjana GREDIČAK, *Exploring the cultural tourism-sustainable development nexus: the case of Croatia*, op. cit., 176.

²⁷ Tatjana GREDIČAK, *Kulturni turizam i segmentacija tržišta* (Cultural tourism and market segmentation), op. cit., 9.

²⁸ Tatjana GREDIČAK, *Ruralni turizam u funkciji očuvanja tradicionalnog identiteta* (Rural tourism in the function of preserving the traditional identity), op. cit., 20.

²⁹ Tatjana GREDIČAK, *Kulturna baština u funkciji turizma* (Cultural heritage in the function of tourism), op. cit., 226.

of the culture product and/or service subject is never just about one culture product and/or service. It is about several of them which together form complex "production/service and sales program".

Tourism and cultural resources management in the function of local economic development will be shown on the example of the city of Ivanić Grad. City of Ivanić Grad is situated along the river Lonja, in Moslavina, at 103 meters above sea level. According to its spatial position within the limits of the Zagreb County, the city of Ivanić Grad occupies an area of its southeastern part. Its southern edge borders the Sisak-Moslavina County and partly northeast borders with Bjelovar-Bilogora County. Territory of the city of Ivanić Grad as a space of local government consists of 22 settlements. For the first time in the records Ivanić Grad is mentioned in the 13th century. The settlement Ivanić Grad or once lower Ivanić has evolved from Ivanić fortress, built in the valley along the river Lonja in mid-16th century, in a location that was in earlier times served as a trading center for the annual fairs.

Regarding heritage, most valuable architectural heritage of Ivanić Grad presents the parish church of St. Peter the Apostle and Town Hall. The parish church of St. Peter the Apostle was built on the site of a former wooden chapel of St. John of Capistrano which was located inside the fortress and was destroyed during the Turkish wars. The new parish church is a typical late Baroque building of Classicist type, richly decorated with frescoes on the ceilings and walls. The interior of the church in the early 20th century in rich Historicist style painted by Leonardo Marotti, expressing the taste of his time, but equally using the reminiscence of the Gothic, Baroque, Rococo, Classicism, and even elements of Jugendstil.³⁰ The old municipal building (Town Hall) is located next to the parish church of St. Peter, on the plateau of the former fortress. It was built in the period between 1871 and 1889, when the fortress itself lost its defensive importance. Facade gained its current appearance through works in the beginning of the 20th century. Above the entrance into the Town Hall there is a relief of the coat of arms of the Ivanić Municipality from 1889, and left from the entrance, a memorial plate was placed in 1931 for the eminent citizen of Ivanić, Đuro Deželić, which was pioneer of Croatian fire-fighting.³¹

Educational and cultural tradition today continues two primary and one secondary school and the Open University with a variety of cultural and art programs and library. The first elementary school was founded in Ivanić Grad in 1750, her official name was "Communal Public School" ("Komunalna pučka škola"), and in 1877 established "Citizen's Library" ("Građanska čitaonica"), one of the oldest cultural institution in the Republic of Croatia.³² In the Ivanić Grad tourists, guests and visitors can enjoy in the modern equipped movie theatre and Cultural Center held a cycle of weekly and monthly cultural and entertainment events/shows. In the Ivanić Grad are active numerous cultural societies and artistic associations, as well as many sports associations and clubs, and a long tradition and good results have been achieved in football, handball, cycling, basketball, archery and karate. Ivanić Grad has a sports hall, sports fields for soccer, handball, tennis and automatic four-lane bowling alley.³³

Of events and happenings in the function of development of tourism of Ivanić Grad should highlight: Ivanić Carnival in February, Days of the City and Flax Days in June, International Cycling Race Stjepan Grgač Memorial in August, Pumpkin Festival "Bučijada" in October, Croatian Male Singing Choirs Festival in November, and other cultural, entertainment and sports events are being organized.³⁴ In order to encourage creation, affirmation and promotion of traditional souvenirs through the revival of traditional arts and crafts and domestic production in the function of tourism development, in 1997 began the renovation of flax (linen) production in Posavina and popularization of flax products, making flax towels for the English market. Today more female weavers make linen and other products of flax,

³⁰ Tourist Board City of Ivanić Grad, Cultural heritage, Churches, Internet, <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina/crkve>, 29/03/2015.

³¹ Tourist Board City of Ivanić Grad, Town Hall, Internet, <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina/gradska-vijećnica>, 29/03/2015.

³² Tourist Board City of Ivanić Grad, Cultural heritage, Internet: <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina>, 29/03/2015.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

traditional costumes, useful and decorative items, as well as modern design products according to customer orders. Also in the tourism market exists original leather and wooden souvenirs.³⁵

Nearby city of Ivanić Grad is a unique source of mineral oil where Naftalan hospital was built, health resort known worldwide for its rare and unique natural, medicinal springs. Naftalan, after which the resort was named, is a specific type of mineral oil; it is the second site in the world and solely in Europe. Salty thermal water, as the residue of the Pannonian Sea and medicinal oil, naphthalene, with modern fully equipped physical medicine represents an excellent basis for the treatment of skin and rheumatic diseases. These natural healing factors and modern designed physical therapy, as well as an excellent medical team are the basis for the development of health tourism.³⁶

With regard to the stated above it should be started with the diversification of current limited capacity, with the aim of developing a completely new concept of tourism products and/or services. This refers to the combination of different tourism products and/or services connected into a single unit. From the perspective of cultural and historical heritage, tourism product and/or services can be divided into the following groups:

- stationary tourism – residence/stay and recreation,
- religious tourism – pilgrimage, and
- excursion tourism – circular tours, theme tours.³⁷

Within the stationary tourism, tourism product and/or service should be based on possibility to spend main holiday, a part of it or a weekend package in the greenery and moderate climate. The target groups of guests are tourists of the third age, school excursions and special interest groups. Season could last the whole year, although it is realistic to expect a greater intensity of guests in the period from May to October. This tourist product and/or service smoothly integrate residence/stay with designed contents, cultural manifestations and events. It should be based on natural attractions and cultural and historical heritage, and implies visits from one starting point during a multi-day stay. These tourist product and/or service can be combined with sports and recreational offer and active animation of guests, e.g. football, handball, tennis, bowling, swimming and cycling as well as with attractive hobby programs. For hobby programs in the vicinity of attractive tourist sites should be opened small shops-master workshops. They let the tourists themselves to participate in making items of flax, wood and/or clay. Through the possibilities of direct participation in the creation of a product and/or services, to tourist at least apparently particular destination becomes closer, and traditional crafts "simple/easy". Tourist would feel useful, and his holiday and spent money purposeful. Of course, from all of this would be the financial effect. The underlying assumptions for the development of such products and/or services should be the existence of cultural and natural attractions, accommodation facilities, thermal water, basic recreational and entertainment offer.

The existence of sacral/religious buildings is the potential for development of religious tourism with the organization of pilgrimage and feasts.

Excursion tourism is a very important tourism product and/or service. At round trips/excursions, product and/or service should design with connectivity and by visiting cultural and historical attractions in a particular geographic area. At thematic excursions, tourist product and/or service should design with connectivity and by visiting of theme related cultural and historical attractions. Season excursion tourism can last all year, but it is realistic to expect a greater intensity in the period from May to October.

³⁵ Tatjana GREĐIČAK, Upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem – Turistička valorizacija kulturne baštine u funkciji ekonomskog razvoja (Management of local economic development – Tourist valorization of cultural heritage in a function of economic development), op. cit., 4.

³⁶ Ibidem., 5.

³⁷ Tatjana GREĐIČAK, Kulturna baština u funkciji turizma (Cultural heritage in the function of tourism), op. cit., 226.

Target groups of tourists which should focus on this tourist offer are: school excursions, families, third age, and, in particular, stationary guests in major tourist destinations.³⁸

One of the special forms of tourism product in terms of cultural and historical heritage is intangible cultural heritage. It is a contemporary and living cultural phenomenon, not something that has remained in the past. In the function as a more comprehensive operationalization of the marketing approach for tourist valorization of cultural heritage should, above all, renew cultural assets/goods. After that, to those cultural assets/goods it is necessary to determine the proper purpose. What with today's point of view seems to be real, possible and useful is the opening the whole or some part of cultural monument for visitors in particular, pre-agreed time period. At that time the monument could visit professionally guided tourist groups or individuals. In this way the possible common activities in the monument will not be disrupted. It is necessary to do the marking and setting the interpretative panels and basic written information near cultural heritage facilities in which it is not possible to enter.

According to the defined objectives of tourism policy with regard to the product and/or service, marketing approach for tourist valorization of culture in the function of local economic development can be defined through the improvement of the quality and content diversification of existing tourist cultural products in the following ways:

- by developing and inclusion cultural and historic assets/goods offer in commodity cash flows in the tourism market,
- by inclusion of cultural heritage facilities/objects in the tourist offer and the development of religious tourism,
- by improving quality of catering and sports and recreational offer,
- by increasing capacity utilization for year-round business,
- by equipping products and/or services of excursion tourism appropriately,
- by ensuring information and reception functions of potential attractive excursion, historical sites, and
- by designing tourist products and/or services with roots in traditional forms of life.

As for the adapting cultural heritage of Ivanić Grad to the needs of visitors, the way of presentation and organization structure should be adjusted to the needs of the tourism market. Cultural institutions should provide additional services that would, at the same time, enrich the visitor experience and increase their consumption. In its structure, cultural institutions should have a souvenir shops and/or café/restaurant for tourists rest and break. The availability of cultural heritage not only applies to physical and temporal availability, but also to the availability of information about the attraction. It is necessary to print promotional materials in larger circulation, which should be available to end users. With some improvements in the overall work time, the expansion of services, effective promotion and better cooperation with the tourism sector, cultural heritage resources can be ready for the valorization in the function of tourism development. Also, it is necessary to create a climate where the initiatives of cultural tourism development will be identified as priorities. The organization itself depends on the skills and knowledge of cultural tourism development initiatives key holders and for this purpose it is necessary to set up a system of education in order to develop knowledge and skills.

5. CONCLUSION (CONCLUDING REMARKS)

Following the experiences of European countries in the field of tourism can be seen that the tourist offer focuses on two elements, natural and cultural. Both elements require long and intensive preparation, and later maintenance. It is necessary to create the infrastructure conditions relating to the construction of appropriate transport and accommodation infrastructure. Also, it is necessary to devise a promotion that highlights the specifics, understandable and easily acceptable reasons for selecting only one of the many tourist destinations. Diversity of offer considering quality, and diversity of offered

³⁸ Damir DEMONJA, Tatjana GREDIČAK, Marketing in rural tourism: the Croatian example, op. cit., 122.

content allows that many potential tourists considering their personal economic potential can adjust to this attractive destination. So, it should find an appropriate approach that the potential of cultural heritage in the context of tourist valorization can contribute to increase the competitiveness of Croatian tourism and thus, ultimately, to accelerate and enhance the economic development, i.e. standard of living.

Orientation on tourism based on the valorization of cultural heritage is the result of saturation of using exclusively natural sources such as, e.g., climate, forests, soil, underwater and highlands. Tourism based on the potential of cultural heritage valorization is at the same time a consequence of engage more people in tourism as a kind of social and economic phenomenon between the two world wars and especially after World War II. The source of tourism can be linked to the characteristic of people to willingly leave their permanent place of residence in order to stay in other places where devote to other activities, different than those that do at home.

Tourist valorization of cultural heritage is one of selective forms of tourism that Croatian economy can provide a long-term competitive advantage. For the tourism sector systematic development of cultural tourism offer brings many advantages, since raises the quality of the overall tourism product, attracts tourists with higher purchase power, prolongs the season, geographically expands demand outside the main tourist flows which promotes the regional economy of the destination, stimulates demand and consumption as the tourist offers larger, longer and better range of activities and events in the destination in which resides.

Revision of previous long-term plans and making new ones, as well as the creation of tourism development strategy of the Republic of Croatia should be based on modern principles of active protection of cultural and natural values. These are, above all, the principles contained in the constitutional provisions on the special protection of goods of general interest and the environment. There is a need to review the current concepts and establishing entirely new orientation for the future long-term development of tourism on the territory of the Republic of Croatia. These new orientations primarily must have a protective, corrective and remedial character. Active protection of natural, cultural and historical heritage must be the basis and corrective of plans and tourism development strategies at all levels.

Differentiated system of protection would contribute to optimal tourism valorization of specificities and comparative advantages of the whole territory of the Republic of Croatia. Such an approach would direct the future development of tourism primarily on those selective forms of tourism which with their content best meet dominant motifs in the sphere of tourism demand and generate permanent conservation of environmental values. Also, such an approach would contribute to the environmental rehabilitation of areas that have been degraded and devaluated because of the forced development of uniform forms of mass tourism. With its diversity and dispersity selective forms of tourism can significantly affect the more uniform spatial and temporal distribution of tourist traffic. Although selective forms of tourism from security reasons cannot and may not be massive they can make positive and measurable results.

Based on the foregoing it can be concluded that restoration, protection and presentation of Croatian cultural heritage is the imperative of time. In this context, it is very important to develop scientific research. Based on that research the state should educate and raise awareness of the population about the values of natural and cultural heritage. The Republic of Croatia with its natural and cultural harmony and a strong presence of European architectural tradition and landscape architecture is ideal for interdisciplinary research and popularization of the entire national natural and cultural heritage in the function of tourism development, and thus the overall economic development.

6. BIBLIOGRAPHY AND SOURCES

- DEMONJA Damir, GREDIČAK Tatjana, Exploring the cultural tourism-sustainable development nexus: the case of Croatia, *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași Economic Sciences*, 61(2), 2014, 161-179.
- DEMONJA Damir, GREDIČAK Tatjana, Uloga marketinga u razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj (The role of marketing in the development of cultural tourism in Croatia), *Podravina*, 13(25), Meridijani, Samobor, 2014, 112-129.
- DEMONJA Damir, GREDIČAK Tatjana, Marketing in rural tourism: the Croatian example, in: TALABA Ion, HALLER Alina Petronela, HERCIU Mihai, UNGUREANU Danur (eds), *Romanian rural tourism in sustainable development context (Turismul rural Romanesc in contextul dezvoltării durabile. Actualitate și perspectivă)*, Vol. XXIX, Romanian Academy Iași Branch, "Gheorghe Zane" Institute for Economic and Social Researches, Tehnopress, Iași (Rumunjska), 2013., 121-128.
- GARROD Brian, FYALL Allan, Managing heritage tourism, *Annals of Tourism Research*, 27(3), 2000, 682-708.
- GETZ Donald, *Events management and events tourism*, Cognizant Communications, New York, 2005.
- GREDIČAK Tatjana, Kulturni turizam i segmentacija tržišta (Cultural tourism and market segmentation), in: ZMAIĆ Krunoslav, GRGIĆ Ivo, SUDARIĆ Tihana (eds), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Tradicijom usprkos krizi"*, Vinkovci, 06.-07. rujna 2012. (Conference Proceedings from the scientific-professional meeting "Tradition despite the crisis", Vinkovci, September 6-7, 2012), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku (Josip Juraj Strossmayer University, Faculty of Agriculture in Osijek), 2012, 7-15.
- GREDIČAK Tatjana, Upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem – Turistička valorizacija kulturne baštine u funkciji ekonomskog razvoja (Management of local economic development – Tourist valorization of cultural heritage in a function of economic development), in: BOŽIĆ Nikša and DUMBOVIĆ BILUŠIĆ Biserka (eds), *Zbornik radova s međunarodnog skupa "Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova"*, Ivanić Grad, 11. studenog 2011. (Proceedings from the international conference "Models for management of historical towns revitalization and development processes", Ivanić Grad, November 11, 2011), Hrvatska sekcija ECOVAST, Zagreb (ECOVAST Croatian Section, Zagreb), 2011, 1-11, Internet, http://www.ecovast.hr/dokumenti/publikacije/Ivanic2009/12_Gredicak.pdf, 29/03/2015.
- GREDIČAK Tatjana, Ruralni turizam u funkciji očuvanja tradicionalnog identiteta (Rural tourism in the function of preserving the traditional identity), in: ZMAIĆ Krunoslav, GRGIĆ Ivo, SUDARIĆ Tihana (eds), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Tradicijom usprkos krizi"*, Vinkovci, 08.-09. rujna 2011. (Conference Proceedings from the scientific-professional meeting "Tradition despite the crisis", Vinkovci, September 8-9, 2012), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku (Josip Juraj Strossmayer University, Faculty of Agriculture in Osijek), 2011, 17-25.
- GREDIČAK Tatjana, Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske (Cultural heritage and economic development of the Republic of Croatia), *Ekonomski pregled*, 60(3-4), Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2009, 196-218.
- GREDIČAK Tatjana, Kulturna baština u funkciji turizma (Cultural heritage in the function of tourism), *Acta Turistica Nova*, 2(2), Utilus visoka poslovna škola, Zagreb, 2008, 151-280.
- LAW Christopher M., *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities*, Continuum, London, 2002.
- McKERCHER Bob, CROS Hilary Du, *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*, The Haworth Hospitality Press, New York, 2002.
- RUSSO Antonio, BORG Jan van der, Planning consideration for cultural tourism: a case for four European cities, *Tourism Management*, 23(6), 2002, 631-637.
- SMITH Mark K., *Issues in Cultural Tourism Studies*, Routledge, London, 2003.
- Tourist Board City of Ivanić Grad, Cultural heritage, Internet: <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina>, 29/03/2015.
- Tourist Board City of Ivanić Grad, Cultural heritage, Churches, Internet, <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina/crkve>, 29/03/2015.
- Tourist Board City of Ivanić Grad, Town Hall, Internet, <http://www.tzig.hr/en/kulturna-bastina/gradska-vijecnica>, 29/03/2015.

SAŽETAK

Sustavno uključivanje kulture u turističku ponudu može postati jedan od značajnijih pokretača gospodarskog razvoja i u područjima u kojima je turizam do sada nedovoljno razvijen. U tom smislu potrebno je umrežiti kulturni i turistički sektor na lokalnim i regionalnim razinama. Prije svega, treba osmisliti kvalitetan kulturno-turistički proizvod. S obzirom na ciljeve turističke politike temeljem proizvoda i/ili usluga, marketinški pristup turističke valorizacije kulture u funkciji lokalnog gospodarskog razvoja može se definirati kroz unapređenje kvalitete i sadržajnu diversifikaciju postojećih turističkih kulturnih proizvoda. Gledajući s aspekta subjekta ponude proizvoda i/ili usluga kulture nikada nije riječ samo o jednom proizvodu i/ili usluzi kulture. Riječ je o više njih koji zajedno čine kompleksni "proizvodno/uslužno/prodajni program."

U ovom članku prikazana je uloga i značaj kulture u društvu i analizirana su iskustva upravljanja turističkom valorizacijom kulture u funkciji lokalnog gospodarskog razvoja. Iskustva učinkovitog upravljanja kulturnom baštinom pokazuju da unatoč predviđenom rastu broja putovanja motiviranih kulturom prije svega se vodi računa o karakteristikama ponude. Razvoj kulturno-turističke ponude u svijetu paralelan je, ako ne i brži, s rastom potražnje. Gradovi su od početka 90-ih godina prošloga stoljeća odredili turizam kao sredstvo ekonomskog razvoja. Zastupana je teza da su učinci turizma puno širi od samog ekonomskog učinka kojega generira turistička potražnja.

Također, predstavljen je kratki pregled i kritički osvrt uloge turizma i kulture na gospodarski razvoj u Republici Hrvatskoj. Gospodarstvenici u Republici Hrvatskoj, uz suradnju s javnom administracijom na svim razinama, od samoga osnutka samostalne Republike Hrvatske na početku 90-ih godina prošloga stoljeća nastoje stvarati opće i posebne uvjete za neprekidni gospodarski razvoj, a time i političku stabilnost te višu razinu životnog standarda. U tim nastojanjima turistička djelatnost jedan je od osnovnih potencijala. Naime, već se niz godina smatra, i zbog toga se praktično tako i ponaša, da je turistička djelatnost jedna od osnovnih gospodarskih aktivnosti koja gospodarskom sustavu Republike Hrvatske može značajno pridonositi u nastojanjima stvaranja stabilnih uvjeta privređivanja. Stoga je u ovome radu analizirano upravljanje turističkim i kulturnim resursima u funkciji lokalnog gospodarskog razvoja na primjeru grada Ivanić Grada. Kada je riječ o prilagodbi kulturne baštine Ivanić Grada potrebama turista, način prezentacije i organizaciju građe treba prilagoditi potrebama turističkog tržišta. Kulturne institucije trebaju nuditi dodatne usluge kojima bi se, istodobno, obogatio doživljaj posjetitelja i povećala njihova potrošnja. Također, predložene su smjernice razvoja u cilju unapređenja kvalitete i sadržajne diversifikacije turističkih kulturnih proizvoda na lokalnim razinama.

Može se zaključiti da je obnova, zaštita i prezentacija hrvatske kulturne baštine u funkciji turizma imperativ vremena. U tom kontekstu izuzetno je važno razvijati znanstvena istraživanja predmetne teme. Temeljem tih istraživanja država treba educirati i osvještavati stanovništvo o značaju turističke valorizacije prirodne i kulturne baštine u funkciji lokalnog gospodarskog razvoja.

TROJEZIČNO "BAROKNO CVIJEĆE" VELIKOG PREPOŠTA STIPANA GRDENIĆA U PEČUHU

STIPAN GRDENIC, THE GREAT PROVOST OF PECS, HUNGARY AND HIS "BAROQUE FLOWERS"

Đuro FRANKOVIĆ

7636 Pečuh

Illyés Gyula utca 22

Mađarska

gyorgy.frankovics@gmail.com

Primljeno / Received: 1. 4. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC: 821.163.42-97(439)"18"

[232.931+7.034.7] (4-191.2)

SAŽETAK

Naslovni veliki prepošt Stipan Grdenić (Stipan Gerdenich, mađ. Gerdenich István) (1786.-1848.). svojim je spisateljskim i prevodilačkim radom obogatio ponajprije hrvatsku nabožnu književnost među Hrvatima u Pečuškoj biskupiji i šire, a ne u zadnjem redu i mađarsku i njemačku, usadivši u svoje vjernike bogoljublje i čovjekoljublje te ustrojio snažan Marijin kult tipičan baroku i na taj način promicao moralnu obrazovanost kršćana. Grdenićevo nasljeđe povezuje vremenski tijek razvoja pisane riječi u inojezičnom području, tj. mađarskih Hrvata, jednako tako i svih Hrvata. Pokazao se je mađarskim domoljubom i hrvatskim rodoljubom. Nastojao je na podizanju kulturne i duhovne razine narodnog života. Hrvatski vjernici u Mađarskoj i danas posežaju za njegovim štivima pisanim na materinskom jeziku. Pisao je na hrvatskom jeziku "na duhovnu korist ilirskog naroda" molitvenik, propovijedi, a na tri jezika položio temelje ustrojavanju Marijinog kulta te je knjige izdao u 9 tisuća primjeraka (!)

Ključne riječi: molitvenici, propovijedi, Marijin kult, trojezično izdanje, barok

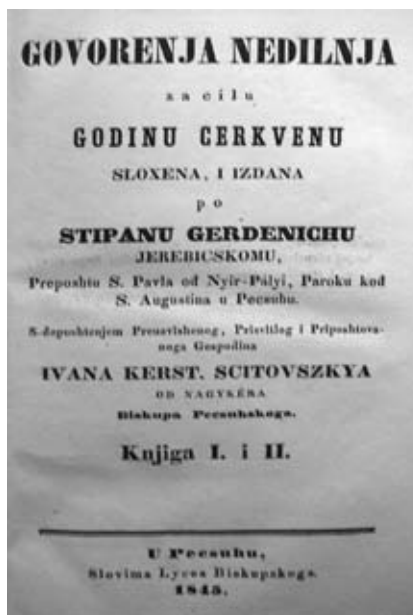
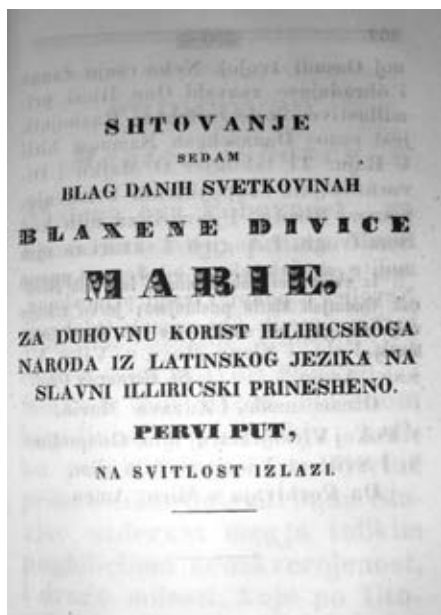
Key words: prayer books, sermons, the cult of Virgin Mary, trilingual edition, Baroque

U GLAVNIM CRTAMA O PEČUŠKIM HRVATIMA

Prije osmanlijskog zauzeća Pečuha (1543.) u gradu pored mađarskog, njemačkog stanovništva bilo je i Hrvata koji su te godine ispred turske navale bježali u smjeru Koprivnice i Varaždina, gdje su najvjerojatnije već od ranije raspolagali sa stabilnim rodbinskim vezama. U grad su ranije doselili sa raznih slavonskih područja te govorili kajkavskohrvatski.

Za vrijeme osmanlijske vladavine u Pečuhu utemeljena je kolonija dubrovačkih trgovaca koji su početkom 17. stoljeća pružali efikasnu pomoć isusovcima prigodom njihovih misija u Donjoj Ugarskoj i Erdelju. S obzirom da je poslije poldrug desetljeća tržište na okupiranim područjima pod Osmanlijama oslabilo, dubrovački trgovci napustili su grad a njihovo mjesto zauzimaju imućni katolički trgovci iz Bosne.

U 17. stoljeću pod cjelokupnim raznoraznim utjecajima više čimbenika gradsko katoličko stanovništvo većinom se je sastojalo od Hrvata. Nakon oslobođenja grada od osmanlijske vladavine 1686. uslijedile su nove migracije hrvatskog življa iz Bosne i Slavonije. Prema popisu vinskih daća iz 1711. u gradu živjelo je najviše Hrvata a također iz popisa iz 1722. postaje vidljivo da je hrvatski živalj u Budimskoj četvrti sačinjavao čak 60% stanovništva, na Sigetskoj četvrti 30% (većinom se zanimaju vinogradarstvom i poljoprivredom), a bili su brojni i u samom gradskom središtu, kao poznati i cijenjeni cehovski majstori, trgovci, od kojih su i više njih stekli plemstvo te u gradskoj upravi zauzimali ugledne

Slika 1. Stranica iz knjige Stipana Grdenića o Blaženoj djevici Mariji

Slika 2. Molitvenik "Govorenja nediljna" Stipana Grdenića iz 1845. godine

položaje, naime hrvatski je jezik bio jednakopravan s ostalim jezicima, jest mađarskim i njemačkim jezikom mjesnih građana.¹

BAROKNO NASLIJEĐE

Prije no što iznesemo pojedinosti o književniku, prevoditelju i autoru vjerskih sadržaja dušobrižnika Stipana Grdenića potrebno se je osvrnuti na neke pojedinosti baroka, naime neke njegove značajke pojavljuju se u Gerdenićevim djelima.

Obnova katoličanstva i ponovno osnaženje vjerskog života naišlo je na veliko oduševljenje, ponukavši katoličke stvaralačke snage. To je doba baroka. Barok je razdoblje u glazbi, književnosti i likovnoj umjetnosti donosio novo te se nastavlja na renesansu, razvija u rokoko i traje do pojave klasicizma. U katoličkim zemljama bio je to pokret katoličke obnove u drugoj polovici 17. stoljeća (protureformacija).² Barokni pravac u južnobaranjskom gradu Pečuhu isprva pojavljuje se u arhitekturi, a zatim i u vjerskom životu, kazališnim izvedbama i glazbi. No ipak su se neki barokni temeljni pojmovi zadržali i osjećali još i u 19. stoljeću, uzimaju mah čak i početkom 20. stoljeća.³

Valjalo bi istaći da se prema Zapadu na svim područjima kulture zapaža višestoljetno zakašnjenje. U gradskoj visokoj kulturi i obrazovanju isto. U folkloru (narodna glazba) i predmetnoj kulturi (npr. vezovi) zamjećuje se "produljeni vijek" baroka. Marijin kult je također frapantan primjer koji je našao svoje stanovito mjesto i u molitvenim knjigama. Na Zapadu barok je u likovnoj umjetnosti već prevaziđen te njegovo mjesto zauzima rokoko. U Mađarskoj to je doba procvata baroka (druga polovica XVIII. stoljeća).⁴

U Slavoniji, Srijemu i u dijelovima Donje Ugarske napućenim hrvatskim življem, barok počinje odmah po protjerivanju Osmanlija. Najprije su to pojedinci koji nemaju nastavljača, ali početkom druge polovice prvih pedeset godina 18. st. pisci rade kontinuirano i može ih se razvrstati po različitim ključevima.

¹ VARGA, Internet: http://arkadia.pt.e.hu/tortenelem/cikkek/pecs_nemzetisege_a_torok_korban (posjet 26. siječnja 2013.)

² Internet: <http://www.slideshare.net/iskraclaudia/barok-12796605> (posjet 24. siječnja 2013.)

³ Internet: Kultura i vrijeme baroka u Austriji <http://wieneruhr.at/kultura-u-vrijeme-baroka-u-austriji/> (posjet 6. siječnja 2013.)

⁴ Iznosi u svom pismu Terézia Horváth Balogh kojoj se autor ovim putem zahvaljuje.

U Pečuhu Marijin kult (kongregacije) utemeljili su Isusovci nakon osmanlijske vladavine 26. srpnja 1698. s ciljem razvijanja vjerskog i kreposnog osjećaja svojih katoličkih vjernika, jednako tako i za promicanje znanstvene djelatnosti. Vjerojatno je Marijina udruga bila veoma popularna te je nakon ukinuća Isusovačkog reda 1773. izumrla, dakako još prije utemeljenja raznih Marijinih kongregacija početkom XX. stoljeća.⁵

Barok se ogleda u visokoj obrazovanosti, u gradskoj kulturi, npr. u tiskanim knjigama u Pečuhu. Nameće se pitanje na koji su način pečuški Hrvati bili uključeni u date stvaralačke procese i kakva su dostignuća postignuta? U našem odgovoru prvenstveno ćemo se ograničiti na tiskovine iz prve polovice 19. stoljeća i ustvrditi njihova barokna obilježja, a u tom kontekstu bit će nezaobilazno valorizirati stvaralaštvo pisca Stipana Grdenića.

Valja istaći kako su tiskane hrvatske knjige Stipana Grdenića dopirale i u najudaljenija hrvatska naselja u Ugarskoj i Slavoniji. I u vezi s njegovim zahvatima mogli bismo ustanoviti da je barok u pečuških Hrvata "preskliznuo" na sebi svojstven način u prvu polovicu 19. stoljeća. Naime, na jugu Ugarske, tako i u Pečuhu, kasnije se naziru prepoznatljive značajke baroka, npr. bilo bi to utemeljenje hrvatske ("ilirski") škole (1722.), izvedba isusovačkih školskih drama, razvoj crkvenog pjevanja, tiskanje hrvatskih knjiga, gajenje i učvršćivanje bogoljublja i ustrojavanje Marijinog kulta. Nije valjda pretjerano reći da je u datom slučaju riječ o pečuškim "poznim cvjetovima baroka". Unatoč tomu da smo bili u "zakašnjenju" zahvaljujući djelovanju zaslužnog i zaboravljenog Stipana Grdenića i njegovim djelima na sebi svjestven se način ispoljavaju gore iznesene pojedinosti. Grdenić je naime nadolazećim hrvatskim pokoljenjima ostavio u naslijeđe trajna svjedočanstva na hrvatskom jeziku, jest molitvenike, zbirku bogoljubivih pjesama, pjesama posvećenih Sv. Mariji i propovijedi. Važno je istaći da se s pravom možemo smatrati baštinicima djela uglednog svećenika, hrvatskog književnika i prevoditelja Stjepana Grdenića. Pored toga što je pisao i prevodio na hrvatski jezik, preveo je djela također sa latinskog na mađarski i njemački jezik, a što je dosada bilo manje poznato, čak i neistraženo.

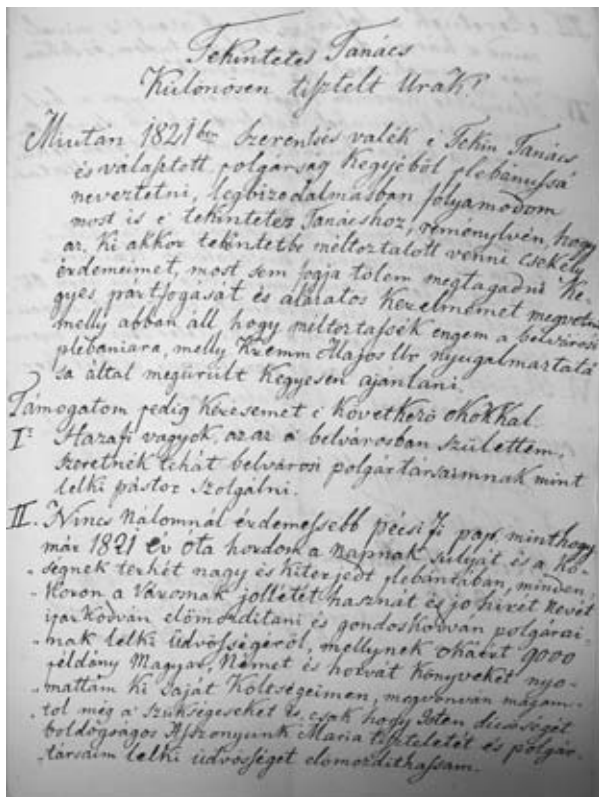
Grdenićevi molitvenici doživjeli su i više izdanja, i danas su u uporabi u inorodnom okruženju, u mađarskoj Baranji, Podravini i Bačkoj, no našli su se i na krajnjem sjeveru hrvatskog jezičnog područja u okolici Budimpešte, dakako ima ih i u Hrvatskoj.

Postojao je naime hrvatski kulturni krug u Budimu i isto takvo u Osijeku, dakako i u Pečuhu djelovao je "krug pisaca". Specifičnost mu je što nije u njemu bilo franjevac.⁶ Valja uz to dodati da poslije drugog rata ponovno stasava, te se i u naše dane, u demokratskim uvjetima, slobodno razvija.⁷

⁵ TENGELY, 2009: 231.

⁶ Autor se zahvaljuje Emanuelu Hošku na dostavljenom podatku.

⁷ U pečuški krug pisaca ubraja se pjesnik Janus Panonius, poslije osmanlijske vladavine (od 1686.) kanonik Krsto Pejkić (1665.-1731.), isusovac Juraj Mulić (1694.-1754.), isovac, pisac molitvenika i četverojezičnog rječnika Franjo Sušnik (1686.-1739.), isusovac Antun Kanižlić (1699.-1777.), neolatinski pisac i sastavljač udžbenika, kanonik Stjepan Adžić (1730.-1789.), počasni kanonik i pisac Ivan Marević (1746.-1808.), znatno kasnije se uključuje Stipan Grdenić (1786.-1848.), te pjesnik, pripovjedač publicist Blaž Modrošić (1839.-1900). Naporedo đakovačkog kruga pisaca kojemu pripada slavonski pripovjedač i sakupljač folklornog blaga Nikola Tordinac (1858.-1888.) te se svojim folklornim sakupljanjima uvrštava i u red pečuških pisaca. U međuratnom razdoblju javlja se prevoditelj Bela Horvat (1874.-1921.). Ovi podaci nam govore o kontinuitetu postojanja i djelovanja kruga pečuških pisaca. Njihov krug se naročito proširuje nakog Drugog svjetskoga rata, dakako i u današnje vrijeme, ubrajajući slavistu i kroatistu Ernesta Barića (1945.-), etnologa Ruže Begovac (1953.-), pjesnika, kritičara i povjesničara književnosti Stjepana Blažetina mlađeg (1963.-), novinara, pjesnika i pripovjedača Branka Filakovića (1942.-1991.), novinara Stipana Filakovića (1936.-), etnologa, urednika i književnika Đuru Frankovića (1945.-), sociologa Ivana Đuroka (1960.-), pripovjedača i prevoditelja Zoltana Gátaija (1963.-), pisateljice udžbenika Marije Horvat Pavlov (1937.-), novinarku i urednicu Milice Klaić Tarađije (1956.-), novinara i pisca udžbenika Stanka Kolara (1936.-), pjesnikinju Anicu Kutveldi-Deak (1936.-), stručnu prevoditeljicu Mariju Lovretić (1946.-), pjesnika Đuru Pavića (1940.-), novinarku u urednicu novina Branku Pavić Blažetin (1964.-), povjesničarku književnosti Janju Prodan (1951.-), etnologa Đuru Šarošca (1929.-2011.), pjesnika Đusu Šimaru Pužarova (1949.-1994.), pjesnikinju Katicu Varga (1939.-), pjesnikinju Mariju Vargaj (1921.-1994), pisateljicu udžbenika Janju Živković Mandić (1969.-). Svojim djelom *Sprovd u Terezienburgu* i *Izlet u Mađarsku* ovamo pripada i Miroslav Krleža (1893.-1981.).

Slika 3. Rukopis Stipana Grdenića iz 1821. godine

Slika 4. Naslovnica knjige Stipana Grdenića na njemačkom jeziku iz 1841. godine

GRDENIĆEV ŽIVOTOPIS

"Stipan Grdenić (po knjizi krštenih Grgić) od Jerebića, plemić iz Turopolja, turopoljskog roda, rođen je u *Pečuhu* 10. kolovoza 1786."⁸ bilježi o njemu Josephus Brüzle. Proverili smo podatke uglednog autora Brüzlea i uvjerili se kako su oni autentični i točni. No prema upisima Matične knjige rođenih Glavne crkve u centru grada (mađ. danas Belvárosi templom posvećene Svijećnici/ Gyertyaszentelő Boldogasszony temploma, ustvari preuređene džamije Gazi Kasima) za 1786. upisan je Stephanus Grgić (tj. Gergich), a ne Stephanus Grdenić, što trebamo smatrati običnom zabudom.

Ovom prigodom navodimo postojanje i Štefana Grdenića (mađ. Gerdenich István) (1786.-1851.) u okolici Đura (Győr) i poznatog Stipana Grdenića u Pečuhu; obojica njih poznati su istim imenima, rođeni iste godine te su autori propovijedi na hrvatskom jeziku. Upitno je da li se radi o istoj osobi? No ova tema prevazilazi naše uske okvire označene u naslovu, stoga odustajemo od njezine interpretacije.⁹

⁸ Stephanus Gerdenich (iuxta matr. bapt. *Gergich*) de *Jerebich*, novibili Turopolitanorum genere *Qinque-Ecclessis* 1786. 10. August.

⁹ O Štefanu Grdeniću pozato je kako je u selu Rusovcu (mađ. Oroszvár, nem. Karlburg, danas u Slovačkoj) koje je početkom 19. stoljeća bilo trojezično: hrvatsko, njemačko i mađarsko) ostavio u rukopisu svoje "prodike" pohranjene u Opatiji u Pannonhalmi. U Rusovcu je od 1812. do 1815. bio župnik Johannes/János Asztli, koji po vizitacijskim izvještajima nije znao hrvatski, samo njemački i mađarski. Imao je hrvatskog kapelana Grdenića (1786.-1851.), rodом iz Trajštofa, u Rusovcu je djelovao 1815. i 1816., odakle ide u Gijecu, iz kojeg sela imamo isto nekoliko njegovih propovijedi. Pošto ne raspolazemo s drugim podacima o Štefanu Grdeniću, s obzirom da mu se je zametnuo svaki trag, te dalo bi se pretpostaviti da iz Gradišća dolazi u službu u Pečušku biskupiju, gdje su također bili potrebni svećenici s potrebitim poznavanjem mađarskog, hrvatskog i njemačkog jezika. Naime, iz tog kraja pozvao je već i ranije svećenike pečuški biskup Đuro Klimo (1774.-1777) u mnogonacionalnu Baranju. Međutim, sve je to samo pretpostavka, naime plemićka obitelj Grdenić već koncem 17. stoljeća naći će se u Pečuhu kuda dolazi iz Gornje Ugarske.

Poznato je da se mladi Stipan Grdenić školuje u Pečuhu, a mudroslovlje završava u Segedinu. Zaređen je za svećenika 28. kolovoza 1810. Uvijek je djelovao među svojim Hrvatima, najprije kao kapelan u Olasu 1810., Bogdašinu (Bogdása) i Sigetvaru, gdje je najčešće bilo hrvatskog, mađarskog i njemačkog živilja, kako u samoj katoličkoj župi tako i u njezinim filijalama. Godine 1821. postaje župnikom Crkve Svetog Augustina u Budimskom predgrađu Pečuha,¹⁰ a 1836. prepoštom, kasnije i velikim prepoštom.

Historia Domus župe Svetog Augustina u Budimskoj četvrti (zvaše se i Budimski grad¹¹) Pečuha vodi se od 1789. godine. O uvjetima rada u vrijeme župnikovanja zaslužnoga Stipana Grdenića¹² u *Historia Domus* stoji upisano: "Kapelani negoduju zbog slabe hrane i nedovoljnog grijanja". Poradi toga je Grdenić bio primoran da svakoga dana u podne pohodi svoje bogatije župljane, moleći ih da pomognu župi. Tako se je došlo do po koje vreće kukuruza, kola sijena, peradi i sl. Ignacije Károly, koji je od samoga početka vodio *Historia Domus*, Grdenića, najpoznatijega i za Hrvate najzaslužnijega svećenika župe, opisao je na ovaj način: "niskoga je rasta, ali odrješita u upravljanju župe". Nikola Tordinac (1858.-1888.) iznosi o njemu, iako ga nije mogao vidjeti jer je on još prije njegova rođenja preminuo, ali je u gradu, za njegova boravka u Pečuhu, postojala živa uspomena o njemu: "Bio je čovjek onizak nabita i gojna struka, ali žive duše i plemenita srca. Bavio se knjigom [...]"¹³ U Budimskoj četvrti Grdeniću su se, zbog nekih njegovih nepopularnih poteza, poneki građani i usprotivili, no on bi im na hrvatskom uzvratio: "*Metnili ste me za parocha vam, ali me izmetniti nemrete*" (narečena knjiga župe vođena je na mađarskom, ali neki su citati uneseni u nju na datum narječju hrvatskih župljana). Da je župa stalno oskudijevala u materijalnim dobrima svjedoče i zabilješke kasnijega kapelana Živića. O Grdeniću je zapisano da je na tržnici sâm kupovao potrepštine za kuhinju, te je među ostalima, uzicom na štap vezao kupljene piliće, patke ili ribe, noseći ih u župni stan. Djelovanje župe crkve Svetoga Augustina u Budimskoj četvrti grada Pečuha i kasnije je pratila oskudica i teški uvjeti rada svećenika.

Iz matičnih knjiga Katoličke župe Sv. Augustina u Pečuhu¹⁴ postaje razvidno da je u službi ove župe uvijek bilo hrvatskih župnika¹⁵ i kapelana, npr. za vrijeme paroha Gustava Puchera kapelan je 1852. bio Stjepan Đuričić, Antun Alagić, Luka Užarević i Joannes Huber. Oni su obavezno trebali znati hrvatski, pored njemačkog i mađarskog, s obzirom na sastav vjernika u tom dijelu grada i na taj način udovoljiti njihovim zahtjevima i pravima. No pored dobrog poznavanja četiri jezika prilikom izbora župnika primat su imali svećenici rodом iz Pečuha. Neki je kapelan od njih 1852. pribilješke u matične knjige unosio već Gajevim tipom slova (!). Moglo bi to značiti da Pečuh ni u pogledu pismenosti, u primijeni novog tipa slova, nije puno kasnio iza Zagreba.

¹⁰ BRÜSZLE, I. tom 1874: 317.

¹¹ Navodi se u brojnim hrvatskim oporukama iz XVIII. stoljeća.

¹² Poznat je bio Andrija Grdenić (Gerdenics András) gradski kirurg u Pečuhu (1833. godine). Vidi upise u Matičnu knjigu umrlih Katoličke župe Sv. Augustina u Pečuhu. Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (MNL BML) (Arhiv Baranjske županije Mađarskog nacionalnog arhiva).

¹³ TORDINAC, 1986: 19.

¹⁴ Katoličku župu Sv. Augustina u Budimskoj četvrti (Budai külvárosi Szent Ágoston plébánia) utemeljio je naredbom biskup László Pál Galántai grof Eszterházy izdatom 26. prosinca 1789. Župna crkva u čast Sv. Augustina bila je posvećena oko 1702./1720. Na području župe nalaze se crkve: Svih svetih (Mindenszentek, 1156.), Sniježne Gospe (Havas Boldogasszony, 1710.) i Kapela Sv. Bartola (Szent Bertalan kápolna) u Đukiću (Gyűkés).

¹⁵ Župnici su: Ivan Cap. Radnić (* 23. listopada 1760. Pečuh †) 1790.-1794.; Ivan Koharić (Koháry) (* † 22. veljače 1795. Pečuh) 1794.; Josip Filipović (Pošgay) (* 14. siječnja 1751. † 16. travnja 1819. Pečuh) 1795.; Antun Novaković (* 26. ožujak 1785. Pečuh † 1. studeni 1821. Pečuh) 1819.; Stipan Grdenić (* 10. kolovoza 1786. Pečuh † 9. siječnja 1848.) 1821.; Josip Martinković (Stipanović) (* oko 1787. † 8. veljače 1851. Pečuh) 1848.; Gustav Pucher (* 2. kolovoza 1816. †) 1851.-1878.; Ignacije Károly (* 21. veljače 1841. Pečuh † 2. srpnja 1916.) 1878.-1915.; József Czernohorszky (* 9. ožujka 1867. Osijek † 2. listopada 1961. Vác) 1915.-1945.; István Magyar (* 4. listopada 1897. Bikala (Bikal) † 7. ožujak 1985. Pečuh) 1945.-1964.; Károly Gábor (* 19. veljače 1899. Pečuh † 23. kolovoza 1977. Pečuh) 1964.-1968.; Kálmán Csordás (21. ožujka 1912. Bogdása † 17. prosinca 1991. Pečuh) 1968.-1989.; László Báthory (* 23. kolovoza 1932. Zamárdi) 1989.; Gábor Takács. Autor se zahvaljuje Juditi Borsy na dostavljenim podacima. Znakovi: * = rođenje (točnije: krštenje) i † = smrt.

PLEMSTVO OBITELJI GRDENIĆ

U Pečuhu hrvatsko plemstvo bilježi dugogodišnju tradiciju naime nekima je od njih već ranije dodijeljeno plemstvo, a neki su svojim zalaganjem i postignutim zaslugama u tom gradu stekli plemićke povlastice. Među njima vrijedno je spomenuti Josipa Petrovskog (1723.), Mihaela Pavića (1721.), Danijela Horvata (1669.), Aleksandra Bešana (1635.), Matiju Zomboryja (1722.), Šimu i Đuru Dorošačevića (1722.), Ivana Gludovca (1707.), Bunaventuru Jankovića (1722.), obitelji Adamović i Pejačević bile su bugarskog podrijetla, katolici, kao i još neki.¹⁶ U privrednom i kulturnom procvatu grada Pečuha imali su neizbrisive zasluge, uostalom i u utemeljenju prve Hrvatske (ilirske) škole 1722. godine te su se istakli u samom vodstvu gradskog vijeća ili senata.

Župnik i opat Stipan Grdenić nalazi se među popisanim plemićima Pečuškog kotara 1837., 1838 i 1847/48.,¹⁷ ali mu je ime u ovom potonjem sipsu precrtano i stavljena pribilješka da je umro, te za svog života kao plemić bio je lišen plaćanja poreza.

Plemićka obitelj Grdenić, alias Gerdenich je bila podrijetlom iz Turopolja, a kao takva imala i svoj plemićki grb.

Kao što se raspoznaje iz teksta na njemačkom jeziku, mogla se je slika grba pripočiti na temelju otisnutog pečata. Nažalost, prigodom provjere plemstva obiteljske grane u Županiji Komaron, u Gornjoj Ugarskoj, nije predložena grbovnica. U Nacionalnom zemaljskom arhivu u Budimpešti postoje dvije signature o plemstvu ove obitelji.¹⁸

Opis grba, po svojoj prilici boje bi bile sljedeće: u crvenom štitu pojavljuje se s dvojnim repom zlatni lav u hodu koji u desnoj šapi drži mač. Na štitu sa zlatnom krunom okrunjeni otvoreni vojni šljem s ukrasom s lavom u štitu koji je u porastu. Na obje strane štita nalazi se crveno-zlatni držač šljema.

Obitelj Grdenić rasprostranjena je bila u Županijama Mošon, Sopron i Komaron; među njima bilo je službenika u komori bečkog dvora, bilo redovnika pavlina i dominikanaca, jedan je član obitelji bio provizor u službi grofova Esterházy.¹⁹

Prvi član ove obitelji u Pečuhu bio je Nikola, čizmar, popisao 1697.²⁰ Među popisnicima vinskih daća nalazi se Nikola Grdenić (upisano Grednics Miklós) koji je plaćao vinsku daću od 20 pinta vina.²¹

Đuro Grdenić je pred Županijskom skupštinom svoje plemstvo potvrdio 28. veljače 1736., naime Zagrebačka i Križevačka županija je potvrdila u izdatom dokumentu 24. svibnja 1735. plemstvo obitelji Grdenić koje je potvrđeno 10. srpnja 1734. od Turopoljske plemićke općine. Podnositelj molbe predstavio je kraljevsku darovanicu dodijeljenu Šimi Grdeniću 1495. godine. Prema spisu iz 1715. pred sabrom staleža Hrvatske, Slavonije u Dalmaciji predložena je grbovnica²² obitelji Grdenić koja je obznajena na Plemićkom saboru u Turopolju.²³

Ova povelja je vjerojatno jedna od potvrde darovnica crkvenom plemstvu ili predijalacima.²⁴ Obveznica izdata je 18. 04. 1520. od strane Kaptola u Zagrebu, u njoj se navode imena obitelji predija-

¹⁶ MNL BML IV. (Megyei Törvényhatóságok és Törvényhatóságú Városok, Baranya Vármegye Nemesi Közgylésének iratai) 1.g (Nemesi összírások, számadások) 18., 19. 20. tétel – Nemesek és honorátorok összeírása (Popis plemića i honoraciara)

¹⁷ Isto.

¹⁸ Magyar Kancelláriai Levéltár - Litterae Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici - 1755 - N°. 285.; N10 - Regnicolaris Levéltár - Archivum locumtenentiale Francisci ducis Lotharingiae - Ladula 20. - F. 1. - N°. 11. Rechtsgekehrter doppelschw. Löwe, in der erhobenen Rechten einen Krummsäbel haltend. Kleinod: Der Löwe wachsend. Decken: ? (Siegel d. d. 1766 des Johann Gerdenich, "jur. asses-sor" der adeligen Gemeinde von Turopolje, in d. kroat. Landesarchiv: Process. I. 336). Alter Adel von Turopolje, noch dort blühend. Führt häufig das Prädikat "von Jerebich". Autor se zahvaljuje Zsoltu Zygrayju na dostavljenim podacima.

¹⁹ Autor se zahvaljuje Zsoltu Zsigrayju na dostavljenim podacima.

²⁰ MORÓ, 1987: 58.

²¹ FRANKOVIĆ, 1987: 132.

²² Duplikat grbovnice nalazi se u Kaptolskom arhivu u Bratislavi.

²³ MNL BML Spis je sa latinskog na mađarski prevodio Zsolt Zsigray.

²⁴ Predijalci se nazivaju i crkvenim plemstvom u Zagrebu i okolici, ali u Slavoniji oni mogu biti i svetovni plemići. Autor se zahvaljuje na dostavljenom podatku Gáboru Szeberényiju.

Slika 5. Kazalo Grdeničeve knjige iz 1841. godine

Slika 6. Knjiga Stipana Grdenića na mađarskom jeziku iz 1839. godine

laca, među njima Andrija, Toma i Balint Grdenić, kao i Zethaneka²⁵ Gerdynycha.²⁶ No ne možemo šutke proći ni pored imena Maiora Mlaka-i (Mlakaškog ili iz Mlake) Pavla Krwpycha. Moglo bi se pretpostaviti da je prezime Krupić možda poslužilo nekadašnjem pečuškom đaku, piscu Augustu Šenoi u njegovom romanu *Zlatarovo zlato* da bi ovim prezimenom nazvao neke svoje aktere.

²⁵ Možda je bio zet u obitelji Grdinić, odnosno Grdenić.

²⁶ Stara signatura: Q 234 / 488 DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (bezfondovni fondovi) • Hunyadi család (Obitelj Hunjadi) (Q 234). Autoru se zahvaljuje Zoltu Zsigrayu koji mu je dostavio Regesta: feria quarta proxima quasimodo (ništa više). Zagrebački kaptol javlja da su predijalni plemići u zagrebačkoj županiji: Mirko Zorchych, Antun Faber Antal, Grgur Wgryn, Nikola Phylpoych, Pavao Satrych, Pavao Faber, Petar Arbamazyh, Đuro Sabowych, Đuro Thernynych, Bartol Lectorych, Maior Lompnyca-i zet mu Zthanko, Benka, Petar Sabarych, Balther Sywkowych, Mihajlo Myxych, Kysobres-i Pavao Loncharych, Petar Wolarych, Luka Haysthak, Berlek Vidynoych, Quirinus Gywrgych, Ivan Jagneych, Ivan Ztanchych, Nikola Vydynoych, Đuro Throbsethych, Petar Basthewych, Martin Chrenkowych, Lwkawecz-i Petar Zedmak, Lwsse-i Štefan Jankechych, Tobijaš Pathrychewych, Đuro Pethrycherwyc, Martin Wanych, Petar Wanych, Petar Mezar, Ivan Dewanych, Tobijaš Domjankoych, Đuro Domjankoych, Mihajlo Domjankoych, Ivan Domjankoych, Hrasthye-i Petar Moskowych i njegov sin: Nikola, Martin Modych, Maior Mlaka-i Pavao Krwpych, Dobrancyz-i Petar Kwssewych, jedan drugi Petar Kwssewch, Fabijan Krazych, Toma Kerpez, Đuro Kerpych, Gwzthynnyczai Fabijan Gerssethych, Woynowsthy Marko Swssych, Pavao Ozwethkoych, Šimo Santorych, Andrija Balwzych, Martin Breznachych, Đuro Kordekoych, Toma Kordekoych, Martin Breznachych, Blaž Malchych, Andrija Swchych, Zethanek Gerdynych, Šimo Kozych, Andrija Gerdenych, Đuro Kozych, Toma Opahtych, Toma Gerdenych, Balint Gerdenych, Šimo Zterkowych, Jarchychy Toma Petorwych, Wokomerychy Nikola Folgas, Jakob Swthych, Šimo Glagolych, Pavao Verbanchych, Petar Kyzdawchych, Petar Verbanchych, Bwkowsthak-i Tobijaš Thrwpech, Đuro Petrychkowych, Marko Zmolkowych, Dragonosthy Andrija Radenych, Ambrozije Hawydych, Mirko Paulethych, Filip Radnych, Rodmanczy Filip Kerznarych, Petar Kerznarych, Ambrek Swpanych, Benedek Jardanych i Mihajlo Khwarych koji su pred njime vlastito priznali: Prihvaćaju i usvajaju svakojaku poslušnost, službu i obaveze plaćanja, koje su oni sami ili njihovi roditelji ili šukundjeda i dotada ispunjavali prema vlasnicima Medwewara (Medvedgrad) i Lwkawecza (Lukavec) te prema markgrofu Đuri Brandenburškom i njegovim precima. Drugi dio je dodatni nacrt. Tek što je pročitana izjava i više predijalaca iz Lukavca je prosvjedovala protiv izjave te kaptolu zabranila izdavanje gornje povelje sa fassi-jom, zbog toga da kralj izda zapovijest i da povelja bude izdata "non obstante contradictione quorumcunque". – Izvor regeste: MNL regesta.

PRILIKE U ŽUPNOM UREDU CRKVE SV. AUGUSTINA TE PRETENZIJE STIPANA GRDENIĆA

O djelatnosti župnika Crkve Sv. Augustina u Pečuhu Stjepana Grdenića imamo srazmjerno velik broj njegovih pisama na latinskom i mađarskom jeziku, od 1821. sve do njegove smrti 1848. godine.

Glede objektivnog pristupa o djelovanju ove hrvatske katoličke župe valja istaći da je u datoj Budimskoj četvrti hrvatski živalj brojčano znatno nadmašio sve ostale, ali je u njoj bilo i njemačkih i mađarskih vjernika. U liturgiji sva tri jezika bila su ravnopravna, a dušobrižnici na čelu župe Crkve sv. Augustina valjali su dobro pozvati i služiti se tim jezicima, da bi i na taj način zadovoljili očekivanjima svojih vjernika.

No smrću župnika Ivana Radnića 1794. iskrsnuli su neočekivani i nepoželjni događaji koji su izazvali nepotrebne tenzije, naime crkvene vlasti nastojale su na čelo župe ustoličiti župnika koji nije poznavao hrvatski jezik. (U zagradi navodimo da nije isključen mogući postupak koji je imao za cilj da se u djelo sprovedu odluke Požunskog sabora donesene 1792. godine, jest da mađarski jezik postane zvanični u trojednoj kraljevini, zbog čega su hrvatski staleži oštro prosvjedovali, a pečuški Hrvati također na svoj način reagirali, o čemu će u nastavku još biti riječi. Valja istaći da je 1794. ukinuta mjesna hrvatska (ilirska) i njemačka škola, također iste je godine obustvaljena nastava hrvatskih mladića u Segedinu. Smramo da to nije pusta koincidencija, već početak dugotrajnog procesa denacionalizacije narodnosti u Ugarskoj Kraljevini, čije se krajnje ishodište nije moglo unaprijed predvidjeti te imalo pogubne posljedice kako za nacionalne zajednice tako i za Mađarsku.) Iz prosvjednog pisma hrvatske zajednice 1794. Budimske četvrti postaje razvidno da ne žele prihvatiti takvog župnika koji ne poznaje hrvatski jezik.

Mađarskom pritisku hrvatsko stanovništvo se je opiralo te se s pravom obratilo gradskoj upravi Pečuha s molbom u kojoj se između ostaloga navodi:

"Župnik Radnić premješten je u Lančuk,²⁷ a te su promijene uslijedile iznenada, došebrižnikom postao je pater Bruno,²⁸ koji je premještan na drugo mjesto [...] a hrvatska općina koja je u Budimskom gradu najbrojnija, na svom materinskom jeziku svoja kršćanska katolička učenja u obuci pobožnosti uvijek bava, pripremajući se tako iz dana u dan da se djeca pitomaca pripremi, te da ih se uvede u kršćanski nauk, i u više takvih Božjih znanosti čudesnih, odgajajući ih i vodeći o njima skrb – ovaj je naš duhovni otac od nas preseljen –, te umjesto njega – a mi čuvši o predstojećoj inauguraciji štovanog gospodina župnika u Hetvéhelyu²⁹ Koháryja –, što nam je prouzrokovalo duševnu bol i zbog toga jer gospodin župnik jedino mađarski i njemački jezik govori, a toski³⁰ možda i zna, ali njegova uporaba hrvatskog jezika čak se i ne može iskusiti. Cijenjeno Vijeće! Tko će, dakle, s maloljetnom djecom, koja su brojna, uvijek bavati na hrvatskom jeziku duhovna učenja? A tko će biti taj koji će nama na hrvatskom znati pojasniti Božje propovijedi? Tko će biti taj koji će zapovijedi Matere Crkve Evangelij i Sveto Pismo, koje se odnosi na nas, u stvarnosti pojasniti nam? [...]"³¹

Podnositelji zamolbe, koji se identificiraju sa pripadnicima "hrvatke nacije" (hrvatskog naroda – *autorova opaska*) prijete se, naime upozoravaju da u protivnom ukinut će svoju "staru neizrecivu revnost" prema Crkvi, te ako će im biti Koháry postavljen za župnika "izostajat ćemo iz dolaska u Svetu Crkvu sve dotkle, dokle nećemo dobiti takvog svetog oca koji naš nacionalni jezik dobro razumije i poznaje te će nas navedoti na vječito blaženstvo, i bit će naš vođa". U miroljubivom tomu iznose i ovo: "Kao drugo, nećemo biti protiv takvog duhovnog oca koji da se ovamo odredi, a koji podjednako zna mađarski, hrvatski i njemački, jer je u našem gradu i takav dušobrižnik upravo i potreban". S pravom ističu da "U Budimskom gradu najbrojnija je hrvatska nacija [...] Molimo da Glavni popovski red bla-

²⁷ Lánycsók u blizini Mohača. Nekada je u naselju bilo i hrvatskog (šokačkog) stanovništva.

²⁸ Vjerojatno isusovac.

²⁹ Hetvehely.

³⁰ Slovački jezik.

³¹ MNL BML Pécsi Városi Tanács iratai 1794. (Spisi Gradskog vijeća u Pečuhu) N. 1559. Kutija IV. 1. g. 1-20; SAROSÁCS 89-90, 183.

goizvoli dobro ispitati stvari [...]" Potpis hrvatski građani i stanovnici Budimskog grada.³² No ishod prosvjeda hrvatskih građana bio je takav da se Koháry (Koharics) János 1794. unatoč ogorčenih i obrazloženih pokušaja predstavnika "hrvatske nacije" ipak popunio upražnjeno mjesto bivšeg župnika, iako nedugo, sve do svoje smrti 22. veljače 1795.

Ovu istrgnutu epizodu iz prošlosti župne Crkve sv. Augustina u Pečuhu smatrali smo važnim iznijeti da bi se na taj način poželjeno i potrebno ozračje datih povijesnih prilika u tom gradu podno gore Meček na neki način i ocrtalo i pojasnilo.

No nastavljajući našu priču o prepoštu Stipanu Grdeniću navodimo da je u svojoj 58-oj godini želio zauzeti upražnjeno mjesto Alajoša Kremma, župnika tzv. Belvaroške crkve, iznoseći u svojoj zamolbi važne pojedinosti i o samome sebi, i o njegovim tiskanim knjigama.

Rodoljub sam, tj. rođen u centru grada, stoga želio bih svojim sugrađanima u središtu grada služiti kao duhovni pastir.

Nema od mene zaslužnijeg pečuškog svećenika, naime ja već od 1821. godine nosim teret dana i općine velike i prostrane župe, nastojeći u svakoj prilici promaknuti na dobrobit, korist i na sticanje dobra glasa Grada, vodeći skrb o duševnom blaženstvu građana, zato sam i razlogom o svom trošku izdao knjige u 9000 primjeraka na mađarskom, njemačkom i hrvatskom jeziku, odbijajući od sebe i ono najpotrebnije, samo da bih uznepredio Božju slavu i štovanje Blažene Djevice Marije te duševno blaženstvo svojih sugrađana.

Vjernici u gradskom središtu me vole i zbog toga, jer poznajem sva tri jezika koja su u modi, a mnogi me poznaju još iz dvoga djetinjstva.

U svojoj nazadovajućoj dobi mogao bih također zadovoljiti župnim obavezama gradskog središta, ali ne u takvoj mjeri u Budimskoj četvrti, te i zbog toga molim štovano Vijeće da blagoizvoli mojoj molbi udovoljiti.

Svoje zasluge ne bih predbrojio, cijenjeno Vijeće zna o njima, te ih je i javno službeno i priznalo, kao što o tome svjedoči i diploma koju ovdje prilažem, a koju sam bio sretan dobiti od samoga Cijenjenog Vijeća.

Već sam prepošt, a kao takav svoj bih ured time odmah i resio.

[...]

U Pečuhu 4. ožujka 1846.³³

Ova župa je pripadala gradskoj četvrti u kojoj su bili najbrojniji njemačku vjernici te kandidati da zadovoljili uvjetima za popunjenje upražnjene župnikove stolice trebali su pored mađarskog poznavati i njemački jezik. Bilo je ukupno devet kandidata s potrebitim poznavanjem mađarskog i njemačkog jezika, a među njima treći, hrvatski jezik govorili su Stipan Grdenić i György Finta.³⁴ Grdenićeva kandidatura nije prošla te je sve do smrti ostao u svojem ranijem zvanju.

³² Isto.

³³ MNL BML Pécsi Városi Tanács iratai 1794. (Spisi Gradskog vijeća u Pečuhu) N. 1846. Kutija IV. 1. g. 1-20; SAROSÁ CZ 89-90, 183. Iz Grdenićeva zamolbe na mađarskom jeziku:

Hazafi vagyok, azaz a belvárosban születtem, szeretnék tehát belvárosi polgártársdaimnak mint lelki pásztor szolgálni. Nincs náloznál érdemessebb pécsi (olvashatatlan bejegyzés – a szerző észrevétele) pap, minthogymár 1821 év óta hordom a napnak sulyát és a kóségnek terhét nagy és kiterjedt plébániában, mindenkoron a Városnak jollétét hasznát és jo hírét nevét iparkodván előmozdítani és gondoskodván polgárainak lelki üdvösségéről, melynek okáért 9000 példány magyar, német és horvát könyveket nyomattam ki saját költségeimen, megvonván magamtól még a' szükségesekeket is, csak hogy Isten dicsőségét boldogságos Asszonyunk Maria tiszteletét és polgár társaim lelki üdvösségét előmozdithassam. Szeretnek a' belvárosi hivek azért is, mivel mind a' három divatozo nyelvet tudom, és sokan már gyermekségük óta ismérnek. Hanyatló koromba eleget tehetek ugyan a' belvárosi plébániabeli kötelsségeeknek, de nem annyira a budai külvárosinak, miért ezen tekintetből is kérem a' tekintetes Tanácsot meltoztassék kérelmemet teljesíteni. Érdemeimet rendre nem akarom előszámálni, tudja és nyilvánosan hivatalosan elismérte azokat a tekin Tanács, mint bizonyítja azon oklevél, melyet voltam magától a' tekintetes Tanácstól nyerni. Prépost vagyok már, és ennél fogva is dszt szerzendek azonnal uj hivatalomnak. Pécsett 4 márc. 1846.

³⁴ Isto.

Poslije smrti Stipana Grdenića (9. siječnja 1848. godine) upražnjeno župnikovo mjesto sedam kandidata je željelo popuniti, od kojih u svojim zamolbama Gradskom vijeću ističu svoje pečuško podrijetlo, a svih njih govorili su tri jezika, jest da propovijedi, krštenja, vjenčanja i sahrane održavaju na jezicima narodnosti na kojima komuniciraju sa svojim vjernicima. Mađu kandidatima našao se je Josip Gado (29 g.) rodom iz Pečuha, zaređen za svenika 1844., kapelan u Harkanovcima, poziva se da govori mađarski, hrvatski i njemački jezik. Hrvatska zajednica u Pečuhu u posebnoj zamolbi na mađarskom jeziku njemu je dala podršku. U biskupskoj primjedbi navodi se: "Još nije stekao potrebna iskustva da bi s uspjehom mogao upravljati jednu takvu brojnu župu s njezinim nametima." Među kandidatima našao se je Ivan Marković (66 g.) župnik u Njemetu (Németi), Ferenc Stiminger (33 g.), pomoćni dušobrižnik, Josip Lukanović, zamjenik župnika Crkve sv. Augustina koji je već 33 godine bio ovdje u službi, Josip Martinković (61 g.), posvećen za svećenika 1810. a koji je u Radikovcima župnik od 1828., na petom mjestu Ivan Capjak (39 g.), od 1844. župnik u Lukovišću (Lakócsa) i Gustav Pucher (32 g.), rodom iz Pečuha, koji "mađarski i njemački dobro a hrvatski osrednje govori".³⁵ Za župnika izabran je Josip Martinković. Umro je 8. veljače 1851. godine a na njegovo mjesto zauzeti Puchner.

No za vrijeme Mađarske 48-aške građanske revolucije došlo je i u samom kleru do polarizacije glede zauzimanja stava prema događajima. Oko kapelana Antuna Regena Crkve sv. Augustina okupilo se je preko trideset hrvatskih mladića, jedni u sjemeništu, drugi na pravoslavnoj akademiji, a i Hrvata časnika i mjesnoj posadi.

"Kroz duže vremena opažao sam, da mi i pečuska fukara o zlu misli, ali u onom mladenačkom ilirskom oduševljenju, koje je za onda ovladalo mojom dušom, bio sam pripravan i glavu položiti za domovinu."³⁶

Regen bojeći se od represalija bježi preko Drave na sigurnije mjesto. Ovo navodimo zbog složenih okolnosti koje su vladale u redovima pečuških Hrvata, glede jasnijeg i objektivnog sagledavanja date problematike, a ne iz nekih nacionalnih ili nacionalističkih pobuda, bilo da dolaze s ma koje strane.

MOLITVENIK VRATA NEBESKA

Hrvatski (slavonski) književnik i skupljač narodnog blaga Hrvata u Pečuhu i okolici, Nikola Tordinac prije svoje smrti posjetivši svoju rodbinu u ovom gradu zapisuje:

"Hrvati ovdje ljube svoju vjeru. Pečuški Hrvati imadu svoju posebnu župu [...] Augustinsku hrvatsku župu na Budimskoj kapiji. [...] Milina je gledati i slušati u crkvi kako svaka žena i djevojka nedjeljama i svetkovinama pred sobom drži Gerdenićev molitvenik iz kog umiljno i skladno pjeva."

Mjesni hrvatski živalj ijekavskog izgovora, svoju je bogatu običajnu baštinu prakticirao u svim prigodama vezanim za svagdanji život i crkvene blagdane.³⁷

U crkvenoj službi i odgoju vjernika u kršćanskim krepostima javljala se velika potreba za što su i u edukacijskom smislu pogodovali i hrvatski molitvenici. Grdenić u svećeničkoj službi već sa dovoljno stečenih iskustava izdaje u Pečuhu svoj prvijenac, molitvenik i pjesmaricu pod naslovom *Molitvena knjiga Vrata nebeska nazvana iz razlicitih knjigah, u jedno sastavljena za duhovnu korist illiricskoga naroda po Stipanu Gerdenichu prepostha S. Pavla aposthola od Nyír Pályi, Pecsujskog' Krájljskog' Városha S. Augustina czerkve paroku, mnogo poshtovani duhovni, kako takodjer plemenite Baranye Vármegye sudne stolice prisidniku. Pervi put na svitlost izlazi. U Pecsuhu, pritiskana u slovarnici Mudroucsne skule biskupove. 1837.*³⁸

Grdenićeva molitvena knjiga *Vrata nebeska* [...] nije bilo izvorno djelo, nego, "iz različitih knjiga u jedno sastavljena", stoji i u šestom izdanju, tiskane novim hrvatskim pravopisom u Budimu, u tiskari

³⁵ Isto.

³⁶ ŽERAV, 1919: 89., navodi ANGYAL, 1970: 87.

³⁷ KR PAN, 1991: 72.

³⁸ Primjerak knjige nalazi se u Knjižnici Klimo u Pečuhu. Autor se zahvaljuje na pomoći Éve Smelczer-Pohánka, rukovoditeljici Odjela povijesne zbirke knjižnice.

"Martina Bagóa i sina" (1863.), te je i stilski dotjerana. Prvo izdanje tiskano je u Pečuhu u tiskari ("solo-varnici") Biskupskog lyceja, kako ju Grdenić naziva u "Mudroučnoj škuli".

Velika potražnja za knjigom na narodnom jeziku rezultirala je njezinim drugim izdanjem god. 1845. u Pečuhu, da bi ju Marijan Jajić 1855. po treći put izdao kod Alojzija Bučanskog u Pešti, a postoji i četvrto izdanje, kao i peto i šesto.

Stipan Grdenić u uvodnim riječima ovako se obraća svojim čitateljima:

"Bogoljubnome Štiocu.

Svaki Csovik jest Pastir Dushe svoje, kojumuje Bog ú ruke njegove Dao, da nju Csuva, i da ima dati razlog, kakojuje csuvaro: Zato svaki csovik duxanje Dushu svoju csuvati, paziti, navlastito s- Molitvom, kakoje csinio S. Martin Biskup [...]"

Ispod toga kosim slovima ističe:

Nek ustane stobom molitva, nek obnoch na postelji bdi stobom neka hodi stobom pa svakome mistu.

Grdenić daje savjete i upute na koji se način valja moliti i gdje:

"[...] ú Cerkvi, ili kod kuche, gdi neima nikakve vike, smetnje, niti razgovora, da kleknesh na koli-na, pak da csinish ú pameti tvojoj, daje prid tobom Bog, i da hoche stobomse razgovarati: jere oni koi ustma moli, Bogu govori, a oni koi s- pamechu moli, Bog njemu govori. Tada ucsini dillo od vire ú pameti samo mislechi po ovi nacsin: *Virujem iz svega serdca, da ti Boxe pravi i jedini jesi ovdi kod mene, kako sam duxan Virovati, dasi svagdi, navlastito ú Prisvetome Sakramentu Oltara.*")

Nadalje u predgovoru ističe važnost ljubavi, poniznosti i "uzterpljnja". Uspoređuje čovjeka vjernika sa svetim anđelima "na Nebesi", ali čovjek nije mogućan Boga tako ljubiti kao anđeli jer je "[...] jedno blato, i jedno nishto". Od Boga se očekuje "spasenje illi oproshenje grihah".

Stipan Grdenić, "Preposht, i Parok" svoj je predgovor napisao "U Pecsuhu dana desetoga Miseca Sicsnja Godine 1837." te moli svoje čitatelje:

Dusha tvoja otvorena; gdi prid strashnim sudcem Boga za me moli, koisam bi ovu knjixicu popisao i spravio, sluxise s- njom, ostaj ú ljubavi, i miru Boxjemu zdrav, ovoti xelim iz serdca. Budi faljen Isus na sve vike, vika, Amen.

U prvom izdanju molitvenika navede se crkveni blagdani od 1837., dok u šestom od 1895. do 1921., zapravo, koja svetkovina na koji dan pada:

"Nacsin za poznati Vrimena i Svetkovine (1837.) U šestom izdanju: Način saznati vrime Svetkovinah, koje se priko godine priminuju primjerice Sedamdesetnica, Čista Srida, Uskrs, Spasovo, Duhovi, Brašančevo i I. Nedil. Advent."

Svi su u njemu mjeseci označeni sa dva naziva, od prvog izdanja dakako i u šestom: *Sičanj, Januarius* [...] *Prosinac, December*. Prvi dan u godini slovio je kao *Obrizov*.(anje) *Gosp*.(odinovo) *ili mlado Lito* (Nova godina).

I u Grdenićevom ranijem izdanju molitvenika postoje upute, savjeti, glede "*Stvari ossobite za znanje svakomu potribite* [...]" U tom malom kodeksu praktično ne samo što su označeni svi crkveni blagdani i svetkovine, već:

Od pirova znati valja. [...]

"*Od posta znati valja.* Od Uskersa nejma zapodvidnog Posta do Subote u Ocsi Duhova. Takodjer Brashan csevo (sic!), Miholje, Mala Gospoina, tri Kraljah, Svitlo Marinje, premdasu Svetkovine velike, neimadu Posta zapovidnoga [...]"

Znati valja još. Kada prid kojim Svetcem najdesh ovakvu Zvirdicu (sic!) * ondase oni Dan slobodno more raditi od Misna Doba, kao i drugi, i tresi (sic!) Dan Uskérsa, Duhovah i Boxicsa. A gdi pako najdesh ovakovi Krixics + ondase sav dugi Dan nesmie raditi, kao ni u Nedilju, ni na Spasov Dan; i na Braschancevo.

Molitvenik sadrži i molitve (jutarnje, Molitvu Svetog Augustina, Molitvu Sinu Božjemu, Molitvu Duhu Svetome, Molitvu Svetome Trojstvu, Molitvu Anđelu Čuvaru, Molitvu u večer, prije nego se počme misa, pod misom itd.), ima još u njemu molitava za litanije i *pisme*, a tiskan je na štokavskoj ikavici kao i ostala Grdenićeva djela.

No molitvenik *Vrata nebeska* sadrži posebno poglavlje (od 203. str.) pod naslovom *Shtovanje sedam blagdanih svetkovninah Blaxene Divice Marie. Za duhovnu korist illiriskoga naroda iz latinskog jezika na slavni iliriski prinesheno. Pervi put, na svitlost izlazi*.

Valja naglasiti kako se ovaj molitvenik i danas rabi, pomno čuva među Hrvatima (podravski Hrvati, Šokci, Bošnjaci, Bunjevci), i na pragu Budimpešte, u Anžabegu, u domu Blaža Dunavölgyija, čija se je obitelj prezivala Stojić, još su ga imali 1980.³⁹ Molitvenik je i autoru ovih redaka poklonio posljednji čakavac, Josip Kasonić u sjevernobaranjskom Hajmašu (Nagyhajmás) nedakelo Dombóvára, koji nas je početkom 2012. zauvijek napustio. Na internet je postavljen Grdenićev molitvenik *Vrata nebeska* i u njemu neki upisi o najvažnijim momentima date bunjevačke obitelji (rođenje djece) na svom narječju u Somboru ali mađarskim slovima, baš kao i u naših Hrvata diljem Mađarske.⁴⁰ Radi li se o slučajnoj koegzistenciji? Smatramo kako bi to bila posljedica ukinuća nastave hrvatskog jezika u hrvatskim sredinama. U najnovijem broju *Hrvatskog kalendara 2013*, isto se uočava da se deseljećima pomno čuvao i u podravskim Martincima (Felsőszentmárton).⁴¹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu raspolaze primjerkom molitvenika, a Grdenićeve propovijedi nalaze se u Varaždinu⁴² i Križevcima.⁴³ Molitvena knjiga *Vrata nebeska* Pečuh 1837. – prvo izdanje – ima i knjižnica u Slavonskom Brodu, kao i pečuskoj knjižnici tzv. "Klimó Könyvtár". Ovaj molitvenik u Pečuhu 1845. "Drugi put na svitlost izlazi" te imaju u svom knjižnom fondu knjižnice u Iloku i Vukovaru.⁴⁴

Grdenićev jezik je živ, dinamičan, čist i lijep.

Književnik Stipan Grdenić u svojoj molitvenoj knjizi (šesto izdanje) na samom kraju donosi i kraći stih:

Bogu hvala na početku,
I poslidnjem ovom redku.

USTROJAVANJE KULTA GOSPE U DUHU BAROKA

Učvršćivanje kulta Bogorodice na južnobaranjskim prostorima Pečuške biskupije još je prije Stipana Grdenića otpočeo Antun Josip Turković koji izdaje *Pozdravljenje skoim – sornje Ossicske varoshi, Réthfale i Gravicza parok po prigodi ulazenja u Petcsu mlogo poshtovanih bratscsjah od milloserdga plemenite varoshane Petcsujske* (Ossiku 1796, I. M. Divalt. 28 p).⁴⁵ U zbirčici su objavljeni stihovi posvećeni Sniježnoj Gospi u Pečuhu. Interstrktualna analiza autorovih pjesničkih zahvata odvela bi nas predaleko, stoga odustajemo od njezine obrade.

No o Grdenićevom drugom djelu na tri jezika ima navoda također kod Nikole Tordinca:

"Izdade na trojakom jeziku knjigu u slavu sedam glavnih svetkovina B(lažene) D(jevice) M(arije). Knjige su mu pisane starinskim pravopisom i ikavskim narječjem, a jezik mu je srednje ruke, građen po latinskom kalupu."

³⁹ KRPAN, 1991: 71.

⁴⁰ Internet: <http://bunjevackiroduoslov.blogspot.hu/2008/01/jezik-i-pismo-somborskih-bunjevaca-u-19.html> (posjet 2. siječnja 2013.)

⁴¹ BARIĆ, 2012: 90-91. "Očito da je molitvenik pod naslovom *Vrata nebeska* bio stalno i najomiljenije štivo moje tetke, na što ukazuju i mnoge bilješke nabožnoga sadržaja zapisane olovkom na praznim stranicama molitvenika, ali i na kariranom, iz školske bilježnice izvađenim listićima pisanim onovremenim perom ljubičastom tintom. Mislim da je nepotrebno naglašavati da je sve svoje bilješke i zapise tetka vodila na hrvatskom jeziku, dakako, na mjesnom martinačkom govoru, jer u vrijeme dok je ona pohađala osnovnu školu u Martincima (a rođena je 1920. g.), u Horthyjevoj Mađarskoj bila je zabranjena nastava hrvatskog jezika, čime se ujedno daje i odgovor i objašnjenje zašto je ona i drugi koji su školovani u međuraču pisali hrvatski mađarskim slovopisom i pravopisom".

⁴² Autor se zahvaljuje Luki Marijanoviću na dostavljenom podatku.

⁴³ Pripočeo knjižničar u Križevcima Ozren Blagec.

⁴⁴ Autor se zahvaljuje Emanuelu Hošku na dostavljenom podatku.

⁴⁵ Klimó Könyvtár Pécs, signatura MNF:11918

Tordinčev navod o "trojakom jeziku" odnosio bi se na mađarski, hrvatski i njemački jezik koji je za vrijeme njegova boravka u gradu Pečuhu bio još u uporabi. Ova su dva potonja jezika koncem stoljeća XIX. bili potisnuti i postupno ukinuti u uporabi crkvene liturgije te su uoči Prvog svetskog rata i u potpunosti nestali.

Grdenić ne gubivši iz vida tadašnji sastav pečušskog pučanstva svega je za 4-5 godina izdao o svom trošku u 9 tisuća primjeraka djelo na hrvatskome *Štovanje sedam blagdana svetkovina Blažene Djevice Marije*, pod mađarskim baslovom *Tisztelt oszlop Mária hét jelesebb ünnepére szentelve*⁴⁶ a na njemačkom *Andachtsübungen an den sieben vorzüglichsten Marienfesten*. Na predlistu mađarskog izdanja piše: "Stipan Gerdenić, naslovni prepošt Nyír-Pályi, crkveni županijski svećenik nazvane (crkve) o Svetom Augustinu slobodnog kraljevskog grada Pečuha, sudca sudskog stola slobodne stolice i ugledne Baranjske varmeđije. 1839. u Pečuhu. Tiskano u biskupskom licejskom knjigoizdavačkom zavodu slobodnog kraljevskog grada. Po plemenitom Benjáminu Nagyu,"⁴⁷ te kod njemačkog izdanja navodi se: *aus dem Lateinischen übersetzt von Stephan Gerdenich, Fünfkirchen: Lyc. Buchdruckerei, 1841.*⁴⁸

Ovi njegovi radovi kako i sâm piše prevedeni su sa latinskog jezika. Mišljenja smo da izvrsno mogu poslužiti za interstrukturnu analizu, što bi moglo postati predmetom istraživača date problematike.

Grdenićeve pokušaji za Mariološko ustrojstvo u prvoj polovici 19. stoljeća mogu se smatrati baroknima, s obzirom da takve manire i sadrže, naime barok nije tragom nestao u doba prosvjetiteljstva, pogotovu ne u Hrvata na jugu Mađarske. On će oživjeti zahvaljajući djelovanju Stipana Grdenića i naići na pravi odjek, kako u gradskoj sredini pečušskog hrvatskog živilja, tako i u zatvorenim hrvatska naseľljima, gdje se etnički identitet očuvao sve do naših dana. Naravno, na očuvanju i razvoju hrvatskog identiteta značajno su utjecali elementi religijsko-crkvenog života. Bilo je važno širenje i čuvanje hrvatskih religijskih običaja i pjesama. Svećenik Stepan Grdenić je svojim iznova tiskanim molitvenikom *Vrata nebeska*, trojezičnim knjižicama o Gospi i propovijedima zaista bio na duhovnu korist, kako i sâm navodi, svog "iliričkog naroda", značajno je utjecao na čuvanje hrvatskog jezika i identiteta baranjskih, podravskih, a posebice pečuških Hrvata. Da je to tako svjedočanstva nailazimo i u leksiku npr. podravskog ekavskog dijaleka, dakako i u uvriježenom i utemeljenom nazivu "Divica Marija" i slično, ali istraživanje ove problematike također nije predmet našeg rada.

Dalo bi se istaći kako religija i etnički identitet hrvatskog živilja na selu i u Pečuhu usko su bili povezani. Katolička Crkva u Ugarskoj za vrijeme Gerdenićeva djelovanja i zbog složenih povijesnih, društvenih, vjerskih i kulturnih prilika u duhu Tridenstkih odluka donešenih još 1563. podržavala je višejezičnu praksu i u liturgiji uporabu materinskog jezika. No ne smijemo gubiti iz vida da Crkva u Pečuhu svoju opstojnost može uostalom zahvaliti hrvatskom stanovništvu (pod Osmanlijama 1543.-1686. dubrovačkoj trgovačkoj koloniji, djelovanju isusovaca i franjevac) koji nije prešao na kalvinizam, također ostali su i bez odjeka arijanizma (unitaraca), gajeći i jačajući svoju stoljetnu katoličku tradiciju. Valja naglasiti da protestantske crkve nastojale su ulogu Isusove majke, Svete Marije potisnuti. Stipan Grdenić je pravovremeno uočio potrebu svojih vjernika za molitvenom knjigom, za gajenjem Gospinog kulta u Hrvata, Nijemaca i Mađara i širenjem propovijedi (ona su bila svojstvena franjevcima, podjednako i protestantima) uvelike pridonjeo jačanju katoličke vjere i bogobožnosti na južnim prostorima Mađarske.

Barokno štovanje Marije učvršćavalo i izgrađivalo je duhovnu pjesmu s liturgijskom vrednotom, što je postalo glavnim obilježjem vjerskog života. Uz pjesmu u kojoj se štuje Marija, pojavljuju se i propovijedi, hodočašća, koja vode u Pečuh Sniježnoj Gospi, Đudskoj Gospi i Gospi u Turbetu (mađ. Turbék, nedaleko Sigetvara).

⁴⁶ Pécs 1839, Püspöki Lyceum. 108 p. 8 t. 17 cm. P.: I.888 Klimo Könyvtár Sz.P.IX.18

⁴⁷ *Tisztelt oszlop Mária hét jelesebb ünnepére szentelve*. Gerdenics István, Nyír-Páli czimzetes prépost, szab. kir. Pécs városi sz. Ágostonról nevezett egyház' megyés papja, a pécsi sz. szk. 's tek. Baranya vármegye tábla bírāja által 1839. Pécssett, Nyomtatott a' kir. szab. püsp. lyc. könyvny. intézetben Nz. Nagy Benjámin által.

⁴⁸ Tudásközpont - Helyismereti Osztály, Jelzet (Signatura): PA 1610

Knjižica o Gospi i njezini pandani na mađarskom i njemačkom jeziku imale su za cilj gajiti, jačati i čuvati Gospin kult, uzimajući u obzir i sâm sastav pečuškog i baranjskog pučanstva, stoga su one tiskane na tri jezika. Možda je Grdenića na višejezično prevođenje mogla potaknuti i postojeća kapela Sniježne Gospe u samome gradu Pečuhu na brdici Teće (Tettye) u kojoj su se tronacionalni vjernici također okupljali i prema ustaljenom redu služilo se euharističko slavlje zaredom na tri jezika, upravo kao i u naše dane. Ovamo hodačaste vjernici i iz obližnjih hrvatskih naselja u okolici Pečuha, no ne u zadnjem redu dolaze i sa Vancage (predgrađe Baje). Ipak mišljenja smo da je Grdenić pravovremeno primijetio da u tronacionalnom Pečuhu, gdje su jezici i u gradskoj službi sinova ovih nacija bili jednakopravni, katolički vjernici imaju svoje potrebe a njihove zahtijeva za štivom na materinskom jeziku valjalo bi podmiriti. U svom jednom pismu 1846. navodi kako je ovo djelo o svom trošku izdao u 9 tisuća primjeka. Nije potrebno nikakvo posebno objašnjenje da su mu knjige naišle na neočekivani odjek, bile kupovane i čitane te s pravom doživjele još višekratna izdanja, ali već jezički, stilski dotjerana i otisnuta Gajevim tipom slova.

Stipan Grdenić bio je prevoditelj datih tekstova o Gospi, on je naime prevodio, kako navodi, na tri jezika s "dijačkog" (latinskog) jezika. Međutim, ne navodi od kojeg/kojih latinskog/latinskih autora potječe njegov prijevod. U drugom djelu njegove molitvene knjige *Vrata nebeska...* koja sadrži u sebi *Štovanje sedam blagdana svetkovina Blažene Djevice Marije* uostalom stoji:

PRIDGOVOR

Marie Ljubovcu.

Malena ova Poboxnost, za uzmnoxat tvoje prama Marii bogoljubstvo, sastavljena uzderxi u sebi Nacsin s'kojim Blagdan Marini Poboxno, i Sveto obderxavati moresch. – Sluxise indi ovom malenom bogoljubstva pomochju, koliko putáh Svetkovine Marine prikoGodine dolaziti budu. Sluxise uzderxat megju tolikim poghibelima neoskvernjenost, i druge milosti, koje po Utocsischiu Blaxene Divici zado-bio budesh. Ovom malenom bogoljubstva pomochjom ako se budesh sluxio s' ugxanostju Serdca, i poduffanjme u Mariu: stanovito derxim, da podpomaxen Snaxnim obranjenjem ove velike, milosti, i neoskvernjenosti, Matere, xelje tvoje, i vicnju Slavu lashnje zadobiti budesh moch.

Na mađarskom jeziku iznosi i ovo, što se ne zapaža u hrvatskoj verziji jer je ona kraća:

"Blaženstvenoj Svetoj Mariji koja je bez griješnog začeca, Svetoj Materi vječite propovijedi, Kraljici Anđela, Ženi Nebesa i zemlje. Na njezinu pohvalu je najprije na mađarski jezik iz dijačkog prevodio knjižicu, koju autor daje, preporučava, posvećuje zalogom dubokog poštovanja najmilostivije Majke, najmilostivije zaštitnice, usrdno moleći da sa svojom zaštitom njegove vjernike i njega zaštićuje i ljubljenog svetog sina prema njima ublažuje."⁴⁹

Grdenić natojao je oživjeti i osvježiti svoje djelo posvećeno *Blaženoj Svetoj Mariji...* stoga donosi primjere iz njezina bezgrješnog života, uz postavljanje pitanja vjernicima radi njihove poduke. Na početnim stranicama sva tri djela navode misli uz otisnute slike na bakrorezu Svetog Bernardina o štovanju Marije, upućujući izravne riječi njezinim štovateljima.

Olako se zapaža kako je hrvatski tekst čak i strukturalno identičan s mađarskim.

⁴⁹ A' szeplő nélkül fogantatott Boldogságos Szűz Máriának az örök ige' Szentséges Anyának, angyalok királynéjának, menny 's a föld Asszonyának. Ezen ő ditséretére deákból először magyarra fordítatott könyvecskét mint legkegyesebb Anyja legkegyelmesebb pártfogója iránti mély tiszteletének zálogát adja, ajánlja, szenteli a' szerző esedezvén, hogy hivat 's ötlet pártfogásával oltalmazza néki 's tisztelőinek légyen segítségül 's szerelmes sz. fiát irántuk engesztelje.

Svetkovina. Neoskvernjenog' Zacsetja Blaxe-
ne Divice Marie, Shtujese Osmi dan Miseca
Prosina.

Danas csinise Uspomena onoga Dana, u komu
Prisveta Divica Maria ú utrobi svoje Svete Matere
Anne brez oskvernjenja Istocsnoga Gria bilaje
Zacseta. Ossobitaje ova prama Blaxenaj Divici
Boxja miloschja po kojoj Bog doshastu svoju
Mater, nijedan csas pod doshastju Vraxjom nije
biti pripustio.

Szűz Máriának Szeplőtelen Fogantatása.
December 8-dik napján A' Titok.

Ma van emlékezete annak a' napnak mellyen
Mária az ő Annyának Sz. Annnának méhében
eredeti vétek nélkül fogantaték. Különös kegyel-
me vala az Istennek a' Boldogságos Szűz iránt,
hogy Őtet mint Istennek, jövendővbéli Annyát
egy pillanatig sem akará az ördög hatalmában
lenni.

U nastavku je mađarski tekst nadopunjen, znači ponešto je dulji od hrvatskog:

"Svejdčanstva: I. Od prve točke njezina začesća Marija je bila od samog početka bez ljage.

Da li i ti održavaš u čistoći prvobitni cvijet tvoga djevičanstva? to je tvoje najveće blago, koje uz najveće htijenje trebaš očuvati; ako li jednom izgubiš, više se ono nikada neće povratiti.

II. Marija je bila lišena i od djelatnih grijehova. A ti s kakvom brigom obazilaziš prljavštine grijeha? Nema na svijetu veće svetinje, kao što je to neki veliki grijeh: ali da ne padneš u njega, svaki dan zatraži od Boga da je bolje tisuću puta umrijeti, nego li s takvim grijehom biti zaražen.

III. U Mariji čak nije postojala želja za grijehom. Da li ćeš i ti iz tvoje duše istrijebiti korjenje grje-
hova? Ako se ne želiš okaljati s grijehovima: zauzdaj svoje opake uzrujanosti, izbjegavaj prigode koje navode na grijeh, čuvaj se i od najmanjih pogrešaka. Nećeš dugo ostati bez grijeha, ako li ovome ne udovoljiš."

U nastavku na ovim jezicima slijedi: "Nacsini za shtovat' ovu Svetkovinu, Litanije, Pomolimo se, Molitvi K' Marii Neoskvernjenosti, i Csistochie Materi, Svetkovina Porogjenja B. D. Marie Shtujese Osmi dan Misecu Rujna," itd.

Grdeničeve rečenice su barokne reničenice, značilo bi to da su duge, u kojima se uostalom opisuje i rođenje Svete Marije (prijevod s mađarskog).

[...] Marija se je pak rodila, kao što to dokazano mišljenje drži, nakon stvaranja Svijeta godine četiri tisuće trideset i osme u Nazaretu, u jednom gradiću Galileje, kada je ono vladao Judejom kralj Herod, te Augsur Oktavijan koji je ravnao sa Rimskim Carstvom.

U hrvatskoj verziji Marijine pjesme se donose od 33-56. stranice, dok ih u mađarskoj i njemačkoj ima svega ovih koje niže naporedo navodimo, svrhom da bi čitateljima lakše mogle poslužiti za uspo-
ređivanje i vrednovanje.

Marijine su pjesme na sva tri jezika ispjevane u vezanom stihu, osmercu i rimom na kraju. Uočava se kako peti stih u hrvatskoj inačici manjka.

É n e k.

1. Üdvüzítőnknek Szent Annya,
Óh mennyek' megnyiltt kapuja,
Tenger-evezők' Tsillaga,
Bóldogságos Szűz Mária.

2. Légy segítségem népednek,
Az elesett bűnösöknek,
Ki szülője Istenednek
Annya lettél Teremtődnek.

3. A' mi természetnek folyását,
És a' szülésnek szokását,
Felyül haladád nagy átkát,

P i s m a XIV.

1. Spasitelja Majko Slavna,
Ti u nebo Vrata ravna,
Kroz njih tamo lako dojdu,
Koji pravim Putom pojdu.

2. Dostojnam se Pomoch dati
Koji che se poboljšati
Svoje Grihe stalno tuxech,
Tebi majko! virno sluxuh.

3. Narav se je Zacsudila,
Kad' si Divo porodila,
Tvoga Svetog Stvoritelja.

Minden Szülőknek igáját.

4. Mert angyali köszöntéstől,
Teljes lól a' szent Lélektől,
Szűzen terh* fáradság nélkül,
Szűlél, és fájdalom nélkül.

5. Te azért Istennek Annya,
Légy bűnösök' gyámola,
Nyavalánk' vigasztalója,
Üdvösségünknek kapuja.

6. Hálát adjunk az Istennek,
Atya, Fiú, Szent Léleknek,
Egyenlő három Személynek,
Egy állatú* Istenségnek.

*terh – *teher*

*állatú – *állapotú*

Gledaj inde nas Grishnike,

4. Anđeoskog pozdravljenja,
Ossobito Pokornike,
Da se i mi Svi Spasimo,
Boga s- tobom svi slavimo.

5. Sinu, Svetom Duhu mlogu,
Trim jednakim u Sobstvima,
Narodov kojih jest jedina.
Amen.

É n e k.

1. Mennyszágnak Királynéja,
Angyaloknak szent Asszonya,
Áldott gyökér szűz Mária,
Üdvözlégy Krisztus szent Annya.

2. Te általad e' világra,
Uj világosság virrada,
Örülj ditsőség' virágja,
Kinél szebb nem jött világra,

3. Áldott légy feddhetetelen Szűz,
Isten veled hatalmas Szűz.
Mennyben szent Fiad mellett ülsz,
Tudjuk, rajtunk is könyörülsz.
Tégy méltókká minket szent Szűz
a' Te ditséretedre. Nyerj nekünk
erőt nyomaiddnak hív követésökre.

P i s m a XV.

1. Zdravo Kraljico Nebeska
Zdrava Gospo Angejoska,
Zdravo koren, Vrata zvana.
Od kud' nam' je Svitlost dana.

2. Veseli se o Divica!
Jer' si skuppa i Rodica,
Ti sad' milo pogledaj nas,
I Issusa moli za nas.

3. Zdravo opet Xitka Vrillo,
Bog je s- Tobom Csista Divo,
Milost Boxju nam' izprosi. Amen.

U hrvatskoj verziji prevoditelj Grdenić nije prevodio naredna zadnja dva retka Marijine pjesme, ali je prevedena hrvatska verzija u svemu istovjetna sa svojim mađarskom inačicom.

É n e k

1. MennyeK' Király – Asszonya
örülj szép Szűz; Alleluja!

2. Mert kit méhedben hordozni
méltó valál, Alleuja!

P i s m a XVII.

1. Kraljico Nebeska veseli se, Alleluja.

2. Jer koga' si dostojna bila nositi, Alleluja.

3. A' mint megmondotta vala, feltámadá; Alleluja!

4. Imádd Istent, hogy mossá le bűneinket, Alleluja!

5. Örülj és örvendezz Szűz Mária,

6. Mert bizonynal feltámadott az Ur, Alleluja.

3. Uzkersnuo je, kako je rekao, Alleluja

4. Moli Boga za nas, da Grihe odnemi od nas. Alleluja. Amen.

Naredna mađarska Marijina pjesma ispjevana u osmercu s rimom na kraju stihova, u svemu je istovjetna s njezinom hrvatskom inačicom No završna tri retka mađarske pjesme prelaze u prozu, u kojima vjernik traži pomoć od "Kraljice Nebeske", "Svete Majke", kako bi dospio u raj.

É n e k.

1. Mennyországnak Királynéja,
Irgalmasságunk szent Annya,
Élet, édesség, reménység,
Üdvözlég szép Szűz Mária!

2. Évának árva fiai,
Számkivetett maradéki.
Siralmaink örökösi,
Sok nyavalyáknak hajléki.

3. E' siralomnak völgyében,
Kik nyomorognak nagy inségben,
Hozzád óhajtunk mennyekbe,
Hol vagy örök ditsőségbe!

4. Azért Szószólónk szemedet,
Fordítsd reánk figyelmedet,
És a' te gyarló népedet,
Oltalmazd híveidet.

5. Oh édes Szűz szorgalmadat,
Éreztesd, kegyes voltodat;
Jövendőben' szent Fiadat,
Mutasd meg boldogságodat.
Imádkozzál érettünk Istennek
Szent Annya. Hogy mi is hozzád
Mennybe eljuthassunk.

P i s m a XVII.

1. Zdrava Kraljico Nebeska,
Miloserdja Sveta Majka,
Xivotu, Sladkost, Uffanje,
Zdrava bud' Diva Maria.

2. Mi Sirote Eve Sinci.
Izgnani Svi unuci,
Gorki Suzah Bashtinici,
M-logih Tugah Podloxnici.

3. U ovoj Susah Dolini,
U nevoljah ostavljeni,
Uzdishemo mi svi k- Tebi,
Koja' si u vicsnoj Slavi.

4. Zato Odvitnico Divo,
Pogledaj nas milostivo,
Uteci se za Grisnike,
Obrani Pravovirnike.

5. O dobra Divo! Daj tvoje
Da chutimo Miloserje,
Sin tvoj posli Smertne Csaše,
Bio Dio Slave nasche. Amen.

U nastavku također navodimo Grdeničeve Marijine pjesme na njemačkom i mađarskom jeziku, bez da smo ustanovili njihov latinski izvornik. No već na prvi pogled postaje jasno da su njemački stihovi ujedinjeniji, njihov je metar dotjeran i sastoji se od naizmjeničnih redaka deseterca i deveterca, na kraju

s rimom, dok o mađarskoj verziji ovo se ne može ustanoviti, stoga bi se moglo pomišljati da se je autor Stipan Grdenić poslužio njemačkim vrelom. (Prve dvije strofe čak i ne dajemo.)

3.	Hilf uns die Sünde zu fliehen,
Damit wir uns nicht zuziehen,
Gottes Zorn, so hier auf Erde
Als auch nach dem Lebens Ende.	Segíts, hogy megmeneküljünk a bűnöktől,
Nehogy ránk hozzák
Isten haragját, úgy itt a földön
mint ahogy az élet vége után is.
4.	Ach Mutter der Barmherzigkeit!
Laß uns nicht in all' Ewigkeit
Der Sünd halber verdammt werden,
Von der wir uns ganz abwenden.	Ó irgalom anyja!
Sohase hagyj minket
A bűn miatt elkárhozni,
Attól minket teljesen távoztass el.
5.	Sondern bitte bei deinen Sohn
Da er uns verleihe den Lohn
In jenem Lande der Freuden
Wo sich finden keine Leiden.	Hanem járj közben fiadnál
Hogy adja meg jutalmunkat
Az örömeknek abban az országában
Ahol nem találunk szenvedést.
6.	Ehr sei Gott dem Vater und Sohn,
Welcher von dem himmlischen Thron,
Einig mit dem heiligen Geist,
Stets Allmacht und Weisheit beweist.
Amen	Dicsőség az Atya- és a Fiúistennek,
Aki a mennyei trónról
A Szentlélekkel egyetemben
Szüntelen mindenhatóságot és
bölcsséget tanúsít. Amen
	A' Pécsi Havi Bold. Szűz
Máriának mint dögghalál el-
Leni Oltalmazónknak dicsé-
Rete, 's képe előtti Imádság.	Pisma i Molitva Blaženoj
DIVICI MARII
Snižnoj Gospi Pečujskoj,
od kuge odvitnici.

Mađarska knjižica (108 stranica), kao i njemačka isto je malog formata.

Treće samostalno poglavlje molitvene knjige *Vrata nebeska...* su *Pisme razliciti svetkovinah za cilu godinu* (od 301. str.) daju se pjesme koje se pjevaju: Pod misom, Marijine pjesme, (po broju 17). No ne manjkaju ni Pisme božićne: Narodio se Kralj Nebeski, Radujte se narodi, O ditešce moje drago, O slavna betlemska ti si štalica, Veselte se svi narodi, Majka Diva, Sinka nam porodi. Nađu se i Pisme od Prisvetog oltarskog Sakramenta (ukupno 5), Pisma u Adventu (3), Pisme u Korizmi (5), Pisma Na dan Uskrsnuća Isukristova (Uskernutja Issukerstova), Pisma na Spasovo, Pisma na Duhove, Pisma na Brašančevo (2), Pisma Na dan Prisvetoga Trojstva, Pisma na dan Imena S- Issuvog, Pisma na Novu Godinu, Pisma na S, Tri kralja, Pisma na dan S. Augustina, Pisma prid pridikom, Pisma od kriposti Bogoslovnih, Pisma pod Missom za Mertve, Na Pocetak. Posli Epistole, Na Prikazanje, Na Svet, Posli Podizanja, Na Pricseshtjenje, Na Sverhi S, Misse, Pisma Zafalna, S. Ambrosie, i S. Augustina. (1-112 str.)

PROPOVIJEDI GOVORENJA NEDILJNA...

Prelazeći i na knjigu propovijedi *Govorenja nediljna* može se ustanoviti da je Grdenićev jezik i stil isti, kao i u njegovim drugim izdanjima, dok misaona cjelina, iako izražena pretežito u složenim baroknim rečenicama, ostaje već na prvo čitanje skroz shvatljiva.

Grdenić u dva djela tiska svoje propovijedi *Govorenja nediljna za cilu Godinu Cerkvenu sloxena, i izdana po Stipanu Gerdenichu Jerebickomu, Preposthu S. Pavla od Nyir-Pályi, Parokukod S. Augustina u Pecsuhu. S-dopushthenjem Preuzvishenog, Prisgvitlog i Priposhovanoga Gospodina Ivana Kerst. Scitovszkyja od Nagykéra Biskupa Pecsuhskoga, Knjiga I. i II. U Pecsuhu, Slovima Lycea Biskupskoga. 1845.*

Ovo ti pishem,... da znash, kako se u Kuchi boxjoj zdruxivat imash, koja je skupstina Boga xivog, stup, i tverdina istine. I. Timo. III. 14, 15.

Svoje djelo u predgovoru na latinskom posvećuje poznatom pečuškom meceni Ladislavu Juraniću⁵⁰ (1765.-1850), koje u hrvatskom prijevodu glasi:

"Slavi koju si zaslužio sada se pridaje nova zraka time što si ove ilirske govore ne samo prosudio dostojnim svoje zaštite nego si također poduzeo da tvojom pomoćom budu objavljeni kako bi bili od koristi za ilirske svete propovijedi [...] Po svom slavnom i plemenitom turopoljskom plemenu, iz kojeg potječeš zajedno sa mnom, povezan si također sa čitavim narodom koji govori ilirski. Kako pak ova knjižica sadrži ilirske govore na upotrebu Ilirima, kome ću je posvetiti ako ne Tebi, koji se možeš dičiti ilirsko-ugarskom krvi!"⁵¹

U Pečuhu pod Ilirima i ilirskom jeziku valja podrazumijevati Hrvate i njihov hrvatski jezik. Isticanje hrvatsko-mađarskog podrijetla Juranića nije slučajno, što bi značilo da se obojica mogu identificirati s mađarsko-hrvatskom svijesću, što ne bi trebalo biti da je bilo neobično u to vrijeme, kao i u današnje dane u slučaju pripadnika hrvatske narodnosti u raznim zemljama svijeta koji svojim rođenjem imaju dvije domovine i dva materinska jezika.

Grdenićevi egzempli za naše aktualno istraživanje hrvatske književne povijesti su, kao sastavni dio propovijedi, važno srednjovjekovno i barokno literarno nasljeđe koje svoje bezvremenskom koncepcijom povezuje vremenski tijek razvoja hrvatske pisane riječi. Grdenić u proces oblikovanja propovijedi ugrađuje opimjereno iskustvo raznih autora njegovih pretječa, dakako i neka svoja novostečena iskustva.

Ova knjiga propovijedi ne smatra se vrhunskim djelom onodobne lingvistike, ali na temelju tekstova možemo dobiti točnu sliku o jezičnom stanju i svijetu svijesti tadašnjih hrvatskih vjernika. Nećemo se osvrnuti u detaljima na teme: rječničko blago, stil i teme u vezi o slici svijeta jezika propovijedi, jedino želimo skrenuti pozornost na Grdenićev didaktičizam, koji je prema suvremenim propovijedima, teorijске, edukacijske dijelove crpio iz svakodnevnica, iznoseći pri tomu svoje misli o obitelji, o pravilnom odgoju i o moralnom životu.⁵² Bio bi to ustvari priručnik propovijedi s temama koje utječu na čuvanje ćudoreda, podržavanje bogobojažnosti i produbljivanje boguljublja.⁵³

Usprkos gore iznesenih stavova mišljenja smo da se od Grdenića i ne može očekivati da bi on na rubu hrvatskog jezičnog područja u 19. stoljeću mogao ponuditi i u jezičnom smislu vrhunsko djelo, s obzirom da se nije socijalizirao u jakoj hrvatskoj sredini, već u gradovima Pečuhu i Segedinu, a ne u matičnoj nam zemlji.

Njegova suptilnost uvelike je zadovoljila vitalne potrebe mađarskih Hrvata za religioznim štivima, molitvenicima i propovijedima. Grdenić je pravovremeno uočio i prema svojim skućenim mogućnostima i udovoljio takvim opravdanim zahtjevima.

⁵⁰ László Juranics, veliki prepošt i opat kanonik, rođen je od oca Ferenca (Franje) i majke Éve Stréter, 22. srpnja 1765. u Kapušu (Kaposvár, Šomođska županija), stric Antun mu je bio biskup u Juri (Győr). Isticao se je u Pečuhu kao mecena. BORSY, Judit natuknica Juranics László, *Pécsi lexikon* II. tom, 2010.; Internet: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/jj09908.htm> (posjet 5. siječnja 2013.)

⁵¹ KRPAN, 1991: 75.

⁵² PRODAN, 2008: 177.

⁵³ KRPAN, 1991: 75.

Istančano je želio osmisliti odgojnu praksu hrvatskih vjernika, posluživši se onodobnom suvremenom edukacijskom metodologijom (dajemo ih suvremenom grafijom).

"[...] upitajmo samo onoga mladića: od koga je učio kriva zeklinjanja, psovke, sramotske riječi, koje nepristance iz ustih njegovih rigaju: odgovorit će, da je čuo od Roditeljah, koji su bili baš takva neumivena jezika. Upitajmo samo onu divojku, od koga je učila ljude odgovarati [...] sebe priko stanja svoga kititi, u opravi oholiti se, s mužcima glavami sladko razgovarati se, u Cerkvi na sve strane gledati...? i ispoviditi ćemo, da je u škuli matere svoje ovo učila, koja je sva i ona činila."⁵⁴

Cilj propovjednika bio je da apstraktna moralna učenja aktualizira, da daje praktični putokaz, svrhom da bi ga slušateljstvo i razumjelo, istovremeno i shvatilo njegovu poruku. Grdenić svoje je propovijedi napisao na shvatljivom jeziku i u stilu, ne za učeni sloj svoga doba, nego za jednostavne ljude, iako se je mjestimice služio dugačkim i složenim rečenicima, ali su one jasne i odmah razumljive tj. lako shvaćene. Najvjerojatnije u tomu leži popularnost Grdenićevih knjiga.⁵⁵

Govorenja nediljna... imaju je samostanske knjižnice u Cerniku, Iloku, Našicama, Požegi, Slavonском Brodu i Virovitici.⁵⁶

ZAKLJUČAK

Stipan Grdenić je svojim spisateljskim radom obogatio nabožnu književnost među Hrvatima u Pečuškoj biskupiji i izvan nje. Da je njegova profesija odredila sadržaj tih djela, to je nedvojbeno. Usto, međutim, te knjige su doprinijele ukupnim naporima hrvatskih pisaca podunavskog prostora i mogućnost za posezanje hrvatskog svijeta za štivom pisanim na materinjem, hrvatskom jeziku, te objavljuvanima čak i u više izdanja.⁵⁷ Zahtijev prema crkvenim knjigama Hrvata postojao je s razlogom uslijed njihove duboke religioznosti te katoličkog običaja sahrane, naime preminule su osobe zajedno s njihovim molitvenicima pokopali. Imajući to u vidu pečuška Biskupska tiskara od 1836. svoje je vjernike opskrbljivala hrvatskim liturgijskim knjigama, ali nije odbila ni narudžbe iz Bačke, dapače, ni iz Slavonije. Naročitu pozornost zavređuje Stipana Grdenića molitvenik, *Vrata nebeska* [...], čije su njegovo prvo pečuško izdanje uslijedile nove edicije, s obzirom da mu je knjiga bila jednostavna, razumljiva i lakog jezika, a kao takva za hrvatske vjernike i prijeko potrebna.⁵⁸ Pored svega toga, namjera Grdenićeva bila je da svoj narod uputi na pravi put poštenja i čestitosti.

Smatramo još važnim istaći kako je Stipan Grdenić na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku uspio u hrvatske, mađarske i njemačke vjernike u Pečuhu pa i šire ubaštiniti bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje.

Stipan Grdenić umro je u Pečuhu 9. siječnja 1848. godine, gdje je i pokopan.⁵⁹

Djela su ga nadživjela.

LITERATURA

Angyal, Endre. 1970. *Magyar – horvát kapcsolatok a historiográfiában*. Különnyomat a Magyar Tudományos

Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetének "Tanulmányok a Dél-Dunántúli történetéből" c. kötetéből. Budapest.

Barić, Ernest. 2012. *Hrvatski kalendar 2013*. Croatica [Urednica: Branka Pavić Blažetin]. Budimpešta.

Brüszle, Josephus. 1876-1879. *Recensio Universi Cleri Dioecenses. Quinque- Ecclesiensis* I-III. tom, Quinque- Ecclesiis.

⁵⁴ PRODAN 2008: 177.

⁵⁵ PRODAN 2008: 177-178.

⁵⁶ Autor se zahvaljuje Emanuelu Hošku na dostavljenom podatku.

⁵⁷ KR PAN, 1991: 76.

⁵⁸ PRODAN 2008: 176-177.

⁵⁹ "Nagyságos, és fő tiszteletű Gerdenics István Herpalyi Szent Páli Prépост, és ezen Egyháznak 27 évig meggyés lelkesze, 62 éves, szélütés" ("Milostivi i visoko cijenjeni Stipan Gerdenić, prepošt Herpalyi Szent Pála 27 godina je bio župni svećenik, 62 godine, štok"). MNL BML XV. 15. Felekezeti anyakönyvi másodpéldányok mikrofilmjeinek dobozjegyzéke, Pécs-Budai Külváros, Halotti anyakönyvek I./483.

- Butorac, Josip. 1970. *Katolička crkva u Slavoniji za turskoga vladanja*. Kršćanska sadašnjost Zagreb.
- Franković, Đuro. 1987. Crte iz života pečuških Hrvata u XVIII. i XIX. stoljeću. *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* 1987. [Urednica: Marija Kiss] Tankönyvkiadó, Budimpešta; 1996. Znameniti Hrvati u Pečuhu – Stipan Gerdenić, svećenik i književnik. *Školske novine*, godina XLV., broj 41.- 42., Zagreb; 1997. Isusovačka i Hrvatska pučka škola u Pečuhu – Da trajno postoji i donosi plodove. *Školske novine*, godina XIV, broj 4., Zagreb.; 1997. Iz vjerskog i glazbenog života Hrvata u Pečuhu. *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* 1997., [Urednik: Đuro Franković] Pečuh.; 1998. Škola u Mohaču i Pečuhu pod Osmanlijama Don Šimun Matković (ili Jakšić). *Zornica*, List za Hrvate katolike 9. god. 2-3. broj, Pečuh.; 2012. Pečuški Hrvati i njihovi obrti i cehovi, *Đakovo obrtnički grad* [Urednik: Mirko Čurić]. Obrtnička škola Antuna Horvata Đakovo, Đakovo.
- Moró Mária Anna. 1988. Pécs város polgárai (1697-1707), *Baranyai Helytörténetírás 1987–1988*. BML, Pécs, 1988.
- Krpan, Stjepan. 1991. *Hrvatski uglednici u mađarskom Podunavlju Izbor portretnih prikaza*. Biblioteka Dunav Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nyomárkay, István – Víg, István. 2005. *Rukopisne prodike iz Pannonhalme*. Gradišćanskohrvatske studije 4. Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov. Željezo.
- Pécsi lexikon I. tom A-M i II. tom N-Zs*, 2010. [Glavni urednik: Romváry Ferenc]. Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft. Pécs.
- Prodan, Janja. 2008. *Dijalogom kroz stoljeća Radovi iz poredbene kroatistike*. Biblioteka Nova. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. Pečuh.
- Tengely, Andrien. 2009. A Pécsi Püspöki Joglyceum Mária-kongregációja. *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833-1923 A 2009. október 16-án tartott tudományos konferencia tanulmányai*. (Urednici: Kajtár István, Pohánka Éva), 231-237., Pécs. Tordinac, Nikola. 1986. *Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice*. [Priredili: Đuro Franković – Đuro Šarošac] Tankönyvkiadó, Budimpešta.; 2010. *Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice Seoske bajke i bajalice – crte*. [Urednik: Đuro Franković – Mirko Čurić] Izdanje grada Đakova i Hrvatske samouprave u Pečuhu, Đakovo-Pečuh.
- Sarosácz, György. 2006. *Pécsi boszniai – bosnyák – horvátok*. Pécs.
- Sekulić, Ante 1993. *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju od početka do kraja XVIII. stoljeća*. Prinos za povijest književnost Hrvata Autori i djela knjiga II., Zagreb.
- Varga, Szabolcs *Pécs nemzetiségei a török korban*. Internet: http://arkadia.pte.hu/tortenelem/cikkek/pecs_nemzetisege_a_torok_korban (posjet 26. siječnja 2013.)
- Žerav, Josip. 1919. *Iz dobe buna. (Uspomena Antuna Regena iz 1848). Jeka od Osijeka*, Osijek.
- Internet: Kultura i vrijeme baroka u Austriji <http://wieneruhr.at/kultura-u-vrijeme-baroka-u-austriji/> (posjet 6. siječnja 2013.)

SUMMARY

By his writing and translations, the great provost Stipan Grdenić (also known as Stipan Gerdenich, hun. Gerdenich István, b. 1786 – d. 1848) enriched the Croatian, primarily religious literature among the Croats in Pécs's diocese and beyond, and in great deal Hungarian and German, grounded in his faithful love for God and man. He established a strong cult of Virgin Mary, so typical for Baroque and thus promoted the moral education of his fellow Christians.

The legacy of S. Grdenić spans the timeline of the development of the written word in this tri-lingual area, i.e. Hungarian Croats as well as all Croats. He proved to be both a Hungarian, and a Croatian patriot.

He tried to raise the cultural and spiritual level of common folks' life.

Croatian Christians living in Hungary to this day turn to his writings, written in their native language. In Croatian language he wrote, "to the spiritual benefit of the Illyrian people", a prayer book, the sermons, and in three languages laid the foundations structuring the cult of virgin Mary, publishing books in 9000 copies (!)

HISTORIOGRAFSKI DOPRINOS FRANJE EMANUELA HOŠKA POVIJESTI KONTINENTALNIH FRANJEVACA OD 16. DO 18. STOLJEĆA

HISTORIOGRAPHY CONTRIBUTION OF FRANJO EMANUEL HOŠKO TO THE HISTORY OF THE CONTINENTAL FRANCISCAN ORDER OF THE 16TH TO THE 18TH CENTURY

Mr. sc. Daniel PATAFTA, OFM

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Vlaška 38

d.patafta@yahoo.com

Primljeno / Received: 8. 2. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 930.1-05Hoško, F. E.

271.3(497.5)“15/17”

SAŽETAK

Povijest kontinentalnih franjevacu u novom vijeku dobila je svoje historiografsko vrednovanje u djelima Franje Emanuela Hoška. Njegov dugogodišnje bavljenje poviješću franjevacu kopnene Hrvatske s osobitim težištem na razdoblju od 16. do 18. stoljeća stvorilo je zaokruženu sliku franjevačkog pastoralnog, kulturnog, znanstvenog i društvenog djelovanja u tome razdoblju. Započevši svoja istraživanja poviješću visokog školstva uz koje je vezano nastajanje kulturnih krugova oko tih škola i stvaranje filozofsko-teoloških smjernica na skotističkoj osnovi dovelo je do određenog pluralizma na tom području u 17. i 18. stoljeću na prostoru banske Hrvatske. Djelovanjem redovničkih zajednica, u ovom slučaju franjevacu, Hrvatska je u ovome razdoblju, nakon stoljeća protuosmanlijskih ratova, ponovno uvedena u duhovna i intelektualna kretanja europskog zapada. Hoškov interes usmjeren je u prvom redu na znanstveno vrednovanje franjevačkih prinosa hrvatskoj crkvenoj i nacionalnoj povijesti u spomenutim stoljećima. Temeljeći svoje radove na proučavanju triju povijesnih okosnica koje su obilježile franjevaštvo kontinentalne hrvatske u novom vijeku - katolička obnova, barok i jozefinizam - Hoško je postao nezaobilazan referentni izvor za navedenu problematiku i vodeći stručnjak za jozefinizam i njegove posljedice na hrvatskim prostorima.

Ključne riječi: historiografija, Franjo Emanuel Hoško, barok, katolička obnova, jozefinizam, franjevačke visoke škole, skotizam, kulturni krugovi, znameniti i zaslužni franjevci, novi vijek

Key words: historiography, Franjo Emanuel Hoško, Baroque, Catholic revival, Josephinism, Franciscan higher education, Scotism, cultural circles, prominent Franciscans, new age

Franjo Emanuel Hoško, svećenik i franjevac Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda, povjesničar i dugogodišnji nastavnik na ustanovama Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ostavio je dubok trag i svojim radovima postao nezaobilazan izvor za proučavanje franjevačke povijesti od

16. do 18. stoljeća.¹ Historiografski radovi Franje Emanuela Hoška cjelovito obuhvaćaju povijest kontinentalnih franjevacu u vremenu njihove obnove krajem 16. i u 17. stoljeću, vrhunac njihove pastoralne, kulturne i znanstvene djelatnosti u 17. i 18. stoljeću, ali i suton te iste djelatnosti krajem 18. stoljeća. Stoga su tri temeljne ishodišne točke Hoškova proučavanja i kontekstualizacije franjevačke povijesti u novom vijeku katolička obnova, barok i jozefinizam sa svim elementima jansenizma. Time se Hoško svrstao u red hrvatskih povjesničara kao stručnjak za franjevačku katoličku obnovu i jozefinizam na prostoru kontinentalne Hrvatske. Njegova znanstvena djelatnost najvećim je dijelom usmjerena upravo na proučavanje povijesti Franjevačkog reda na hrvatskom prostoru, osobito na području kontinentalne Hrvatske. Poglavitno je svoj znanstveni rad usmjerio na istraživanje povijesnih zbivanja u kojima su hrvatski franjevci, nekoć jedinstvene i cjelovite Provincije Bosne Srebrene, djelovali i sudjelovali s posebnim osvrtnom na njezin prekosavski i podunavski dio. Upravo je najveći dio istraživanja franjevačke prošlosti na hrvatskom kontinentu obuhvatio 16. i 17. stoljeće kada je Bosna Srebrena doživjela svoje teritorijalno širenje i djelatni procvati, ali i 18. stoljeće kada dijeljenjem nastaju nove redovničke provincijske zajednice sv. Kaja (Presvetog Otkupitelja) i sv. Ivana Kapistranskog. U središtu njegovog interesa nalaze se i Provincija sv. Ladislava i Hrvatsko-kranjska provincija sv. Križa, nekada Bosna Hrvatska, koje su obuhvaćale samostane u središnjoj i zapadnoj Hrvatskoj, a gdje su franjevačka braća dušobrižnički, odgojno i znanstveno djelovala u spomenutom razdoblju. Hoškovo proučavanje franjevačke baštine na prostoru kontinentalne Hrvatske nije se razvijalo pravocrtno.² Svoje znanstveno i istraživačko povijesno zanimanje započeo je proučavajući franjevačke visoke škole, najprije u središnjoj Hrvatskoj, zatim u Osijeku i Slavoniji te naposljetku one u Budimu i Podunavlju. Nakon toga pisao je o pastoralnim i katehetskim temama, obrađujući franjevački doprinos u vrijeme katoličke obnove, ali se nije zadržavao samo na franjevačkoj baštini nego je zahvaćao puno šire u povijest Crkve u Hrvata u spomenutom razdoblju i s obzirom na spomenute teme. Naposljetku obradio je i franjevce koji su svojom djelatnošću od 16. do 18. stoljeća, a i neki u 19. stoljeću, zadužili ne samo Red i svoje provincije, svrstavajući se time u zaslužne djelatnike Crkve na hrvatskom prostoru, nego i osobe koje su uvelike utjecale na događanja na općoj nacionalnoj razini u svim sferama kulturne, znanstvene i društvene povijesti. Ovim temama treba pribrojiti i niz radova koji također obrađuje franjevačku povijesnu prisutnost i njihovu baštinu na prostoru kopnene Hrvatske u vremenu katoličke obnove i jozefinizma. Svojim radovima Hoško se predstavio znanstvenoj javnosti kao eminentni stručnjak za franjevačku povijest na hrvatskim prostorima, zatim kao vrsni poznavatelj procesa katoličke obnove u hrvatskim zemljama, ali prije svega kao vodeći stručnjak za jozefinizam u hrvatskoj historiografiji.

Njegovi radovi sintetiziraju i zaokružuju jedno važno razdoblje hrvatske nacionalne i crkvene povijesti, vrijeme od 16. do početka 19. stoljeća. On u svojim radovima povezuje osobe, procese i donosi zaključke koji stvaraju nezaobilaznu okosnicu za daljnje proučavanje franjevačke povijesti u hrvatskim zemljama. Prema tome Hoško je prvi franjevački povjesničar koji suvremenim historiografskim pristupom piše povijest svoga Reda na hrvatskim prostorima u novom vijeku, koristeći pritom veliki broj izvorne građe i svu poznatu literaturu nužnu za pisanje franjevačke povijesti među Hrvatima. Ne zauzima se samo na prenošenju općih podataka ili čistoj faktografiji, vrijednost njegovih radova nalazi se upravo u tome što na temelju izvora povezuje i kontekstualizira osobe, procese i institucije s vremenom

¹ Biobibliografski izvori: *Tko je tko u Hrvatskoj? Who is who in Croatia?*, Franjo Maletić (ur.), Zagreb, 1993., 264.; *Hrvatski leksikon*, sv. I., Zagreb, 1996., 451.; *Opći religijski leksikon*, Adalbert Rebić (ur.), zagreb, 2002., 39-40.; *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropole. Spomenica*, Mile Bogović, (ur.), Zagreb-Rijeka 1999., 355-357.; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. V., Zagreb, 2002., 682-683.; Petar STRČIĆ, Prilog o znanstvenome djelu Franje Emanuela Hoška o franjevačkoj prošlosti u Hrvatskoj, u: *Rijeka*, 8(2003)1, 55-61.; Veronika RELJAC, Bibliografija Franje Emanuela Hoška, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška. Tkivo kulture*, s. Nela Veronika Gašpar (ur.), Zagreb-Rijeka, 2006., 9-23.; Josip BARBARIĆ, Od recenzije do recenzije, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška. Tkivo kulture*, s. Nela Veronika Gašpar (ur.), Zagreb-Rijeka, 2006., 25-42.; Bonaventura DUDA, Neistraženi pokazatelji duge povijesti skotizma, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška. Tkivo kulture*, s. Nela Veronika Gašpar (ur.), Zagreb-Rijeka, 2006., 43-52.; Ante SEKULIĆ, Hoškov budimski krug hrvatskih franjevačkih pisaca, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška. Tkivo kulture*, s. Nela Veronika Gašpar (ur.), Zagreb-Rijeka, 2006., 53-63.

² Josip BARBARIĆ, Od recenzije do recenzije, 26.

i prostorom. Time su njegova djela o franjevačkoj povijesti među Hrvatima prvorazredni znanstveni i historiografski izvor. Spomenute činjenice potiču su da se ovim radom pokaže cjelokupna znanstvena djelatnost Franje Emanuela Hoška vezana uz franjevačku povijest na području kontinentalne Hrvatske u vremenu od 16. do 18. stoljeća.

1. FRANJEVAČKO ŠKOLSTVO U POSTTRIDENTSKOM RAZDOBLJU U DJELIMA FRANJE EMANUELA HOŠKA

Svoj znanstveni rad Hoško je započeo upravo bavljenjem visokim školstvom franjevac kontinentalne Hrvatske. Tako je 1968. ciklostilom umnožen izvadak iz njegove doktorske disertacije pod nazivom "Škole Hrvatske franjevačke provincije sv. Ladislava (1613.-1783.). Prilog povijesti hrvatske filozofije i teologije u 17. i 18. stoljeću." S obzirom na autorovu daljnju znanstvenu aktivnost i tematiku kojom se bavio može se reći kako je ova tema usmjerila njegovo daljnje znanstveno-istraživačko djelovanje. U "Predgovoru" knjige Hoško navodi kako je ova tematika izabrana s nakanom da se rasvijetli povijest hrvatske teologije i filozofije kao i prošlost franjevac u banskoj Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću. Školstvo je izabrano iz razloga što je ono predstavljalo jednu od značajnijih aktivnosti provincije sv. Ladislava, koja je pokrivala prostor središnje Hrvatske u tom razdoblju, i da bi se upotpunila slika o kulturnim, posebno školskim prilikama u sjevernoj Hrvatskoj u vrijeme katoličke obnove pa sve do jozeinističkih reformi koje su dovele 1783. do ukidanja tih škola.³ Hoško također navodi kako je za cjeloviti prikaz franjevačkog doprinosa povijesti teologije i filozofije u Hrvatskoj u vrijeme katoličke obnove potrebno još dosta predradnji, ali je uspio dati početni poticaj proučavanju djelovanja i organizacije pojedinih školskih institucija provincije sv. Ladislava kao i vrijedan prilog literarnoj djelatnosti na području filozofije i teologije u tim institucijama. Samim time unio je više svjetla u poznavanje odgojno-obrazovnih i kulturnih prilika banske Hrvatske u 17. i 18. stoljeću.

Na tom tragu Hoško nastavlja dalje sa svojim istraživanjima i već 1970. godine objavljuje rad "Franjevačka bogoslovija u Zagrebu (1613.-1783.)."⁴ kraći dodatak svome članku "Skotistička filozofija zagrebačkog kruga 17. i 18. stoljeća."⁵ Naslanjajući se na temu svoje disertacije autor nastavlja svoj znanstveno-istraživački rad govorom o učilištu moralnog bogoslovlja u Zagrebu koje je osnovano 1613. godine i učilištu filozofije osnovanom 1633. godine. Ova učilišta postala su ishodištima razvoja skotističke teološke i filozofske misli u Zagrebu 17. i 18. stoljeća. O istoj temi Hoško piše i u "Hrvatskom tjedniku" 1971. godine.⁶ Slijedi članak "Odgoj franjevac Provincije sv. Ladislava u razdoblju potridentske obnove"⁷ gdje se ponovno bavi temom odgoja i obrazovanja u 17. i 18. stoljeće, sada franjevačkih odgajnika, u duhu tridentske obnove.

Godine 1976. habilitira s radom "Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću."⁸ Ovim radom autor čini iskorak iz dotadašnjeg zagrebačkog kruga franjevačkih visokih škola i skotističkog filozofsko-teološkog kruga i započinje dugotrajno bavljenje visokim školstvom i skotizmom franjevac u Slavoniji i Podunavlju. Ubrzo će u slijediti i drugi radovi vezani uz ovu tematiku: "Prosvjetno i kulturno djelovanje

³ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, *Škole Hrvatske franjevačke provincije sv. Ladislava (1613.-1783.). Prilog povijesti hrvatske filozofije i teologije u 17. i 18. stoljeću*, 3.

⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačka bogoslovija u Zagrebu (1613.-1783.)*, u: *Bogoslovna smotra*, 40(1970.)2-3, 203-205.

⁵ Franjo Emanuel HOŠKO, *Skotistička filozofija zagrebačkog kruga 17. i 18. stoljeća*, *Bogoslovna smotra*, 40(1970.)2-3, 210-218.; Ovaj članak ponovno će biti objavljen pod istim nazivom u: *Synthesis philosophica*, 8(1993.)16, 335-344.

⁶ *Skotistička filozofija u Hrvatskoj*, u: *Hrvatski tjednik*, " 2. VII. 1971., br. 12., 10.

⁷ Franjo Emanuel HOŠKO, *Odgoj franjevac Provincije sv. Ladislava u razdoblju potridentske obnove*, u: *Dobri Pastir*, 26(1976.), 191-229.

⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, u: *Kačić*, 8(1976.), 135-191.

bosanskih i hrvatskih franjevacu tijekom 18. stoljeća u Budimu⁹, "Filozofski rukopisi hrvatskih franjevacu XVIII. sr. u franjevačkom samostanu u Budimpešti"¹⁰, "Franjevačko visoko učilište u Požegi", "Franjevačka visoka škola u Slavonskom Brodu" i "Teološki rukopisi hrvatskih franjevacu 18. st. u franjevačkom samostanu u Budimpešti".¹¹ Hoško je ovim nizom radova započeo svoje sustavno istraživanje osječkog i budimskog kruga hrvatskih franjevačkih pisaca čije je djelovanje bilo usko povezano s visokoškolskim ustanovama vezanim uz ta dva franjevačka obrazovna centra. On ovdje u prvom redu bilježi, upućuje i upoznaje znanstvenu javnost s postojanjem franjevačkih odgojno-obrazovnih ustanova na području Slavonije i Podunavlja, zatim se osvrće na filozofsko-teološku baštinu nastalu u tim centrima, uglavnom skotističku, te naposljetku obuhvaća i ostalu spisateljsku ostavštinu franjevacu na tome prostoru, a koja je usko vezana uz djelovanje pojedine visoke škole.

Tema franjevačkog školstva i njihovog prinosa znanstvenom, kulturnom i društvenom životu Hrvata u Podunavlju i Slavoniji Hoškova je preokupacija i u kasnijim radovima. Godine 1985. slijedi članak pod nazivom "Nastavna osnova filozofije i teologije u školama hrvatskih franjevacu"¹² kojim je izašao iz dotadašnjih okvira kontinentalnih franjevacu i dao sliku franjevačkog *ratio studiorum* koji je obvezivao sva franjevačka učilišta u razdoblju nakon Tridenta, a temeljio se na skotističkoj filozofsko-teološkoj osnovi. Istoj temi vraća se, ali sada unutar problematike kontinentalnih franjevacu, u radu "Lanosović i filozofsko-teološke škole u Slavoniji i Podunavlju"¹³, zatim u člancima "Školsko djelovanje franjevacu u Bačkoj tijekom 18. i 19. stoljeća", "Filozofsko učilište u Vukovaru (1733.-1783.)"¹⁴, "Doprinos franjevačkih visokih škola skotističkoj filozofiji i teologiji", "Filozofski rukopisi predavača na franjevačkim učilištima u Srijemu, Baranji i Bačkoj tijekom 18. stoljeća", "Kajo Agjić i vukovarski odjel franjevačke bogoslovne škole"¹⁵, "Franjevačka gramatička škola u Našicama", "Franjevci i škole u kontinentalnoj Hrvatskoj" "Franjevačke visoke škole na Trsatu u prošlosti"¹⁶ i "Studium generale" u povijesti visokog školstva u Osijeku".¹⁷

Vrhunac Hoškovo bavljenja poviješću školstva i skotističke filozofsko-teološke baštine kontinentalnih franjevacu predstavlja posljednja knjiga njegove trilogije o kontinentalnim franjevcima "Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj".¹⁸ Znanstveno-istraživački rad Franje Emanuela Hoška sabran u ovoj knjizi uvjerljivo pokazuje da su franjevačke škole tijekom 17. i 18. stoljeća bile mjesta sustavnog prenošenja znanja mladim franjevcima na temelju skotističke filozofsko-teološke misli. Dugi niz popisa predavača, odnosno lektora, koji su mahom bili školovani u inozemstvu postali su nositelji katoličke obnove među hrvatskim franjevcima, ali i uvelike zadužili hrvatsku kulturu i znanost. U svo-

⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevacu tijekom 18. stoljeća u Budimu, u: *Nova et vetera*, 28(1977.)1-2, 113-179.; Ante SEKULIĆ, Hoškov budimski krug hrvatskih franjevačkih pisaca, 54.

¹⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, Filozofski rukopisi hrvatskih franjevacu XVIII. sr. u franjevačkom samostanu u Budimpešti, u: *Croatia christiana periodica*, 1(1977.)1, 91-98.

¹¹ Franjo Emanuel HOŠKO, Teološki rukopisi hrvatskih franjevacu 18. st. u franjevačkom samostanu u Budimpešti, u: *Croatia christiana periodica*, 2(1978.)2, 157-159.

¹² Franjo Emanuel HOŠKO, Nastavna osnova filozofije i teologije u školama hrvatskih franjevacu, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb-Dubrovnik, 1985., 199-217.

¹³ Franjo Emanuel HOŠKO, Lanosović i filozofsko-teološke škole u Slavoniji i Podunavlju, u: *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, Osijek, 1985., 125-130.

¹⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, Filozofsko učilište u Vukovaru (1733.-1783.), u: *Anali za povijest odgoja*, 1(1992.), 13-24.

¹⁵ Franjo Emanuel HOŠKO, Kajo Agjić i vukovarski odjel franjevačke bogoslovne škole, u: *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, Vinkovci, 1996., 33-50.

¹⁶ Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevačke visoke škole na Trsatu u prošlosti, u: *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, Mile Bogović (ur.), Zagreb-Rijeka, 1999., 245-270.; Franjo Emanuel Hoško, *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009., 285-309.

¹⁷ Franjo Emanuel HOŠKO, "Studium generale" u povijesti visokog školstva u Osijeku, u: *Tri stoljeća visokog školstva u Osijeku*, Osijek, 2001., 16-36.

¹⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

jim istraživanjima Hoško je dokazao kako su ta mjesta, bazirana na fakultetskoj nastavnoj osnovi, bila rasadišta franjevačkog kulturnog i znanstvenog stvaralaštva te mjesta za rast i prilagodbu peripatetičke filozofije i teologije. Djelatnost franjevačkih škola prelazila je zidove školskih ustanova i postajala jedan od ključnih čimbenika obrazovanja, znanstvenog i kulturnog prinosa hrvatskih franjevaca narodnoj kulturi i znanosti u vremenu katoličke obnove. Knjiga je najvećim djelom napisana na temelju arhivskog gradiva tako da je do tada relativno slabo poznato djelovanje franjevačkih škola u 17. i 18. stoljeću utemeljeno na izvornoj i pouzdano provjerenoj arhivskoj građi. Samim time Hoško je dokazao kako se franjevačka učilišta kontinentalne Hrvatske mogu mjeriti s visokoškolskim ustanovama zagrebačkih isusovaca i leopoldovskih pavlina. Također je istaknuo i franjevačku bogoslovnu školu u Zagrebu kao prvu u tom dijelu Hrvatske koja je slijedila fakultetsku nastavnu osnovu.

Tijekom neprekinute višestoljetne prisutnosti na području kontinentalne Hrvatske franjevci su ostavili duboki trag u životu Crkve i hrvatskog naroda. Iako su do danas ostali više prepoznatljivi po svojoj pastoralnoj djelatnosti i apostolatu nikako se ne može zanemariti i njihova uloga u sustavu obrazovanja kao i uloga koju su imali u razvoju hrvatske znanosti. Desetljeće nakon izlazenja ove monografije izašla je knjiga "Slavonska franjevačka učilišta".¹⁹ U ovom zborniku sabrani su autorovi radovi vezani uz odgojno – obrazovno djelovanje franjevaca s područja Slavonije i Podunavlja, uglavnom u 18. stoljeću.

Franjevačke škole koje su u prošlosti djelovale na području današnje Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda nisu nastajale kao dio specifičnog franjevačkog poslanja nego kao potreba Reda za obrazovanim svećenicima koji će adekvatno moći služiti svome poslanju u različitim povijesnim okolnostima i na različitim mjestima u provinciji. U tim su školama djelovali najučćeniji i najugledniji članovi provincija, mahom školovani u inozemstvu, te su, kako bi odgovorili na odgojne i obrazovne potrebe sredina u kojima su se nalazili i djelovali, ostavili iza sebe brojna znanstvena djela koja su pisali i izdavali za potrebe, ali i naroda među kojim su djelovali. Također ne treba zanemariti i ulogu koji su imali u razvoju pučkog školstva u Hrvatskoj kao i njihov cjelokupni rad oko opismenjivanja i podizanja kulturološke razine hrvatskog naroda na području zapadne, sjeverne i istočne Hrvatske, kao i među Hrvatima u Podunavlju. Upravo je ovo bila nit vodilja koja je Franju Emanuela Hoška usmjeravala u njegovom znanstveno-istraživačkom i sustavnom historiografskom pristupu ovoj tematici, koju je naposljetku i zaokružio stvarajući time temeljne izvore za daljnje proučavanje franjevačkog školstva u vrijeme protirentske obnove.

Hoško svojim radovima o skotizmu ne razlaže osobitosti tog filozofskog-teološkog smjera svojstvenog Franjevačkom redu, nego kao crkveni povjesničar pripravlja gradivo i stvara povijesni kontekst za njezino razumijevanje. Osnova za proučavanje filozofsko-teološke baštine hrvatskog skotizma jesu upravo pisani radovi i literatura iz toga vremena, ali u središtu Hoškova interesa nalaze se škole na kojima je proučavana i poučavana skotistička filozofsko-teološka osnova. Zato im autor pristupa na način da ih prikazuje kao žarišta skotističke misli posvećujući veliku pažnju nastavnicima tih učilišta i njihovim radovima. Osim pisanih i tiskanih radova franjevačkih predavača na visokim franjevačkim učilištima kontinentalne Hrvatske Hoško donosi u svojim radovima i tezarije, odnosno postavke za javnu raspravu, kao važne izvore za poznavanje hrvatskog skotizma. Na tom tragu formira četiri filozofsko-teološka skotistička kruga 17. i 18. stoljeća nastala u okviru franjevačkih visokih škola kontinentalne Hrvatske. U tom smjeru usmjereni su i njegovi radovi koji se bave ovom problematikom. Tako Hoško kao prvi spominje zagrebačko školsko područje koje se formira oko zagrebačke bogoslovne škole osnovane 1633., a koja 1670. prerasta generalni studij drugog razreda. Poslije njega nastaju trsat-ski, budimski i osječki kulturni krug. Osobitost ovih kulturnih krugova bila je u tome što se formiraju oko franjevačkih visokih učilišta i njeguju skotistički filozofsko-teološku nastavnu osnovu te na tom tragu ostvaruju filozofski pluralizam na hrvatskom prostoru u 17. i 18. stoljeću. Već kratkim uvidom u Hoškovu znanstvenu djelatnost na ovome planu može se vidjeti kako skotizam preko franjevačkih visokih škola i djelovanja njihovih nastavnika ostvario znatan utjecaj na kršćansku duhovnost, crkveni pastoralni rad, prosvjetu i književnost Hrvata u 17. i 18. stoljeću.

¹⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka učilišta*, Zagreb, 2011.

2. PASTORALNA I KATEHETSKA TEMATIKA 17. I 18. STOLJEĆA U HOŠKOVIM ZNANSTVENIM RASPRAVAMA

Pastoralna i katehetska djelatnost kontinentalnih franjevaca tema je kojom se Franjo Emanuel Hoško bavio od samih početaka svoga znanstvenog rada. Uz franjevačko školstvo u 17. i 18. stoljeću ovaj segment franjevačke djelatnosti nezaobilazan je u njegovim radovima. Hoško kroz svoje radove daje pregled franjevačkog pastoralnog djelovanja na prostoru od sjevernog Jadrana do Dunava, uključujući i njegovu lijevu obalu, i to od početaka novog vijeka, 16. stoljeća, do prve polovice 19. stoljeća. Ovaj znanstveni prinos poznavanju pastoralnog i katehetskog rada kopnenih franjevaca među Hrvatima nezaobilazna je podloga za izradu sustavnog djelovanja franjevaca u kontinentalnoj Hrvatskoj na pastoralnom, znanstvenom, kulturnom i svakom drugom području. Ovdje možda najbolje zvuče Hoškove riječi o pastoralnom poslanju kontinentalnih franjevaca kada kaže kako je misijska ukorijenjenost franjevaca, osobito u mali svijet, posvuda je njihova prepoznatljiva značajka. Služenje poslanju Crkve postala je značajka "hrvatskog franjevaštva." Odnosno, upravo je ova apostolska značajka franjevaštva temeljna oznaka duhovnosti franjevaca tijekom duge povijesti njihove prisutnosti među Hrvatima. Pokazuje to i povijest hrvatskih franjevaca općenito jer razotkriva da je apostolska zaokupljenost u ostvarivanju poslanja Crkve njihovo trajno nadahnuće, pokretač djelovanja i ujedno i jamac njihove franjevačke autentičnosti.²⁰ Upravo ovi čimbenici, odnosno bitne karakteristike franjevačkog pokreta u hrvatskim zemljama učinili su franjevece aktivnim sudionicima svih prijelomnih događanja hrvatske povijesti.

Pastoralno-katehetskim radom franjevaca kontinentalne Hrvatske Hoško se počinje baviti nešto kasnije nego školstvom. Prvi njegov rad s ovom tematikom objavljen je 1984. pod nazivom "Franjevci i knjiga za slavonske krajišnike".²¹ Nakon toga slijedi njegovo prvo monografsko djelo posvećeno hrvatskoj katekizamskoj literaturi u 17. i 18. stoljeću - "Negdašnji hrvatski katekizmi."²² U ovoj knjizi sabrani su Hoškova istraživanja i neki već objavljeni prilozi o hrvatskoj katekizamskoj literaturi katoličke obnove. Autor je obradio trideset hrvatskih katekizama čime je zaokružio povijest hrvatske katekizamske literature u potridentskom razdoblju. Osim općih crkvenih i pastoralnih prilika u kojima se katekizam pojavio ističe i one sadržaje i značajke pojedinog katekizma koji ga najprikladnije razotkrivaju u naše vrijeme. Među ovim katekizmima nalaze se i oni franjevačkih autora. Slijede znanstveni radovi pastoralno-katehetske tematike: "Pastoralno djelovanje franjevaca u Baču tri posljednja stoljeća"²³, "Pastoralno djelovanje u prošlosti i sadašnje apostolsko služenje"²⁴, "Škola Kristuševe" i katekizamske tradicije u hrvatskoj katehetskoj literaturi"²⁵, "Višestoljetno djelovanje franjevaca u Đakovu" i "Dešićev "Raj duše", prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije".²⁶ Godine 2000. tiskano je Hoškovo monografsko djelo, prvo u trilogijskom nizu, "Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća".²⁷ Knjiga nje vodič kroz sedamstoljetnu prošlost franjevaca na tlu Hrvatske od sjevernog Jadrana do Podunavlja. Ona je zbornik s dvadeset i jednom raspravom o zbivanjima i osobama koje su presudno obilježile franjevačku povijest na hrvatskom tlu. Uglavnom su zastupljeni već objavljeni autorovi radovi, ali i nova istraživanja provedena u arhivskim institucijama u domovini i inozemstvu. Sama knjiga napisana je s ciljem da se izreče Hoškov pogled o pojavnosti hrvatskog franjevaštva, s naglaskom na činjenici kako je bitna oznaka hrvatskog franjevaštva služenje općem poslanju Crkve u

²⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb 2000., 17.

²¹ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i knjiga za slavonske krajišnike*, u: *Kačić*, 16(1984.), 153-160.

²² Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb 1985.

²³ Franjo Emanuel HOŠKO, *Pastoralno djelovanje franjevaca u Baču tri posljednja stoljeća*, u: *Od Gradovrha do Bača*, Sarajevo 1988., 57-66.

²⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, *Pastoralno djelovanje u prošlosti i sadašnje apostolsko služenje*, u: *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i metoda*, Emanuel Hoško (ur.), Zagreb 1992., 43-56.

²⁵ Franjo Emanuel HOŠKO, "Škola Kristuševe" i katekizamske tradicije u hrvatskoj katehetskoj literaturi, u: *Vrela i prinosi*, 21(1994/95.), 269-277.

²⁶ Franjo Emanuel HOŠKO, *Dešićev "Raj duše"*, prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije, u: *"Raj duše" s motrišta našega vremena*, Rijeka 1995., 85-103.

²⁷ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb 2000.

vlastitom narodu. U samome djelu izrazito su zastupljene pastoralne teme kojima autor dokazuje i pokazuje franjevački apostolat i zauzeto pastoralno služenje Crkvi u Hrvata. Ova, pastoralna tematika, najviše će doći do izražaja u drugom djelu Hoškove trilogije "Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj".²⁸ Ovo monografsko djelo također daje pregled franjevačkog pastoralnog djelovanja na prostoru sjevernog Jadrana do Dunava, odnosno čitav prostor na kojem su kontinentalni franjevci djelovali tijekom osam stotina godina svoje neprekinute prisutnosti u hrvatskom narodu. Autor u ovoj knjizi ne pokazuje izričite pretenzije da pruži cjelovitu povijest franjevačkog pastoralnog djelovanja na prostoru kopnene Hrvatske, iako izvrsno zaokružuje na tom planu razdoblje 17. i 18. stoljeća. Ono je u prvom redu velik prinos boljem poznavanju pastoralnog rada franjevaca među Hrvatima. Nastavljajući se na svoju prethodnu knjigu i ovdje, samo puno izričitije, ističe služenje i poslanje franjevaca u okviru Crkve kao prepoznatljivu oznaku hrvatskog franjevaštva. Najveći dio posvećen je upravo franjevačkom apostolskom i pastoralnom djelovanju od 16. do 19. stoljeća, u vremenu osmanskih osvajanja i njihove vladavine nad velikim djelom hrvatskog teritorija, zatim u razdoblju potridentske obnove i u vremenu jozefinizma. Čime se ponovno vraća trima čimbenicima koji su obilježili povijest kontinentalnog franjevaštva od 16. do početka 19. stoljeća.

Na istom tragu nastavlja pisati i dalje te objavljuje niz novih radova koji tematiziraju pastoralni rad franjevaca od 16. do početka 19. stoljeća.²⁹ Godine 2011. najveći dio ovih radova sabran je u zborniku "Slavonska franjevačka ishodišta".³⁰ Govoreći o *ishodištima* autor već u samom naslovu najavljuje da su radovi sabrani u ovoj knjizi tematski i sadržajno vezani uz određena razdoblja, ljude, pokrete i životne okolnosti koji su utjecali i oblikovali život slavonskih i podunavskih franjevaca, njihove organizacijske strukture te naposljetku utjecali na njihovo pastoralno i misijsko poslanje. Prema tome knjiga nije standardni kronološki i tematski pregled nego niz znanstvenih članaka u kojima je pregledno i iscrpno obrađena određena tema, koja je s druge strane ishodišna za razumijevanje društveno – političkih, gospodarskih, crkvenih, duhovnih i idejnih strujanja koja su se odražavala na živote i rad franjevaca na području Slavonije i dijela Podunavlja. Ova knjiga, odnosno zbornik radova, svojevrsan je mozaik tematski povezanih članaka koji kroz različita povijesna razdoblja, na različite načine progovaraju o slavonskim i podunavskim franjevcima u kontekstu izazova koji su od njih tražili uvijek nove metode ostvarivanja svoje apostolske zadaće u Crkvi. Tražeći ishodišta njihova apostolata Hoško je ponudio niz radova koja kroz četiri tematska poglavlja predstavljaju uporišta franjevačke prisutnosti i djelatnosti, odnosno ishodišta slavonskog franjevaštva. Odgovoran izbor zadataka u skladu s poslanjem Crkve i odgovornost prema temeljnom franjevačkom poslanju, uvijek sa sviješću očuvanja autentičnog franjevaštva, učinili su slavonske franjevce prepoznatljivim sljedbenicima sv. Franje Asiškog, dok je njihova pastoralna odgovornost postala njihovo bitno obilježje.

3. ZASLUŽNI FRANJEVCI OD 16. DO 18. STOLJEĆA U HOŠKOVIM RADOVIMA

Prateći znanstveno-istraživački rad Franje Emanuela Hoška može se uočiti kako je on najvećim djelom usmjeren na razdoblje od 16. do početka 19. stoljeća, sa tri već ranije navedena čimbenika koja

²⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2001.

²⁹ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO-Domagoj ŠIMUNOVIĆ, Doprinos franjevaca kontinentalne Hrvatske jezikoslovlju i književnosti, u: *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno nasljeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2000., 65-82.; Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevačko apostolsko djelovanje u kontinentalnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti, u: *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno nasljeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2000., 31-42.; Franjo Emanuel HOŠKO, Tristoljetno pastoralno djelovanje subotičkih franjevaca, u: *Franjevačka prisutnost u Subotici*, Subotica 2001., 115-124.; Franjo Emanuel HOŠKO, Pet i pol stoljeća franjevačkog služenja Gospi Trsatskoj, u: *Svetište Majke Božje na Trsatu*, Rijeka 2003., 95-100.; Franjo Emanuel HOŠKO, Opismenjavanje puka u Slavoniji i Srijemu prema pastoralnim izvješćima Josipa Mihića (1733./34.), u: *Spomenica Filipa Potrebiće*, Zagreb 2004., 179-190.; Franjo Emanuel HOŠKO, Bogorodica u propovijedima Franje Glavinića (1652.), u: *Marija u propovijedima hrvatskih katoličkih obnovitelja*, Zagreb 2004., 51-62.; Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma, u: *Croatica christiana periodica*, 29(2005.)55, 115-161.

³⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb 2011.

su obilježila hrvatsko novovjekovlje - katolička obnova, osmanska osvajanja i jozefinizam, kojemu možemo pridružiti i jansenizam kao pojavu koja je obilježila Crkvu u Hrvata u 18. stoljeću. Nakon tema vezanih uz franjevačko školstvo, zatim uz njihov apostolat i pastoralni rad, slijedi niz radova posvećenih zaslužnim franjevcima koji su obilježili spomenuto razdoblje i ostavili trag u hrvatskoj crkvenoj i nacionalnoj povijesti.

Velika pažnja Franje Emanuela Hoška od početaka njegovog historiografskog rada bila je usmjerena na Franju Glavinića. Među najznačajnije moralno – prosvjetiteljske pisce s početka razdoblja katoličke obnove u hrvatskim zemljama ubraja se Franjo Glavinić, franjevac, propovjednik, književnik, latinist i povjesničar. Govor o Franji Glaviniću prisutan je u modernoj i suvremenoj hrvatskoj historiografiji od njezinih početaka u 19. stoljeću pa do danas. Svojim životom i djelatnošću Glavinić je svakako jedna od vodećih ličnosti hrvatskog kulturnog i vjerskog života prve polovice 17. stoljeća. Glavinić se svakako ubraja u red značajnijih hrvatskih djelatnika u vremenu katoličke obnove, osobito u njezinoj početnoj fazi. Njegova djela i danas su važan izvor proučavanja različitih društvenih i humanističkih znanosti, svakako u prvom redu za povijesne znanosti, zatim za povijest hrvatske književnosti, filologiju i semantiku, ali i za teologiju. Svoj neizostavni doprinos dao je i Hoško svojim radovima. Prvi takav rad objavljen je 1989. pod nazivom "Franjo Glavinić svjedok i istraživač povijesti", slijede zatim i drugi radovi: "Korespondencija trojice Frankopana s Franjom Glavinićem"³¹ i "Bogorodica u propovijedima Franje Glavinića".³² Hoškovom zaslugom 2014. godine izdani su hrvatski prijevodi Glavinićevih djela "Historia Tersattana" i "Origine della Provincia Bosna Croatia".³³ Oba ova djela vrijedni su historiografski izvori hrvatskog ranog baroka, odnosno djela koja utiru put modernoj hrvatskoj povijesnoj znanosti. Iako su sama daleko od suvremenih standarda pisanja povijesnih radova, ona su svakako odraz vremena u kojem su nastala. Bez obzira na to podaci koji se nalaze u njima nezaobilazni su u prvom redu za proučavanje franjevačke prošlosti u hrvatskim zemljama, kao i za proučavanje povijesti Crkve u Hrvata gdje su franjevci od svoga dolaska u 13. stoljeću imali važnu pastoralnu, prosvjetnu i kulturnu ulogu.

Hoško je autor i svojevrzne tetralogije o franjevcima koji su obilježili kraj 18. i početak 19. stoljeća. Prva knjiga u ovome nizu posvećena je slavonskom franjevcu Marijanu Jaiću.³⁴ Pisanjem monografije ovom franjevcu Hoško započinje niz franjevaca koji su djelovali u vrijeme jozefinizma, čime ponovno u središte svoga interesa stavlja jozefinizam i jansenizam kao nezaobilazne teme svojih radova. Jaić koji je živio u prvoj polovici 19. stoljeća svojim se radom može ubrojiti među sudionike hrvatskog narodnog preporoda, dok je na razini svoje provincije nastojao težiti obnovi izvornog franjevačkog života narušenog jozefinističkim reformama iz 18. stoljeća. Ovom knjigom autor dokazuje kako je Jaićevo kulturno djelovanje nastalo u stvaralačkom krugu koji započinje u 17. stoljeću u Slavoniji i Podunavlju, a u 18. stoljeću razvijaju ga filozofske i teološke škole u Osijeku, Budimu, Vukovaru, Šarenggradu, Iloku, Brodu na Savi itd. Osobit naglasak Hoško stavlja na jozefinizam i Jaićevo obnovno djelovanje unutar Provincije sv. Ivana Kapistrana, prihvaćajući teze suvremenih austrijskih povjesničara koji u jozefinizmu promatraju austrijski tip prosvjetiteljstva sa široki spektrom kulturnih i društvenih promjena. Na tragu obnove franjevaštva u kontinentalnoj Hrvatskoj uslijed posljedica jozefinizma nastalo je i monografsko djelo o Euzebiju Fermendžinu,³⁵ zaljubljeniku u franjevačku povijest i zagovornikom obnove franjevačkog života u 19. stoljeću prema smjernicama koje bi u duhu izvornog franjevačkog načina života trebala usmjeravati njihovu kulturnu i pastoralnu djelatnost za dobro Crkve. Slijedećom monografijom o Josipu Paviševiću Hoško se ponovno vraća u vrijeme 18. stoljeća i na tematiku jozefinizma,

³¹ Franjo Emanuel HOŠKO, Korespondencija trojice Frankopana s Franjom Glavinićem, u: *Riječki teološki časopis*, 10(2002.)2, 473-483.

³² Franjo Emanuel HOŠKO, Bogorodica u propovijedima Franje Glavinića (1652.), u: *Marija u propovijedima hrvatskih katoličkih obnovitelja*, Zagreb 2004., 51-62.

³³ Franjo GLAVINIĆ, *Historia Tersattana (Povijest Trsata)/ Origine della Provincia Bosna Croatia (Postanak Provincije Bosne Hrvatske)*, Rijeka, 2014., s 13.

³⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, *Marijan Jaić, obnovitelj među preporoditeljima*, Zagreb 1996.

³⁵ Franjo Emanuel HOŠKO, *Euzebiju Fermendžin, crkveni upravnik i povjesnik*, Zagreb 1997.

što naznačuje i u naslovu same knjige.³⁶ Ova knjiga najveći je Hoškov doprinos poznavanju jozefinizma u hrvatskim krajevima, i slobodno se može reći kako ga je ona učinila eminentnim stručnjakom za tu problematiku. Pišući o slavonskom franjevcu Josipu Paviševiću Hoško stvara sliku jozefinističkih reformi prema modelu koji je u 18. stoljeću zacrtao vladar i Carski dvor. Pavišević je tijekom jedanaest godina svoje upravne službe u Provinciji sv. Ivana Kapistrana bio aktivan svjedok jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju. Za vladanja Josipa II. pokazao je mudrost i razboritost u izboru postupaka koji njegovu provinciju neće dovesti u sukob s državom, ali će ujedno biti i prvi među višim crkvenim dostojanstvenici ma koji će nakon smrti Josipa II. zatražiti dokidanje jozefinističkih reformi. Hoško ovaj niz zaključuje knjigom o franjevcu Grgi Čevapoviću.³⁷ Ovaj hrvatski franjevac, pisac, povjesničar, pravnik i provincijal, do sad je bio zapažen i najpovoljnije valoriziran kao jedan od preteča ilirskog preporoda zbog svojih nastojanja usmjerenih pravopisno – jezičnom sjedinjenju hrvatskih zemalja u prvoj polovici 19. stoljeća. Knjiga Franje Emanuela Hoška ponajprije je usredotočena na osvjetljavanje uloge fra Grge Čevapovića kao književnika, kulturnog djelatnika i promicatelja obnove autentične franjevačke baštine u razdoblju kasnog jozefinizma. Na tragu svoga djelovanja u obnovi i promicanju autentičnih franjevačkih vrednota, što je razlog njegovih povijesnih istraživanja i nastanka njegovih pravnih spisa, Čevapović je realno proniknuo u stanje u Crkvi i društvu u vrijeme kasnog jozefinizma, te je u svojim nastojanjima da se jozefinističke uredbe stave izvan snage postao jedan od prvih osporavatelja ranog liberalizma koji se razvio upravo iz kasnog jozefinizma.

Uz spomenute franjevece svjedoke jozefinizma Hoško je u svojim radovima obradio i franjevačke biskupe Pavla Jančića de Tauris, Krizostoma Fogha i Pavla Budimira.³⁸ Zatim slijedi rad o franjevcu iz 18. stoljeća Emeriku Paviću³⁹, nakon toga o Marijanu Lanosoviću⁴⁰, također franjevcu iz 18. stoljeća, i Kaji Agjiću.⁴¹ Godine 2004. Hoško izdaje svoju knjigu posvećenu trsatskim franjevcima⁴² gdje u 43 poglavlja donosi imena onih trsatskih franjevaca koji su svojom osobnošću i djelom pružili veliki prilog Trsatskom svetištu, svojim provincijama, ali i ostavili veliki trag na crkvenom i kulturnom području našega naroda. Knjiga je svojevrsna povijest onih franjevaca koji su u prošlosti bili vizionari i nositelji promjena uvjetovanih crkvenim, kulturnim i društvenim zbivanjima. Veliki broj životopisa sadržanih u ovoj knjizi posvećen je franjevcima koji su živjeli i djelovali na Trsatu od 16. do 18. stoljeća.

³⁶ Franjo Emanuel HOŠKO, *Josip Pavišević, svjedok Jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju*, Zagreb 2003.; Hoško je već 1983. napisao jedan znanstveni rad o Paviševiću: Franjo Emanuel HOŠKO, Pisma Josipa Paviševića Marijanu Lanosoviću, u: *Croatia christiana periodica*, 7(1983.)12, 48-65.; nakon toga uslijedio je drugi rad: Franjo Emanuel HOŠKO, Pisma Josipa Paviševića Blažu Tadijanoviću, u: *Croatia christiana periodica*, 8(1984.)14, 141-167.

³⁷ Franjo Emanuel HOŠKO, *Grga Čevapović, osporavatelj ranog liberalizma*, Zagreb 2011.

³⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, Pavao Jančić de Tauris i Krizostom Fogh, u: *Kaj*, 12(1979.)4, 95-102.; Franjo Emanuel HOŠKO, Pićanski biskup Pavao Jančić de Tauris (1662.1667.), u: *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009., 183-197.; Franjo Emanuel HOŠKO, Biskup Pavao Budimir (1667.-1670.), u: *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009., 199-211.

³⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, Fra Emarik Pavić (1716.-1780.), u: Emarik PAVIĆ, *Flos medicinae*, Split 1980., 17-22.; Franjo Emanuel HOŠKO, Emarik Pavić i idejni odmak od književnosti katoličke obnove u drugoj polovici 18. stoljeća, u: *Zavičajnik. Zbornik Stanislava Marijanovića*, Osijek, 2005., 165-187.; Franjo Emanuel HOŠKO, Fra Emerik Pavić (1716.-1780.9, u: *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb 2014., 11-13.; Franjo Emanuel HOŠKO, Pavićev povijesni spis "Ramus viridantis olivae", u: *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb 2014., 13-24.

⁴⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, Lanosović i filozofsko-teološke škole u Slavoniji i Podunavlju, u: *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, Osijek 1985., 125-130.; Franjo Emanuel HOŠKO, Lanosovićev rukopis "Jus publicum ecclesiasticum" (1783.) i ključne postavke jozefinističkog crkvenog prava, u: *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Supplement*, br. 1., *Zbornik akademika Luje Margetića*, Rijeka, 2001., 425-439.

⁴¹ Franjo Emanuel HOŠKO, Agjićeva uloga u franjevačkoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, u: *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, Vinkovci, 1996., 33-50.; Franjo Emanuel HOŠKO, Kajo Agjić i vukovarski odjel franjevačke bogoslovne škole, u: *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, Vinkovci, 1996., 139-156.

⁴² Emanuel HOŠKO, *Trsatski franjevci*, Rijeka 2004.

Pišući o franjevačkim visokoškolskim ustanovama na području kontinentalne Hrvatske u 17 i 18. stoljeću, njihovom pastoralnom, znanstvenom i kulturnom doprinosu, autor se bavio i predavačima na tim školama. Ovime se nastavio baviti i u svojim katehetsko-pastoralnim radovima te je zatim izdao i niz radova i monografija o zaslužnim i znamenitim franjevcima kopnene Hrvatske od 16. do početka 19. stoljeća. Najveći dio tih biografskih radova, koji su plod Hoškovih znanstvenih istraživanja u domaćim i stranim arhivima, ušao je kao enciklopedijske jedinice u "Hrvatski franjevački biografski leksikon."⁴³ Hoško je u leksikonu, između velikog broja kontinentalnih franjevaca od srednjeg vijeka do početka 21. stoljeća, obradio i one franjevca koji su tijekom 16., 17. i 18. stoljeća dali svoj prilog izgradnji hrvatskog društva, napose na polju prosvjete i kulture u svim njezinim granama i bili nosioci ostvarivanja pastoralnog poslanja Crkve među Hrvatima. Leksikon tako donosi biografije istaknutih franjevaca iz vremena katoličke obnove i جوزefinizma koji su se istaknuli u društvenom i javnom životu kao pisci i pjesnici, filozofi i teolozi, glazbenici i narodni prosvjetitelji, umjetnici, graditelji te pastoralni i karitativni radnici. Ovaj širok raspon autorovih priloga u Leksikonu plod je njegovog dugogodišnjeg bavljenja franjevačkom prošlošću na području kontinentalne Hrvatske, s osobitim naglaskom na razdoblje od 16. do 18. stoljeća. Hoškove biografije franjevaca iz 16., 17. i 18. stoljeća postaju na određeni način izvor za proučavanje filozofije i teologije skotističke skolastičke škole, oni su u isto vrijeme i prilog poznavanju književne, gramatičke, filološke, glazbene, povijesne i likovne djelatnosti kontinentalnih franjevaca. Uz to neizostavna su ishodišna točka za poznavanje prosvjetnog i socijalnog djelovanja kopnenih franjevaca u novom vijeku. Leksikon uz sve to presudan je odmak od mnogih dosadašnjih povijesnih prikaza pojedinih franjevaca jer je usredotočen na povijest samih ustanova, zbivanja i pojedinaca koji su ih obilježili.

4. OSTALI HOŠKOVI RADOVI IZ HRVATSKOG FRANJEVAČKOG NOVOVJEKOVLJA

Nizu Hoškovih radova koji se bave franjevačkom tematikom u razdoblju od 16. do 18. stoljeća, a donekle izlaze po svojoj tematici, iz ranije spomenutih tematskih cjelina kojima se autor bavio u svom višegodišnjem znanstvenom radu, uputno je spomenuti i one koji daju uvid u povijest kontinentalnih franjevaca u hrvatskom novovjekovlju. Iako je dobar dio tematike kojom se Hoško bavi u ovim radovima spomenut i obrađen u njegovim drugim radovima, ova djela nanovo iščitavaju povijest franjevaca u ovom iznimno plodnom razdoblju njihove djelatnosti na novi način. Uglavnom se radi o temama vezanim uz povijest franjevaca u zapadnoj Hrvatskoj.

Najveći dio svog redovničkog i pastoralnog rada Franjo Emanuel Hoško proveo je na Trsatu tako da je i dio tih radova posvećen upravo Trsatskom svetištu. Hoško je autor većeg broja knjiga o Trsatskom svetištu crkveno-povijesne tematike različite namjene, načina pisanja, a samim time i znanstvenog dometa. Knjige "Na vrhu Trsatskih stuba" i "Marijoljublje naših starih"⁴⁴ zbirke su povijesnih, odnosno povijesno-teoloških eseja. Dok su monografska djela "Marijin Trsat"⁴⁵ i "Svetište Majke Božje Trsatske" povijesni su vodiči svetišta Majke Božje na Trsatu, a knjižica "Marijin Trsat. Vodič kroz Svetište Majke Božje i franjevački samostan"⁴⁶ napisana je kao turistički vodič za posjetitelje Svetišta i samostana na Trsatu. Ovom monografskom nizu o Trsatskom svetištu treba pridodati i knjigu "Na vrhu trsatskih stuba".⁴⁷ Posrijedi je knjiga koja na popularan način prikazuje najznačajnije kulturno-povijesne sadržaje Trsatskog svetišta i franjevačkog samostana. Od značajnijih znanstvenih radova o Trsat-

⁴³ *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović (ur.), Zagreb 2010.

⁴⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, *Marijoljublje naših starih*, Rijeka 1992.

⁴⁵ Franjo Emanuel HOŠKO, Sedam stoljeća Trsatskog svetišta, u: *Marijin Trsat*, Rijeka 1991., 25-52.

⁴⁶ Franjo Emanuel HOŠKO-Marijan BRADANOVIĆ, *Marijin Trsat. Vodič kroz Svetište Majke Božje i franjevački samostan*, Rijeka 2002.

⁴⁷ Emanuel HOŠKO, *Na vrhu trsatskih stuba*, Rijeka 1991.; Drugo prošireno izdanje izašlo je u Rijeci 2007. godine.

skom svetištu u razdoblju potridentske obnove ističe se rad "Barokna historiografija o Trsatskom svetištu"⁴⁸ gdje Hoško piše o djelima nastalim nakon druge polovice 15. stoljeća, s osobitim naglaskom na onima nastalim u baroku, a koja progovaraju o tradiciji prijenosa Marijine nazaretske kućice na Trsat 1291. godine. Istom tematikom, iako u suženom obliku, bavi se u članku "Kašićeva Istorica Loretana u svjetlu loretske i trsatske historiografije." Riječ je o radu koji Kašićevo djelo promatra u duhu katoličke barokne pobožnosti hrvatskog puka prema Majci Božjoj u njezinim svetištimu u Loretu i na Trsatu. Vrijedan prinos povijesti Trsatskog samostana Hoško je dao u radu o franjevačkoj knjižnici na Trsatu⁴⁹ ovdje je uglavnom predstavio vrijedniju knjižnu građu mahom ih 16., 17. i 18. stoljeća. Ovom nizu radova o Trsatu pridodajemo i članak "Splet predaje i povijesti na Trsatu"⁵⁰ te tekst "Ranarnici i ljekarnici u franjevačkom samostanu uza Svetište Gospe Trsatske".⁵¹ Po raznim publikacijama namijenjenim široj publici može se naći veći broj radova posvećenih povijesti Trsatskog svetišta i franjevačkog samostana. Veliki doprinos Franje Emanuela Hoška povijesti Trsatskog svetišta nalazi se u činjenici što je on prvi povjesničar koji historiografski i znanstveno progovara o predaji o prijenosu Marijine nazaretske kućice na Trsat. Pritom on nudi znanstveno utemeljena i prihvatljiva rješenja koja u ovoj predaji nalaze i elemente povijesnosti koje autor stručno analizira i prezentira, dajući time historiografski okvir za tumačenje ove predaje vezane uz najstarije hrvatsko marijansko svetište.

Od franjevačkih tema koje su vezane uz zapadnu Hrvatsku iz pera Franje Emanuela Hoška izašao je vrijedan prikaz širenja franjevaca na području Krbavske biskupije u kasnom srednjem vijeku i ranom novom vijeku.⁵² U radu Hoško detaljno i pregledno prikazuje širenje franjevaca na području kasno-srednjovjekovne Like i Krbave pod patronatom Frankopana, ali i suton i propadanje franjevaštva na tome prostoru u osvit novoga vijeka.

* * *

Ovaj sumarni pregled kroz znanstveni rad Franje Emanuela Hoška o njegovom historiografskom prinosu povijesti kontinentalnih franjevaca od 16. do 18. stoljeća pokazuje kako je njegovo znanstveno djelo odraz povjesničara modernog shvaćanja i modernog historiografskog pristupa povijesti. Svi ovi radovi predstavljaju ga kao istraživača koji dobro vlada metodologijom znanstvenog rada te da se radi o znanstveniku koji nadilazi povijesne klišeje i stereotipe i pristupa povijesnoj tematici krajnje profesionalno. Glavnina Hoškovih radova tematski je vezana uz povijest hrvatskih franjevaca u novom vijeku. Razdoblje od 16. do 18. stoljeća, i jednim djelom prve polovice 19. stoljeća, u središtu je autorovog znanstvenog promišljanja i istraživanja. Franjevačke teme iz vremena katoličke obnove i jozefinizma sa svim njegovim posljedicama na franjevački život i apostolat, predstavile su Hoška znanstvenoj javnosti i osigurale mu mjesto u hrvatskoj historiografiji kao ozbiljnog i sustavnog povjesničara koji svakom problemu kojim se bavi pristupa krajnje znanstveno i utemeljeno. Njegov pristup arhivskoj građi i detaljno proučavanje iste unijelo je u hrvatsku franjevačku i crkvenu historiografiju novi, suvremeni pogled na spomenutu problematiku i na isti način prezentiralo je javnosti. Brojne i opsežne bilješke u njegovim radovi svjedočanstvo su znanstvene sustavnosti i historiografskog promišljanja nad obrađenom temom. Svakako se može reći kako su obilježja Hoškova znanstvenog rada visoki stupanj znanstvenosti, vjerodostojnosti, sustavnosti i jezične pravilnosti kojom predstavlja povijesnu građu.

Hoškovi radovi, razasuti po brojnim znanstvenim časopisima, ali i onima popularne namjene, kao i njegova monografska djela, pokazuju kako je najveći dio svoga radnog i znanstvenog vijeka bio usmje-

⁴⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, Barokna historiografija o Trsatskom svetištu, u: *Dometi*, 24(1991.)1-3, 51-58.

⁴⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevačka knjižnica na Trsatu, u: *Sveti Vid*, 3(1998.), 219-231.

⁵⁰ Franjo Emanuel HOŠKO, Splet predaje i povijesti na Trsatu, u: Radmila MATEJČIĆ, *Crkva gospe Trsatske i franjevački samostan*, Rijeka 1991., VII-XI.

⁵¹ Franjo Emanuel HOŠKO, Ranarnici i ljekarnici u franjevačkom samostanu uza Svetište Gospe Trsatske, u: *Acta facultatis medicinae fluminensis*, 17(1992.)3-4, 159-166.

⁵² Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Krbavskoj biskupiji, u: *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Mile Bogović (ur.), Rijeka-Zagreb 1988., 83-94.

ren na povijest kontinentalnih franjevacu u novom vijeku. Bilo je to vrijeme velikog franjevačkog uzleta koji se odrazio u njihovom svestranom i plodnom djelovanju na svima poljima, ali i vrijeme sutona u vrijeme jozefinizma. Obrađujući franjevački prinos školstvu, znanosti i hrvatskom društvu u spomenutom razdoblju, autor je pokazao zavidno poznavanje procesa i ideološke pozadine pojedinih povijesnih događaja, ali je ujedno ukazao kako je upravo zahvaljujući hrvatskom redovništvu, u ovom slučaju franjevcima, Hrvatska u 17. i 18. stoljeću, nakon nestanka osmanlijske opasnosti, ponovno bila uvedena u zapadnoeuropski kulturni krug. Hoško to jasno i precizno prikazuje na primjeru franjevacu koji su procese i dostignuća zapadnoeuropskog novovjekovlja uspješno inkorporirali u hrvatski društveno-povijesni ambijent 17. i 18. stoljeća. Jozefinizam koji je učinio kraj ovom procesu od samih je početaka bio u središtu autorovih istraživanja čime se Hoško unutar hrvatske historiografije predstavio kao dobar poznavalac jozefinizma sa svom njegovom ideološkom pozadinom i posljedicama na razvoj franjevaštva na hrvatskom kontinentu, Crkve u Hrvata i općenito na društveni i kulturni život hrvatskih zemalja krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Stoga radovi Franje Emanuela Hoška mogu biti znanstvenicima pouzdana građa i usmjerenje u novim istraživanjima hrvatske povijesti u razdoblju od 16. do 18. stoljeća.

SUMMARY

The history of the continental Franciscan orders in the new age received its historiographic validation in the works of Franjo Emanuel Hoško. His many years of dedication to studying the history of the Franciscans on the Croatian mainland, with a special focus on the period from the 16th to 18th century created a comprehensive overview of the Franciscan pastoral, cultural, scientific and social activities in that period. With the beginning his research of the history of higher education, which is tied to the emergence of cultural circles around those schools and the creation of philosophical and theological determinants based on Scotism, this led to the establishment of a form of pluralism in the area in the 17th and 18th centuries. Through the activities of the communities of the orders, in this case the Franciscan order, during this period after a century of Ottoman wars, Croatia was again brought into the spiritual and intellectual trends of the European West. Hoško's interest was primarily directed at the scientific evaluation of the Franciscan contribution to the Croatian sacral and national history in these centuries. His work was based on the study of three historical movements that marked the work of the Franciscans in continental Croatia during the new age – the Catholic revival, Baroque, and Josephinism. Hoško became an essential reference source for these issues and the leading expert for Josephinism and its consequences in Croatia.

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

DRAGUTIN FELETAR I SUR., 750 GODINA GRADA PRELOGA, 1264.-2014. POVIJESNO-GEOGRAFSKA MONOGRAFIJA, GRAD PRELOG I IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, PRELOG, 2015. , 852 STRANICA

Povijesno-geografsku monografiju *750 godina Grada Preloga* koja je ugledala svjetlo dana početkom 2015. izradio je autorski tim istaknutih znanstvenika predvođenih glavnim urednikom članom suradnikom HAZU Dragutinom Feletarom. Knjiga broji imponirajućih 852 stranica te sadrži 1100 kartica teksta, veliki broj fotografija, karata te preslika originalnih dokumenata. Prema riječima glavnog urednika ...*izvor je to nekoliko budućih doktorskih znanstvenih radova*. Monografiju je izdala Izdavačka kuća *Meridijani*, a tiskala Agencija za komercijalnu djelatnost iz Zagreba.

Autori tekstova istaknuti su hrvatski znanstvenici. To su: Željko Tomić (Arheološki pregled prošlosti Preloga i okolice od prapovijesti do 13. stoljeća), Hrvoje Petrić (Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća), Vladimir Kalšan (Pregled povijesti Grada Preloga od 1848. do 1945.), Stjepan Razum (Povijest crkve i duhovnog života u župama Prelog, Draškovac i Sveti Juraj u Trnju), Petra Somek (Pregled graditeljske baštine na području Grada Preloga) u koautorstvu s Dragutinom Feletarom, Stjepan Hranjec (Usmena /narodna/ književnost i običaji priločkoga kraja) i Petar Feletar (Geografsko-prometni položaj kao čimbenik razvoja), a u koautorstvu s Dragutinom Feletarom u dva priloga (Priločka zemlja i ljudi te Kulturni, društveni i sportski život).

Uz zahtjevan posao uređivanja knjige, najviše je prinosa monografiji dao Dragutin Feletar (*Pregled povijesti školstva u Prelogu, Cirkovljanu, Čukovcu, Draškovcu i Oporovcu; Priločki kraj u doba real-socijalizma od 1945. do 1990. godine; Grad Prelog od 1991. do 2014. godine i Prelog svečano proslavio svojih 750 godina*). Zaključujemo da su autori, svaki u svom području djelovanja, ispričali prekrasnu priču o višestoljetnoj povijesti Preloga, Draškova, Cirkovljana, Oporovca, Hemuševca, Otoka, Čehovca i Čukovca. Ova monografija sustavno prikazuje sve elemente i značajke života i razvoja Grada Preloga tijekom sedam i pol stoljeća te je nezaobilazna za razumijevanje prošlosti, sadašnjosti, a samim time i za planiranje budućnosti.

Međimurski gradić Prelog prvi puta se put pod tim imenom (*Prilok*) spominje u povelji od 6. prosinca 1264. godine kad je kralj darovao zemlju i posjed grofa Lankerta *hospitesima* koji su naselili to područje. Tim je naseljavanjem Prelog postao obrtničko i trgovačko središte Međimurja. Otad je prošlo 750 godina, a Prelog je u tom dugom razdoblju uvijek imao iznimno istaknutu ulogu u životu Međimurja. Razdoblje stagnacije se u 20. stoljeću javilo kao posljedica nerazumne i za žitelje ne samo Preloga, već i cijelog donjeg Međimurja, tadašnje izrazito štetne partijsko-komitetske politike vlasti. Nakon desetljeća svjesnog, dirigiranog i sinkroniziranog posvemašnjeg ignoriranja i degradacije u najniži oblik lokalne uprave i samouprave (tek kao mjesna zajednica), Prelog je 1997. ponovno punim plućima započeo svoj život. Proglašen je gradom i otad se ubrzano razvija kao novo gospodarsko središte u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Za to vrijeme postao je u mnogim područjima nedostižan uzor koji se rado i često spominje. To je naselje smišljenog prostornog i društvenog razvoja koje postaje privlačno mjesto za život.

Povijesno-geografska monografija *750 godina Grada Preloga* svečano je predstavljena u Domu kulture Grada Preloga 27. veljače 2015. godine. Svim nazočnima obratili su se gradonačelnik Grada Preloga Ljubomir Kolarek, predsjednik Gradskog vijeća Grada Preloga Goran Gotal, a riječi pozdrava uputila je i zamjenica župana Međimurske županije Sandra Herman. Gradonačelnik Ljubomir Kolarek zahvalio je svima koji su sudjelovali u izradi monografije, ali i onima koji su svojim radom doprinijeli sadašnjem izgledu Preloga, danas malog gradića čiji se napredak prepoznaje i cijeni u cijeloj Hrvatskoj.

Istakao je želju da ova monografija pronađe put do svake obitelji u Prelogu. Monografiju *750 godina Grada Preloga* predstavili su ovom prigodom dr. sc. Hrvoje Petrić te glavni urednik i autor Dragutin Feletar, član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. To je na neki je način bila završnica proslave 750. godina Grada Preloga.

Na koncu svakako treba istaći da je u poslijepodnevnom satima na dan svečane promocije ove obimne i vrijedne knjige u Multimedijalnoj dvorani Muzeja *Croata insulanus* Grada Preloga održan znanstveni skup pod nazivom *750 godina Grada Preloga*. O povijesti Preloga pritom su nadahnuto govorili autori priloga u monografiji.

Aleksej MILINOVIĆ

ZNANSTVENI SKUP "DOPRINOS IVE MAŽURANA HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI", OSIJEK, 3. 12. 2013.

Povodom 85. rođendana Ive Mažurana Državni arhiv u Osijeku, Matica hrvatska – ogranak Osijek i Društvo za hrvatsku povjesnicu Osijek organizirali su znanstveni skup njemu u čast. Znanstveni skup održan je 3. prosinca 2013. godine, u sklopu obilježavanja Dana grada Osijeka, u zgradi Glavne straže Muzeja Slavonije u Osijeku. Na svečanoj sjednici Gradskog vijeća grada Osijeka, 2. prosinca 2013. godine, Ive Mažuran dobio je status počasnog građanina Grada. Organizacijski odbor skupa činili su: Siniša Bjedov, Vesna Božić Drljača, Vinko Ivić, Zita Jukić, Hrvoje Pavić (tajnik), Ivica Završki i dr. sc. Zlata Živaković – Kerže.

Ive (Ivan) Mažuran rođen je 23. studenog 1928. godine u Brušanima u Lici, rano djetinjstvo proveo je u Karlobagu, u Osijek se s obitelji doselio 1942. godine. Studij povijesti završio je 1953. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U Muzeju Slavonije u Osijeku počinje raditi 1954. godine, a 1960. godine na poziv tadašnjeg ravnatelja dr. Kamila Firingera počinje raditi u Histo-rijskom arhivu u Osijeku, od 1969. do 1970. godine bio je ravnatelj Arhiva. Od 1970. do umirovljenja 1994. godine radi u Školskoj knjizi u Zagrebu na mjestu urednika za povijest. Doktorirao je 1990. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U mirovini živi i radi u Zagrebu. Iako je veliku većinu života proveo u Zagrebu, područjem interesa i znanstvenog istraživanja gotovo u potpunosti vezan je uz Osijek i Slavoniju. Upravo ta činjenica opravdava organizaciju i održavanje ovog znanstvenog skupa upravo u Osijeku.

Pozdravne riječi na otvaranju skupa održali su: Siniša Bjedov, ravnatelj Državnog arhiva u Osijeku; Ivica Završki, predsjednik osječkog ogranka Matice hrvatske; Vinko Ivić, predsjednik Društva za hrvatsku povjesnicu Osijek i Ivica Vrkić, gradonačelnik grada Osijeka. Gradonačelnik se rado prisjetio gimnazijskih dana u kojima mu je dr. sc. Ive Mažuran bio profesor i drag prijatelj. Nakon uvodnih riječi tajnik je pročitao čestitku slavljeniku dr. sc. Damira Agičića, predsjednika Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Na skupu je 25 izlagača, izložilo 23 teme.

Izlaganja su kronološki podijeljena u prijednevnu i poslijepodnevnu sesiju. Moderatori prijednevnih izlaganja bili su: dr. sc. Dubravka Božić Bogović i Vinko Ivić, a popodnevnih: dr. sc. Zlata Živaković – Kerže i dr. sc. Robert Skenderović. Izlaganja možemo podijeliti i u šest tematskih kategorija: srednjovjekovno-osmanski period, demografska povijest, gospodarska povijest, povijest Osijeka, dr. Mažuran kao kulturni djelatnik i bibliografija.

Doprinos dr. sc. Ive Mažurana srednjovjekovno-osmanskom periodu obradili su dr. sc. Krešimir Regan, Pavao Nujić, dr. sc. Korenlija Jurin Starčević i dr. sc. Robert Holjevac. Dr. sc. Krešimir Regan (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb) se ispričao te je njegovo izlaganje *Doprinos Ive Mažurana poznavanju srednjovjekovne fortifikacijske baštine Slavonije s posebnim osvrtom na plemićki rod Zapolju* pročitao tajnik. Autor je u svom izlaganju iznio doprinos dr. Mažurana poznavanju srednjovjekovnih utvrda u Slavoniji, posebno srednjovjekovne utvrde Zapolja. Pod mentorstvom prof. dr. sc. Mire Kolar-Dimitrijević student Pavao Nujić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku) pripremio je izlaga-

nje *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana povijesti srednjovjekovnog Osijeka*. Autor donosi prikaz objavljenih knjiga i radova dr. Mažurana o srednjovjekovnom Osijeku od prve knjige objavljene 1962. godine. Autor ističe da je njegov doprinos izniman. Zbog nedostatka izvora autor je u prvim radovima iznio brojne hipoteze, koje je u kasnijim istraživanjima opovrgnuo, no veliku većinu potvrdio je izvorima. Dr. sc. Kornelija Jurin Starčević (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana proučavanju povijesti Osijeka u osmanskome periodu* iznijela je da je dr. Mažuran prvi sustavno istražio povijest osmanskog Osijeka, time je potaknuo sustavna povijesna istraživanja Slavonije i Srijema u navedenom periodu. Najviše pažnje posvetio je vojnoj povijesti, no obradio je i ekonomsku, socijalnu i urbanu povijest grada Osijeka. Dr. sc. Robert Holjevac u izlaganju *Ive Mažuran i osmanska tematika* daje pregled radova o osmanskome periodu dr. Mažurana, njegove spoznaje uspoređuje s ostalim autorima koji su se bavili tim periodom. Posebni fokus autor stavlja na doprinos dr. Mažurana istraživanju Velikog bečkog rata.

Doprinos dr. Ive Mažurana demografskoj povijesti obradili su sljedeći autori: doc. dr. sc. Darko Vitek, dr. sc. Robert Skenderović, mr. sc. Jelena Červenjak, Lidiya Barišić Bogišić i doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović. Doc. dr. sc. Darko Vitek (Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) se ispričao, njegovo izlaganje *Historiografski doprinos Ive Mažurana: komorski popisi – neiscrpno vrelo za povijest Slavonije* pročitao je dr. sc. Robert Skenderović. Dr. Vitek navodi da je dr. Mažuran objavom komorskih popisa najviše pridonio njihovoj afirmaciji, time je otvorio brojne mogućnosti istraživačima gospodarske i demografske povijesti Slavonije krajem 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća. Dr. sc. Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu) u izlaganju *Značenje Mažuranova objavljivanja komorskog popisa Slavonije iz 1736. za istraživanje povijesti i strukture slavonskih obitelji u 18. stoljeću* ističe veliku važnost Mažuranovog objavljivanja komorskog popisa iz 1736. godine za istraživanje gospodarske strukture slavonske obitelji u prvoj polovici 18. stoljeća. Mr. sc. Jelena Červenjak u izlaganju *Popisi stanovništva 1698. i 1736. godine i doprinos dr. sc. Ive Mažurana hrvatskoj demografiji* analizira Mažuranove objavljene komorse popise i pokazuje njihov doprinos demografskoj, gospodarskoj i socijalnoj povijesti. Doktorandica Lidiya Barišić Bogišić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) u izlaganju *Ekonomska struktura stanovništva Vukovara u Mažuranovoj knjizi "Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine"* na temelju komorskog popisa iz 1736. godine ukazuje na ekonomsku važnost Vukovara kao zanatlijskog središta Vukovarskog vlastelinstva. Doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana povijesti stanovništva južne Baranje u ranom novom vijeku* ističe veliki doprinos dr. Mažurana hrvatskoj historiografiji objavljivanjem brojnih poreznih popisa. U izlaganju uspoređuje dva Mažuranova porezna popisa južne Baranje iz 1628. i 1695. odnosno 1698. godine.

Doprinos dr. sc. Ive Mažurana gospodarskoj povijesti obradili su dr. sc. Zlata Živaković – Kerže i Hrvoje Pavić. Pod mentorstvom dr. sc. Zlate Živaković Kerže student Hrvoje Pavić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku) održao je izlaganje *Plemstvo i vlastelinstva u radovima dr. sc. Ive Mažurana* u izlaganju autor navodi doprinos dr. Mažurana povijesti plemstva i vlastelinstva Slavonije. Doprinos je vidljiv iz monografija o vlastelinstvu Orahovica i Valpovo, i objavljenih komorskih popisa i članku o plemićkim diplomama pohranjenima u slavonskim muzejima. Dr. sc. Zlata Živaković – Kerže (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana istraživanju gospodarske povijesti Slavonije i Baranje* ističe važnost znanstvenog djelovanja dr. Mažurana za istraživanje gospodarske povijesti Slavonije i Baranje od 18. do sredine 20. stoljeća.

Doprinos dr. sc. Ive Mažurana poznavanju povijesti Osijeka obradili su sljedeći autori: Josip Vrbošić, Sergej Filipović, Branislav Miličić, Vlado Pest i Luka Pejić. Prof. dr. sc. Josip Vrbošić (Pravni fakultet u Osijeku) se ispričao, te je predavanje umjesto u prijedpodnevnoj sesiji predavanje je održao u poslijepodnevnoj sesiji. U izlaganju *O gradskoj (osječkoj) i županijskoj (virovitičkoj) upravi i samoupravi u radovima dr. sc. Ive Mažurana* autor obrađuje Mažuranov doprinos poznavanju povijesti gradske i županijske uprave u Osijeku. Osvrće se na društvene i gospodarske pogodnosti Osijeka kao gradskog i županijskog središta. Doktorand Sergej Filipović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) u

izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana istraživanju povijesti školstva* prikazao je dva članka dr. Mažurana koji se odnose na povijest osječkog školstva od druge polovice 18. do sredine 20. stoljeća. Doktorand Branislav Miličić (Muzej Slavonije u Osijeku) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana istraživanju Osijeka* na temelju objavljenih izvora i objavljenih autorskih knjiga obradio je doprinos dr. Mažurana osječkoj historiografiji. Vlado Pest u izlaganju *Izgradnja osječke Tvrđe – povijesna obrada dr. sc. Ive Mažurana* iznosi doprinos dr. Mažurana poznavanju povijesti Tvrđe i izgradnje grada Osijeka. Doktorand Luka Pejić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana istraživanju povijesti radničkog pokreta u Osijeku* iznosi doprinos dr. Mažurana istraživanju povijesti radničkog pokreta u Osijeku i prvom generalnom štrajku 1905. godine. Autor u izlaganju daje smjernice za buduća istraživanja radničkog pokreta u Osijeku. Doktorandica Anamarija Lukić (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Osijek) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana hrvatskoj historiografiji u cjelini* ističe cjelokupnu vrijednost historiografskog rada dr. Mažurana na sustavnom istraživanju povijesti Slavonije u domaćim i stranim arhivima i objavi rezultata istraživanja u obliku objavljenih izvora, monografija i znanstvenih članaka.

Poznavanju dr. Mažurana kao kulturnog i znanstvenog djelatnika doprinijeli su: Vinko Ivić, Mira Kolar – Dimitrijević, Melita Rončević, Franko Mirošević, Goran Rem i Mirjana Foro. Vinko Ivić u izlaganju *Muzeološki rad Ive Mažurana u Muzeju Slavonije u Osijeku (Osvrt na djelovanje od 1954. do 1960.)* donosi profil Ive Mažurana kao kustosa Historijskog odjela Muzeja Slavonije u Osijeku, te njegov doprinos inventarizaciji, istraživanju i objavljivanju građe. Autor također u izlaganju donosi prikaz onodobnog stanja u Muzeju. Posebno je zanimljivo bilo izlaganje prof. dr. sc. Mire Kolar – Dimitrijević (prof. u miru – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) *Sjećanje na dr. Ivu Mažurana i njegovu arhivsku djelatnost u Osijeku* u kojem se autorica prisjeća poznanstva s dr. Mažuranom dugog gotovo 60 godina. Dr. Kolar – Dimitrijević navodi da je doprinos dr. Mažurana kao arhivista vrlo značajan, jer je zajedno s dr. Kamilom Firingerom utemeljio osječki Arhiv kao suvremenu arhivsku ustanovu. Dr. Mažuran je značajan i zbog toga što je potaknuo objavljivanje izvora, kako bi oni bili što dostupniji, te se tako očuvali za buduće generacije. Viša arhivistica Melita Rončević (Državni arhiv u Osijeku) u izlaganju *Doprinos dr. sc. Ive Mažurana razvoju osječkog arhiva* iznosi doprinos rada dr. Mažurana na razvoju osječkog arhiva između 1960. i 1970. godine. Tijekom rada u arhivu dr. Mažuran se isticao u organizaciji arhivske službe, sređivanju i pribavljanju značajnog arhivskog gradiva, u prilog tomu govori i činjenica je bio ravnatelj Arhiva od 1969. do 1970. godine. Suradnju s Arhivom nastavio je i nakon odlaska iz Arhiva i Osijeka, objavom članaka u Glasniku arhiva Slavonije i Baranje i objavom njegovih djela u izdanju Državnog arhiva u Osijeku. Dr. sc. Franko Mirošević u izlaganju *Djelovanje dr. sc. Ive Mažuran u Školskoj knjizi* u tri kategorije obrađuje urednički rad dr. Mažurana u Školskoj knjizi: u oblikovanju udžbenika iz povijesti i poznavanja prirode i društva; znanstvenih monografija iz povijesti, ostalih humanističkih znanosti i prijevoda; i autora udžbenika iz predmeta poznavanje prirode i društva. Studentica Mirjana Foro (Filozofski fakultet Sveučilište u Osijeku) izložila je rad *Ive Mažuran i slavonska književnost 20. stoljeća* koji je priredila zajedno s prof. dr. sc. Goranom Remom (Filozofski fakultet Sveučilište u Osijeku). Rad prezentira utjecaj dr. Mažurana na slavonsku književnost u drugoj polovici XX. stoljeća kao glavnog urednika Revije u izdanju Matice hrvatske ogranka Osijek. Izlaganje je pripremljeno na temelju *osječkih paketa* tj. kutija izvorne arhivske građe o djelovanju Matice hrvatske u Osijeku 60-tih godina prošlog stoljeća, koje je dr. Mažuran poklonio Muzeju Slavonije u Osijeku.

Bibliografiju dr. Mažurana u izlaganju *Bibliografija radova dr. sc. Ive Mažurana* kratko su prezentirale mr. sc. Vera Erl i dr. sc. Marina Vinaj (Muzej Slavonije u Osijeku) bibliografija u tiskanom obliku po prvi put će na jednom mjestu objediniti sve radove dr. Mažurana na jednom mjestu. Autoricama se u pripremi konačne verzije bibliografije pridružila i Marija Erl Šafar.

Nakon posljednjeg izlaganja izlagačima i posjetiteljima obratio se vidno emotivan dr. Mažuran. Dr. Mažuran je u emotivnom obraćanju zahvalio sudionicima i organizatorima, istaknuo je da mu je drago što je na ovom skupu sudjelovao veliki broj mladih povjesničara koji su svojim izlaganjima dokazali da se njegov gotovo rad isplatio, jer su njegova istraživanja korisna mlađim generacijama povjesničara.

Između prijepodnevnih i poslijepodnevnih izlaganja održano je predstavljanje knjige *Putokaz jednog života – Autobiografske bilješke* dr. sc. Ive Mažurana. Knjigu su predstavili Ivica Završki, dr. sc.

Marina Vinaj, dr. sc. Zlata Živaković – Kerže, dr. sc. Stanislav Marijanović i autor. Knjiga predstavlja vrijedan doprinos poznavanju života i djelovanja hrvatskog intelektualca u drugoj polovici XX. stoljeća.

Izlaganja sa znanstvenog skupa *Doprinosi dr. sc. Ive Mažurana hrvatskoj historiografiji* tiskani su u *Reviji* osječkog ogranka Matice hrvatske. Na znanstvenom skupu sudjelovao je veliki broj povjesničara i ostalih kulturnih djelatnika, brojnošću odaziva i kvalitetom radova opravdano je održavanje ovog znanstvenog skupa u Osijeku za života autora, povodom njegova 85. rođendana. Dr. Mažuran ostvario je izniman doprinos na istraživanju povijesti srednjovjekovne i *turske* Slavonije, gospodarske povijesti u ranom novom vijeku i povijesti grada Osijeka. Najveći doprinos napravio je demografskoj povijesti objavljivanjem komorskih popisa Slavonije (1698. i 1736. godine) upravo zbog toga najbrojnija su izlaganja koja se bave njegovim doprinosom tom području. Brojnošću i kvalitetom radova o Osijeku opravdana je odluka Gradskog vijeća grada Osijeka, da dr. Mažurana nagradi statusom počasnog građanina grada Osijeka.

Hrvoje PAVIĆ

CRIS. ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA KRIŽEVCI, GOD. XVI, BR. 1/2014.

Ovaj broj je posvećen dugogodišnjoj predsjednici povijesnog društva Križevci počasnoj predsjednici Katarini Čavlek u povodu 80 godišnjice života a Ivan Nemet je i ove godine nacrtao naslovnicu Crisa na kojoj Matoš gleda na Križevce obilježene zvonicima crkava i sitnim poljima, te bijelim oblačićima koji lebde nad gradom.

Šesnaesti broj Crisa se sastoji od dva dijela.

Prvi dio se sastoji iz četiri originalna znanstvena rada i tri pregledna. Oni nisu tematski vezani ali su dva rada vezana uz godišnjice 2014.

Prvi takav rad je integralni članak književnika Antuna Gustava Matoša iz 1910. godine koji je priredila Mira Kolar-Dimitrijević. Članak je više puta objavljen ali uvijek skraćivan, te se nikada nije moglo vidjeti bogatstvo ali i kritičnost pa i neka kriva gledanja Matoša na njegovo vrijeme. Živeći dugo godina u inozemstvu, to jest u Srbiji, Francuskoj, Švicarskoj i Italiji bio je izložen stranim utjecajima koji su utjecali na njegove stavove.

Vrativši se poslije 15 godina u Hrvatsku Matoš je zatekao posve drugačiju Hrvatsku nego što je bila Hrvatska 1895. ali je bio razočaran što ta Hrvatska nije bila pravaška kako je on očekivao, već su prevladali drugi utjecaji a društveni život je bio još kompliciraniji nego ranije. No Matošev članak o Križevcima nije napisao na brzinu i mislim da pripada skupini najljepših Matoševih eseja u kojem možemo osjetiti ljepotu Križevaca, njegovu tradicijsku kulturu, njegove nosioce kulture i prosto je čudo da je Matoš kao Slavonac sve to uspio spoznati, prezentirati i izložiti. Ja sam se kao autorica potrudila ne samo oko analize članka, opravdavajući donekle autora zbog njegovih krivih misli, već sam iznijela i sve veze Matoša s Križevčanima tijekom njegovog života.

Drugi članak vezan je uz stotu obljetnicu Prvoga svjetskog rata ili bolje reći uz profesora povijesti Antu Neimarevića koji je od 1927. do 1929. radio u Križevcima na gimnaziji i učiteljskoj školi pa se i oženio Križevčankom. Napisao ga je dr. Ivan Peklić, voditelj Zavoda HAZU u Križevcima, znanstvenik kojega zanima kultura i književnost jednako kao i povijest. Peklićev rad se sastoji od tri djela. U prvom je opisao životopis Neimarevića koji ga je kao aktivnog učesnika Prvoga svjetskog rata, rođenog u Bosni, odredio i u kasnijem životu. U drugom dijelu usporedio je Neimarevićeve brojne feljtone s onime što je pisao Miroslav Krleža kao najpoznatiji naš pisac o Prvom svjetskom ratu i zaključio da je Neimarević u nekim opisima čak i bolji, stvarniji i točniji od velikog hrvatskog pisca. Neimarević je bio u sastavu prvog bosanskohercegovačkog pješadijskog regimenta Četvrtog bataljona te je sudjelovao u ratu u Galiciji, ali je doživio i Brusilovljevu ofenzivu 1916. u Galiciji, a tijekom 1917. je ratovao na Soči gdje je i ranjen. Pišući u svom sarkastično-tragičnom tonu Peklić donosi i stihove koji su se čuli u Bosni u vrijeme mobilizacije. "Reci mama, kuda nam ode tata? - pita dijete. Ode u mobilizaciju! A šta je mama mobilizacija? Mobilizacija ti je sine kad ostaneš bez oca" (str. 32). A tako je i bilo. Znaju se

operacije u Prvom svjetskom ratu, ali broj naših ljudi koji je stradao na različitim frontovima a onda i od španjolske gripe je još uvijek nepoznanica. Nadgrobni spomenici podignuti 1916. i 1917. palima u ratu većinom su nestali tijekom dvadesetog stoljeća, a pojedinačni su vrlo rijetki jer je poznato da obitelji njeguju kult svojih mrtvih u obitelji 30-ak godina, a tada uslijed dezagrarizacije i velikih nutarnjih migracija u našoj zemlji dolazi do zaborava obiteljskih grobova i sve je prekrila trava. U trećem dijelu Peklić je stavio težište na Neimarevićevu knjigu "*1914 godina*", koja je izašla 1937 godine i koja je jedina knjiga s tim naslovom u našoj zemlji i jedina u Hrvatskoj koja je do nedavno održanog znanstvenog skupa u Hrvatskom institutu za povijest opisivala što se je zbivalo prvih dana 1914 godine u Bosni i kako je tamo tekla mobilizacija. Ne mogu drugo nego pohvaliti ovaj minuciozni Peklićev rad koji je pisan sa znanjem i s razumijevanjem ali i s osjećajem za Neimarovića, i moram se složiti s njime da je ovaj profesor koji je živio u četiri politička sistema nepravedno zanemaren u našoj historiografiji i književnosti i da mu treba dati ono mjesto koje mu pripada s obzirom na njegovo djelovanje na strani HSS-a u Križevcima ali i na njegovo pisanje o povijesnim temama kojima se drugi nisu usudili baviti (Prvi svjetski rat i povijest plemstva). Članak je opremljen kartama i slikovnim materijalom.

Treći članak je rad Ranka Pavleša "Jedan kaštel i jedna međa. tj. Kaštel Gušćerovec i međašenje između Vrbovca i Gradeca". Pavleš koji ima peh da nije po struci povjesničar autor je izvrsne knjige "Podravina u srednjem vijeku" čiji je prikaz u ovom broju Crisa dao Ivan Valent iz Koprivnice. I članak Pavleša objavljen u Crisu pisan je na razini kvalitetnog izvornog povijesnog rada. I ovaj članak se sastoji od dva dijela. U prvom se analizira diobena isprava iz 1476. godine s opisom podjele imanja Gušćerovec nakon smrti bana Damjana od Litve. Pažnju izaziva neobično detaljan opis kaštela Gušćerovec i njegovih sela. Drugi dio rada analizira prezimena sitnog plemstva na osnovu jednog dokumenta o razgraničenju između rakovečkog vlastelinstva i dubravske provincije zagrebačkog biskupa iz 1514. godine. U dokumentu se spominju 68 plemića i Pavleš zaključuje da od spomenutih čak 48 velikaša imalo i prezime, što je vrlo neuobičajeno za ono vrijeme, a 21 prezime završavalo je na -ić. Zaključuje da krajem srednjeg vijeka na spomenutom području prevladava formula: ime, prezime i pridjev po posjedu i da izostaje ime oca iza imena kako je bilo uobičajeno. Svakako ovaj rad otvara jedan zanimljiv problem.

Dr. Hrvoje Petrić iz Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu opisuje preseeljavanje Predavaca iz područja koje su držali Osmanlije, na područje Varaždinskog generalata. Bili su to katolici iz različitih mjesta s područja Slavenskog kraljevstva. Zahvaljujući Petriću koji je rasvijetlio zbivanja u do tada nama gotovo nepoznatom 17 stoljeću na području Varaždinskog generalata u svojoj izvanrednoj disertaciji *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17 stoljeću*. koju je objavila 2012. koprivnička izdavačka kuća Meridijani i Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju koje danas vodi dr. Hrvoje Petrić treba ubrojiti i razrješenje problema Predavci čije ime nosi i jedno mjesto u blizini prema Bjelovaru. Dr. Petrić koristi sve raspoložive izvore i literaturu koja postoji za ovu temu. On koristi i Radoslava Lopašića, i Dominika Mandića, i Fedora Močanina i Zlatka Kudelića i Stjepana Pavičića koji je objavio monografiju o podrijetlu naselja i govora u Slavoniji još 1953., te na temelju svega toga donosi jedini mogući ispravan zaključak to jest da su Predavci došli iz Slavonije a ne iz Bosne i Hercegovine.

U preglednom radu dr. Zdenko Balog razrješava atributivne probleme vezane uz freske crkve Majke Božje Koruške u Križevcima koje su naslikane 1726. a koje veže uz bliskog suradnika donjo štajerskog majstora Franza Ignaza Josefa Flurera a nikako uz pavlinski slikarski krug. Rad je opremljen vrlo kvalitetnim slikama u boji

Doktorand Domagoj Sremić posegnuo je za jednom gotovo suvremenom temom iz crkvene povijesti. On je prikazao marijanske i mariološke kongrese koji su održani 1971. u Zagrebu i Mariji Bistrici kao početke normalizacije odnosa između Svete Stolice i vlade socijalističke federativne Republike Jugoslavije poslije Drugog vatikanskog koncila. Bila je to posljedica i rada kardinala Franje Šepera što je imalo pozitivnih učinaka na katoličku vjeroispovijest u Hrvatskoj usprkos društveno-političkih previranja 1971 godine. Vjerska tolerancija u ekumenskom duhu bila je nužna za dalje održanje multikonfesionalnog i multikulturalnog jugoslavenskog društva i bila je u interesu obiju strana. Svakako zanimljiv članak i važan za bolje razumijevanje sadašnjih odnosa države i crkve.

Poslije završetka Domovinskog rada iz policijskih arhiva predani su Hrvatskom državnom arhivu mnogi zapisnici o saslušanjima uhapšenih i streljanih dužnosnika iz Nezavisne države NDH. U svojim iskazima pred smrt ovi su dužnosnici često mnogo toga iznijeli na vidjelo. Zapisnik od saslušanju uglednog intelektualca i profesora dr. Julija Makaneca od 26. svibnja 1945. nakon što su ga Saveznici isporučili već 18. svibnja 1945. iz engleskog zatočeničkog logora Spitall na Dravi jugoslavenskim vlastima, ovog rada Željko Karaula i doc. dr. Ivica Miškulin pronašli u fondu dr. Bogdana Krizmana. Autori su objavili cijeli zapisnik koji govori o Makančevom djelovanju za vrijeme NDH-a, ali su autori donijeli i njegovu biografiju, osobito za vrijeme dok je bio profesor i ravnatelj Bjelovarske gimnazije a i bjelovarski gradonačelnik. Makanec je pisao i filozofske radove i nije bio ekstremni nacionalist prije 1941 godine, pa ga je već i Višeslav Aralica pokušao prikazati u drugom svijetlu. Ovaj zapisnik o saslušanju prof. Makaneca, rođ. 19. IX. 1904. u Sarajevu, kod Vojnog suda radi ratnog zločina kao ministra narodne prosvjete od 1943. do 1945., ali zaduženog već 1942. za duhovni odgoj ustaške mladeži, bilo je izuzetno kratko. Makanec je prilikom saslušanja pokušao objasniti svoj rad kao ministra, otklanjajući sudjelovanje u bilo kakvim zločinima, te je čak zamolio da mu se dodijeli kao odvjetnik dr. Mežnarić iz Zagreba, poznat po pravednosti, ali toj molbi očito nije udovoljeno, te je osuđen 6. lipnja 1945. po Vojnom sudu II. Jugoslavenske armije u Zagrebu u procesu protiv dr. Mile Budaka i drugih visokih dužnosnika NDH-a i strijeljan po kratkom postupku već 7. lipnja 1945.

Drugi dio časopisa čine prikazi, osvrti i obavijesti koje su izvanredno bogate te imamo 12 naslova, dakle toliko koliko ima mjeseca u godini.

Ivan Dečak, rodom iz Ravna, koji priprema novu veliku monografiju o spomenicima i ljudima svog kraja nakon što je i 2001. objavio knjigu *Raven i okolica*, opisao je znamenite Zdenčaje iz Velikog Ravna. Ova se obitelj doselila u Veliko Ravno u drugoj polovici 18. stoljeća, najvjerojatnije iz Turopolja. Nikola Zdenčaj bio je gospodarstvenik, pravnik, političar, zagrebački veliki župan a i potomci su bili glasoviti, pa je stariji sin Aleksandar kao Ilirac ispjevao pjesmu "Puna srca, pune čaše". Osobitu pažnju posvetio je Eduardu pl. Zdenčaju Zahromićgradskom (1802.-1874), ravenskom, čanjevečkom i dubovečkom vlastelinu i utemeljitelju brojnih hrvatskih institucija. Izvrstan rad koji sugerira da bi se o ovoj obitelji mogla napisati i posebna monografija, jer su pokrili čitavo 19 stoljeće. A možda bi trebalo održati o posebni znanstveni skup kako bi Zdenčaji dobili svoje mjesto u okviru hrvatske povijesti poput Ožegovića.

Tanja Baran iz Udruge za promicanje znamenitih Križevčana "Dr. Stjepan Kranjčić" opisala je znanstveni skup Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća - prošlost i suvremenost" koji je održan u Križevcima 25. listopada 2014. godine. Sadržaj skupa ukazuje na veliko bogatstvo dosta zanemarene hrvatske književnosti kršćanskog nadahnuća. Radovi s ovom skupa biti će tiskani u časopisu *Kroatologija* Hrvatskih studija u 2015. a najava Ivana Miklenića glavnog urednika Glasa Koncila upućuje da će se ova istraživanja i dalje nastaviti. Obrađeni su stvaraoci starijeg razdoblja hrvatske književnosti u prvom dijelu, a drugi dio sesije posvećen je književnicima druge polovici 20 stoljeća s naglaskom na komunističkom razdoblju te su ovi književnici koji su stvarali i u emigraciji prilično nepoznati javnosti.

Ivana Skuhala Karasman iz zagrebačkog Instituta za filozofiju prikazala je knjigu s pismima Eleonore Felicite grofice Drašković grofu Ivanu VIII Draškoviću Nepomuku koju je objavio dvor Trakošćan 2013. godine. Pisma su pisana u razdoblju od 1767. do 1770 godine i vrlo su zanimljiva za našu spoznaju kako su živjeli velikaši i osobito plemkinje na našim prostorima.

Izvršnu knjigu Ivana Peklića o križevačkoj tragetkinji Nini Vavri u hramu hrvatske Talijske objavljuje u Križevcima 2010. prikazao je doktorand Željko Karaula. Peklić je već 2001. objavio knjigu o prvoj hrvatskoj primadoni grofici Sidoniji Rubido Erdedi, a sada je taj opus nastavio biografijom Nine Vavre, glumice, umjetnice i književnice koja je živjela od 1879. do 1942..

O zborniku *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. - 1918.* koji je nastao nakon prvog znanstvenog skupa u Hrvatskoj o Prvom svjetskom ratu 3 i 4. srpnja 1914. piše o članku svakog referenta doktorand Tomislav Bogdanović, koji je na tom skupu s Valentinom Papić Bogadi izložio referat "Kraljevsko više gospodarsko učilište i ratarnica u Križevcima za vrijeme Prvoga svjetskog rata." Uvodni referat u ovom zborniku napisao je akademik Petar Strčić a ostali radovi odnose se uglav-

nom na uže područje Varaždina i Varaždinskih toplica odnosno na 16, Varaždinsku pukovnicu. Dva referenta opisuju desolatne prilike na području sjeverozapadne Hrvatske potkraj i nakon Prvoga svjetskog rata. Jasna Požgaj opisuje pak stanje u Međimurju za vrijeme rata, a Biserka Vlahović obradila je djelovanje dobrovoljnih vatrogasnih društava na području sjeverozapadne Hrvatske. Ovaj zbornik u izdanju varaždinskog zavoda HAZU svakako je vrijedan prilog povijesti Prvoga svjetskog rata.

Prof. Josipa Sokač Bogdanović dala je sadržaj zbornika koji je izdalo Povijesno društvo Koprivnica, Meridijani i Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju povodom 80. obljetnice Mire Kolar-Dimitrijević s time da se na skupu govorilo samo o Kolaričinim radovima o Podravini i ponešto Slavoniji.

Robert Čimin, arheolog i urednik Podravnog zbornika, prikazao je monografiju etnografkinje Vesne Peršić Kovač "Zapisi iz podravske svakodnevne" u koju su uvršteni rezultati istraživanja ove kvalitetne etnografkinje o Podravini. Ona je u direktnom kontaktu s ljudima prikupila velik broj podataka, koji su obrađeni u pet tematskih skupina a Božica Jelušić je napisala knjizi lijep predgovor citirajući riječi jednog stranog autora. "Ništa ne može propasti što su prihvatile čvrste ruke uspomena".

Odmah u nastavku Vesna Peršić Kovač prikazala je knjigu doktorice medicine Tereze Salajpal "Život i običaju u Goli tijekom dvadesetog stoljeća," koju je 1914. objavio Podravsko-Prigorski ogranak Društva hrvatskih književnika. Mislim da je svaka knjiga o Prekodravlju izuzetno vrijedna pažnje a posebnu vrijednost zaslužuje raščlamba složene socijalno-ekonomske strukture stanovništva tog područja kao i detaljan prikaz narodnih običaja koje je mogao poznavati samo netko tko je rođen i odrastao u toj sredini ali i koji nikada nije prekinuo vezu s rodim krajem.

Božica Anić dala je prikaz 13-og broja časopisa *Podravina*, a Božena Kušenić objavila je sadržaj 14-og broja iz kraja 2014. godine. U ovom broju posebno privlači članak Miroslava Belobrka o korisnicima socijalne pomoći kao indikatoru siromaštva na području Koprivničko-križevačke županije od 2002. do 2011. godine a Krunoslav Arač je opisao 15 najinvazivnijih vrsta biljaka na istom području. Ima u ova dva broja *Podravine* mnogo zanimljivih članaka iz svih grana privrede i kulture koje zbog vremena i ove prezentacije ne možemo iznositi.

I konačno obavezni rad Izvješća o radu Povijesnog društva Križevci u 2013. godini kojega je napisao predsjednik društva Ratislav Matić. Sastanci Izvršnog odbora i godišnja skupština održani su početkom godine, a onda su zaredale izložbe, predavanja, promocije, s time da je su navedeni i učesnici značajnog znanstvenog skupa 110 godina djelovanja Hrvatske seljačke stranke koji je održan 11. i 12. travnja i na kojem je sudjelovalo 30 povjesničara.

Zanimljivo je koliko je vrijednog teksta stalo u ovaj ponešto smršali broj *Crisa*, što je dobrim djelom i posljedica dugotrajne krize. Mislim da nije ništa izgubio na vrijednosti, te zahvalu dugujemo i glavnoj i odgovornoj urednici dr. Tatjani Tkalčec, pomagačima izdavanja časopisa, osobito prof. Tereziji Horvat, ali i autorima.

Povijest nosi pečat vremena, pa tko ne zna povijest ne može planirati ni budućnost. A *Cris* u tome za područje Križevaca ima značajnu ulogu. To je časopis koji bilježi činjenice, događaje, pojave i osobe i otkriva i objašnjava prošlost ovog kraja. Povjesničari ne trebaju i ne smiju manipulirati poviješću oni ju trebaju iznositi najistinitije što mogu, uvažavajući da su samo ljudi, objašnjavajući eventualno zbivanja na osnovu činjenica. No konačne zaključke ipak treba prepustiti čitaocima, koji će reći zadnju riječ. Križevčani stoga trebaju čitati *Cris* jer su vezani s njime neraskidivim i nevidljivim vezama. Drugog svjedoka zbivanja prošlosti i sadašnjosti nema! A križevačka povijest je neiscrpna samo ju treba izvući iz prašnjavih arhiva i obiteljskih albuma.

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

KOPRIVNIČKI KNJIŽEVNI GODIŠNJAK 2014., OGRANAK MATICE HRVATSKE KOPRIVNICA, KOPRIVNICA, 2014., 229 STR.

"Koprivnički književni godišnjak" nakon godinu dana stanke ponovno je izašao krajem 2014. godine. Urednički je posao obavio pokretač "Godišnjaka" Darko Pero Pernjak, a osnovna je koncepcija ostala ista. Naglasak je ponovno stavljen na stvaralaštvo autora s područja Podravine pri čemu je važno napomenuti da su osim Koprivničanaca zastupljeni i autori iz Križevaca, Đurđevca, Virja, Molvi, Kalinovca, Legrada, Đelekovca... Takva uključivost svakako je dobra strana "Koprivničkog književnog godišnjaka" s obzirom da sve sredine nemaju vlastite publikacije u kojima bi autori mogli kontinuirano objavljivati. Iako stvaralaštvo predstavlja glavni i najveći dio "Godišnjaka" nimalo manje zanimljivi nisu ni ostali dijelovi među kojima se kao novitet izdvaja rubrika "Razgovor godine".

Upravo se "Razgovor godine" nalazi na početku "Godišnjaka", a kroz njega je predstavljen književnik Božidar Prosenjak rodom iz Kuzminca kraj Koprivnice. Ovaj se iscrpan razgovor dotiče različitih tema polazeći ponajprije od književnosti i pojava nerazdvojnih od nje. Prosenjak progovara o osobnim književnim i životnim uspjesima, ulazi književnosti u društvu, stanju hrvatskog nakladništva i položaju književnika u Hrvatskoj. Posebno ističe svoju povezanost sa zavičajem i napominje da se Podravina pokazala kao "rasadnik umjetničkih talenata". Razgovor s Božidarom Prosenjakom stoga na dobar način uvodi u dio "Godišnjaka" posvećen književnom stvaralaštvu.

Kao što je i za očekivati, u "Godišnjaku" se našlo vrlo različitih ostvarenja, a kako bi bilo nezahvalno nekoga isticati, valja barem napomenuti da se među 41 autorom nalaze i oni već afirmirani kao i oni koji se tek probijaju na književnu scenu. Svakako je značajno da se pruža prilika i mladim autorima ne izdvajajući ih od ostalih u posebne kategorije. U ovom izdanju "Godišnjaka" osnovne informacije o stvarateljima saznajemo iz kratkih biografija objavljenih nakon njihovih tekstova. Na prvi pogled može začuditi što su autori nanizani po abecednom redu, a ne po kriteriju književne vrste ili žanra njihovih tekstova. Takva se odluka može opravdati željom da se naglasak stavi na cjeloviti prikaz stvaralaštva autora s obzirom da su se neki od njih predstavili raznovrsnim tekstovima. Isto tako, ima tekstova koje je teško staviti u žanrovske okvire, što je u skladu s postmodernim pristupom književnosti. Među stvaralačkim ostvarenjima objavljenima u ovom "Godišnjaku" očekivano prevladavaju pjesme i kratke priče većim dijelom pisane na standardnom književnom jeziku. Ipak, nije zanemariv broj ostvarenja pisanih u potpunosti ili jednim dijelom na kajkavskom što svjedoči o svijesti autora o raznolikosti jezičnih mogućnosti. Tematika i stil pisanja variraju od autora do autora jer "Godišnjak" ne zadaje ograničenja u tom pogledu. Takav koncept stoga omogućuje pregled raznolikosti stvaralaštva autora s šireg koprivničkog područja.

Dio ovog "Koprivničkog književnog godišnjaka" naziva "Spomenek" posvećen je Slavku Fijačku, pokojnom koprivničkom književniku i značajnom prosvjetnom i kulturnom djelatniku. Uz dva teksta o njegovom životu i književnom radu, objavljena su i četiri njegova soneta. Na kraju "Godišnjaka" nalaze se "Književna promišljanja" kroz koja sedam autora nudi svoja zapažanja o različitim književnim pojavama. Dio tih promišljanja zapravo su prikazi knjiga, a dva teksta odnose se na Frana Galovića čija se 100. godišnjica smrti obilježila u godini izdavanja "Godišnjaka". Davanje prostora i tekstovima o književnosti, a ne samo književnim tekstovima govori o nastojanju da se književnost sagleda i prezentira na više razina.

Urednik Darko Pernjak na početku "Godišnjaka" napominje da priželjkuje bolji položaj podravske književne scene. "Koprivnički književni godišnjak" svakako može pomoći u ostvarenju te želje ako nastavi redovito izlaziti te se nametne kao nezaobilazni književni punkt najprije u Podravini, a zatim i šire. Sad već prepoznatljivi vizualni identitet, poznata književna imena koja objavljuju u "Godišnjaku", ali i otvorenost za amatere i početnike neke su od ključnih prednosti "Godišnjaka". Prostora za napredak uvijek ima, a ima i potrebe za publikacijom koja bi okupljala, široko rečeno, ljude koji se na različite načine bave književnošću. Upravo se zbog toga "Koprivnički književni godišnjak" može smatrati dobrim pokazateljem stvaralačkog potencijala ovog dijela Podravine.

KAMILO DOČKAL: POVIJEST PAVLINSKOG SAMOSTANA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U LEPOGLAVI, GLAS KONCILA, ZAGREB, 2014., 514. STR.

Knjigu *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi* je ostavio u rukopisu zagrebački kanonik Kamilo Dočkal (1879.-1963.) još 1953. godine, a izdana je 2014. godine u uredništvu mons. Andrije Kišičeka, lepoglavskog župnika, dr. sc. Sanje Cvetnić i dr. sc. Danka Šourek.

Knjiga se sastoji od dvije cjeline: *Pavlini samostan Blažene Djevice Marije u Lepoglavi* i *Veza pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije sa svijetom*. Prije tih dviju cjelina nalaze se *Predgovor* i *Uvodne studije*.

Najprije se u *Predgovoru* čitateljima obratio varaždinski biskup Josip Mrzljak, koji je prema *Hrvatskom općem leksikonu* dao povijesne podatke o Lepoglavi, navodeći broj stanovnika prema pojedinim godinama, spominjući Franju Tuđmana i Alojzija Stepinca kao najpoznatije zatvorenike lepoglavskog zatvora te lepoglavsku čipku kao najpoznatiji lepoglavski proizvod i ukratko opisujući povijest župe Lepoglava. Na kraju se zahvaljuje svima koji su se potrudili napisati i prikupiti građu o samostanu u Lepoglavi.

Uvodne studije se sastoje od dva članka. Prvi članak *Kamilo Dočkal i Lepoglava* je napisao dr.sc. Danko Šourek, a donosi biografske podatke o crkvenom povjesničaru i zagrebačkom kanoniku Kamilu Dočkalu, povijesne podatke o samostanu Blažene Djevice Marije u Lepoglavi, o pavlinskom redu, analizu gotičke i barokne umjetničke prošlosti Lepoglave te podatke o djelovanju slikara Ivana Krstića Rangelja.

Drugi članak *Lepoglavska crkva Bezgrješnog začeća Blažene Djevice Marije kao Campo Santo hrvatskih velikaša* je napisala dr.sc. Maja Žvorc, a donosi imena hrvatskih velikaša koji su pokopani u spomenutoj lepoglavskoj crkvi.

Nakon toga slijedi prvi i drugi dio knjige koje je napisao sam Kamilo Dočkal. Prvi dio *Pavlini samostan Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*, koji se sastoji od 64 naslova, u svom uvodnom dijelu donosi popis literature i izvora koje je Dočkal koristio pri pisanju ove knjige, a od kojih se najviše ističu vrela Ivana Kristolovca i Nikole Bengera.

Nakon toga se na temelju povijesnih izvora opisuju prirodne ljepote koje okružuju pavlini samostan, raspravlja se odakle ime Lepoglava te se govori tko je držao Lepoglavu kao svoj posjed prije dolaska pavlina. Zatim se raspravlja o točnoj godini osnivanja lepoglavskog samostana i govori o Hermanu II. Celjskom, osnivaču lepoglavskog samostana. Poslije toga se navode posjedi i povlastice lepoglavskog samostana te imena darivatelja tih posjeda i povlastica. Slijedi opisivanje propasti stare Lepoglave krajem 15. stoljeća zbog osmanskog pustošenja. Tu se navode i borbe oko posjeda lepoglavskog samostana, nasilja pojedinih plemića nad pavlinskim samostanom i prelasci pavlinskog samostana u posjede pojedinih plemića. Osim toga, navode se i opisuju sakralne građevine lepoglavskog samostana i njegovi nesakralni dijelovi, a posebno velikaške kapele. Zadnjih nekoliko naslova govori o osnutku važnih škola koje su imale sjedište u samostanu, gradnji nekih samostanskih građevina te se donosi popis riznice lepoglavске crkve.

Drugi dio *Veza pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije sa svijetom* se sastoji od 61 naslova, a donosi popis znamenitih ljudi pokopanih u lepoglavskoj crkvi, popis pavlinskih kuća u Varaždinu i povijesne podatke o istima. Nakon toga se, kao i u prvom dijelu, navode novi sukobi oko pavlinskih posjeda te posjedi i povlastice darivane lepoglavskom samostanu te se navode značajni događaji vezani uz lepoglavski samostan. Poslije toga se iznose izvještaji provincijala o ustroju i radu pavlinskog reda te stanju pavlinskih samostana, opisuju se gospodarsko stanje samostana te se donosi popis redovnika lepoglavskog samostana 1770. godine podijeljenih na redovnike svećenike, bogoslove, physice i converse. Osim toga, govori se o građevnoj djelatnosti priora u 18. stoljeću, o odnosima između pavlina i kmetova te o Lepoglavi kao o *locus credibilis*, gdje su mnogi rado pohranjivali svoje spise i dragocjenosti. Zadnji naslovi govore o ukinuću pavlinskog reda, zapljeni lepoglavske imovine i ono što je ostalo lepoglavskoj crkvi i njenim kapelama od imovine nakon ukinuća pavlinskog reda te se donosi popis vikara i priora lepoglavskog samostana. Zadnji dio drugog dijela govori o daljnjim zgodama lepoglavskog samostana, odnosno o stanju pavlinskog samostana u državnom vlasništvu nakon ukinuća pavlina, o stanju samostana u vlasništvu čazmanskog kaptola i prenamjeni samostana u kaznionicu.

Zadnji dijelovi knjige donose podatke o izvornom tekstu Dočkalova djela te fotografije sakralnih objekata lepoglavskog samostana.

Nižući povijesne događaje od osnivanja lepoglavskog samostana 1400. godine pa sve do njegovog ukinuća 1786. godine i kasnijeg pretvaranja u kaznionicu 1854. godine, Kamilo Dočkal je omogućio uvid u najslavnije doba lepoglavske prošlosti, dajući do znanja da Lepoglava nije samo kaznionica, već ima bogatu povijesnu i kulturnu prošlost, zahvaljujući djelovanju pavlina.

Matej IŠTVAN

ZDRAVKO SELEŠ, GALOVIĆ I ZAĐNE STVARI: PODRAVSKI ESEJI I ZAPISI; DRUŠTVO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA PODRAVSKO-PRIGORSKI OGRANAK, BIBLIOTEKA RUKOPIS, KOPRIVNICA, 2014., 204 STR.

Nakon što se 2012. godine Zdravko Seleš predstavio knjigom "Snovi i sjene / Senje i tenje / Sonĝoj kaj ombroj", u kojoj je sabrao sukus svega onoga što je pisao od samih svojih književnih početaka, sada je pred nama knjiga za koju su odabrani isključivo eseji i zapisi. Iako nam podnaslov knjige govori da se radi o podravskim esejima i zapisima navodeći na pomisao da je područje interesa isključivo Podravina, ima tu i ostalih tema koje pokazuju širinu autorovog djelovanja. Ipak, knjiga ostaje usmjerena na zavičaj jer je autor Podravec i kajkavac, koji to ističe i potvrđuje već u naslovu spominjući *zađne* stvari.

Motiv zavičaja provlači se kroz cijelu knjigu, a indikativno je spomenuti da se na koricama knjige nalazi autorov rukopis iz teksta "Jesmo li izdali Galovića ili o zavičaju kao temi nagrade 'Fran Galović'" i to dio rečenice kojom se upravo pokušava definirati zavičaj: "Zavičaj je subjektivna kategorija, osjećaj, odnosno skup osjećaja koje nosimo sa sobom od djetinjstva, u kojemu smo obično bili zaštićeni ljuskom obiteljskog jajeta i zato je život u zavičaju, iza kojeg se skriva ta sigurnost djetinjstva, vrlo često najbolji, najsretniji dio našeg života, kojemu se želimo vratiti, za kojim galovićevski čeznemo kao za sigurnom lukom." Shvaćen na taj način, zavičaj može predstavljati sreću, ali i izazivati negativne emocije poput čežnje za izgubljenom sigurnošću koju je teško ponovno pronaći. U svakom slučaju, zavičaj, potraga za njime i potraga za sobom u njemu predstavljene su kao teme kojima se književnici često vraćaju.

Zdravko Seleš je u čitanju djela zavičajnih autora i autora koji pišu o zavičaju pronašao dobar poticaj za vlastita promišljanja. Nekima se od autora stalno vraća pa su im tako posvećene čitave cjeline u knjizi. To su Božica Jelušić o kojoj se progovara u prvoj cjelini knjige naziva "Anatomija pjesmopjevanja Božice Jelušić" i Ivan Golub kojemu je posvećena cjelina "Golubovi glasi mudrosti z djetinjstva i zavičaja". Prvi tekstovi o ovim velikim književnicima datirani su u 1991. godinu, a autorov interes za njihovo stvaralaštvo održao se do danas. U cjelinama "Podravska arkadija – zavičajne skice i portreti" i "Kak preađa kajkavska slava" Seleš piše i o nizu drugih književnika, umjetnika i fenomena vezanih uz Podravinu i kajkavštinu. Dobro poznatim književnicima poput Krleže i Sudete pristupa na novi i drugačiji način, upozorava na nedovoljno prepoznate vrijednosti autora kao što su Petar Grgec i Đuro Rašan, a osvrće se i najmlađe autore s podravskog područja poput Marka Gregura.

Osim toga, u knjigu je uvršteno nekoliko zapisa o Đurđevcu i đurđevčkom Starom gradu ("Đurđevac, znamen Podravine", "Stari grad – uvijek u mom oku") i o značaju vinograda i "goričarenja" za Podravce ("Stara klet", "Belevine, podravska jesen"). Iako se u njima ne obrađuju književne pojave, književnost se ovdje provlači kroz upečatljive slike, stihove i reminiscencije. Od zavičaja, koji je upravo u navedenim zapisima snažno prisutan, autor se odmiče u predzadnjoj cjelini knjige pod nazivom "Intermezzo: ino i esperantiana" kako bi pokazao i ostala područja kojima se bavi. Tu važnu ulogu ima esperanto, odnosno tekstovi izvorno napisani za esperantsku publiku, koji su za potrebe knjige prevedeni na hrvatski jezik ("Grobnica za Danila Kiša", "Dundo Maroje: Komedijska o ljudima nazbilj i ljudima nahvao", "Novi realizam Mikaela Bronštejna ili mali traktat o čitatelju"). Ovi tekstovi djeluju dvo-

jako: esperantistima približavaju autore s našeg područja dok neesperantistima približavaju esperantsku književnost i kulturu. Nakon "Intermezza" i svojevrsnog odmaka od zavičaja autor mu se vraća u posljednjoj cjelini "Galovićiana ili utjehe zavičaja" u kojoj su promišljanja o zavičajnosti možda i naj-snažnije artikulirana. Galović i zavičaj u ovoj su knjizi nerazdvojno povezani, a koliko je Fran Galović, čiju stogodišnjicu smrti obilježavamo u godini izdavanja ove knjige, bitan autoru govori već činjenica da upravo on ima povlašteno mjesto u naslovu knjige.

Važno je spomenuti da se Seleš u svojim esejima i zapisima ne zaustavlja na jednodimenzionalnoj slici zavičaja; on taj fenomen problematizira, a govoreći o pojedinim književnicima i književnim pojavama ne propušta smjestiti ih u širi kontekst. Povijesne, teorijske i poredbene kompetencije na području književnosti, koje se prilikom čitanja uočavaju, svjedoče o autorovoj uronjenosti i upućenosti ne samo u književna, već i u šira kulturna zbivanja. Iako pretenzije ovih zapisa nisu primarno znanstvene, oni ipak daju više od puke informacije i otvaraju mnoga polja mogućnosti za daljnje razrade. Kako autor sam napominje, on ne preza od subjektivnosti jer potpuna objektivnost zapravo ne postoji, pa se često ovdje može govoriti i o svojevrsnom umjetničkom pogledu na umjetničke stvari. Zdravko Seleš se tako još jednom potvrđuje kao istinski promicatelj i buditelj ljubavi za zavičaj.

Mihaela CIK

RADOVI ZAVODA ZA ZNANSTVENI RAD HAZU VARAŽDIN, BROJ 25, VARAŽDIN, 2014., 612 STR.

Izašao je 25., jubilarni broj znanstvenog godišnjaka Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu. Glavni urednik je akademik Stjepan Damjanović, a tehnički urednici Vladimir Huzjan i Aco Zrnić. U izdavačkom savjetu časopisa nalaze se Stjepan Damjanović, Dragutin Feletar, Ernest Fišer, Boris Golec, Stanislav Južnič, Andrej Hozjan, Stjepan Hranjec, Vjera Katalinić i Franjo Ruža, te u uredničkom savjetu: Stjepan Damjanović, Vladimir Huzjan, Slobodan Kaštela, Janko Pavletić, Franjo Ruža i Eduard Vargović.

U 25. opsežan broj časopisa uvršteni su neki radovi sa četiri znanstvena skupa u organizaciji varaždinskog Zavoda, te još nekoliko članaka. S okruglog stola održanog u Varaždinu 6. lipnja 2013. pod naslovom "Stanje i perspektive upravljanja poljoprivrednim zemljištem u sjeverozapadnoj Hrvatskoj" objavljena su tri rada. Dragutin Vincek i Miljenko Ernoić pišu o poljoprivrednom zemljištu Varaždinske županije – kao teretu ili resursu?! Franjo Tomić, Ferdo Bašić i Stjepan Husnjak prikazali su ulogu i značenje tala Varaždinske županije sa smjernicama održivog gospodarenja poljoprivrednim površinama, dok Damir Kontrec piše o pravnom statusu i raspolaganju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj (povijesni prikaz, de lege lata i de lege ferenda).

U Varaždinu je 23. rujna 2013. održan znanstveni skup "Hommage Vatroslavu Jagiću 1838.-1923.-2013.". S toga skupa u časopisu je objavljen rad Radoslava Katičića o Vatroslavu Jagiću i njegovoj ulozi u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Stjepan Damjanović analizira stavove i pisanja Vatroslava Jagića o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zvonko Kovač piše o slavistici u Jagićevo doba i u budućnosti, odnosno o slavistici između slavenske filologije i interdisciplinarne solidarnosti. Ovaj blok časopisa zaključuje Ernest Fišer pišući o Jagićevim trajnim vezama s Varaždinom.

Dio časopisa o životu i djelu skladatelja Jana Krstitelja Janhala (sa skupa održanom u Varaždinu 30. rujna 2013.) otvara Dado Ruža člankom o istraživanjima o Vanhalu u Hrvatskoj. Micahela Freemanova piše o odnosu i uzlozi Vanhala na češko-moravsku glazbenu zbirku Braće Hospitalaca, a Allan Badley o kronološkim oznakama u koncertima Jana Vanhala. Zdenka Weber piše o prilikama u Beču u vrijeme Jana Vanhala, dok Vjera Katalinić donosi saznanja o odnosu Vanhala i nekih njegovih glazbenih suvremenika. Stanislav Tuksar analizira djela Vanhala u hrvatskim glazbenim zbirkama, Klaudija (Žana) Đuran o uršulinki Stanki Lončar i njezinoj glazbenoj ulozi u uršulinskim školama i crkvi u Varaždinu, te Paul Bryan o glazbenoj magiji Varaždina.

U Varaždinu je 20. studenoga 2013. organiziran skup o 140 godina zgrade Hrvatskog narodnog kazališta u Varaždinu (1873.-2013.), s kojega su u časopisu objavljena tri rada. Đurđica Cesar piše o društveno-političkim prilikama u varaždinu 60-tih i 70-tih godina 19. stoljeća. Miroslav Klemm donosi povijesno-umjetničku analizu zgrade varaždinsko HNK; dok Nenad Fabijanić piše o iskustvima modernizacije povijesnih kazališta u Europi i o prijedlogu obnove zgrade HNK u Zagrebu.

Jubilarni 25. broj časopisa završava s nekoliko radova iz raznih područja istraživanja. Tako Lovorka Štimac Dedić piše o rimskim opekama iz fundusa Gradskog muzeja u Varaždinu; Madaleine Kuček Šimek o kamenim grbovima u gradu Varaždinu od 13. do 17. stoljeća; Marija Korunek o pavlinskom samostanu Sv. Jelena u Šenkovcu kraj Čakovca u povijesnim prikazima; Ivana Šupljika o plemićkom inventaru u kaštelu Križoljan-grad iz 1724. godine; Spomenka Vlahović o kriptama crkve Sv. Martina Biskupa u Varaždinskim Toplicama; Vladimir Huzjan i Jasmin Medved o korisnicima obiteljskih invalidnina sudionika Prvoga svjetskog rata Narodnog odbora Kotara Varaždin; Željko Karaula o organizaciji i djelovanju Gospodarske sloge u Bjelovaru i okolici od 1935. do 1941. godine, te Lana Gotal o kulturnom značenju grada Varaždina.

Na kraju 25. broja Radova donosi se i popis svih dosadašnjih izdanja Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, koji dokazuje značajnu aktivnost ove Akademijine ustanove u znanstvenom istraživanju sjeverozapadne Hrvatske.

Dragutin FELETAR

CIVITAS CRISIENSIS, RADOVI ZAVODA ZA ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKI I UMJETNIČKI RAD HAZU KRIŽEVCI, BROJ 1, KRIŽEVCI, 2014., 225 STR.

Godine 2013. u Križevcima je osnovan Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Krajem 2014. ovaj Zavod izdao je prvi broj svojega znanstvenog časopisa (godišnjaka), pod nazivom Civitas Crisiensis. Glavni i odgovorni urednik je voditelj Zavoda akademik Franjo Tomić, a izvršni urednici dr. sc. Ivan Peklić (ravnatelj Zavoda) i dr. sc. Aco Zrnić, dok uredništvo sačinjavaju Davor Balić, Ferdo Bašić, Franjo Husinec, Hrvoje Petrić, akademik Ante Stamać, Mladen Tenodi i Marija Vukobratović.

U prvom broju časopisa objavljeni su uglavnom radovi sa dva znanstvena skupa: o Antunu Nemčiću Gostovinskom i o aktualnim pitanjima hrvatske poljoprivrede u pristupu Europskoj uniji. Na početku časopisa otisnuta su prigodni govori održani prigodom otvorenja Zavoda u Križevcima 1. ožujka 2013. godine (Ivan Peklić, akademik Franjo Tomić, Branko Hrg, Darko Koren i akademik Zvonko Kusić).

Blok časopisa o Antunu Nemčiću otvara mladi povjesničar književnosti iz Molvi, dr. sc. Mario Kolar. On analizira suradnju Antuna Nemčića u Gajevim novinama Danica i time njegov veliki prinos Hrvatskom narodnom preporodu. S druge strane, Danica i Ilirski pokret imali su snažan utjecaj na stvaralaštvo Antuna Nemčića Gostovinskog. Kolar zaključuje da je "svojim vijestima iz regije, ali i potpisima, odnosno svojom pojavom u Danici, Nemčić, uz još neke autore, kao što su Ljudevit Vukotinović, Tomo Blažek, Ivan Trnski ili Ferdo Rusan, Podravinu i Prigorje priključio književno aktivnim i društveno-politički osviještenim regijama".

Ozren Blagec piše o otkrivanju spomenika Antunu Nemčiću 1899. u Križevcima i obilježavanju 100. godišnjice Nemčićeva rođenja 1913. godine. Koliko je narod poštivao veliko djelo Antuna Nemčića, pokazuju ove dvije proslave. Enes Quien piše o javnim spomenicima kipara Rudolfa Valdeca, koji se istaknuo upravo radeći spomenike hrvatskim velikanima u Zagrebu i drugdje (Antun Nemčić, Dragutin Domjanić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Mažuranić, Ferdo Livadić, Ljudevit Šmidhen, Dositej Obradović, Radko Hadži Dimitrijev). Ottone Novosel-Franz piše o prilikama i lokacijama u Veneciji u doba posjeta Antuna Nemčića i njihovu zapisu u Putošnicama.

Akademik Franjo Tomić analizira stanje i mjere unapređenja hrvatske poljoprivrede u svjetlu pristupa Europskoj uniji i otvara drugi dio časopisa. Ferdo Bašić piše o svrhovitoj regionalizaciji hrvatske

poljoprivrede, a u okvirima zajedničke poljoprivredne politike Europske unije. Ružica Gelo opširno i analitički piše o procesu pristupa Hrvatske Europskoj uniji i strukturnim fondovima s kojima Unija raspolaže. Časopis zaključuje Žaklina Jurišić, koja piše o hrvatskoj poljoprivredi u svjetlu zajedničke političke Europske unije – u sadašnjosti i u sutrašnjici. Časopis ne donosi prikaze novih knjiga i časopisa.

Petar FELETAR

BOŽIDAR GERIĆ: OBRTI I CEHOVI U BJELOVARU 1756.-1945., GRADSKI MUZEJ BJELOVAR, 2014., 166 STR.

Bjelovarski arhivski i muzejski radnik (i dugogodišnji ravnatelj Gradskog muzeja u Bjelovaru), Božidar Gerić, odlaskom u mirovinu imao je vremena sažeti svoje bilješke znanja u zanimljivu i vrijednu knjigu, koja govori o povijesti gospodarstva u gradu Bjelovaru, od početaka do Drugog svjetskog rata. Recenzenti knjige su Željko Pleskalt i Mladen Medar.

Jedan od najmlađih hrvatskih gradova, Bjelovar je nastao kao novo središte slavonske Vojne krajine sredinom marijaterzijanskog 18. stoljeća. S obzirom na vojnu upravu i posebne vojne regule, te nazočnost većeg broja germanskog stanovništva, razvoj obrta i cehova, pa i cjelokupnog gospodarstva u vojnom municipiju Bjelovaru je svakako poseban i za povijest naročito zanimljiv. Cehovi se ovdje organiziraju za cijelu Bjelovarsku krajinu (generalat), najprije Ceh br. I., pa II. i III. Cehovi okupljaju pojedine obrte, a cehovska pravila i ovdje je izravno potpisivala carica Marija Terezija. Zapravo, povijest obrta i cehova, pa i prvih manufaktura u cijelom dijelu sjevernohrvatske Vojne krajine nemoguće je istražiti i objasniti bez dobrog poznavanja gospodarskog razvoja Bjelovara. I zato je knjiga Božidara Gerića za gospodarsku povijest Hrvatske osobito važna.

Knjiga se sastoji od deset osnovnih poglavlja. U prvom poglavlju Gerić razrađuje osnovni razvoj obrta i cehova na sjevernohrvatskom prostoru, kao i o unutrašnjoj organizaciji i funkcioniranju ovih udruženja. U drugom poglavlju razrađuje se razvoj cehovske organizacije u Bjelovaru, s vrlo vrijednim podacima i ilustracijama. Treće poglavlje razrađuje nastanak i razvoj svilarstva u Bjelovaru, gdje je djelovalo nekoliko filandi, a ovu djelatnost je podupirala Marija Terezija posebnim patentima. I u četvrtom poglavlju Gerić obrađuje obrte i cehovske udruge, posebno nakon ukidanja cehova, kada se od kraja 19. stoljeća razvijaju posebna obrtnička udruženja i komore.

U ostalom dijelu knjige Gerić razrađuje razvoj bjelovarske industrije i drugih tamošnjih gospodarskih grana. U petom poglavlju prikazuje se razvoj bjelovarskih industrijskih poduzeća (posebice mlinarstva i metalnih grana), a u šestom je dat presjek razvoja trgovine. U sedmom poglavlju razrađen je razvoj industrijskih poduzeća do Drugog svjetskog rata, te u osmom poglavlju bjelovarska trgovačka komora. Uz brojne vrsne ilustracije u devetom i desetom poglavlju prezentirani su cimeri obrtničkih radnji, te obrtne iskaznice i zanatski arhivi.

Dragutin FELETAR

MARTIN MIHALDINEC, ZDRAVKO ŠABARIĆ, JOSIP TURKOVIĆ: LEGENDA O PICOKIMA, UDRUGA SV. JURJA, ĐURĐEVAC, 2015., 24 STR.

Ljubitelji povijesti grada Đurđevca i okolice osnovali su Udrugu Sv. Jurja, čiji je cilj istraživanje i afirmacija povijesnih vrijednosti ovoga slikovitog i povijesno vrlo zanimljivog kraja. Sada su izdali i omanju knjigu, a za nakladnika ju je potpisao Martin Mahović, njezin predsjednik.

Bilo je i za očekivati da će članove Udruge Sv. Jurja najviše zaintrigirati povijesna legenda o Picokima, poznata i popularna u širem prostoru ovoga dijela Panonske nizine. Priča o Ulama-begu i opsjeđanju tvrđave u Đurđevcu 1552., te pogotovo o hrabroj obrani hrvatskih branitelja, kao i o pjetliću (picoku) koji je spasio đurđevački grad od zauzimanja, prosede je za stvaralaštvo likovnih i književnih stvaratelja, ali i prisutna u dramskim uprizorenjima. Đurđevačka picokijada, s dugom tradicijom uprizorenja opsade utvrde i velikim narodnim sajmom, proglašena je i nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske.

Knjižica je podijeljena tekstualno na dva osnovna dijela. U prvom je romansirano, s dijalozima, opisana legenda o obrani utvrde i picoku koji je spasio grad. Autor priče je Martin Mihaldinec, inače autor i nekih drugih knjiga i članaka o Podravini i posebno o Đurđevcu. Tekst je pisan zanimljivo i pitko, a bio je podlogom za niz dramatizacija, koje su bile izvedene na đurđevačkoj Picokijadi. Drugi dio je tekst đurđevačkog kulturnog radnika i slikara Zdravka Šabarića, pod naslovom "Legenda koja traje". On najprije daje osnovnu povijesnu potku ove priče, a zatim kronološki donosi podatke o organizaciji Picokijade, dramatizaciji legende, te o autorima, režiserima i izvođačima.

Zdravko Šabarić dao je i grafičko oblikovanje knjižice, a uvrstio je i nekoliko svojih crteža. Bez sumnje osnovnu grafičku i umjetničku vrijednost ovoga izdanja čine uvrštene slike znamenitoga hrvatskog slikara iz Virja (rodnom iz Đurđevca) Josipa Turkovića. On je naslikao svojevremeno i najveće platno u Podravini, koje je naslovio upravo "Legenda o picokima". Ta ekspresivna slika utvrde iz koje je topom ispaljen pjetlić na turski logor, nalazi se i na omotu knjige. Brojne Turkovićeve slike, posebice ulja na papiru, koje su uvrštene i u knjigu, inspirirane su borbama i patnjama iz vremena Osmanlija, ali i napaćenim svakodnevnim životima Podravaca. Tematski izvrsno ilustriraju ovo izdanje, a i surrealistični prizori su vrlo dojmljivi i likovno pripadaju u sam vrh slikarstva u Podravini druge polovice 20. stoljeća.

Petra SOMEK

ANTUN TONI ŠRAMEK: NAŠE SELO, NAŠI LJUDI, 2, BOGADIGRAFIKA, KOPRIVNICA, 2015., 100 STR.

Vrsni poznavatelj života bilogorskog sela i seljaka, autor brojnih knjiga o svojem zavičaju, Antun Toni Šramek iz Svetog Ivana Žabna opet nas je ugodno iznenadio novom knjigom (rođen je 1928. godine i još neumorno stvara). Sunakladnik knjige je križevački Radnik, čiji direktor Mirko Habijanec zdušno podupire stvaralaštvo starog učitelja Šrameka. Recenzentica knjige je etnologinja Melita Habdija, dok je jedan od pogovora napisao Šramekov prijatelj i poklonik, dr. med. Željko Bakar.

O poticaju i vrijednosti nove Šramekove knjige, Željko Bakar je zapisao i ovo:

"Svojim staroučiteljskim, toplim načinom kazivanja, stric Toni veze u ovoj knjizi priču o običajima našeg kraja ulazeći u detalje kojih se rijetko tko sjeća i koji obogaćuju naše znanje o prošlosti. Upotrebljava i podsjeća nas na stare nazive alata i obrta pa će se netko od čitatelja vjerojatno još sjetiti što su to "ornice" i "jaram", ali što su to "hamuti" ili što je to "trijer" saznat ćemo samo iz ove knjige.

Posebnu draž ovog djela daju kazivanja bake Ivke iz kojih dobivamo saznanja o teškoćama života početkom prošlog stoljeća, ali i draži koje je takav život nosio. Obilna ilustriranost svakako pridonosi vrijednosti ove knjige i popularizira našu etnografsku zbirku prikazom njenih esponata, a koja je isto tako djelo Tonija Šrameka."

Etnologinja Melita Habdija ocjenjuje knjigu kao novi značajni prinos poznavanju načina života ljudi Žabna i okolice, ali i hrvatskoj etnologiji:

"Novi uradak Antuna Tonija Šrameka "Naše selo, naši ljudi 2" donosi nam nove zapise iz tradicijske kulture Svetoga Ivana Žabna i okoline. Nastavak je ovo prve knjige koju upotpunjuje na području životnih, godišnjih i radnih običaja te vjerovanja ljudi svetoivanjskoga kraja. Uvijek mi je posebni užitek čitati etnografski ili povijesni tekst Tonija Šrameka. Taj tekst je pitak, jednostavan i životno vjerno opisan, začinjjen s puno šarma i ljubavi za naše selo i naše ljude!

U ovome nastavku svoje knjige istoga naslova ATŠ (kao autor voli navesti sebe kod citiranja u tekstu) opisuju se običaji vezani uz tri najvažnija događaja u životu čovjeka: rođenje, vjenčanje i smrt. Autor daje i opise nekoliko godišnjih običaja, kao i život đaka u malim mjestima i selima s početka XX. stoljeća. Inspiriran je pričanjem i pisanjem svoje kazivačice gđe Ivke Kolar čija se kazivanja protežu kroz knjigu čineći jednu potku sjećanja i uspomena na vrijednu etnografsku baštinu svetoivanjskog kraja.

Kao iskusi kroničar i etnograf svoga kraja. A. Šramek ne piše samo faktografiju, opis običaja, već pojašnjava i okolnosti – shvaćanje tih običaja i vjerovanja kod ljudi, dajući tako čitatelju i sliku mentaliteta ljudi ovoga kraja. Svojim iscrpnim opisima, kao i u svim prethodnim svojim knjigama, ostavlja za budućnost i nezaboravljene brojne događaje koje svojim opisom povezuje s navikama, običajima i vjerovanjima.

Naravno, ne zaboravlja Toni dati i svoj komentar povlačeći paralelu sa sadašnjošću, na samo njemu svojstven način! Komentira i savjetuje tako suptilno i duhovito kako samo on to zna. Upravo ga to razlikuje i izdiže iznad brojnih tematskih sličnih djela i autora.

Vjeran etnografskom prezentu, opisuje običaje i vjerovanja sa svim podacima do kojih je uspio doći konzultirajući stručnu literaturu i provodeći dodatna istraživanja. Tim svojim pristupom ostavlja temelj i putokaz svima onima koji će dalje istraživati baštinu i tradiciju ovoga kraja."

Dragutin FELETAR

ALEKSANDRA LIČANIN: DVIJE LJUBAVI I JEDAN RAT EVE PANIĆ NAHIR, MATICA HRVATSKA, ČAKOVEC, 2015., ENGLSKI I HRVATSKI, 160 STR.

Čakovečka novinarka Aleksandra Ličanin napisala je potresnu priču stradanja i ljubavi Eve Panić Nahir, Židovke iz Čakovca, koja i danas u dubokoj starosti živi u Izraelu. Tekst je pisan kao napet roman, pitko i osjećajno i predstavlja jednu od najboljih knjiga osude fašizma i komunizma, koje su u novije vrijeme izašle u Hrvatskoj. Uz Maticu hrvatsku, nakladnik knjige je i Židovska općina Čakovec, a urednici su Ivan Pranjić i Andrej Pal.

Kako je došlo do izdavanja knjige, u pogovoru piše urednik prof. Pranjić:

"U siječnju 2014. godine Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu zajedno sa Židovskom općinom Čakovec tiskao je knjigu Banimira Bunjca *Iz pepela čakovečke sinagoge – Životopis Eve Schwarz*. U posljednjoj rečenici Pogovora napisao sam: *Nadam se da će netko strpljiv i ozbiljan poput autora ove knjige zabilježiti sjećanja živeće enciklopedije Eve Nahir*. Točno godinu dana kasnije imamo taj životopis i on se s prvom knjigom organski isprepliće. *Spiritus movens* i ove knjige čakovečka je židovska zajednica koja je u razdoblju između dva svjetska rata bila vrlo prosperitetna. Njezina tragična sudbina pogađa i protagoniste ove priče, ne samo tijekom holokausta, nego i nakon Drugoga svjetskog rata. Još jedan režim ovaj put komunistički, pokazuje nad najslabijima svu svoju brutalnost. Nakon što su joj ubili muža, potpuno nedužnu Evu Panić šalju u zatvor koji se ni po čemu ne razlikuje od koncentracijskog logora. Izložena je nezamislivim tjelesnim i duševnim patnjama, razorene obitelji, opljačkana i ponižena. Sa svojom kćeri odlazi, nakon svega, u kibuc u Izrael. Njezini dolasci u Čakovec u devedesetim godinama života pokušaj su rekonstrukcije svega izgubljenog, spašavanje od trajnog zaborava onoga što je nasilno u dva navrata prekinuto, a to je životni kontinuitet, pravo na obitelj i rezultate svoga predanog rada. Ova knjiga još je jedan kamenčić u razbijenom mozaiku života čakovečke židovske zajednice koji će sačuvati makar trag sjećanja o svemu što je bilo i ostati među nama kao dignuti prst upozorenja na to kako se lako tone u blato zločina ako samo na trenutak zaboravimo imperativ osobne odgovornosti za sve što činimo."

Nevjerojatnu životnu priču Eve Panić Nahir, Aleksandra Ličanin u sažetku knjige ovako je sažela u najkraćim crtama:

"Eva Panić Nahir rođena je 1918. godine u Čakovcu kao najmlađa od triju kćeri Eme i Bele Kelemen. Odrastala je u imućnoj židovskoj obitelji uz sestre Klaru i Žuži, priklonivši se cionističkom pokretu. Po raspuštanju čakovečke organizacije okreće se komunističkoj ideologiji zajedno s prijateljima, a pred punoljetnost upoznaje vojnog časnika, svoga budućeg muža Radoslava Panića.

Nakon pet godina poznanstva vjenčaju se, svim preprekama usprkos, i odlaze živjeti u Beograd. Bračnu sreću proživljavaju kratko prije početka Drugoga svjetskog rata. Radoslav je mobiliziran, a Eva u noći zračnog napada na Beograd biva istjerana iz stana pa pješke odazi k Panićevima u Kruševicu.

Kasnije, nakon što je četnici stavljaju na popis nepoželjnih osoba, zajedno s mužem odlazi u Beograd gdje započinju svoje kontraobavještajno djelovanje. Na taj način spašavaju 1500 ljudi, šaljući ih u partizane. Ubrzo po završetku rata rodila im se kći Tijana.

U listopadu 1951. UDBA odvodi njezina muža u pritvor u kojemu Radoslav počinu suicid. Nekoliko dana kasnije uhićuju i Evu. Nakon pola godine pritvora, deportirana je na otok Sveti Grgur gdje je u Ženskom logoru prisiljena na težak rad, izložena mučenju i psihičkom zlostavljanju. Logor je zbog inozemnih pritisaka raspušten i Eva, zajedno sa brojnim zatvorenicama, napušta otok u studenom 1953. godine. Na slobodi traga za istinom o svom pokojnom mužu u čemu i uspijeva te postaje jedinom osobom koju je bivša država obeštetila kao nedužnu robijašicu.

Kći Tijana joj 1964. godine emigrira u Izrael, a dvije godine kasnije i ona sama. Seli u kibuc Sha'ar HaAmechim – između Haife i Nazareta, gdje i danas živi. Udala se za uglednog agronoma Mošu Nahira, radila kao dijetetičarka u kibučkom staračkom domu, volontirala, bavila se humanitarnim radom i već 45 godina u publici sjedi na istom mjestu koncertne dvorane u Haifi. Moše je preminuo 1997. godine.

Eva Panić Nahir i danas je, u svojoj 97. godini, fascinantno vitalna, jednostavna, oplemenjena mudrošću stvaranom u dugom, turbulentnom životu koji je vrijedno upoznati. Još uvijek obilazi starije stanovnike kibuca, pomaže im oko svakodnevnih potreba, druži se s djecom svoga pokojnog muža, unucima, prijateljima. Njezina kći Tijana Wages živi u Dallasu (Teksas), unuka Emily u San Franciscu, a unuk Jason u San Diegu (Kalifornija).

Uz obilježavanje Dana Grada Čakovca 29. svibnja, 2014. godine, Evi Panić Nahir dodijeljena je titula počasne građanke Čakovca."

Dragutin FELETAR

JOSIP BRATULIĆ: PJESMARICA ANE KATARINE ZRINSKE, MATICA HRVATSKA, ZAGREB, 2014., 324 STR.

Nakon gotovo tri desetljeća od otkrića, konačno su objavljene pjesme iz znamenite rukopisne knjige grofice Ane Katarine Zrinski. Ovo izdanje prikazuje važnost ove pjesnikinje u hrvatskoj književnosti 17. stoljeća, te je stavlja uz bok naših najvrijednijih književnih stvaratelja toga doba. Knjigu je priredio akademik Josip Bratulić, prijatelj lutajućeg reportera Gerharda Ledića koji je na kraju 1980-tih donio ovaj rukopis na svjetlo dana. Urednice knjige su Romana Horvat i Vesna Zednik. Knjiga donosi deskribirane sve pjesme iz Katarinine pjesmarice, pa i one koje su kasnije dopisane. Rukopis Katarine Zrinske sadrži 84 lista, a na koricama se nalazi i potpis autorice. Na kraju knjige objavljena je opsežna analitička studija akademika Josipa Bratulića "Pjesnikinja Ana Katarina Zrinska i pjesme u njezinoj pjesmarici".

U uvodnom tekstu knjige, akademik Bratulić ističe i slijedeće:

"Kad je Gerhard Ledić, "Lutajući" (1926.-2010.), vlasnik *Pjesmarice*, naumio u svojoj kući u Rudama osnovati zadužbinu "Collegium Rudae", gdje bi se okupljali njegovi prijatelji koji se bave hrvatskom književnom i društvenom poviješću, želio je da se objavi rukopis koji je smatrao najdragocjenijom svojom knjigom. U promemoriji za Josipa Bratulića, Milana Kruheka i Dragutina Feletara, koja je datirana 7. studenoga 1990. predložio je da zajednički izdamo *Pjesmaricu* kojoj je on dao radni naslov *Pjesmodnev – kronika iliti Libar od szpominka Cattarine Zrinszke ili Groff Frankopan Catarine Libar*. Izdanje je trebalo biti trosveščano: preslik rukopisa, diplomatsko izdanje rukopisa i popratne rasprave

uz izdanje. Svatko od nas je preuzeo dio posla. Meni je pripalo prepisati rukopis. Latinske i njemačke pjesme prepisao je dr. Mate Križman, kojemu ostajem trajno zahvalan za taj i mnoge slične poslove koje je obavio kadgod za mene, kadgod za druge prijatelje. Milan Kruhek napisao je raspravu "Frankopansko-Zrinski kulturni krug na karlovačko-ozaljskom prostoru", koja je dosad ostala neobjavljena. Tekst Dragutina Feletara "Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih" objavljen je u časopisu "Podravina". Moj rukopis o pjesnikinji Ani Katarini Zrinskoj i o njezinim pjesmama u *Pjesmarici* s disketom na kojoj je bio prijepis rukopisa negdje se zametnuo. Nekoliko pjesama dao sam Anđelku Mijatoviću kad je pripremao knjigu o uroti Zrinsko-Frankopanskoj, i prof. Rafi Bogišiću kad je pisao raspravu o Katarini Zrinskoj. On je koristio i neke pjesme koje je objavio Ivan Zvonar. U seminaru za stariju hrvatsku književnost sa studentima sam čitao pjesme iz fotokopija rukopisa. "Lutajući" je, po običaju, o našašću knjige ispričao lijepu priču: našavši prvu koricu knjige s potpisom Ane Katarine Zrinski uputio se tragom tih korica i pronašao cijeli rukopis. U Beču ili u Mađarskoj?

Godine 1991. povodom 320. obljetnice pogubljenja Petra Zrinskoga i Franje Krste Frankopana održan je središnji znanstveno-memorijalni skup u okviru Tribine Matice hrvatske u Muzeju Mimara; 23. travnja 1991. održana su predavanja o mučenicima i književnicima. Tada sam govorio o *Pjesmarici* Ane Katarine Zrinske, a Gerhard Ledić rukopis je svečano poklonio Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici."

Petar FELETAR

SLOBODNI KRALJEVSKI GRAD KOPRIVNICA U PRVOM SVJETSKOM RATU, 1914.-1918., KATALOG IZLOŽBE, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 2014., 64 STR.

Obilježavanju početka Prvoga svjetskog rata pridružio se i Muzej grada Koprivnice i to zapaženom izložbom sačuvanih dokumenata, fotografija, predmeta, izjava (memoara) i druge građe. Izložci su uglavnom iz fundusa Muzeja, ali je sustavno prikupljana građa iz privatnih zbirki, a dio izložaka je i posuđen. Za izložbu je tiskan i obiman katalog, koji je zasad i najobimnija pisana građa za povijest Koprivnice u to doba. Katalog je uredio kustos Muzeja Dražen Ernečić, koji je i autor izložbe.

U uvodnom tekstu Dražen Ernečić daje osnovni pregled povijesti grada Koprivnice u vrijeme Prvog svjetskog rata, s obimnom literaturom i vrelima (ukupno 80 jedinica). Kustosica Iris Radmanić piše o povijesti koprivničkog gospodarstva, a Draženka Jalšić Ernečić o urbanističkom razvoju i izgledu Koprivnice u to vrijeme. Ksenija Krušelj dala je kratku povijest koprivničkog školstva, dok su Draženka Jalšić Ernečić i Dražen Ernečić obradili tadašnju povijest i ulogu Crvenog križa Koprivnice. Jelena Maksić Gudek prikazala je književnost Podravine tijekom Prvog svjetskog rata, a Draženka Jalšić Ernečić likovnu umjetnost u to doba. Plakete, medalje i značke iz Prvog svjetskog rata iz fundusa Muzeja grada Koprivnice prikazala je Jelena Maksić Gudek, te Robert Čimin sačuvani novac. Na kraju tekstualnog dijela Damir Vuković prikazao je hladno oružje iz toga rata. Katalog završava opisom 277 izložaka koji se mogu vidjeti u postavi.

Urednik Dražen Ernečić u uvodu kataloga ističe:

Muzejska izložba "Slobodni i kraljevski grad Koprivnica u vrijeme Prvog svjetskog rata" prioritarno građom iz fundusa Muzeja grada Koprivnice – dokumenata, fotografija, tiskopisa i militaria – te posuđenom građom i dokumentacijom iz Gradskog muzeja Varaždin, Državnog arhiva u Varaždinu, Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu kao i iz glazbene zbirke Velimira Krakera iz Siska i zbirke hladnog oružja koprivničkog kolekcionara Damira Vukovića i privatnih zbirki nastoji prikazati kroz više segmenta svakodnevicu života, ali i politički, gospodarski, društveni, prosvjetni i kulturni život malog grada u Austro-ugarskoj monarhiji s prikazom sudjelovanja njegovih stanovnika u klauzici Velikog rata. Konceptijski ovo nije u klasičnom smislu "ratna i vojna" izložba nego izložba koja nastoji u totalitetu prezentirati spomenute segmente vremena i prostora grada i njegovih stanovnika. Primjerice, prezentirana su brojna zbivanja u gradu od hitne dojave o atentatu na prestolonasljednika Franju Ferdinanda i njegovu suprugu vojvotkinju Sofiju Hohenbert 28. lipnja 1914. u Sarajevu (s kojim činom su započele naj-

neposrednije pripreme blokova Antante i centralnih sila za Veliki rat 1914.-1918.), potom djelovanje Crvenog križa i Gospojinskog društva, okosnice koprivničkog gospodarstva i rada kemičke tvornice Danica d.d., i naposljetku sudjelovanja književnika u ratu – Frana Galovića, Mihovila Pavleka Miškine i Ante Neimarevića. Zaseban dio izložbe naglašava brojnom građom gotovo paradoksalnu činjenicu o dualizmu u životu maloga grada kroz vojni i civilni sektor u kojem je bogati likovni život prikazan kroz djelovanje Rudolfa Krušnjaka, Stjepana Kukeca, Tomislava Kolombara i Fedora Malančeca. Recimo i da izložba korespondira i s postojećim muzejskim izložbama na prvom katu muzeja "Koprivnica Javno i privatno" i "Saakralna Zbirka Muzeja grada Koprivnice" u kojima, zajedno s ovom izložbom, predmeti (katalog) kontekstualiziraju i ambijentaliziraju grad za Velikog rata. Sveukupni broj predmeta tj. grada neće biti samo konstrukt negbo i interpret povijesnih događaja. Svi navedeni konceptijski čimbenici nastoje izložbu uklopiti u najnovije metodološke odrednice "kulturološkog" istraživanja totaliteta društva za Prvog svjetskog rata posljednjih dva desetljeća u Europi i Hrvatskoj te prikaz takvih rezultata. Više suradnika u tekstovima koji slijede dalo je svoj prinos stručnim radovima, a što je samo građom uvjetovani izbor tema za prikaz i pregled života Koprivnice u vrijeme Velikog rata.

Petra SOMEK

KREŠIMIR PAVLIC: ISPIRANJE ZLATA U MEĐIMURJU, MATICA HRVATSKA, ČAKOVEC, 2015., 144 STR.

Dočekali smo i prvu monografsku knjigu o ispiranju zlata na Dravi i Muri u Međimurju. Knjigu je napisao mladi Krešimir Pavlic iz Čakovca, čiji je djed iz Donjeg Vidovca, središta zlatara, bio ispirač zlata. Urednici knjige su Ivan Pranjić i Tomo Blažeka, a recenzent Dragutin Feletar, koji je dosad najviše pisao o tom dravskom fenomenu.

Knjiga je moderno koncipirana i grafički uređena, s izvrsnim fotografijama (pogotovo milovidnih dravskih pejzaža). Metodološki ne podliježe tradicionalnom kronološkom rasporedu, nego je podijeljena na cjeline koje predstavljaju pojedine sastavnice ispiranja zlata. Zato se najprije prikazuje rijeka Drava (i Mura), kao mati zlata i ispirača. Goleme dravske bujice na prijelazu iz pleistocena u holocen nanijele su nepregledne količine šljunka i pijeska u ovaj dio Panonske nizine. Izvorište toga materijala, a s njime i čestica zlata, je u Alpama. Ovo zlato se u transportu posve očistilo, pa se diči svojom čistocom. Zlato spava u dravskim produjinama, u obalama sastavljenim od nepreglednih količina šljunka i pijeska. Velike poplave i meandriranje Drave budi zlatnog spavača, dere obale i ostavlja nanose sa zlatom na pitomim produjinama (sprudovima). Tu potom mogu doći marljivi ispirači, koji zlatarskim lopatama premeću tone šljunka da bi isprali koji gram zlatnih zrnaca. Tako je hirovita Drava stoljećima bila hraniteljica siromašnoga puka. Makar je znala nemilosrdno ošiniti poplavama i meandriranjem priobalno stanovništvo, Dravi Vidovčani još i danas tepaju "naša Drava".

Drugo veliko poglavlje ove knjige odnosi se na opisivanje i naklon njegovu veličanstvu – zlatu! Opisuje se važnost i vrijednost zlata, koje tisućljećima fascinira čovjeka. Najopsežniji i za pisca zacijelo najteži dio knjige, predstavlja poglavlje o povijesti ispiranja zlata. Iz knjiške i arhivske prašine, Pavlic je o toj temi iskopao gotovo sve što se u ovom trenutku moglo. Osobito fasciniraju izvori o ispiranju zlata na Dravi i Muri iz marijaterezijanskog 18. baroknog stoljeća. Ali, jednako su vrijedni i izvori iz doba slavni Zrinskih. I sâm sam se dao u potjeru za poveljom Marije Terezije i legendarnim zlatarskim cehmeštrom Boltom Embriušom. Iako nisam našao izvorne dokumente, uvjeren sam da je upravo u Donjem Vidovcu u 18. i 19. stoljeću djelovao zlatarski ceh (baš kao i slavna Zlatoispiračka zadruga nakon Drugoga svjetskog rata). I Pavlic navodi postojanje još mnogo arhivske građe, a k tomu, postoje i još neotkriveni izvori. Možda se u njima kriju još neotkrivene tajne vidovskih ispirača zlata.

Poglavlje o tehnici ispiranja zlata doista je osebujno i zanimljivo. Naime, tehnologija se nije mijenjala stoljećima, a vjeruje se da su je u naše krajeve donijeli hospites iz germanskih krajeva. Lopata gledaljka, velika i mala deska, žajtar i pribor za skupljanje i odvajanje zlata, uključujući živu (i njene

opasne pare) stoljećima se nisu mijenjale gotovo ni za dlaku. Star je i tipični dravski zlatarski čun (čamac), kao i ritual života ispirača zlata. Sve je to prvorazredna etnografska i kulturološka vrijednost hrvatskoga naroda, koja zavrđuje i međunarodnu zaštitu. Postupci i alati ispiranja zlata u ovoj su knjizi prikazani temeljito i plastično – riječju i slikom. Sve to plijeni pozornost sve većeg broja ljudi, koji požele da tu "mudrost" vide uživo na nekoj dravskoj prodajini.

I pred kraj knjige još su jednom opisani ljudi, ti dravski patnici i veseljaci, koji se pate, tragaju za zlatom i vesele se svakom ispranom zrcu. Bio je to izuzetno teški kruh. Ali drugog izlaza nije bilo. Agrarno prenaseljeno donje Međimurje nije moglo hraniti (preko) brojne obitelji s mnogo djece. Zato se radilo sve što je moglo donijeti poneki novčić. Zlatarstvo je bilo pripomoć uglavnom za one najsiro-mašnije. Na ispiranje se obično odlazilo u paru i ostajalo dva do tri tjedna. Život na Dravi bio je muko-trpan i opasan. Spavalo se u ukopanoj grabi u šljunku iznad koje se obično razapela stočna koža. Jelo se bijedno, a trebalo je cijele bote dane prebacivati šljunak preko velike deske. Sve to za nekoliko grama zlata, od kojeg je najčešće vrhnje pobrao kakav nakupac ili gradski zlatarski obrtnik.

Dragutin FELETAR

MATICA KRŠTENIH RIMOKATOLIČKE ŽUPE SV. VIDA U PITOMAČI 1858. – 1870., GLAVNI UREDNIK MARC ŠOJAT, DRŽAVNI ARHIV U VIROVITICI, VIROVITICA, 2014., 188 STR.

Uoči proslave dana Župe i Općine Pitomača, odnosno blagdana svetog mučenika Vida, u lipnju 2014. godine objavljena je knjiga "Matica krštenih rimokatoličke župe sv. Vida u Pitomači 1858. – 1870. (Liber Baptisatorum Matricis Pitomača ab anno 1858.)". Riječ je o izdanju jednog od svezaka matičnih knjiga krštenih spomenute župe koji je s latinskog jezika preveo i priredio Marc Šojat, prof., a izdavač je Državni arhiv u Virovitici.

Osim od glavnog dijela, koji zaprema 158 stranica tablično raspoređenih podataka o krštenjima u Pitomači u navedenom razdoblju, knjiga se sastoji od uvodnog dijela i nekoliko kazala. Knjiga započinje Predgovorom u kojem se naglašava lukrativnost crkvenih matičnih knjiga kao prvorazrednih povijesnih izvora za najrazličitija historiografska istraživanja (primjerice demografija, onomastika, genealogija, crkvena i gospodarska povijest itd.). Slijedi Uvod u kojem saznajemo ponešto o povijesti pitomačke župe i naselju. Tu je i vrlo koristan popis kronološki poredanih svih sačuvanih svezaka matičnih knjiga krštenih (rođenih), vjenčanih i umrlih (pokopanih) župe sv. Vida u Pitomači s informacijama o tome gdje se pojedini svesci danas čuvaju. Ovdje treba napomenuti kako naslov knjige nije najbolje odabran s obzirom da se u to vrijeme pitomačka župa sastojala od više naselja, a župnici su vodili posebne knjige za svako naselje (Pitomača, Otrovanec i Kladare). Tako da je ovo svezak matice krštenih naselja, a ne župe Pitomača, kako to stoji u izvornom naslovu. U nastavku je Povijesni pregled obrađenog razdoblja s podacima o ustroju Vojne krajine u ovome dijelu Podravine. Ovi su pregledi mogli biti opširniji i potkrijepljeni primjerima iz obrađene matične knjige. Nedostaje objašnjenje zašto je za objavu odabran baš ovaj svezak s obzirom da postoje sačuvani mnogo stariji svesci. Priređivač upozorava i na neke probleme koji su se pojavili kod prevođenja, kao što je neujednačenost pisanja prezimena i imena, a uzrok problema nalazi u činjenici da je "Pitomača na mjestu gdje se križaju kajkavština i štokavština". Isto tako naglašava da nije bilo lako napraviti prijevod s latinskog na hrvatski jezik te napominje da su prezimena ostavljena u izvornom obliku.

Rubrike u tablici poklapaju se s izvornikom: tekući broj; godina, mjesec i dan rođenja i krštenja; ime krštenika i njegov status (zakonito ili nezakonito dijete); ime, prezime, stalež i vjera roditelja; mjesto stanovanja; ime, prezime, vjera i stalež kumova; ime, prezime i služba krstitelja i na kraju rubrika za opaske (napomene). Prvih nekoliko desetaka upisa napravio je župnik Franjo Drobčec (do dana kada je imenovan upraviteljem župe u Molvama), a sve ostale upise unijeli su pitomački župnik Josip Điketa (inače rođeni Đurđevčanin te dotadašnji molvarski župnik i graditelj župne crkve u Molvama) i kapelani

Stjepan Večković, Ivan Galenić i Josip Vuković te poneke primalje (babice) ili svećenici iz okolnih župa.

Izdanje je opremljeno Kazalom prezimena što uvelike olakšava pretraživanje matične knjige, pogotovo ukoliko tragate za određenim prezimenima ili zanimanjima. Tu je i popis svih svećenika koji su upisani kao krstitelji u ovom svesku matice krštenih. Na isti je način izrađeno Kazalo mjesta s popisom svih naselja i brojem stranica na kojima se pojavljuju u knjizi. Zanimljivo je i Kazalo zanimanja jer se u mnogim zapisima pojavljuju različita zanimanja roditelja i kumova djece krštene u Pitomači u drugoj polovini XIX. stoljeća. Nabrojenim je kazalima pridruženo i kratko Kazalo kratica i Kazalo ostalih pojmova. Dio koji je naslovljen kao "Sveci koji se spominju" odaje da priređivač nije shvatio da su sva djeca dobivala svetačka imena i da u slučaju muških osobnih imena Ivan i Franjo nije riječ o spominjanju svetaca, već razlikovanju sveca imenodavatelja s obzirom da postoji više svetaca po kojima se nadijevaju imena dječacima (sv. Ivan Nepomuk, sv. Ivan Zlatousti, sv. Ivan Krstitelj, sv. apostol i evanđelist Ivan i sv. Ivan od Boga, odnosno sv. Franjo Saleški, sv. Franjo Ksaverski i sv. Franjo Asiški). Ovdje treba napomenuti da i razrješavanje osobnih imena koja se pojavljuju u ovome svesku matice, odnosno njihova adaptacija s latinskog na hrvatski jezik nije posve uspješno provedena. Tako se žensko ime Rozalija (ili skraćeno Roza) prevodi kao Ruža, a latinski Georgius kao Juraj, iako se ovome dijelu Hrvatske redovito koristi oblik Đuro. Isto tako, Helena je zapravo Jelena ili Jela, Mihael je Mijo, Baltazar je Bolto, a Emerik bi možda bilo bolje prevoditi kao Mirko. Treba biti oprezan kod imena Marija koje se u latinskom pisalo i kao Mariana, ali ga ne bi trebalo prevoditi kao Marijana. S druge strane, dobro je upotrijebljen oblik muškog imena Toma kao i ženska imena Franciska, Eva, Doroteja, Elizabeta i druga. I na nekim drugim mjestima vidljivo je da je prevoditelj radio kao da je riječ o latinskom jeziku kakav se koristio u antici, a ne u novome vijeku.

Na samom kraju knjige objavljene su tri karte u boji (doduše, dosta nepregledne) pitomačkog područja u prošlosti i dvije slike originalnih stranica matične knjige. Međutim, nakon tako detaljnog proučavanja i transkripcije ovog sveska matične knjige krštenih mnogo se statističkih podataka moglo prikazati u obliku različitih grafikona i tablica. Svakako treba pohvaliti ovakav projekt jer je objavljivanje ovakve vrste povijesnih izvora kod nas još uvijek prava rijetkost.

Nikola CIK

MONOGRAFIJA ŽUPE SVETOG LUKE KALINOVAC, UREDNIK VLČ. MLADEN GORUPIĆ, ŽUPA SV. LUKE EVANĐELISTA, KALINOVAC, 2014., 128 STR.

U proljeće 2014. godine Župa svetog evanđelista Luke u Kalinovcu dobila je novu monografiju u kojoj su sada na jednom mjestu prikupljeni i sistematizirani podaci o povijesti i sadašnjosti ove podravske župe osnovane 1881. godine. Glavni urednik monografije je kalinovački župnik i dekan Đurđevačkog dekanata vlč. Mladen Gorupić, a kao suradnici u izradi sudjelovali su Tomislav Franjić, Nenad Erdelec i prof. Nikola Vuković.

Monografija je prigodno izdana u godini kada je obilježeno nekoliko važnih obljetnica iz povijesti kalinovačke župe koje je u "Uvodnim napomenama" nabrojio urednik. Ova je kvalitetno opremljena knjiga plod istraživanja zapisane povijesti župe u Kalinovcu i sustavnog bilježenja svih događaja iz života župe i naselja Kalinovac. Naime, tekst monografije temelji se na zapisima iz župne spomenice koju su marljivo vodili kalinovački župnici i upravitelji župe. Značaj doprinos dali su suradnici: učitelj likovne kulture, župni vijećnik i kroničar mjesta Tomislav Franjić (umro 1. siječnja 2015. godine u 62. godini života), jedan od urednika vrlo bogate župne web stranice Nenad Erdelec i prof. Nikola Vuković koji ima iskustva u objavljivanju budući da je suautor monografije đurđevačke osnovne škole.

Na početku se nalazi nekoliko podataka o povijesti naselja i dušebrižništvu u Kalinovcu prije osnutka župe u drugoj polovini XIX. stoljeća. U tom dijelu se nalazi i popis kalinovačkih župnika i upravitelja župe od 1881. godine do današnjih dana. Ovdje se možda moglo predstaviti više rezultata novijih

historiografskih istraživanja i primijeniti kontekstualizacija u smislu vremena i prostora. Prvi dio knjige organiziran je kao "Kronologija događaja u župi" koja započinje osnutkom župe 1881. godine. Na gotovo 60 stranica opisani su događaji koji se odnose na uređenje župne crkve svetog evanđelista Luke i drugih sakralnih objekata u Kalinovcu, kao i o svim važnijim događajima vezanim za župu u Kalinovcu. Saznajemo podatke o župnicima, upraviteljima župe (čak petorica župnika umrla su u Kalinovcu), duhovnim zvanjima i svim suradnicima koji su djelovali ili još uvijek djeluju u župi. Drugi dio knjige naslovljen je "Razvoj i rast župe Kalinovac", a započinje detaljnim opisom župne crkve: gradnja crkve, glavni i dva pokrajnja oltara, Božji grob, vitraji na prozorima, orgulje, zvonik i zvona. Slijede opisi šest kapela koje se nalaze na teritoriju župe kao i opisi križeva, spomen-obilježja i groblja. Tu je i popis svetih misija održanih u Kalinovcu između 1901. i 2004. godine. Posebni je dio posvećen društvima i udrugama Župe svetog Luke u Kalinovcu. Statistički podaci o broju krštenih, umrlih i vjenčanih od 1949. do 2013. godine predstavljeni su u obliku pregledne tablice. Zanimljiv je popis svećenika, redovnika i redovnica rođenih u Kalinovcu kojih je doista mnogo, a neki su predstavljeni i kroz životopise (časna sestra Marija Damjana Golubić, prof. dr. emeritus Ivan Golub, prof. dr. Đuro Zalar i vlč. Dario Paviša). Na kraju se nalaze podaci o Župnom vijeću i župnim hodočašćima, a knjiga završava popisom događanja u 2014. godini i podacima o uredniku monografije.

Knjiga je tvrdo korištena i opremljena sa više od 150 fotografija (kako onih starih crno-bijelih, tako i suvremenih). O svrsi izdavanja ovakve monografije svjedoči urednikova gesta darovanja po jednog primjerka svakoj obitelji u župi. Ovo djelo stoga ostaje trajni spomen na protekle događaje u župi te predstavlja polazište za daljnja istraživanja.

Nikola CIK

IVAN GOLUB: OBIČAN ČOVJEK. DRUGO DOPUNJENO IZDANJE. ZAGREB, NAKLADA LJEVAK, 2014.

Iako je već i prvo izdanje autobiografske knjige *Običan čovjek* neobičnoga svećenika, književnika i znanstvenika Ivana Goluba, koje obuhvaća više od osamsto stranica, proglašeno "jedinstvenom u našoj literaturi, svakako neobičnom i dosad najopsežnijom knjigom ovog tipa" (Vinko Brešić), potkraj 2014. pojavilo se njezino dopunjeno izdanje s više od tisuću stranica. U prvom izdanju, koje je inače rasprodano za manje od pola godine, taj nedogmatični profesor dogmatike i teološke antropologije (danas *professor emeritus*) zagrebačkoga Katoličkog bogoslovnog fakulteta i gost brojnih sveučilišta diljem svijeta, međunarodno poznat povjesničar kulture i spisatelj, ali i jednostavan, *običan* čovjek, izložio je svoj život od rođenja u podravskom selu Kalinovcu 1930, preko školovanja i djelovanja u Zagrebu, Rimu i drugdje, do umirovljeničkih dana u Zagrebu sredinom 2010. Dopune obuhvaćaju razdoblje nakon toga do sredine 2014.

Nekoga bi možda mogao začuditi velik opseg knjige. No razlozi za to leže u činjenici što autor minuciozno bilježi svaki događaj i susret koji mu dolazi u misli, svejedno radi li se o tzv. velikim ili malim događajima i osobama. S jednakom pomnjom opisuje svoje boravke u Rimu, Moskvi ili Americi, gdje je držao predavanja, predstavljao knjige, dobivao nagrade i sl. te osobne susrete s crkvenim i svjetovnim veličinama, poput papa i kardinala, odnosno intelektualaca i umjetnika, kao i posjete malim mjestima i događajima te susrete s tzv. običnim ljudima, prijateljima, znancima, čitateljima. Posebnu pozornost posvećuje obitelji, u kojoj je bio najmlađe, petnaesto dijete Luke i Bare Golub, i podravskom zavičaju, napose rodnom Kalinovcu, koje spominje ne samo u njima posvećenim ulomcima, nego i u trenucima u kojima bismo se tomu najmanje nadali, npr. usred teoloških rasprava, što govori ne samo o privrženosti obitelji i zavičaju nego i o tome da je sve do danas dijelom ostao zaigran seoski dječarac koji se pojavljuje u njegovoj besmrtnoj kajkavskoj poemi *Kalnovečki razgovori* (1978). Pozornost posvećuje svim članovima svoje uže i šire obitelji, a najčešće spominje majku Baru i sestru Trezu udanu

Krnjak, s kojom se od braće najviše družio jer je ona najduže ostala živa od sve braće, od kojih su neki umrli još prije njegova rođenja, a neki kada je bio još vrlo mlad.

Da jednako cijeni svoju obitelj ili sumještane – od kojih su neki bili i nepismeni – kao i svjetske učenjake i umjetnike s kojima je prijateljevao, vidljivo je, između ostalog, i iz ovih riječi: "Jednako vrijedan je posao seljaka i posao učenjaka. Prvi je u skrovitosti, drugi je, ako je, na bubnjevima poznatosti. I ja sam mogao ostati na selu. I netko drugi koji je ostao na selu – kao moj daroviti brat Franjo, moja nadarena sestra Treza – mogao je postati umjetnik ili/i učenjak". Poniznost i skromnost. Zbog toga, kao i zbog jednostavnog života u privatnom stanu, umjesto u kanoničkoj kuriji ili biskupskim dvorima, fra Bonaventura Duda nazvao ga je "franjevcem bez habita". Vjerojatno je upravo susret iznimnosti i jednostavnosti, kozmopolitizma i zavičajnosti, intelekta i neposrednosti te duhovnosti i svjetovnosti koji se dogodio u njegovoj osobi i pretočio u njegovo pisanje – začinjjen osobitim književnim talentom – jedna od tajni uspjeha ne samo ove nego i ostalih njegovih rado čitanih kako književnih tako i teoloških, povijesnih, esejističkih i ostalih knjiga, kojih je do danas, ako gledamo ponovljena izdanja i prijevode na više svjetskih jezika, objavio stotinjak. Zbog toga će i ovu knjigu rado čitati i vjernici i nevjernici, i intelektualci i tzv. obični čitatelji.

Prvo izdanje knjige bilo je podijeljeno u osam velikih poglavlja, koja su odgovarala osam desetljeća njegova dotadanjeg života i bila naslovljena prema osam Isusovih blaženstava. Dodatak je drugom izdanju deveto poglavlje, koje odgovara istom desetljeću života u koje je autor zakoračio, i koje je dovitljivo podnaslovio *devetim* blaženstvom koje je uskrsli Isus priopćio učenicima – *Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju* (Iv 20, 29). Svako od devet velikih poglavlja dodatno je razloženo na veći broj potpoglavlja, koja su naslovljena (ponekad i podužim) citatima iz sama teksta, čime Golub vjerojatno imitira strukturu svoje knjige *Križanić* (1987). Osim tako specifično naslovljenih poglavlja, Golubovu autobiografiju s biografijom te Golubu omiljene povijesne ličnosti povezuje i žanrovska hibridnost. Naime, i Križanićevu biografiju je, kao i svoju autobiografiju, pisao kao svojevrsan književno-dokumentaristički križanac, u kojem se, pogotovo u autobiografiji, pojavljuju i brojni drugi žanrovi, kao što su stihovi, crtice, eseji, teološke rasprave, biografije, kolumne, osobna pisma, telefonski i usmeni razgovori. Riječju, u knjizi se pojavljuju gotovo svi žanrovi kojima se Golub izražava(o) u svojem bogatom stvaralaštvu. U tom smislu možemo reći da Golub ovom knjigom dobrano propituje granice i mogućnosti autobiografije kao žanra.

Priču o vlastitom životu Golub je u načelu ispriповjedio prateći kronologiju (rođenje, djetinjstvo, mladost, zrelost). No, ta je osnovna životopisna nit isprepletena mnogobrojnim digresijama koje, osim članovima obitelji, ponajviše posvećuje svojim knjigama i ličnostima čije je živote proučavao. Što se tiče knjiga, svaku posebno opisuje, iznoseći o njima i poneku zanimljivost, a redovito citira i neke njihove dijelove. Među povijesnim ličnostima najviše govori o Križaniću, kojem posvećuje stotinjak stranica, a znatan prostor posvećuje i Juliju Klovicu, Ivanu Paštriću, Marku Antunu de Dominisu, Bartolu Kašiću itd., što *opravdava* činjenicom da ih doživljava gotovo kao prijatelje: "Moja istraživanja o povijesnim osobama su suputništvo, suživot s istraživanjima unatoč razdaljini od više godina, odnosno stoljeća. I zato pišući svoj životopis pišem, dakako, ukratko životopis povijesnih osoba koje sam istraživao i koje još proučavam".

Osim objektivnih životopisnih podataka koji čine kostur njegove biografije, u knjizi pronalazimo i mnogobrojne detalje o njegovu privatnom i profesionalnom životu koji do sada nisu bili poznati široj javnosti, a koji su mu, kako sam navodi, i bili dodatan motiv da se prihvati pisanja ovakve knjige: "U izboru [što će uvrstiti u knjigu] pak sam se vodio stavom, da napišem ono, što više onoga što je samo u meni zapisano, i ako ne bude u ovom mojem životopisu napisano, ostat će nenapisano". Ti se podaci kreću od toga što si obično priprema za doručak i večeru, preko toga tko mu je bila simpatija u dječaćkim danima, do toga zašto su mu prvi književni radovi objavljeni anonimno. No, iznosi i mnogo dramatičnije (ne)zgrade, kao npr. dvije kada je gotovo izgubio život. Nije manje zanimljiva niti zgoda kada se, riskirajući ozbiljnu kaznu, kao bogoslov kroz kukuruz probio do blaženog Alojzija Stepinca u njegovu kućnom pritvoru, ili kada se nepozvan *prošvercao* na otvaranje Drugog vatikanskog koncila u Rimu. Golub otvoreno govori i o vlastitom profesionalnom životu, npr. kako je odbio visoke crkvene dužnosti koje mu je svojedobno nudio nadbiskup Franjo Šeper, kako je 1980-ih odbio poziv da postane

redoviti član JAZU-a, kako je odbio primamljive profesionalne angažmane u inozemstvu itd. S obzirom na mnoštvo takvih zgoda i sam na jednom mjestu navodi "Mogao bi to biti zanimljiv roman. *Ars longa, vita brevis*". No, iako nije napisao roman, pojedini dijelovi ove autobiografije imaju sva njegova obilježja.

Navodeći sve te detalje iz vlastitog života, koje bi mnogi prešutjeli, pripovjedač (kojega je moguće gotovo u potpunosti izjednačiti s autorom) u jednom trenutku sam sebi postavlja pitanje hoće li ispasti preuzetan navodeći sve to. No, takve je misli otklonio jednostavnim zaključkom "Nije bitno kakav ispadnem nego kakav jesam." Čini mi se da je to svojevrsna misao vodilja koje se držao pišući ovu knjigu te da je upravo i to jedan od razloga zbog kojih je pobudila toliko zanimanja. Knjigu je očigledno pisao bez *kočnice*, a pogotovo *fige u džepu* te se čitateljima predstavio onakvim kakav jest, ne razmišljajući hoće li se to nekomu svidjeti ili ne. Tako ne glumeći lažnu skromnost, nego pokazujući gotovo djetinju radost zbog njih, potanko govori o vlastitim uspjesima, jednako kao što ne prešućuje ni vlastite slabosti ni pogrešne posrtaje. Isto tako, poneki događaji koje opisuje s velikim ushitom nekomu bi se mogli činiti nedostojnima takva tretmana, jednako kao što bi se njegovo prepoznavanje *Prsta Božjeg* u mnogim događajima nekomu moglo učiniti preuzetnim. No autor/pripovjedač s jedne strane zauzima poziciju gotovo naivna djeteta koje se neprijetvorno veseli svemu pozitivnom, odnosno bez rogoborenja prihvaća sve (pa i ono negativno) što mu život donosi, a s druge strane zauzima poziciju "biblijskog čovjeka", koji "vidi i prepoznaje Boga na djelu u svemu i u svakodnevicu kao i u velikim zbivanjima". Takvim očima gleda i na više stotina osoba koje spominje u knjizi i gotovo je nevjerojatno da niti o jednoj nije napisao niti jednu ružnu riječ. Razlozi za to, dakle, nisu u slijepoj, nego u namjernoj, svjesnoj, djetinjoj *naivnosti* koja je u skladu sa životnim motom koji je, kako sam navodi, *preuzeo* od omiljenoga pape Ivana XXIII, koji je kao životne vrijednosti prije svega cijenio blagost i poniznost. I radost. A upravo tim odlikama odiše i ova knjiga.

Iz toga proizlazi i specifičan pripovjedačev/autorov pogled na život. Iz sadržaja ove opsežne knjige vidljivo je da je njezin autor postignuo znatna priznanja u duhovnom, znanstvenom i umjetničkom kontekstu. Put do svih tih uspjeha, što je također vidljivo iz knjige, nije bio posut samo zvijezdama, nego i suzama (da se poslužim dvama motivima koje često koristi u svojem pjesništvu). No autor/pripovjedač zapravo vrlo malo rezonira o odnosu suza i zvijezda u svojem životu. Tek se tu i tamo upusti u kakvo ozbiljnije *odvagivanje* vlastitih odluka i životnih sudbina, od kojih je među izraženijima ono koje donosi upravo dodatak drugom izdanju. Tako u poglavlju znamenita naslova *Na raskršćima* izravno razmatra o tome je li u životu izabirao prave ili krive putove i je li nešto trebalo/moglo završiti ovako ili onako, a odgovor pronalazi u majčinim riječima upućenima mu kada je ostavljao rodni dom – "Neka te blagoslov Božji prati na svakom koraku celoga života tvojega" te onih upućenih mu na samrti – "Bum ti pomagala". Osjećajući majčinu *pomoć* i Božji blagoslov na svim putovima koje je odabirao, odvraća pogled od prevaljenih staza i izabire nove. Jedan je od plodova takve odluke i dopunjeno izdanje knjige *Običan čovjek*. Ponovno ispravna odluka.

(Pretisak iz časopisa *Vijenac*, 23 (2015), br. 550, str. 11)

Mario KOLAR

STJEPAN HRANJEC: GORIČAN, MONOGRAFIJA, ZRINSKI ČAKOVEC I OPĆINA GORIČAN, 2014., 400 STR.

Sveučilišni profesor Stjepan Hranjec iz Čakovca, rodnom iz Goričana, napisao je jednu od ponajboljih mjesnih monografija – o Općini Goričan. U recenziji o ovom vrijednom izdanju sam napisao:

Iako je zadnjih 30-ak godina objavljeno nekoliko vrsnih monografija o većim naseljima u Međimurju (Nedelišće, Čakovec, Prelog, Donji Vidovec, Kotoriba, Donja Dubrava, Sveta Marija, Žiškovec, Šenkovec, Mihovljan, Sv. Juraj u Trnju i dr.), ipak takvih knjiga još uvijek nedostaje. Pogotovo nedostaje mjesnih monografija sa znanstvenim, analitičkim pristupom. Međimurje danas već ima stasalu

novu generaciju školovanih povjesničara, geografa, jezičara, etnologa i sličnih stručnjaka, pa ipak monografska istraživanja pojedinih naselja još uvijek nastaju vrlo rijetko uz velike poteškoće. Tomu je tako, jer pisati povijesnu priču o jednom naselju nije nimalo lako. Ta se priča gotovo izričito temelji na izvornoj građi, a nju treba naći i znanstveno obraditi. Zato rad na lokalnim monografijama traje godinama.

Usprkos tih poteškoća i uz jasno saznanje što ga očekuje, prof. Stjepan Hranjec hrabro se vratio istraživanju povijesti i sadašnjosti svojega Goričana. Prije 30-ak godina on je već napisao knjigu o svojem rodnom mjestu, ali od tada se kontinuirano bavi Goričanom, a i znanstveno i metodološki je sazrio i došao do novih spoznaja. Stoga je ova njegova nova monografija Goričana jedno zrelo djelo vrsnog znalca međimurske povijesti, jezika, običaja, povijesti književnosti i društvenog života.

Koncepcija ove monografije djeluje na prvi pogled tradicionalno, kako se već dugo pišu slične monografije. Međutim, sama obrada pojedinih poglavlja i podpoglavlja donosi suvremeni pristup povijesnoj građi, temeljitost i znanstvenu selekciju. Osobito uspješno i temeljito razrađena je povijest župe Sv. Leonarda, zatim povijest osnovnog školstva, te nadasve običajna baština Goričana. Knjiga donosi i mnoštvo podataka o goričanskom gospodarstvu, te naročito o društvenom i športskom životu. Kroz ovu knjigu prof. Hranjec uspio je proniknuti u bit povijesnog slijeda života u ovom velikom međimurskom naselju, pa je ova monografija zapravo svojevrstni spomenik svim Goričancima koji su živjeli na ovome tlu. Knjiga je temeljena na velikom broju izvora literature, a osobito su vrijedne i brojne slikovne ilustracije.

I drugi recenzent, mr. sc. Ivan Zvonar, o monografiji Goričan ima visoko mišljenje. "Vidljivo je da je monografija o naselju Goričan kompleksno djelo s realnom slikom povijesno-društvenog i kulturnog života tog naselja, od njegovih prvih spomena do najnovijeg vremena.

Svojom se konciznošću nameće prikaz povijesnih zbivanja na međimurskim prostorima, s naročitim obzirom na mjesto i položaj Goričana u burnim i mirnijim razdobljima njegove opstojnosti. Tu posebno valja istaći poglavlje Goričanska republika i detaljni prikaz događanja u samom mjestu potkraj Prvoga svjetskog rata kao dijela šireg specifičnog pokreta u Međimurju, koji još nije dobio pravu znanstvenu valorizaciju u hrvatskoj povijesti.

U opisu se društvenog života polazi od običaja, tih nepisanih pravila ophođenja, često jačih od zakona.

Posebno se promatraju običaji nametnuti ciklusom godišnjih doba, a posebno oni vezani uz čovjeka i njegov bitak, određen trima osnovnim točkama: rođenjem, ženidbom ili udajom i smrću, a sve u skladnom suodnosu s duhovnom (organizacija crkvenog života) i svjetovnom sastavnicom, proisteklom iz osobnih značajki pojedinca i društvenih okolnosti u kojim je proveo duže ili kraće vrijeme svog postojanja. Detaljno su prikazani razvoj školstva te kulturno-umjetničke i sportske aktivnosti, pri čemu se navode brojne udruge koje su djelovale ili još uvijek djeluju u Goričanu.

Zadnje je poglavlje posvećeno suvremenim zbivanjima i mogućnostima budućeg razvoja tog mjesta.

Čitav je tekst popraćen bogatim ilustrativnim materijalom kojega dijelovi već danas predstavljaju veliku etnografsku vrijednost.

Na kraju valja istaći da je autor monografije rođen u Goričanu, gdje je, u dobru i zlu, proveo veći dio svoga života. Zbog toga je logičan i odjek određene emotivne crte pri koncipiranju i pisanju cijele monografije."

Autor knjige, prof. dr. sc. Stjepan Hranjec, monografiju o Goričanu zaključuje riječima: "Goričan je veliko mjesto s isto takvom svojom prošlošću. To su dvije činjenice koju su odredile i pristup kompletnoj građi u ovoj monografiji ali i opseg u interpretaciji te građe. A tih činjenica ima doista respektabilan broj. Svaki bi se Gorčenec (jasno, i Gorčenka) – i onaj koji živi u mjestu i koji je podrijetlom vezan za njega – trebao štimati da je šire područje Goričana bilo naseljeno još u starijem željeznom dobu (7.-5. st. pr. Kr.); da se današnje mjesto, doduše pod drugim nazivom spominje već 1255. godine; da koncem 19. stoljeća ima preko 3.000 žitelja; da je koncem 1. rata imao svoju "Goričansku republiku", kao izraz slobodarskih težnji mještana; da je dalo svoje žrtve i u 2. svjetskom, narodnooslobodilačkom ratu i u Domovinskom ratu; da je granično mjesto prema Mađarskoj (te se u turističke putovnice utiskuje "Gori-

čan"); da ima uređenu župu, s vrijednim detaljima sakralne umjetnosti, s uređenim okolišem i grobljem; da ima uređeno školstvo, čiji početci sežu u 18. stoljeće; da njegovi žitelji gaje izrazitu ljubav za očuvanje narodne baštine, osobito ženske nošnje i običaja; da u toj povijesti ima nekoliko udruga od kojih su neke utemeljene još koncem 19. stoljeća a da ih u ovo suvremeno doba djeluje dvadesetak njih; da ima razvijeno gospodarstvo s nekoliko vrlo jakih tvrtki, afirmiranih daleko izvan županijskih međa; da ima stotinjak akademski obrazovanih ljudi što je u novije doba manje-više bila konstanta te da ima danas uređene komunalne standarde, osobito otkad je u županijskom ustroju Goričan dobio status samostalne općine.

No, isto tako treba naglasiti da živimo u teškim vremenima. Najprije, jer je cijela zemlja suočena s besparicom ali isto tako i s još jednom činjenicom – opadanjem nataliteta; osim što se u Goričanu broj stanovnika smanjuje (a to se dramatično najbolje prepoznaje po broju novoupisane djece), dio mladih ljudi odlazi iz mjesta. Makar to zvučano kao fraza, treba reći da je najvažnije stvoriti uvjete da oni ostanu jer budućnost Goričana ponajviše ovisi o njima. K tome i drugo: potrebno je u novoj hrvatskoj sadašnjici, kad je Republika Hrvatska postala nova članica velike europske obitelji, ponuditi i ostvariti projekte čiju bi realizaciju pratili fondovi te europske obitelji."

Dragutin FELETAR

UPUTE SURADNICIMA

Časopis "Podravina" objavljuje članke koji se recenziraju i one koji ne podliježu recenzentskom postupku. Članci koji se kategoriziraju kao znanstveni i stručni moraju imati dvije pozitivne recenzije.

Recenzirani radovi kategoriziraju se na sljedeći način:

1. Izvorni znanstveni članci, kratka priopćenja, prethodna priopćenja i izlaganja sa znanstvenog skupa sadrže neobjavljene rezultate izvornih istraživanja u potpunom ili preliminarnom obliku. Oni moraju biti izloženi tako da se može provjeriti točnost rezultata istraživanja.

2. Pregledni radovi sadrže izvoran, sažet i kritički prikaz jednog područja ili njegova dijela u kojemu autor i sam aktivno sudjeluje. Mora biti naglašena uloga autora izvornog doprinosa u tom području u odnosu na već objavljene radove, kao i iscrpan pregled tih radova.

3. Stručni rad sadrži korisne priloge iz područja struke i za struku, koji ne moraju predstavljati izvorna istraživanja. Časopis objavljuje i tekstove koji spadaju u grupu "građa" koja sadrži, prema pravilima za objavljivanje, pripremljene izvorne dokumente.

Kategoriju **članak** predlažu dva recenzenta, a u slučaju njihova neslaganja konačno mišljenje donosi uredništvo. Kategorizacija se navodi i objavljuje u zaglavlju članka.

Uredništvo i urednici pridržavaju pravo na manje izmjene teksta, lekture i grafičkih priloga, ali tako da to bitno ne utječe na sadržaj i smisao članka.

Uredništvo ne odgovara za navode i gledišta iznesena u pojedinim priložima. Časopis izlazi u pravilu dva puta godišnje, a rukopisi se ne vraćaju.

Osim recenziranih članaka, časopis "Podravina" objavljuje recenzije i prikaze knjiga te periodike, a prema potrebi obavijesti, bilješke, reagiranja i slično.

Jednom prihvaćeni članak obvezuje autora da ga ne smije objaviti na drugom mjestu bez dozvole uredništva časopisa koje je članak prihvatilo, a i tada samo uz podatak o tome gdje je članak objavljen prvi put.

Prilozi za časopis "Podravina" moraju biti pisani na računalu, u jednoj od verzija programa MS Word (od 6.0 nadalje) ili iznimno u nekom od programa koji su kompatibilni s MS Word. Svi tekstovi moraju biti snimljeni u formatu MS Word dokumenta (*.doc). Potrebno je koristiti font Times New Roman. Veličina slova je 12, a prored 1,5. U bilješkama je veličina slova 10, a prored jednostruki (single).

Uredništvu treba dostaviti jedan ispis teksta i disketu (ili CD).

Članci se mogu predati osobno uredniku ili se šalju na adrese (s naznakom: Za časopis "Podravina"):

- urednik prof. dr. sc. Dragutin Feletar, Trg mladosti 8, 48000 Koprivnica
- Meridijani, Obrtnička 26, 10430 Samobor, meridijani@meridijani.com
- urednik Hrvoje Petrić, Vinka Vošickog 5, 48000 Koprivnica, hpetic@ffzg.hr

Članci ne bi smjeli prelaziti opseg od dva arka (32 kartice), a autori dobivaju besplatno primjerak časopisa "Podravina" te prema mogućnostima i do deset primjeraka separata.

Tablice, grafički prilozi (crteži, karte i dr.) i fotografije moraju imati numeraciju i takav raspored u tekstu da ih je moguće uvrstiti paralelno s tekstom. Grafički prilozi se prilažu u originalu, svaki na posebnoj stranici, formata do A4. Naslov tablice (skraćeno Tab.) stavlja se iznad, a izvor ispod nje. Izvorni znanstveni članci u pravilu ne smiju koristiti grafičku dokumentaciju drugih autora. Ako se koristi takva dokumentacija, obvezno treba citirati autora. Kod objavljivanja starih karata i grafika treba navesti autora, izvor ili ustanovu gdje se grafički prilog čuva te signaturu ako postoji.

Svaki je autor dužan dostaviti sljedeće podatke o članku i sebi:

- a) naslov članka
- b) ime(na) autora
- c) naziv i adresu ustanove u kojoj autor radi

d) za članke koji se recenziraju potrebno je priložiti sažetak, a on treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i kratki zaključak. Treba ga pisati u trećem licu i izbjegavati pasivne glagolske oblike, a optimalan opseg sažetka je tekst koji ima oko 250 riječi

e) ključne riječi na jeziku članka.

Članci se objavljuju u pravilu na hrvatskom, njemačkom, slovenskom i engleskom jeziku.

CITIRANJE I PISANJE BILJEŽAKA

Prezime autora piše se velikim tiskanim slovima (verzal), a ime običnim slovima (kurent). Naslov članka se piše običnim slovima, a naslov djela udesno nagnutim slovima (kurziv). Kod citiranja članka se može, ali i ne mora staviti "str." ili "s." Najbolje je samo napisati broj stranice. Kada se isto djelo ponovno navodi u članku na drugome mjestu, treba upotrijebiti skraćeni naziv, a navodi se samo prvo slovo imena autora i prezime te prvih nekoliko riječi djela ili članka i broj stranica.

Drugi način ponovna citiranja sadrži prezime autora, prvo slovo imena verzalom, godina izdanja i broj stranice. Ako je isti autor iste godine napisao dva ili više teksta, onda se citira godina s dodatkom malog slova po abecedi, 1991.a, 1991.b, 1991.c itd.

Na kraju članka se može, ali i ne mora priložiti popis literature i izvora, i to abecednim redom.

A WORD TO ARTICLES' CONTRIBUTORS

"Podravina" magazine publishes articles and papers, subject to review and those which are not. Papers, categorized as scientific, must have 2 (two) positive reviews.

The reviewed papers are categorized in the following manner:

1. *Original scientific articles, short notes, previous notes, scientific conference presentation* - with yet unpublished results of original research in complete or preliminary form; must be laid out so that accuracy of research can be verified.
2. *Revised papers* - with original, abbreviated, concise and critically viewed summary of a certain field of work or its part, with active participation of the author; his/her original contribution in the field, in comparison to already published papers and their detailed overview, must be included.
3. *Professional articles* - with useful contributions in the field of expertise, and/or aimed at professionals in that field; this does not have to be an original research.

The magazine also publishes articles from the category Materials/Documents, regulated as prepared original documents.

The category is proposed by two reviewers. In case they disagree on the category, it will be decided by the Editorial staff. The category is listed and published in the article title/heading. The editors have the right to make small amendments, corrections and editing of written and graphic material, as long as it doesn't affect the content and meaning of article in a substantial way.

The editorial staff will not be responsible for opinions expressed in articles and published papers. As a rule, the magazine is published twice a year; contributed papers and documents are not returned to senders.

"Podravina" magazine also publishes reviews on books and periodicals; occasionally, it will publish notes, annotations, comments, reactions etc.

Once an article is accepted, the author cannot publish it elsewhere without editorial approval, provided the republishing is done with remarks on where it had been published first.

Contributions for magazine must be computer-written, in a Microsoft Word format (Word 6.0 and newer versions); in extreme cases, we accept a MS Word-compatible program; all texts must be in a word-format (*.doc); accepted font is Times New Roman, size 12 with 1,5 paragraph spacing; notes should be lettersize 10, with single spacing. The editors should receive 1 hardcopy printout and a copy on a floppy disk (or CD-ROM).

Articles and papers can be delivered to the editors in person, or sent to the below listed addresses, with a note - "Podravina" magazine:

- Editor Hrvoje Petrić, Department of History, Filozofski fakultet, Ivana Lucica 3,

HR - 10000 Zagreb, Croatia, e-mail: hpetric@ffzg.hr, or

- Publisher "Meridijani", Meridijani, p.p. 132, 10.430 Samobor (for "Podravina"), e-mail meridijani@meridijani.com

The articles should not exceed the size limit of 60.000 characters (32 pages); authors get a free copy of the magazine.

Tables, graphics (designs, charts, etc) and photographs should be numbered and be allocated in the text in a parallel manner, so it can be inserted next to the text. Graphics must be in their original, each on a separate sheet/page of A4 format; the table heading (abbrev. 'Tab') should be above the table, and the source below it. In general, original scientific papers cannot use graphic documentation by other authors; if such documentations/graphics is used, the original author should be quoted; in using old maps, charts and graphics, author name should be included, together with the source and/or institution where the original graphics is kept, as well as signature, if existing.

Each author must submit the following data on the paper and the author:

a) paper title

b) author name(s)

c) institution name/address the author is employed with

d) reviewed articles must be accompanied with a summary in english language, and additional summary in one of the world's languages; summary should have a general overview of the topic, methodology, results and short conclusion; it should be in neutral gender, avoiding passive verbs; ideally, it should be a 250 word-summary.

e) key words in Croatian language or in english.

QUOTATIONS AND REMARKS

Author's last name is written in printed, capital letters, with first name in small letters; the title should be in small, regular letters, while the the work is in italics; in quoting books and articles, it's optional to include page, with "p" (page); the best practice is to write the page number only; when the same work is cited in the paper somewhere else, an abbreviated title should be used, with author's last name and first name initial, first few words of the paper/article and number of pages.

Another way to quote is to use the author's last name, his first name initial (small letters) publication year and page number; if the same author in the same year has 2 or or more texts published, then the year is cited with a letter appendix (ie., 2005a, 2005b, 2005c, etc).

Finally, the article/paper may, but not necessarily, be submitted with a list of literature ad sources used in alphabetical order.

Izdano u Hrvatskoj 2015., za nakladnika Petra Somek